

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Journal of Social Sciences Institute

<https://sbe.nevsehir.edu.tr>

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli bir dergi olup, Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, Sparc Indexing J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor ve SOBIAD veri tabanlarında indekslenmektedir.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal published twice a year. The journal is indexed in Ulakbim TR Dizin, Scientific Indexing Services, InfoBase Index, Open Academic Journals Index, ASOS Index, SPARC Indexing, J-Gate, International Institute of Organized Research (I2OR), Journal Factor and SOBIAD.

Cilt 10, Sayı 2, Aralık 2020
Volume 10, Number 2, December 2020

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ SBE DERGİSİ

Amaç ve Kapsam: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi'nin amacı, sosyal bilim alanlarında ve disiplinlerarası çalışmalarda yüksek akademik standartlarda bilime katkı sağlamak, global bir bakış açısıyla özgür bilimsel düşünce gücünü desteklemek, meslek kuruluşları ve bireylerin ulusal ve uluslararası gelişimlerine yardımcı olmak, alanındaki gelişmeleri takip etmek ve bu alanlarda Türkçe ve İngilizce akademik kaynak oluşturmaktır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi Arkeoloji, Antropoloji, Psikoloji, Felsefe, Sosyoloji, Coğrafya, Edebiyat, Dil, Eğitim Bilimleri, İşletme, Girişimcilik, Örgütsel Davranış, İktisat, Turizm, İstatistik, Hukuk, Siyaset Bilimi, Kamu Yönetimi, Uluslararası İlişkiler, İletişim, Tarih, Sanat Tarihi, Güzel Sanatlar ve Spor Yönetimi gibi sosyal bilim alanlarındaki bilimsel çalışmaların yanı sıra disiplinlerarası çalışmalara da yer veren uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin yayın dili Türkçe, İngilizce ve Almancadır.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, uluslararası hakemli dergi statüsünde yılda iki kez yayımlanmaktadır.

Telif Hakkı: Dergide yayımlandıktan sonra, yayımlanan yazıların telif hakkı Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aittir. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünün yazılı izni olmaksızın dergide yayımlanan hiçbir materyal herhangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez. Dergide yayımlanan yazıların bilimsel ve hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yazışma ve Abonelik Adresi

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Nevşehir, TÜRKİYE
Tel: +90 384 228 10 00 Faks: +90 384 228 10 39
e-posta: sbederji@nevsehir.edu.tr

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY JOURNAL OF ISS

Aim and Scope: The aim of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is to contribute in the fields of social science and multidisciplinary studies with high standards of academics, to support the power of free scientific thought on a global perspective, to assist the development of professional organizations and individuals in national and international scales, to follow developments in the fields of social science and to create Turkish and English academic source for the fields.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international double blind peer-reviewed journal that covers multidisciplinary studies in addition to the fields of social sciences such as Archaeology, Anthropology, Psychology, Philosophical, Sociology, Geography, Literature, Linguistics, Educational Sciences, Business Management, Organizational Behaviour, Entrepreneurship, Economics, Tourism Management, Statistics, Law, Political Science, Public Administration, International Affairs, Communication Sciences, General History, History of Art, Fine Arts, Sport Management and multidisciplinary studies. The languages of the Journal are Turkish, English and German.

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Journal of ISS is an international peer-reviewed journal and published biannually.

Copyright: After publication, the copyrights of articles belong to Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. No material published in this journal may be reproduced, stored, transmitted or disseminated in any forms or by any means without obtaining written permission from Nevşehir Hacı Bektaş Veli University Institute of Social Sciences. Legal and scientific responsibility for articles belongs to the authors themselves.

Correspondence and Subscription Address

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences, Nevşehir, TURKEY
Tel: +90 384 228 10 00 Fax: +90 384 228 10 39
e-mail: sbederji@nevsehir.edu.tr

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SBE DERGİSİ**

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
JOURNAL OF ISS**

SAHİBİ (OWNER)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi adına
(on behalf of Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Prof. Dr. Semih AKTEKİN (Rektör/Rector)

EDİTÖR KURULU (EDITORIAL BOARD)

Baş Editör (Editor-in-Chief)

Doç. Dr. Lokman TANRIKULU

Editör (Editor)

Dr. Öğr. Üyesi Can Eyüp ÇEKİÇ

Editör Yardımcısı (Assistant Editor)

Arş. Gör. Serkan DERİCİ

Dil Editörleri (Language Editor)

Öğr. Gör. Dr. Barış ERİÇOK

Doç. Dr. Sevtap GÜNAY KÖPRÜLÜ

Yayın Kurulu (Editorial Board)

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Osman KURT	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Alper KAŞKAYA	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Doç. Dr. Aysun ERGİNER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe BUDAK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bakytgul KULZHANOVA	El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Doç. Dr. Berrin GÜZEL	Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Çağrı ÖZTÜRK DEMİRBAŞ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Didem KOBAN	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Durdağı AKAN	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Duygu EREN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru UZUNKOL	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Elvan YALÇINKAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah ÖZKUL	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan HİRİK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ersan ERSOY	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Fatma ÜNAL	Bartın Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan YALAP	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILIÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin KALEMLİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim ÇOŞKUN	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan ARAS	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Lokman TANRIKULU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet UZMAN	National Cheng Chi University
Doç. Dr. Mevlüt GÜNDÜZ	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Muhittin ÇALIŞKAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa TAHİROĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nuray KURTDEDE FİDAN	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay GULIYEV	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk AKPINAR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Selçuk ULUTAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Şenay GÜNGÖR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Sevtap Günay KÖPRÜLÜ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Stevo POPOVIC	University of Montenegro
Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Yener BEKTAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Zafer KUŞ	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aslı GÜNDOĞAN	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayberk Nuri BERKMAN	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ÖZCAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Can Eyüp ÇEKİÇ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru TOPCU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emel Tüzel İŞERİ	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice DOĞAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ARSLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nilgün DAĞ	Mersin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şefika Dilek GÜVEN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sevim GÜVEN	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Soner METE	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER	Akdeniz Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Barış ERİÇOK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Arş. Gör. Serkan DERİCİ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Danışma Kurulu (Advisory Board)

Prof. Dr. A. Celil ÇAKICI	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Abdibaet MAMASIDIKOV	University of Economy and Enterprise
Prof. Dr. Abdullah SAYDAM	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Adem ÖGER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali GAZEL	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hikmet EROĞLU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KARADOĞAN	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet SABAN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞEK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Ali MEYDAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. András RÓNA-TAS	Szeged University
Prof. Dr. Arif SARIÇOBAN	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram ÇETİN	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DURBİLMEZ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Bekir BULUÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent GÜL	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çavuş ŞAHİN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil ÖZTÜRK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Cesur PEHLEVAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet AVCIKURT	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Cevdet KIRPIK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Emre ÜNAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Ergün ÖZTÜRK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ferruh AĞCA	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. H. Mehmet SOYSALDI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan SARITAŞ	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Handan DEVECİ	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan YAVUZER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin KÖKSAL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Irina NEVSKAYA	Goethe University
Prof. Dr. Joanne HUGHES	Queen's University
Prof. Dr. Kadir KARATEKİN	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Lütfi Gürkan GÖKÇEK	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Marufjon YULDASHEV	O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti
Prof. Dr. Mehmet ÇERİBAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet GÜLTEKİN	Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖCAL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut ÇAPA	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Nilüfer ŞAHİN PERÇİN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri BALOĞLU	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan SEVER	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Sabri SİDEKLİ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Prof. Dr. Selahattin KAYMAKCI	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Selma YEL	Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Serdar ÖZTÜRK
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER
Prof. Dr. Şule AYDIN
Prof. Dr. Turhan ÇETİN
Prof. Dr. Ünal İBRET
Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ

e-ISSN: 2149-3871

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Gazi Üniversitesi
Kastamonu Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Sekreteryä (Secretary)

Habip İDİZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi
Cilt 10, Sayı 2, Aralık 2020 - Volume 10, Number 2, December
2020

<http://dergipark.gov.tr/nevsosbilen>, e-mail: sbedergi@nevsehir.edu.tr

Bu Sayının Hakem Listesi (List of Reviewers for Volume 10 Number 2)

Prof. Dr. Ahmet ERGÜLEN	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Alper Cihan KONYALIOĞLU	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Fahri YETİM	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk ATAAY	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Kaan DEMİR	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Nevzat TOPAL	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Prof. Dr. Pınar ÜLGEN	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel YILMAZ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup ALTAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet KURNAZ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ali Ekber GÜLERSOY	Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe Eren ÖZDEMİR	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Bahar İŞİGÜZEL	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal ÇANKIR	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Dikmen BEZMEZ	Koç Üniversitesi
Doç. Dr. Ekrem Ziya DUMAN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Emel TÜZEL İŞERİ	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan ATAK	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk MANAV	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ferhat PEHLİVANOĞLU	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Gürsel GÜLER	Yozgat Bozok Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin MERTOL	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin YILDIZ	Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet KAYA	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet SAĞLAM	İnönü Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Nilüfer PEKER	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Doç. Dr. Seyit ATEŞ	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Suzan ÇOBAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Tolga UYAR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ulaş ÜNLÜ	Akdeniz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdülhakim TUĞLUK	Iğdır Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ali ÇAKIRBAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Asmin KAVAS BİLGİÇ	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Asude Yasemin ZENGİN	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aydın ÜNAL	Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aylin Yonca GENÇOĞLU	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilsen Şerife ÖZDEMİR	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Buket ÇATAKOĞLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ceray ALDEMİR	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Demet ŞAHİN KALYON	Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Derya OĞUZ	Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Eda ÖZGÜL KATLAV	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emine YÜKSEL	Beykoz Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan EŞEL	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hanife BIDİRDİ	Kocaeli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hazal Ilgın BAHÇECİ
BAŞARMAK
Dr. Öğr. Üyesi Havva Ezgi DOĞRU
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin SARAÇ
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim ÖZTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi İrfan ERTUĞRUL
Dr. Öğr. Üyesi Leyla Burcu DÜNDAR
Dr. Öğr. Üyesi Meriç KURTULUŞ
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÜNSALAN
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ALTUNCUOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Savaş MARAŞLI
Dr. Öğr. Üyesi Solmaz Damla GEDİK
ALTUN
Dr. Öğr. Üyesi Şaziye SEÇKİN YILMAZ
Dr. Öğr. Üyesi Tayfun YÖRÜK
Dr. Öğr. Üyesi Temel KALAFAT
Dr. Öğr. Üyesi Şükran CALP
Dr. Öğr. Üyesi Ulaş BİNGÖL
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ÇELİK
Uzm. Dr. Abdullah YILMAZ
Öğr. Gör. Dr. Ferhat BAYOĞLU
Arş. Gör. Dr. Alper YONTAR
Arş. Gör. Dr. Ayşegül PEHLİVAN
YILMAZ
Arş. Gör. Dr. Dilek BAŞERER
Arş. Gör. Dr. Hayati ADALAR
Arş. Gör. Dr. Mehmet EROĞLU
Arş. Gör. Dr. Özlem ALTINDAĞ KUMAŞ
Arş. Gör. Dr. Selma AYDIN BAYRAM
Arş. Gör. Muhammed Bilgehan AYTAÇ

Yozgat Bozok Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Pamukkale Üniversitesi
Başkent Üniversitesi
Haliç Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Erciyes Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Üsküdar Üniversitesi
Akdeniz Üniversitesi
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Erzincan Üniversitesi
Siirt Üniversitesi
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi
Çukurova Üniversitesi
Anadolu Üniversitesi
Atatürk Üniversitesi
Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Fırat Üniversitesi
Dicle Üniversitesi
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Aksaray Üniversitesi

İÇİNDEKİLER	Sayfa
DİJİTAL GERÇEKLİK TEKNOLOJİLERİNİN BİLSEMLERDE UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ.....	436
Dr. Öğr. Üyesi Enver TÜRKSOY	
Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan KARABULUT	
ÇEVRE DOSTU BÜYÜME MÜMKÜN MÜ? YÜKSELEN PİYASALARA YÖNELİK AMPİRİK BİR ANALİZ.....	453
Doç. Dr. Mehmet ZANBAK	
Mahmut Emin EKİNCİ	
Doç. Dr. Senem ATVUR	
FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ.....	479
Öğr. Gör. Yahya SÖNMEZ	
Öğr. Gör. Ethem KILIÇ	
MATEMATİK ALAN BİLGİSİNİN KAVRAMSAL BOYUTTA İNCELENMESİ: TÜREV ÖRNEĞİ.....	498
Solmaz Damla GEDİK ALTUN	
GENÇ SEÇMENLERİN SİYASETE OLAN İLGİLERİ VE SİYASAL KATILIM AÇISINDAN KÜMELENMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....	514
Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER	
Dr. Öğr. Üyesi Nedret ÇAĞLAR	
KORUMA AMAÇLI TOPRAK EDİNİMLERİ TOPRAK GASPİNİN BİR PARÇASI VE TAMAMLAYICISI OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR Mİ?.....	532
Dr. Sabriye AK KURAN	
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN YAŞAM BECERİLERİYLE İLGİLİ BİLGİ VE DENEYİMLERİ.....	549
Dr. Öğr. Üyesi Şükran CALP	
Ayfer EDİS	
ALMANCADA İLGEÇ İSTEYEN FİİLLERİN TÜRK ÖĞRENCİLER TARAFINDAN KULLANIMI ÜZERİNE İNCELEME.....	566
Prof. Dr. Zeki USLU	
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İKTİDAR-MUHALEFET ÇEKİŞMESİNİN BİR ÜRÜNÜ: NEVŞEHİR'İN İL, KIRŞEHİR'İN İLÇE OLMASI.....	577
Dr. Öğr. Üyesi Haşim ERDOĞAN	
Çağrı PİŞKİN	
GÜNLÜKLERDE YANSITICI DÜŞÜNCELER.....	591
Dr. Öğr. Üyesi M. Halil Sağlam	
TÜRK DÜNYASI ÖĞRENCİLERİNİN UNESCO SOMUT OLMAYAN KÜLTÜR MİRASI DEĞERLERİNE İLİŞKİN BİLGİ VE DENEYİM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	608
Çetin AKKUŞ	
LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENME YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ.....	625

Osman Yılmaz KARTAL	
Tuğçe YAZICI	
GEÇ ANTİK DÖNEM'DE KAPADOKYA'DA KENTLER	642
Can Erpek	
TURKEY-LITHUANIA RELATIONS BETWEEN 1923 AND 1940 ACCORDING TO TURKISH DOCUMENTS	658
Asst Prof. Sinan BAŞARAN	
BEKTAŞ EFENDİ TÜRBESİ	680
Yusuf ACIOĞLU	
KIBRIS HAÇLI KRALLIĞI-HAMİTOĞULLARI MÜNASEBETLERİ	704
Seyhun ŞAHİN	
HİYERARŞİ OLGUSU EKSENİNDEN TOPLUMSAL EKOLOJİ	715
Şenay ERAY SARITAŞ	
BOŞANMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA (MUĞLA İLİ FETHİYE İLÇESİ ÖRNEĞİ)	730
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR	
Doktorant Elçin NOYAN	
Doktorant Cansu TOSUN GAVCAR	
KAMU YÖNETİMİNDE BLOKZİNCİR KULLANIMI: D5 ÖRNEĞİ	746
Oğuzhan ÖZALTIN	
Mevlüt ERSOY	
İLKOKUL, ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ ALGILARINA İLİŞKİN KAVRAM AĞLARI	764
Şeyma ŞAHİN	
Abdurrahman KILIÇ	
MATEMATİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİKLERİNİN KARIYER STRESLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	786
Mustafa PAMUK	
Yunus YUMAK	
ALTERNATİF ÖLÇME DEĞERLENDİRME İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ: BİR İÇERİK ANALİZİ	798
Çavuş ŞAHİN	
Gözde KAYA	
SINIF ÖĞRETMENLERİNİN VE ÖĞRETMEN ADAYLARININ MENTOR-MENTİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK ALGILARI: BİR METAFORİK ÇALIŞMA	813
Mehmet Hayri SARI	
Nilgün DAĞ	
Özden TAŞĞIN	
DÖRTYOL AĞZINDAN DERLENEN BİR HALK ANLATISINDA PEKİŞTİRME AMACIYLA KULLANILAN BAZI UNSURLAR	832
Ahmet HAŞİMİ	

CONTENTS	Page
TEACHERS 'VIEWS ON THE APPLICABILITY OF DIGITAL REALITY TECHNOLOGIES IN BILSEM	436
Dr. Öğr. Üyesi Enver TÜRKSOY	
Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan KARABULUT	
IS ENVIRONMENT-FRIENDLY GROWTH POSSIBLE? AN EMPIRICAL ANALYSIS FOR THE EMERGING MARKETS	453
Doç. Dr. Mehmet ZANBAK	
Mahmut Emin EKİNCİ	
Doç. Dr. Senem ATVUR	
A RESEARCH ON DETERMINATION OF FINANCIAL LITERACY LEVELS: CASE OF KASTAMONU UNIVERSITY	479
Öğr. Gör. Yahya SÖNMEZ	
Öğr. Gör. Ethem KILIÇ	
CONCEPTUAL STUDY OF MATHEMATICS CONTENT KNOWLEDGE: DERIVATIVE EXAMPLE	498
Solmaz Damla GEDİK ALTUN	
A STUDY ON YOUNG VOTERS INTEREST IN POLITICS AND CLUSTERİNG IN TERMS OF POLITICAL PARTICIPATION	514
Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER	
Dr. Öğr. Üyesi Nedret ÇAĞLAR	
CAN LAND ACQUISITIONS FOR PROTECTION PURPOSES BE EVALUATED AS A PART AND COMPLEMENT OF LAND GRABBING?	532
Dr. Sabriye AK KURAN	
KNOWLEDGE AND EXPERIENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS ABOUT LIFE SKILLS	549
Dr. Öğr. Üyesi Şükran CALP	
Ayfer EDİS	
AN INVESTIGATION ON THE USE OF PREPOSITIONAL VERBS IN GERMAN BY TURKISH STUDENTS	566
Prof. Dr. Zeki USLU	
AS A RESULT OF THE CONFLICT BETWEEN THE GOVERNMENT AND THE OPPOSITION IN THE DEMOCRAT PARTY PERIOD: NEVŞEHİR BECOMING A PROVINCE AND KIRŞEHİR BECOMING A DISTRICT	577
Dr. Öğr. Üyesi Haşim ERDOĞAN	
Çağrı PİŞKİN	
REFLECTIVE THOUGHTS IN DIARIES	591
Dr. Öğr. Üyesi M. Halil Sağlam	
DETERMINATION OF THE KNOWLEDGE AND EXPERIENCE LEVELS OF TURKISH WORLD STUDENTS ON UNESCO ICH RESOURCES	608
Çetin AKKUŞ	

INVESTIGATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' APPROACHES TO LEARNING..	625
Osman Yılmaz KARTAL Tuğçe YAZICI	
CITIES IN CAPPADOCIA IN THE LATE ANTIQUE PERIOD	642
Can ERPEK	
TURKEY-LITHUANIA RELATIONS BETWEEN 1923 AND 1940 ACCORDING TO TURKISH DOCUMENTS	658
Asst Prof. Sinan BAŞARAN	
BEKTAŞ EFENDİ TOMB	680
Yusuf ACIOĞLU	
THE RELATIONS OF THE CYPRUS CRUSADER KINGDOM AND HAMİTOĞULLARI ..	704
Seyhun ŞAHİN	
SOCIAL ECOLOGY IN THE CONTEXT OF HIERARCHY	715
Şenay ERAY SARITAŞ	
A RESEARCH ON DETERMINING FACTORS AFFECTING DIVORCE (SAMPLE OF FETHİYE DISTRICT IN MUĞLA PROVINCE)	730
Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR Doktorant Elçin NOYAN Doktorant Cansu TOSUN GAVCAR	
THE USE OF BLOCK CHAIN IN PUBLIC ADMINISTRATION: SAMPLE D5	746
Oğuzhan ÖZALTIN Mevlüt ERSOY	
CONCEPT NETWORKS OF STUDENTS' DEMOCRACY PERCEPTIONS	764
Şeyma ŞAHİN Abdurrahman KILIÇ	
INVESTIGATION OF THE BURNOUT OF MATHEMATICS STUDENTS.....	786
Mustafa PAMUK Yunus YUMAK	
A REVIEW OF THE RESEARCH ON ALTERNATIVE ASSESSMENT-EVALUATION: A CONTENT ANALYSIS	798
Çavuş ŞAHİN Gözde KAYA	
PRIMARY TEACHERS and CANDIDATE TEACHERS' PERCEPTIONS OF THE CONCEPT OF MENTOR-MENTEE RELATION: A METAPHORIC STUDY	813
Mehmet Hayri SARI Nilgün DAĞ Özden TAŞĞIN	
SOME ELEMENTS USED FOR REINFORCEMENT IN A FOLK NARRATIVE COMPILED FROM DIALECT OF DÖRTYOL.....	832
Ahmet HAŞİMİ	

DİJİTAL GERÇEKLIK TEKNOLOJİLERİNİN BİLSEMLERDE UYGULANABİLİRLİĞİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Türksoy, E. & Karabulut, R. (2020). Dijital Gerçeklik Teknolojilerinin Bilsemelerde Uygulanabilirliğine Yönelik Öğretmen Görüşleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 436-452.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.657167

Geliş Tarihi: 09.12.2019
Kabul Tarihi: 08.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Enver TÜRKSOY
Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
enverturksoy@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-4321-3017

Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan KARABULUT
Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü
ridvan_karabulut@yahoo.com
ORCID No: 0000-0002-6682-2520

ÖZ

Üstün yetenek belirli ölçümler yaparak konunun uzmanlarının görüşlerine göre belirlenen bir süreç olup, akranlarına göre gelişim alanında ileri olan bireyi ifade eden bir kavramdır. Üstün yetenekli çocukların seçim kriteri aşamasını geçener Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Bilim ve Sanat Merkezlerinde (BİLSEM) eğitim görmektedir. BİLSEM olarak adlandırılan bu kurumlar okul dışı destek eğitimi özelliği taşıyıp proje temelli eğitimin verildiği yerlerdir. Üstün yetenekli çocuklar yenilikler, farklı ve sıra dışı gelişmelere karşı ilgi duyan ve merak duyguları üst düzeyde olan bireylerdir. Bu noktada günümüzün alışkanlıkları göz önünde bulundurulduğunda üstün yetenekliler eğitiminde teknoloji kullanımı günümüzün bir gerçeği haline gelmiştir. Teknolojide meydana gelen değişimler eğitim ortamlarının da gelişmesinde etkili olmaktadır. Eğitim ortamları ile bütünleştirilen teknolojilerden biri de dijital gerçeklik teknolojileridir. Bu araştırma 2010 yılından sonra popülerleşmeye başlayan Dijital gerçeklik teknolojileri olan artırılmış gerçeklik, Sanal gerçeklik ve Karma gerçeklik kavramının Bilim Sanat Merkezlerinde kullanımına yönelik öğretmenlerin görüşlerinin belirlenmesi amacıyla ile gerçekleştirilmiştir. Bilim sanat merkezlerinde üstün yetenekli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin teknolojiye olan yatkınlıkları ve öğretim ortamlarında kullandıkları yenilikçi teknolojilerin belirlenmesi, üstün yetenekli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin yeterlilikleri açısından önem taşımaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni temel alınarak tasarlanan araştırmada öğretmenlerin Dijital gerçeklik kavramlarına yönelik algıları belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma verileri yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Yapılan görüşmelerin içerik analizleri yapılarak araştırma bulguları elde edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar da öğretmenlerin artırılmış gerçeklik teknolojisi ve sanal gerçeklik teknolojisi hakkında genel bir bilgiye sahibi olduğu fakat büyük bir kısmının karma gerçeklik teknolojisi konusunda kavramsal sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Ayrıca artırılmış gerçeklik ve sanal gerçeklik uygulamalarının BİLSEM uygulanmasının olumlu yönde etki yaratacağı düşünülmeye karşın; sanal gerçekliğin artırılmış gerçeklik ile aynı derecede etkiye sahip olamayacağı konusunda görüş bildirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Artırılmış gerçeklik, Sanal gerçeklik, Karma gerçeklik, BİLSEM, Üstün yetenekli eğitimi.

TEACHERS' VIEWS ON THE APPLICABILITY OF DIGITAL REALITY TECHNOLOGIES IN BILSEM

ABSTRACT

Giftedness is a concept used to describe individuals who are identified by subject matter experts to be intellectually and developmentally superior to peers. Those who fulfil the qualification criteria for gifted children are educated in Science and Arts Education Centres (BILSEM) affiliated to the Ministry of National Education. These institutions called BILSEM are additional practice schools which give project-based

education. Gifted children are interested in innovations and different and unusual developments and have a high level of curiosity. Considering today's habits, the use of technology in the training of gifted students has become a must. Changes in technology have knock-on effects on the advancement of educational environments. Digital reality is one of the technologies integrated with educational environments. This research aimed to explore teachers' views on the use of augmented reality, virtual reality and mixed reality, which are digital reality technologies that have been popular since 2010, in science and art education centres. The importance of this study is that it identifies the technology disposition of teachers who teach gifted learners in science and art education centres and innovative technologies that they use in teaching environments. The research used a phenomenological research design, which is a qualitative research approach. The data were collected through structured interviews. The interview data were analysed through content analysis. The analysis results showed that the teachers were informed of augmented and virtual reality technologies, while the majority were uninformed about mixed reality. Additionally, the teachers held the view that the use of augmented and virtual reality applications in science and art education centres has positive effects, while virtual reality is not as effective as augmented reality. The findings were discussed in detail in the findings section.

Keywords: Augmented reality, virtual reality, mixed reality, BILSEM, education of gifted children

1. GİRİŞ

Üstün yetenek, genel zihinsel yetenek, özel akademik yetenek, yaratıcı veya üreten düşünme yeteneği, lider olma yeteneği ile görsel ve gösteri konulu sanatlarında yetenek ve ilgi alanlarının bir veya daha fazlasında göstermiş oldukları üst düzey performans ve başarı gösterme biçimi olarak belirtilmiştir (Turnbull, & Turnbull, 2002). Bir alanda üstün yetenekli olanlar kitleden deha denilenlere, benzerine çok sık rastlanmayan benzerlerine kadar bütün üstün yeteneklilerin homojen bir grup özelliği göstermedikleri, her alanda ve kategorik olarak farklılıklar gösterdiğini savunmuşlardır. Bu bağlamda yapılan tanımlar herhangi bir alanda, yetenekli veya üstün zekâlı olan tüm çocukların tanımlanmaları ve fark edilmelerinde önemli bilgiler içermektedir (Smutny, Walker, & Meckstroth, 1997). Bunun yanında üstün yetenekli çocuk bir ya da birçok alanda yaşitlarına göre ileri seviyede gelişim gösterdiği konunun uzmanları tarafından belirlenen çocuk olarak da ifade edilmektedir (MEB,1991). Üstün yetenekli çocuklar yaşitlarına göre bir takım farklı özellikler göstermektedir. Bu farklılıklar üstün yetenekli çocuğun yetenek alanı ve gelişim durumuyla farklılıklar da gösterebilmektedir.

Üstün yetenekli çocuklar erken yaş düzeylerinden başlayarak bazı davranışlar gösterebilirler. Bebeklik döneminde sık görülen hareketlilik, uzun süre dikkatini yoğunlaştırma, anne-babayı veya bakımını karşılan kişiyi erken tanıma ve gülümseme, ses, ağrı ya da acı duyusuna karşı beklenilenden fazla tepki gösterme, gelişimin kritik dönemlerinde (yürüme, konuşma vb.) hızlı ilerleme, sıra dışı hafıza gücü, beklenilenden hızlı öğrenme ve bu durumdan mutluluk duyma, erken ve geniş kapsam içeren dil gelişim seviyesi, kitaplara yönelik aşırı ilgi duyma, merak duyma, espri yapma yeteneği, soyut boyutlu muhakeme ve problem çözme becerileri, aktif olan hayal gücü, duyarlılık gösterme ve sevecen olma, sürekli sorular sormak, arkadaşları ile oyun oynarken liderlik belli başlı davranış özellikleri olarak ifade edilebilir (Dağlıoğlu,1995).

Üstün yetenekli öğrenciler özel gereksinimli öğrencilerdir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim ihtiyaçları da farklılaşmaktadır. Bu açıdan Üstün yetenekli çocuklara yönelik eğitim programları oluşturulurken şu özellikleri taşımalıdır.

- Farklı gelişim özelliklerine sahip çocuklara yönelik eğitim programı değişik yetenek düzeyleri ve çeşitli yetenek alanlarına cevap verecek nitelikte, çeşitlilikte ve esneklikte düzenlenmelidir.
- Eğitim programları çağdaş eğitim teknolojilerinin sağladığı tüm olanaklardan en iyi şekilde yararlanma esasına dayanmalıdır.
- Eğitim programları üstün yetenekli çocuklara özgü niteliklere ve ihtiyaç durumlarına uygun olmalıdır.
- Program farklı yetenek alanlarına uyumlu olarak farklı modellerde geliştirilmeli ve uygulamaya konmalıdır.
- Eğitim programında yatay ve dikey hareketlilik ve esnek olan düzenlemelere yer verilmelidir.

- Eğitim programlarında, sınıf geçme, ders geçme durumları öğrenim yılı esasına göre değerlendirme yerine ünite- kredi yaklaşımını merkeze alınmalıdır.
- Eğitim programları paket program bakışı ile çocukların ilgi ve yetenek alanlarına göre hazırlanmalı, her ilgi alanı için hazırlanan eğitim programı ilerledikçe derinleşen bir yapıya sahip olmalı, bireylerin ilgi ve yetenek alanındaki ilerleme hızlarına göre program işlenişine hız verilerek, çalışmanın detaylarına doğru gidilmelidir.
- Eğitim programı eğitim bilimlerindeki ve eğitim teknolojilerindeki yenilikçi gelişmelere bağlı ve bu gelişmeler bağlamında açık olarak bilimsel program geliştirme yaklaşımlarıyla hazırlanmalı ve geliştirilmelidir.
- Eğitim programı eğitimi erken çocukluk döneminden başlayarak eğitimin üst kademelerine uzanan ve bir bütünlük içerisinde geliştirilmeli ve uygulanmalıdır.
- Eğitim programları çerçeve niteliğinde yerel ve bireysel özelliklere paralel özellikler göstermelidir.
- Üstün yeteneklilerin eğitimi, genel bakış açısıyla bakıldığında normal eğitimden çok farklı değildir. Fakat öğrencilerin hızlı ve kolay öğrenmeleri, ilgi ve merak düzeylerinin çeşitliliği, özel yetenekler bakımından sınırlı olmayışı nedeniyle bir konunun derinliklerine inebilme becerileri açısından daha özenilerek hazırlanmış ve mümkün olduğunca bireyselleştirilmiş öğretim programlarını özel eğitim için tercih edilebilir kılmaktadır. Bu program geliştirme yaklaşımı bakışı ile hazırlanan programlar öğrenme yaşantılarının farklılaştırılmasını gerektirmektedir. Bu tarz bir program yaklaşımı her öğrencinin kendi yetenekleri doğrultusunda ulaşabileceği her yöne ve düzeye, kendi hızıyla ilerlemesine imkân tanıyacak bireyselleştirilmiş bir öğretim anlayışıdır (Colangelo, & Davis, 2002; Karabulut, 2010).

Üstün yetenekli çocukların bireysel gelişim hızlarına uygun farklılaştırılmış ve zenginleştirilmiş eğitim olanakları ile yetiştirilmesi özelleştirilmiş bir bakış açısını zorunlu kılmaktadır. Bu durum üstün yetenekli çocuklara ek bir eğitim vermek için açılmış olan Bilim ve Sanat Merkezlerini anlamlı kılmaktadır.

Kuruluş amaçları, okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim kurumlarına devam etmekte olan üstün ve özel yetenekli çocukların örgün eğitim kurumlarında almış oldukları eğitimlerini aksatmayacak biçimde bireysel yeteneklerinin farkında olmalarını ve yeteneklerini geliştirerek en üst seviyede değerlendirmelerini sağlamak amacıyla kurulan özel eğitim kurumlarıdır (Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi, 2006). Farklı yetenek gruplarında bulunan çocuklar bu merkezlere farklı yöntemler ile seçilirler Bilim ve Sanat Merkezlerine çocukların genel yetenek durumuna göre seçimi şu şekilde yapılmaktadır. Bilim ve Sanat Merkezlerine öğrenciler örgün eğitim kurumlarında görev yapan öğretmenlerinin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan gözlem formatı kriterlerine göre aday gösterilirler, Aday olarak gösterilen çocuklar Bakanlıkça hazırlanmış olan grup değerlendirmesi testine alınırlar. Test sonuçlarına göre beklenen performansı gösteren öğrenciler bireysel incelemeye alınırlar. Bireysel incelemeyi Bakanlık tarafından görevlendirilen uzmanlar tarafından yapılır. Alan uzmanları tarafından üstün yetenekli olduğu tanılanan çocuklar BİLSEM'lerde eğitime alınırlar (Karabulut, 2010).

Üstün yetenekli çocuklara yönelik hazırlanan grup ve bireysel eğitim programları ve bunun yanında uygulanan Bilim ve Sanat Merkezlerinin yasal dayanağını; Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 25.10.2001 tarih ve 370 sayılı kararı ile yürürlüğe giren Yönergesi oluşturmaktadır (URL1).

Bilim ve Sanat Merkezleri(BİLSEM) bir örgün eğitim kurum olmayıp çocukların okul dışı zamanlarında devam ettikleri bir ek uygulama okulu olarak değerlendirilmektedir. BİLSEM programı sırasıyla Hazır Bulunuşluk, Uyum Programı, Destek Eğitim Programı (Bu program İletişim Becerileri, Öğrenme Yöntemleri, Grupla Çalışma Teknikleri, Problem Çözme Teknikleri, Bilimsel Çalışma Yöntemi, Araştırma Teknikleri, Türkçe, İngilizce, Bilgisayar ve Sosyal Etkinlikler Alt başlıklarından oluşmaktadır), Bireysel Etkinlikleri Fark Ettirme Programı, Özel Yetenekleri Geliştirme Programı ve Proje Üretimi süreçlerini kapsamaktadır.

Bu okullarda uygulanmakta olan programın amaçları şu şekildedir:

- a) Atatürk ilke ve inkılaplarını özümsetme; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na ve demokrasinin ilkelerine, insan hak ve hürriyetlerine, çocuk hakları yanında uluslararası sözleşmelerle belirlenmiş olan haklarını kullanma, başkalarının haklarına saygı duyma, görevini yerine getirme ve sorumluluk yüklenebilen birey olma bilincinin yerleştirilmesini,
- b) Ulusal ve evrensel değerleri tanıyarak, benimsemelerini, bunları geliştirmelerini ve bu değerlere saygı duyarak, liderlik, yaratıcı ve üretici düşünce yeteneklerini ulusal ve toplumsal bir anlayışla ülke kalkınmasına katkıda bulunacak şekilde geliştirmelerini,
- c) Yetenek alanlarının geliştirilmesinin yanında, sosyal ve duygusal gelişimlerinin de geliştirilerek bütünlük içinde değerlendirilmesini,
- d) Yetenek alanları ile yaratıcılık düzeylerinin erken yaşlarda fark edilerek geliştirilmesini,
- e) Bireysel farklılıklarını önemseyerek kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını,
- f) Bilimsel düşünce ile estetik değerleri birleştirip, üretken, sorun çözen kendini gerçekleştirmiş bireyler olarak yetiştirmelerini,
- g) Yetenek alanlarında ihtiyaca dönük yeni düşünceler önerebilmelerini, teknik keşif ve çağdaş araçlar geliştirebilmelerini,
- h) Üstün yetenek bakış açısıyla bilimsel çalışma disiplini edinmelerine olanak sağlayan şartların, ortam ve fırsatların oluşturularak disiplinler arası çalışmalardaki kazanımlarla problem çözmeye ya da günlük yaşamda ihtiyaç duyuluna durumları karşılamaya yönelik çeşitli projeler gerçekleştirmelerini,
- i) Yaşama dönük yenilikçi ve üretken projeler gerçekleştirmelerine fırsat ve imkânlarının verilmesini sağlamaktır (Karabulut, 2010; URL1).

BİLSEM yönergesinde belirtilen söz konusu durumların gerçekleşmesi noktasında günümüzün yenilikçi teknolojik bakış açılarına hâkim günün koşullarının gerekli kıldığı teknolojik eğitim yöntemlerinin kullanılması üstün yetenekli çocukların öğrenme süreçlerine katkı sağlayacaktır.

BİLSEM öğrencilerinin üstün yetenekli çocuklar olduğu düşünüldüğünde bu tip çocukların devlet politikalarına yön verici rolü ile bilimsel ve teknolojik gelişmede biçilen roller üstün yetenekli çocukların teknolojik alanda bilgilendirilmesinin önemli olduğunu düşündürmektedir. Bu araştırmada eğitime teknolojinin entegrasyonunda kullanılabilecek artırılmış gerçeklik (AG), sanal gerçeklik (SG) ve karma gerçeklik (KG) teknolojilerinin BİLSEM öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı belirlenmeye çalışılmıştır.

AG kavramsal olarak Tom Caudell tarafından ortaya atılmış, uçak devrelerinin bileşenlerinin belirlenmesi amacıyla kullanılan bir terim olarak ortaya çıkmıştır (Türksoy, 2019). AG sanal dünya ile gerçek dünyayı birleştiren bir teknoloji olarak literatürde en çok kabul gören tanımı Azuma (1997), tarafından yapılmıştır. Sanal dünya ile gerçek dünyanın birleştirilmesinde aracı bir aygıt olarak kullanılan tablet bilgisayar ve akıllı telefonlar bu teknolojinin bilinirliğinin artmasına etkili olmuştur. Akıllı telefonlara geliştirilen AG tüm dünyada popülerleşmesinde katkısı olan Nintendo firması tarafından geliştirilen Pokemon Go oyununun 2016 yılında yayınlanması ile olduğu söylenebilir. Bu teknoloji daha sonra tıp dünyasında, giyim firmalarında, reklamlarda ve eğitim materyali olarak kullanılmaya başladı. Sanal gerçeklikten farklı olarak AG dış dünyadan insanı soyutlamaktır (Furht, 2011).

SG Bilgisayar ortamında oluşturulan üç boyutlu nesnelerin teknolojik araçlarla insanların zihinlerinde gerçek bir ortamda, etkileşim olanağı sağlayan teknolojidir" (Riva, Wiederhold & Molinari, 1998; Burdea & Coiffet, 2003). SG ilk kez 1962 yılında Heilig tarafından geliştirilen Sensorama adlı cihazla ortaya çıkmıştır (Kock, 2008). Heilig görsel, işitsel ve dokunsal unsurların bir araya getirilerek oluşturduğu sensorama ile kullanıcılara gerçek dünyadan bağımsız ayrı gerçeklik sunmuştur. SG cihazlarının büyük ve maliyetli olması yaygınlaşmasında sorun olmuştur. Teknolojinin gelişimi ile 2000'li yılların ortalarında Google tarafından geliştirilen ve düşük maliyetli

Google cardboard (SG gözlüğü) vb. cihazlar yardımıyla tanınırlığı artmıştır. Her ne kadar tanınırlığının arttığı ifade edilse de maliyetinin yüksek ve sadece bu amaç için özelleştirilmiş bir aygıt olması SG cihazlarının yaygınlaşmasında önemli bir engel oluşturmuştur. Ayrıca içerikler için uygun yazılımların geliştirmesi uzun zaman almakta ve geliştiricilerin tasarım ve kodlama konusunda uzman olmaya zorlamaktadır (Osuna, Gutiérrez-Castillo, Llorente-Cejudo, & Ortiz, 2019).

KG kavramı sanal ve gerçek dünyaların bir araya getirilmesi sonucunda oluşturulan, etkileşimli ve gerçek zamanlı bir deneyim türü olarak tanımlanmıştır (holonext.com; Pan, Cheok, Yang, Zhu & Shi 2006). KG ile gerçek dünya objelerinin arasına sanal nesnelere yerleştirme olanağı sunmaktadır. Bu yönüyle AG ten farklılaşmaktadır. KG teknolojisi AG teknolojisi mobilitesi yüksek, üretim maliyeti düşük ve süreci kısa, SG gibi derinlik algısı oluşturan bir teknolojidir.

Yukarıda bahsi geçen dijital gerçeklik unsurları (DG) ile ilgili AG, SG ve KG teknolojilerinin teknik açıdan özetleyen Tablo 1 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 1: DG Kavramlarının Temel Özellikleri

AG	SG	KG
Yüksek mobilite	360 derece kişiyi saran bir sanal dünya	Çevreyle tam etkileşim
Akıllı telefonlarla kullanılabilir	Çoklu duyuya hitap	Yüksek mobilite
Gerçek zamanlı	Zaman ve mekândan bağımsız	Gerçek zamanlı
Dış dünya ile etkileşimli	Dünyadan bağımsız	Dış dünya ile etkileşimli
Çevreyle yüzeysel etkileşim	Özelleştirilmiş aygıt gereksinimi	Çevreyle yüzeysel etkileşim
Düşük maliyet	Yüksek maliyet	Kısmen düşük maliyet
Hızlı içerik oluşturma	Uzun içerik oluşturma süreci	Kısmen kısa içerik oluşturma süreci

Yapılan alan yazın taramasında Dieker, Grillo, & Ramlakhan, (2012), üstün yetenekli çocukların öz güveninin artmasında sanal ya da simüle edilmiş öğrenme ortamlarının etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Uçar, Üstünel, Civelek & Umut (2017) tarafından yapılan araştırmada etkileşimli SG uygulamalarının öğrencilerin tutumlarının artmasında olumlu bir etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ghare vd. (2017), ülkelerin eğitim programlarının çocukların ilgisini çekmediği hatta üstün yetenekli çocuklar için durumun daha ağır olduğunu ifade etmektedir. Bu görüşe paralel olarak Ibáñez, & Delgado-Kloos, (2018) tarafından yapılan meta analiz çalışmasında özel yetenekli ya da gereksinimli bireylere yönelik çalışmanın azlığı vurgulanmaktadır. Siegle (2019), günümüz teknolojilerinin üstün yetenekli çocukların eğitimde kullanılmasının çocuğa yeni öğrenme fırsatları sunacağı ve bu tip öğrencileri kısıtlayan koşulların ortadan kalkmasında etkili olacağını vurgulamaktadır.

1.1 Araştırmanın Amacı

BİLSEM öğrencilerinin üstün yetenekli çocuklar olduğu düşünüldüğünde bu tip çocukların devlet politikalarına yön verici rolü ile bilimsel ve teknolojik gelişmede biçilen roller üstün yetenekli çocukların teknolojik alanda bilgilendirilmesinin önemli olduğunu düşündürmektedir. Bu araştırmada eğitime teknolojinin entegrasyonunda kullanılacak artırılmış gerçeklik (AG), sanal gerçeklik (SG) ve karma gerçeklik (KG) teknolojilerinin BİLSEM öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Alan yazın taraması dikkate alındığında üstün yetenekli eğitiminde dijital öğretim teknolojilerinin kullanımının önemi artmaktadır. Bu bağlamda “*Bilim ve Sanat Merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin dijital gerçeklik unsurlarına yönelik algısı nedir?*” sorusuna yanıt aranmıştır. Ve bu ana sorudan yola çıkarak aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- AG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?
- AG teknolojilerinin BİLSEM’lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?
- SG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?
- SG teknolojilerinin BİLSEM’lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?
- KG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?
- KG teknolojilerinin BİLSEM’lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?

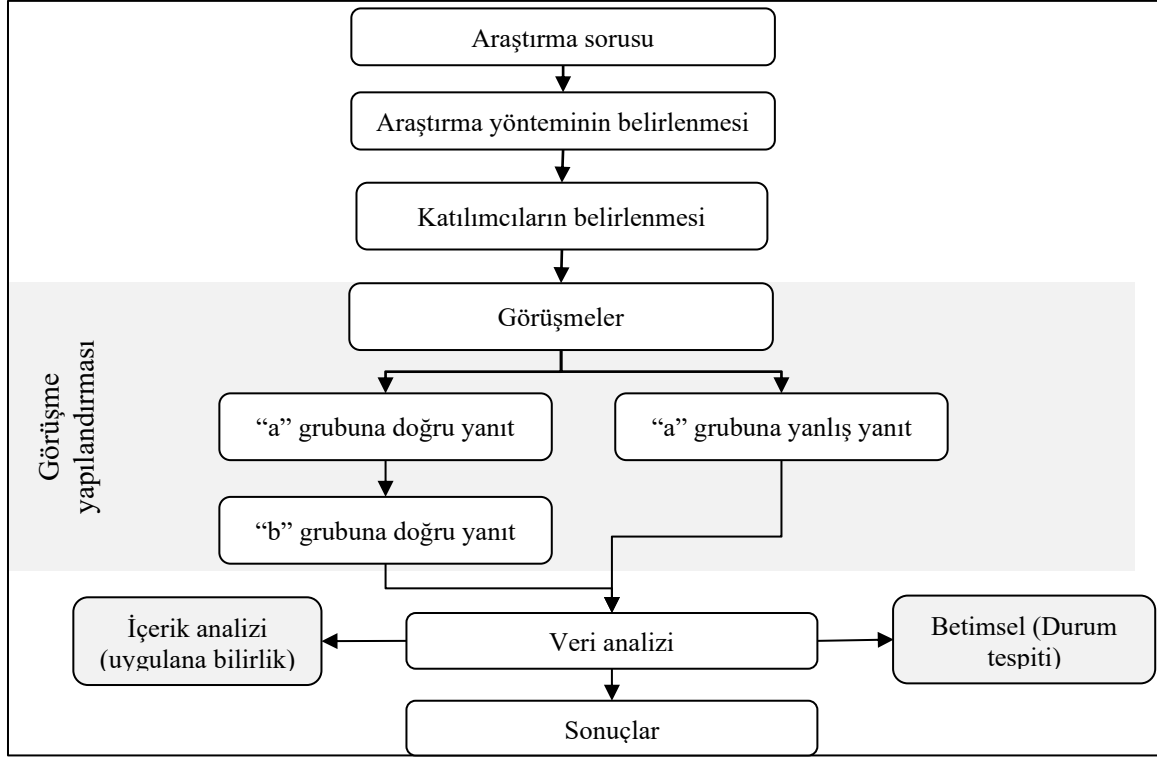
BİLSEM öğretmenleri tarafında DG unsurlarının bilinirliği ve bu unsurların BİLSEM’lerde uygulana bilirliğinin öğretmenler gözünden belirlenmesi araştırmanın önemini ifade etmektedir.

2. YÖNTEM

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüngü bilim (fenomenolojik araştırma) yöntemi temel alınarak hazırlanmıştır. Husserl (2003) fenomenoloji kavramını bilginin bireyin bilincindeki ifadesi şeklinde ifade etmektedir. Bu çalışmada bilgi “dijital gerçeklik” kavramını bilinç ise öğretmenlerin algısını ifade etmektedir. Creswell, (2015) ve Miller, (2003) Görüngü bilim araştırmalarının deneyimler bağlamında bireylerin algılarının ortaya konulması olarak ifade etmektedir. Araştırmada deneyimli olma durumu ve deneyime yönelik algılar incelenmiştir. Bu çalışmada “Bilim ve Sanat Merkezlerinde görev yapan öğretmenlerin dijital gerçeklik unsurlarına yönelik algısı nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Temel araştırma sorusunun altında araştırma kapsamında belirlenen üç DG teknolojisine yönelik araştırma soruları oluşturulmuştur. Bu araştırma sorularına aşağıda yer verilmiştir:

- 1a-AG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?
- 1b-AG teknolojilerinin BİLSEM’lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?
- 2a- SG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?
- 2b-SG teknolojilerinin BİLSEM’lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?
- 3a- KG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?
- 3b-KG teknolojilerinin BİLSEM’lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?

Yukarda yer alan altı araştırma sorusu üç grup altında değerlendirilmiştir. Gruplar “a” ve “b” grubu olarak sınıflandırılmıştır. Gruplardan “a” grupları “b” gruplarının ön koşullu sorularıdır. A grubu sorulara ilgisiz cevap veren ya da yanlış öğrenmelerin olduğu düşünülen öğretmenlere “b” grubu soruları sorulmamıştır. Değerlendirmeler ilk olarak kavramsal farkındalık boyutunda ikinci olarak BİLSEM uygulanabilirliği boyutunda değerlendirilmiştir. Araştırma yöntem prosedürü aşağıda yer almaktadır

Şekil 1: Araştırma tasarımı

Yukarda yer alan prosedür araştırmanın ana sorusu, ana soru doğrultusunda oluşturulan alt problemler ve araştırma sorusuna uygun olduğu düşünülen görüngü bilim yöntemi açısından tercih edilmiştir. Ana soru altında yer alan üç dijital gerçeklik kavramlarına yönelik kavramsal bilgi ya da deneyim ile bu deneyimlerin BİLSEM entegrasyonu şeklinde yapılandırılan çalışmada kavramsal bilginin ya da deneyimin olmaması durumunda BİLSEM öğretmenlerinin betimsel olarak durum tespitini; bilinmesi halinde belirtilen görüşler uygulanabilirlik açısından değerlendirilmiştir. Araştırma veri analiz süreci ayrıca değerlendirilmiştir.

2.1. Araştırma Katılımcıları

Araştırmanın kolay ulaşılabilir evreninde yer alan katılımcılarını, 2018-2019 eğitim öğretim yılı Kırşehir illi merkez ilçe ve Kaman BİLSEM öğretmenleri oluşturmaktadır. Nitel araştırmada örneklem seçimi amaçlı örnekleme yöntemi türlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme hızlı ve pratik olması nedeniyle seçilmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Araştırmaya 24 farklı branşlarda BİLSEM öğretmeni katılmıştır. Katılımcılardan 5'i kadın 19'u erkektir. Katılımcıların BİLSEM'lerde çalışma süreleri 4 ile 9 yıl arasında değişmektedir. Aşağıda yer alan tablo katılımcıların genel özelliklerini göstermektedir.

Tablo 2: Araştırma Katılımcılarına Yönelik Betimleyici Tablo

Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Dağılımı	F	%
Erkek	19	79,1
Kadın	5	20,9
Katılımcıların Branşa Göre Dağılımı	F	%
Fen bilimleri	20	83,3
Sanat	4	16,7
Katılımcıların Görev Süresine Göre Dağılımı	F	%
3-5	1	4,16
5-7	6	24,96
7-9	14	58,2
9 üzeri	3	12,48

Yukarıda yer alan Tablo 2 araştırma katılımcılarına ait demografik bilgileri içermektedir. Araştırmaya katılan BİLSEM öğretmenlerinden 20'si bilimsel alanda 4'ü ise sanatsal alanda öğretmenlik yapmaktadır. Ayrıca katılımcıların büyük bir kısmı 7-9 yıl arasında (f:14) BİLSEM öğretmenliği yapmaktadır. Katılımcılardan yalnızca bir tanesi dört yıldır BİLSEM öğretmeni olarak çalışmaktadır.

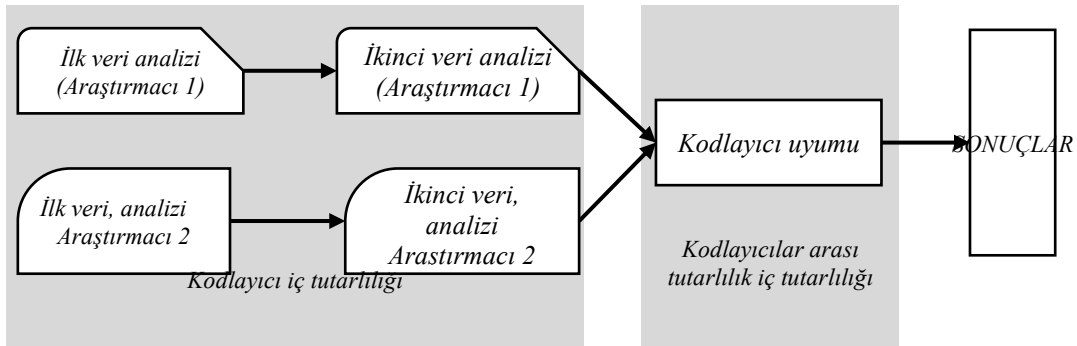
2.1. Veri toplama aracı

Araştırma verileri araştırma sorusuna uygun olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen yapılandırılmış görüşme formu ile yüz yüze görüşmelerle toplanmıştır. Yapılandırılmış görüşmenin tercih edilme nedeni görüşmecilere alternatif soru sorma olanağı tanımamasıdır (Leavy, 2017). Yapılandırılmış görüşmeler ile araştırmacılar ek soru sormaz ve sorular katılımcılara aynı sıra ile sorulur. Bu durum bulguların derlenmesinde ve sonuçların raporlanmasında kolaylık sağlamakla birlikte katılımcılara ek sorular sorulmaması sayesinde araştırmanın güvenilirliğini artırmaktadır (McKenney, & Reeves, (2012) Bu araştırma kavramsal bilginin önemli olduğu düşünüldüğünde ve görüngübilim çalışmalarının temeli deneyimlere dayandığı düşünüldüğünde en uygun veri toplama aracı olarak yapılandırılmış görüşmeler tercih edilmiştir. Ayrıca öğretmen algılarının belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada öğretmenlerinin algılarının belirlenmesinde görüşme sürecinde ek sorulara ihtiyaç olma ihtimalinin olabileceği düşüncesi yer almaktadır. Araştırmada iki ana soruya cevap aranmaktadır. Birincisi “artırılmış gerçeklik kavramına yönelik BİLSEM öğretmenlerinin algısı nedir?” ikinci soru ise “BİLSEM öğretmenlerinin AG uygulamasına yönelik algıları nedir?” şeklindedir. Araştırmanın betimleyici bölümünde AG kavramına yönelik öğretmenlerin algısının belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır. İçerik analizi boyutunda ise AG uygulamalarının üstün yetenekli çocukların kullanımına etkisinin belirlenmesine yönelik sorular yer almaktadır.

Veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirme sürecinde öncelikli olarak alan yazın taraması yapılmıştır. Yapılan alan yazın taramasında AG ve üstün yetenek kavramları temel alınmıştır. Daha sonra bir taslak form hazırlanmış ve araştırma soruları ile birlikte biri ölçme değerlendirme alanında diğeri ise rehberlik alanında uzman iki kişi tarafından uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda taslak form geliştirilmiş ve iki BİLSEM öğretmeni ile pilot uygulaması gerçekleştirilmiştir.

2.2. Veri Analizi

Görüngübilim araştırmalarında veri analizi katılımcıların yaşantıları ile temellenmesi nedeniyle katılımcı algılarının betimlenmesine dayanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırma verileri kavramsal algı temeline dayandığı için öncelikle AG kavramının betimlenmesine yönelik sonrasında AG'nin BİLSEM için uygulamasına yönelik olarak analiz iki boyutlu olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin analizine yönelik süreç aşağıda yer almaktadır.

Şekil 2: Araştırma veri analiz süreci

Yukarıda yer alan prosedür araştırma veri analiz süreci Huberman, Miles, & Saldana, (2014) yararlanılarak hazırlanan veri analiz sürecini içermektedir. Araştırmacılar öncelikli olarak kendi aralarında iki kodlama gerçekleştirilmiştir. Burada amaç kodlayıcı açısından güvenilirliğin

sağlanmasıdır. Kodlamalar arasında farklılıklar görüldüğünde yapılan iki kodlama sonucu kodlayıcı tarafından yeniden değerlendirilmiştir. İki kodlayıcı arasında uyumun belirlenmesindeki amaç yapılan kodlamalar arasında tutarlılığın tespitidir. Yapılan ön kodlama ve kodlayıcılar arası uyum analizleri sonrasında, uyumsuzluk olan kodlamalar için araştırmacılar arasında ikna yoluna gidilmiş olup kodlar arası mutabakata varılmıştır. Bu araştırmada aşağıda yer alan kriterler göz önüne alınarak geçerlilik ve güvenilirlik sağlanmaya çalışılmıştır:

- Araştırma yöntemi ve yöntem altında yer alan veri toplama veri analizi bölümleri detaylıca anlatılmıştır.
- Araştırma katılımcıları amaçlı örneklem yöntemi ile belirlenmiştir.
- Araştırma katılımcılarına araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular sorulmuştur.
- Katılımcıların gönüllülüğü esasa alınmıştır.
- Yapılan görüşmeler katılımcıların onayına sunulmuş ve analiz edilmiştir.
- Araştırma verileri betimsel ve içerik analizine uygun şekilde analiz edilmiştir.
- Araştırma verilerinin kodlaması iki araştırmacı tarafından farklı zamanlarda ikişer kez gerçekleştirilmiştir.
- Veri analizleri iki araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiş ve kod uyumu yaşanan noktalarda kodlayıcıların bir birlerini ikna etmeleri esasına dayandırılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler araştırma soruları doğrultusunda ele alınmıştır. İçerik analizinde verilerin temalar halinde sunulmuştur. Aşağıda araştırma soruları doğrultusunda elde edilen cevaplara yer verilmiştir.

3.1 Araştırma Sorusuna Yönelik Bulgular

Bu bölüm araştırmanın alt problemleri bağlamında değerlendirilmiş. Elde edilen bulgular araştırma sonuçlarında bütünleştirilerek sunulmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşleri ve farklılık durumlarına yönelik betimsel tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 3: DG Kavramlarına Yönelik Görüşlerin Nicel Betimlenmesi

		AG	SG	KG
Görüş bildiren	Kavramsal doğru	15	11	3
	Kavramsal yanlış	8	9	12
Görüş bildirmeyen		3	6	11

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin AG kavramsal bilgisinin SG ve KG'ye yönelik kavramsal bilgiden fazla olduğu görülmektedir. Buna paralel olarak KG konusunda görüş bildirmeyen öğretmen sayısı AG ve SG'ye yönelik görüş bildirmeyen öğretmenlerin toplamından daha fazladır.

3.1.1. Öğretmenlerin AG Kavramına Yönelik Algıları

Görüngü bilim araştırmaları yöntem bölümünde de belirtildiği gibi bireylerin algılarını temel almaktadır. Bu durumda algıların oluşabilmesi için bir yaşanmışlık olması gerekliliğini ortaya çıkardığı düşünülmektedir. Bu amaçla öncelikli olarak BİLSEM öğretmenlerinin AG kavramını bilme durumları, kavramsal yanlışları ya da kavramsal algılarının tespiti amaçlanmıştır. Katılımcılara sorulan "AG sizce nedir?" sorusuna alanın cevaplara yönelik elde edilen betimsel tablo aşağıda yer almaktadır.

Tablo 4: Öğretmenlerin AG Yönelik Kavramsal Algıları

Kod	Frekans	%
Uygulama	7	27
Gerçeğin sanallaştırılması	5	19
Birleştirilmiş bir ortam	4	15
Görüş yok	3	11
Sanal ortam	3	11
Görsel gerçek	2	8
Duyunun artırılması	2	8

Araştırma katılımcılardan yedi tanesi AG kavramını bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Beş katılımcı gerçeğin sanallaştırılması şeklinde ifade etmiştir. Dört katılımcı birleştirilmiş bir ortam olarak ifade etmiştir. Üç katılımcı AG yönelik fikrinin olmadığını belirtmiştir. Elde edilen veriler dikkate alındığında öğretmenlerin büyük kısmı AG kavramını bir uygulama (bilgisayar yazılımı) olarak değerlendirdiği görülmektedir. Aşağıda öğretmenlerin görüşlerinin bir kısmına yer verilmiştir.

Araştırma katılımcılarından Ö3 AG kavramını “gerçeğin bilgisayara aktarılmasıdır” şeklinde ifade etmiştir. Kavramsal olarak Ö3 tarafından yapılan tanımlama her ne kadar genel AG tanımını içermese de öğretmen ulaşamayacak kadar uzaktaki gerçek ortamların bilgisayar yardımıyla kullanıcıya sunulması şeklindeki ifadesi ile AG’nin genel tanımına yakın bir tasvirde bulunmuştur. AG çoklu duyuya hitabına yönelik Ö5 “gerçek dünyadaki fiziksel ortamın bilgisayar yardımıyla oluşturulan, görsel gerçeklik kavramına uygun olarak hissetmemizi sağlayan bir ortamdır” şeklinde ifade etmiştir. Yapılan görüşmede Ö5 his kavramının dokunsallıktan öte “gerçekmiş gibi” algısına dayandığını belirtilmiştir.

3.1.2. AG Teknolojisinin Uygulamasına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Araştırmada sorularından bir diğeri “AR teknolojilerinin Bilim Sanat Merkezlerine uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?” şeklindedir. Bu bölümde AG teknolojilerinin bilim sanat merkezlerinde kullanımının çocuklar üzerine olan etkisine yönelik öğretmen görüşlerine yer verilmiştir. Öğretmen görüşlerini içeren kelime bulutu ve frekans tablosu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5: AG Teknolojisinin Uygulamasına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kod	Frekans	%
Faydalı (olumlu)	7	24
Etkileyici	4	14
İlgi çekici	3	10
Öğrenciye uygun	3	10
Zenginleştirici	2	7
Eğlenceli	2	7
Yaratıcılığı destekleyici	2	7
Beceri kazandırıcı	2	7
Harika	1	4
Verimli	1	4
Motive edici	1	3
Suiistimale açık	1	3

Araştırmaya katılan Ö2 “özel yetenekli çocukların teknoloji ve bilimsel alanda başarıları yadsınmaz...bu açıdan öğrencilerin gelişimine zengin katkı sağlayacaktır.” şeklindeki ifadesi AG teknolojilerin üstün yetenekli çocukların gelişiminde etkili olacağı ve öğrencilerin yetenek alanlarına uygun olduğunu ifade etmiştir.

Bir diğer öğretmen olan Ö18 “çocukların motivasyonunu artırmada olumlu etkileri olacağını düşünüyorum.” ifadesiyle AG’nin motive edici bir öğretim materyali olarak kullanılabileceğini ifade

etmiştir.

Ö14 “suiistimale açık ciddi tehlikeleri olan bir durum...” olarak ifade etmiştir. Katılımcının bu olumsuz yorumunun altında yatan sebeplerden biri yazılımlara virüs bulaşması bir diğeri ise kullanılan cihazlar nedeniyle oluşacak olan sağlık sorunlarıyla ilgili olduğu yapılan kayıt dışı görüşmeden elde edilen veriler arasındadır.

3.1.3. Öğretmenlerin SG Kavramına Yönelik Algıları

Araştırma kapsamında BİLSEM öğretmenlerinin SG’ye yönelik kavramsal bilgilerinin belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla “SG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır. Kavram olarak SG’ye yönelik öğretmen ifadelerin içeren frekans tablosu ve kelime bulutu aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6: Öğretmenlerin SG Kavramına Yönelik Algıları

Kod	Frekans	%
Sanal ortam	4	20
Sanalın gerçeğe yakın olması	3	15
Gerçeğin sanallaştırılması	3	15
Gerçekten bağımsız bir ortam	3	15
Hayatın simülasyonu	2	10
Varlığın teknoloji destekli canlandırılması	2	10
Kavram	1	5
İnovatif bir alan	1	5
AG alt alanı	1	5

Araştırmaya katılan öğretmenlerden 14 tanesi SG kavramına yönelik tanımlamalarda bulunmuştur. Araştırmaya katılan öğretmenlerden 12’si bilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Elde edilen sonuçlarda SG teknolojisi AG teknolojisinden daha önce çıkmasına karşın bilinirliğinin düşük olduğunu göstermektedir.

Üç öğretmen gerçeğin sanallaştırılması şeklinde görüş bildirmiştir. Bu durum SG teknolojisinin yalnızca gerçek nesnelere yönelik olduğu yönünde bir algı olduğunu göstermektedir.

3.1.4. SG’nin BİLSEM Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Araştırma alt problemlerinde BİLSEM öğretmenleri tarafından SG uygulama açısından değerlendirilmesi istenmiştir. Bu amaçla “SG teknolojilerinin Bilim Sanat Merkezlerine uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?” sorusuna yanıt aranmıştır.

Kullanım konusunda görüşü istenilen öğretmenler sanal gerçeklik konusunda kavramsal olarak doğru bilgiye sahip olan öğretmenlerdir. Elde edilen bulgular aşağıda yer alan frekans tablosu ve kelime bulutunda sunulmuştur.

Tablo 7: SG’nin BİLSEM Kullanımına Yönelik Öğretmen Görüşleri

Kod	Frekans	%
Hayal gücünü destekleyici	3	13,62
Gerekli	3	13,62
Görülmesi zor ortamları göstermesi	2	9,08
Olumlu	2	9,08
Ufuk açıcı	2	9,08
Eğlenceli	2	9,08
Öğretici	2	9,08
Tecrübe sağlayıcı	1	4,54
AG den daha az etkili	1	4,54
Kalıcı öğrenmeyi sağlayıcı	1	4,54
Eğitim kalitesini artırıcı	1	4,54
Fen alanında etkili	1	4,54
İlgi çekici	1	4,54

Araştırmaya katılan 15 öğretmen SG'nin BİLSEM'lerde kullanımına yönelik görüş bildirmiş 11 öğretmen ise herhangi bir görüş bildirmemiştir. Öğretmenler tarafından verilen görüşlerin tamamının olumlu olduğu dikkat çekmektedir. Bir öğretmen "SG Ar kadar etkili olacağını düşünmüyorum. Uygulamasının zor AG'ye göre daha zor olduğunu düşünüyorum" (Ö13) şeklinde görüş bildirmiştir. Devam eden görüşmede ise SG için "BİLSEM'lerde olması gereken bir teknoloji" şeklinde görüş bildirmiştir.

Tablo 7. incelendiğinde hayal gücünü destekleyici (f:3), Gerekli (f:3), Olumlu (f:2) ve öğretici (f:2) olduğu görülmüştür. Olumsuz görüş olarak AR'a göre daha az etkili olacağı (f:1) yönündeki görüştür. Buna karşın BİLSEM'lerde kullanılmasının olumlu etki yaratacağı katılımcı tarafından belirtilmiştir. Aşağıda SG'ye yönelik öğretmen görüşleri yer almaktadır.

"SG simülasyon oyunları ile özellikle dil, fen ve matematik dersleri ile kodlama eğitiminde kullanılabilir" şeklinde görüş bildiren (Ö26) birçok disiplin için kullanılabileceğini yalnızca fen eğitimi için kullanılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde (Ö23) ve (Ö15) bütün derslerin için kullanımının faydalı olacağını ifade etmiştir. Buna karşın öğretmenlerden yalnızca On tanesi sanal gerçekliğin eğitim ortamında kullanıma yönelik görüş bildirmiştir. Diğer 16 öğretmen ise bilgisiz olmadığı ya da cevap vermek istemediğini belirtmiştir.

3.1.5. KG konusunda öğretmen görüşleri

BİLSEM öğretmenlerin KG'ye yönelik algılarının belirlenmesi amacıyla "KG kavramına yönelik öğretmenlerin algısı nedir?" sorusu sorulmuştur. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde yalnızca üç öğretmenin karma gerçeklik kavramı konusunda bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Diğer öğretmenlerin ise AG ve SG birleşiminden oluşan bir gerçeklik olduğu (f:5) yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmenlerin ifadelerini içeren frekans tablosu aşağıda yer almaktadır

Tablo 8: KG Konusunda Öğretmen Görüşleri

Kod	Frekans	%
SG ve AR birleşimi	5	35,7
Gerçek dünyaya sanal obje yerleştiren yazılım	2	14,28
SG ve AG etkileşimi	2	14,28
Soyut somut iç içe	2	14,28
AR	1	7,14
Karışık gerçeklik	1	7,14
Hissedilebilir gerçeklik	1	7,14

Yapılan görüşmelerde öğretmenler "karma" kavramını görüşme formunda yer alan ilk dört sorudan yordayarak "SG ve AG birleşimi" şeklinde ifade etmiştir. Bu durum KG teknolojisinin derinlik algısından öte AG ve SG bütünleştirilmesi şeklinde çıkarsamada bulunmuşlardır. Benzer şekilde "karışık gerçeklik", "SG ile AG etkileşimi" kodları da KG tanımına uygun olmayan ifadelerdir.

3.1.6. KG'nin BİLSEM kullanımına yönelik öğretmen görüşleri

Araştırmanın diğer bir sorusu olan "KG teknolojilerinin Bilim Sanat Merkezlerine uygulanabilirliğine yönelik görüşleri nedir?" ile KG'nin BİLSEM'lerde kullanılabilirliğine yönelik öğretmen görüşleri alınmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde yalnızca üç öğretmenin karma gerçeklik kavramı konusunda bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Diğer öğretmenlerin ise AG ve SG birleşiminden oluşan bir gerçeklik olduğu (f:12) yönünde görüş bildirmiştir. KG konusunda bilgi sahibi olan öğretmenler ise uygulanabilir olmadığını, bu konuda AG'nin daha etkili olacağını belirtmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Yapılan veri analizinde öğretmenlerin AG konusunda SG ve KG kavramlarından daha fazla bilgi sahibi olduğu; SG ve KG konusunda kavramsal olarak yanlış ifadelerin çoğunlukta olduğu görülmüştür. Ayrıca uygulama alanı konusunda AG kavramı konusunda öğretmenlerin daha detaylı bilgi sahibi olduğu görülmüştür (Alkhattabi, 2017). Bunun sebepleri arasında:

- AG yönelik uygulama geliştirme sürecinin daha SG ve KG kıyasla daha kolay olması,
- Pokemon Go vb. gibi artırılmış gerçeklik tabanlı oyunlarının belirli bir dönem popüler olması,
- Sosyal hayatta kullanılan AG uygulamalarının çoğunlukta olması nedeniyle öğretmenlerde kavramsal bir alt yapının oluşması sayılabilir.

AG uygulamalarının BİLSEM eğitim sürecinde olmasının öğretmenlerin büyük bir kısmı tarafından uygulanabilir ve gerekli olduğu konusunda görüş bildikleri görülmüştür. Bu sonuç Tablo 5.'te yer alan kelime bulutundaki kelimelerin azlığı ve kod-frekans yığılmasında da görülmektedir. Bu durumun nedeni öğretmenler tarafından AG kavramsal alt yapısının ve uygulama örneklerinin bilinirliği ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

- SG kavramsal yapısı ve BİLSEM uygulanabilirliği açısından değerlendirildiğinde, öğretmenlerden 12'si bu konuda kavramsal bilgiye sahip olmadıklarını ve algısal olarak durumu ifade ettikleri görülmüştür. Bu durumun nedenleri arasında:
- SG ve KG tabanlı içeriklerin üretim zorluğu ile birlikte son kullanıcıya ulaşımı konusunda yaşanan sıkıntılar,
- SG ile ilgili yapılan araç geliştirme faaliyetlerinin son kullanıcı açısından maliyetinin yüksek olması,
- SG için bir programlama dilinin öğrenilmesi zorunluluğu sayılabilir.

SG'nin BİLSEM'lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşlerin genel olarak olumlu olmasına karşın kod sayısının fazla olması nedeniyle görüş birliği olmadığı görülmektedir. Bunun nedeni olarak yukarıda belirtilen kavramsal bilginin bu durumun nedeni olduğu düşünülmektedir.

KG konusunda öğretmenlerin büyük bir kısmı mantıksal "karma" ifadesinden yola çıkarak AG ve SG'nin birleşimi olarak ifade ettikleri görülmüştür. Bu durumun KG bilinirliğinin azlığı ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Karma gerçeklik kavramına yönelik tanıtım faaliyetlerinin az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmanın bulgularını destekler nitelikteki diğer veri ise katılımcıların KG'nin BİLSEM'lerde uygulanabilirliğine yönelik görüşleridir. Yalnızca üç öğretmen KG'nin uygulanabilirliği konusunda görüş bildirmiştir.

Yapılan görüşmelerden elde edilen saha notlarında AG dışındaki dijital içeriklerin öğretmenler tarafından bilinirliğinin az olduğu not edilmiştir. Özellikle KG konusunda sorulan sorularda öğretmenlerin cevaplarken düşündükleri ve yanıt verirken yüz ifadelerinin AG ile kıyaslandığında kuşkulu olduğu görülmüştür.

Öğretmenlerin bu tür yenilikçi teknolojilerin eğitime entegrasyonu konusunda istekli olduğu görülmüştür. Buna karşın yalnızca dört öğretmen uygulama geliştirme konusunda araştırma yaptığını belirtmiştir. Bu durum yeni bir materyale yönelik ön yargılardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Yapılan görüşmelerde Ö7, Ö15 ve Ö22 bilgisayar tabanlı uygulama geliştirmenin zor olduğunu düşündüğü onun için bu tip içerikleri geliştirme konusunda çekinceleri olduğunu belirtmeleri yukarıdaki görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca içerik üretme maliyetinin yüksek olması ve teknik olarak yetkinlik istemesi (Íbáñez, & Delgado-Kloos, 2018; Kounavis, Kasimati, & Zamani, 2012; Mota, Ruiz-Rube, Doderó, & Arnedillo-Sánchez, 2018); uygulama kullanımı için tablet bilgisayar vb. mobil cihazlara ihtiyaç duyması (Bower, Howe, McCredie, Robinson, & Grover, 2014) gibi nedenlerden dolayı uygulanabilirliğinin zor olduğu düşünülmektedir.

5. ÖNERİLER

Araştırma bulguları öğretmenleri DG teknolojileri konusunda kısmi ya da yanlış bilgiye sahip olduğunu göstermektedir. Kavram yanlışlarını azaltmak ve öğretmenleri bu konuda bilinçlendirmek için eğitim faaliyetleri düzenlenebilir.

Öğretmenlerin büyük bir kısmı DG içeriklerin eğitime entegrasyonunun olumlu sonuçları olacağını ifade etmiştir. Bu bağlamda BİLSEM etkinliklerinde DG unsurlarına yönelik içerikler oluşturulabilir.

KG kavramına yönelik öğretmenlerin bilgi sahibi olmadığı görülmüştür. Öğretmenlere verilecek eğitimler ile DG türlerinin BİLSEM’de AG, SG ya da KG uygun teknoloji için uygun öğretim içerikleri hazırlanabilir.

BİLSEM için özel olarak hazırlanmış DG içerikleri bulunmamaktadır. Bu bağlamda yazılım firmaları tarafından alana özgü içerikler tasarlanabilir. Bu konu ile ilgili olarak bilişim öğretmenleri ve sınıf öğretmenleri ile oluşturulacak ekipler ile DG içerikleri pedagojik bir nitelik kazanacağı düşünülmektedir.

Yapılan görüşmelerde öğretmenlerin hangi gerçeklik içeriğinin daha etkili olduğu sorusuna cevap vermekten çekinmiştir. Bu durum DG kavramları konusundaki yetersiz bilgidен kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu amaçla öğretim teknolojilerine yönelik uygulamalı hizmet içi eğitimler gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alkhattabi, M. (2017). Augmented reality as e-learning tool in primary schools’ education: Barriers to teachers’ adoption. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 12(02), 91-100.
- Azuma, R. T. (1997). A survey of augmented reality. *Presence: Teleoperators & Virtual Environments*, 6(4), 355-385.
- Bower, M., Howe, C., McCredie, N., Robinson, A., & Grover, D. (2014). Augmented Reality in education—cases, places and potentials. *Educational Media International*, 51(1), 1-15.
- Burdea, G. C. & Coiffet, P. (2003). *Virtual reality technology*. John Wiley & Sons.
- Colangelo, N., & Davis, G. A. (2002). *Handbook on gifted education*. Allyn & Bacon
- Creswell, J. W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir)*. Ankara: Siyasal.
- Dieker, L., Grillo, K., & Ramlakhan, N. (2012). The use of virtual and simulated teaching and learning environments: Inviting gifted students into science, technology, engineering, and mathematics careers (STEM) through summer partnerships. *Gifted Education International*, 28(1), 96-106.
- Furht, B. (Ed.). (2011). *Handbook of augmented reality*. Springer Science & Business Media.
- Ghare, A. M., Khan, A., Rangwala, M., Kazi, S., Panwala, S., & Salam, A. (2017). Augmented reality for educational enhancement. *International Journal of Advanced Research in Computer and Communication Engineering*, 6(3).
- Huberman, A. M., Miles, M., & Saldana, J. (2014). *Qualitative data analysis: A methods sourcebook*.
- Ibáñez, M. B., & Delgado-Kloos, C. (2018). Augmented reality for STEM learning: A systematic review. *Computers & Education*, 123, 109-123.
- Karabulut, R. (2010). *Türkiye’de Üstün Yetenekliler Eğitimi Tarihi Süreci (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kock, N. (2008). "E-collaboration and e-commerce in virtual worlds: The potential of Second Life and World of Warcraft". *International Journal of e-Collaboration*. 4 (3): 1–13.
- Kounavis, C. D., Kasimati, A. E., & Zamani, E. D. (2012). Enhancing the tourism experience through mobile augmented reality: Challenges and prospects. *International Journal of Engineering Business Management*, 4, 10.
- Leavy, P. (2017). *Research design: Quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. Guilford Publications.
- McKenney, S., & Reeves, T. C. (2018). *Conducting educational design research*. Routledge.
- MEB(1991). *Üstün Yetenekli Çocukların Eğitimi Raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı

- (Millî Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi. (2006). Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf
- Miller, S. (2003). *Analysis of phenomenological data generated with children as research participants*. *Nurse Researcher*, 10(4), 68-82.
- Mota, J. M., Ruiz-Rube, I., Dodero, J. M., & Arnedillo-Sánchez, I. (2018). Augmented reality mobile app development for all. *Computers & Electrical Engineering*, 65, 250-260.
- Osuna, J. B., Gutiérrez-Castillo, J., Llorente-Cejudo, M., & Ortiz, R. V. (2019). Difficulties in the Incorporation of Augmented Reality in University Education: Visions from the Experts. *Journal of New Approaches in Educational Research (NAER Journal)*, 8(2), 126-141.
- Pan, Z., Cheok, A. D., Yang, H., Zhu, J., & Shi, J. (2006). Virtual reality and mixed reality for virtual learning environments. *Computers & graphics*, 30(1), 20-28.
- Riva, G., Wiederhold, B. K., & Molinari, E. (Eds.). (1998). *Virtual environments in clinical psychology and neuroscience: Methods and techniques in advanced patient-therapist interaction (Vol. 58)*. IOS press.
- Siegle, D. (2019). Seeing Is Believing: Using Virtual and Augmented Reality to Enhance Student Learning. *Gifted Child Today*, 42(1), 46-52.
- Smutny, J. F., Walker, S., Y., Meckstroth, E., A. (1997). *Teaching young gifted children in the regular classroom*
- Turnbull, A. P., & Turnbull, R. T. (2002). *From the old to the new paradigm of disability and families: Research to enhance family quality of life outcomes*. In J. L. Paul, C. D. Lavelly, A. Cranston-Gingras, & E. L. Taylor (Eds.). *Rethinking Professional Issues in Special Education*. Westport, CT: Abex Publishing.
- Türksoy, E. (2019). *Artırılmış gerçeklik ve çevrim içi materyallerle bütünleştirilen öğretim yöntemlerinin, fen dersindeki başarı ve kalıcılığa etkisi: Karma desen (Yayınlanmamış Doktora tezi)*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur
- Uçar, E., Üstünel, H., Civelek, T., & Umut, İ. (2017). Effects of using a force feedback haptic augmented simulation on the attitudes of the gifted students towards studying chemical bonds in virtual reality environment. *Behaviour & Information Technology*, 36(5), 540-547.
- Urll1: <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/1410.pdf>.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yin, R. K. (2003). *Applications of case study research*. London: SAGE.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Gifted individuals have different characteristics than their peers. There are many characteristics that distinguish gifted children from their peers in daily life. These include fast learning, learning to read and write at an early age, communicating with older people, and doing in-depth research on subjects that they are interested in. Educators who teach gifted children are first expected to know the main characteristics that gifted children have. Additionally, educators are today expected to be acquainted with new educational approaches necessitated by the time such as digital educational instruments. Teaching programmes designed for gifted children focus on building a wide range of skills and qualities including problem-solving, scientific thinking, creativity, critical thinking, research and experimental skills, sensitivity and honesty, effective communication, leadership, independent learning, collaborative learning, initiative, responsibility, decision-making, risk-taking, positive self-concepts, harmony of mind, body and emotion, and assessing events and phenomena in the context of science, technology and society. Science and arts education centres (BILSEM) are additional practice schools where gifted children are educated.

The purpose of this research was to investigate BILSEM teachers' knowledge of digital reality (DR) concepts and to explore their views on the usability of DR technologies. The awareness of teachers of gifted children about innovative technologies and their views on the use of DR technologies in BILSEMs are of major importance for the integration of technological advances into education.

Methodology

The research was carried out in a two-fold process. First, it explored the conceptual knowledge of BILSEM teachers. Then, it identified the views of those who have conceptual knowledge (a lived experience of DR) about the employment of the DR elements in BILSEMs. The research used a phenomenological research design. Phenomenological research aims to explore peoples' perceptions based on their lived experiences. The sample was selected through purposive sampling. The sample consisted of 26 teachers from different disciplines who were serving as BILSEM teachers. The data were collected using a structured interview form designed by the researchers. Structured interview forms were used for the purpose of preventing the researchers from taking a leading role and due to the descriptive nature of the research. Data analysis was carried out in a two-fold process. The first stage was aimed at a descriptive understanding and the second staged involved a content analysis. The descriptive stage involved determining teachers' conceptual awareness. Content analysis was used to identify where to use DR technologies in BILSEMs. The data were coded separately by the two researchers and intra-rater reliability and inter-rater reliability were measured.

Findings

The first stage of this research focused on determining teachers' conceptual awareness. The teachers had the highest conceptual awareness about augmented reality (AR), followed by virtual reality (VR) and mixed reality (MR). The teachers had a high level of conceptual awareness of AR. Additionally, the teachers held the view that it is useful to use AR applications in BILSEMs. They also emphasized that such activities have a significant impact on students' development. Although teachers' conceptual awareness of VR was lower compared to AR, the teachers stated that VR content is effective. However, they emphasized that the cost of VR technologies is an obstacle. The least known concept was MR. Only three teachers expressed views on MR. In line with the findings on the efficiency of DR technologies in the education process, teachers' lack of knowledge about MR and relatively less knowledge about VR compared to AR caused a negative effect on teachers' comparisons of these technologies. There were only three reported views on which technology is superior or which technology can be used in what area from an educational point of view.

Conclusion and Discussion

The data analysis showed that the teachers did not have sufficient knowledge of DR concepts. Among DR technologies, AR was the most widely known concept. In other words, the teachers had the highest awareness of AR technology. A possible explanation for this might be product

advertisements, news and promotions for mobile games. VR was the second most widely known concept. This result may be explained by the fact that VR technologies are costly to manufacture and require software knowledge although VR is an older technology than AR. MR is the least known technology. There are several possible explanations for this result. First, MR is confused with AR. Next, MR is more complex than AR. Finally, MR is given less coverage by social media and press. In line with the research findings, it is of major importance to provide individuals of the 2000s, who are called digital natives, with instructional content that satisfies their needs. Thus, the knowledge and awareness of DR technologies are crucial for BILSEM teachers who are responsible for the education of gifted learners subject to a special education program.

ÇEVRE DOSTU BÜYÜME MÜMKÜN MÜ? YÜKSELEN PİYASALARA YÖNELİK AMPİRİK BİR ANALİZ

Araştırma Makalesi / Research Article

Zanbak, M., Ekinci, M.E., Atvur, S. (2020). Çevre Dostu Büyüme Mümkün mü? Yükselen Piyasalara Yönelik Ampirik Bir Analiz. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 453-478.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.661247

Geliş Tarihi: 18.12.2019
Kabul Tarihi: 25.09.2020
E-ISSN: 2149-3871

Doç. Dr. Mehmet ZANBAK
Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü
mehmetzanbak@akdeniz.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9838-9063

Mahmut Emin EKİNCİ
Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı Yüksek Lisans
mekinci137@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-4623-0920

Doç. Dr. Senem ATVUR
Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
senematvur@akdeniz.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-3616-1749

ÖZ

Bu çalışmanın amacı yükselen piyasalar olarak adlandırılan gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi yansıtan Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin geçerliliğini sınamak ve buna ilişkin çıkarımlarda bulunmaktır. Bu amaçla başlangıçta IMF tarafından yükselen piyasalar sınıflandırmasına dahil edilen 23 ülkenin 2000-2014 yıllarına ilişkin verilerinden hareketle bir model oluşturulmuş ve bu model panel veri analizi ile test edilmiştir. Söz konusu modele, çevresel bozulmayı temsilen ele alınan ülkelerdeki karbon emisyon miktarı dahil edilirken, çalışmada temelde ekonomik büyümenin bu emisyon üzerindeki olası etkilerinin sınanması hedeflenmiştir. Büyümenin çevresel bozulmaya etkilerinin yanında, enerji kaynak kullanımının potansiyel etkilerinin de ortaya çıkarılması amacıyla modele açıklayıcı değişkenler olarak fosil yakıtlar ve yenilenebilir enerji de eklenmiştir. Çalışmada nicel yöntemin yanı sıra ekolojik bakış açısının ekonomi politikalarına entegre edilmesinin önemini vurgulamak için normatif yaklaşımdan yararlanılmıştır.

Ampirik bulgular yükselen piyasalarda, büyüme ile karbon emisyonu, yani çevresel bozulma arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik büyüme ile öncelikle çevresel bozulmayı hızlandıran fosil yakıt kullanımı artmakta, gelir seviyesi belirli bir noktaya eriştikten sonra karbon emisyonunu azaltacak teknolojilere yatırım kolaylaşabilmekte, böylece çevre üzerindeki baskı azalabilmektedir. Öte yandan çalışmada tartışılan temel nokta, bu iyileşmeye kadar geçen sürede ortaya çıkan bozulma dikkate alınarak, ekolojik sürdürülebilirliğe dayanan alternatif yaklaşımların gerekliliğidir.

Anahtar Kelimeler: Çevresel Kuznets Eğrisi, Çevresel Bozulma, Karbon Emisyonu, Yenilenebilir Enerji, Panel Veri Analizi.

IS ENVIRONMENT-FRIENDLY GROWTH POSSIBLE? AN EMPIRICAL ANALYSIS FOR THE EMERGING MARKETS

ABSTRACT

The aim of this study is to test the Environmental Kuznets Curve Hypothesis based on the relationship between growth and environmental degradation in developing countries, also called emerging markets and analyze the results. For this purpose, firstly, based on the economic data set of 2000-2014 periods of 23 countries, defined as emerging markets by the IMF, an econometric model is constructed and this model is

tested with the method of panel data analysis. The carbon emissions of these countries are also included into the aforementioned model in order to reflect the environmental degradation, and this study aims to test the possible impacts of economic growth on these emissions. In addition to reveal the impacts of economic growth on environment and the potential effects of the use of energy resources, the explanatory variables such as fossil fuels and renewable energy are also added to the model also includes in order to understand their potential roles. In this study the quantitative methods are used as well as normative approach in order to underline the importance of integration of ecological perspective into economic policies.

The empirical study shows that the relation between economic growth and carbon emissions or environmental degradation creates an inverse U-shaped curve. At first, economic growth accelerates carbon emissions and environmental degradation; then when the income level reaches to an optimum level, it could be easy to invest into the technologies reducing the carbon emissions therefore reversing the pressure on environment. Furthermore, by considering the degradation appeared in this process, another point discussed in this study is the necessity of the alternative approaches prioritizing ecological sustainability.

Keywords: Environmental Kuznets Curve, Environmental Degradation, Carbon Emissions, Renewable Energy, Panel Data Analysis.

1. GİRİŞ

Antik Yunancada ev anlamına gelen *oikos* kelimesi hem ekoloji hem de ekonomi kelimelerinin kökenini oluşturmaktadır. Ekoloji bilimi çevre içindeki organizmaların birbirleri ve çevreyle olan ilişkilerine odaklanırken, ekonomi bilimi ise çevrenin ve doğal kaynakların üretim, tüketim, ticaret ekseninde kullanımını incelemektedir. Ekoloji ve ekonomi arasındaki ilişki yalnızca etimolojik değil aynı zamanda simbiyotiktir¹; buna karşın iki bilim dalının özellikle sanayileşme dönemiyle birlikte birbirinden uzaklaştığı gözlenmektedir. Bu uzaklık, multidisipliner bakış açısı gerektiren sorunların çözümünü de zorlaştırmaktadır. Büyüyen çevre sorunları, özellikle de iklim değişikliği, bu sorunların başında gelmektedir. Sosyal ve ekonomik sorunların derinleştiği, kalkınma ve büyüme çabalarının hızlandığı gelişmekte olan ülkelerde ekolojik sorunların yarattığı baskı da öne çıkmaktadır. Hızla büyüyen ve yükselen piyasa ekonomileri ya da gelişmekte olan piyasalar olarak değerlendirilen ülkelerde kalkınma politikalarının çevresel bozulmayı hızlandırdığı, ekonomik büyüme için çevresel korumanın geri plana atılabildiği gözlenmektedir.

Bu noktada “Yükselen Piyasa Ekonomisi” kavramının ilk kez 1981 yılında Uluslararası Finans Kurumu (IFC) tarafından kullanıldığı belirtilebilir. Kısa sürede yaygın kabul gören bu kavram, gelişmekte olan piyasa ekonomilerini tanımlamakta ve esas itibarıyla düşük veya orta düzeyde kişi başına gelire sahip ülkelere atıfta bulunmaktadır. Bunun yanında yükselen piyasa ekonomileri kavramının, ilk kullanılışından bugüne değin geçen süre zarfında tüm gelişmekte olan ülkeleri kapsayacak şekilde genişlediği de görülmektedir. Kavram başlangıçta, hızlı büyüme ve sanayileşme sürecinde ekonomik faaliyetleri ve sosyal yapısı gelişen ülkeleri tanımlamakta kullanılırken, günümüze kadar tanım çeşitli değişiklikler geçirmiş ve farklı ülkeler bu sınıflandırmaya dahil edilmiştir. Sauvart’ın (2006) tanımına göre, yükselen piyasa ekonomileri, en büyükleri Çin ve Hindistan olmak üzere 28 ülkeyi kapsamaktadır. Birleşmiş Milletler’in 1998 Dünya Yatırım Raporu’nda ortaya koyduğu temel unsurlar ele alındığında ise söz konusu sınıflandırma; Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya, Meksika, Endonezya ve Türkiye’yi kapsamaktadır (UNCTAD, 1998). Bir diğer sınıflandırma ise IMF tarafından yapılmıştır ve bu sınıflandırma dünyanın farklı bölgelerinde yer alan 23 ülkeyi kapsamaktadır. Bu ülkeler arasında Arjantin, Bangladeş, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Kolombiya, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, Güney Afrika, Tayland, Türkiye, Ukrayna ve Venezuela yer almaktadır² (IMF, 2015). Yükselen piyasalar kavramı, her ne kadar olumlu bir durumu çağrıştırsın olsa da aslında iktisadi etkinlik sağlanması açısından birtakım olumsuzluklar içermektedir (Küçükaksoy, 2009). Bu nedenle, yükselen piyasalar içerisinde yer alan ülkeler, kaynakların tam ve etkin kullanımı açısından diğerlerinden ayrışabilmekte, ileri ya da geri seviyede

¹ Simbiyotik kavramı biyolojide iki veya daha fazla farklı tür arasındaki “ortak çıkara dayalı birlikte yaşamı” ifade etmektedir. Kavram genel olarak birbirlerine ihtiyaç duyan, karşılıklı ve orantılı bir bağımlılık ilişkisi içindeki insanları, grupları, durumları ifade etmek için kullanılmaktadır.

² Bu çalışmada IMF’nin sınıflandırmasına dahil olan 23 ülke analiz edilmektedir.

yer alabilmektedir. Bu durum ise özellikle bu ülkeler odağında, çevresel kirlilik (bozulma) ile büyüme arasındaki ilişkinin ele alınmasını gerekli kılmakta, ancak ülkelere göre sonuçların farklılaşma olasılığını da bünyesinde barındırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı yükselen piyasalarda çevresel bozulmayı Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi (ÇKE) ile açıklamaktır. Çevresel kirlilik hava, su, toprak kirliliğini ifade eden, ekosistemlerdeki bozulmayı ve bu bozulmanın sosyal, ekonomik, çevresel ve siyasal etkilerini de içeren bir kavramdır. Bu çalışma bağlamında kirlilik değeri olarak ülkelerin karbon emisyonları alınmıştır. Küresel sistem içinde iklim değişikliği sorununun etkilerinin arttığı bu dönemde karbon emisyonlarının yarattığı ekolojik baskı da yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle ülkelerin gelir düzeyleri ile karbon emisyon oranları arasındaki ilişkinin saptanması önem taşımaktadır. Ekonomik büyümenin çevre üzerindeki etkisinin zamanlar arası seyrine odaklanan ÇKE, kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYH) ile karbon emisyonu arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın hedeflerinden birisi de sanayileşmenin ilk aşamalarından belirli bir kişi başı gelir seviyesine kadar ekonomik büyümenin altyapı yetersizliğinin de etkisiyle çevresel bozulmaya yol açacağını, buna karşın eşik gelir seviyesine ulaşıldıktan sonra söz konusu büyümenin çevre dostu şekilde sürececeğini ifade eden bu yaklaşımın, yükselen piyasalarda geçerliliğini ortaya çıkarmaktır. Ayrıca yenilenebilir ve fosil kaynak kullanımının da karbon emisyonuna, dolayısıyla çevresel bozulmaya nasıl yansıdığını açığa çıkarmak, çalışmanın bir diğer hedefidir. Bu doğrultuda çalışmanın başlangıcında çevre sorunlarına, buna ilişkin uluslararası yaklaşımlara ve bu belgelerde ekoloji-ekonomi ilişkisinin nasıl ele alındığına değinilmekte, ikinci başlık altında ÇKE tanıtılmaktadır. Devamında konuyu özellikle ampirik olarak ele alan ulusal ve uluslararası çalışmaların bir kısmına yer verilmekte, çalışmanın dördüncü bölümünü ampirik analiz oluşturmaktadır. Son başlık altında ise konuya ilişkin temel bulgular değerlendirilmektedir.

Çalışmada 2000-2014 yılları arasını değerlendiren bir analizin yapıldığı da vurgulanmalıdır. Zira 1990'lı yılların sonunda Güney Doğu Asya ülkelerinde başlayan ve gelişmekte olan ekonomilere sıçrayan krizin etkileri, 2000 yılından itibaren azalmaya başlamış ve küresel ekonominin genişleme hızı bu tarihle birlikte ivme kazanmıştır. Bunun yanında ekonomik gelişme 2000 yılından itibaren karbon emisyonlarındaki artışın hızlanmasında da etkili rol oynamıştır ki bu sıralanan nedenlerle yükselen piyasalarla ilgili analizin 2000'li yıllarda başlatılması anlamlı bulunmuştur. Analizin zaman aralığının 2014 yılıyla sınırlandırılmasının temel nedeni ise 2015'te imzalanan ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda en güncel uluslararası metin olan Paris Anlaşması öncesindeki durumun tespitinin amaçlanmasıdır. Böylelikle Paris Anlaşması'na zemin oluşturan etkilerin de ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Ayrıca 2014 yılı sonrasında çoğu yükselen piyasa ekonomisinin özellikle emisyon değerlerine ait veri setinde önemli ölçüde eksikliklerin bulunması da çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır.

2. ÇEVREYLE İLGİLİ ULUSLARARASI BELGELERDE EKOLOJİ-EKONOMİ İLİŞKİSİ

İnsanlık tarihinin başlangıcından Sanayi Devrimi'ne kadar geçen uzun süreçte insan toplulukları doğayla görece uyum içinde yaşamışlardır. Bununla birlikte Sanayi Devrimi ile başlayan ekonomik, sosyal ve siyasal değişim yanında ekolojik değişim büyük bir kırılma yaratmıştır. İnsanın doğayı egemenliği altına almaya çalıştığı bu dönemde, çevre sorunları da büyümeye ve derinleşmeye başlamıştır (Ökmen, 2004: 329). Sanayileşme sürecinin yarattığı kırılma sonrası artarak ilerleyen teknik ve bilimsel birikime rağmen büyüyen kâr ve egemenlik arayışı ekolojik yıkımın derinleşmesinde de etkili rol oynamıştır. Sanayileşme ile artan enerji ihtiyacı, fosil yakıtlara (kömür ve petrol başta olmak üzere) bağımlı bir ekonomik yapı ortaya çıkarmıştır. Bir yandan bu kaynakların çıkarımı için doğa üzerindeki baskı artarken, diğer yandan da fosil yakıtların kullanımı atmosferdeki karbondioksit (CO₂) birikimini arttırmıştır. Sanayileşme öncesi 200 ppm dolayında olan CO₂ oranı 1959 yılında 315 ppm'ye yükselirken, 1995 yılında 330 ppm, 2003 yılında ise 375 ppm seviyesine ulaşmıştır³ (Kadioğlu, 2007: 245; Uzmen, 2007: 59). Atmosferdeki karbondioksit başta olmak üzere

³ ppm; milyonda bir birim.

sera gazlarının oranındaki artış, küresel ısınmanın ve iklim değişikliği sürecinin hızlanmasının temel nedeni olarak kabul edilmektedir. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) Raporları, 1850’den itibaren yeryüzünün sürekli olarak ısındığını ortaya koymaktadır. Öyle ki 1880’den 2012 yılına kadar geçen süreçte, 0,85°C’lik sıcaklık artışının yaşandığı tespit edilmiştir (IPCC, 2013: 5). Bunun yanında nüfus artışı ve ekonomik büyümeyle bağlantılı olarak insan kaynaklı (antropojenik) faaliyetlerin karbondioksit ve metan başta olmak üzere atmosferdeki sera gazı oranlarında yarattığı değişiklik 20. yüzyılın ortalarından itibaren gözlemlenen ısınmanın ve bu ısınmanın iklim sistemlerinde yarattığı bozulmanın temel nedeni olarak kabul edilmektedir (IPCC, 2014: 4-5).

Bununla birlikte 1970’li yıllardan itibaren, çevre sorunlarının sınır aşan etkilerinin ön plana çıkmaya başlaması ile çevre konusunda uluslararası işbirlikleri de gelişmeye başlamıştır. Bu noktada 1972’de Stockholm’de insan çevresinin korunması ve geliştirilmesi amacıyla Birleşmiş Milletler (BM) tarafından düzenlenen konferansın, çevre konusunun uluslararası gündeme girmesini sağlayan ilk adımı oluşturduğu söylenebilir. BM İnsan Çevresi Konferansı, çevrenin hem insanların yaşamını hem de ekonomik kalkınmayı etkilediğini kabul etmektedir. Bunun yanında Sonuç Bildirgesi’nde az gelişmişliğin çevreye etkilerine değinilerek, çevreyi ve gelecek kuşakların haklarını gözetecek bir kalkınma yaklaşımının gerekliliğine vurgu yapılmıştır⁴. 1970’li yıllar aynı zamanda Üçüncü Dünya ülkelerinin (çoğunlukla bağımsızlıklarını İkinci Dünya Savaşı sonrası kazanmış, sanayileşme çabalarına girişmesine rağmen ekonomik ve sosyal yönden geri kalmış eski sömürge ülkeleri) durumu üzerinden ekonomik sistemi ve kalkınma yaklaşımlarını eleştiren alternatif görüşler (Best et al., 2008: 310) de ortaya çıkmaya başlamıştır⁵. Ayrıca kalkınma ve çevre sorunlarının kesişim noktasında uluslararası girişimler de hız kazanmıştır.

Roma Kulübü’nün girişimleriyle 1970 yılında farklı ülkelerden ve alanlardan bilim insanlarının bir araya gelmesi ile yoksulluk, çevresel bozulma, kurumlara olan güvenin azalması, kontrolsüz kentsel yayılma, iş güvencesizliği, enflasyon, parasal ve ekonomik sapma gibi sorunlara, faktörler arası bağıntıya dikkat çeken yeni bir yaklaşım ile çözüm aranması için “İnsanlığın Durumu Projesi” (*The Project on the Predicament of Mankind*) başlatılmıştır. D.L. Meadows başkanlığında yürütülen çalışmaların sonucunda, 1972’de “Büyümenin Sınırları” (*Limits to Growth*) başlıklı rapor yayımlanmıştır. Raporda nüfus, gıda üretimi, sanayileşme, kirlilik ve yenilenemeyen doğal kaynakların tüketimi değişkenleri üzerinden yapılan incelemede, bu değişkenlerdeki sürekli artışın, hızlı büyümeyi tetiklediği ortaya konulmuştur. Bu dinamik süreç içinde yer alan elemanların zamanla değiştiği, aralarındaki karşılıklı bağımlılık nedeniyle büyümenin nedenlerini ve gelecekteki yönelimini tahmin etmenin zor olduğu belirtilmiştir (Meadows et al., 1972: 25-30). Her ne kadar projeksiyonlara yönelik eleştiriler dile getirilse de (Cole et al., 1973), raporun öngörüsü yukarıda sıralanan değişkenler artmaya devam ettikçe, 100 yıl içinde dünyanın büyüme sınırlarına erişeceği yönündedir. Mevcut büyüme yaklaşımına alternatifin; gelecekte de sürdürülebilecek ekolojik ve ekonomik istikrar şartlarının oluşturulmasıyla mümkün olabileceği savunulmaktadır. Bunun için herkesin temel ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve kendi potansiyelini ortaya koyabileceği fırsat eşitliğine dayanan küresel dengenin gerekliliği vurgulanmaktadır (Meadows et al., 1972).

BM girişimiyle 1983 yılında oluşturulan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu ise 1987 yılında “Ortak Geleceğimiz” başlığı ile bir rapor yayımlamıştır. Komisyon Başkanı olan Norveç Başbakanının adıyla da anılan Brundtland Raporu, uluslararası literatüre “sürdürülebilir kalkınma” kavramını sokmuştur. Rapora göre yüksek üretim kapasitesine rağmen, yoksulluğun yayılması ve çevre üzerinde baskı oluşturması mümkündür; bu nedenle ekonomik kalkınmanın sosyal refah ve

⁴ Stockholm Bildirgesi giriş bölümünde gelişmekte olan ülkelerde çevre sorunlarının çoğunun az gelişmişlikten kaynaklandığı vurgulanmaktadır. Bu bölgelerde insan hayatını zorlaştıran koşullara ve temel ihtiyaçların karşılanamaması sorununa cevap olarak ülkelerin -çevreyi de gözeterek- kalkınmaya odaklanmaları gerekli görülmektedir. Bildirgenin 2. maddesi doğal kaynakların ve ekosistemlerin şimdiki ve gelecek kuşakların yararı gözetilerek korunması gerektiğini vurgulamaktadır. 9. maddede ise kalkınmanın desteklenmesi ile az gelişmişliğin yarattığı çevresel eksikliklerin ve doğal felaketlerin üstesinden gelmede rol oynayabileceği, bunun için de finansal ve teknolojik desteğin önemine değinilmektedir (UN, 1973: 3-4).

⁵ Gelişmişlik farkının nedenlerini farklı açılardan sorgulayan yaklaşımlara Dünya Sistemleri Analizi ve Bağımlılık Teorisi yaklaşımları örnek verilebilir. Wallerstein (2011), kapitalist sistemli dünya sistemi olarak ele aldığı çalışmasında ekonomik bağımlılığı merkez-çevre-yarı çevre ilişki üzerinden analiz ederken; Cardoso ve Faletto’nun (1979) geliştirdiği Bağımlılık Teorisi ile uluslararası kuruluşların planları doğrultusunda geliştirilen kalkınma politikalarının, Üçüncü Dünyada beklenen kalkınma ivmesini kazandırmadığını ortaya koymaktadır. Bu projelerle ülkelerin Batı’ya, özellikle de ABD’ye bağımlılığının arttığı ve ekonomik gelişmeden çok ülkelerin fakirleşmesine neden olduğunu vurgulamaktadır (aktaran Ritzer, 2010: 92-93).

çevre koruma ile desteklenmesi ve bugünkü kuşaklarla birlikte gelecek kuşakların da ihtiyaçlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır (WCED, 1987: 41-44). Sürdürülebilir kalkınma ise kaynakların kullanımı, yatırımların yönü, teknolojik gelişmenin yönlendirilmesi ve kurumsal değişimi içeren ve bu adımların uyum içinde yürütüldüğü, şimdiki ve gelecekteki insan ihtiyaçlarının geliştirilmesini hedefleyen bir değişim süreci olarak tanımlanmaktadır (WCED, 1987: 44). Brundtland Raporu'nda dikkat çekilen çevre sorunları arasında fosil yakıtların kullanımıyla birlikte atmosfere salınan karbondioksit miktarındaki artışın yarattığı küresel ısınma sorunu da yer almaktadır. Atmosferin yapısındaki değişimle birlikte ortaya çıkan "sera etkisi"nin neden olduğu sıcaklık ortalamalarındaki artışın tarımsal üretim alanlarının değişimi, deniz seviyesinin yükselmesi ile kıyı bölgelerindeki yerleşimlerin sular altında kalması, ulusal ekonomilerin bozulması gibi sorunları tetikleyeceği öngörülmüştür (WCED, 1987: 12).

Ekoloji-ekonomi ilişkisine, kalkınma ve çevre konusunu birlikte ele alarak, değişen en kapsamlı uluslararası girişimlerden biri de 1992'de Rio de Janeiro kentinde düzenlenen BM Dünya Zirvesi'dir. Zirvenin Sonuç Deklarasyonu'nda "yoksulluk ve zengin nüfusun aşırı tüketiminin" çevre üzerinde yıkıcı bir baskı oluşturduğu belirtilmiş ve karşı karşıya kalınan bu karmaşık sorunların, ekonomik kararların çevresel etkilerini dikkate alacak ulusal ve uluslararası plan ve politikalarla çözülebileceği öne sürülmüştür (UNESCO, 1992). Rio Zirvesi'nde ayrıca uluslararası sistem içinde ön plana çıkmaya başlayan iklim değişikliği sorunuyla ilgili temel referans belgelerden biri olan "BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi" (UNFCCC) kabul edilmiştir. Çerçeve Sözleşme'nin Giriş bölümünde iklim sistemlerindeki değişimin insanlığın ortak sorunu olduğu belirtilmiş ve tüm ülkelerin katılımıyla gerçekleştirilecek işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapılmıştır. İklim değişikliğine karşı alınacak önlemlerde sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın gözetilmesi gerektiği vurgulanırken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu çabaların yoksulluğun ortadan kaldırılması ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi destekleyecek şekilde düzenlenmesinin gerekliliği ortaya konulmuştur. Bu çerçevede Sözleşme'nin 3.1. maddesi tarafların, şimdiki kuşaklar kadar gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını gözeterek, hakkaniyet temelinde, "ortak ama farklılaştırılmış" (*common but differentiated*) sorumluluklar doğrultusunda iklim sisteminin korumasını öngörürken, gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğiyle mücadelede öncü olmaları gerektiğini de kabul etmektedir (UN, 1992: 9). Sözleşmenin 3.2. maddesinde ise özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız durumda olan gelişmekte olan ülkelerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerinde, temel ihtiyaçlarının ve özel koşullarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır⁶. Bu durum ortak ama farklılaştırılmış sorumluluk ilkesinin de özünü oluşturmaktadır.

Bu noktada, 1990'lı yıllardan itibaren iklim değişikliği sorununun uluslararası sistemde daha fazla tartışılmaya başlandığı söylenebilir. ClimateWatch'ın (2019) verilerine göre bunun temel nedenleri arasında 1990'lı yıllardan itibaren sera gazı emisyonlarındaki artışın hızlanması, buna bağlı olarak sıcaklık ortalamalarının yükselmeye başlaması ve iklim sistemlerindeki bozulmanın olumsuz etkilerinin somut şekilde gözlenebilir hale gelmesi yer almaktadır. Bu süreçte iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik iki önemli küresel girişim öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki Kyoto Protokolü, ikincisi ise Paris Anlaşması'dır.

1997 yılında imzalanan Kyoto Protokolü, temelde taraf ülkelerin sera gazı emisyonlarını 1990 yılı seviyelerinin altına çekmeleri şartına dayanmaktadır; bu da 2008-2012 yılları arasında tarafların sera gazı emisyonlarında %5-%8 oranında azaltma yükümlülüğü altına girmeleri anlamına gelmektedir (UN, 1998). Özellikle Çerçeve Sözleşme Ek 1'de yer alan gelişmiş ülkelerin sera gazı emisyonlarının azaltılması konusundaki sorumlulukları Kyoto Protokolü'nde öne çıkmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği ile mücadele konusunda desteklenmesi için bir fon oluşturulması da kararlaştırılmıştır. Kyoto Protokolü ile tarafların emisyon azaltımlarını kolaylaştıracak farklı mekanizmalar da ortaya atılmıştır ki emisyon ticareti, temiz kalkınma ve ortak

⁶ Yükümlülükler başlıklı 4. maddede tarafların ortak ama farklılaştırılmış sorumlulukları ile ulusal ve bölgesel kalkınma önceliklerini dikkate alarak alması gereken önlemler sıralanmıştır. Madde 4.2.a'da tarafların iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarını sınırlandırmak, sera gazı yutaklarını ve rezerv alanları korumak ve geliştirmek konusunda ulusal politikalar benimsemeleri ve gerekli önlemleri almaları gerekli görülmüştür.

yürütme mekanizmaları bu çerçevede oluşturulmuştur⁷. Ancak Kyoto Protokolü, sera gazı emisyonlarında büyük payı bulunan ABD ve Rusya'nın onay vermemeleri nedeniyle uzun süre yürürlüğe girememiş; 2005 yılında Rusya'nın onayı ile yürürlüğe girse dahi -ABD'nin Protokol'e taraf olmaması da dikkate alınarak- emisyon oranlarını düşürmede beklenen etkiyi gösterememiştir. Yükümlülüklerini yerine getiren ülkelerin sera gazı emisyonlarında düşüş gözlenirse de Kyoto Protokolü'ne taraf olmayan ülkelerin emisyon oranlarında artış gözlenmiştir (Aichele and Felbermyr, 2012). Öte yandan Kyoto Protokolü'nü tamamen işlevsiz olarak değerlendirmemek gerektiği, Protokol hiç imzalanmamış olsaydı emisyon artışının çok daha yüksek olacağı, yükümlülüklerini yerine getiren ülkeler sayesinde belli oranda bir azalmanın gerçekleştiği de ortaya konulmaktadır (Maamoun, 2019).

Kyoto Protokolü sonrası dönemde 2015 yılında imzalanan ve 2016 yılında yürürlüğe giren Paris Anlaşması, iklim değişikliği ile mücadele konusunda atılan küresel adımlar içinde en günceli ve bu konuda imzalanan ilk resmi anlaşmadır. Bu Anlaşma'nın temel hedefi madde 2'de küresel sıcaklık artışını 2°C'de tutmak; sanayileşme öncesi döneme göre sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlandırmak için çaba harcamak olarak belirlenmiştir (UN, 2015). Bu çerçevede taraf ülkeler, 2020 sonrası dönemde gerçekleştirmeyi öngördükleri iklim eylemlerini içeren ulusal katkı beyanlarını (*Nationally Determined Contributions-NDC*) ortaya koyarak, bu doğrultuda sera gazı emisyonlarını azaltmak ve iklim değişikliği ile mücadele etmek için gerekli önlemleri almayı taahhüt etmektedir (UNFCCC, 2019). Üç araştırma kurumunun birlikteliğiyle oluşan ve bağımsız bir bilimsel analiz ortaya koymayı amaçlayan *Climate Action Tracker*'in (CAT) verilerine göre küresel iklim politikaları olmadan küresel sıcaklık artışının 4,1-4,8°C arasında olacağı tahmin edilirken, mevcut politikalar ve niyet beyanları doğrultusunda uygulanacak politikalarla 3,3°C'lik bir sıcaklık artışının yaşanabileceği; iyimser senaryoya göre ise 3,0°C ile 3,2°C altında gerçekleşebileceği öngörülmektedir. İki farklı senaryoda da ulusal politikaların Paris Anlaşması hedeflerini tutturmakta yetersiz kaldığı tespit edilmiştir (CAT, 2019). Ayrıca 2017 yılında ABD Başkanı D. Trump'ın Paris Anlaşması'ndan çekileceği yönündeki beyanı, iklim değişikliği ile mücadele konusunda yeni bir açmaza mı girileceği sorularını doğurmuştur. Paris Anlaşması yürürlüğe girse de ülkelerin sera gazı emisyonları halen yüksek seviyede devam etmektedir ki Global Carbon Atlas'ın 2017 verilerine göre dünyada CO₂ emisyonuna neden olan ilk beş ülke ve nüfus oranları Tablo 1'de yer almaktadır:

Tablo 1: Dünyada En Fazla CO₂ Emisyonuna Neden Olan Ülkeler (2017)

Ülke	Nüfus	CO ₂ emisyonu (milyon ton)
Çin	1.409.517.397	9.839
ABD	324.459.463	5.270
Hindistan	1.339.180.127	2.467
Rusya	143.989.754	1.693
Japonya	127.484.450	1.205

(Global Carbon Atlas, 2019).

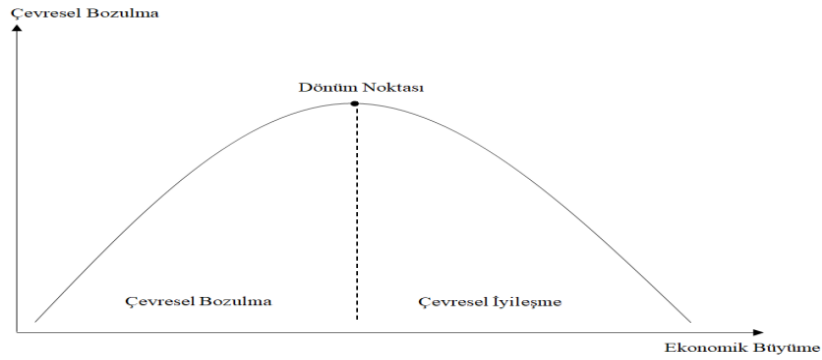
Bu beş ülkenin ardından CO₂ emisyonu sıralaması Almanya, İran, Suudi Arabistan, Güney Kore ve Kanada şeklinde olmaktadır. Bu noktada 1850'den itibaren incelenen tarihsel emisyonlar dikkate alındığında ABD'nin sorumluluğu diğer aktörlerle karşılaştırıldığında açık ara öndedir; buna karşın 1990'lı yıllardan itibaren Çin'in karbon emisyonunda daha önceki dönemlerle karşılaştırılmayacak bir yükselme gözlenmektedir (ClimateWatch, 2019). Toplam sera gazı

⁷ Emisyon ticareti, emisyon oranında yapacağı azaltmayı saptamış gelişmiş ülkelerin, belirledikleri hedefi tutturabilmek için aralarında sera gazı ticareti yapabilmesini mümkün kılmaktadır; bu da belirlediği indirimden fazlasını sağlamış bir ülkenin bu fazlalığı başka bir ülkeye satabilmesi anlamına gelmektedir. Temiz kalkınma mekanizması ile emisyon hedefi belirlenmiş gelişmiş ülkelerin, emisyon hedefini belirlemiş gelişmekte olan ülkelerle işbirliği yapması durumunda projelere sağlanacak kredileri düzenleyen mekanizmadır. Bu mekanizma ile gelişmekte olan ülkelerdeki temiz kalkınma projelerine destek olan bir gelişmiş ülke, ek emisyon hakkı da elde edebilmektedir. Ortak yürütme mekanizması ise gelişmiş bir ülkenin, yine gelişmiş bir başka ülkede sera gazı emisyonunu azaltacak projelere yatırım yapması durumunda, emisyon azaltımı için kredi almasını kolaylaştırması öngörülmektedir (UNFCCC, 2008: 12-18).

emisyondan sorumlu olan ilk on aktör ise sırasıyla Çin, ABD, AB⁸, Hindistan, Rusya, Japonya, Brezilya, Endonezya, Kanada ve Meksika'dır (Friedrich et al., 2017). Gelişmiş ekonomilerin yanında yükselen ekonomiler arasında yer alan ülkelerin karbondioksit emisyonlarındaki rolünün de ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu bağlamda çalışmanın yükselen ekonomilerdeki karbon emisyonlarına odaklanması, bu sorunların üstesinden nasıl gelinebileceğinin tartışılması açısından da önem taşımaktadır. İlerleyen bölümlerde ekonomik büyüme ve karbon emisyonu arasındaki ilişkinin ekonometrik analizine yer verilecektir ki bu analiz sonuçları, ekonomik yaklaşımların çevre sorunlarını nasıl ele aldığını görmek ve nasıl ele alabileceğini tartışmak açısından da veri oluşturacaktır.

3. ÇEVRESEL KUZNETS EĞRİSİ HİPOTEZİ

Sanayi devriminin başlamasıyla birlikte ortaya çıkan ve günümüzde de geçerliliğini sürdüren en büyük çelişkilere birisi, refah artışıyla birlikte çevresel bozulma ile karşı karşıya kalınmasıdır (Eğilmez, 2017). Bu bağlamda Grossman ve Krueger (1991; 1995), Kuznets'in (1955) çalışmasında gelir dağılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ters U şeklindeki ilişkiyi temel alarak *Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezini* ortaya atmışlardır ki söz konusu hipotez *ekonomik büyüme ile çevresel bozulma arasında ters U şeklinde bir ilişkinin olduğunu* ifade etmektedir.

Şekil 1: Çevresel Kuznets Eğrisi

Şekil 1'de görülen Çevresel Kuznets Eğrisi; kişi başına düşen gelirin (GSYH) artmasıyla birlikte çevresel bozulma ve/veya çevresel tahribatın belli bir dönüm noktasına kadar artacağını, eşik gelir seviyesinden sonra ise çevresel iyileşmenin gerçekleşeceğini ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin ilk aşamalarında sanayileşme faktörünün etkisiyle daha fazla üretim yapabilmek çevreye verilen zararlardan daha önde gelmektedir. Bu süreçte insanların çevreye olan duyarlılığı daha düşük olduğu için çevresel bozulmanın meydana gelmesi doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ekonomik büyümenin belli bir dönüm noktasından sonra çevresel iyileşmenin gerçekleşmesi ise ekonomideki yapısal değişikliklerin etkisiyle kendini göstermektedir. Özellikle bu aşamada sanayi sektörünün doğal kaynakları kullanmasından daha çok hizmet sektörünün ve bilgi teknolojilerinin kullanımı ön plana çıkmaktadır (Albayrak ve Gökçe, 2015). Ayrıca kişi başına düşen GSYH'nin artmasıyla insanlar daha yüksek yaşam seviyelerine ulaştığı için, yaşadıkları çevrenin kalitesine daha çok önem vermekte ve daha iyi bir çevre için çevre tahribatının azaltılması yönünde ekonomide yapısal değişiklik talep etmektedir (Dinda, 2004).

Literatürde ekonomik büyüme ve çevresel bozulma arasındaki ilişkiyi açıklayan Çevresel Kuznets Eğrisi hipotezinin test edilmesinde ise genellikle Eşitlik 1'deki model kullanılmaktadır. Bu modele çevresel bozulmaya sebep olan diğer faktörler de dahil edilebilmektedir (Aytun vd., 2017).

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}X_{it} + \beta_{2i}X_{it}^2 + \beta_{3i}Z_{it} + e_{it} \quad (1)$$

Eşitlik 1'deki i ve t indisleri sırasıyla birim ve zaman boyutlarını ifade etmektedir. Örneğin bu çalışmada birim boyutu IMF'nin yükselen piyasalar olarak tanımladığı 23 ülke şeklinde temsil

⁸ 2015 yılı verilerine göre AB içinde CO₂ emisyonunda en büyük pay 901.930 kiloton ile Almanya'ya, ardından 503.499 kiloton ile Birleşik Krallık'a, 457.128 kilotonla Fransa'ya aittir (European Parliament, 2018).

edilirken, zaman boyutu ise analiz dönemini içine alan 2000-2014 yıllarını kapsamaktadır. Aynı denklemdeki Y değişkeni çevresel bozulmanın göstergelerinden biri olan CO₂ emisyonunu, X değişkeni ise satın alma gücü paritesine göre kişi başı GSYH'yi temsil etmektedir. Buradaki temel değişkenlerden birisi de X² değişkenidir ki bu da (X ile birlikte düşünüldüğünde) ekonomik büyüme seyrinin tespiti için modele dahil edilmektedir.

Yukarıda da değinildiği üzere ekonomik büyüme ve çevresel bozulma arasındaki ilişki ilk defa Grossman ve Krueger (1991) tarafından test edilmiştir. Bu çalışmadan sonra çevresel bozulma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi test eden Selden ve Song (1994), Panayotou (1993), Dinda (2004) gibi bilim insanlarının yaptığı araştırmalar da diğer önemli çalışmalar arasında yer almaktadır. Özellikle Dinda (2004), β katsayılarının anlamlılıklarına göre çevresel bozulma ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sınıflandırmış ve bu sınıflandırmayı aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

- ✧ $\beta_1 = \beta_2 = 0$ ise X ile Y arasında ilişki yoktur.
- ✧ $\beta_1 > \beta_2 = 0$ ise X ile Y arasında monoton artan doğrusal bir ilişki vardır.
- ✧ $\beta_1 < \beta_2 = 0$ ise X ile Y arasında monoton azalan bir ilişki vardır.
- ✧ $\beta_1 > 0$ ve $\beta_2 < 0$ ise X ile Y arasında ters U şeklinde bir ilişki vardır.
- ✧ $\beta_1 < 0$ ve $\beta_2 > 0$ ise X ile Y arasında U şeklinde bir ilişki vardır.

Ekonomik büyümenin sanayileşmenin ilk aşamasında çevreye olumsuz şekilde yansıdığını, ancak kalkınmaya yönelik adımların atılması ve böylelikle ilerlemeyle birlikte çevre dostu bir sürece dönüştüğünü gösteren ters U şeklinde bir ÇKE, yukarıda da vurgulandığı üzere ancak $\beta_1 > 0$ ve $\beta_2 < 0$ koşulunun gerçekleşmesi durumunda mümkün olabilmektedir. Bu çalışmada ele alınan ampirik analizde de söz konusu koşulun gerçekleşmesi beklenmektedir ki tahmin sonuçlarının beklentiyi desteklemesi durumunda, yükselen piyasa ekonomilerinde ÇKE hipotezinin geçerliliğine ve karbon emisyonu ile büyüme arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olduğuna yönelik çıkarımlarda bulunulabilecektir. Sonuç olarak ÇKE hipotezi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için iyi bir durum tespiti yapmaktadır. Bu bağlamda söz konusu hipotezin geçerlilik süreci uzun yıllar sonucunda meydana geldiği için, aynı zamanda bu ülkeler için bir yol haritası niteliği de taşımaktadır.

4. LİTERATÜR ÖZETİ

Bu başlık altında Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi'ni ampirik olarak ele alan ulusal ve uluslararası çalışmaların bir kısmına yer verilmektedir. İncelenen çalışmaların kimisi bu çalışmanın da odaklandığı yükselen piyasalara ya da gelişmekte olan ekonomilere yönelik analizler yapmaktayken, kimisi de analizlerini farklı ülke grupları ölçeğinde gerçekleştirmektedir. Buradan hareketle Tablo 2'de de yansıtılan ve farklı ekonometrik yöntemlerle yapılan çalışmalara bakıldığında, ilk aşamada Galeotti ve Lanza (2005), Jalil ve Mahmud (2009) ile Lean ve Smyth'nin (2010) çevresel bozulma ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalardan bahsedilebilir ki bu araştırmacıların tamamı söz konusu ilişkiyi temsilen ÇKE'yi ters U şeklinde bulmuşlardır. ABD Ticaret Bakanlığı'nın "Yükselen Piyasa Ekonomileri" olarak sınıflandırdığı 10 ülke için, Erol vd.'nin (2013) 1991-2015 yılları arasında panel veri analizi ile yaptığı araştırmada ise çevresel bozulma ve ekonomik büyüme arasında N şeklinde bir ilişki bulunmuştur. Özcan (2013) panel veri analiz yöntemi ile 12 Ortadoğu ülkesini 1990-2008 yılları için ele almış ve Çevresel Kuznets Eğrisine ilişkin sonuçların ülkelere göre farklılaştığını tespit ederken, Akın (2014) da aynı analiz yöntemi ile 2001-2011 yılları arasında BRICS ülkelerinde ÇKE'yi ters U şeklinde elde etmiştir.

Diğer yandan Robalino-Lopez et al. (2015) Venezuela'yı 1980-2015 yılları arasında ele aldıkları çalışmalarında ise, eşbütünlük tekniklerini kullanarak ÇKE hipotezinin geçersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bir diğer çalışma 1960-2010 yılları arasında Türkiye'de değişkenler arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi ve Granger nedensellik testi ile sınımlanmaktadır. Yapılan analiz sonucunda, ÇKE hipotezinin geçerli olduğu ve özellikle enerji tüketimi, finansal gelişme ve dışa açıklığın karbon emisyonu üzerinde pozitif yönde bir etkisi olduğu görülmektedir (Lebe, 2016). Konuya ilişkin bu çalışmaların yanında Albayrak ve Gökçe'nin (2015) analizlerine de değinilebilir. Söz konusu çalışmada Türkiye'de 1975-2010 yılları arasında ÇKE, Johansen Eşbütünlük testi ile test edilmiş, değişkenler arasında uzun dönem denge ilişkisi bulunmuş ve bu bağlamda ters U

şeklinde bir ilişkinin varlığından bahsedilmiştir. Benzer şekilde Li-Yan et al. (2016) de 1997-2010 yılları arasında Çin'in 30 Eyaletinde Pozitif Bulgu Toplamı (PST) Regresyon modelini kullanarak yaptıkları çalışmalarında, CO₂ için ÇKE hipotezini geçersiz bulmuş, kükürt dioksit (SO₂) için ise ÇKE hipotezinin geçerliliğini kanıtlamışlardır.

Ben Jebli et al. (2015), 1980-2010 yılları arasında 25 OECD ülkesini kapsayan çalışmalarında kişi başına düşen CO₂ oranları, GSYH, yenilenebilir ve yenilenemez enerji tüketimi ve uluslararası ticaret arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Çalışmada Granger nedensellik testi, FMOLS ve DOLS panel testi sonuçları örnek ülkelerde ters U şeklindeki Kuznets Eğrisi Hipotezini doğrulamıştır. Sonuçlar aynı zamanda yenilemeyen enerji kaynaklarının kullanımının CO₂ salımını artırdığını; ticaret veya yenilenebilir enerji kullanımının CO₂ oranını azalttığını göstermektedir. Bunun yanında Al-Mulali et al. (2016), 1980-2010 döneminde 7 seçili bölgede (Orta ve Doğu Asya, Batı Avrupa, Doğu Asya ve Pasifik, Güney Asya, Amerika Kıtası, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika) yenilenebilir enerji kullanımı ve kirlilik arasında nasıl bir ilişki olduğunu ve gelir ile kirlilik arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olup olmadığını sorgulamaktadır. DOLS ve Granger nedensellik testinin kullanıldığı çalışmanın sonucunda Ortadoğu ile Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika bölgesinde yenilenebilir enerji kullanımının kirlilik üzerinde önemli bir etki yaratmadığı; buna karşın diğer bölgelerde yenilenebilir enerji kullanımının dikkate değer şekilde kirliliği azalttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Böylece yenilenebilir enerji kullanımı ile kirlilik arasındaki bağıntının kısa ve orta vadede geçerli olduğu bölgelerde ÇKE hipotezinin doğrulandığı ortaya konulmuştur.

Çetin (2018) ise ÇKE'nin geçerliliğini, gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalarda temiz ve çevre dostu enerji kaynaklarının kullanımının CO₂ emisyonunu düşürücü etki yaratıp yaratmadığını ölçmek için kullanmıştır. Ampirik bulgular 1990-2011 döneminde gelişmiş piyasalarda hipotezi desteklerken; gelişmekte olan piyasalarda hipotez doğrulanmamıştır. Kişi başı CO₂ emisyonları, GSYH ve yenilenebilir enerji kullanımı, IPS ve Fisher tipi panel birim kök testleri ile uzun ve kısa vadeli gelir esnekliği üzerinden karşılaştırılarak test edilmiştir. Uzun vadede gelişmiş piyasalarda gelir düzeyi ile CO₂ emisyonları arasında ters U şeklinde bir ilişki olduğu açığa çıkarılmıştır. Choi et al. (2010) ise CO₂ emisyonu ve ekonomik büyüme ilişkisi temelinde ÇKE Hipotezi'ni, Vektör Otoregresyon Modeli (VAR) ve Vektör Hata Düzeltme Modeli (VECM) üzerinden test etmişlerdir. Araştırma bulgularına göre 1971-2006 yılları arasında Çin (gelişmekte olan piyasa), Güney Kore (yeni endüstrileşmiş ülke) ve Japonya'da (gelişmiş ülke) ekonomik büyüme ve dışa açıklığın ya da serbestleşmenin çevresel etkileri farklılaşırken, ülkelerin kendine has ulusal özellikleri hipotez sonuçlarının da farklılaşmasına neden olmuştur. Çalışmanın bulguları farklı değişkenler arasındaki bağıntının da örnek ülkelere göre değiştiğini ve farklı sonuçlar verdiğini göstermektedir. Ayrıca ekonomik büyüme ve serbestleşme ilişkisi bağlamında Çin'de Kuznet Eğrisi N şeklini alırken, Japonya'da eğri U şeklini almıştır. Bunun yanında CO₂ emisyonu ve serbestleşme arasındaki ilişki de ülkelere göre farklılık göstermektedir ki Kore'de ve Japonya'da bu ilişki ters U şeklinde bir eğri oluştururken, Çin'de eğri U şeklini almaktadır.

Ele alınan ülke ve incelenen yıl bakımından en geniş kapsamlı çalışmalardan birisi de Özkoç et al.'a (2017) aittir. Düşük ve orta gelirli 91 ülkenin 1964-2009 dönemine ait yıllık verilerinin analize dahil edildiği çalışmada, çevresel bozulma ile büyüme arasındaki ilişki düşük gelirli ülkeler için monoton artan, yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler için ters U şeklinde elde edilmiştir. Bunun yanında Yurtkuran ve Terzi (2018) 1971-2015 yılları arasını kapsayacak şekilde Meksika üzerine yaptıkları çalışmada ARDL sınır testi, Bayer-Hanck Eşbütünleşme testi, hata düzeltme modeli ve Hatemi-J asimetrik nedensellik yöntemi yardımıyla kişi başına düşen GSYH değişkeninin yanı sıra, kömür tüketimi ve finansal gelişim değişkenlerini de modele dâhil etmiştir. ARDL ve Bayer-Hanck testleri sonucunda zaman serileri arasında uzun dönem denge ilişkisi bulunmuş ve ÇKE'nin ters U şeklinde olduğu görülmüştür. Bu noktada finansal gelişimin, karbon emisyonunu negatif, kömür tüketimini ise pozitif yönde etkilediği tespiti de önemlidir. Gelişmiş ekonomiler ile yükselen piyasa ekonomilerinde 1975-2016 arası dönemde ÇKE Hipotezinin sürdürülebilir enerji kullanımı ile sağlanıp sağlanmadığını dinamik panel veri analizi üzerinden test eden bir diğer çalışmada, gelişmiş ülkelerde hipotezi doğrulayan sonuçlar elde edilirken, yükselen piyasa ekonomilerinde sürdürülebilir enerji kullanımının sağlanamadığı tespit edilmiştir. Yükselen piyasa ekonomilerinde Kuznets Eğrisi hipotezinin doğrulanabilmesi açısından sıkı çevre politikalarının geliştirilmesi, fosil yakıtlara

bağımlılığın azaltılması, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması gerektiği belirtilmektedir (Örnek ve Türkmen, 2019). Bilgili et al.'ın 2015 tarihli çalışmasında da yenilenebilir enerji kullanımının çevreye katkısı ölçülmeye çalışılmış; CO₂ emisyonu ve GSYH, karesi alınmış GSYH ile yenilenebilir enerji tüketimi arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. 1977-2010 arası dönemde 17 OECD ülkesinde, FMOLS ve DOLS modelleri kullanılarak yapılan analizde, kişi başına GSYH ve GSYH'nin karesi ile karbon emisyonu arasında sırasıyla olumlu ve olumsuz bağlantı olduğu; yenilenebilir enerji kullanımının ise karbon emisyonunu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanında Kuznets Eğrisinin geçerliliğinin ülkelerin gelir seviyesine bağlı olmadığı da saptanmıştır (Bilgili et al, 2015).

Literatürde ÇKE Modeli'nde öngörülen ekonomik büyüme, artan gelir ve çevre kalitesi arasındaki ilişkiyi analiz ederken bazı noktaların ayrıca dikkate alınması gerektiği yönünde farklı görüşler de bulunmaktadır. Örneğin Dasgupta et al. (2002: 158), düşük gelirli ülkelerde de etkili çevre düzenlemelerine ve sıkı kirlilik kontrollerine rastlanabildiğini, gelir artışı yaşayan ülkelerde ise çevre düzenlemelerine rağmen çevresel bozulmanın devam edebildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca küreselleşme ve uluslararası serbest ticaret düzenlemeleriyle hem yüksek hem de düşük gelirli ülkelerde çevresel düzenlemelerin, şirketlerin maliyetlerini artırması nedeniyle, esnetilebildiği; bunun da kirlilik cenneti yaklaşımını doğrulayan sonuçlar yaratabildiği belirtilmektedir (Dasgupta et al., 2002: 159-162). Görüldüğü üzere günümüzde çevresel bozulma ve ekonomik büyümenin yanı sıra, küreselleşen ekonomiyle beraber doğrudan yabancı yatırım ile karbon emisyonu arasındaki ilişki de önem arz etmektedir. Bu ilişkiyi ortaya çıkarmak adına G8 ülkelerinden ABD, Fransa, Birleşik Krallık ve Kanada için 1970-2010 dönemi verileriyle kaleme alınan bir diğer çalışmada, kirlilik cenneti hipotezinin Kanada için, kirlilik hale hipotezinin ise ABD, Fransa ve Birleşik Krallık için geçerli olduğu görülmüştür⁹ (Zeren, 2015).

Literatürdeki öncü çalışmaların bir kısmını inceledikten sonra bu çalışmada, çevresel bozulmayı etkileyen kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasıla değişkenlerinin yanı sıra fosil kaynaklı enerji tüketimi ve yenilenebilir kaynaklı enerji tüketimi de birer değişken olarak modele dahil edilmektedir. Çalışmada çevresel bozulmanın büyüme ile ilişkisini ortaya çıkarmanın yanı sıra, enerji kaynak kullanımını farklılığının çevreye yansımalarını da tespit etmek amaçlanmaktadır. Ekonomi literatüründe benzer yöntemlerle yapılan çalışmalar bulunsa da, bu çalışmalarda ekonomik ya da ampirik analizlerin politik ve çevresel nedenleri derinlemesine tartışılmamaktadır. Çalışmada büyümenin çevresel bozulmaya etkileri yalnızca ekonomik değil, politik ve ekolojik bağlamla bir arada ele alınmaktadır.

⁹ Doğrudan yabancı yatırımların çevresel bozulma üzerindeki etkisi iki farklı hipotez ile açıklanmaktadır ki bunlar, Kirlilik Hale (Sığınağı) (*Pollution Halo*) ve Kirlilik Cenneti (*Pollution Haven*) hipotezleridir (Zeren, 2015). Gelişmekte olan ülkelerdeki zayıf çevresel düzenlemeler nedeniyle özellikle kirlilik sağlayan endüstriler, gelişmiş ülkelere yöneltilmekte ve bu da çevresel bozulmaya yol açmaktadır. Buna karşın, doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (DYSY) gelişmekte olan ülkelere çevre dostu teknolojiler sağladığı ve çevre kirliliğini azalttığı yönünde görüşler de mevcuttur. DYSY'nin gelişmekte olan ülkelerdeki çevresel bozulmayı azalttığı yönündeki bu görüşe kirlilik hale hipotezi denilmektedir (Hoffman et al., 2005; Shahbaz et al., 2011). Kirlilik Cenneti Hipotezi ise bir ülkede çevresel düzenlemelerin gevşekliliğinin doğrudan yabancı yatırımlar için çekim merkezi yaratabildiğini iddia etmektedir. Kendi ülkelerindeki sıkı çevresel düzenlemelerin maliyeti karşısından yatırımcılar çevresel düzenlemenin zayıf olduğu ülkeleri tercih edebilmektedir. Hoffman et al.'ın (2005: 316) bulguları özellikle gelir düzeyi düşük ülkelerin bu şekilde yatırım çekebildiğini belirtmektedir. Ayrıca karbon emisyonu ile dış yatırımlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ifade edilirken; kirlilik cenneti ve kirlilik halesi arasında bir ölçek etkisi oluştuğu, dış yatırımlar kirliliğe yol açarken, bazı yabancı şirketlerin yeşil teknolojileri ülkeye getirmesi kolaylaşabilmektedir.

Tablo 2: Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezini Farklı Ekonometrik Yöntemler ile Test Eden Ulusal ve Uluslararası Çalışmalar

Çalışma	Yöntem	Ülke-Zaman Aralığı	Sonuç
Galeotti-Lanza (2005)	Lineer ve log-lineer modellerinin karşılaştırılması	108 ülke 1971-1995	Ters U şeklinde eğri
Jalil and Mahmud (2009)	Granger nedensellik testi ARDL sınır testi VECM	Çin 1975-2005	Ters U şeklinde eğri
Lean and Smyth (2010)	Johansen Fisher panel eşbütünlüşme, VECM	ASEAN üyesi 5 ülke 1980-2006	Ters U şeklinde eğri
Erol vd. (2013)	Panel Veri Analizi	ABD Ticaret Departmanı'nın "yükselen piyasa ekonomileri olarak sınıflandırdığı" 10 ülke 1995-2011	N şeklinde eğri
Özcan (2013)	Panel için yatay kesit bağımlılık ve heterojenliği göz önünde bulunduran birim kök, eşbütünlüşme, FMOLS ve VECM	12 Orta Doğu ülkesi 1990-2008	Sonuçlar ülkelere göre farklılaşmaktadır.
Akın (2014)	Panel sabit etkiler, tesadüfi etkiler tahmincileri ile model tahmini	BRICS ülkeleri 2001-2011	Ters U şeklinde eğri
Robalino-Lopez et al. (2015)	Eşbütünlüşme teknikleri	Venezuela 1980-2015	ÇKE hipotezi geçersiz
Lebe (2016)	ARDL sınır testi, VECM, Granger nedensellik testi	Türkiye 1960-2010	ÇKE hipotezi geçerli
Albayrak ve Gökçe (2015)	Johansen Eşbütünlüşme	Türkiye 1975-2010	Ters U şeklinde eğri
Li-Yan et al. (2016)	PST Regresyon modeli	Çin-30 Eyalet 1997-2010	CO ₂ için ÇKE için geçersiz. SO ₂ için ÇKE geçerli
Ben Jebli e al. (2015)	Granger nedensellik testi FMOLS ve DOLS panel testi	25 OECD ülkesi 1980-2010	Ters U şeklinde eğri
Al-Mulali et al. (2016)	DOLS ve Granger nedensellik	7 seçili bölge 1980-2010	Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika bölgelerinde ÇKE hipotezi geçersiz; diğer bölgelerde Ters U şeklinde eğri
Çetin (2018)	IPS ve Fisher tipi panel birim kök testleri	Gelişmiş ve gelişmekte olan piyasalar 1990-2011	Ters U şeklinde eğri
Choi et al. (2010)	VAR, VECM	Çin, Güney Kore, Japonya 1971-2006	Büyüme-serbestleşme; Çin N, Japonya U CO ₂ -serbestleşme; Çin U Kore ve Japonya ters U
Özkoç vd. (2017)	Panel Granger nedensellik HOGT, OGT, DSE	Düşük ve üst orta gelirli 91 ülke 1964-2009	Düşük gelirli ülkeler için monoton artan, yüksek gelir grubunda yer alan ülkeler için ters U şeklinde ilişki
Yurtkuran ve Terzi (2018)	ARDL sınır testi, Bayer-Hanck eşbütünlüşme testi, VECM, Hatemi-j asimetric nedensellik yöntemi	Meksika 1971-2015	Ters-U şeklinde eğri
Örnek ve Türkmen (2019)	Dinamik panel veri analizi	Gelişmiş ekonomiler ile yükselen piyasa ekonomileri 1975-2016	Gelişmiş ekonomilerde ÇKE hipotezi geçerli
Bilgili et al. (2015)	FMOLS, DOLS	17 OECD ülkesi 1977-2010	Ters-U şeklinde eğri
Dasgupta et al. (2002)	Kirlilik cenneti modeli; Serbest ticaret ile hava kirliliği ilişkisi ve DYSY ile hava kirliliği ilişkisi	Çin, Brezilya, Meksika, ABD 1985-1997	Kirlilik Cenneti hipotezi geçerli Aşağı Çeken Rekabet Modeli geçerli
Zeren (2015)	Doğrusal ve doğrusal olmayan nedensellik testi, iki yapısal kırılmalı eşbütünlüşme testi, FMOLS ve CCR eşbütünlüşme tahmincileri	G8 ülkelerinden ABD, Fransa, Birleşik Krallık, Kanada 1970-2010	Kirlilik Cenneti hipotezi geçerli (Kanada); Kirlilik Hale hipotezi geçerli (ABD, Fransa, Birleşik Krallık)

5. EKONOMETRİK ANALİZ

Bu başlığın altında başlangıçta çalışmada kullanılan veri seti ile uygulanan ekonometrik

yöntem tanıtılmakta, devamında ise özellikle ekonomik büyümenin çevresel bozulma üzerindeki etkilerini ortaya koyabilmek adına tahmin edilen model sonuçlarına ve buna ilişkin değerlendirmelere yer verilmektedir.

5.1. Veri Seti

Yükselen piyasalarda ekonomik büyümenin çevresel etkilerini ortaya çıkarabilmek amacıyla ilk aşamada IMF'nin sınıflandırmasına dahil olan 23 ülkeye ait veri seti elde edilmiştir. Dünya Bankası'ndan (World Bank, 2019a) elde edilen ve 2000-2014 yılları arasındaki dönemi kapsayan veri seti ile ülkeler arası farklılaşmanın birim etkilerinin de ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda panel veri yöntemi kullanılarak ve STATA paket programı ile tahmin edilen logaritmik model aşağıdaki biçimde tanımlanabilir:

$$lnco2_{it} = \alpha + \beta_1 \underbrace{\ln gdp_{it}}_{+} + \beta_2 \underbrace{\ln gdp^2_{it}}_{-} + \beta_3 \underbrace{\ln rnv_{it}}_{-} + \beta_4 \underbrace{\ln fos_{it}}_{+} + e_{it} \quad (2)$$

$lnco2_{it}$	Karbon emisyonu
$\ln gdp_{it}$	Kişi başına GSYH (\$)
$\ln gdp^2_{it}$	(Kişi başına GSYH) ² (\$)
$\ln rnv_{it}$	Yenilenebilir enerji ¹⁰
$\ln fos_{it}$	Fosil yakıt
i	Ülke
t	Zaman (yıl)

Modelin tahmininin ardından ÇKE'nin şekli hakkında (ters U şeklinde olup olmadığı) çıkarımda bulunulabilecek ve yükselen piyasalarda ekonomik büyüme sürecinin çevresel bozulmayı ilk aşamada arttırdığı, belirli bir gelir seviyesine ulaşıldıktan sonra azaltıp azaltmadığı incelenecektir. Modelin tahmini ile kişi başı geliri temsil eden $\ln gdp$ değişkeninin işaretinin pozitif, $\ln gdp$ ile birlikte Kuznet Eğrisinin şekli hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayan $\ln gdp^2$ değişkeninin işaretinin ise negatif elde edilmesi beklenmektedir. $\ln gdp$ ve $\ln gdp^2$ 'ye ait değişken katsayı işaretlerinin beklentiye uyumlu elde edilmesi durumunda ise ÇKE'nin ters U şeklinde olduğu çıkarımı yapılabilecektir. Böylece, büyüme sürecinin, belirli bir gelir seviyesine kadar çevreyi olumsuz etkilediği, devamında ise teknolojik altyapı yeterliliğinin de katkısıyla çevre üzerinde olumluya dönen bir etkinin varlığından bahsedilebilecektir.

Benzer şekilde bir ülkede yenilenebilir enerji kullanımının artmasının, bir diğer ifadeyle ekonomik büyümenin teknolojik altyapı ile desteklenip süregelmesinin çevreye olumlu yansıtacağı düşünüldüğünde, söz konusu değişkene ait işaretin negatif elde edilmesi beklenmektedir. Zira yenilenebilir enerji kullanımının artmasının, karbon emisyonunu azaltacağı ve böylelikle çevreye olumlu yansıtacağı tahmin edilmektedir. Ters durumda, yani fosil yakıt kullanımının artması durumunda ise çevresel kirlilik de beraberinde artacak, çevre bu durumdan olumsuz etkilenecektir. Bu nedenle fosil yakıt kullanımının temsil edildiği $\ln fos$ değişkenine ait katsayının işaretinin pozitif elde edilmesi beklenmektedir.

5.2. Yöntem

Bu çalışmada, yükselen piyasa ekonomileri içerisinde sınıflandırılan 23 ülkenin büyüme süreçlerinin çevreye yansımalarını ortaya koyabilmek adına ekonometrik bir analiz yapılması planlanmıştır ki bu amaçla söz konusu etkinin "panel veri tahmin yöntemi" ile incelenmesi uygun görülmüştür¹¹. Bu doğrultuda ilk adımda, oluşturulan model tahmin edilmiş, birim etkilerin olup olmadığı F testi ile sınanmış ve birim etkilerin yokluğu hipotezi reddedilmiştir. Buradan hareketle

¹⁰ 2019 tarihli *Renewables 2019* raporuna göre yenilenebilir enerji kaynakları güneş, rüzgâr, su, biokütle, jeotermal ve okyanus akıntılarıdır (REN21, 2019).

¹¹ Modelin tahminine geçmeden önce ele alınan değişkenlerin durağanlığının sınanması planlanmıştır, ancak panelin zaman boyutunun (T) büyük olmamasından, 15 yıl ile sınırlı olmasından dolayı durağanlık testi yapılmamıştır. Bir başka ifadeyle, T<35 olması (Yerdelen Tatoğlu, 2012), panel zaman serilerine uygulanan testlerin (örneğin panel birim kök, panel eşbütünlük gibi) yerine, klasik panel regresyon modelinin oluşturulmasını, test edilmesini ve tahminini zorunlu kılmıştır.

klasik model yerine, ülkelere özgü etkilerin görülebildiği modelin kullanılmasının daha uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gelinen noktada ise doğru tahmin yönteminin seçilmesinde birim etkinin, tesadüfi ya da sabit olduğunu belirlemek ve bu bağlamda uygun modeli kullanmak büyük önem arz etmektedir. Hausman'a göre (1978) tesadüfi etkiler modelinin ana varsayımı birimsel etkilerin tesadüfi olduğudur, ki söz konusu varsayımın geçerli olduğu durumda sabit ve tesadüfi etkiler tahmincilerinin her ikisi de tutarlıdır ve fakat tesadüfi etkiler tahmincisi daha etkindir. Bahsedilen varsayımın sağlanmadığı durumda ise tesadüfi etkiler tahmincisi olan genelleştirilmiş en küçük kareler tahmincisi yansız ve tutarlı değildir. Bu çerçevede "bağımsız değişkenler ile birim etki arasında korelasyon yoktur" hipotezi reddedilirse sabit etkiler modeli, reddedilemediği durumda ise tesadüfi etkiler modeli daha etkin sonuçlar vermektedir. Gelinen aşamada birimsel etkilerin bağımsız değişkenlerle korelasyonlu olup olmadığı Hausman testi ile sınanmalıdır, ki çalışmada ele alınan model sabit ve tesadüfi etkiler için tahmin edilmiş, analizde *tesadüfi etkiler modelini* kullanmanın daha uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır¹² (Hausman, 1978; Greene, 2002; Yerdelen Tatoğlu, 2012).

Ayrıca modelde değişen varyans ve otokorelasyon sorunlarının tespit edilmesi halinde, hata terimlerinin varyans-kovaryans matrisi, birim matris olma özelliğini yitirmektedir. Bu durumda, hata terimine ilişkin yapılan varsayımlardan sapmaya uygun bir düzeltme yöntemi seçilmelidir (Yerdelen Tatoğlu, 2012). Tesadüfi etkiler panel veri yöntemi ile tahmin edilen bu çalışmadaki model için; değişen varyans¹³ (heteroskedasite), otokorelasyon¹⁴ ve birimler arası korelasyon¹⁵ (yatay kesit bağımlılığı) sorunlarının varlığı sınanmış, sonuçta her üç sorunun da varlığıyla karşılaşılmıştır¹⁶. Bu sorunlar karşısında standart hataları düzeltmek için takip eden aşamada ise Driscoll ve Kraay'in önerdiği yöntem uygulanmış; dirençli tahminciler veren panel düzeltilmiş, standart hatalar elde edilmiş ve son tahlilde model bu yöntemle düzeltilmiştir.

5.3. Çalışmanın Bulguları ve Değerlendirme

Küresel ölçekte yükselen piyasalar içerisinde yer alan 23 ülkenin 2000-2014 yılları arasında geçen süre zarfında yakalamış olduğu ekonomik büyümenin (*lngdp* ve *lngdp*²) ve bu ülkelerde kullanılan enerji türlerinin (*lnrnw* ve *lnfos*) çevresel etkilerini ortaya koyabilmek adına tesadüfi etkiler modeli kullanılarak ve gerekli düzeltmeler yapılarak elde edilen tahmin sonuçları Tablo 3'te ve EK 1'de sunulmaktadır. Tahmin sonuçları hem büyümenin seyrine ait hem de modele dahil edilen diğer değişkenlerin tamamının istatistiki olarak anlamlı olduğunu göstermektedir.

Değinildiği üzere bağımlı değişkeni temsil eden *lnco2*, karbon emisyonundan hareketle çevresel bozulmayı yansıtmaktadır. Modelin tahmini sonucunda, yükselen piyasalarda kişi başına GSYH artışının çevresel kirliliği başlangıçta arttırdığı görülmektedir. Öyle ki *lngdp* değişkeninde meydana gelen %1'lik artış, karbon emisyonunu bu artışın üzerinde olmak üzere %1,17 arttırmaktadır. ÇKE teoremine göre elde edilen bu sonuç beklentiyle uyumludur. Bunun yanında *lngdp* değişkeniyle birlikte ekonomilerin büyüme seyrini (U ya da ters U) temsil eden *lngdp*² değişkenindeki artış ise, söz konusu teoremi ve beklentiye destekler nitelikte çevresel kirliliği belirli bir gelir seviyesinin ardından azaltmaktadır. Bir başka ifadeyle *lngdp* ve *lngdp*² değişkenlerine ait sonuçlar birlikte değerlendirildiğinde, yükselen piyasa ekonomilerinde ÇKE teoreminin geçerli olduğu ve bu eğrinin ters U şeklinde elde edildiği söylenebilir. Yani ele alınan 23 yükselen piyasada yaşanan bir büyüme süreci, yetersiz altyapı imkânlarının ve düşük teknoloji sanayileşmenin de etkisiyle ilk aşamada karbon emisyonunu artırmakta, çevreye olumsuz yansımakta ve kirliliğe neden olmaktadır. Bu büyüme süreci ile birlikte kişi başı GSYH seviyesinin belirli bir düzeye gelmesinden

¹² Hausman testi sonuçları EK 2'de verilmiştir.

¹³ Wald ile test edilmiş ve sonuçları EK 3'te verilmiştir.

¹⁴ Bharga, Franzini ve Narendranathan'ın Durbin-Watson testi ve Baltagi-Wu testleri ile sınanmış ve sonuçları EK 4'te verilmiştir.

¹⁵ Pesaran testi ile sınanmış ve sonuçları EK 5'te verilmiştir.

¹⁶ Yapılan testlerin sonuçları:

Değişen Varyans Testi	W0 = 7.59***, W50 = 4.02***, W10 = 6.26***
Otokorelasyon Testi	DW = 0.98**, Baltagi-Wu LBI = 1.09**
Birimler arası Korelasyon (Yatay Kesit Bağımlılığı) Testi	Pesaran = 1.68*

*** %1 yanılma düzeyinde test istatistikleri anlamlıdır.

* %10 yanılma düzeyinde test istatistikleri anlamlıdır.

** Her iki test için de bulgular kritik değer 2'den küçüktür.

sonra karbon emisyonunun düşmesi ise, söz konusu ülkelerin bahsedilen seviyeden sonra teknolojilerini arttırdığına ve çevreye dost üretim süreçlerine yöneldiklerine işaret etmektedir. Elde edilen bu sonuçlar, ekonomik büyümenin sürekliliğine de dikkat çekmektedir. Diğer bir ifadeyle kişi başına GSYH'nin eşik değerinin altında olması, büyümenin çevresel açıdan olumlu etkisini yok etmektedir. Çünkü birbirini takip eden yıllarda büyüme ve daralma şeklinde süregelen bir süreç, kişi başı geliri arttıramamakta ve dolayısıyla potansiyel etkileri zayıflatmaktadır. Buna karşın sürdürülebilir ve sürekli büyümeyle birlikte kişisel gelirin yukarı yönlü ivmesi, çevre dostu teknolojiyle birleştiğinde karbon emisyonu ve çevre kirliliği artışının önüne geçebilmektedir.

Ele alınan 23 ülkenin analiz dönemi içerisindeki kişi başına GSYH değerleri ile büyüme rakamları incelendiğinde, kişi başına eşik gelir seviyesinin 15.000 dolar civarında olduğu görülmektedir¹⁷. Bu düzey, söz konusu ülkelerin büyüme süreçlerinin çevreye olumlu yansıtılması için ulaşmak zorunda oldukları asgari seviyeye karşılık gelmektedir. Bir başka ifadeyle 14.620 dolar kişi başına gelir seviyesine kadar, ekonomik büyüme çevreye karbon emisyonunun artışı şeklinde zarar verirken, bu düzeyin üzerine çıkılmasıyla birlikte çevre dostu bir büyüme süreci başlamaktadır. Geline noktada bahsi geçen ülkelerden 14.620 dolar altında gelire sahip olanlar için bu bir *hedef seviye* olarak kendini göstermektedir. Örneğin EK 6'da yer alan tabloda da görüleceği üzere, 2000-2014 yılı kişi başına GSYH ortalamaları, ele alınan 23 ülkenin 14'ünün eşik gelir seviyesinin altında yer aldığını göstermektedir¹⁸. Bu bağlamda söz konusu ülkelerin büyüme süreçlerinin çevre üzerinde baskı oluşturmaya devam ettiği çıkarımında bulunulabilir. Yapılan analizde karbon emisyon değerlerinden yararlanılarak bu sonuca ulaşılmıştır; ancak çevresel baskının tek göstergesinin karbon emisyonu olmadığını da belirtmek gerekir. Çevresel baskının bütüncül olarak değerlendirilmesi için daha ayrıntılı verilere ihtiyaç bulunmaktadır. Böylelikle bu verilerle yapılacak çalışmalar çevresel bozulmanın boyutlarını daha geniş çerçevede ortaya çıkarabilecektir.

Bunun yanında *lnrnw* değişkenine ait elde edilen sonuçlar, çevre dostu büyüme yaklaşımı gerekliliğini desteklemektedir. Bir başka deyişle, ele alınan ülkelerin belirli bir gelir seviyesine ulaşmakla birlikte yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeleri durumunda karbon emisyonunu azaltıcı yönde etki yarattığı görülmektedir. Öyle ki, yenilenebilir enerji kullanımında meydana gelen her %1'lik artış, karbon emisyonunu %0,03 azaltmakta, dolayısıyla çevresel kirliliğin ve dolayısıyla bozulmanın oluşmasına düşük düzeyde de olsa engel olmaktadır. Bu sonuç ekonomik büyümenin belirli bir seviyeden sonra mutlaka yapı değiştirme gerekliliğini ön plana çıkarmaktadır. Diğer bir söylemle, düşük teknoloji bir sanayileşme politikasıyla süregelen hızlı büyüme süreci, devamında ileri teknolojiyi içselleştiren bir yapıya dönüşebilmeli ki temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarına erişim mümkün olabilsin. Böylelikle karbon emisyonuna yol açmayan bir yapısal dönüşüm, çevresel sürdürülebilirliğin de önünü açabilecektir. Yükselen piyasalar içerisinde yer alan ve gelişmekte olan 23 ülkede yenilenebilir enerji değişkenine ait sonuçlar bu tespitleri doğrulamaktadır.

Tablo 3: Çevresel Bozulma Üzerinde Etkili Olan Faktörler: Driscoll-Kraay Tahmin Sonuçları

Inco ₂	Katsayılar	Standart Hata	t değerleri	p-olasılık değerleri
C	- 10.84943	1.348741	- 8.04	0.000
lngdp	1.174829	0.3478704	3.38	0.005***
lngdp ²	- 0.0610519	0.0169974	- 3.59	0.003***
lnrnw	- 0.0360663	0.0124668	- 2.89	0.012**
lnfos	0.9284874	0.0579172	16.03	0.000***
	R ² =0.9656	DW = 0.9833283	Ki-kare = 15069.99	p-olasılık = 0.000***

***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10 yanılma düzeylerinde istatistik olarak anlamlı olduklarını ifade etmektedir.

¹⁷ Ters U şeklindeki ÇKE fonksiyonunun dönüm noktasının apsis (X) bileşeni $x_1 = e^{\frac{|\beta_{11}|}{2|\beta_{21}|}}$ eşitliği yardımıyla bulunabilir. İkinci derece eşitlikten oluşan modelin tahmini ile elde edilen sonuçlardan (Tablo 3) hareketle, çalışmanın Şekil 1'de de gösterilen dönüm noktasının apsisi $x_1 = e^{\frac{1.171}{2 \times 0.061}} = 14.620$ \$ şeklinde bulunmuştur.

¹⁸ Bangladeş, Brezilya, Şili, Çin, Macaristan, Hindistan, Meksika, Pakistan, Peru, Romanya, Rusya, Güney Afrika, Türkiye ve Venezuela.

Çalışmada ele alınan yükselen piyasa ekonomilerinin 1990-2015 yılları arasında toplam enerji tüketimlerinde yenilenebilir enerjinin payının seyri Dünya Bankası'nın veri setlerinden izlenebilmektedir. Bu noktada Dünya Bankası'na göre Pakistan, Brezilya, Bangladeş'in toplam enerji kullanımındaki payının zamanlar arasındaki seyrinde bir gerileme görülse de bu ülkelerin yenilenebilir enerji kullanımında halen başı çektikleri söylenebilmektedir¹⁹. Öyle ki söz konusu ülkeler için 1990'ların başında %60-70 bandındaki yenilenebilir enerji kullanım payı, 2015'e gelindiğinde %40-50 seviyelerine gerilemiştir. Ancak yine de adı geçen ülkelerde görece paylar halen en üst seviyededir. Buna karşın seviye bakımından düşük olsa da Kolombiya, Arjantin, Endonezya, Malezya ve Meksika, Dünya Bankası'nın analizi yaptığı dönem yenilenebilir enerji payını arttıran yükselen piyasa ekonomilerinin bir kısmını oluşturmaktadır (World Bank, 2019b).

Gelinen aşamada ele alınan ülkelerin 2015 yılında yenilenebilir enerji kullanımının toplam enerji kullanım miktarı içindeki payı Tablo 4'teki şekliyle yansıtılabilir ki değinildiği gibi Pakistan ve Brezilya, %50'ye varan oranla yenilenebilir enerjinin en fazla kullanıldığı ülkelerin başını çekmektedir. Buna karşılık Rusya, Ukrayna, Malezya ve Meksika 2015 yılı itibarıyla yenilenebilir enerji payı %10'un altında olan ülkeler olarak sıralanabilir.

Tablo 4: Yükselen Piyasalarda Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Payı (%) (2015)

ARG	10,04	PAK	46,48
BGD	34,75	PER	25,50
BRA	43,79	PHL	27,45
BGR	17,65	POL	11,91
CHL	24,88	ROU	23,70
CHN	12,41	RUS	3,30
COL	23,56	ZAF	17,15
HUN	15,56	THA	22,86
IND	36,02	TUR	13,37
IDN	36,88	UKR	4,14
MYS	5,19	VEN	12,84
MEX	9,22		

(World Bank, 2019b).

Bu tespitlerin yanında, ele alınan ülkelerde fosil yakıt kullanımının (*Infos*) artışı, karbon emisyonundaki artışı beraberinde getirmekte ve bu durum çevreye önemli ölçüde olumsuz yansımaktadır. Özellikle sanayi sektöründe üretimin fosil yakıt kullanılarak yapılması, her ne kadar büyümeye katkı sağlasa da çevreye zarar vermektedir. Öyle ki, Tablo 3'te de görüldüğü üzere analizi yapılan ülkelerde fosil yakıt kullanımındaki her %1'lik artış, karbon emisyonuna neredeyse aynı ölçüde (%0,9) yansımakta ve süreç çevre kirliliğiyle sonuçlanmaktadır. Bu durum ise küresel ısınmaya yol açmak suretiyle, iklimlerin, bitki örtülerinin, üretim süreçlerinin ve dolayısıyla yaşam şekillerinin değişmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan toplumların önemli bir kısmı ile gelişmiş ülke sınıflandırmasına dahil edilen toplumlar, artık fosil yakıt kullanımından ziyade yenilenebilir kaynakların önemini kavramış durumdadır. Çünkü kaynak kıtlığı nedeniyle fosil yakıt kullanımının sürdürülebilirliği de uzun vadede bir sorun olarak kendini göstermektedir. Bu noktada, elde edilen analiz sonuçlarından da hareketle, fosil yakıt kullanımının azaltılmasının ve bunun yenilenebilir kaynaklarla ikame edilmesinin çevreye olumlu yansıtacağı söylenebilir. Paris Anlaşması'yla gelinen noktada iklim değişikliği ile mücadelenin küresel hedeflerinin başında da bu gelmektedir. Böylelikle başta analiz birimi 23 ülke olmak üzere, tüm dünyada çevre dostu bir büyüme yaklaşımının benimsenmesi ile gelecek nesillere temiz bir çevre bırakılabilecektir.

¹⁹ Bu ülkelerin yenilenebilir enerji kullanımında ön plana çıkmalarının temel nedeni hidroelektrik enerji kapasitelerinden ileri gelmektedir.

Öte yandan gelinen aşamada, ampirik analizlerde genellikle gözden kaçan bir nokta üzerinde durulmasında da fayda görülmektedir. İklim değişikliği ile mücadele konusunda çoğunlukla devletlerin karbon ya da sera gazı emisyonlarına odaklanılırken, emisyonlarda çokuluslu şirketlerin dış yatırımlarının rolü geri planda kalmaktadır. Bu noktada çokuluslu şirketlerin farklı ülkelerde yaptıkları yatırımların sebep olduğu emisyonların incelenmesi de önem taşımaktadır. Örneğin 2009 yılında sadece ABD merkezli çokuluslu şirketlerin küresel karbon emisyonundaki toplam payı %1,5'tir; bu şirketlerin bir ülke gibi değerlendirilmesi durumunda en fazla emisyonu neden olan ülkeler arasında 12. sıraya geleceği ortaya konulmaktadır (Lopez et al., 2019: 2-3). Asya'daki gelişmekte olan piyasalardaki yatırımlara odaklanan ve 2019 yılında kaleme alınan çalışmada da doğrudan dış yatırımların hem karbon emisyonlarını artırıcı hem azaltıcı etki doğurabileceği; bu noktada devletlerin sürdürülebilir politikalarının ve fosil yakıtlara alternatif enerji kaynaklarına yönelik AR-GE faaliyetlerinin artırılmasının önemine vurgu yapılmaktadır (To et al., 2019).

Paris Anlaşması'yla birlikte iklim değişikliği ile mücadele konusunda fosil yakıtlar yerine yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırımların artırılması gerekliliği vurgulansa da, fosil yakıt kullanımının sınırlandırılması bakımından herhangi bir uluslararası yatırım mekanizmasının halen oluşturulamamış olması konuya ilişkin çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılacak yatırımın maliyeti ise ülkelerin bu konuda hareketsiz kalmasında etkilidir. Bunun yanında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında finansal ve teknolojik işbirliklerinin oluşturulması, teknik ve mali yardımların kolaylaştırılması tartışılrsa da bu mekanizmaların uygulanmasında çekinceler mevcuttur. Öte yandan atmosferdeki sera gazı seviyelerindeki artış dünyanın ciddi bir riskle karşı karşıya olduğunu göstermektedir. IPCC raporlarında, farklı senaryolar üzerinden iklim değişikliğinin olası etkileri öngörülme çalışılırken, iklim değişikliğinin yaratacağı ekonomik kayıplara da vurgu yapılmaktadır. Bu nedenle ülkelerin sürdürülebilir politikalara ağırlık vermesi, yeni alternatif teknolojileri desteklemesi ve enerji tüketimlerini verimli hale getirmesi küresel bir sorumluluk haline dönüşmektedir. Bu noktada çevresel sürdürülebilirliğin ön plana alınması ve dolayısıyla çevresel bozulmanın maliyetinin göz önüne alınarak ekolojik baskıyı azaltacak büyüme ve kalkınma politikalarının geliştirilmesi de kaçınılmazdır.

Bunun yanında büyüme ve kâr odaklı (kapitalist) ekonomik yaklaşıma eleştiriler de önem taşımaktadır. Ekolojik adalet temelinde çevreye, üretime ve insana duyarlı yeni bir bakış açısının ve ekonomik modelin gerekliliğini vurgulayan akademik çalışmalar ve toplumsal hareketler bu süreçte ön plana çıkmaya başlamıştır (Singh, 2019). Alternatif politikalar arasında ekosistemler ve ekonomik sistemler arasındaki karşılıklı ilişkiye odaklanan disiplinlerarası yaklaşımlar da mevcuttur. Bunlardan biri de ekolojik ekonomi yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, ekolojik ve ekonomik modeller arasında ilişki kurarak hem ekosistemlerin hem de ekonomik sistemlerin etkilediği ve oluşturduğu karmaşık ve birbirleriyle ilintili durumları incelemeyi amaçlamaktadır (Xepapadeas, 2008: 2). Bu çerçevede farklı modellemeler geliştirilmektedir. Öte yandan yeşil teknolojilerin desteklenmesi, düşük karbon ekonomisine geçiş sağlanması, karbon vergisinin uygulanması gibi politika değişikliğini öngören tartışmalar da artmaktadır. Piyasa temelli bu değişim önerilerinin kısıtlı etki yaratacağı, derinleşen iklim değişikliği sorununa cevap olamayacağı ve mevcut sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri ve adaletsizliği arttıracacağı yönünde eleştiriler de söz konusudur (Hayırsever Topçu, 2018). Bu bağlamda sıcaklık ortalamalarındaki artış, buzulların erimesi, deniz seviyesinin yükselmesi, aşırı hava olayları gibi etkileri hızlanan iklim değişikliği süreci, kapsamlı politik ve ekonomik düzenlemeleri zorunlu kılmaktadır. Özellikle yükselen piyasa ekonomilerinde kirleterek kalkınmanın yerine temiz ve sürdürülebilir kalkınmanın öncelenmesi; ekonomi politikalarının gözden geçirilmesi; sadece yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapmakla yetinilmeyip ivedilikle karbon ve sera gazı emisyonlarını azaltacak politik ve ekolojik önlemlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında gelir seviyesindeki artışla birlikte emisyon oranlarında azalma gözlenirse bile, gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı adaletsizliği, yoksulluk, yolsuzluk gibi yapısal sorunlar çevre üzerindeki baskıyı artırıcı etki de yaratabilmektedir. Ampirik analizlerde bu mikro unsurların da dikkate alınması ve çevresel bozulmayı bütüncül bir yaklaşımla ele alacak multidisipliner çalışmaların artması da sorunlara çözüm bulunması açısından önem taşımaktadır.

6. SONUÇ

Dünyada yükselen piyasa ekonomileri sınıflandırmasına dahil edilen 23 ülkenin 2000-2014 yılları arasında kat ettiği büyümenin çevresel bozulma üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmada, söz konusu etki panel veri analiz yöntemi ile ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca ekonomik büyümenin yanında yenilenebilir ve fosil yakıt kullanımının karbon emisyonu üzerinde etkili olacağı öngörüsüyle, bu değişkenler de ekonometrik modele dahil edilmiştir.

Modelde ekonometrik olarak karşılaşılan sorunların giderilmesinin ardından, ÇKE yaklaşımını destekler nitelikte, ele alınan ülkelerin belirli bir gelir seviyesine kadar büyümesinin çevresel bozulmayı arttırdığı tespit edilmiştir ki söz konusu eşik gelir seviyesi 14.620 dolar olarak hesaplanmıştır. Analiz dönemi ortalamaları göz önüne alındığında, 14 ülkenin hesaplanan bu eşik değerinin altında kişi başı GSHY değerine sahip olduğu söylenebilir. Buna karşılık, büyümeyle birlikte 14.620 dolar eşik kişi başı gelir seviyesine ulaşılması, büyümenin çevre üzerinde etkilerini olumluya dönüştürmektedir. Analize dahil edilen ülkelerinin yaşadığı büyümenin çevreye ilk aşamada olumsuz, devamında olumlu yansımaları; Çevresel Kuznet Eğrisinin ters U şeklinde elde edilmesine katkı sağlamış, hipotezin geçerliliğini doğrulamış ve beklentiyle uyumlu gerçekleşmiştir. Ayrıca model sonuçları, yükselen piyasalarda henüz yetersiz bir seviyede de olsa yenilenebilir enerjinin karbon emisyonunu azalttığını, buna karşın fosil yakıt kullanımının çevresel bozulmayı arttırdığını göstermektedir. Bu sonuçlardan hareketle, söz konusu ülkelerde ortalama olarak halen düşük seviyede kullanılan temiz ve yenilenebilir enerjinin tercih edilmesinin çevresel sürdürülebilirlik açısından önem arz ettiği de söylenebilir. Bunun yanında fosil yakıt kullanımının çevresel bozulmayı hızlandırdığı tespiti ise, bu kaynak kullanımının giderek azaltılması gerekliliğini su yüzüne çıkarmaktadır. Bu çerçevede analiz sonuçlarının da gösterdiği gibi çevre dostu büyüme anlayışının benimsenmesi çevre üzerindeki baskının azaltılmasında olumlu rol oynamaktadır. Öte yandan çevresel bozulmanın etkilerinin giderilmesi konusunda çevre dostu büyüme anlayışının tek başına yeterli olmadığı da söylenebilir. Zira konuyla ilgili yapılacak ampirik çalışmaların zaman ve birim boyutu ile analiz yönteminin değişmesiyle, elde edilecek sonuçların farklılaşacağı da göz ardı edilmemelidir. Yine de çalışma sonucunda elde edilen 15.000 dolara yakın kişi başına GSYH eşik değeri, özellikle bu seviyenin altındaki ülkeler ve çevre dostu büyüme için bir hedef seviye niteliği taşımaktadır.

Çalışma sonucunda elde edilen bulguların desteklediği ve çalışmanın dayandığı teorik yaklaşımın da öngördüğü gibi; büyüme, belirli bir eşik gelir noktasına ulaşana kadar çevre üzerindeki baskıyı arttırırken, eşik değere ulaştıktan sonra baskıyı azaltmaktadır. Söz konusu bulgu önemli olmakla birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerin kalkınma haklarını akla getirmektedir. Zira bu durum, optimum gelişmişlik noktasına ulaşana kadar çevreye zarar vermenin hak olduğu anlayışının yerleşmesine neden olmakta ve çevre üzerinde geri döndürülemez zararların ortaya çıkması anlamını taşımaktadır. Özellikle iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerinin hızlandığı süreçte, ülkelerin ekonomik önceliklerle hareket etmeleri çevre üzerindeki baskıyı arttırmakta ve iklim değişikliği ile mücadelenin sektöre uğramasına yol açmaktadır. Bu noktada yükselen piyasa ekonomilerinin, ekonomik olarak hızlı büyüme arayışı önemli olmakla birlikte, kalkınmayı sağlamaya yönelik alternatif politika uygulamaları, çevreyi kirleterek kalkınmaktan daha önemli bir hal almaktadır. Ekonomik öncelikler ile ekolojik sürdürülebilirliği ve sosyal adaleti dengeleyecek yeni politikalara ihtiyaç vardır. Uluslararası belgeler bu ihtiyacı dile getirirse de pratikte ekonomik çıkarın ağır bastığı ve kısa süreli kâr için gelecekte ciddi sonuçlar doğuracak zararın göz ardı edilebildiği görülmektedir.

Bu çalışmanın bulgularından yola çıkarak sorulması gereken başlıca sorular, ekonomik gelişmişliğin belli bir düzeye gelmesi için geçen sürede ortaya çıkan çevresel bozulmanın maliyetinin ne olduğu ve ortaya çıkan bu bozulmanın nasıl giderileceğidir. Bu sorulara cevap verecek ekolojik ve ekonomik analizlerin disiplinler arası bir modelle ele alınması önem taşımaktadır. Ayrıca ekonomik modellerin, çevre üzerindeki baskıyı çok boyutlu olarak ölçecek şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Özellikle iklim değişikliğinin etkilerinin hızlandığı süreçte ekoloji ve ekonominin ortak bir çalışma zemini oluşturarak, sorunlara köklü çözümler üretecek normatif tartışmalara da yer vermesi önemlidir. Bu bağlamda mevcut politikaların, sosyal adalet ve sürdürülebilir çevre yaklaşımını gözeterek şekilde uygulanması devletlerin, şirketlerin ve bireylerin gezegene, diğer türlere ve gelecek kuşaklara karşı sorumluluğudur. Bu sorumluluğun yerine getirilmesinde yaptırım içeren uluslararası düzenlemelerin kabul edilmesi yaşamsal öneme sahiptir. Sanayileşme sürecinden

İtibaren uygulanan ekonomi politikaları çevresel bozulmayı derinleştirirken, bu bağlamda alternatif ekonomi politikalarının geliştirilmesi, çevre üzerindeki baskının geriletilmesi, sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi, gelişmişlik farklarının azaltılması, karşılıklı bağımlılığın dengelenmesi yönünden de etkili olabilecektir. Bu çerçevede gelişmiş ülkelerin özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yaygınlaştırılması için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere teknik ve finansal destek sağlaması, teknoloji transferinin adil ve yeni bağımlılık ilişkilerine neden olmayacak şekilde gerçekleştirilmesi önem kazanmaktadır. İklim değişikliği sürecinin var olan ekonomik sorunları daha da derinleştirilmesi ve yeni maliyetler yaratması olasılığı dikkate alınarak, iklim değişikliği azaltım ve uyum politikalarının ekonomik gerekçelerle yavaşlatılmasının önüne geçilmeli, küresel işbirlikleri artırılmalıdır. Bu yönde politik kararların alınması ve uygulamaya geçirilmesi kaçınılmaz olarak bilimsel işbirliklerini de zorunlu kılmaktadır. Zira kesişen ve katlanarak büyüyen farklı sosyal, ekonomik, ekolojik ve politik sorunlar, disiplinler arası ve bütüncül bakış açılarını gerektirmektedir ki bu sayede de ortak çözümlerin üretilmesi kolaylaşabilecektir.

KAYNAKÇA

- Aichele, R. and Feldermyr, G. (2012). "Kyoto and the Carbon Footprint of Nations", *Journal of Environmental Economics and Management*, 63, 336-354.
- Akın, C. (2014). "Kurumsal Kalitenin Çevre Üzerine olan Etkileri: BRICS Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama", *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-8.
- Albayrak, E. N. ve Gökçe, A. (2015). "Ekonomik Büyüme ve Çevresel Kirlilik İlişki: Çevresel Kuznets Eğrisi ve Türkiye Örneği", *Social Sciences Research Journal*, 4(2), 279-301.
- Al-Mulali, U., Öztürk, İ. and Solarin S.A. (2016). "Investigating The Environmental Kuznets Curve Hypothesis in Seven Regions: The Role of Renewable Energy", *Ecological Indicators*, 67, 267-282.
- Aytun, C. (2014), Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: Panel Veri Analizi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 44, 1-14.
- Aytun, C., Akın, S. A. ve Algan, N. (2017). "Gelişen Ülkelerde Çevresel Bozulma, Gelir ve Enerji Tüketimi İlişkisi", *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(1), 1-11.
- Best, A., Hanhimaki, J.M., Maiolo, J.A. and Schulze, K.E. (2008). *Uluslararası Siyasi Tarih*, İstanbul: Yayın Odası.
- Bilgili, F., Koçak, E. ve Bulut, Ü. (2016). "The Dynamic Impact of Renewable Energy Consumption On CO₂ Emissions: A Revisited Environmental Kuznets Curve Approach", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 54, 838-845.
- Cardoso, F.H. and Faletto, E.(1979). *Dependency and Development in Latin America*, Berkley: University of California Press.
- Choi, E., Heshmati, A. and Cho, Y. (2010). *An Empirical Study Of The Relationships Between CO₂ Emissions, Economic Growth And Openness. DP No. 5304*, Bonn: IZA.
- Climate Action Tracker. (CAT) (2019). *Adressing Global Warming*, <https://climateactiontracker.org/global/temperatures/>, 11.09.2019.
- ClimateWatch. (2019). *Global Historical Emissions*, Climate Watch: <https://www.climatewatchdata.org/ghg-emissions?regions=CHN%2CDEU%2CIND%2CIRN%2CJPN%2CMEX%2CRUS%2CKOR%2CUSA&source=35>, 25.07.2019.
- Cole, H. S. D., Freeman, C., Jahoda, M. and Pavitt, K. L. R. (eds.) (1973). *Models of Doom: A Critique of the Limits to Growth*, New York: Universe Publishing.
- Çetin, M. A. (2018). "Investigating the Environmental Kuznets Curve and the Role of Green Energy: Emerging and Developed Markets", *International Journal of Green Energy*, 15(1), 37-44.
- Dasgupta, S., Laplante, B., Wang, H. and Wheeler, D. (2002) "Confronting The Environmental Kuznets Curve" *Journal of Economic Perspectives* 16(1), 147-168.
- Dinda, S. (2004). "Environmental Kuznets Curve Hypothesis: A Survey". *Ecological Economics*, 49(4), 431-455.

- Eğilmez, M. (2019). *Kapitalizmin Çelişkili Dünyası*, <http://www.mahfiegilmez.com/2019/05/kapitalizmin-celiskili-dunyas.html>, 01.08.2019.
- European Parliament. (2018). *Greenhouse Gas Emissions by Country and Sector (infographic)*, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20180301STO98928/greenhouse-gas-emissions-by-country-and-sector-infographic>, 09.09.2019.
- Erol, E. D., Erataş, F. ve Nur, H. B. (2013). “Çevresel Kuznets Eğrisi’nin Yükselen Piyasa Ekonomilerindeki Geçerliliği: Panel Veri Analizi”, *The Journal of Academic Social Science*, 1(1), 400-415.
- Friedrich, J., GE, M. and Pickens, A. (2017). *This Interactive Chart Explains World’s Top 10 Emitters, and How They’ve Changed*, <https://www.wri.org/blog/2017/04/interactive-chart-explains-worlds-top-10-emitters-and-how-theyve-changed>, 12.09.2019.
- Galeotti, M. and Lanza, A. (2005). “Desperately Seeking Environmental Kuznets”. *Environmental Modelling & Software*, 20(11), 1379–1388.
- Global Carbon Atlas. (2019). *CO₂ Emissions*, <http://www.globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions>, 09.09.2019.
- Greene, W. H. (2002). *Econometric Analysis*, Fifth Edition, New Jersey: Prentice Hall.
- Grossman, M. G. and Krueger, A. B. (1991). “Environmental Impacts of A North American Free Trade Agreement, National Bureau Of Economic Resarch”, *NBER Working Paper Series*, WP No: 3914.
- Grossman, G.M. and Krueger, A. B. (1995). “Economic Growth and the Environment”, *QJ Econ*, 110(2), 353-377.
- Hausman, J. A. (1978). “Specification Test in Econometrics”, *Econometrica*, 46(6), 1251-1271.
- Hayırsever Topçu, F. (2018). “Düşük Karbon Ekonomisine Geçme(me): İklim Değişikliği ve Enerji Politikaları Bağlamında Bir Bakış”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 18(Özel Sayı), 115-154.
- Hoffmann, R., Lee, C. G., Ramasamy, B. and Yeung, M. (2005). “FDI and Pollution: A Granger Causality Test Using Panel Data”, *Journal of International Development*, 17, 311–317
- IMF. (2015). “World Economic Outlook October 2015”, *Adjusting to Lower Commodity Prices*, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/World-Economic-Outlook-October-2015-Adjusting-to-Lower-Commodity-Prices-43229>, 13.06.2019.
- IPCC. (2013). *Climate Change 2013: The Physical Science Basis. Contribution of Working Group I to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*, New York: Cambridge University Press.
- IPCC. (2014). *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Geneva: IPCC.
- Jalil A. and Mahmud, F. S. (2009). “Environment Kuznets Curve For CO₂ Emissions: A Cointegration Analysis For China”, *Energy Policy*, 37(12), 5167–5172.
- Jebli, M. B., Youssef, S. B. and Öztürk, I. (2016). “Testing Environmental Kuznets Curve Hypothesis: The Role Of Renewable and Non-Renewable Energy Consumption and Trade in OECD Countries”, *Ecological Indicators*, 60, 824-831.
- Kadioğlu, M. (2007). *Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye*, İstanbul: Güncel Yayıncılık.
- Kuznets, S. (1955). “Economic Growth and Income Inequality”, *The American Review*, 45(1), 1-28.
- Küçükaksoy, İ. (2009). “Yükselen Piyasalarda Gelir Dağılımı Eşitsizliği ve Yoksulluk”, *e-Journal of New World Sciences Academy Social Sciences*, 4(4), 358-378.
- Lean, H. H. and Smyth, R. (2010). “CO₂ Emissions, Electricity Consumption and Output in ASEAN”, *Applied Energy*, 87(6), 1858-1864.
- Lebe, F. (2016). “Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi: Türkiye İçin Eşbütünlük ve Nedensellik Analizi”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(2), 177-194.
- Li, X., Yan, X., An, Q., Chen, K. and Shen, Z. (2016). “The Coordination between China’s Economic Growth and Environmental Emission from the Environmental Kuznets Curve Viewpoint”, *Natural Hazards*, 83(1), 233-252.

- Lopez, L.A., Cadaro, M.A., Zafrilla, J. and Arce, G. (2019). "The Carbon Footprint of The U.S. Multinationals' Foreign Affiliates", *Nature Communications*, 10(1672), 1-11.
- Maamoun, N. (2019). "The Kyoto Protocol: Empirical Evidence of a Hidden Success", *Journal of Environmental Economics and Management*, 95, 227-256.
- Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J. and Behrens III, W.W. (1972). *The Limits to Growth*, New York: Universe Books.
- Ökmen, M. (2004). "Politika ve Çevre", M. Marın ve U. Yıldırım (ed.), *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, İstanbul: Beta Basım, 327-368.
- Örnek, İ. ve Türkmen, S. (2019). "Gelişmiş ve Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Çevresel Kuznets Eğrisi Hipotezi'nin Analizi", *Journal of the Cukurova University Institute of Social Sciences*, 28(3), 109-129.
- Özcan, B. (2013). "The Nexus Between Carbon Emissions, Energy Consumption and Economic Growth in Middle East Countries: A Panel Data Analysis", *Energy Policy*, 38(1), 661-666.
- Özkoç, H., Yıldırım, A. ve Kudubeş, E. (2017). "Çevresel Kuznets Eğrisi Geçerliliğinin Düşük ve Üst Orta Gelirli Ülkeler İçin Sınanması: 1964-2009 Dönemi", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(22), 327-340.
- Panayotou, T. (1993). *Empirical Tests and Policy Analysis of Environmental Degradation at Different Stages of Economic Development. ILO Technology and Employment Programme Working Paper 238*, Cenevre: ILO.
- REN21. (2019). *Renewables 2019. Global Status Report*, https://www.ren21.net/gsr-2019/chapters/chapter_01/chapter_01/, 26.09.2019.
- Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Robalino-Lopez, A., Mena-Nieto Á., Garcia-Ramos J. E. and Golpe A. A. (2015). "Studying the Relationship between Economic Growth, CO2 Emissions, and the Environmental Kuznets Curve in Venezuela (1980-2015)", *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 41, 602-614.
- Sauvant, P. K. (2006). "Inward and Outward FDI and the BRICs", Subhash C. Jain (ed.), *Emerging Economies and the Transformation of International Business: Brazil, Russia, India and China (BRICs)*, Edward: Elgar Publishing.
- Selden, T. M. and Song, D. (1994). "Environmental Quality and Development: Is There a Kuznets Curve for Air Pollution Emissions?", *Journal of Environmental Economics and Management*, 27(2), 147-162.
- Shahbaz, M., Nasreen, S. and Afza, T. (2011). "Environmental Consequences of Economic Growth and Foreign Direct Investment: Evidence from Panel Data Analysis", *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No.32547 posted 3.
- Singh, N. (2019). "Environmental Justice, Degrowth and Post-Capitalist Futures", *Ecological Economics*, 163, 138-142.
- To, A.H., Ha, D.T.-T., Nguyen, H.M. and Vo, D.H. (2019). "The Impact of Foreign Direct Investment on Environment Degradation: Evidence from Emerging Markets in Asia", *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(1636), 1-24.
- UN. (1973). *Report of the United Nations Conference on the Human Environment*, New York, https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/CONF.48/14/REV.1, 08.09.2019.
- UN. (1992). *United Nations Framework Convention on Climate Change*, New York: United Nations.
- UN. (1998). *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*, 10 Temmuz 2019 tarihinde United Nations: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>, 08.09.2019.
- UN. (2015). *Paris Agreement*, https://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement.pdf, 09.09.2019.
- UNCTAD. (1998). *World Investment Report 1998: Trends and Determinants*, New York: United Nations.
- UNESCO. (1992). "Rio Declaration on Environment and Development", 10 Temmuz 2019 UNESCO: http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF, 08.09.2019.
- UNFCCC. (2008). *Kyoto Protocol, Reference Manual*, Bonn: UNFCCC.

- UNFCCC. (2019). “Nationally Determined Contributions (NDCs)”, <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/nationally-determined-contributions-ndcs>, 09.09.2019.
- Uzmen, R. (2007). *Küresel Isınma ve İklim Değişikliği*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Wallerstein, I. (2011). *Dünya Sistemleri Analizi*, İstanbul: bgst Yayınları.
- WCED. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*, <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>, 08.09.2019.
- World Bank. (2019a). *World Bank Open Data*, <https://data.worldbank.org/> 13.06.2019.
- World Bank. (2019b). *Renewable Energy Consumption (% of total final energy consumption)*, <https://data.worldbank.org/indicator/EG.FEC.RNEW.ZS?locations=AR-BD-BR-BG-CL-CN-CO-HU-IN-ID-MY-MX-PK-PE-PH-PL-RO-RU-ZA-TH-TR-UA-VE>, 26.07.2019.
- Xepapadeas, A. (2008). “Ecological Economics”, S.N. Durlauf and L.E. Blume (ed.), *The New Palgrave Dictionary of Economics*, London: Emerald Group Publishing.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2012). *Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Yurtkuran, S. ve Terzi, H. (2018). “Çevresel Kuznets Eğrisinin Ampirik Olarak Analizi: Meksika Örneği”, *International Journal of Economic & Administrative Studies*, 20, 267-284.
- Zeren, F. (2015). “Doğrudan Yabancı Yatırımların CO2 Emisyonuna Etkisi: Kirlilik Hale Hipotezi mi Kirlilik Cenneti Hipotezi mi?”, *Journal of Yasar University*, 10(37), 6381-6477.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem and Questions

The two concepts, ecology and economy, are originated from the same word –*oikos*, home. Beyond this etymological link, the relation between ecology and economy is symbiotic. Since the Industrial Revolution, environmental degradation has been aggravated due to the economic growth and developmental activities, while the science of ecology and economy started to examine these problems with different perspectives. However, the necessity of multidisciplinary approaches to cope with global environmental problems has increased with the acceleration of climate change. In order to mitigate the impacts of climate change, several international initiatives have been launched, and the international community began to discuss the principle of “common but differentiated responsibilities” based on the disparities in economic and social development. In this context, this study aims to test the Environmental Kuznets Curve Hypothesis, which focuses on the intertemporal change of the impacts of economic growth on environment, on the 23 developing countries accepted as the emerging market economies by the IMF. The Environmental Kuznets Curve Hypothesis is used for revealing the relation between Gross Domestic Income (GDP) and carbon emissions.

The main question of this study is whether an environment-friendly growth is possible or not. Moreover, it is also examined if alternative approaches to the economic growth could be developed. In this context, this study argues that the economic growth leads to the environmental degradation until reaching an optimum level of income. It is examined with a quantitative method whether the impact of the growth on environment reduces after the increase of income level and the economic growth become more environment friendly. Data collected with the econometric analysis is also used for discussing which approaches could be adopted in order to mitigate the carbon and greenhouse gases emissions as the most important source of the climate change.

In the literature of economics, there are different studies based on the similar methods. However, these studies do not link the results of the economic and econometric analyses with the causes of ecological problems and the role of political choices are not examined in detail. The main purpose of this study is to reveal the correlation between ecological degradation and growth. Moreover, it also aims to confirm that a shift from fossil fuels to renewable resources would contribute to the environmental protection. Hence the originality of this study is to discuss the findings in a political and ecological context along with the econometric analysis.

Data Set and Methodology

In this study firstly the international documents related to environment is examined to understand how these documents regard the relation between the economy and the ecology, and what the international initiatives to cope with climate change foresee for reducing carbon emissions. Then it is described how the Environmental Kuznets Curve explains the relation between economic growth and the environmental degradation through this equation:

$$Y_{it} = \beta_{0i} + \beta_{1i}X_{it} + \beta_{2i}X_{it}^2 + \beta_{3i}Z_{it} + e_{it}$$

The literature review of econometric studies based on the Environmental Kuznets Curve Hypothesis is also included in the study with the purpose of revealing the difference of this study which also measures the effects of the use of fossil fuels and renewable energy sources. In this context for analysing the environmental impact of economic growth, the data set of 23 emerging market economies according to the IMF’s categorization is obtained from the World Bank. This data set of the 2000-2014 periods is also used to measure the unit effects of the differentiation between countries regarding the correlation between the growth and the environment through the panel data analysis and the logarithmic model estimated by the STATA program. The logarithmic model is as follows:

$$\ln co2_{it} = \alpha + \beta_1 \underbrace{\ln gdp_{it}}_{+} + \beta_2 \underbrace{\ln gdp_{it}^2}_{-} + \beta_3 \underbrace{\ln rnv_{it}}_{-} + \beta_4 \underbrace{\ln fos_{it}}_{+} + e_{it}$$

Empirical Results and Conclusions

The empirical results show that the all variables related to the growth and included to the model are statistically significant. Hence, when the results are evaluated with the variables, GDP (*lngdp*) and the multiplication of the GDP (*lngdp²*), the Environmental Kuznets Curve Hypothesis is

valid in these 23 developing countries and the inverted U-shape curve is found. As a result, it could be suggested that the growth in these 23 emerging economies increases carbon emissions, pollution and environmental degradation due to the insufficient infrastructure and the industrialization with low technologies. However, when the growth raises the income level to an optimum point, the carbon emissions begin to decrease by the technological improvements and environment-friendly production process. According to the results of the analysis, this optimum point is around 14.620 \$ per person. Moreover, the analysis also affirms that the carbon emissions decrease if the renewable energy resources become preferable with the growth.

Another point discussed in this study is the consequences and costs of the environmental degradation caused by the growth, and how these impacts would be eliminated. To respond these questions, it is essential to focus on the alternative methods, which help to develop economic models to measure the pressure on the environment multi-dimensionally. It is also necessary to create multi-disciplinary approaches with holistic perspectives to solve intersecting global problems.

EKLER

EK 1: Ekonometrik Varsayımlara Karşı Elde Edilen Driscoll-Kraay Test Sonuçları

Regression with Driscoll-Kraay standard errors Number of obs = 345
Method: Random-effects GLS regression Number of groups = 23
Group variable (i): country Wald chi2(4) = 15069.99
maximum lag: 2 Prob > chi2 = 0.0000
corr(u_i, Xb) = 0 (assumed) overall R-squared = 0.9656

Inco2	Drisc/Kraay		t	P> t	[95% Conf. Interval]	
	Coef.	Std. Err.				
lngdp	1.174829	.3478704	3.38	0.005	.428721	1.920937
lngdp2	-.0610519	.0169974	-3.59	0.003	-.0975076	-.0245962
lnrnw	-.0360663	.0124668	-2.89	0.012	-.0628049	-.0093277
lnfos	.9284874	.0579172	16.03	0.000	.8042674	1.052707
_cons	-10.84943	1.348741	-8.04	0.000	-13.74219	-7.956666
sigma_u	.15328398					
sigma_e	.05095207					
rho	.9005019 (fraction of variance due to u_i)					

EK 2: Hausman Testi Sonuçları

	Coefficients		(b-B) Difference	sqrt(diag(V_b-V_B)) S.E.
	(b) fe	(B) re		
lngdp	1.257974	1.174829	.0831453	.0734253
lngdp2	-.0645653	-.0610519	-.0035134	.0034397
lnrnw	-.0438558	-.0360663	-.0077894	.0040891
lnfos	.9034466	.9284874	-.0250407	.0235756

b = consistent under Ho and Ha; obtained from xtreg
B = inconsistent under Ha, efficient under Ho; obtained from xtreg

Test: Ho: difference in coefficients not systematic

chi2(4) = (b-B)' [(V_b-V_B)^(-1)] (b-B)
= 7.39
Prob>chi2 = 0.1166

EK 3: Değişen Varyans Test Sonuçları

Country	Summary of e[country,t]		Freq.
	Mean	Std. Dev.	
1	-.00106675	.02552406	15
2	.00001384	.01723708	15
3	-.00035685	.0366575	15
4	-.00002993	.04144842	15
5	.00212512	.03093045	15
6	-.00093685	.05032688	15
7	-.00144881	.02854526	15
8	.0017135	.0345123	15
9	.00020191	.13846451	15
10	.00003552	.04339899	15
11	-.00016203	.02247376	15
12	.00013399	.0235758	15
13	.0003669	.09687806	15
14	-.00162947	.04656492	15
15	.0018055	.01295781	15
16	-.00009869	.03559318	15
17	-.00059425	.01210089	15
18	.00252614	.02606424	15
19	.00011727	.03220822	15
20	.00034476	.0208101	15
21	-.00117559	.0284124	15
22	.0001591	.10086029	15
23	-.00204434	.03435794	15
Total	3.294e-11	.04904324	345

W0 = 7.5987613 df(22, 322) Pr > F = 0.00000000

W50 = 4.0262365 df(22, 322) Pr > F = 0.00000001

W10 = 6.2675534 df(22, 322) Pr > F = 0.00000000

EK 4: Otokorelasyon Test Sonuçları

```

. xtregar lnco2 lngdp lngdp2 lnrvw lnfos, lbi
RE GLS regression with AR(1) disturbances      Number of obs   =    345
Group variable: country                       Number of groups =    23

R-sq:  within = 0.8852                        Obs per group:  min =    15
        between = 0.9711                      avg           =   15.0
        overall = 0.9688                      max           =    15

Wald chi2(5) = 2110.08
corr(u_1, Xb) = 0 (assumed)                   Prob > chi2     = 0.0000

```

	lnco2	Coef.	Std. Err.	z	P> z	[95% Conf. Interval]	
	lngdp	-.9925798	.3737139	2.66	0.008	.2601141	1.725046
	lngdp2	-.0536157	.020031	-2.68	0.007	-.0928757	-.0143556
	lnrvw	-.0125122	.0155911	-0.80	0.422	-.0430701	.0180458
	lnfos	.9664434	.0370672	26.07	0.000	.893793	1.039094
	_cons	-10.17616	1.646628	-6.18	0.000	-13.40349	-6.94883
	rho_ar	.51881295	(estimated autocorrelation coefficient)				
	sigma_u	.13423548					
	sigma_e	.04625863					
	rho_fov	.89385095	(fraction of variance due to u_i)				
	theta	.82962645					

```

modified Bhargava et al. Durbin-Watson = .9833283
Baltagi-Wu LBI = 1.0971711

```

EK 5: Yatay Kesit Bağımlılığı Test Sonuçları

```

. xtcsd, pesaran

Pesaran's test of cross sectional independence = 1.680, Pr = 0.0929

```

EK 6: Gelişmekte Olan Ülkelerde CO₂, KBGSYH ve Büyüme Değişkenlerinin 2000-2014 Yılları Arasındaki Ortalamaları

	CO ₂ (metrik ton)	KBGSYH (\$)	Büyüme (%)		CO ₂ (metrik ton)	KBGSYH (\$)	Büyüme (%)
ARG	4,22	16.709	-1,87	PAK	1,47	8.757	1,54
BGD	0,33	2.194	3,26	PER	0,89	5.171	1,21
BRA	6,08	13.348	2,91	PHL	7,56	18.108	2,18
BGR	4,10	18.125	5,28	POL	4,56	16.090	5,66
CHL	5,26	7.577	4,09	ROU	3,50	11.971	2,59
CHN	1,52	10.088	7,64	RUS	9,06	12.052	10,46
COL	5,22	21.896	1,29	ZAF	4,11	12.024	2,74
HUN	1,26	3.869	4,48	THA	3,83	16.657	3,37
IND	1,72	7.607	2,02	TUR	6,50	8.271	5,03
IDN	6,90	19.707	3,48	UKR	6,34	15.214	6,97
MYS	4,11	15.885	6,36	VEN	2,26	13.359	1,75
MEX	0,89	4.066	3,44				

FİNANSAL OKURYAZARLIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA: KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Sönmez, Y. ve Kılıç, E. (2020). Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Kastamonu Üniversitesi Örneği, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 479-497.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.676553

Geliş Tarihi: 15.01.2020
Kabul Tarihi: 01.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Öğr. Gör. Yahya SÖNMEZ
Kastamonu Üniversitesi, Daday MYO, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık
yahyasonmez@kastamonu.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-1486-2456

Öğr. Gör. Ethem KILIÇ
Bingöl Üniversitesi, Bingöl Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık
ekilic@bingol.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-6247-9024

ÖZ

Finansal okuryazarlık, bireylerin paranın kullanımı ve yönetimi konusunda, gelirlerini yatırımlara dönüştürme ve bütçelerini yönetebilme konusundaki yetkinliğidir. Geleceğimizi şekillendirenlerin öğrencilerimiz olması nedeni ile bu araştırma, Kastamonu Üniversitesindeki Bankacılık ve Finans öğrencilerine yönelik yapılmıştır. Bu çalışmamızdaki amaç, öğrencilerin finansal okuryazarlık, finansal bilgi ve finansal tutum ile ilgili davranışlarını araştırmaktır. Öğrencilerin demografik özellikleri frekans dağılımlarıyla belirlenmeye çalışılmıştır. Ki-kare analiziyle demografik özellikler ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda finansal okuryazarlık başarı seviyeleri ile demografik özelliklerden sadece yaş ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Diğer tüm demografik özellikler ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasındaki ilişki anlamlıdır. Ayrıca, Finansal bilgi ve finansal tutum ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasındaki ilişki de anlamlı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Finansal Okuryazarlık, Finansal Bilgi, Finansal Tutum.

A RESEARCH ON DETERMINATION OF FINANCIAL LITERACY LEVELS: CASE OF KASTAMONU UNIVERSITY

ABSTRACT

Financial literacy is the competence of individuals in the use and management of money, the ability to convert their income into investments and manage their budgets. This research has been conducted for the students of Banking and Finance at Kastamonu University since our students are shaping our future. The aim of this study is to investigate students' behaviors related to financial literacy, financial knowledge and financial attitude. The demographic characteristics of the students were determined by frequency distributions. The relationship between demographic characteristics and financial literacy achievement levels was investigated with chi-square analysis. As a result of the analyzes, no significant relationship was found between financial literacy achievement levels and demographic characteristics only age and gender. The relationship between all other demographic characteristics and financial literacy achievement levels is significant. In addition, the relationship between financial knowledge and financial attitude and financial literacy achievement levels was found to be significant.

Keywords: Financial Literacy, Financial Knowledge, Financial Attitude.

1. GİRİŞ

21. Yüzyılda serbest piyasa ekonomisinin yaygınlaşması ile birlikte finansal okuryazarlık önem arz etmektedir. Finansal okuryazarlık; birey, toplum ve ülke ekseninde ele alınan bir konudur. Finansal okuryazarlık para yönetimi konusunda bilgili, akılcı ve etkin karar verme becerisine sahip olmaktır (Cihangir ve Ergin, 2015, s.493). Finansal okuryazarlık, bireylerin ve işletmelerin para kullanımında ve yönetiminde bilgi ile hareket etmesi ve değerlendirmesidir. Ayrıca bireyler, finansal araçların kullanımında yine finansal bilgi ve finansal perspektif ile karar verebilmelidir. Bu doğrultuda alınan finansal kararlar daha etkin ve gerçekçidir. Diğer bir ifade ile bireylerin ve işletmelerin gelirlerini, tasarruflarını ve yatırım kararlarını değerlendirmek ve bütçelerinin gerçekçi bir şekilde planlama yapmasını sağlamak bu kararlar için önemlidir (Contuk, 2018, s.116). Finansal okuryazarlık, finansal araçlar, finansal kurumlar ve finansal planlamaları içeren geniş kapsamlı bir kavramdır (Xu ve Zia, 2012, s.2).

Finansal kuruluşların artması ile birlikte bireylerin krediye ulaşma durumları da kolaylaşmış ve her geçen gün daha da kolay hale gelmektedir. Borçlanma oranları her geçen gün artmaktadır. Ayrıca finansal piyasalardaki düzenlemeler ve teknolojik gelişmeler, bireyin finansal fırsatlarını artırmasının yanı sıra finansal kararların alınmasını da zorlaştırmaktadır (Mahdzan ve Tabiani, 2013, s.41). Bireyler elde ettiği gelirlerin tamamını harcamazlar, bu doğrultuda tüketim ve tasarruf dengesini sağlamaları, finansal riskleri ve alternatifler arasında doğru seçimin yapılmasını finansal okuryazarlık bilgileri ile sağlayabilirler. Finansal okuryazarlık bilgisine sahip olan bireyler kredi kartı kullanımının, emeklilik planlarının yapılmasının ihtiyaç ve diğer kredilerinin kullanımının hangi zaman diliminde ve hangi finansal kuruluştan alınmasının daha avantajlı olduğunu tespit edebilir. Finansal okuryazarlık bilgisi yüksek olan bireylerin finansal riske maruz kalma seviyelerinin daha düşük olduğu söylenebilir. Çünkü sahip oldukları finansal bilgi ile daha rasyonel karar verebilirler.

Bireyin finansal okuryazarlık bilgisine sahip olduğunu söyleyebilmek için, bireyin banka hesabında gelir gider dengesini sağlayabilmesini gerekir. Ayrıca bütçe hazırlamasını, geleceğe yatırım yapmasını, borç almaktan kaçınmasını veya borçlarını ödeyebilmek için stratejileri öğrenmeli ve geliştirmelidir (Marcolin ve Abraham, 2006, s.2). Finansal okuryazarlık, temel ve ileri düzey finansal okuryazarlık olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Temel finansal okuryazarlık; bireylerin faiz oranlarını anlaması, enflasyonun etkilerini kavraması ve risk çeşitliliğini algılaması şeklinde ifade edilmektedir. İleri düzey finansal okuryazarlık ise faiz oranlarının hesaplanması, bono fiyatları ve hisse senedi piyasasının değerlendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Durmuşkaya ve Kavas, 2018, s.926.). Yani temel finansal okuryazarlık için ekonomi bilimine hakim olması ve ekonomik gelişmeleri okuyabilmesi gerekmektedir. Bireyin risk ile getiri arasındaki ilişkinin birbirlerini nasıl etkilediğini, riskin çeşitlendirilmesi gibi temel düzeyde finansal bilgilere sahip olması gerekir.

Bireylerin sınırlı miktarlarda geliri bulunmakta ve sınırsız ihtiyaçları vardır. Bu nedenle bireyler ellerinde bulunan gelir ile maksimum fayda sağlama yollarını aramalıdır. Bunun için finansal okuryazarlık bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Finansal okuryazarlık bilgisi günlük ihtiyaçlarımızda bile gerekli olan bir bilgidir. Bu nedenle finansal okuryazarlık bilgisi, toplumun her kesiminde ve her yaş grubunu ilgilendirmektedir. Aileler çocukları adına belli bir yaşa kadar finansal kararlar almaktadırlar. Oysa finansal kararlar bireyin çocukluk yaşlarında başlayıp yine bireyin ömrünün sonuna kadar devam etmektedir. Bu nedenle çocuklara eğitimlerinde finansal okuryazarlık bilgisi verilmelidir. Maalesef ülkemizde bu eksiklik söz konusudur. Ülkemizde belli alanlarda bu eğitimlere yer verilmiştir. Ülkenin geneli ile kıyasladığımızda çok küçük bir orana tekabül etmektedir, bu ise yetersizdir.

Ülkemizde hızla büyüyen genç bir nüfus kitlesi bulunmakta ve bu genç nüfusun çoğunluğu üniversite okumak amacıyla ailelerinden ayrı yaşamaktadırlar. Bu gençlerin gelir ve gider dengesinin sağlanması oldukça önem arz etmektedir. Bu nedenle gençlerin finansal okuryazarlık bilgisi ölçülmeli, finansal alışkanlıkları ve davranışları hakkında bilgi elde edilmelidir. Çalışmada Kastamonu Üniversitesi öğrenim gören öğrencilerinin finansal okuryazarlık durumlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Huston (2010), finansal okuryazarlığın finansal eğitimle ilişkisini araştırmak amacıyla son yıllarda yapılan çalışmalardan faydalanarak yaygın bir şekilde kabul edilen finansal okuryazarlık araçlarını belirlemiştir. Lusardi ve Mitchell (2011) ise finansal okuryazarlığın bilgi düzeyini belirlemeyi amaçlamışlardır. Elde edilen bulgulara göre gençler, kadınlar ve eğitim seviyesi düşük olanların finansal okuryazarlık düzeylerinin de düşük olduğu saptanmıştır. Adeleke (2013), yaptığı çalışmada öğrencilerin demografik faktörlerinin finansal okuryazarlığı nasıl etkilediğini incelemiştir. Öğrencilerin cinsiyeti, finansal okuryazarlık düzeyini etkilememektedir. Fakat öğrencilerin yaşları ve sınıfları ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Finansal okuryazarlık, finansal refah ve finansal endişeler arasındaki ilişkiyi araştıran Taft vd. (2013), yaş ve eğitim ile finansal okuryazarlık ve maddi refah arasındaki ilişkiyi pozitif olduğunu belirlemişlerdir. Bekârların evlilere göre kadınların da erkeklere göre daha az okuryazar olduğu tespit edilmiştir. Finansal okuryazarlığı yüksek olanların finansal refahı daha yüksek ve finansal kaygıları daha azdır.

Abdullah ve Chong (2014), İslami finansal ürün ve hizmetlerle ilgili olarak finansal okuryazarlık konusunda yeterli çalışma olup olmadığını tespit etmek ve aynı zamanda insanların finansal okuryazarlığını etkileyen faktörlerde farklılıklar konusunda yeterli çalışma olup olmadığını belirlemek için bir araştırma yapmışlardır. İslami finans yeni bir alan olduğundan, insanların İslami finansal kavramlar ve ürünler hakkındaki okuryazarlık seviyesini belirlemek için daha fazla çalışma yapılmalıdır. Aynı zamanda İslami finansal okuryazarlık seviyesini ölçmek için tasarım araçlarına da bakılmalıdır. Kanadalıların finansal okuryazarlık ile emeklilik planlaması arasındaki ilişkisini ele alan Boisclair, Lusardi, ve Michaud, (2017), finansal okuryazarlık ile emeklilik planlaması arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Mourine, Ambrose ve Fredrick (2017), Kenya'daki devlet kurumlarında çalışanların finansal okuryazarlık bilgisinin emeklilik planlaması üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Kenya'da devlet kurumlarında çalışanların finansal okuryazarlık bilgisi, emeklilik için finansal hazırlığı olumlu yönde etkilemektedir.

Saraç (2014), finansal okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmek için yapılmıştır. Öğrencilerin temel finans sorularındaki bilgi düzeyi kavramlar bazında farklılık göstermektedir. Öğrencilere sorulan basit finans soruları analiz edildiğinde bazı finans kavramlarının çoğunluk tarafından bilindiği, bazı kavramların ise birbirine karıştırıldığı ya da çok iyi bilinmediği ortaya çıkmıştır. Buna göre basit faiz, en çok bilinen kavramlar iken enflasyon en az bilinen kavramlardır. Oysa öğrenciler en çok enflasyon kavramını biliyoruz derken temel finans sorusunda en az cevapladıkları enflasyon sorusudur. Dolayısıyla güncel bir kavram olan enflasyonu sadece kulaktan dolma şeklinde bildikleri ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak öğrencilerin birçoğu duydukları kavramları bilmedikleri halde biliyorum demektedirler. Bununla birlikte öğrencilerin temel finans kavramlarını doğru cevaplamalarında sınıf düzeyinde bir farklılık olmadığı, cinsiyet ve aldıkları eğitim türüne göre de bir farklılık olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, Dumlupınar Üniversitesi öğrencilerinin finansal okuryazarlıklarının düşük olduğu ve daha önce yapılan çalışmaların çoğuna paralel olarak, öğrencilerin bu durumun farkında olmadıkları ortaya çıkmaktadır. Finans dersi alan öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi ise hiç almayanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Nihai sonuç olarak, öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri düşük olduğu tespit edilmiştir. Çalışmanın hipotezleri olarak, cinsiyet, yaş, eğitim ve sınıfa göre finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiştir.

Barmaki (2015), bu çalışmada üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek, finansal davranış ve finansal tutumları ile finansal okuryazarlık arasındaki ilişkiyi tespit etmek amaçlanmıştır. Öğrencilerin finansal okuryazarlık sorularının %53,62'sine doğru cevap verdikleri ve finansal okuryazarlık düzeylerinin ise orta düzey olduğu sonucuna varılmıştır. Öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin erkeklerin kadınlara göre daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Cinsiyet ile finansal okuryazarlık düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ve sadece öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile öğrenim gördükleri fakülte ve ana alan değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan hipotezlerin sonuçları şu şekildedir; öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile cinsiyete, öğrencim gördükleri sınıfa, anne ve babanın öğrenim düzeyine, aylık hane halkı gelirine, öğrenim gördükleri

ana alan ve fakülteye göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ve öğrencilerin finansal tutumlar ile finansal davranışları arasında da anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Hipotezler sonucunda, öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi ile öğrenim gördükleri sınıf, öğrenim gördükleri ana alan ve öğrenim gördükleri fakülte arasında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit ederek; öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi ile cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, aylık hane halkı geliri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Son olarak öğrencilerin finansal tutumları ile finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir.

Kılıç ve diğerleri (2015) tarafından finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla 480 öğrenci üzerinde yürütülen çalışmada; ankete katılan öğrencilerin finansal okuryazarlık genel başarı seviyesi %48,0 olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada erkek katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyinin kadın katılımcılara göre daha yüksek olduğu, internet bankacılığı ve kredi kartı kullanımının finansal okuryazarlık düzeyleri üzerinde etkili olduğu, katılımcıların finansal okuryazarlıkla ilgili yüksek seviyede bilgiye sahip oldukları alanın bireysel bankacılık, en az bilgiye sahip oldukları alanın ise yatırım alanı olduğu bulunmuştur.

Özdemir ve diğerleri (2015) tarafından finansal okuryazarlık düzeyini belirlemek amacıyla 221 öğrenci üzerinde yürütülen çalışmada; öğrencilerin %58,8'inin finansal okuryazarlık düzeyleri yüksek, %26'sının finansal okuryazarlık düzeyleri orta ve %6,8'inin finansal okuryazarlık düzeyleri ise düşük olarak belirlenmiştir.

Barış (2016), çalışmasında İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinin öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin bireysel bütçeleme üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda finansal okuryazarlık düzeyi ile bireysel bütçeleme davranışları arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Ayrıca araştırmaya katılanların temel finansal okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğu, fakat ileri düzey finansal okuryazarlıklarının yüksek olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu ise, finansal okuryazarlığın erkeklerde kadınlara göre daha düşük olduğu belirlenmiştir. Danışman, Sezer ve Gümüş (2016) ise üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeyini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmaya katılanların temel finansal okuryazarlık düzeyine sahip olduklarını saptamışlardır. Ayrıca Şamiloğlu, Kahraman ve Bağcı (2016), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık davranışlarını belirlemek amacıyla Erciyes Üniversitesi öğrencilerine anket uygulamışlardır. Araştırmada iki farklı örneklem seçilmiştir. Bir grup işletme bölümü öğrencileri iken, diğer grup ise farklı bölümlerde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Sonuç olarak işletme bölümü öğrencilerinin ve erkek öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Mevsim (2016) tarafından üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesine yönelik çalışmasını Erzincan Üniversitesi öğrencilerine anket yardımıyla yapmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin tespiti ve finansal okuryazarlığın demografik özelliklerle ilişkisini tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada finansal okuryazarlık başarı düzeyi %59 olarak bulunmuştur. Erkek öğrenciler kadın öğrencilere göre daha başarılı olduğu sonucuna varmıştır. Çalışmanın sonucunda ise çalışmaya katılan öğrencilerin orta düzeyde finansal okuryazar olduğu ve finansal okuryazarlık düzeylerinin demografik özelliklere göre değiştiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan hipotezler şu şekildedir; finansal okuryazarlık başarı düzeyleri ile okumuş oldukları sınıf ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığıdır. Elde edilen sonuca göre finansal okuryazarlık başarı düzeyleri ile öğrencilerin okumuş oldukları sınıf ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olduğudur.

Yardımcıoğlu ve Yörük (2016) tarafından finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık durumları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Araştırma sonucunda finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasında pozitif bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca finansal farkındalık ve finansal okuryazarlık arasında doğru orantının olduğu söylenebilir. Sakarya Üniversitesi, İşletme bölümü örneğinde öğrencilerin demografik faktörlerinin finansal okuryazarlık bilgi düzeyi üzerindeki etkilerini inceleyen Tuna ve Ulu (2016) ise öğrencilerin cinsiyetine, yaşına ve sınıfına göre farklılıklar olduğunu saptamıştır. Er ve Taylan (2017) ise, lise öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerini finansal erişim, bilgi, tutum ve davranışlarından hareketle belirlemeye çalışmışlardır. Yapılan analizler sonucunda finansal okuryazarlık düzeyini, öğrencinin okuduğu lise türü, cinsiyeti, okuduğu sınıfa göre farklılık olduğu belirlenmiştir.

Aksoylu ve diğerkleri (2017), Kayseri ilinde yaşıyan bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmüş ve bireylerin finansal okuryazarlıkları ile demografik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığını incelemiştirlerdir. Bu amaçla Kayseri ilinde yaşıyan 400 kişiye anket yöntemi kullanılmış olup, çalışma sonucunda bireylerin finansal okuryazarlık ile tüm demografik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca bireylerin ödenen faiz ve paranın zaman değeri gibi bazı temel finansal konular hakkında bilgi sahibi olmalarına karşın yeterli düzeyde finansal okuryazar olmadıkları sonucunu belirtmişlerdir.

Bayrakdaroğlu ve Bilge (2018), kadınların finansal okuryazarlık eğitimi alması sonucunda yatırımlar üzerindeki etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Aynı zamanda demografik faktörlerin finansal okuryazarlık üzerindeki etkisini de belirlemeyi amaçlamışlardır. Yapılan analizler neticesinde kadınlarda finansal eğitimin finansal okuryazarlığı etkilediği saptanmıştır. Elde edilen bir diğerk sonuç ise, demografik faktörler (yaş ve mezuniyet derecesi) açısından farklılık olduğu tespit edilmiştir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme bölümünde okuyan öğrencilerin üniversitede aldıkları derslerin finansal bilgi birikimlerini nasıl etkilediğini belirlemeyi amaçlayan Contuk (2018), öğrencilerin temel düzeyde finansal okuryazarlık bilgisine sahip olduğunu tespit etmiştir. Fakat ileri düzey finansal okuryazarlık bilgisi için alınan eğitimler yetersiz kalmıştır. Ayrıca demografik faktörlerin finansal okuryazarlık bilgisini etkilediği de saptanmıştır.

Haydari (2018) tarafından yapılmış çalışmada, İstanbul ilinde yaşıyan bireylerin finansal okuryazarlık, finansal eğitim ve finansal erişim düzeyinin belirlenmesi ve katılımcıların finansal okuryazarlık düzeyi ile demografik özellikleri açısından farklılıkların olup olmadığı analiz edilmiştir. Araştırma İstanbul ilinde ikamet eden ve finansal tüketici vasfına sahip olan 317 kişiye anket çalışması uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre katılımcıların finansal okuryazarlık seviyeleri düşüktür. Ayrıca finansal eğitim konusunda ve finansal erişim noktasında da tatmin edici bir sonuç elde edilememiştir. Çeşitli demografik özellikler kapsamında her üç değışkende de anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Genel olarak çalışma kapsamındaki bireylerin finansal okuryazarlıklarının düşük olduğu söylenebilir. Finansal ürün kullanımı noktasında en çok karşı karşıya kaldıkları bankacılık ürünleri hariç diğerk finansal ürünlerin kullanımında bilgisizliğin neden olduğu sıkıntılarının mevcudiyeti tespit edilmiştir. Demografik özellikler açısından bakıldığında yaş değışkeni ve eğitim durumları ile finansal okuryazarlık boyutunda farklılık olduğu görülmektedir. Cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Demirkan (2019), üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular arasında; finansal okuryazarlık düzeyleri ile yaş, cinsiyet, hane halkı gelir düzeyi, annenin ve babanın eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmişken; öğrencilerin buldukları sınıf ile finansal okuryazarlık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmakta olduğunu tespit etmiştir. Çalışma kapsamında ele alınan hipotezler şu şekildedir; öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile yaşları, cinsiyetleri, okudukları sınıf, hane halkı gelir düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığıdır. Hipotezler test edildikten sonra sadece öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile buldukları sınıf arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır.

Güneş (2019) tarafından yapılan çalışmada, Kayseri ile Sivas illerinde yaşıyan bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri ile demografik özellikleri arasındaki ilişkinin karşılaştırmalı olarak ölçülmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Kayseri ve Sivas'ta yaşıyan 804 bireye finansal bilgi ve bu seviyeye bağlı olarak nasıl finansal kararlar aldıkları ve bu finansal okuryazarlık seviyesinin bireylerin tutum ve davranışlarını nasıl etkilediği ölçülmüştür. Araştırma, Kayseri ve Sivas illerinde yaşıyan bireylerin finansal okuryazarlıklarının düşük olduğunu ve bireylerin bu durumla ilgili bilinçli olmadıklarını ortaya koymaktadır. Araştırmanın hipotezleri incelendiğinde, Kayseri ve Sivas illerinde yaşıyan bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri ile cinsiyet, yaş, aylık gelir, meslek grubu ve eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca finansal bilgi ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğuna ve finansal tutum ile finansal davranış arasında da anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

3. METODOLOJİ

3.1. Amaç, Model ve Hipotezler

Bu çalışmada amaç, Kastamonu Üniversitesinde okuyan öğrencilerin finansal okuryazarlık durumlarının tespit edilmesi ve demografik özelliklerinin finansal okuryazarlık düzeyine etkisini belirlemektir. Ek olarak, ankete katılan öğrencilerin verdikleri yanıtlara göre başarılı-başarısız olarak sınıflandırılacak ve bireylerin demografik özellikleri ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında bir ilişki olup olmadığı istatistikî metotlar yardımıyla test edilecektir. Kastamonu Üniversitesinde okuyan öğrencilerin finansal davranış, bilgi ve finansal tutumlarını tespit etmek amacıyla aşağıdaki hipotezler kurulmuştur ($\alpha=0,05$);

Hipotezler

- H₁: Öğrencilerin cinsiyetleri ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₂: Öğrencilerin yaşları ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₃: Öğrencilerin okudukları sınıf ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₄: Öğrencilerin öğrenim türleri ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₅: Öğrencilerin genel not ortalaması ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₆: Öğrencilerin mezun oldukları lise türü ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₇: Öğrencilerin çalışma durumu ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₈: Öğrencilerin annesinin eğitim seviyesi ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₉: Öğrencilerin babasının eğitim seviyesi ile finansal okuryazarlık başarı seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₁₀: Finansal tutum ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- H₁₁: Finansal bilgi ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.2. Ana kütle ve Örneklem

Çalışmanın ana külesini, Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bankacılık ve Finans öğrencileri oluşturmaktadır. Kastamonu Üniversitesi öğrenci işleri daire başkanlığından alınan verilere göre Bankacılık ve Finans I. ve II. öğretim toplam öğrenci sayısı 365'dir. Çalışmada ana kütleye ulaşmak zaman ve maliyet yönünden zorluklar oluşturacağından, istatistikî yöntemler kullanılarak ana kütle temsil etme niteliğine sahip bir örneklem oluşturulmuştur.

Basit rastgele örnekleme yöntemi ile oluşturulan örneklem hacminin belirlenmesinde aşağıdaki formül kullanılmıştır (Yıldız, Akbulut, Bircan, 2002, s.142);

$$n = \frac{N \times z_{\alpha/2}^2 \times \hat{p} \times \hat{q}}{((N-1) \times d^2) + (z_{\alpha/2}^2 \times \hat{p} \times \hat{q})} \quad (1)$$

Formüle;

N: Ana kütle hacmini,

α : Önem seviyesini,

$z_{\alpha/2}$: İstenen ihtimal düzeyi için z değerini,

p: Örnek oranını,

q: 1-q değerini,

d: Tahmin edilecek örnek değeri ile hesaplanan örnek değeri arasındaki sapma miktarını ifade etmektedir.

- (1) numaralı formül yardımıyla hesaplandığı zaman %95 güven aralığında 188 geçerli anket ana kütleyi temsil etme yeteneğine sahiptir.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu çalışmanın veri toplanması ve analizi kısmında; Aktinson ve Messy (2012), Cihangir ve Ergin (2015), Aksoylu ve diğerleri (2017) ve Güneş (2019) tarafından yapılan çalışmalarda kullanılan anketteki ölçek ve boyutları ele alınmıştır. Temel düzeyde finansal okuryazarlık düzeylerini belirlemek için geliştirilen finansal okuryazarlık seviyelerini ölçmek için kullanılan anketlerden ve başlıklardan yararlanılmıştır.

OECD tarafından bireylerin finansal bilgi düzeylerini ölçmeye yönelik geliştirilen çekirdek anket; uzmanlık bilgisi gerektirmeyecek şekilde finansal okuryazarlık konularını içermektedir. Aktinson ve Messy (2012) çalışmasında OECD bünyesinde yapılan çalışmalardan oluşan ve OECD bünyesinde kurulan INFE tarafından farklı alt yapı seviyelerine ait bireylerin finansal okuryazarlık düzeylerini anlamak için geliştirilen bu ölçekte, ankette yer alan temel düzeyde finansal okuryazarlığı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu anlamda; bölme işlemi, basit faiz, bileşik faiz, finansal çeşitlendirme, enflasyon, finansal çeşitlendirme, paranın zaman değeri, risk ve getiri başlıkları üzerine sorular hazırlanmıştır. Bunlara uygun şekilde ölçekler geliştirilmiş ve oluşturulmuştur. Ölçeğin birinci bölümünde demografik özellikler, ikinci bölümde ise finansal kavramlar ve finansal okuryazarlık ile ilgili sorular yer almaktadır. Bu ankette, yüz yüze görüşme tekniği ve online soru şeklinde uygulanmış olup veriler bu şekilde elde edilmiştir.

Geçerlilik, temsil edilmesi istenen gerçekliğin tam olarak temsil edilebilmesidir (Yumlu, 1994, s.81). Sosyal bilimlerde tutum, kanı gibi gözlenmesi doğrudan mümkün olmayan kavramların ölçülmesinde, araştırma sonuçlarının doğrudan karşılaştırılabileceği ve böylece geçerliliğin test edilebileceği objektif sonuçlar bulmak zordur. Kastamonu Üniversitesi Bankacılık ve Finans I. ve II. Öğretim toplam öğrenci sayısı 365 olup; öğrencilere uygulanan bu anket sonucunda, birden fazla işaretleme ve eksik doldurmalar neticesinde 264 geçerli anket üzerinden veriler istatistiki olarak analiz edilmiştir. İstatistik analiz sonucunda 264 öğrenciye uygulanan anket sonucunda %72'lik gibi bir sayıya ulaşmamız çalışmamızın geçerliliğini korumaktadır.

4. BULGULAR

Bu çalışmanın, birinci bölümünde; ankete katılan öğrencilerin demografik özellikleri olan cinsiyet, yaş gibi özelliklere yer verilmiştir. Anketin ikinci bölümünde ise finansal okuryazarlık başarı düzeylerini ölçmeye yönelik bulgular elde edilmiş ve ortaya çıkan istatistiki bulgulara yer verilmiştir. Ek olarak öğrencilerin finansal okuryazarlık başarı seviyeleri ile demografik özellikleri arasında bir ilişkinin var olup olmadığını belirlemek amacıyla veriler ki-kare analizi yardımıyla analiz edilmiş olup, finansal tutum ve bilgi ile finansal okuryazarlık arasında ilişki olup olmadığı elde edilen sonuçlara ilişkin istatistiki veriler verilmiştir.

Anket sonuçlarının değerlendirilmesinde SPSS 22 paket programından yararlanılmıştır. Bu çalışmada, kurulan hipotezlerin (H_1, H_2, \dots, H_{11}) test edilmesinden önce güvenilirlik analizinin yapılması gerekmektedir. Kullanılan bir ölçeğin güvenilirliğinin belirlenmesinde alfa katsayısı (Cronbach's Alpha) yaygın olarak kullanılan bir yöntemdir. Cronbach alfa likert tipli ölçeklerde kullanılmaktadır. Cronbach alfa değeri aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Yıldız ve Uzunsakal, 2018, s. 19).

$0 < \alpha < 0.40$ güvenilir değil

$0.40 < \alpha < 0.60$ düşük güvenilirlikte

$0.60 < \alpha < 0.80$ oldukça güvenilir

$0.80 < \alpha < 1.00$ ise yüksek güvenilirlikte

Tablo 1. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Cronbach's Alfa
,847

Sonuçlara göre öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeylerinin değerlendirilmesine ilişkin verilerin güvenilirliği için hesaplanan Cronbach Alfa değeri % 84,7 olarak belirlenmiştir. Bu durumda verilerimizden elde ettiğimiz sonuçlara göre Cronbach Alfa değerimiz %84,7 çıktığı için yüksek güvenilirlikte olduğunu söyleyebiliriz.

Anketin ilk kısmında öğrencilerin; yaş, cinsiyet, sınıf, öğrenim türü, genel ağırlıklı not ortalaması, mezun olunan lise türü ile ilgili bulgular Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Cinsiyet	Frekans	%	Öğrenim Türü	Frekans	%
Kadın	162	61,4	I. Öğretim	145	54,9
Erkek	102	38,6	II. Öğretim	119	45,1
Toplam	262	100	Toplam	264	100
Yaş Grubu	Frekans	%	Bulunduğu Sınıf	Frekans	%
19 ve Altı	43	16,3	1. Sınıf	65	24,6
20-23 Arası	208	78,8	2. Sınıf	91	34,5
24 ve Üzeri	13	4,9	3. Sınıf	108	40,9
Toplam	264	100	Toplam	264	100
			Genel Ağırlıklı Not Ortalaması	Frekans	%
Mezun Olunan Lise Türü	Frekans	%	1,99 ve Altı	41	15,5
Meslek Lisesi	87	33,0	2,00- 2,49 Arası	97	36,7
Anadolu/ Fen Lisesi	106	40,2	2,50- 2,99 Arası	86	32,6
Düz Lise	51	19,3	3,00- 3,49 Arası	30	11,4
Diğer	20	7,6	3,50 ve Üzeri	10	3,8
Toplam	264	100	Toplam	264	100

Araştırmaya katılan öğrencilerin 162'si (%61,4) kadın, 102'si (%38,6) erkektir. Bu öğrencilerin 43'ü (%16,3) 19 yaş ve altı, 208'i (%78,8) 20-23 yaş arası, 13'ü (%4,9) ise 24 yaş ve üzeri yaş aralığındadır. Öğrencilerden 65'i (%24,6) 1. sınıf, 91'i (%34,5) 2.sınıf, 108'i (%40,9) 3.sınıf öğrencisidir. Görüldüğü gibi henüz 4. sınıf öğrencisi bulunmamaktadır. Öğrencilerin öğrenim türleri açısından 145 (%54,9) I. öğretim, 119'u (%45,1) ise II. öğretimdir. Genel ağırlıklı not ortalamaları (GANO) açısından ise 2,00-2,49 not aralığında 97 (%36,7), 2,50- 2,99 aralığında ise 86 (%32,6) öğrenci bulunmaktadır. Bu not aralığındaki öğrencilerin sayısı, toplam öğrenci sayısının yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Mezun olunan lise türünde ise; 87'si (%33) Meslek lisesi, 106'sı (%40,2) Anadolu/Fen lisesi, 51'i (%19,3) Düz lise ve 20'si (%7,6) diğer liselerden mezun olmuş öğrencilerdir.

Anketin bu bölümünde bireylere, finansal okuryazarlık düzeylerini ölçmeye ilişkin bilgi düzeyi ile ilgili konular hakkında çoktan seçmeli sorular yöneltilmiştir. Bireylerin vermiş oldukları cevapların dağılımına ilişkin elde edilen frekans analizi sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Finansal Okuryazarlıkla İlgili Sorulara Verilen Cevaplara İlişkin Dağılım

Sorular (Konular)	Doğru Cevap Verenler		Yanlış Cevap Verenler	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Basit Bölme	172	65,2	92	34,8
Paranın Zaman Değeri	206	78,0	58	22,0
Ödenen Faiz	217	82,2	47	17,8
Basit Faiz	186	70,5	78	29,5
Bileşik Faiz	149	56,4	115	43,6
Risk-Getiri İlişkisi	184	69,7	80	30,3
Enflasyon	187	70,8	77	29,2
Finansal Çeşitlendirme	120	45,5	144	54,5

Tablo 3’e göre araştırmaya katılan öğrencilerin dağılımlarını incelediğimizde finansal okuryazarlıkla ilgili soruları tümünün yanıtladığı görülmüştür. Öğrenciler tarafından basit faiz, ödenen faiz, paranın zaman değeri, risk- getiri ilişkisi, enflasyon gibi konuların en çok doğru yanıtlanan sorular olduğu finansal çeşitlendirmenin ise en düşük oranla doğru yanıtlanan sorular olduğu görülmektedir.

Katılımcıların finansal okuryazarlıkla ilgili sorulara vermiş oldukları doğru cevapların sayıları göz önünde bulundurularak finansal okuryazarlık başarı grupları oluşturulmuştur. Bu bağlamda, 4 veya daha az sayıda soruya doğru cevap verenler başarısız; 5 veya daha fazla sayıda soruya doğru cevap verenler ise başarılı olarak nitelendirilmiştir. Katılımcıların finansal okuryazarlık başarı durumları Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Genel Başarı Durumu

Finansal Okuryazarlık Başarı Durumu	Frekans	Yüzde
Başarılı	186	70,5
Başarısız	78	29,5
Toplam	264	100

Tablo 4’te de görüldüğü üzere anketin diğer kısmındaki finansal okuryazarlıkla ilgili soruların büyük çoğunluğuna doğru cevap verebilen katılımcılar (%70,5) gibi büyük orana sahiptir. Bu bilgiler ile bireylerin finansal okuryazarlık konusundaki başarı düzeyleri ile demografik özellikleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla veriler “Ki-Kare Bağımsızlık” yöntemiyle analiz edilmiştir.

Bu testte her bir demografik özellik için hipotezler aşağıdaki gibi kurulmuştur;

H_0 : Bireylerin demografik özelliklerine göre başarı durumları birbirinden bağımsızdır,

H_1 : Bireylerin demografik özelliklerine göre başarı durumları birbirlerine bağımlıdır,

Bu hipotezler kurulduktan sonra Ki-Kare Bağımsızlık Testinde χ^2 istatistiği aşağıdaki formül yardımı ile bulunur;

$$\chi^2 = \sum \frac{(g_{ij} - b_{ij})^2}{b_{ij}}$$

(2)

(2) Formülünde;

g_{ij} : i. sıra j. sütundaki gözlenen değeri ve

b_{ij} : i. sıra j. sütundaki beklenen değeri ifade etmektedir.

Beklenen değer aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanır;

$$b_{ij} = \frac{r_i \cdot c_j}{T}$$

(3)

(3) Formülünde;

r_i : i. sıra toplamını,

c_j : j. sıra toplamını ve

T: genel toplamı ifade etmektedir.

Ki-kare analizinin uygulanmasında SPSS programından yararlanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen veriler Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Finansal Okuryazarlık Başarı Seviyeleri ile Demografik Özelliklerine İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları

Demografik Değişkenler	Başarılı		Başarısız		χ^2	p	İlişki Derecesi	
	f	%	f	%			ϕ_c	p
Cinsiyet								
Kadın	102	63	60	37	11,541	,067	,219	,067
Erkek	58	57	44	43				
Yaş Grubu								
19 ve altı	18	42	25	58	6,311	,059	,316	,059
20-23	62	30	146	70				
24 ve üstü	9	69	4	31				
Sınıf								
1.	34	52	31	48	52,346	,000	,461	,000
2.	47	51	41	49				
3.	72	67	36	33				
Öğrenim Türü								
1. Öğretim	109	75	36	25	82,123	,000	,474	,000
2. Öğretim	61	51	58	49				
Genel Not Ortalaması								
1,99 ve altı	16	39	25	61	5,761	,004	,208	,004
2,00- 2,49	30	31	67	69				
2,50- 2,99	57	66	29	34				
3,00- 3,49	21	70	9	30				
3,50 ve üzeri	6	60	4	40				
Mezun Olunan Lise Türü								
Meslek Lisesi	24	28	63	72	72,891	,000	,456	,000
Anadolu/Fen Lisesi	38	36	68	64				
Düz Lise	31	61	20	39				
Diğer	9	45	11	55				
Çalışma Staj Yapma Durumu								
Muhasebe/Finans ile ilgili bir işte çalışıyorum/staj yapıyorum	9	75	3	25	14,430	,009	,215	,009
Muhasebe/Finans ile ilgili olmayan bir işte çalışıyorum/staj yapıyorum	5	26	14	74				
Çalışmıyorum/staj yapmıyorum	101	43	132	57				
Annenizin Eğitim Seviyesi								
Lise Altı	81	66	41	34				

Lise	71	87	11	13	17,483	,008	,234	,008
Yüksekokul	28	67	14	33				
Fakülte	6	55	5	45				
Yüksek Lisans ve Üzeri	4	57	3	43				
Babanızın Eğitim Seviyesi								
Lise Altı	47	56	37	44	68,367	,000	,387	,000
Lise	25	33	50	67				
Yüksekokul	47	70	20	30				
Fakülte	14	54	13	46				
Yüksek Lisans ve Üzeri	4	33	8	67				

Tablo 5’de görüldüğü gibi, öğrencilerin finansal okuryazarlık başarı seviyeleri ile cinsiyet ($p=0,067>\alpha=0,05$) ve yaş grubu ($p=0,059>\alpha=0,05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. H_1 ve H_2 hipotezleri reddedilir; yani Kastamonu Üniversitesinde Bankacılık ve Finans öğrencilerinin finansal okuryazarlık başarı seviyeleri ile cinsiyet ve yaş grubu arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Öğrencilerin finansal okuryazarlık başarı seviyeleri ile bulunduğu sınıf ($p=0,000<\alpha=0,05$), öğrenim türü ($p=0,000<\alpha=0,05$), genel not ortalaması ($p=0,004<\alpha=0,05$), mezun olunan lise türü ($p=0,000<\alpha=0,05$), çalışma/staj yapma durumu ($p=0,009<\alpha=0,05$), annelerinin eğitim seviyesi ($p=0,008<\alpha=0,05$), babalarının eğitim seviyesi ($p=0,000<\alpha=0,05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu durumda $H_3, H_4, H_5, H_6, H_7, H_8, H_9, H_{10}$ hipotezleri $\alpha=0,05$ için kabul edilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Finansal Tutum ile Finansal Davranışlarına İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları

	χ^2	p	İlişki Miktarı (%)
Finansal Tutum ile Finansal Davranış (H_{11})	19,621	,000	,245

Tablo 6’deki sonuçlara bakıldığında, finansal tutum ile finansal davranış arasında ($p=0,000<\alpha=0,05$) istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani H_{11} hipotezi kabul edilmiştir. Finansal tutum finansal davranışı etkilemektedir. Cramer’s V değeri incelendiğinde ise finansal tutum ile finansal davranış arasında %24,5’lik bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Finansal Bilgi ile Finansal Davranışlarına İlişkin Ki-Kare Analizi Sonuçları

	χ^2	p	İlişki Miktarı (%)
Finansal Bilgi ile Finansal Davranış (H_{12})	16,359	,000	,342

Tablo 7’deki sonuçlara bakıldığında, finansal bilgi ile finansal davranış arasında ($p=0,000<\alpha=0,05$) istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yani H_{12} hipotezi kabul edilmiştir. Finansal bilgi finansal davranışı etkilemektedir. Cramer’s V değeri incelendiğinde ise finansal bilgi ile finansal davranış arasında %34,2’lik bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Finansal okuryazarlık, bireylerin gelirlerini, birikim ve yatırımlarını mantıklı bir şekilde değerlendirerek, sahip oldukları bütçeleri doğrultusunda yönetebilme yeteneği ve bu yetenekleri amaçları ve planları doğrultusunda kullanabilmeleridir. Yapılan bu çalışmada amaç; Kastamonu Üniversitesinde Bankacılık ve Finans öğrencilerinin finansal okuryazarlık durumlarının belirlenmesi, demografik özelliklerin finansal okuryazarlık seviyesi ile olan ilişkinin incelenmesi ve öğrencilerin finansal tutum, bilgi ile finansal davranış arasındaki ilişkinin yönü tespit edilmesidir. Bu çalışmada Kastamonu Üniversitesinde Bankacılık ve Finans öğrencilerinden 264 öğrenciyle yüz yüze görüşme yöntemi olan anket uygulanmıştır.

Bulgular incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin finansal okuryazarlıkla ilgili soruların tümünü yanıtladığı görülmüştür. Öğrenciler tarafından basit faiz, ödenen faiz, paranın zaman değeri, risk- getiri ilişkisi, enflasyon gibi konuların yüksek oranda doğru yanıtlanan sorular olduğu, finansal çeşitlendirmenin ise düşük oranda doğru yanıtlanan sorular olduğu görülmektedir. Finansal çeşitlendirme ile ilgili sorulara yanlış cevap verenlerin sayısının doğru cevap verenlerin sayısının yarısından fazlası (%54,5) olduğu gözlenmektedir. Bu bulgularımızla ilişkili olarak daha önce yapılmış olan Güneş (2019) çalışmasında da benzer sonuçların olduğunu görmekteyiz. Bu iki çalışmada bireylerin finansal çeşitlendirme konusunda başarısız olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışmalara ek olarak bir başka benzer çalışma sonuçlarına da Contuk’ un öğrencilerin temel düzeyde

faiz, enflasyon, yatırım bilgisi gibi sorulara doğru yanıtlarının daha fazla olduğunu tespit ettiği çalışmada rastlamaktayız. Yine benzer bir çalışma olan ve Mevsim (2016) tarafından yapılan çalışmada da temel düzeyde finansal okuryazarlık seviyesini ölçmek için kullanılan sorularda %85,1 gibi yüksek bir oranla benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmamızda üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık başarı düzeyleri %70,5 gibi oldukça yüksek bir seviyededir. Bizim bulgularımızla benzer sonuçları veren Özdemir ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada da %58,8 ile finansal okuryazarlık başarı düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Fakat bizim sonuçlarımızın aksine literatürde daha önce yapılmış çalışmalarda; Stanculescu (2010), Lusardı ve Mitchell (2011) ve Atkinson ve Messy (2012), Saraç (2014), Kılıç ve diğerleri (2015) üniversite öğrencilerinin finansal okuryazarlık başarı düzeylerinin oldukça düşük seviyelerde olduğu tespit edilmiştir.

Öğrencilerin demografik özellikleri ile finansal okuryazarlık seviyeleri arasında cinsiyet ve yaş dışında olan diğer özellikler arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bizim yaptığımız çalışmayı destekleyen çalışmalar bulunmaktadır; Tuna ve Ulu (2016) çalışmalarında finansal okuryazarlık seviyeleri ile öğrencilerin cinsiyetine, yaşına ve sınıfına göre farklılıklar olduğunu tespit etmişlerdir. Er ve Taylan (2017) yapmış oldukları çalışma ile de finansal okuryazarlık düzeyleri ile öğrencinin okuduğu lise türü, cinsiyeti ve okuduğu sınıfa göre farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. En son olarak ise, Aksoylu ve diğerleri (2017) yılında yaptıkları çalışmalarında da bizim çalışmamıza yakın sonuçlar elde ettikleri olduğu görülmektedir. Yani öğrencilerin finansal okuryazarlık seviyeleri ile tüm demografik özellikler arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir. Çalışmamızda kadınların finansal okuryazarlık konusunda erkeklerden daha başarılı olduğu gözlenmektedir. Benzer sonuçları literatürde de görebilmekteyiz. Barış (2016) tarafından yapılan çalışmada kadınların finansal okuryazarlık düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu sonucu tespit edilmiştir. Çalışmamızda yaş gruplarında 20-23 yaş arası (%70) ile daha başarısız, 24 ve üzeri yaş grubunda olan öğrencilerde (%69) ile daha başarılı olarak gözlemlenmiştir. Öğrenim türlerine göre ise I. öğrenim (%75) II. öğrenime göre (%51) daha başarılıdır. Anne ve Babanın öğrenim düzeyleriyle olan ilişki incelendiğinde yüksekokul mezunu olan ebeveynlerin finansal okuryazarlık seviyesinde daha başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bizim bulduğumuz sonuçların aksine Demirkıran (2019) çalışmasında bireylerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile yaş, cinsiyet, hane halkı gelir düzeyi, anne ve babanın gelir düzeyi arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığını tespit etmiştir. Yapılan benzer başka bir çalışmada Mevsim (2016), Danışman, Sezer ve Gümüş (2016) bizim bulduğumuz sonuçların aksine erkeklerin finansal okuryazarlık düzeyleri konusunda kadınlardan daha yüksek olduğu sonucuna varmıştır.

Öğrencilerin finansal tutum ile finansal davranışları arasındaki ilişki ve finansal bilgi ile finansal davranışları arasındaki ilişkinin ($p=0,000<\alpha=0,05$) istatistiki açıdan anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmada, öğrencilere daha çok finans ve finansa dayalı eğitimler ve dersler verilerek finansal okuryazarlıkla ilgili eksikliklerinin giderilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Bizim çalışmamızın sonuçlara paralel olarak Güneş (2019) tarafından yapılan çalışmada, finansal davranış ile finansal tutum arasında ve finansal bilgi ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Fakat bu bulguların aksine sonuçlar literatürde mevcuttur; Çam ve Çam (2016) tarafından yapılan çalışmada finansal davranış ile finansal tutumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığını tespit etmişlerdir. Yine aynı şekilde Barmaki (2015) tarafından yapılan çalışmada finansal davranışlar ile finansal tutumlar arasında bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir.

Bizim çalışmamızın sonuçları ile literatürde yapılan çalışmalar arasında benzer sonuçlar görülmekle beraber farklılıklarda bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda finansal okuryazarlık düzeyi ile öğrencilerin cinsiyet ve yaş grubu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı; fakat buldukları sınıf, öğrenim türü, genel ağırlıklı not ortalaması, mezun olunan lise türü, çalışma/staj yapma durumu, anne ve baba eğitim seviyesi ile arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu sonucuna varılmıştır. Saraç (2014)'ın yapmış olduğu çalışmada hipotezlerinin bazıları benzer sonuçlar vermiştir. Cinsiyet, yaş, eğitim ve sınıfa göre finansal okuryazarlık arasında anlamlı bir farklılık olduğunu tespit etmiştir. Barmaki (2015) tarafından yapılan çalışmada ele alınan hipotezlerin sonuçları şu şekildedir; öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyi ile öğrenim gördükleri sınıf, öğrenim gördükleri ana alan ve öğrenim gördükleri fakülte arasında anlamlı bir farklılık olduğu tespit edilmiş; öğrencilerin

finansal okuryazarlık düzeyi ile cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, aylık hane halkı geliri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Mevsim (2016)'in yapmış olduğu çalışma kapsamında ele alınan hipotez sonuçları ise şu şekildedir; finansal okuryazarlık başarı düzeyleri ile öğrencilerin okumuş oldukları sınıf ve cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Demirkan (2019)'ın yaptığı çalışma kapsamında ele alınan hipotezler; öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile yaşları, cinsiyetleri, okudukları sınıf, hane halkı gelir düzeyi, anne ve baba eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığıdır. Hipotezler test edildikten sonra sadece öğrencilerin finansal okuryazarlık düzeyleri ile buldukları sınıf arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır. Güneş (2019)'ın çalışmasında araştırma hipotezlerinin sonuçları incelendiğinde, Kayseri ve Sivas illerinde yaşayan bireylerin finansal okuryazarlık seviyeleri ile cinsiyet, yaş, aylık gelir, meslek grubu ve eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir.

Finansal tutum ile finansal davranış arasındaki ilişki çalışmamızda test edilmiş olup; finansal tutum ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bizim çalışmamızı destekleyici sonuçlar literatürde bulunmaktadır. Bunlardan Barmaki (2015) öğrencilerin finansal tutumlar ile finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını araştırmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin finansal tutumları ile finansal davranışları arasında anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Güneş (2019) ise finansal bilgi ile finansal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve finansal tutum ile finansal davranış arasında da anlamlı bir ilişki olduğunu belirlemiştir.

Bu kapsamda yapılan eğitimler ve dersler bireylerin ve toplumun refahını artırarak gelecek nesillerde ortaya çıkabilecek olası fırsatlar ile ülke ekonomisine sürdürülebilir katkıda bulunacaktır. Finansal bilgi düzeyi artırılarak bireylerin ekonomik refahı gelişecek ve finansal piyasalardaki şeffaflık artacak, bununla birlikte bilgi kirliliği azalacaktır. Bundan sonra finansal okuryazarlıkla ilgili yapılacak çalışmalar, daha farklı ve daha çok üniversitede uygulanarak, konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, M., A. ve Chong, R. (2014). Financial Literacy: An Exploratory Review of the Literature and Future Research. *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 3(2), 1-9.
- Adeleke, T. (2013). The Effects of Gender and Gender Role on the Financial Literacy of College Students Wilmington. *North Carolina: Oklahoma State University*, July, 1-78.
- Aksoylu, S., Boztosun, D., Altınışık, F., Baraz, E. H. (2017). "A Baseline Investigation of Financial Literacy Levels: The Case of Kayseri Province". *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 75, 229-246.
- Atkinson, A. - Messy, F. - A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD INFE Pilot Study. *OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, No. 15, OECD Publishing, Paris.
- Barış, S. (2016). Finansal Okuryazarlık Ve Bütçeleme Davranışı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *TESAM Akademi Dergisi*, 3 (2), 13 – 38.
- Barmaki, N. (2015). *Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Hacettepe Üniversitesi Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile ve Tüketici Bilimleri. Ankara.
- Bayrakdaroğlu, A. ve Bilge, S. (2018). Finansal Eğitimin Finansal Okur-Yazarlık Üzerindeki Etkisi: Muğla İlinde Kadınlara Yönelik Bir Araştırma. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 42(19), 97-119.
- Boisclair, D., Lusardi, A. and Michaud, P., C. (2017). Financial Literacy and Retirement Planning in Canada. *Journal of Pension Economics & Finance*, 3(16), 277-296.
- Cihangir, M. ve Ergin, E. (2015). Finansal Okuryazarlığın Temel Düzeyde İncelenmesi: Osmaniye İlinde Ankete Dayalı Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 3, Sayı: 13, 492-511.
- Contuk, Y., F. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Durumunu Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Araştırma: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 77, 115-136.
- Çam, H. ve Çam, A. V. (2016). Finansal Okuryazarlığın Mobil Bankacılık Kullanımındaki Rolü: Doğu Karadeniz Bölgesinde Bir Araştırma. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 1(3): 98-105.

- Danışman, E., Sezer, D. ve Gümüş, U., T. (2016). Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 2(26), 1-37.
- Demirkan, T. (2019). *Kırıkkale Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Araştırma*. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Anabilim Dalı. Kırıkkale.
- Durmuşkaya, S. ve Kavas, Y., B. (2018). Akademik Gelişim ve Finansal Okuryazarlık Arasındaki İlişkinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 3(25), 925-939.
- Er, B. ve Taylan, A., E. (2017). Lise Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(7), 297-317.
- Güneş, E. (2019). *Bireylerin Finansal Okuryazarlık Düzeyinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Kayseri ve Sivas İli Örneği*. Kayseri Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kayseri.
- Haydari, A. N. (2018). *Bireylerin Finansal Okuryazarlık, Finansal Eğitim ve Finansal Erişim Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma: İstanbul İli Örneği*. Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Muğla.
- Huston, S., J., (2010). Measuring Financial Literacy, Journal of Consumer Affairs. *The Journal Of Consumer Affairs*, 2(44), 296-316.
- Kılıç, Y., Ata, H. A. ve Seyrek, G. H. (2015). Finansal Okuryazarlık: Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 66, 129-150
- Lusardi, A. ve Mitchell, O., S. (2011). Financial literacy and retirement planning in the United States. *Journal of Pension Economics & Finance*, 4(10), 509-525.
- Madzan, N., S. ve Tabiani, S. (2013). The Impact of Financial Literacy on Individual Saving: an Exploratory Study in the Malaysian Context. *Transformations in Business & Economics*, 12(1). 41-55.
- Mevsim, L. T. (2016). *Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi: Erzincan Üniversitesi Örneği*. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Erzincan.
- Mourine, A., Ambrose, J. ve Fredrick, N. (2017). "Financial Literacy and Financial Preparedness for Retirement among Permanent and Pensionable Employees in State Owned Corporations in Nairobi, Kenya". *International Journal of Business and Social Science*, 11(8), 68-82.
- Özdemir, A., Temizel., Sönmez, H., ve Er, F. (2015). Financial Literacy Of University Studens: A Case Study For Anadolu University, Turkey. *International Journal Of Management Economics and Busisness*, Vol. 11, Issue 24, 97-109.
- Saraç, E. (2014). *Finansal Okuryazarlık ve Dumlupınar Üniversitesi Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerinin Ölçülmesi Üzerine Bir Çalışma*. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı. Kütahya.
- Stanculescu, M. S. (2010). Analysis of the Financial Literacy Survey in Romania and Recommendations. *Journal of Student Financial Aid*, 17(1): 3
- Şamiloğlu, F., Kahraman, Y., E. ve Bağcı, H. (2016). Finansal Okuryazarlık Araştırması: Erciyes Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Uygulama. 3. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR 16) Özel Sayısı*, 308-318.
- Taft, M., K., Hosein, Z., Z., and Mehrizi, S., M., T. (2013). The Relation between Financial Literacy, Financial Wellbeing and Financial Concerns. *International Journal of Business and Management*, 11(89), 63-75.
- Tuna, G. ve Ulu, M., O. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Finansal Okuryazarlık Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: İşletme Bölümü Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. 3. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresi (ICAFR 16) Özel Sayısı*, 128-141.
- Yardımcıoğlu, M. ve Yörük, A. (2016). Türkiye'deki Finansal Okuryazarlığın ve Finansal Farkındalığın Durumu. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 9 (2), 173-208.
- Yıldız, Necati, Ömer Akbulut ve Hüdaverdi Bircan, İstatistiğe Giriş, Üçüncü Baskı, Aktif Yayınevi, İstanbul, 2002.
- Yıldız, D. ve Uzunsakal, E. (2018). Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama. *Uygulamaları Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 14-28.

Yumlu, K. (1994). *Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları*, İzmir: Nam Basım Ltd.

Xu, L. and Zia, B. (2012). Financial Literacy Around the World: An Overview of the Evidence with Practical Suggestions for the Way Forward. *The World Bank Policy Research Working Paper*, No. 6107.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is to investigate students' levels of financial literacy, financial knowledge and financial attitude. The relationship between demographic characteristics and financial literacy levels was investigated with chi-square analysis.

Methodology

In this study, a comprehensive literature search was carried out on financial literacy. The demographic data were analyzed with the questionnaire applied to the students, and then the chi-square analysis of the relationship between demographic characteristics and financial literacy levels was applied and then the relationship between financial knowledge, attitude and financial behavior was examined. The survey questions used in the study of Aktinson & Messy (2012), Cihangir & Ergin (2015), Aksoylu et al. (2017) and Güneş (2019) were taken as the basis while the questionnaire was created. In addition, survey questions developed by other researchers have also been used. Another survey was also developed by OECD to measure the financial knowledge level of individuals and financial literacy. In this sense, questions were prepared on the headings of dividing, simple interest, compound interest, financial diversification, inflation, financial diversification, time value of money, risk and return. Scales have been developed accordingly. In the first part of the scale demographic characteristics, in the second part the financial concepts and questions about financial literacy were measured. In this questionnaire, face to face interview technique was applied and the data were obtained in this way.

Findings

Research data were analyzed with SPSS 22 program. Cronbach alpha coefficient of the scale was found as .847 which can be claimed to be high for the Cronbach alpha value. When the findings were examined, it was seen that the ratio of the students participating in the research answered all the questions about financial literacy. It was seen that students correctly answered questions in terms of simple interest, interest paid, time value of money, risk-return relationship and inflation, and financial diversification is the most correctly answered question. It was observed that the number of wrong answer to the questions about financial diversification was more than half (54.5%). It was concluded that there was a significant relationship between demographic characteristics and financial literacy levels of the students. In this context, it was observed that female students were more successful in financial literacy than male students. It was observed that students in the age groups between 20-23 years (70%) were more unsuccessful while students in the age group of 24 and over (69%) were more successful.

According to the types of education, I. education (75%) II. education (%51) It is more successful than education. When the relationship between parents' education levels and financial literacy was examined, it was concluded that their parents who were graduates of college were more successful in financial literacy. The relationships between financial knowledge, financial attitude and financial behavior were found to be statistically significant ($p < .05$).

The concepts of financial literacy in the are as follows:

- Family budget and importance
- Financial education
- Effective use of resources
- Financial information
- Investment expense
- Financial investment horizon
- Financial risk diversification
- Conjectural development prediction
- Venture capital
- Financial information equipment

The financial literacy is mainly in the learning field of “Production, Distribution and Consumption” and aims to achieve economic literacy skills, conscious consumerism, economic

comparisons and entrepreneurial achievements.

Conclusion and Discussion

Today, where economic developments are happening rapidly, individuals now aim to use money better and competently. Financial literacy refers to the minimum level of financial theoretical knowledge, the ability to recognize and apply financial products. Increasing the level of financial literacy of individuals not only solve the daily financial problems but also contributes to the efficiency of the financial system. Increasing financial literacy level enables individuals to make financial decisions correctly. Individuals who make the right financial decisions will prevent financial losses arising from faulty investments and increase their economic prosperity as they will increase their earnings. It is possible for individuals to increase their welfare by using financial resources effectively, managing their money and making future plans. Making informed decisions on financial issues and financial awareness has made financial literacy one of the current and important issues at national and international level. In this study, information about how to transfer the resources to financial information and how to select these resources correctly and how to use them was examined. Financial literacy deficiencies need to be solved by giving students more education and courses based on finance. The education and courses conducted within this scope will increase the welfare of individuals and society and will contribute to the national economy in a sustainable way with possible opportunities in future generations. By increasing the level of financial knowledge, economic welfare of individuals will be improved and transparency in financial markets will be increased, and information pollution will be reduced.

MATEMATİK ALAN BİLGİSİNİN KAVRAMSAL BOYUTTA İNCELENMESİ: TÜREV ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Gedik Altun, S.D. (2019). Matematik Alan Bilgisinin Kavramsal Boyutta İncelenmesi: Türev Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 498-513.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.683057

Geliş Tarihi: 05.02.2020
Kabul Tarihi: 04.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Solmaz Damla GEDİK ALTUN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik Eğitimi ABD.
sdgedik@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-6205-6603

ÖZ

Bir öğretmenin sahip olması gereken alan bilgisinde işlem ve kavram bilgisinin yanında bu bilgiler arasındaki ilişkileri ve altında yatan nedenleri bilmeleri gerekmektedir (Shulman, 1986; Ball, 1990). Bu çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının türev konusuna ilişkin alan bilgileri işlemsel ve kavramsal bilgi temelinde ele alınması amaçlanmıştır. Bunun için öğretmen adaylarına türev konusuna ilişkin sorular sorularak bu konuyla ilgili bilgileri hakkında derinlemesine bilgi edinmek istenmiştir. Çalışmanın katılımcıları 2019-2020 eğitim öğretim yılının bahar dönemi bitişinde İç Anadolu Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesinin fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 24 ikinci sınıf öğrencisidir. Bu çalışmada türevin geometrik anlamı ve türev-eğim-teğet ilişkisi, ekstremum noktalarının tanımlanması ve bu noktaların türevle ilişkisi, asimptotun tanımı ve çeşitleri ele alınmıştır. Öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin türev kavramı ile ilgili olarak kavramsal bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: İşlemsel Bilgi, Kavramsal Bilgi, Türev.

CONCEPTUAL STUDY OF MATHEMATICS CONTENT KNOWLEDGE: DERIVATIVE EXAMPLE

ABSTRACT

In the field knowledge that a teacher should have, they should know the process and concept information, as well as the relationships between them and the underlying causes (Shulman, 1986; Ball, 1990). In this study, it is aimed to evaluate the science teachers' field knowledge about derivative subject on the basis of operational and conceptual information. For this, pre-service teachers were asked questions about derivatives and asked for in-depth information about their knowledge on this subject. The participants of the study are 24 second grade students studying at the science education department of a public university in the Central Anatolia Region at the end of the spring semester of the 2019-2020 academic year. In this study, the geometric meaning of the derivative and the derivative-slope-tangent relationship, the definition of the extremum points and their relation with the derivative, the definition and types of asymptote were discussed. It can be said that the conceptual knowledge of prospective teachers and teachers about the concept of derivative is not sufficient.

Keywords: Operational Information, Conceptual Information, Derivative.

1. GİRİŞ

Bir öğretmenin sahip olması gereken bilgi ile ilgili fazlasıyla çalışma yapılmasına rağmen günümüzde hala önemli bir yeri bulunmaktadır (Ball, Thames and Phelps, 2008; Shulman, 1986). Yapılan araştırmalarda öğretmenin niteliği ile matematik öğretiminin kalitesinin ilişkili olduğu görülmektedir. Bu ilişki öğrenci başarısını da orantılı olarak etkilemektedir (Fennema and Franke, 1992; Hill, Rowan and Ball, 2005; Ma, 1999).

Öğretmenlerin sahip olması gereken nitelikler gerekli öğretim programlarında yer almaktadır (MEB, 2017). Bu niteliklerin anlaşılması ve gerekli önemin verilmesi ise öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına bilinçli ve anlamlı eğitim vermekten geçmektedir. Bundan dolayı öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinde verilen öğretmen bilgisinin nasıl olması gerektiği ile ilgili

çalışmalar her zaman güncelliğini korumaktadır (Özgen, Narlı and Alkan, 2013).

Öğretmen bilgisi ile ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalardan bazılarında bakıldığında öğretmen bilgisi farklı kategoriler altında toplanmıştır (örn; Grossman, 1990; Fennema and Franke, 1992 vb.). Öğretmen bilgisi adı altında toplanan bu kategorilerde bazı bilgi türleri ortaktır. Bunlardan biri de “Konu alan bilgisi” dir (Shulman, 1986; Grossman 1990; Fennema and Franke, 1992).

Konu alan bilgisi, belirli bir konu; bu konunun altında yatan kavramlar ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri gösteren bilgi türüdür (Shulman, 1986). Verilen matematiksel konuları anlamak, bu konulardaki kavramları bilmek ve gerekli kavramlar arasında ilişki kurabilmek iyi bir konu alan bilgisi bilmekten geçmektedir (Ball, 2003). Konu alan bilgisinin iyi anlaşılması öğretimin kalitesini ve öğrenci başarısını arttırmaktadır (Ball vd., 2008; Ma, 1999).

Literatürde konu alan bilgisi genel olarak işlemsel ve kavramsal bilgi olarak ayrılmaktadır (Olkun and Toluk-Uçar, 2014). Bazı araştırmacılar matematikte yer alan bazı bilgilerin hem kavramsal hem de işlemsel olarak tanımlanabileceğini savunmaktadır. Bu yüzden bu şekilde ayırmanın doğru olmadığını belirtmişlerdir (Hiebert and Lefevre, 1986). Fakat bunun yanı sıra bu ayırmanın öğrenme sürecini yorumlamada ve öğrenci başarısını daha iyi anlamada yardımcı olacağını da savunmuşlardır.

Matematikte işlem bilgisi, gerekli konuda kullanılan kurallar, semboller, matematiksel dil kullanımı, problem çözmedeki gerekli bilgi olarak tanımlanırken kavramsal bilgi konu ile ilgili verilen kavramlar ve eski ile yeni kavramları ilişkilendirerek anlamlı hale getirebilme olarak tanımlanmaktadır (Baki and Kartal, 2004; Hiebert and Lefevre, 1986). Bir konunun öğretiminde işlemsel bilgi yeterli düzeyde verilirken kavramsal bilginin yeterli düzeyde verilmemesi o konuda hatalara ve kavram yanlışlarına sebep olmaktadır (Van de Walle vd., 2012).

Bir öğretmenin sahip olması gereken alan bilgisinde işlem ve kavram bilgisinin yanında bu bilgiler arasındaki ilişkileri ve altında yatan nedenleri bilmeleri gerekmektedir (Shulman, 1986; Ball, 1990). İşlemsel bilgi ve kavramsal bilgi ile ilgili gerekli literatüre bakıldığında, iyi bir alan bilgisine sahip olabilmek için her iki tür bilgiye de sahip olunması gerektiği tespit edilmiştir (Birgin and Gürbüz, 2009; Toluk-Uçar, 2011). Kavramsal ve işlemsel bilgi arasında anlamlı bir ilişki kurmak veya bu bilgileri dengelemek matematikte gerekli konuyu anlayabilmek için oldukça önemlidir.

Matematikte verilen alan bilgisinde genellikle işlemsel ve kavramsal bilgi düzeyleri bazı konularda öğrencilerde gerekli dengede olmamaktadır. Bunlardan biri de ortaöğretim ve yükseköğretim derslerinde yer alan türev konusudur. Türev, başta matematik olmak üzere fizik, kimya, biyoloji, ekonomi ve daha birçok dalda sıkça kullanılan bir konudur (Yılmaz, 2009'dan Akt: Özturan Sağırılı, 2010). Türev içerisinde fonksiyon, süreklilik, limit gibi farklı matematiksel kavramlar barındıran; birden çok tanımı ve yorumu olan; bunun yanı sıra belirli bir andaki değişim hızının ne olduğunu anlamaya yardımcı olan zengin bir kavramdır (Bingölbali, 2013; Zandieh, 2000).

Üniversite düzeyinde türev kavramının öğretiminin yapıldığı analiz ve genel matematik dersleri öğrenim görülen bölümlere göre içerik ve odak bakımından farklılık gösterebilmektedir (Bingölbali and Monaghan, 2008). Bu çalışmanın katılımcılarını oluşturan fen bilgisi öğretmenliği bölümü öğrencilerine ise türev kavramının öğretimi birinci sınıf güz yarıyılında Genel Matematik-I dersi kapsamında yapılmaktadır.

Türev konusunda bazı kavramların basit ve kolay anlaşılabilir olduğu düşünülse de öğrenciler bu kavramları farklı algılayabilmektedir (Orton, 1983). Bu bağlamda öğrencilerin türevi kavramsal ve sezgisel olarak anlayamadıkları (Hashemi, Abu, Kashefi and Rahimi, 2014; Orton, 1983) daha çok yüzeysel anladıkları belirtilmektedir (Açıkyıldız, 2013). Yapılan araştırmalarda öğrencilerin çoğu zaman işlemsel bilgilerini kullandıkları fakat kavramsal bilgilerini kullanmada sıkıntı yaşadıkları görülmektedir (Açıkyıldız, 2013; Kertil, 2014; Habre and Abboud, 2006; Zandieh, 2000).

İlgili alanda yapılan araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin türev konusunda yaşadıkları güçlüklerin bazı sebeplerinin olduğu belirtilmektedir (Açıkyıldız, 2013; Duru, 2006; Ergene, 2011; Hauger, 2000; Park, 2011; Ubuz, 2007). Yaşanılan güçlüklerin sebeplerinden biri de türev konusunda kavramsal bilgilerin eksik olmasına neden olan grafik ve sembolik gösterim arasındaki ilişkinin

kurulamamasıdır (Duru, 2006).

2. YÖNTEM

Bu çalışmada fen bilgisi öğretmen adaylarının türev konusuna ilişkin alan bilgileri işlemsel ve kavramsal bilgi temelinde ele alınması amaçlanmıştır. Öğretmen adaylarının kavramsal ve işlemsel bilgi düzeylerinin nasıl olduğu ve bu bilgiler arasındaki ilişkiler ortaya koyulmak istenmiştir. Bunun için öğretmen adaylarına türev konusuna ilişkin sorular sorularak bu konuyla ilgili bilgileri hakkında derinlemesine bilgi edinmek istenmiştir. Dolayısıyla araştırmacının konuyla ilgili derinlemesine bilgi edinmesi amacıyla, kontrol edemediği bir durumu ayrıntılı ele almasını sağlayan nitel durum çalışması, bu araştırmacının yöntemi olarak kabul edilmiştir (Yıldırım & Şimşek, 2016). Durum çalışması, sınırlı bir sistemin nasıl işlediği ve çalıştığı hakkında sistematik bilgi toplama; o sistemin derinlemesine incelenmesini içeren bir yaklaşımdır (Chmiliar, 2010).

2.1. Çalışma Grubu

Çalışmanın katılımcıları 2019-2020 eğitim öğretim yılının bahar dönemi bitişinde İç Anadolu Bölgesi'ndeki bir devlet üniversitesinin fen bilgisi öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 24 ikinci sınıf öğrencisidir. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kolay ulaşılabilir durum örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış zengin bilgiye sahip olduğu düşünülen durumların derinlemesine çalışılmasıdır. Burada sözü edilen durumlar için belirlenecek ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da hazır olan ölçütler kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada kullanılan ölçüt; öğretmen adaylarının türev konusu ile ilgili yöneltilen sorulara gerekli yanıtları verebilmeleri için Genel Matematik-I ve Genel Matematik-II derslerini almış olmalarıdır. Araştırmaya katılan öğretmen adayları Ö1, Ö2,..., Ö24; olarak kodlanmış ve bu kodlar kullanılarak veriler sunulmuştur.

2.2. Veri Toplama Araçları ve Veri Toplama Süreci

Türev, ülkemizde lise ve lisans seviyesindeki öğrencilerin gördüğü geniş kapsamlı bir matematik konusudur. Bu araştırmada türevin geometrik anlamı ve türev-eğim-teğet ilişkisi, ekstremum noktalarının tanımlanması ve bu noktaların türevle ilişkisi, asimptotun tanımı ve çeşitleri ele alınmıştır. Öğretmen adaylarının bu konulara ilişkin kavramsal-işlemsel bilgilerini ortaya çıkarmak için 4 soru sorulmuştur. Sorular çeşitli kaynaklardan yararlanılarak (Çinar, Yalçınkaya, Kurbanlı and Şimşek, 2013; Cengiz, Tarakçı, Aktaş, Kadakal, Şengül, Kaplan and Kır, 2006) oluşturulmuş, bazı sorular aynen alınmış, bazılarında ise uyarlamalar yapılmıştır. Oluşturulan soru formu hakkında 1 analiz ve 2 matematik eğitimcisiinden uzman görüşü alınarak, soru formunun araştırmacının amacına uygunluğu sağlanmıştır.

Çalışmanın verileri, fen bilgisi öğretmenliği bölümü öğrencilerine türevle ilgili işlemsel ve kavramsal bilgilerini gösteren soruların sunulması ve yazılı olarak cevapların alınması ile toplanmıştır. Veri toplama aracı 2019- 2020 bahar döneminin son haftasında Genel Matematik-II dersinin son saatinde uygulanmıştır. Katılımcılara araştırmacı tarafından gerekli açıklamalar yapılmış ve araştırmacı gözetiminde veri toplama aracı doldurulmuştur. Veri toplama sürecinde öğrencilerin bireysel olarak veri toplama aracına yanıt vermeleri sağlanmıştır. Veri toplama aracında verilen soruların rahat cevaplanabilmesi için veri toplama aracına isimlerinin yazılmaması istenmiştir. Öğrencilerin veri toplama aracını doldururken zaman konusunda strese girmeden düşüncelerini rahat bir şekilde yansıtabilmesi için herhangi bir süre kısıtlamasına gidilmemiştir. Öğrencilerin hepsinin en geç bir ders saati içerisinde veri toplama aracını doldurdukları gözlemlenmiştir.

Veriler yazılı olarak toplanmıştır. Böylece öğrencilerin arkadaşları ile birlikte sınıf ortamlarında kendilerini daha rahat hissettikleri, gerçekten ne düşündüklerini mantıklı bir şekilde daha formel bir dil kullanarak ifade edebilecekleri düşünülmüştür. Bu yöntemle daha fazla katılımcıya ulaşma imkânı sağlanmıştır. Ayrıca bu süreç araştırmacı gözetiminde gerçekleştiği için öğrenciler, çalışmada merak ettiği konularda bilgi alabilmiştir. Öğrenciler araştırmacı ile etkileşime geçebildiği için öğrencilerin ciddiyetle veri toplama aracına yanıt verdikleri düşünülmüştür. Bu sayede hem çalışmanın geçerliğinin artırılması hem de veri kaybının önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının soru çözümleri ve sorular hakkında elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz yaklaşımında, veriler önceden belirlenmiş temalara göre düzenlenip yorumlanır. Bu analizin asıl amacı okuyucuya özetlenmiş, düzenlenmiş ve yorumlanmış bulguları sistematik bir şekilde sunmaktır (Yıldırım and Şimşek, 2016). Bu araştırmada elde edilen veriler araştırma problemlerinde yer alan türev konusu doğrultusunda üç başlık altında incelenmiştir. Bunlar türevin geometrik anlamının izahı ve türev-eğim-teğet ilişkisi, ekstremum noktalarının tanımlanması ve bu noktaların türevle ilişkisi, asimptotun tanımı ve çeşitleridir. Bu kavramlar birbirinden ayrı düşünülmemeyeceğinden birlikte analiz edilmiştir. Bu başlıklar altında incelenirken sorulan sorulara öğrencilerin verdikleri cevaplar doğrultusunda doğru, kısmen doğru, yanlış ve cevap yok olarak kodlanmıştır. Bunlara bağlı olarak öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar tablo halinde sunulmuştur.

2.4. Araştırmanın Geçerlik ve Güvenirliği

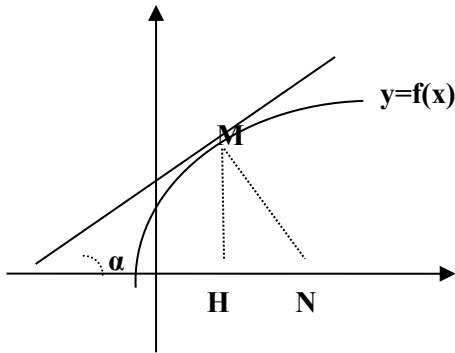
Araştırmada kullanılan soru formunu oluşturmak için Çınar, Yalçınkaya, Kurbanlı ve Şimşek (2013); Cengiz, Tarakçı, Aktaş, Kadakal, Şengül, Kaplan ve Kır'dan (2006) yararlanılmıştır. Soruların amaca uygunluğu için 3 uzman görüşüne başvurulmuştur. Bu uzmanlardan 1 tanesi analizde, diğer ikisi de matematik eğitiminde akademisyendir. Verilerin ayrıntılı olarak raporlaştırılması, sonuçlara nasıl ulaşıldığının açıklanması geçerlik, araştırmada kullanılan stratejilere detaylıca yer verilerek diğer araştırmacıların benzer araştırmalarda bu stratejileri kullanmalarına imkân verilmesi de güvenirlilik için alınabilecek önlemler arasındadır (Yıldırım and Şimşek, 2016). Bu çalışmada geçerlik ve güvenirliliğin sağlanması için seçilen katılımcıların özellikleri, veri toplama aracının oluşturulması ve veri toplama süreci ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunun yanında öğretmen adaylarının cevapları doğrudan alıntılarla ifade edilmiştir.

3. BULGULAR

Araştırmadan elde edilen bulgular, öğretmen adaylarına sorulan sorular çerçevesinde sunulmuştur.

1.soru:

$f: (a,b) \rightarrow IR$ fonksiyonu $x_0 \in (a,b)$ noktasında türevlenebilir fonksiyon ise, bu fonksiyonun grafiğine $(x_0, f(x_0))$ noktasındaki teğetin eğimi, türevin o noktada aldığı değerdir.

Yukarıda türevin geometrik anlamı ve grafiği verilmiştir. Verilen grafiği yorumlayınız.

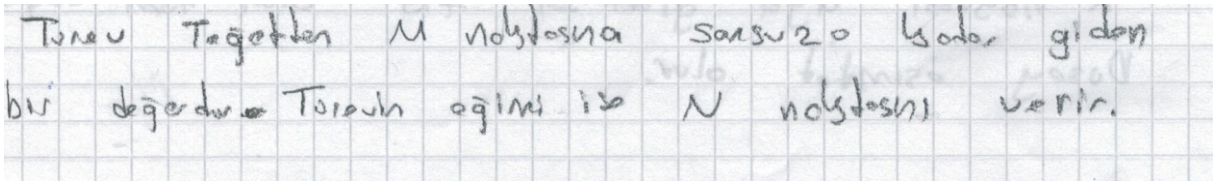
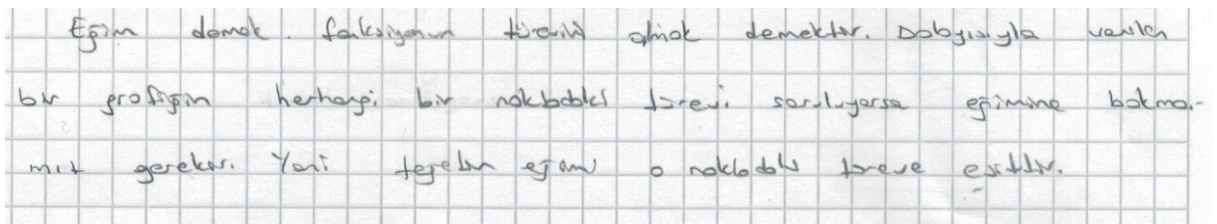
Birinci soruda öğrencilerin türevin geometrik anlamına ilişkin kavramsal bilgilerini ölçmek amaçlanmıştır. Bu amaçla sorulan soruya öğrencilerin verdikleri cevaplar doğru, kısmen doğru, yanlış ve cevap yok şeklinde kodlanmış ve bu şekilde tablolaştırılmıştır.

Tablo 1. Türevin Geometrik Anlamı

Türevin Geometrik Anlamı	Öğretmen Adayları
Doğru	Ö ₁
Kısmen Doğru	Ö ₂ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₃ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇ , Ö ₁₉
Yanlış	Ö ₁₅ , Ö ₁₈ , Ö ₂₁ , Ö ₂₃
Cevap Yok	Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₁₁ , Ö ₁₂ , Ö ₁₄ , Ö ₂₀ , Ö ₂₂ , Ö ₂₄

Tablo 1’de öğrencilerin verdikleri cevaplara bakıldığında 24 öğretmen adayından 1 tanesi grafiği tam yorumlayabilmişken, 7 tanesi grafiği kısmen doğru yorumlamıştır. Bunun yanında öğretmen adaylarından 4 tanesi verilen grafiği yanlış yorumlamış, geri kalan 12 kişiden ise bu soruya ilişkin herhangi bir cevap alınmamıştır. Türevin geometrik anlamına ilişkin kısmen doğru cevaplayan öğrencilerden 3 tanesi grafikten sadece normalini yorumlamış ve denklemini vermiştir. Türevin geometrik anlamına ilişkin kısmen doğru cevaplayan öğrencilerden geri kalan 4 tane öğrenci ise grafikte verilen teğetin eğiminin m noktasındaki türeve eşit olduğunu söylemiştir.

Sorulan soruya yanlış cevap veren öğrencilerden 1 tanesi eğim için grafikteki karşı kenarın komşu kenara oranı olarak açıklarken; 1 tanesi ise teğet ve eğimin kesiştiği noktanın türevi alındığında eğiminin sıfır olacağını belirtmiştir. Grafiği yanlış yorumlayanlardan 1 kişi türevin teğetten m noktasına sonsuza kadar giden bir değer olarak belirtirken; diğer 1 kişi ise eğimlerin türevinin o değeri verdiğini açıklamıştır. Aşağıda öğrencilerin verdikleri cevaplara ilişkin örnekler sunulmuştur.

Şekil 1. Ö₁₈ adlı öğrencinin 1. Soruya verdiği cevap**Şekil 2.** Ö₉ adlı öğrencinin 1. Soruya verdiği cevap**2.soru:**

$F(x) = x^2 + 3x + 5$ fonksiyonunun $x=1$ noktasındaki teğetin ve normalinin denklemlerini bulunuz.

Verilen bu soruda öğretmen adaylarının türev- eğim- teğet ilişkisinde, teğet ve normal denklemleri için kullanılan formülü bilip bilmediklerini ve verilen soruyu işleme döküp dökemediklerini belirlemek amaçlanmıştır. Bu soruyu öğretmen adaylarından 8 tanesi doğru cevaplandırmıştır. 2 öğretmen adayından cevap alınamamışken geriye kalan 14 öğretmen adayını ise soruyu eksik bir şekilde cevaplamıştır.

Tablo 2. Teğet ve Normal Denklemi

Teğet ve Normal Denklemleri	Öğretmen Adayları
Doğru	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₂ , Ö ₁₃ , Ö ₁₅ , Ö ₂₁
Kısmen Doğru	Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₆ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₂ , Ö ₂₃ , Ö ₂₄
Yanlış	
Cevap Yok	Ö ₁₄ , Ö ₂₀

Soruyu eksik çözen öğretmen adaylarına bakıldığında genel olarak fonksiyonun teğetini türev olarak buldukları görülmüştür. Teğet ile normalin çarpımının -1 olduğunu belirterek de normalini cevaplandırmışlardır. Soruyu eksik çözen bu 14 öğretmen adayının 5 tanesi verilen fonksiyonun teğet ve normalinin denklemlerini nasıl bulacaklarına ilişkin herhangi bir durum belirtmezken, 9 tanesi de verilen fonksiyonun teğet ve normalinin denklemlerini nasıl bulacaklarına ilişkin formülleri yazmış fakat bu formülde hangi değeri nereye koyacaklarını belirtmemişlerdir. Buradan öğretmen adaylarının çoğunun formülü bildikleri fakat formülü uygulamada eksik oldukları görülmektedir. Aşağıda öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan bazıları örnek olarak sunulmuştur

$$f(x) = x^2 + 3x + 5 \quad f'(x) = 2x + 3$$

$$y = x_0^2 + 3x_0 + 5 - \frac{1}{3+2x_0} \cdot (1-2x_0+3)$$

$$x_0^2 + 3x_0 + 5 - \frac{4+2x_0}{3+2x_0}$$

$$y = x_0^2 + 2x_0 + 5 + 2x_0 + 3 \cdot (4 - 2x_0)$$

Şekil 3. Ö₇ adlı öğrencinin 2. Soruya verdiği cevap

$$\text{teğetin denklemi} = f'(1) = \frac{x^2 + 3x + 5 - 9}{1-x} = \frac{x^2 + 3x - 4}{1-x}$$

$$\text{Normalin denklemi} = x - \frac{1}{2x+3} \cdot (1-x_0) = x - \frac{1}{5} \cdot \frac{(1-x_0)}{x} = x - \frac{1}{5} \cdot (1-x)$$

Şekil 4. Ö₂₂ adlı öğrencinin 2. Soruya verdiği cevap**3.soru:**

$f: [a,b] \rightarrow \mathbb{R}$ fonksiyonu (a,b) aralığında türevli ve $x_0 \in (a,b)$ için x_0 noktasında yerel ekstremum değeri varsa, $f'(x_0)=0$ dir. Yani yerel ekstremum değerlerinde grafiğe çizilen teğetler x eksenine paraleldir.

Yukarıda verilen Fermat teoreminde geçen yerel ekstremum değerlerin ne anlama geldiğini açıklayınız.

Bu soruda öğretmen adaylarının verilen fermat teoremindeki ekstremum noktalardan ne anladıklarını belirlemek amaçlanmıştır. Genel matematik dersinde fermat teoreminden önce ekstremum noktaların ne anlama geldiği açıklanmaktadır. Yani öğretmen adaylarının fermat teoremini anlamaları için bir fonksiyonun ekstremum noktalarının ne anlama geldiğini bilmeleri gerekmektedir. Öğrencilerin ekstremum noktalarına ilişkin ne bildikleri hakkında verdikleri cevaplar aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Ekstreum Noktalar

Ekstreum Noktalar	Öğretmen Adayları
Doğru	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₂₁
Kısmen Doğru	Ö ₄ , Ö ₆ , Ö ₈ , Ö ₁₃ , Ö ₁₆ , Ö ₂₄
Yanlış	Ö ₂ , Ö ₅ , Ö ₇ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₀ , Ö ₂₂
Cevap Yok	Ö ₁ , Ö ₁₂ , Ö ₂₃

Yukarıdaki tabloya bakıldığında öğrencilere yöneltilen bu soru için 3 adaydan herhangi bir cevap alınamamıştır. Diğer öğretmen adaylarından 3'ü ekstremum noktayı doğru olarak açıklayabilmişken, 6'sı kısmen doğru olarak açıklayabilmiş; 12'si ise bu soruyu yanlış cevaplandırmıştır.

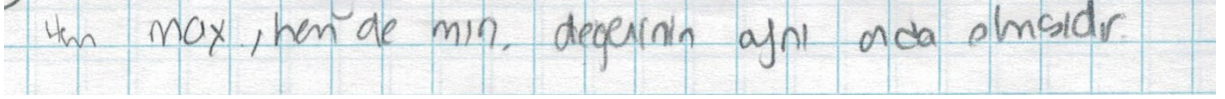
Kısmen doğru açıklayanlardan 2 kişi ekstremum noktayı sadece en büyük ve en küçük değer olarak belirtirken, 2 kişi de sadece en büyük değer olarak belirtmiştir. Geri kalan 2 kişi ise ekstremum noktayı grafikte türevin sıfır olduğu noktalar olarak belirtmiştir. Aşağıda öğrencilerin vermiş oldukları cevaplardan birkaçı örnek olarak verilmiştir.

$f(x) = 9$ $A(1, 9)$ Teget normal $5. mN = -1$
 $f'(x) = 2x + 3$ $y - 9 = 5 \cdot (x - 1)$ $y - 9 = -\frac{1}{5} \cdot (x - 1)$ $mT = 5$
 $f'(1) = 5$ $y - 9 = 5x - 5$ $5y - 45 = -x + 1$
 $y - 5x = 4$ $5y + x = 46$
 $y = 5x + 4$ $y = \frac{46 - x}{5}$

Şekil 5. Ö₂ adlı öğrencinin 3. Soruya verdiği cevap

→ Bu noktada en büyük değeri alıyor. Yerel minimum ve yerel maksimum değerleri vardır.

Şekil 6. Ö₄ adlı öğrencinin 3. Soruya verdiği cevap

Şekil 7. Ö₇ adlı öğrencinin 3. Soruya verdiği cevap**4. soru:**

f fonksiyonu $x=a$ noktasındaki sağdan ya da soldan limitlerinden en az biri sonsuz ise $x=a$ doğrusu bir düşey asimptottur.

f fonksiyonu x noktası için sağdan ve soldan sonsuz limitlerinde bir b noktasına gidiyorsa $y=b$ doğrusu bir yatay asimptottur.

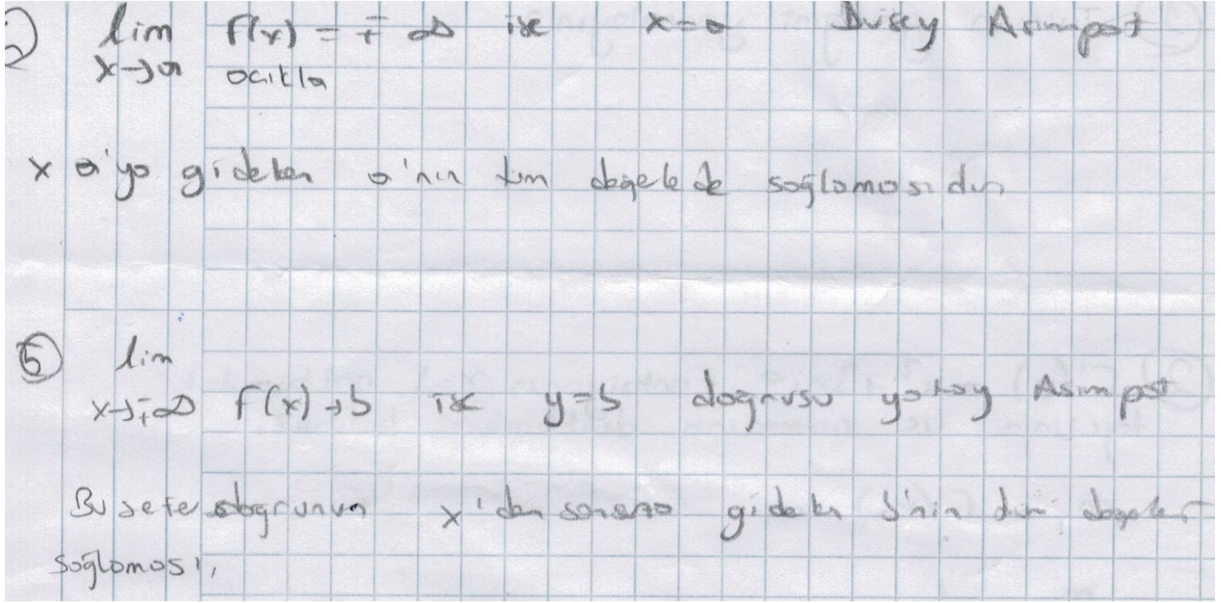
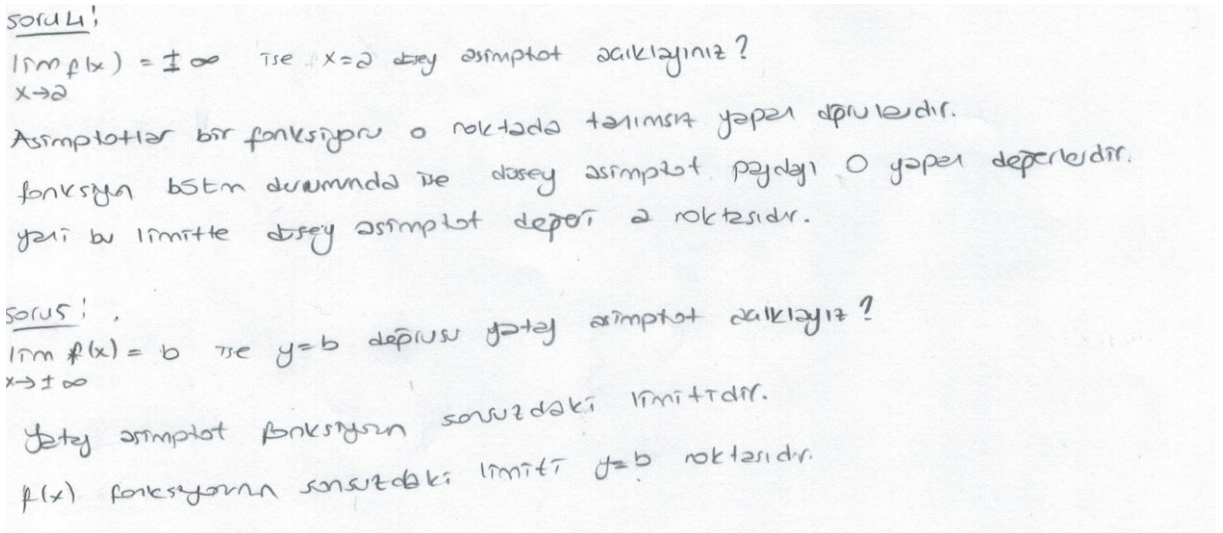
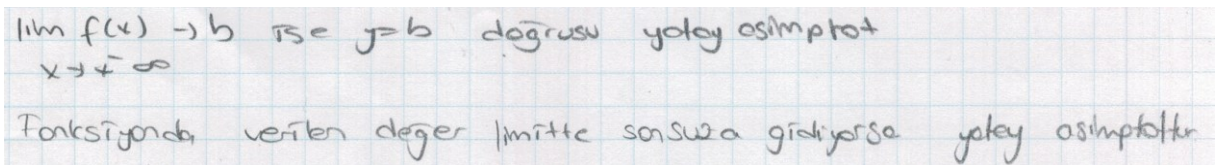
Yukarıda düşey ve yatay asimptotun tanımı verilmiştir. Bu tanımdan ne anladığınızı açıklayınız.

Öğrencilere bu sorunun sorulmasındaki amaç; fonksiyon grafiği çiziminde yatay ve düşey asimptotlara ilişkin yaptıkları işlemlerin kavramsal boyutunun bilip bilmemelerini tespit etmektir. Bu soru için verilen yanıtlara göre düşey asimptot ve yatay asimptota ayrı ayrı bakılmış ve cevaplar doğru ve yanlış olarak kodlanmıştır. Aşağıda tablo halinde sunumu verilmiştir.

Tablo 4. Yatay ve Düşey Asimptot

Yatay Asimptot	Öğretmen Adayları
Doğru	Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₃ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₃
Yanlış	Ö ₁ , Ö ₅ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₇ , Ö ₂₀ , Ö ₂₁ , Ö ₂₂ , Ö ₂₄
Düşey Asimptot	Ö ₂ , Ö ₅ , Ö ₇ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₀ , Ö ₂₂ .
Doğru	Ö ₁ , Ö ₂ , Ö ₃ , Ö ₄ , Ö ₅ , Ö ₇ , Ö ₈ , Ö ₉ , Ö ₁₀ , Ö ₁₁ , Ö ₁₃ , Ö ₁₄ , Ö ₁₅ , Ö ₁₆ , Ö ₁₇ , Ö ₁₈ , Ö ₁₉ , Ö ₂₀ , Ö ₂₃
Yanlış	Ö ₂₄ , Ö ₂₂ , Ö ₂₁

4. soru için yukarıdaki tabloya bakıldığında öğrencilerden 19'unun düşey asimptotun tanımını doğru anladıkları görülürken 13'ünün de yatay asimptotun tanımını doğru anladıkları görülmüştür. 9 öğrenci yatay asimptotun tanımını yanlış yorumlarken, 3 öğrenci de düşey asimptotu yanlış yorumlamıştır. Bunun yanında öğrencilerden Ö₆ ve Ö₁₂ olmak üzere 2 kişiden bu soru hakkında herhangi bir cevap alınamamıştır. Öğrencilerin verdikleri yanıtlardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Şekil 8. Ö₂₄ adlı öğrencinin 4. Soruya verdiği cevapŞekil 9. Ö₁₉ adlı öğrencinin 4. Soruya verdiği cevapŞekil 10. Ö₁₁ adlı öğrencinin 4. Soruda yatay asimptot için verdiği cevap

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Analiz ve Genel Matematik dersi içerisinde geometrik açıdan en zengin kavramlardan biri de türevidir. Türevin tanımı geometrik bir kavram olan teğet doğrusu üzerine inşa edilmektedir. Ayrıca, türev ünitesinde yer verilen konuların büyük kısmı yine fonksiyon grafiği ile teğet doğrusu arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Türev konusu alan bilgisi bağlamında incelendiğinde; türev alma kuralları biliniyor ve verilen farklı fonksiyonlar için söz konusu kurallar uygulanıp türev alınabiliyor

ise türev kavramı ile ilgili olarak işlemsel bilgiye sahip olduğu söylenebilir. Fakat türev kavramının cebirsel ve geometrik gösterimleri anlamlandırılmıyor ve birbiri ile ilişkilendirilemiyor veya türev kavramı gerçek yaşam durumlarında kullanılmıyorsa, türev kavramı ile ilgili olarak kavramsal bilgiye yeterli düzeyde sahip olduğu söylenemez. Literatürde yer alan araştırmalar da öğrencilerin bir fonksiyonun bir noktadaki türevi ile grafiğine çizilen teğet doğrusu arasındaki ilişkiyi kurmada sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir (Orton, 1983).

Bu çalışmada öğretmen adaylarının türev konusundaki matematik alan bilgileri; işlemsel ve kavramsal bilgi boyutlarında incelenmiştir. Bu bağlamda türevin geometrik anlamı ve türev-eğim-teğet ilişkisi, ekstremum noktalarının tanımlanması ve bu noktaların türevle ilişkisi, asimptotun tanımı ve çeşitleri ile ilgili sorulara öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar incelenmiştir.

Öğretmen adaylarının türev konusundaki işlemsel ve kavramsal bilgilerini ayrıntılı bir şekilde tespit edebilmek için öğretmen adaylarına ilk olarak türevin geometrik anlamı sorulmuştur. Türevin geometrik anlamında bir eğri üzerindeki kirişin zamanla teğet doğrusuna nasıl dönüştüğü ifade edilir. Bu süreçte türev ile eğim kavramları arasındaki ilişki de ortaya çıkmaktadır. Türevle eğim arasındaki ilişkiden kasıt türevin geometrik anlamıyla sembolik anlamı arasındaki ilişkidir. Türevin formel tanımında yer alan formüle aslında türevin geometrik anlamını ifade ederken ulaşıldığı da söylenebilir. Bu bağlamda fen bilgisi öğretmen adaylarının türevin geometrik anlamının izahına ve türev-eğim-teğet ilişkisine yönelik konu alanı bilgileri incelendiğinde öğretmen adaylarından 12'sinin türevin geometrik anlamının izahını yapamadıkları görülmüştür. Öğretmen adaylarından sadece 1 tanesi türevin geometrik anlamını tam açıklayabilmişken, 7 tanesi kısmen doğru açıklayabilmiş geri kalan 4'ü ise yanlış açıklamıştır. Bunun yanında öğretmen adaylarının 23 tanesinin de fonksiyon eğrisine çizilen teğet doğrusunu tanımlamada eksik bilgiye sahip oldukları görülmektedir.

Öğretmen adaylarının türevin geometrik anlamı ve türev-eğim-teğet ilişkisine yönelik konu alan bilgilerini eksik ve yanlış dile getirmelerine yönelik bulgu literatürde Bingölbali, Monaghan ve Roper (2007) ile Açıkyıldız ve Gökçek (2015)'in, üniversite düzeyinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin türev kavramının geometrik boyutuna ilişkin anlamalarını inceleme amacıyla gerçekleştirdikleri araştırmada, öğrencilerin büyük bölümünün fonksiyon grafiğine çizilen teğet yardımıyla fonksiyonun türev değerini bulmada başarılı olamadıklarını ve kavramın geometrik boyutuna ilişkin cebirsel boyuta nazaran daha zayıf anlamalar gerçekleştirdikleri ile benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin türevin geometrik anlamıyla ilgili öğrenme zorluklarından birisi de fonksiyonun bir noktadaki türevinin fonksiyona o noktada çizilen teğet doğrusunun denklemleriyle açıklanmasıdır (Amit and Vinner, 1990; Ferrini-Mundy and Graham, 1991; Gür and Barak, 2007; Orton, 1983). Aspinwall, Shaw ve Presmeg (1997)' in yaptığı araştırmada üniversite seviyesinde öğrencilerin uygulamayı gerektiren sorularda başarı göstermesine rağmen yalnızca grafiksel temsili verilen bir fonksiyonun türev fonksiyonu hakkında çıkarım yapmayı gerektiren sorularda başarı sergileyemedikleri görülmüştür. Bu çalışmada öğretmen adaylarının, bir fonksiyonun teğet ve normal denklemlerini bulmaları ile ilgili soruya verilen cevaplar incelendiğinde teğet ve normal bulmak için türevi alabildikleri ve istenilen denklemlerin formüllerini yazdıkları görülmüştür. Fakat yazdıkları formüllerde verilen değerlerin hangi noktayı temsil ettiğini cevaplandıramamışlardır. Bu soru ile ilgili elde edilen bulgulara bakıldığında öğretmen adaylarının gerekli formülleri bilmeleri ve türevi uygulayabilmeleri; konu alan bilgisinde işlemsel bilgilerinin kavramsal bilgilerine göre daha iyi olduğu söylenebilir. Fakat formülleri verip buldukları değerleri yerlerine koyamamaları ve istenilen teğet ve normal denklemlerini bulamamaları işlemsel bilgilerinin de yeterli olmadığını göstermektedir. Bu sonuç öğretmen adaylarının türevi sezgisel olarak anlayamadıkları (Kertil, 2014), kavramsal anlama yerine işlemsel anlamayı tercih ettikleri ve grafiksel ve sözel temsiller yerine cebirsel temsilleri kullandıkları yönündeki çalışma sonuçlarını desteklemektedir (Duru, 2006; Baştürk, 2010; Açıkyıldız, 2013; Santos and Thomas, 2001).

Öğrenciler teoremleri, kuralları ve formülleri ezberleyerek sadece işlemsel ve sınırlı bilgilerle hareket edip bir noktadaki türev ve eğim kavramları ile fonksiyonların grafikleri arasındaki ilişkiyi açıklayamamaktadır. Aspinwall ve Miller (2001)'e göre bu durum, yapılan türev öğretiminin sadece teorem ve formüllerin ezberlenmesi üzerine dayandığının bir göstergesidir. Öğrencilere

yapılan bu öğretim onların türev konusundaki sınırlı kavram bilgilerinden hareketle gerekli kalıcı öğrenmelerine ket vurmaktadır. Yapılan bu çalışmada Öğretmen adaylarına fermat teoremi verilmiş ve buradaki ekstremum noktalardan ne anladıkları sorulmuştur. Alınan cevaplara bakıldığında öğretmen adaylarının çoğunun ekstremum noktayı maksimum nokta ve grafikte türevin sıfır olduğu noktalar olarak belirttikleri görülmektedir. Bu durum öğretmen adaylarının verilen teoreme bakarak bir fonksiyonun maksimum ve minimum noktada türevinin sıfır olacağını gördüklerini fakat bu maksimum ve minimum noktaların ne anlama geldiklerini tam olarak bilmediklerini göstermektedir. Öğretmen adaylarının ekstremum noktaların ne anlama geldiğini bilmemesi verilen teoremleri anlamlandıramadıklarını ve bunlarla ilgili soruları kavramsal boyutları olmadan çözebilecekleri ya da kavramsal boyut olmadığı için hiç çözemeyeceklerini göstermektedir. Öğretmen adayları türev kavramını fonksiyonların artan veya azalan olma durumlarıyla ilişkilendirememekte, birinci ve ikinci türev kavramlarını bu bağlamda kullanmakta güçlük çekmektedirler. Alan yazında yer alan farklı çalışmalarda da (Açıkyıldız, 2013; Amit and Vinner, 1990; Amoah and Laridon, 2004; Aspinwall and Miller, 1997; Baker, Cooley and Trigueros, 2000; Berry and Nyman, 2003; Bezuidenhout, 1998; Duru, 2006; Ferrini-Mundy and Graham, 1991, 1994; Hacıömeroğlu, 2007; Kertil, 2014; Orton, 1983; Park, 2011; Thompson, 1994; Ubuz, 2001; Kurt and Yiğitcan, 2017) söz konusu sonuçlara benzer sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bu çalışmalardan biri olan Kurt ve Yiğitcan (2017), öğretmen adaylarının türev kavramı ile ilgili çeşitli zorluklar yaşadıklarını, birinci ve ikinci türev arasındaki ilişkiyi anlamlandırmakta problemler yaşadıklarını ifade etmektedir.

Öğrencilerin yatay ve düşey asimptotlarla ilgili işlemsel bilgilerini yeterli hale getirebilmek için rasyonel bir fonksiyonda düşey asimptotun arandığını ve paydayı sıfır yapan noktanın düşey asimptot olduğunu; yatay asimptotun ise payın derecesinin paydanın derecesinden bir küçük veya eşit olduğu zamanlarda arandığı ve payın derecesinin paydanın derecesine bölümü olarak ifade edildiğine rastlanılmaktadır. Fakat yatay ve düşey asimptotla ilgili formel tanımlarda ne demek istendiğine ilişkin gerekli açıklamalara pek fazla yer verilmemektedir. Bu durum öğrencilerin asimptotlarla ilgili kavramsal bilgilerinin yeterli olmamasına sebep olmaktadır. Bu çalışmada öğretmen adaylarının yatay ve düşey asimptotlara yönelik konu alanı bilgileri incelendiğinde 19 öğretmen adayının düşey asimptotun tanımını doğru anladıkları görülürken 13 öğretmen adayının da yatay asimptotun tanımını doğru anladıkları görülmüştür. 9 öğretmen adayı yatay asimptotun tanımını yanlış yorumlarken, 3 kişi de düşey asimptotu yanlış yorumlamıştır. Bunun yanında öğretmen adaylarından 2 kişiden ise bu soru hakkında herhangi bir cevap alınmamıştır. Aspinwall ve Miller (2001) yaptıkları çalışmada türev öğretiminin genellikle formüllere ve teoremlerin üzerine dayandığını belirtmişlerdir. Bu durum türevin, ekstremum noktaların, dönüm noktasının, asimptot kavramının ve çeşitlerinin tanımının formel olarak verildiği ve işlemsel bilgilerini geliştirmenin öncelikli olduğu bulgusu ile örtüşmektedir.

Genel olarak farklı çalışmaların sonuçları ile bu çalışmadan elde edilen sonuçlar karşılaştırıldığında, ülkemizdeki öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin türev kavramı ile ilgili olarak kavramsal bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı söylenebilir. Öğretmen adaylarının türevin uygulamalarına yönelik konu alan bilgileri yapılan çalışmalara göre değerlendirildiğinde; türevi daha çok cebirsel olarak anladıkları (Orhun, 2012; Kertil, 2014), sezgisel olarak anlayamadıkları (Açıkyıldız, 2013), kavramsal bilgi yerine işlemsel bilgiyi tercih ettikleri görülmektedir (Duru, 2006). Adayların, türevin teğetin eğimi olduğunu, ezberi bir bilgi olarak kabaca ifade ettikleri fakat bu bilgiyi anlamlandırmakta ve kullanmakta güçlük çektikleri görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Açıkyıldız, G. (2013). *Matematik Öğretmeni Adaylarının Türev Kavramını Anlamaları Ve Yaptıkları Hatalar*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye.
- Açıkyıldız, G. and Gökçek T. (2015). Matematik Öğretmeni Adaylarının Türev Teğet İlişkisi İle İlgili Yaptıkları Hatalar. *Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Dergisi*, 4(2).
- Akkaya, R. and Durmuş, S. (2010). İlköğretim 6.Sınıf Öğrencilerinin Cebir Öğrenme Alanındaki Kavram Yanılgılarının Giderilmesinde Çalışma Yapraklarının Etkililiği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27).

- Aksu, Z., Konyalıoğlu, A. C. and Kul, Ü. (2018). Pre-Service Mathematics Teachers' Conceptual Knowledge of Binary Operation. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 21(4).
- Amaç, R. and Didiş Kabar, M. G. (2019). Matematik Öğretmeni Adaylarının Cebirde Harflerin Kullanımı Ve Cebirsel İşlemler İle İlgili Öğrenci Hatalarına Yönelik Farkındalıkları. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1525-1552.
- Amit, M. and Vinner, S. (1990). Some Misconception in Calculus: Anecdotes Or the Tip Of An Iceberg?. In G. Booker & T.N. Mendicuti (Eds.), *Proceedings of the 14th Annual Meeting of the International Group of Psychology of Mathematics Education* (pp. 3-10). Cinvestav, Mexico.
- Ball, D.L. (2003). *What Mathematical Knowledge Is Needed For Teaching Mathematics?* Prepared for the Secretary's Summit on Mathematics, U.S. Department of Education, Washington, D.C. Available at <http://www.ed.gov/inits/mathscience>.
- Ball, D. L., Thames, M. H. and Phelps, G.(2008). [Content knowledge for teaching: What makes it special?](#) *Journal of Teacher Education*. 59(5), 389-407.
- Baki, A. and Kartal, T. (2004). Kavramsal ve İşlemsel Bilgi Bağlamında Lise Öğrencilerinin Cebir Bilgilerinin Karakterizasyonu. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 27-46.
- Bingölbali, E. (2013). Türev Kavramına İlişkin Öğrenme Zorlukları ve Kavramsal Anlama için Öneriler. M. F. Özmentar, E. Bingölbali ve H. Akkoç (Ed.), *Matematiksel Kavram Yanılguları ve Çözüm Önerileri* (s. 223-252). Pegem Akademi, Ankara.
- Bingolbali, E., Monaghan, J. and Roper T. (2007). Engineering Students' Conceptions of The Derivative And Some Implications for Their Mathematical Education. *International Journal of Mathematical Education*, 38(6), 763-777.
- Cengiz, N., Tarakçı, Ö., Aktaş, M., Kadakal, M., Şengül, S., Kaplan, A. and Kır, E. (2006). *Genel Matematik*. Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- Chmiliar, I. (2010). Multiple-case designs. In A. J. Mills, G. Eurepas & E. Wiebe (Eds.), *Encyclopedia of Case Study Research* (pp 582-583). USA: SAGE Publications.
- Çınar, C., Yalçınkaya, İ., Kurbanlı, A., S. and Şimşek, D. (2013). *Genel Matematik*, (3. Basım). Konya: Dizgi Ofset.
- Doruk, M., Duran, M. and Kaplan, A. (2018). Lisans Öğrencilerinin Türev Tanımıyla İlgili Yorumları ve Türeve Yükleedikleri Anlamlar. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 834-856.
- Duru, A. (2006) *Bir Fonksiyon ve Onun Türevi Arasındaki İlişkiyi Anlamada Karşılaşılan Zorluklar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, Türkiye.
- Ergene, B. (2011). *Matematik Öğretmen Adaylarının Türev Kavramına İlişkin Teknolojik Pedagojik Alan Bilgilerinin Çoklu Temsiller Bileşeninde İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye.
- Evans, R. B. (2011). Elementary Teachers' Mathematical Content Knowledge, Efficacy and Problem Solving Abilities in Alternative Certification. Northeastern Educational Research Association(NERA) Annual Conference, 2.
- Gökçek, T. and Açıkyıldız, G. (2016). Matematik Öğretmeni Adaylarının Türev Kavramıyla İlgili Yaptıkları Hatalar. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, Vol.7 No.1, 112-141.
- Gür, H. and Barak, B. (2007). Ortaöğretim 11. Sınıf Öğrencilerinin Türev Konusundaki Hata Örnekleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 453-480.
- Habre, S. and Abboud, M. (2006). Students' Conceptual Understanding of A Function and Its Derivative in An Experimental Calculus Course. *The Journal of Mathematical Behavior*, 25(1), 57-72.
- Hacıömeroğlu, E. S. (2007). *Calculus students' Understanding of Derivativegraphs: Problems of Representations in Calculus*. Unpublisheddoctoraldissertation, Florida StateUniversity.
- Hashemi, N., Abu, M.S., Kashefi, H. and Rahimi, K. (2014). Undergraduate Students' Difficulties in Conceptual Understanding of Derivation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 143, 358-366.
- Hill, H. C., Ball, D. B., and Schilling, S. G. (2008). Unpacking pedagogical content knowledge: Conceptualizing and measuring teachers' topic-specific knowledge of students. *Journal for Research in*

Mathematics Teacher Education. 39(4). 372-400.

Jacobs, V. R., Lamb, L. L. C. and Philipp, R. A. (2010). Professional Noticing of Children's Mathematical Thinking. *Journal for Research in Mathematics Education*, 41(2), 169-202.

Kadioğlu, E. and Kamali, M. (2003). *Genel Matematik*. (3. Basım). Erzurum: Bakanlar Matbaacılık.

Karakuş D. and Konyalıoğlu A. C. (2018). Ekstremum ve Dönüm Noktaları Kavramlarındaki Hataların Düzeltilmesinde GeoGebra Kullanımı. *Nef efmed*, cilt.12, 254-275.

Kertil, M. (2014). *İlköğretim Matematik Öğretmen Adaylarının Bir Model Geliştirme Ünitesi Aracılığı İle Türevi Anlamaları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Konyalıoğlu A. C. , Kaplan A. , Işık A. and Hızarcı S. (2011). Matematik Öğretmen Adaylarının İntegral Kavramını Kavramsal Anlamaları Üzerine. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt.6, 1-8.

Konyalıoğlu A. C., Kaplan A. and Işık A. (2011). Türev Kavramının Kavramsal Öğrenimi Üzerine Bazı Tespitler. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, cilt.22, 317-328.

Kurt Erhan, G. and Yiğitcan Nayir, Ö. (2017). Investigation of The Concept of Activity in Different Dimensions According to The Perspective Of Pre-Service Teachers. *International Journal of Social Sciences and Educational Research*, 3(1), 283-296.

Ma, L.(1999). *Knowing and Teaching Elementary Mathematics: Teacher's Understanding of Fundamental Mathematics in China and the United States*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Milli Eğitim Bakanlığı [MEB] (2017). *Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri*. Ankara: Öğretmenlik Yetiştirme Genel Müdürlüğü.

Mumcu, Y., H. (2018). Matematiksel İlişkilendirme Becerisinin Kuramsal Boyutta İncelenmesi: Türev Kavramı Örneği. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, Vol.9 No.2, 211-248.

Olkun, S. and Toluk, Uçar, Z. (2014). İlköğretimde Etkinlik Temelli Matematik Öğretimi. Ankara: Eğiten Kitap.

Orhun, N. (2012). Graphical Understanding in Mathematics Education: Derivative Functions and Students' Difficulties. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 55, 679-684.

Özturan Sağırılı, M. (2010). *Türev Konusunda Matematiksel Modelleme Yönteminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Akademik Başarıları ve Öz-Düzenleme Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, Türkiye.

Park, J. (2011) *Calculus Instructors' and Students' Discourses on The Derivative* (Doctoral Dissertation). Retrieved from <http://www.dbpia.co.kr/Journal/ArticleDetail/NODE01601032>

Rowland, D. R. and Jovanoski, Z. (2004). Student İnterpretation of The Terms in First-Order Ordinary Differential Equations in Modeling Contexts. *International Journal of Matheamtical Education in Science and Technology*, 35(4), 505-516.

Rowland, T., Jared, L. and Thwaites, A. (2011). Secondary Mathematics Teachers' Content Knowledge: The Case of Heidi. In M. Pytlak, T. Rowland and E. Swoboda (Eds.) Proceedings of the Seventh Congress of the European Society for Research in Mathematics Education, 2827-2837. Rzeszow, Poland: University of Rzeszow.

Santos, A.G.D. and Thomas, M.O.J. (2001). Representational Fluency and Symbolisation of Derivative. *Proceedings of the Sixth Asian Technology Conference in Mathematics* (pp. 282-291), Melbourne, Australia.

Shulman, L. S. (1986). Those Who Understand: Knowledge Growth And Teaching. *Educational Researcher*, 15, 4-14.

Stockero, S. L., Rupnow, R. L. and Pascoe, A. E. (2017). Learning to Notice İmportant Student Mathematical Thinking in Complex Classroom İnteractions. *Teaching and Teacher Education*, 63, 384-395.

Toluk Uçar Z. (2011). Öğretmen Adaylarının Pedagojik İçerik Bilgisi: Öğretimsel Açıklamalar. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 2(2), 87-102.

Turan, S., B. (2016). *Matematik Öğretmen Adaylarının Limit, Süreklilik Ve Türev İle İlgili Kavramsal Yapıları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, Türkiye.

Ubuz, B. (2001). First Year Engineering Students' Learning of Point of Tangency, Numerical Calculation of

Gradients, and The Approximate Value of A Function at A Point Through Computers. *Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching*, 20(1), 113-137.

Warburton, R. (2012). Continuous and Discrete Knowledge: Analysing Trainee Teachers' Mathematical Content Knowledge Change Through "Knowledge Maps." *Proceedings of the British Society for Research Into Learning Mathematics*, 32(1). 53–58.

Yeşilyurt, C. (2020). Sosyal Bilişim Matematik: Amacı, Yöntemi ve İçeriği. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt. 24 Sayı 1, s385-395. 11p.

Yıldırım, A. and Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (10.Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksek Öğretim Kurumu [YÖK] (2018b). Fen Bilgisi Öğretmenliği Lisans Programı. https://www.memurlar.net/common/news/documents/749268/fen_bilgisi_ogretmenligi_lisans_programi.pdf Yetistirme-Lisans-Programlari/Fen_Bilgisi_Lisans_Programi.pdf adresinden erişilmiştir.

Zandieh, M.J. (2000). A Theoretical Framework for Analyzing Student Understanding of The Concept of Derivative. In E. Dubinsky, S. Schoenfeld & J. Kaput (Eds.), *CBMS Issues in Mathematics: Research in Collegiate Mathematics Education*, 4(8), 103-127.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Although much work has been done on the knowledge that a teacher should have, it still has an important place today (Ball, Thames & Phelps, 2008; Shulman, 1986). In the studies conducted, it is seen that the quality of the teacher and the quality of mathematics education are related. This relationship affects student success proportionally (Fennema & Franke, 1992; Hill, Rowan & Ball, 2005; Ma, 1999).

In the literature, the subject area information is generally divided into operational and conceptual information (Olkun & Toluk-Uçar, 2014). In the field knowledge that a teacher should have, they should know the process and concept information, as well as the relationships between them and the underlying causes (Shulman, 1986; Ball, 1990). In this study, it is aimed to evaluate the science teachers' field knowledge about derivative subject on the basis of operational and conceptual information.

Methodology

How the conceptual and operational knowledge levels of pre-service teachers are and the relationships between this information are aimed to be revealed. For this, pre-service teachers were asked questions about derivatives and asked for in-depth information about their knowledge on this subject. In this research, a case study model, which is one of the qualitative research methods, was used. The participants of the study are 24 second grade students studying at the science education department of a public university in the Central Anatolia Region at the end of the spring semester of the 2019-2020 academic year.

Findings

The data obtained in this study were analyzed under three titles in line with the derivative issue in the research problems. These are the explanation of the geometric meaning of the derivative and the derivative-slope-tangent relationship, the definition of the extremum points and their relation with the derivative, the definition and types of the asymptote. Since these concepts cannot be considered separately, they are analyzed together. While examining under these headings, the questions asked were coded as correct, partially correct, wrong and no answer in line with the answers given by the students. Accordingly, the answers given by the students are presented in a table.

In order to determine the operational and conceptual information of prospective teachers about derivatives in detail, prospective teachers were first asked about the geometric meaning of the derivative. When the pre-service science teachers' subject area information related to the explanation of the geometric meaning of the derivative and the derivative-slope-tangent relationship was examined, it was seen that 12 of the prospective teachers could not explain the geometric meaning of the derivative. While only one of the teacher candidates could fully explain the geometric meaning of the derivative, 7 could explain it partially correctly, and the remaining 4 incorrectly explained. In addition, 23 of the teacher candidates seem to have incomplete information in defining the tangent line drawn on the function curve.

When the answers given to the question related to finding the tangent and normal equations of a function were examined, it was seen that prospective teachers could take the derivative to find the tangent and normal and write the formulas of the desired equations. But they could not answer to which point the values given in their formulas represent.

The teacher candidates were given the fermat theorem and asked what they understood from the extreme points here. Looking at the answers received, it is seen that most of the teacher candidates stated the extreme point as the maximum point and the graph's zero point. When teacher candidates' subject area information for horizontal and vertical asymptotes were examined, it was seen that 19 pre-service teachers correctly understood the definition of vertical asymptote. In addition, 2 of the prospective teachers could not receive an answer about this question.

Conclusion and Discussion

In this study, it is seen that derivative education is generally based on formulas and theorems. This shows that the definition of derivative, extreme points, turning point, asymptote concept and varieties is given formally and it is a priority to develop operational information.

Generally, when comparing the results of different studies with the results obtained from this study, it can be said that the conceptual knowledge of prospective teachers and teachers in our country about the concept of derivative is not sufficient. When the teacher candidates' information about the subject of the derivative is evaluated according to the studies; it is observed that they understand the derivative more algebraically (Orhun, 2012; Kertil, 2014), they cannot understand it intuitively (Açıkyıldız, 2013), and they prefer transactional information instead of conceptual information (Duru, 2006). It can be seen that the candidates, the derivative is the slope of the tangent, they roughly express the memorization as an information, but they have difficulty in understanding and using this information.

GENÇ SEÇMENLERİN SİYASETE OLAN İLGİLERİ VE SİYASAL KATILIM AÇISINDAN KÜMELENMELERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Araştırma Makalesi / Research Article

Şener T. & Çağlar N. (2020). Genç Seçmenlerin Siyasete Olan İlgileri ve Siyasal Katılım Açısından Kümelenmeleri Üzerine Bir Araştırma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 514-531.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.746432

Geliş Tarihi: 05.02.2020
Kabul Tarihi: 04.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Turan ŞENER
Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
turansener@akdeniz.edu.tr
Orcid No: 0000-0003-2354-015X

Dr. Öğr. Üyesi Nedret ÇAĞLAR
Süleyman Demirel Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
nedretcaglar@sdu.edu.tr
Orcid No: 0000-0001-9769-056X

ÖZ

Bu araştırmanın amacı genç seçmenlerin siyasete olan ilgileri ve siyasal katılımları açısından gruplara ayrılıp ayrılmadıklarını tespit etmektir. Ayrıca yine genç seçmenlerin demografik özellikleri bakımından tespit edilen kümeler çerçevesinde farklılıklarının olup olmadığına da bakılacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi merkez yerleşkesinde eğitimine devam eden ve basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 401 öğrenci araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma amacı çerçevesinde seçmen bölümlerine ulaşabilmek ve bu bölümler hakkında detaylı bilgileri ortaya çıkarabilmek için Kümeleme Analizi ve Varyans Analizi uygulanmıştır. Bu analizler sonrasında Güvensizler ve Kararsızlar olarak isimlendirilen iki seçmen kümesi tespit edilmiştir. Ayrıca tespit edilen bu gruplarda demografik özelliklerde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklara da ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Seçmen Davranışları, Genç Seçmenler, Siyasal Katılım, Kümeleme Analizi

A STUDY ON YOUNG VOTERS INTEREST IN POLITICS AND CLUSTERING IN TERMS OF POLITICAL PARTICIPATION

ABSTRACT

The main purpose of this research is to determine whether young voters are clustered in terms of their interest and political participation in politics. In addition, it will be examined in terms of the demographic characteristics of young voters to determine whether there are any differences in coming into clusters. For these purposes, a survey prepared for students continuing their education in the central campus of Süleyman Demirel University was applied and 401 usable surveys were included in the research. Simple random sampling method was used in the study. Within the framework of the research purpose, (Cluster Analysis) and Variance Analysis (One-Way ANOVA) were applied in order to reach the electoral sections and reveal detailed information about these sections. After these analyses, two voter clusters named as Insecure and Unstable were identified. Besides, statistically meaningful differences in demographic characteristics were obtained in these clusters.

Keywords: Voter Behaviors, Young Voters, Political Participation, Clustering

1.GİRİŞ

Demokratik bir sistemde siyasi partilerin ve adayların iktidarda bulunuyorlarsa meşruiyet adına ve iktidarı devam ettirmek için iktidarda değilse de iktidara gelmeleri için gereken en önemli desteğin vatandaş desteği ve katılımı olduğu bilinmektedir. Bu açıdan seçmen rolünde vatandaşların siyasal katılımının demokratik sistemin vazgeçilmez unsurlarının başında geldiği söylenebilir.

Seçmenlerin oylarını etkileyen pek çok unsur vardır. Bunlar arasında dönem gereği seçimlere özel bazı durumlar, ülkenin ekonomik veya siyasi şartları, adayın veya liderin kişiliği, değeri ve

medya sayılabilir. Sayılan bu unsurlar oy verme üzerindeki psikolojik, sosyolojik ekonomik ve ideolojik etkiler çerçevesinde değerlendirilir (Heywood. 2017: 272-273).

Siyasi partilerin temel varlık sebeplerinden en önemlisi iktidar olmaktır ve iktidar olmak ya da iktidarı paylaşmak için çalışmaktadırlar. Demokratik sistemde ise iktidara gelmenin temel yolu seçmenin desteğini almaktır. Seçmenler siyasi partilere olan desteklerini çok farklı şekillerde verse de bunun en sonuca götürününün seçimlerde partilerin lehine kullanılan oyları olduğu görülmektedir. Öyleyse siyasi partilerin ve hatta sistem farklılıklarını da göz önüne alınmasıyla adayların, seçmenlerin oyuna ihtiyaçları vardır (Polat ve Kültür, 2006:192). Yani parti örgütünün dinamizmi, partinin ideoloji ve programı ile toplumsal sorunlara, beklentilere ve taleplere çözüm bulabileceği umudunu yaratmalıdır.

Liberal demokrasilerde oy kullanmaya yönelik tartışmaların başlangıç noktası Campell vd., (1960)'da yayınladıkları *'The American Voter'* adlı kitaptır. Söz konusu kitap, yalnızca Birleşik Devletlerde değil diğer liberal demokrasilerde de etkili olan, seçmenleri incelemenin ve seçmenlerin nasıl karar verdiği hakkında düşünmenin bir yolunu oluşturmuştur (Hague ve Harrop, 2016: 247).

Adayların, siyasi partilerin hatta topyekûn değerlendirilecek olursa demokratik bir sistemin başta seçimler olmak üzere çeşitli kanallar vasıtasıyla katılımının sağlanması gerekmektedir. Hague ve Harrop siyasal katılımı vatandaşların siyasi iktidarı elinde bulunduran yönetenlerin yapacakları işlerle ilgili alacakları kararları etkiledikleri bir faaliyet olarak değerlendirmektedirler (Hague ve Harrop, 2016: 155).

Öyleyse siyasal katılım gerek siyasal sistem açısından gerekse de seçmenler açısından oldukça olumlu bir durum olarak ifade edilebilir. Ancak ilgili süreçlere katılmayan seçmenler, başkalarının iradeleri doğrultusunda yönetilmek durumunda kalan adeta başkalarının araçlarına serbestçe binen serbest sürücüler gibidir (Bellamy, 2008: 17-18, Hague, Harrop ve McCormick, 2016: 217).

Seçmenlerin mevcut siyasal sistem açısından önemi ile ortaya çıkan siyasal katılım üzerinden seçmen davranışlarının incelenmesi önemli bir konu olarak düşünülmektedir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle birlikte değişen iletişim kanalları özellikle gençler üzerinde oldukça etkindir. Bu teknolojik gelişmeler gençlerin pek çok konu da olduğu gibi siyasete katılımı konusunda da kendini göstermekte ve siyasal katılım kanallarını değiştirmektedir. Bu çalışmada seçmen davranışı ve siyasal katılım konularında literatür taraması yapılmış sonrasında genç seçmenler üzerinde bir uygulama ile genç seçmenlerin siyasete ilgi düzeyleri ve siyasal katılım konularında gruplara ayrılıp ayrılmadıkları ve demografik özelliklerine göre farklılıkların olup olmadığı araştırılmıştır.

2. SİYASAL KATILIM VE VATANDAŞLIK BAĞI

Siyaset, toplumun düzenini sağlamada ideal olana ulaşmayı amaçlamaktadır. Hedeflenen ideal düzen ise bireylerin katılımı ile ulaşılan demokratikleşmiş bir yapı olarak tarif edilebilir. Bu amaç doğrultusunda yönetilenlerin yönetenlerle olan ilişkisi oldukça önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletin vatandaşına verdiği temel haklar arasında görülen siyasal katılma, vatandaşlık bağı konusunda da bireye verilen temel haklar olarak düşünülmektedir. Nomer'de(2018) vatandaşlığı, bireylerin devletle ilişkisini, aidiyetini belirleyen bir unsur olarak tarif edip, bireylerin vatandaşlık hakkıyla ait olduğu devletin bütün ekonomik ve siyasi hayatına katılımının sağlanacağını ifade etmiştir. Ayrıca yine vatandaşlık hakkıyla bireylerin seçme ve seçilme hakkını da elde edeceğini belirtir Dolayısıyla siyasal katılım bireye verilen temel bir hak olarak görülmelidir. Ancak siyasal katılmayı seçme ve seçilme hakkını dar ve sadece seçimlerle sınırlı ele almak yerine kamu politikalarının belirlenme süreçlerine katılım olarak değerlendirmek, siyasal katılımın daha geniş ele alınmasına olanak sağlamaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında yöneten ve yönetilen ilişkisinin toplumsal yaşamın ana temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Gerek bireylerin kendi arasındaki ilişkisi gerekse düzen koyan erk yani devlet ve onun kurumlarıyla veya diğer kurumlarla olan ilişkisi bu kapsamda değerlendirilmektedir (Bravo, 2019: 123-125). Yani siyasal katılım ulaşılmak istenen ideal düzende vatandaşın yönetilmesinde yine vatandaşın bizzat kendinin etkisini ortaya koyan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yönetenin meşruiyetini ve toplumsal desteği kazanması için belki

de en önemli unsur olduğu söylenebilir.

Siyasal sistem ile siyasal katılım arasındaki ilişkinin yalnızca vatandaşın basitçe sandığa gitmesi ve oy kullanması veya temel vatandaşlık görevlerini yerine getirmesi ile açıklamanın yetersiz olduğu ve siyasal katılımı açıklayamayacağı düşünülmektedir. Siyasal katılma ile vatandaşın siyasette etkin bir özne haline gelmesi, yani kamusal kararların alınmasında, etkin bir karar verici pozisyonunda olarak siyasal sistemin, gelişim ve değişimini sağlaması ile açıklanabilir (Topbaş, 2010: 83). Bir başka ifade ile siyasal katılma ile vatandaşların sistemin işleminde, gelişmesinde etkin olacağı ve hatta değişimine de hem katkı sunacağı hem de karar vereceği söylenebilir.

Çağdaş siyaset anlayışının ve özellikle de modern siyasal yapılanmanın en önemli aşamalarından birisi de bir meşrulaştırma tarzı olarak siyasal katılma ve onu gerçekleştirme şekilleridir. Bu sebeple demokratik yönetim anlayışları içerisinde siyasal katılma olgusu önemli bir yer tutmaktadır (Eke, 2008: 16). Öyleyse siyasal katılmanın demokratikleşme aşamasında da aktif rol oynadığını belirtmek gerekmektedir. Siyasal katılma demokratik bir sürecin çıktısı olarak görülmektedir. Demokratik siyasal hayatın yansımalarının en somut çıktısı olarak düşünülebilen siyasal katılma, siyaset biliminin yanında siyasal iletişimin ve siyasal pazarlamanın da temas etmek durumunda olduğu bir alan olarak görülebilir.

Siyasal katılma kavramıyla ilgili pek çok tanım söz konusudur. Dar anlamda seçmenlerin sadece seçimlere katılması şeklinde tanımlanabilir. Geniş olarak ise, toplumu ilgilendiren siyasal kararların alınma sürecinin hemen her noktasında seçmenlerin yer alması olarak tanımlanabilir. Siyasal katılma, en genel anlamda seçmenlerin siyasal adayları etkilemek için içerisinde yer aldıkları yasal davranışlardır (Verba vd. 1978: 46-47). Siyasal katılımı bireyin davranış, tutum ve eğilimleri çerçevesinde açıklayan Daver'e göre siyasal katılma, bireyin (vatandaşın) siyasal sistem karşısındaki durumunu, tutumunu ve davranışlarını gösterir (Daver, 1993: 203).

Siyasal katılımı basit bir meraktan yoğun bir eyleme kadar uzanan bir eylemler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde toplumun tamamının aynı oranda siyasete katılım yapması beklenemez (Eke, 2008: 17). Bireylerin siyasal katılımının ne aynı ölçüde ne de aynı amaçla olduğu söylenebilir. Her bireyin katılıma farklı anlamlar yüklediği ve o amaçla siyasal katılım açısından farklı farklı oranda davrandığı düşünülmektedir. Ayrıca yine Verba ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada (1978) ortaya koydukları faktör analizi sonuçlarına göre siyasal katılmanın dört farklı faktörü söz konusudur. Bunlar; *Oy Verme, Kampanyada Bulunma, Toplumsal Etkinlik, Belirlenmiş İletişim*'dir. Bu faktörlere göre bireyler siyasal katılım olarak nitelenebilecek faaliyetlerde, sadece oy verme davranışında bulunabilecekleri gibi toplumsal etkinlik ile de siyasal katılmada aktif olarak yer alabilmektedirler (Verba, vd., 1978: 53). Özellikle bireylerin kendilerini yönetmesi ve demokratikleşme süreci açısından siyasal katılım kavramının önemli olduğu söylenebilir. Yine yönetim sürecine vatandaşın katılımı ile toplumsal uzlaşma kültürünün ve farklı düşünen yapılar arasındaki dengenin sağlanmasına da katkısı yadsınamaz (Aktan, 2017: 1).

Bireylerin siyasal katılımının hangi boyutta veya hangi yoğunlukta olursa olsun, özellikle siyasal iktidarın meşruiyet kazanımında, demokratik bir yönetim anlayışının yerleşmesi ve toplumsal uzlaşmanın sağlanmasında oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Özellikle siyasal katılımın öneminin görece daha genç vatandaşlar tarafından anlaşılması ve gençlerin siyasal katılımının yüksek olmasının, ülkelerin siyasi yapısı ve geleceği açısından önemi daha da fazladır.

3. SEÇMEN DAVRANIŞLARI

Bireylerin siyasal tercihlerinin önemli hale gelmesiyle birlikte seçmen davranışları da üzerinde durulan en önemli konulardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel olarak tamamen bağımsız ve birbirinden farklı tutum ve davranışlar içerisinde olan seçmenlerin, oy verme karar aşaması öncesinden başlayıp tercih sonrası tutum ve davranışlarına kadar olan sürecin bilinmesinin ve etkileyen faktörlerin ortaya konulmasının önemli bir konu olduğu düşünülmektedir. Seçmenlerin oy tercihini etkileyen faktörlerin araştırılarak ortaya konulması, seçim kampanyalarında siyasal iletişim strateji ve taktiklerinde siyasi partilere oldukça önemli bilgiler verecektir. Böylelikle gerek siyasi partiler gerekse adaylar süreci sağlıklı yürütebilecek ve doğru adımları atabilecektir.

Seçmen davranışları, bireylerin siyasal, sosyal, ekonomik açıdan içinde buldukları

süreçlerle ilgilidir. Bundan dolayı seçmen davranışını tek başına kişisel tercihe bağlamak doğru olmayacaktır. Bireyin içinde bulunduğu ortamın ve grubun seçmen tercihlerinde etkisi kaçınılmazdır (Akın, 2012: 14). Ayrıca önceki dönemlere ait sonuçlar üzerinden seçmen davranışlarının incelenmesi de seçim araştırmalarına fazlasıyla katkı sağlayacaktır.

Siyasal katılımı etkileyen önemli faktörlerden bazılarının seçmenin fiziki, kişisel ve hatta değer yargılarına kadar uzanan özellikleri olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bazı seçmenler siyasete katılım açısından oy bile vermeye gitmezken, bazıları ise siyasal organizasyonlara ciddi zaman ve kaynak ayırıyor olabilir (Akgül, 2013: 39). Bu durum ise seçmenlerin birbirlerinden farklı davranışlar sergilemelerinin nedenlerinin irdelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca özellikle iletişim ve medya konusundaki teknolojik gelişmelerle birlikte, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması ve dolayısıyla bilgiye ulaşma oranının yükselmesi siyasi konularda da vatandaşın bilgi seviyesini arttırmıştır. Özellikle teknoloji kullanım oranının yüksek olduğu gençlerde bilgiye ulaşma daha da yüksektir. Bu durumun da seçmen davranışlarını doğrudan etkilediği söylenebilir.

Demokratik toplumlarda söz konusu gelişmelerin çerçevesinde seçmen davranışlarını etkileyen pek çok unsur vardır. Bu unsurların ayrı ayrı değerlendirilmesinin yanında farklılıkları göz ardı edilmeden bir bütün halinde değerlendirilmesi de düşünülebilir. Yani seçmen davranışlarını etkileyen toplumsal, kültürel, ekonomik, psikolojik veya sosyolojik pek çok faktör vardır. Bu faktörlerdeki değişiklikler de doğal olarak seçmenlerin tutum ve davranışlarındaki değişimlere sebep olmaktadır. Ülkenin içinden geçtiği dönemsel faktörlerin yanında bireysel bir takım durumlar da bu faktörlerin seçmen davranışındaki değişimi etkilemesinde farklılıklar ortaya koyabilir (Çinko, 2006: 111, Tan ve Baydaş, 2017: 605). Hangi faktör ne kadar olursa olsun seçmen davranışlarının üzerinde etkisinin olduğu geniş ve karmaşık yapının varlığının söz konusu olduğu söylenebilir. Ancak ne olursa olsun bütün bu faktörlerin bilinmesi hem siyasi partiler açısından seçmen rolüyle hem de yöneten-yönetilen ilişkisi bağlamında da önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak bir adayın ve partinin veya partinin siyasi iletişim faaliyetlerini yürüten profesyonellerin oy almak/ siyasal tercihini etkilemek istedikleri hedef kitleyi yani seçmeni iyi tanıması yürütülen kampanyanın başarısı açısından oldukça önemli bir konudur. Bu açıdan seçmen davranışlarıyla ilgili teorik yaklaşımların önemli olduğu düşünülmektedir.

3.1. Seçmen Davranışlarında Teorik Yaklaşımlar

Seçmen davranışlarıyla ilgili teorik çalışmaların 1940'lı yıllardan itibaren yoğunlaşmaya başladığı alan yazınında görülmektedir. Söz konusu çalışmaların konusu ekonomik, sosyolojik ve psikolojik olmak üzere üç temel açıdan ele alınmaktadır. Ayrıca bu temel yaklaşımların dışında başka yaklaşımlarda bulunmakla beraber çalışmada yalnızca temel yaklaşımlar ele alınmıştır.

3.1.1. Ekonomik (Rasyonel Tercih) Yaklaşım

1957 yılında ünlü ekonomist Antony Downs tarafından yayınlanan “An Economic Theory of Democracy” de ortaya atılan görüşler çerçevesinde şekillenen bu yaklaşım, seçmen davranışlarını kişisel özellikler, sosyal çevre veya gruplardan ziyade birey odaklı ele almasıyla diğer yaklaşımlardan ayrılmaktadır. Bu yaklaşıma göre seçmenler rasyoneldir dolayısıyla kendi çıkarlarını yine en iyi kendisi bilmekte ve siyasal alana yönelik davranışlarını çıkarları ekseninde şekillendirmektedir. Bu yaklaşımda seçmenler, seçim dönemlerinde maddi çıkarlarını merkeze alarak kendilerine en yüksek faydayı sağlayacak parti veya adaya oy vermektedir. Dolayısıyla oy verme davranışının temel amacı fayda maksimizasyonudur (Kalender, 1998: 52-53).

Bireylerin rasyonel olduğu fikrini temel alan yaklaşımlar genellikle bu durumun bir süreç sonucu ortaya çıktığını ifade etmektedir. Rasyonel seçmenler siyasal tercihlerde bulunmadan önce adaylar ve partiler hakkında bilgiler toplar ve gözlemler yaparlar. Bu davranışın nedeni kendi çıkarına en uygun parti ve adayı belirlemektir. Zira bireylerin bugün rasyonel kararlar alabiliyor olmalarının nedeni geçmiş deneyimleri ve gözlemleridir. Seçmen davranışlarını bir süreç ve aynı zamanda bireysel talep ve beklentilerle açıklamaya yönelik yaklaşımlardan biri ekonomik yaklaşımın bir diğer versiyonu olan “geçmişe dönük oy verme”dir. Bu yaklaşıma göre seçmenler, oy verme

davranışında bulunurken mevcut iktidarın uygulamalarına, politikalarına ve kendi çıkarlarına uygunluğuna bakmaktadır. Seçmen burada siyasal iktidarın politika ve uygulamalarını, doğruluğu veya yerindeliği gibi unsurlardan ziyade kendi çıkarlarına uygunluğu ekseninde değerlendirmektedir. İktidar partisinin faaliyetleri ekonomik göstergeleri olumlu etkiliyor ve seçmenin çıkarları ile uyuyorsa, seçmen tercihini iktidardan yana kullanarak siyasi partiyi ödüllendirmekte aksi durumda oyunu kendisi için daha uygun bir partiye vererek iktidar partisini cezalandırmaktadır (Akgün, 2002: 27).

Rasyonel tercih yaklaşımı, seçmenleri soyut olarak da olsa ekonomideki hesapçı kişiliklere döndürmektedir. Bu durumun ayırt edici özelliği siyasette bireylerin kendi amaçlarına ve çıkarlarına bireysel açıdan ulaşmaları üzerine gitmeleridir (Hague ve Harrop. 2016: 104-105).

3.1.2. Sosyo Psikolojik Yaklaşım

Sosyo psikolojik yaklaşım bir diğer adıyla “Michigan Modeli” seçmen davranışlarına yönelik en kapsamlı ve etkili yaklaşımdır. Seçmen davranışlarını parti ile özdeşleşme ve parti sadakati gibi kavramlarla açıklamaya yönelik varsayımları, aynı konuya yönelik birçok araştırmanın temelini oluşturmaktadır. Yaklaşım seçmenlerin oy verme davranışının sadece seçimlere yönelik anlık kararlarla ortaya çıkmadığını; siyasal yaşamının, çocukluğunun ve deneyimlerinin oy verme süreci üzerinde etkili olduğunu ifade etmektedir. Seçmenlerin siyasi tercihlerini belirlemede temel aldığı kriter partiye bağlılık diğer adıyla “parti ile özdeşleşme”dir. Bu özdeşleşme bireyin erken yaşlardan itibaren etkileşim içerisinde olduğu aile, eş ve gruplarla paylaşılan deneyimler neticesinde kazanılır (Evans, 2004: 23-24). Bu yaklaşımda seçmenlerin sosyal varlıklar olarak grup aidiyeti yüksektir dolayısıyla siyasal olaylara yönelik algıları çoğu zaman aynı olmakta veya grubun bakış açısına yakınlık göstermektedir. Siyasi partiler konumu itibarıyla bu sosyal grupların başında gelmektedir. Bununla birlikte bireylerin siyasi partilere doğrudan üye olmaksızın, kongre veya etkinliklerine katılmadan veya direkt olarak iletişime geçmeden aidiyet hissedebilmesinin mümkün olması, siyasi partilerin sosyal gruplar içerisinde önemini arttırmaktadır (Campbell ve diğerleri, 1954: 89)

Sosyo psikolojik yaklaşım seçmen davranışlarını bir süreç olarak görmekle birlikte parti aidiyeti ile açıklarken bireylerin sosyal yaşamlarında meydana gelen değişimlerin de tercihlerine etki ettiğini ve farklı partilere yönelebilmelerinin önünü açtığını ifade etmektedir. Bireyler hayatlarının belirli dönemlerinde ekonomik, sosyal veya siyasal sebeplerle kendilerini farklı toplumsal gruplara ait hissedebilirler. Bu dönemlerde parti bağlılığında değişimler görülür dolayısıyla parti aidiyeti her dönemde sabit kalan bir faktör değil bireylerin yaşam süreçlerinden etkilenen dinamik bir unsurdur (Demirtaş, 2015: 136). Genel itibarıyla sosyo psikolojik yaklaşım, bireylerin çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde sosyal gruplarla yaşanan etkileşiminin bir sonucu olarak bir siyasi partiye psikolojik aidiyet hissetmesini ifade eden yaklaşımdır.

3.1.3. Sosyolojik Yaklaşım (Columbia Ekolü)

Sosyolojik yaklaşım; seçmenlerin, kökleşmiş siyasal kimliklerinden hareketle siyasal tercihlerinin istikrarlı bir sürecin sonucu olduğunu, şiddetli bir aidiyet ve vazgeçilmezlik oluşturduğunu ileri sürmektedir (Akgün, 2002: 25). Bu yaklaşımın temelleri, 1940 yılında ABD’de Lazarsfeld, Berelson ve Gaudet tarafından yapılan seçmen davranışlarını anlamaya ve açıklamaya yönelik bir araştırmayla atılmıştır. Araştırmada seçmenler çok seçenekli bir durumda bir tercihte bulunmakta ve bu tercihin ortaya çıkmasında basın ve radyo gibi iletişim araçlarının ne derece etkili olduğu gözlemlenmektedir. Elde edilen bulgular sanılanın aksine tercihlerde söz konusu unsurların etkisinin minimum düzeyde olduğunu göstermektedir. Araştırmaya göre iletişim teknolojilerinden ziyade seçmen davranışlarını etkileyen temel unsurlar sosyolojik öğelerdir. Bireyi merkeze alan ekonomik yaklaşımdan farklı olarak sosyolojik yaklaşım bireyi göz ardı etmiş ve seçmenlerin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal grupları temel almıştır. Yaklaşımına göre seçmen davranışları aile, din, ikamet edilen yer, iş ortamı ve sosyal çevre gibi sosyolojik unsurlar içinde değerlendirilmelidir zira birey bu unsurlardan sürekli olarak etkilenmekte ve tercihlerine etki eden temel unsurlar sosyolojik kökenli olmaktadır. Birey sosyal bir varlık olması nedeniyle içinde bulunduğu grupların ve toplumun

bir üyesidir. Dolayısıyla içinde bulunduğu grubun değer ve yargılarına uygun olarak hareket ettiğinde ödüllendirileceğini aksi halde dışlama, çıkarılma vb. cezalandırma yöntemleriyle karşılaşacağını bilmektedir. Bu nedenle bireyler siyasal tercihlerini belirlerken grup kararlarını ve normlarını baz almaktadır (Kalender, 1998: 43).

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ: Demokratik sistemin oturması ile birlikte en küçük kurumlardan en büyük birlikteliklere kadar yönetimin, vatandaşın da içine katıldığı bir süreç halini aldığı söylenebilir. Bu açıdan “seçmen” rolüyle vatandaşların başta seçim süreçleri olmak üzere pek çok açıdan öneminin arttığı görülmektedir.

Seçmenlerin içinde ise küreselleşme, bilişim ve iletişim teknolojilerinin de etkisiyle günümüzde bu değişim ve yeniliklerin içinde büyüyen gençlerin önemi daha da artmaktadır. Hem belirleyici denilecek kadar yüksek oranda olmaları hem de olaylara farklı bakış açıları genç seçmenlerin üzerinde gerçekleştirilecek araştırmaların önemini ortaya koymaktadır.

Yukarıda belirtilen temel bilgilerden hareketle bu araştırmanın temel amacı, genç seçmenlerin siyasete ilgi düzeyleri ve siyasal katılım düzeyleri bakımından farklı bölümlerden oluşup oluşmadığını tespit edebilmektir. Yine bunun yanında söz konusu seçmenlerin demografik özelliklerine göre ilgili bölümler hakkında daha ayrıntılı bilgilere ulaşılması amaçlanmaktadır.

Araştırmanın örnek kütlesi basit tesadüfi örnekleme yöntemi ile Isparta ilindeki Süleyman Demirel Üniversitesi merkez yerleşkesinde eğitimlerine devam eden öğrencilerle sınırlandırılmıştır. Araştırmanın özellikle üniversite öğrenimi gören gençler üzerinde yapılmasının temel amacının üniversite eğitiminin ve universal yaşamın siyasal katılım ve siyasete olan ilgi düzeyi üzerinde olumlu katkı sağlayacağı varsayımından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın genç seçmenler üzerine yapılan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.2. Örneklem Süreci

Genç seçmenler arasında siyasete ilgi, siyasal katılma ve vatandaşlık bağlamında seçmen davranışları yönünde farklılıkların olup olmadığını, gruplara ayrılıp ayrılmadığını test etmek amacıyla gerçekleştirilen bu araştırmada verilerin toplanmasında yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genç seçmenlerin siyasete ve seçimlere ilgi düzeylerini ve söz konusu katılımın vatandaşlık bağlamında değerlendirilmesine yönelik; *Yaşlılara göre kendinizi kıyaslarsanız siyasete daha az ilgi duyduğunuzu düşünüyor musunuz? Seçimlerde kullanacağınız oy ile devlete olan vatandaşlık bağımızın güçleneceğini düşünüyor musunuz?Evet/Hayır* şeklinde cevaplanan sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde ise ilgili literatür taramasından sonra Janine Dermody, Stuart Hanmer-Lloyd ve Richard Scullion’ın 2010 yılında yayınlanan *“Young People and Voting Behaviour: Alienated Youth and (or) an Interested and Critical Citizenry?”* isimli makalelerinde uygulanan 12 değişkenli ölçek kullanılmıştır. Söz konusu ölçek beşli likert tipi ölçek şeklinde oluşturulmuştur (1=Kesinlikle Katılmıyorum, 2=Katılmıyorum, 3=Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum). Anket formunun son bölümünde ise katılımcıların demografik özelliklerini öğrenmeye yönelik sorular vardır.

Anket formu önce alan uzmanlarına incelenmiştir. Alan uzmanları tarafından değerlendirildikten sonra oluşan anket formu, yaklaşık 30 kişi üzerinde gerçekleştirilmiş ve ardından gerekli düzeltmeler sonrası uygulanmaya başlanmıştır. Anket, 2018 Ocak ayı içerisinde Süleyman Demirel Üniversitesinin merkez yerleşkesinde bulunan bütün okullarda basit tesadüfi örneklem yöntemiyle uygulanmıştır. Söz konusu anket uygulamasından sonra elde edilen anketler incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda eksik ya da hatalı alınan 76 anket çıkartılmış ve 401 adet kullanılabilir anket araştırmaya dâhil edilmiştir. Sonuç olarak Araştırmanın uygulama bölümünde Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi’nde öğrenim gören öğrencilerden yüz yüze anket tekniği ile alınan 401 kullanılabilir anketten elde edilen verilere, SPSS 23 İstatistik programı ile uygulanan testlerin sonucunda ulaşılan bulgular yer almaktadır.

4.3. Araştırmanın Hipotezleri ve Veri Analiz Yöntemleri

Araştırmanın hipotezleri ilgili literatür araştırmasından da yararlanılarak aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

- H₁:** Genç Seçmenler Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında farklı bölümlerden oluşmaktadırlar.
- H₂:** Genç Seçmenler Siyasete ve Seçimlere İlgi Düzeyleri Bakımından farklı bölümlerden oluşmaktadırlar.
- H₃:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler arasında demografik özellikler bakımından anlamlı bir fark vardır.
- H_{3a}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler cinsiyete göre anlamlı bir fark vardır.
- H_{3b}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler yaşa göre anlamlı bir fark vardır.
- H_{3c}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler medeni duruma göre anlamlı bir fark vardır.
- H_{3d}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler öğrenim gördüğü okula göre anlamlı bir fark vardır.
- H_{3e}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler aylık gelire göre anlamlı bir fark vardır.
- H_{3f}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler gelirinin kaynağına göre anlamlı bir fark vardır.
- H_{3g}:** Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler ek olarak bir yerde çalışmasına göre anlamlı bir fark vardır.

Araştırmanın verilerini Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinden elde edilen veriler oluşturmaktadır. Araştırmada öncelikle verilerin elde edildiği ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilikleri test edilmiştir. Sonra ilgili verilerden katılımcılarla ilgili tanımlayıcı istatistikler elde edilmiştir. Ardından araştırmanın hipotezleri test edilirken, Kümeleme Analizi (Cluster Analysis) ve Varyans Analizi (One-Way ANOVA) kullanılmıştır. Kümeleme analizi, değişkenlerin tamamı üzerinden bütün bireylerin birbiriyle olan benzerlikleri üzerinden söz konusu bu benzer bireyleri aynı gruplarda veya kümelerde toplanmasını esas alan, sonuçta da bu kümeleri ve içerisindeki katılımcıları ortaya koyan bir analizdir (Kurtuluş, 2004: 409).

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya katılanların demografik özellikleri Tablo 1.'de görülmektedir. Araştırmaya katılan seçmenlerin cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu ve gelir düzeylerini içeren demografik özelliklerine göre; katılımcıların %56,5'i erkek, %43,5'i bayandır. Katılımcıların, 18'i evli, 375'i bekârdır. Yani oransal olarak, %4,6'sı evli, %95,4'ü bekârdır.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Seçmenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Seçmelerin Demografik Özellikleri	N	(%)
Cinsiyet		
Erkek	223	56,5
Kadın	172	43,5
Medeni Durum		
Evli	18	4,6
Bekâr	375	95,4

Yaş		
18-20	158	40,2
21-23	185	47,1
24-26	39	9,9
27-Üzeri	11	2,8
Öğrenim Gördüğünüz Okul		
Fakülte/Yüksekokul	301	77,2
Ön Lisans (MYO)	89	22,8
Aylık Gelir		
0-300	108	28,1
301-500	99	25,8
501-800	40	10,4
801-Üzeri	137	35,7
Geliriniz Aileniz ve Devlet Burs veya Kredisine mi Bağlı.?		
Evet	298	75,6
Hayır	96	24,4
Ek Olarak Bir Yerde Çalışıyor musunuz.?		
Evet	88	22,3
Hayır	307	77,7

Ayrıca katılımcıların %40,2'si 18-20, %47,1'i 21-23, %9,9'u 24-26, %2,8'i 27-Üzeri yaş grubuna dâhildir. Yine katılımcıların, %77,2'si fakülte/yüksekokul, %22,8'i ise ön lisans öğrencisidir. Gelir düzeyi olarak ise katılımcıların %28,1'i 0-300, %25,8'i 301-500, %10,4'ü 501-800 ve %35,7'sinin ise 801-Üzerigelire sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca seçmenlerin oy verme davranışını etkilediği düşünülen ekonomik bağımsızlık durumunu tespit etmek amacıyla, bu demografik soruların dışında genç seçmenlerin gelirlerini kendilerinin mi elde ettiği yoksa ailelerinden veya devlet bursu/kredisi ile mi sağladığını belirlemek için sorulan “Geliriniz Aileniz ve Devlet Burs veya Kredisine mi Bağlı.?” sorunun sonucunda katılımcıların %75,6'sı ‘evet’, %24,4'ü ise ‘hayır’ cevabını vermiştir. Yine sorulan, “Ek Olarak Bir Yerde Çalışıyor musunuz.?” sorusuna verilen cevaplar %22,3 ‘evet’, %77,7 ‘hayır’ şeklinde sonuçlanarak bir önceki sorunun cevabını da tamamlar nitelikte bir sonuç elde edilmiştir. Yani katılımcıların büyük çoğunluğu gelir olarak ailelerine veya devletten aldıkları kredi/burs gelirine bağlıdır.

Tablo 2: Genç Seçmenlerin Siyasete ve Seçimlere Olan İlgi Düzeyi

	Evet	(%)	Hayır	(%)
Yaşlılara göre kendinizi kıyaslarsanız siyasete daha az ilgi duyduğunuzu düşünüyor musunuz?	193	48,3	207	51,7
Seçimlerde kullanacağımız oy ile devlete olan vatandaşlık bağımızın güçleneceğini düşünüyor musunuz?	247	61,8	153	38,2
Önümüzdeki seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz?	307	76,8	93	23,2

Araştırmaya katılan genç seçmenlerin siyasete ve seçimlere olan ilgi düzeylerini öğrenebilmek için katılımcılara; “Yaşlılara göre kendinizi kıyaslarsanız siyasete daha az ilgi duyduğunuzu düşünüyor musunuz?”, “Seçimlerde kullanacağımız oy ile devlete olan vatandaşlık bağınızın güçleneceğini düşünüyor musunuz?” ve “Önümüzdeki seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz?” soruları sorulmuştur. Sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, genç seçmenlerin neredeyse yarısının yaşlılara oranla siyasete daha az ilgi duydukları görülmektedir. Katılımcıların %48,3’ü siyasete yaşlılardan daha az ilgi duyduğunu belirtmektedir. Bu oran siyasetle ilgilenen, siyasi organizasyonlarda yer alan veya almak isteyen gençlerin az olduğu sonucunu bize göstermektedir. İlgili sonucun ülkelerin geleceğini şekillendiren siyaset kurumunun en önemli aktörü olduğu düşünülen siyasi partilerde gençlerin yer almamasının, siyasi partilerin parti kademelerinde gençlere veremediğinden mi yoksa gençlerin siyasetten ve doğal olarak siyasi partilerde siyaset yapma fikrinden uzaklaşıp, siyasete olan ilgilerinin azalmasından mı olduğu sorusunu düşündürmektedir. Ayrıca genç seçmen potansiyelinin yüksek olduğu ülkelerde gençlerin siyasete ve seçimlere ilgisiz olması bir vatandaşlık görevi olan oy verme işlemini sorgulamadan gerçekleştirme ve söz konusu oy verme işleminin önemini ne olduğunu bilmediği düşüncesinin ortaya çıkmasına sebep olduğu düşünülmektedir.

Seçimlerde kullanılan oy verme davranışının vatandaşlık bağına etkisini ölçmek adına sorduğumuz “Seçimlerde kullanacağınız oy ile devlete olan vatandaşlık bağınızın güçleneceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna %61,8 “evet”, %38,2 ise “hayır” şeklinde cevap verilmiştir. Bu durumda katılımcıların büyük çoğunluğunun oy verme davranışının bir vatandaşlık görevi olduğunu düşündüğü söylenebilir. Yine katılımcıların bir sonraki seçimde oy kullanmayı düşünüp düşünmediğini öğrenmek için sorulan soruya ise, %76,8 “evet” cevabı vermiştir. Bu sonuç, genç seçmenlerin seçimlere katılımlarının oldukça yoğun olduğunu göstermektedir. Seçimlere katılmayı düşünenlerin bu kadar yoğun olmasının özellikle katılımcı demokrasilerin en önemli unsuru olduğu düşünülen seçimlerin, seçmenler tarafından benimsendiğinin yani bireylerin de demokratik haklarını kullanması hususunda bilinçli olduğu sonucunu ortaya koymaktadır. Ancak seçimlere katılımın bir vatandaşlık bağının güçleneceğine inancında oldukça yüksek bir oranda (%38,2) hayır denmesinin genç seçmenlerin vatandaşlık anlayışında bazı değişikliklerin gerçekleştiği şekilde yorumlanabilir.

Tablo 3: Güvenilirlik ve Geçerlilik Değerleri

Araştırmada Kullanılan Ölçekler	Cronbah’s Alpha Katsayıları	Değişken Sayısı
Sinizm	0,821	5
Etkinlik	0,775	4
Güven	0,779	3

Araştırmanın Cronbach's Alpha Güvenilirlik Testi sonuçları Tablo 3.'de görülmektedir. Bu sonuçlara göre araştırmada yer alan üç adet ölçeğin Cronbah’s Alpha değerleri; 0,82, 0,77, 0,77 çıkmıştır. Bu değerler Cronbach's Alpha Katsayısı için alt sınır kabul edilen 0,70 değerinin üstündedir (Hair, vd., 1998: 118). Ayrıca araştırmanın geçerliliğinin ölçülmesinde kullanılan en yaygın yöntem olan faktör analizi sonuçlarına bakıldığında KMO değerinin 0,80, açıklanan toplam varyansın 0,62 olduğu görülmüştür. Bu sonuç açıklanan toplam varyans için genel kabul gören 0,50 değerinin üzerindedir ve iyi bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır (Yeniçeri, 2005: 237, Grewal, vd., 2003: 264).

Tablo 4: Her Bir Kümedeki Seçmen Sayısı

Kümeler	Kümelerdeki Seçmen Sayısı	%
1.Küme	212	0,53
2.Küme	189	0,47

Tablo 4.'de görüleceği gibi yapılan kümeleme analizi neticesinde katılımcı genç seçmenler iki kümede toplanmışlardır. Yapılan kümeleme analizi sonucunda 1. kümede bulunan genç seçmen sayısının 212 kişi, 2. kümede yer alan genç seçmen sayısının ise 189 kişi olduğu görülmektedir. Yani vatandaşlık ve siyasete olan ilgi bağlamında genç seçmenlerin iki bölümden oluştuğu, bunlardan birinin % 53 ile, diğerinin ise % 47 ile oluşan iki bölüm olduğu söylenebilir.

Tablo 5: Nihai Küme Merkezleri

Değişkenler		Kümeleşmeler	
		1. Küme	2. Küme
Adayların seçim sürecindeki vaatlerini tutacaklarına inanıyorum.	Güven D1	1,88	2,88
Politikacıların çoğuna güvenilebilir.	Güven D2	1,63	2,49
İktidara gelen liderlerin doğru şeyler yapacaklarına güveniyorum.	Güven D3	2,16	3,29
Ülkenin karşılaştığı önemli siyasi problemleri kavradığımı hissediyorum.	Etkinlik D1	3,80	3,67
Oy kullanmak seçmenlere iktidarın icraatlarını etkileme noktasında bir fırsat sunar.	Etkinlik D2	3,88	3,79
İktidarın uyguladığı politikalarda vatandaş olarak söz hakkımın olduğunu düşünüyorum.	Etkinlik D3	3,99	3,84
Kullanacağım oyun mevcut durumu değiştireceğine inanıyorum.	Etkinlik D4	3,42	3,49
Politikacıların çoğu kendilerine veya özel ilişkilerine hizmet etmektedirler.	Sinizm D1	4,25	2,66
Politikacılar medya ve halka yalan söylemektedirler.	Sinizm D2	4,12	2,49
İktidarın sadece kendine düşünen az sayıdaki çıkar grupları tarafından yönetildiğini düşünüyorum.	Sinizm D3	4,11	2,33
Seçilmek için aday olan kişiler insanların fikirleriyle değil oylarıyla ilgilenmektedirler.	Sinizm D4	4,45	2,75
Politikacılar seçildikten sonra halkla olan iletişimlerini azaltırlar.	Sinizm D5	3,84	2,81

Tablo 5.'de nihai küme merkezlerine bakıldığında 1. kümenin ortalamalarının 2. kümenin ortalamalarına göre daha düşük olduğu görülmektedir. Bir başka ifade ile 1. kümenin 2. kümeyle oranla güven, etkinlik ve sinizm boyutlarını oluşturan ifadelerle katılma derecelerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

Tablo 4 ve Tablo 5'den de görüldüğü üzere, "*H₁: Genç Seçmenler Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında farklı bölümlerden oluşmaktadır.*" H₁ hipotezi kabul edilmiştir.

	Ortalamanın Karesi	Hata Ortalamasının Karesi	Serbestlik Derecesi	F Değeri	Anl.
Güven D1	90,422	1,106	363	81,761	,000
Güven D2	67,678	1,124	363	60,207	,000
Güven D3	116,244	1,220	363	95,276	,000
Etkinlik D1	1,470	1,094	363	1,343	,247
Etkinlik D2	,650	1,126	363	,577	,448
Etkinlik D3	2,030	1,203	363	1,687	,195
Etkinlik D4	,405	1,283	363	,316	,574
Sinizm D1	228,642	,723	363	316,149	,000
Sinizm D2	243,263	,802	363	303,166	,000
Sinizm D3	286,173	1,025	363	279,104	,000
Sinizm D4	261,499	,805	363	325,025	,000
Sinizm D5	96,499	1,229	363	78,534	,000

ANOVA tablosu, varyans analizi sonuçlarını ortaya koymaktadır ve değişkenlerin 2 kümedeki ortalamaları arasında p=0,05 anlamlılık düzeyinde fark olup olmadığını göstermektedir.

Değişkenlere ilişkin Varyans analizi sonuçları Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6.’ya bakıldığında güven ve sinizm boyutlarının bütün değişkenlerinde $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistikî bakımdan anlamlı bir farklılıklar olduğu görülmektedir. Ancak etkinlik boyutunun hiçbir değişkeninde $\alpha=0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistikî bakımdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Demografik Özelliklerin Kümelere Dağılımı

Cinsiyet																		
	Erkek		%		Kadın		%		Toplam	%								
1.Küme	102	51	78	49,4	180	50,3												
2.Küme	98	49	80	50,6	178	49,7												
Yaş																		
	18		%		18 Üzeri		%		Toplam	%								
1.Küme	16	32,7	163	52,9	179	50,1												
2.Küme	33	67,3	145	47,1	178	49,9												
Medeni Durum																		
	Bekâr		%		Evli		%		Toplam	%								
1.Küme	172	50,6	6	40	178	50												
2.Küme	169	49,4	9	60	178	50												
Öğrenim Düzeyi																		
	Fakülte		%		Ön Lisans		%		Toplam	%								
1.Küme	134	48,7	42	53,2	176	49,7												
2.Küme	141	51,3	37	46,8	178	50,3												
Geliriniz aileniz ve devlet bursu ya da kredisine mi bağlı?																		
	Evet		%		Hayır		%		Toplam	%								
1.Küme	138	51,1	42	48,3	180	50,4												
2.Küme	132	48,9	45	51,7	177	49,6												
Ek olarak bir yerde çalışıyor musunuz?																		
	Evet		%		Hayır		%		Toplam	%								
1.Küme	36	44,4	144	52	180	50,3												
2.Küme	45	55,6	133	48	178	49,7												
Aylık Gelir Düzeyi?																		
	0-300		%		301-500		%		501-800		%		800-Üzeri		%		Toplam	%
1.Küme	49	52	36	40	23	66	64	51	172	50								
2.Küme	46	48	55	60	12	34	62	49	175	50								

Tablo 7’de araştırmaya katılanların demografik özelliklerine göre kümelere dağılımı gösterilmektedir. Tablo incelendiğinde de görüleceği gibi katılımcıların demografik özelliklerine

göre de 2 grupta toplandığı açıktır. Araştırmaya katılan erkeklerin % 51'i 1. kümedeyken, % 49'u 2. kümededir. Bu oran kadınlarda 1. küme % 49,4, 2. küme ise % 50,6'i şeklinde oluşmuştur. Araştırmaya katılan 18 yaşında olanlardan % 32,7'si 1. kümede yer alırken, % 67,3'ü 2. kümede yer almaktadır. 18 yaşın üzerinde olan katılımcılarda ise dağılım, % 52,9 1. küme, % 47,1 2. küme şeklinde oluşmuştur. Katılımcıların medeni durumundaki küme dağılımına bakıldığında ise 1. ve 2. kümeler sırasıyla; bekârlarda % 50,6, % 49,4, evlilerde ise % 50, % 50 şeklinde oluşmuştur. Bu dağılım aynı sıra ile öğrenim görülen okula bakıldığında fakültede okuyanlarda % 48,7, % 51,3, meslek yüksekokullarında okuyanlar için ise yine sırasıyla % 53,2, % 46,8'dir.

Katılımcıların gelirlerinin kökenini öğrenmek için sorulan sorunun kümelere ayrılmasının incelenmesinde geliri aile veya devlet bursuna bağlı olanların % 51,1'i 1. kümede, % 48,9'u 2. kümede, gelirini aile veya devlet bursu dışında elde edenlerin ise % 48,3'ü 1. kümede, % 51,7'si ise 2. kümede yer almaktadır. Yine bu soruya ilaveten katılımcıların ek olarak bir yerde çalışıp çalışmadığı sorulduğunda ise "Evet, çalışıyorum" diyenlerin % 44,4'ü 1. kümede, % 55,6'sı 2. kümede, "Hayır, çalışmıyorum" diyenlerin ise, % 52,'si 1. kümede, % 48'i ise 2. kümede bulunmaktadır. Son olarak katılımcıların gelir düzeylerinin kümelere ayrılması incelendiğinde, 0-300 TL geliri olanların % 52'si, 301-500 TL olanların % 40'ı, 501-800 olanların % 66'sı, 800-Üzeri olanların % 51'i 1. kümede yer alırken, aynı sıra ile, % 48, % 60, % 34 ve % 49'u 2. kümede yer almaktadır.

	Ortalamanın Karesi	Hata Ortalamasının Karesi	Serbestlik Derecesi	F Değeri	Anl.
Cinsiyetiniz?	2,133	,240	371	8,881	,003
Yaşınız?	,013	,119	371	,112	,738
Medeni durumunuz?	,864	,059	371	14,535	,000
Öğrenim gördüğünüz okul?	,329	,176	371	1,868	,173
Aylık geliriniz?	488,804	,217	371	2257,428	,000
Geliriniz aileniz ve devlet bursu ya da kredisine mi bağlı?	,653	,184	371	3,556	,060
Ek olarak bir yerde çalışıyor musunuz?	2,131	,173	371	12,346	,000

Araştırmaya katılan genç seçmenlerin vatandaşlık ve siyasal katılma algılamalarına göre demografik özellikleri bakımından farklılıklar gösterip göstermediğini test etmek için varyans analizi uygulanmıştır. Kümeler arasında cinsiyet, medeni durum, aylık gelir ve ek olarak bir yerde çalışma durumuna göre $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistikî bakımdan anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. Yani bu sonuç araştırmanın hipotezlerinden;

"H_{3a}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler cinsiyete göre anlamlı bir fark vardır."

"H_{3c}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler medeni duruma göre anlamlı bir fark vardır."

"H_{3e}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler aylık gelire göre anlamlı bir fark vardır."

"H_{3g}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler ek olarak bir yerde çalışmasına göre anlamlı bir fark vardır." H_{3a}, H_{3c}, H_{3e}, H_{3g} hipotezleri kabul edilmiştir.

Ancak katılımcıların yaşı, öğrenim gördüğü okul ve gelirinin aile veya devlet bursuna mı bağlı olduğu sorularında $p=0,05$ anlamlılık düzeyinde istatistikî bakımdan anlamlı bir fark olmadığı görülmektedir. Yani araştırmanın hipotezlerinden;

"H_{3b}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler yaşa göre anlamlı bir fark vardır."

"H_{3d}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler öğrenim gördüğü okula göre anlamlı bir fark vardır."

“H_{3f}: Genç Seçmenlerin Siyasal Katılım ve Vatandaşlık Bağlamında oluşturdukları kümeler gelirlinin kaynağına göre anlamlı bir fark vardır.” H_{3b}, H_{3d}, H_{3f} hipotezleri ret edilmiştir.

Bu durum değerlendirilecek olursa, katılımcıların büyük çoğunluğunun 18-24 yaş grubunda olması, katılımcıların genel itibari ile gerek fakültede gerekse meslek yüksekokullarında öğrenim gören öğrencilerin başka bir işle meşgul olmayıp direkt öğrencilik yapmalarının bu hususlarda kümeler ayrılmasının zor olduğunu göstermektedir. YAnova testinde anlamlılık değeri 0,06 gibi sınırdan bir sonuç olduğu görülen, ek olarak bir yerde çalışılması ile ilgili soruda ise, katılımcıların büyük çoğunluğunun “hayır” demesinin ilgili konuda kümeler ayrılmamasına neden olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 9: Genç Seçmenlerin Siyasete ve Seçimlere İlgili Düzeylerinin Kümelere Dağılımı

Yaşlılara göre kendinizi kıyaslırsanız, seçimlere daha az ilgi duyduğunuzu düşünüyor musunuz.?						
	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
1.Küme	84	49,1	98	51	182	50,1
2.Küme	87	50,9	94	49	181	49,9
Seçimlerde kullanacağımız oy ile devlete olan vatandaşlık bağımızın güçleneceğini düşünüyor musunuz.?						
	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
1.Küme	106	45,9	76	57,6	182	50,1
2.Küme	125	54,1	56	42,4	181	49,9
Önümüzdeki seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz.?						
	Evet	%	Hayır	%	Toplam	%
1.Küme	142	50,5	40	48,8	182	50,1
2.Küme	139	49,5	42	51,2	181	49,9

Katılımcıların siyasal katılım ve vatandaşlık bağlarının seçmen davranışına daha da özelinde oy verme davranışına olan etkisinin irdelenmesi için sorulan soruların kümeler ayrımını incelediğimizde “Yaşlılara göre kendinizi kıyaslırsanız, seçimlere daha az ilgi duyduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusuna “Evet” diyenlerin , % 49,1’i 1. kümede, % 50,9’u 2. kümede; “Hayır” diyenlerin ise % 50,1’i 1. kümede, , % 49,9’u 2. kümede yer almaktadır. Yine “Seçimlerde kullanacağımız oy ile devlete olan vatandaşlık bağımızın güçleneceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna “Evet” diyenlerin , % 45,9’u 1. kümede, , % 54,1’i 2. kümede; “Hayır” diyenlerin ise % 50,1’i 1. kümede, , % 49,9’u 2. kümede yer almaktadır. Son olarak ise; “Önümüzdeki seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz?” sorusuna “Evet” diyenlerin , % 50,5’i 1. kümede, , % 49,5’i 2. kümede; “Hayır” diyenlerin ise % 48,8’i 1. kümede, % 51,2’si 2. kümede yer aldığı görülmektedir.

Tablo 9 göstermektedir ki, araştırmanın hipotezlerinden, “H₂: Genç Seçmenler Siyasete ve Seçimlere İlgili Düzeyleri Bakımından farklı bölümlerden oluşmaktadırlar.” H₂ hipotezi kabul edilmiştir.

6.SONUÇ

Araştırmada genç seçmenlerin siyasete olan ilgi düzeyleri ve siyasal katılım konularını vatandaşlık bağlamında değerlendirilip, gruplara ayrılıp ayrılmadığını ortaya koyabilmek amacıyla kümeleme analizi kullanılmıştır. Kümeleme analizi sonuçlarına göre seçmenlerin iki grupta toplandığı görülmektedir.

Kümeleme analizi sonuçlarına göre Güven boyutunda (*Adayların seçim sürecindeki vaatlerini tutacaklarına inanıyorum, Politikacıların çoğuna güvenilebilir, İktidara gelen liderlerin doğru şeyler yapacaklarına güveniyorum, Ülkenin karşılaştığı önemli siyasi problemleri kavradığımı hissediyorum.*), 1. Kümenin, 2. Kümeye oranla ilgili değişkenlere daha az katıldıkları ortaya çıkmaktadır. Etkinlik boyutunda (*Ülkenin karşılaştığı önemli siyasi problemleri kavradığımı hissediyorum, Oy kullanmak seçmenlere iktidarın icraatlarını etkileme noktasında bir fırsat sunar, İktidarın uyguladığı politikalarda vatandaş olarak söz hakkımın olduğunu düşünüyorum, Kullanacağım oyun mevcut durumu değiştireceğine inanıyorum.*) 1. Kümenin ve 2. Kümeye oranla katılımının daha yüksek olduğu görülse de sonuçların birbirine oldukça yakın oldukları görülmektedir. Sinizm boyutunda (*Politikacıların çoğu kendilerine veya özel ilişkilerine hizmet etmektedirler, Politikacılar medya ve halka yalan söylemektedirler, İktidarın sadece kendine düşünen az sayıdaki çıkar grupları tarafından yönetildiğini düşünüyorum, Seçilmek için aday olan kişiler insanların fikirleriyle değil oylarıyla ilgilenmektedirler, Politikacılar seçildikten sonra halkla olan iletişimlerini azaltırlar.*) ise değişkenlere katılım oranı açısından 1. Kümedeki katılımcılar, 2. Kümedeki katılımcılardan daha yüksek düzeyde katılmaktadırlar.

İlgili değişkenler ve boyutlara katılım oranlarının gruplar arasında değerlendirilmesi sonucunda 1. Kümenin **Güvenmeyenler**, 2. Kümenin ise **Kararsızlar** şeklinde isimlendirilebileceği düşünülmektedir. Güvenmeyenler, genel olarak adayların vaatlerine tutacaklarına inananmayan siyasilerin güvenilir olduklarına inananmayan, seçim dönemlerinde sadece seçmenlerin oylarıyla ilgilenen seçim dışında vatandaşlarla olan ilgisini kesen kişiler olarak değerlendirmektedir. Kararsızların ise kısmen siyasetçilere de inanmakta ve güvenmekte ama daha çok kararsıza yakın oldukları görülmektedir.

Bu sonuçlara bir sonraki seçimde seçime katılımı düşünme oranını ve siyasete ilgi düzeyinin yaşlılara oranla değerlendirilmesiyle birlikte bakıldığında (*Yaşlılara göre kendinizi kıyaslıyorsanız siyasete daha az ilgi duyduğunuz düşünüyor musunuz? Hayır: %51,7, Önümüzdeki seçimlerde oy kullanmayı düşünüyor musunuz? Evet: %76,8*) genç seçmenlerin siyasal katılım noktasında ve siyasete olan ilgisi açısından daha yüksek düzeyde oldukları ama buna rağmen siyasetçilere olan bakış açılarının daha olumsuz olduğu söylenebilir.

Ayrıca genç seçmenlerin vatandaşlık bağı açısından seçimlere katılımı değerlendirdikleri soruya (*Seçimlerde kullanacağımız oy ile devlete olan vatandaşlık bağımızın güçleneceğini düşünüyor musunuz? Evet: %61,8 Hayır: %38,2*) verdikleri cevaptan da anlaşılmaktadır ki genç seçmenlerin oldukça yüksek sayılabilecek olan bir oranı (**%38,2**) seçimlere katılımı vatandaşlık bağının güçleneceği düşünmemektedir. Bu da genç seçmenlerin siyasete ilgi ve katılımı sadece seçimle alakalandırmayıp, farklı platformlara da bu durumu taşıyabildikleri şeklinde değerlendirilebilir. Özellikle yeni medya teknolojilerinin ve sosyal medyanın gelişmesiyle gençlerin anlık tepki koyabilmeleri, genç seçmenlerde siyasal katılımının seçimlerden farklı değerlendirildiğini ve vatandaşlıkla yüklenen bir görev olmasının da tartışılabilirliğini göstermektedir.

Genç seçmenlerin siyasete olan ilgilerinin seçimlere katılımın ve vatandaşlık bağı açısından seçimleri değerlendirmeleri açısından soruların kümeleme analizi sonuçlarına bakıldığında gerek **“Güvenmeyenler”**’in gerek de **“Kararsızlar”**’ın kendi içlerinde nerdeyse birbirlerine yakın sonuçlarla evet ve hayır cevaplarına bölündükleri görülmektedir. Son olarak genç seçmenlerin demografik özelliklerine göre oluşan gruplar arasında farklılıkların test edilmesinde cinsiyet medeni durum, aylık gelir düzeyi ve ek olarak bir yerde çalışma durumlarına göre farklılıklar görülmektedir.

Süleyman Demirel Üniversitesi merkez yerleşkesinde eğitim gören öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada zaman, örneklem ve araştırma boyutları açısından sınırlılıklar söz konusudur. İlgili çalışmaya benzer çalışmaların ilerleyen dönemlerde başka şehirlerde başka yaş gruplarına uygulanması hem yer hem de dönemsel olarak farklılıklar ortaya koyabilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca başka çalışmalarda özellikle siyasete olan ilgi ve siyasal katılımın değerlendirilmesi açısından nicel bir araştırma yerine nitel bir araştırmanın da mülakatla gerçekleştirilecek bir araştırma da düşünülebilir. Böylelikle siyasetin ve yönetimin şekillenmesinde en önemli gruplardan olduğu bilinen genç seçmenler daha doğru anlaşılabilmesinin sağlanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKGÜN, Birol (2002). Türkiye'de Seçmen Davranışı, Partiler Sistemi ve Siyasal Güven(1. Basım). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- AKTAN, Ercan (2017). Sosyal Medya ve Siyasal Katılım, Eğitim Yayınevi, Konya.
- BELLAMY, Richard (2008). Citizenship: A Very Short Introduction (Vol.192), Oxford University Press, Oxford.
- BRAVO, Hamdi (2006). “Yöneten-Yönetilen İlişkisi/Çelişkisi”, FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), (2), 123-143.
- CAMPBELL, A., GURİN, G. ve MİLLER, W.E. (1954). The Voter Decides. Survey Research Center. Michigan: Row, Peterson Company. Evans, J.A.J. (2004). Voters&Voting An Introduction. London: SagePublicitions.
- ÇİNKO, Levent. (2006). “Seçmen Davranışları İle Ekonomik Performans Arasındaki İlişkilerin Teorik Temelleri Ve Türkiye Üzerine Genel Bir Değerlendirme” Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61(01), 103-116.
- DAVER, Bülent. (1993). Siyaset Bilimine Giriş, Siyasal Kitabevi, 5. Baskı, Ankara.
- DEMİRTAŞ, Mehmet Can (2015). Seçmen Davranışlarına Etki Eden Faktörlerin Siyasal Pazarlama Açısından Analizi: İzmir İlinde Çok Değişkenli Bir İnceleme. İzmir. Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayımlanmış Doktora Tezi.
- DERMODY, Janine, HANMER-LLOYD, Stuart ve SCULLION, Richard (2010). “Young People and Voting Behaviour: Alienated Youth and (or) an Interested and Critical Citizenry?” European Journal of Marketing 44 (3/4): 421–435. doi:10.1108/03090561011020507.
- EKE, Erdal (2008). Siyasal Propaganda Araçlarının Seçmen Davranışı Üzerindeki Etkisi: Isparta Örnek Olayı, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- GREWAL, Dhruv, BAKER, Julie, LEVY, Michael, ve VOSS, Glenn B. (2003). “The Effects of Wait Expectations and Store Atmosphere Evaluations on Patronage Intentions in Service-Intensive Retail Stores” *Journal of retailing*, 79(4), 259-268.
- HAGUE, Rod, HARROP, Martin and McCORMICK, John (2016) . Comparative Government and Politics An Introduction 10th Edition, Palgrave Macmillan, London.
- HAGUE, Rod ve HARROP, Martin (2016), Siyaset Bilimi Karşılaştırmalı Bir Giriş, Çev. İbrahim Yıldız-Soner Torlak- İdil Çetin, Dipnot Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew. (2017). Siyaset (18. Basım). (B. Özipek, B. Şahin, M. Yıldız , Z. Kopuzlu, B. Seçilmişoğlu, & A. Yayla , Çev.), Adres Yayınları. Ankara.
- KALENDER, Ahmet (1998). Seçmen Tercihini Etkileyen Propaganda ve İletişim Faktörleri: Türk Seçmen Davranışı Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Dnkoktora Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KURTULUŞ, Kemal (2004), Pazarlama Araştırmaları, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- NOMER, Ergin (2018). Türk Vatandaşlık Hukuku (24.Bası) Filiz Kitabevi, İstanbul.
- POLAT, Cihat ve KÜLTER, Banu (2006). “Genç Ve Potansiyel Seçmenler Gözüyle Siyasi Lider Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Siyasal Pazarlama Bakış Açısıyla Lise Ve Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama” İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, (35), 191-213.
- TAN, Ahmet, & BAYDAŞ, Abdulvahap (2017). “Seçmen Özelliklerinin Oy Verme Davranışı Üzerindeki Etkileri” Iğdır University Journal of Social Sciences, (13).
- TOPBAŞ, Hasan (2010). “David Easton’un Siyasal Sistem Kuramı Bağlamında Siyasal Katılma: Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Bahar, S.30 ss. 81-112.
- TOPBAŞ, Hasan (2009). “David Easton’un Siyasal Sistem Teorisi Bağlamında Türkiye’de Siyasal İletişim Ve Siyasal Katılma (Erzurum Seçmeni Üzerine Bir Araştırma”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

VERBA, Sidney, NIE H. Norman; KIM, Jae-on (1978). Participation and Political Equality: A Seven Nation Comparison, The University of Chicago Press, Chicago.

YENİÇERİ, Tülay ve ERTEN, Ela (2008). "Mağaza Sadakat Programlarının Algılanması, Güven, İlişkiyi Sürdürme İsteği ve Mağaza Sadakati Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 9(2), 232-247.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

By the settlement of the democratic system, it can be offered that the administration, from the smallest institutions to the largest associations, has become a process in which citizens can participate. In that matter, the role of voters has increased the importance of citizens in many aspects, foremost in the election processes.

The importance of young people among the voters is accordingly increasing, with the apparent influence of globalization, information and communication technologies which collectively determine the setting the young people grow. Both representing a high rate in the total population that can be defined as the determinant and their ability to create different perspectives on the situations voters reveal the importance of the researches to be carried out on the young voters.

The main purpose of this research is to establish whether the young voters are clustered in terms of their interests in politics and political participation. Besides, it will be checked whether there are any differences within the scope of the defined clusters in terms of their demographic characteristics.

Methodology

In this research, which was carried out to examine whether there are any differences among the young voters in the context of interest in politics, political participation and citizenship and whether they are divided into groups, the face-to-face survey method was utilized. The survey forms consist of three parts.

In the first part, it is intended to evaluate the level of interest of young voters in politics and elections and participation in the context of citizenship. In the second part, following to the related literature review, the 12-variable scale was utilized, which has been adapted from the scientific paper titled with "Young People and Voting Behavior: Alienated Youth and (or) an Interested and Critical Citizenry?" published in 2010 by Janine Dermody, Stuart Hanmer-Lloyd and Richard Scullion. In the last part of the survey, there are questions to find out the demographic characteristics of the participants.

The survey was first examined by field experts and after the evaluation. The experts have tested it with 30 people. After the necessary corrections, the survey began to be applied.

The survey was administered by a simple random sampling method in all departments on the central campus of Süleyman Demirel University. After the survey application, the obtained data were examined and 76 survey forms that were taken incomplete or inaccurate were removed and 401 existing surveys were included in the research. In the research, firstly, the reliability and validity of the scale in which the data were obtained were tested. Then, descriptive statistics about the participants were provided from the relevant data. Later, while testing the hypotheses of the research, Cluster Analysis and Variance Analysis (One-Way ANOVA) were utilized.

Findings

The demographic characteristics of participants are shown at Table 1. According to the demographic characteristics of the participants containing voters' gender, age, marital status, educational status, and income levels; 56.5% of the participants are male and 43.5% are female.

In addition, 40.2% of the participants are included in the 18-20 age group. 77.2% of the participants are faculty/college and 22.8% are associate degree students. In terms of income level, 28.1% of the participants have 0-300, 25.8% of them have 301-500, 10.4% of them have 501-800 and 35.7% of them have 801-over income. 75.6% of the participants replied 'yes' to the question "Does Your Income Depend on Your Family and Government Scholarship or Loan?". In addition, the answer given to the question "Do you work at anywhere?" resulted in 77.7% as "no", thus completing the answer to the previous question.

It has been observed that nearly half of the participants show less interest in politics than the elder people. 48.3% of the participants state that they are less interested in politics than the elder people. The question "Do you think that your citizenship connection to the state will strengthen with the vote you will use in the elections?" was replied as "yes" with 61.8% and "no" with 38.2%. Again,

the question that is asked to figure out whether the participants consider voting in the next election was answered by 76.8% as “yes”.

According to the outcomes of the research, "H1: Young Voters consist of different sections in the Context of Political Participation and Citizenship." H1 hypothesis has been accepted.

The variance analysis was applied to measure whether the young voters differ or not in their perceptions of citizenship and political participation according to their demographic characteristics. It has been observed that there is a statistically significant difference between the clusters in terms of gender, marital status, monthly income and additional working status at a level of $\alpha = 0.05$. So, this outcome is from the hypothesis of the research; H3a, H3c, H3e, H3g hypotheses have been accepted.

However, there is no statistically significant difference at the $\alpha = 0.05$ meaning level in the questions of about the age, the school, and the income depends on the family or government scholarship. So, from the hypothesis of the research; H3b, H3d, H3f hypotheses have been rejected.

Finally, the outcomes of Table 9 show that the hypotheses of the research. "H2: Young voters is composed of different sections in terms of their level of interest in politics and elections." H2 hypothesis has been accepted.

Conclusion

In the research, cluster analysis was used to reveal whether young voters' level of interest in politics and political participation issues was evaluated in the context of citizenship and whether they were divided into groups. In evaluating the relevant dimensions between the groups, voters are gathered in two groups. The first cluster can be called as Unsecured and the second as Undecided.

When to look at the outcomes of cluster analysis of young voters in terms of their participation in politics and their election in terms of citizenship ties, both “Unsecured” and “Undecided” are divided into yes and no answers to almost similar results. In this research, there are limitations in terms of location, time, sample and research dimensions. There is the importance of applying similar studies to the relevant research to other age groups in other cities for being able to present differences both in terms of place and period. In further studies, qualitative research may also be conducted by an interview instead of quantitative research, especially in terms of evaluation of political interest and political participation.

KORUMA AMAÇLI TOPRAK EDİNİMLERİ TOPRAK GASPININ BİR PARÇASI VE TAMAMLAYICISI OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR Mİ?

Araştırma Makalesi / Research Article

AK KURAN, S. (2020). Koruma Amaçlı Toprak Edinimleri Toprak Gaspının Bir Parçası ve Tamamlayıcısı Olarak Değerlendirilebilir Mi?. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 532-548.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.748167

Geliş Tarihi: 04.06.2020
Kabul Tarihi: 19.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Sabriye AK KURAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü
akkuran@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 0000-0001-6625-1521

ÖZ

İnsanlık tarihi boyunca gıda insanların temel ihtiyaçlarından birisi olmuş ve küresel nüfustaki artışa bağlı olarak gıda ürünlerine olan talep de sürekli artmıştır. Sınırlı bir kaynağa sahip olan gezegenimizde bu talebin karşılanabilmesi, toprağın metalaştırılması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Literatürde bu olguya toprak gaspı denilmektedir.

Buradan hareketle çalışmada, ilk olarak toprak gaspı tartışmalarına ilişkin teorik bir çerçeve çizilmektedir. Bu kapsamda toprak gaspı kavramı, toprak gaspında arazi kullanım amaçları ve gaspın etkileri analiz edilmektedir. İkinci olarak, teorik düzeydeki tartışmaların uygulamaya nasıl yansıdığı incelenmekte ve koruma amaçlı toprak ediniminin (yeşil gasp) toprak gaspı kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği tartışılmaktadır. Bunun için dünyanın çeşitli ülkelerinde gerçekleştirilen toprak gaspı girişimleri ve sonuçları çözümlenmektedir. Arjantin, Meksika, Kolombiya, Mozambik ve Uganda'daki yeşil gasp örnekleri koruma amaçlı toprak ediniminin toprak gaspının tamamlayıcısı ve destekleyicisi olduğunu göstermektedir. Yeşil gasp girişimlerinde temel amacın çevresel değerleri korumak olduğu iddia edilmekle birlikte, bu girişimlerin sonucunda ortaya çıkan tablo toprak gaspı ile hemen hemen aynıdır. Ayrıca söz konusu saha araştırmaları toprağı metalaştırma yoluyla korumanın mümkün olamayacağına ilişkin işaretlerle doludur.

Anahtar Kelimeler: Toprak Gaspı, Yeşil Gasp, Metalaştırma, Koruma, Gıda Egemenliği.

CAN LAND ACQUISITIONS FOR PROTECTION PURPOSES BE EVALUATED AS A PART AND COMPLEMENT OF LAND GRABBING?

ABSTRACT

Food has been one of the basic needs of people throughout the history of mankind and the demand for food products has increased continuously along with the rise of the global population. In our planet, strictly limited in terms of resources, the food demand was met by commodification of the land which is called the land grabbing in literature.

From this point of view, firstly, a theoretical framework regarding the land grabbing discussions is drawn. In this context, the concept of land grabbing, land use purposes and the effects appropriation are analyzed. Secondly, it is examined how the theoretical discussions are reflected in the practice and it is discussed whether the land acquisition for conservation (green grabbing) can be evaluated within the scope of land grabbing. For this, land grabbing attempts and their results in various countries of the world are analyzed. Examples of green grabbing in Argentina, Mexico, Colombia, Mozambique and Uganda show that land acquisition for protection purposes is a supplement and supporter of land grabbing. Although it is claimed that the main purpose of green grabbing initiatives is to protect environmental values, the picture emerging as a result of those attempts is almost the same as land grabbing. In addition, the field surveys done in this paper are full of signs that it is not possible to protect the land through commodification.

Keywords: Land Grabbing, Green Grabbing, Commodification, Protection, Food Sovereignty.

1. GİRİŞ

Toprak hem insanların hem de insan dışındaki varlıkların yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli ve önemli bir doğal kaynaktır. Yaşamın devamlılığı bakımından bu denli anlamlı bir kaynak olan toprağın korunması ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılması gerekirken bunun aksine korunmadığı ve zaman geçtikçe daha da yok edildiği görülmektedir. Toprak üzerinde yaratılan baskının sebepleri farklılık göstermekle birlikte genel olarak tarım, sanayi, inşaat, madencilik ve turizm gibi sektörler ve bu sektörlerde gerçekleştirilen çeşitli faaliyetlerdir. Son dönemlerde hem dünya hem de Türkiye gündeminde sıkça yer bulan ve farklı boyutlarıyla ele alınan toprak gaspı (toprak satın alma/kiralama) girişimleri de söz konusu baskıyı arttıran faktörlerden birisidir.

Akademik literatürde toprak satın alma, kiralama ve gasp kavramları birbirlerinin yerine kullanılmakla birlikte detaylı bakıldığında bu kavramlar iki farklı bakış açısını yansıtmaktadır. Bunlardan birincisinde, bir ülkenin başka bir ülkenin topraklarını satın alma/kiralama girişimine olumlu açıdan yaklaşmaktadır. Bu tarafı savunanlara göre, toprak satın alma veya kiralama yeni iş imkânları yaratma, kırsal altyapıyı geliştirme ve kırsal yoksulluğu azaltma gibi konularda birtakım olanaklar sağladığı gerekçesiyle desteklenmekte ve toprak edinimi gasp olarak değerlendirilmemektedir (Von Braun ve Meinzen-Dick, 2009: 2). İkinci taraf ise, toprak satın alma veya kiralama eylemlerini gasp olarak nitelendirmekte ve bu eylemlere karşı mücadeleyi teşvik etmektedir. Bu grupta yer alanların argümanlarına göre, toprak edinimleri yoksul insanların topraklarından çıkarılmalarına, geçim kaynaklarını kaybetmelerine, küçük üreticilerin zarar görmesine, yoğun tarım yapılmasından kaynaklı olarak toprak yapısının tahrip olmasına ve ekolojik sürdürülebilirliğin bozulmasına yol açmaktadır (Von Braun ve Meinzen-Dick, 2009: 2). Dolayısıyla ülkeler arasında veya ülkelerin kendi içlerinde gerçekleşen toprak edinimlerini tek bir kavram altında toplamak hatalı olacaktır. Çünkü toprak satın alma/kiralama ile toprak gaspı kavramının içeriği işaret ettiği etkiler bakımından farklılaşmaktadır. Bu çalışmada da toprak gaspı kavramı tercih edilmekte ve çözümlenmeler bu kavrama referansla yapılmaktadır.

Dünya üzerinde ne kadarlık bir alanın gasp edildiğine ilişkin kesin bir tahminde bulunmak kolay değildir. Bunun sebebi ise, sürecin kayıt altına alınmasının zor olması, bazı anlaşmaların gizli yapılması ve işlemlerin şeffaf bir şekilde yürütülmemesidir. Bununla birlikte, söz konusu toprak anlaşmaları ile ilgili verilere ulaşmaya ve bu alandaki belirsizlikleri gidermeye çalışan birtakım kurumlar da yok değildir (Broughton, 2013: 25). Bağımsız bir küresel arazi izleme girişimi olan Arazi Matrisi'nden bu kapsamda bahsedilebilir. Arazi Matrisi tarafından sunulan rakamlar hükümet programları, akademik araştırmalar, şirket web siteleri, medya haberleri ve ulaşılabilir birkaç anlaşma gibi çeşitli kaynaklara dayandırılmaktadır (Oxfam, 2011: 5). Arazi Matrisi 2000 ve 2011 yılları arasında yabancı yatırımcılara satılan, kiralanan, ruhsat verilen veya müzakere edilen alan miktarının 227 milyon hektar olduğunu tahmin etmektedir (Oxfam, 2011: 5).

Dünya Bankası (DB) öncülüğünde hazırlanan araştırmalarda da bu tahmini haklı çıkarır nitelikte verilere ulaşılmaktadır. Kurumun yayınladığı çalışmalardan birisinde, özellikle gıda fiyatlarında yüksek artışın yaşandığı 2007-2008 kriz döneminden sonraki ilk yılda (2009) bile yaklaşık 56 milyon hektar alanı kapsayan büyük ölçekli tarım arazisi anlaşması yapıldığı iddiası bu anlamda dikkat çekicidir. Üstelik bu talebin %70'inden daha büyük bir kısmının Afrika'daki Etiyopya, Kenya, Mozambik ve Sudan²⁰ gibi ülkelere yönelik olduğu belirtilmektedir (Deininger vd., 2011: 14). Büyük ölçekli tarımsal arazi edinimi ve yatırımlarının hedefinde yalnızca Afrika ülkeleri yer almamaktadır. Bunların arasında Arjantin, Brezilya, Şili, Kolombiya ve Peru gibi Latin Amerika ülkeleri; Kamboçya, Çin, Gürcistan, Hindistan, Endonezya ve Malezya gibi Asya ülkeleri de bulunmaktadır. Aşağıdaki tablo toprak gaspı açısından öne çıkan yatırımcı ve hedef ülkelerin kapsamının genişliğini gözler önüne sermektedir.

²⁰ Burada özellikle belirtmek gerekir ki, Türkiye de Sudan'dan toprak kiralayan ülkelere birisidir. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Sudan Tarım ve Sulama Bakanlığı ile yaptığı görüşmeler neticesinde anlaşmaya varmış ve 5 milyon dönüm (5 bin kilometrekare büyüklüğünde) büyüklüğünde bir araziye tarımsal üretim yapmak amacıyla 99 yıllığına kiralamaştır. Konuyla ilgili daha fazla bilgi için **bkz:** (Özkaya, 2018).

Tablo 1: En Fazla Yatırım Yapan ve Yapılan Ülkeler, 2019

İlk 10 Yatırımcı ve Hedef Ülke			
Yatırımcı Ülkeler		Hedef Ülkeler	
Çin	7,719,518 ha	Rusya Federasyonu	10,244,037 ha
Rusya Federasyonu	6,282,876 ha	Papua Yeni Gine	3,767,303 ha
ABD	6,008,576 ha	Ukrayna	3,448,824 ha
Malezya	4,448,425 ha	Brezilya	3,400,838 ha
Japonya	3,352,720 ha	Endonezya	3,265,347 ha
İsviçre	3,208,318 ha	Güney Sudan	2,071,892 ha
Brezilya	2,406,329 ha	Mozambik	1,965,403 ha
Arap Emirlikleri	2,343,147 ha	Arjantin	1,760,075 ha
Birleşik Krallık	2,180,273 ha	Liberya	1,441,389 ha
Hollanda	2,124,133 ha	Guyana	1,375,001 ha

(Land Matrix, 2019b)

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, ilk 10'a giren yatırımcı ülkeler sırasıyla Çin, Rusya Federasyonu, ABD, Malezya, Japonya, İsviçre, Brezilya, Arap Emirlikleri, Birleşik Krallık ve Hollanda'dır. Yatırımcıların hedefindeki ülkeler ise, Rusya Federasyonu, Papua Yeni Gine, Ukrayna, Brezilya, Endonezya, Güney Sudan, Mozambik, Arjantin, Liberya ve Guyana'dır. Dikkat edilecek olursa, yatırımcı ülkelerin çoğunun finansal açıdan görece varlıklı ancak doğal kaynaklar bakımından nispeten fakir ülkeler olduğu anlaşılacaktır. Hedeflenen ülkeler için ise, tam tersi bir durumdan söz edilebilir. Üstelik bazı ülkeler (Rusya Federasyonu ve Brezilya gibi) hem yatırımcı hem de hedef ülke kategorisine girebilmektedir.

Az gelişmiş ülkelerdeki verimli tarım topraklarının gelişmiş ülkelerdeki yabancı yatırımcı ve şirketlerin odağına oturması ve toprağın cazip bir mal haline gelmesinin ardında yatan sebepler ise çok çeşitlidir. İklim değişikliği, nüfus artışı, kontrolsüz olarak büyüyen ve yayılan kentler, altyapı projeleri ve uygulamaları, enerji ve ham madde ihtiyacını karşılamak için yapılan madencilik faaliyetleri, artan tarımsal ürün ve arazi fiyatları gibi faktörlerin her biri tarım arazilerini kârlı bir yatırım aracı haline getirmektedir (Heinrich Böll Stiftung, 2015: 38, 42; Su Hakkı Kampanyası, 2016). Bir de buna her iki ülke grubundaki gelişmeler eklenince mevcut eğilim katlanarak artmaktadır. Suudi Arabistan'da yaşanan su kıtlığı sorunu, Etiyopya'daki tarım arazisi sıkıntısı, Çin'de değişen tüketim kalıpları, Fransa, Almanya ve ABD gibi ülkelerdeki yükselen arazi fiyatları ve Avrupa Birliği'ndeki (AB) yenilenebilir enerji kaynağı (biyoyakıt vb.) politikaları bu gelişmelere dâhil edilebilir (Heinrich Böll Stiftung, 2015: 38).

Yabancı sermaye tarafından satın alınan veya kiralanan topraklar kadar bu toprakların hangi amaçlarla kullanıldığı/kullanılacağı da çok önemlidir. Toprak gaspı işlemleri yalnızca tarımsal ürünlere olan talebi karşılamak amacıyla yapılmamaktadır. Bunun yanında toprak gaspı ile ilişkilendirilebilecek yatırım alanlarından bazıları şunlardır: Biyoyakıtlar, besin bitkileri, hayvancılık, gıda dışı tarım ürünleri, kereste ekimi, ormancılık ve tomrukçuluk, karbon yutakları, turizm, sanayi, koruma ve yenilenebilir enerjidir (güneş, rüzgâr, jeotermal, hidrojen ve dalga) (Land Matrix, 2019a). Yani, toprak gaspı gıda ve yakıt üretimi için toprak satın almanın çok daha ötesinde bir işlemdir ve topraklar çok çeşitli amaçları (turizm, doğa koruma ve kentsel büyüme gibi) gerçekleştirmek için satın alınmaktadır (Zoomers, 2010: 442).

Toprak satışlarına ilişkin yapılan anlaşmalar arasında koruma amaçlı olanlar diğerlerine kıyasla üzerinde en az tartışma yürütülen ve çoğu zaman göz ardı edilenlerdir. Hâlbuki toprak gaspı ve koruma arasındaki ilişki daha fazla araştırılmayı hak eden çok yönlü bir alandır (Blomley vd., 2013: 4). Çünkü ilk bakışta toprağın ve kaynakların çevresel amaçlar için tahsis edilmesi

onaylanabilecek ve hatta desteklenebilecek bir girişim olarak düşünülebilir. Ancak uygulamada sürecin böyle işlemediği ve doğanın korunmadığı ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle çalışmada; satın alınan topraklar korumaya tahsis ediliyorsa buna toprak gaspı denilebilir mi, çevresel amaçlar için toprağa ve kaynaklara el koyma mümkün olabilir mi, koruma amaçlı toprak edinimi doğaya yönelik tahakkümün yeni şekli midir (Fairhead vd., 2012: 237) ve koruma amaçlı toprak satın alma toprak gaspının bir parçası ve tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilir mi? gibi soruların yanıtlarına ulaşılmaya çalışılmaktadır.

2. TOPRAK GASPI KAVRAMI NE ANLAMA GELMEKTEDİR?

Koruma amaçlı toprak edinimi (yeşil gasp) ve bu girişimin etkileri konusuna geçmeden önce, toprak gaspı kavramının tanımlanması ve içeriğinin doldurulmasında fayda vardır. Toprak gaspı kavramının üzerinde uzlaşılmış bir tanımı yoktur ve kavramın temel bileşenlerine ilişkin tartışmalar da devam etmektedir. Kavramın anlamına yönelik farklı bakış açıları ve tartışmalı konular olmakla birlikte çeşitli düzeylerde de olsa bu kavramı tanımlama çabaları mevcuttur. Ecoruralis Derneği toprak gaspı kavramının 5 kriter üzerinden tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bu kriterler; boyut, özne, kontrol, yasaya uygunluk ve kullanım şeklidir (Baker-Smith ve Miklos Attila, 2016: 2). Boyut kriteri ile satın alınan toprağın büyüklüğüne işaret edilmektedir. Dernek toprak gaspı kavramı içerisine dâhil edilebilecek arazi miktarının yerel arsa boyutlarına bağlı olarak değişebileceğini vurgulayarak, gaspın boyutunu belirleme noktasında herkesin kendi ülkesindeki arazilere bakmasını ve ortalama büyüklüğü belirleyerek bunun üzerinde kalan alanları gasp olarak nitelendirmesini önermektedir. Özne kriterinde, toprağı gasp edenlerin kimler olduğu sorusu üzerinde durulmaktadır. Derneğe göre, bireyler, gruplar, şirketler, kamu veya özel sektör, hükümet veya hükümet dışı aktörler, yerli veya yabancı yatırımcılar gibi öznelerin her biri toprak gaspçısı olabilir. Bu nedenle toprak gaspı kavramının belirli gruplar veya kişilerle sınırlandırılması mümkün değildir.

Kontrol kriterinde toprak üzerinde hâkimiyetin nasıl kurulduğu ve bunun hangi yollarla yapıldığı sorusu açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, bahse konu olan alana nasıl hâkim olunduğu toprak gaspının çerçevelenmesi bağlamında önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Toprakların kiralanarak, satın alınarak ve toprağı belirli bir şekilde kullanmaya zorlayan sözleşmeler yapılarak kontrol edilebileceği iddia edilmektedir. Dördüncü kriter toprak gaspının yasal ya da yasadışı olması ile ilgilidir. Ecoruralis'e göre, toprak gaspı yasalara uygun olarak yapılabileceği gibi yasa dışı da olabilir. Üstelik toprak gaspı anlaşmalarının çoğunun ulusal ve yerel yasalara bağlı kalınarak gerçekleştirildiğinin altı çizilmektedir. Bununla birlikte, bu yasaların toprak gaspı işlemlerine karşı herhangi bir koruma sağlamadıkları da belirtilmektedir. Kullanım şekli kriterinde ise, toprağın nasıl ve hangi amaçlarla kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Toprak gaspçılarının araziye genellikle özel amaçları için ve araziye zarar verecek şekilde kullandıkları vurgulanmaktadır. Amaç dışı kullanım, arazi spekülasyonu, metalaştırma, kaynak kontrolü ve çıkarımı gibi yöntemlerin tamamının gıda güvenliğini, toprak mülkiyeti ve egemenliğini ve insan haklarını tehdit ettiği ileri sürülmektedir.

Ecoruralis tüm bu kriterlerden yola çıkarak toprak gaspını; herhangi bir kişi ya da kurum tarafından (kamu veya özel, yerli veya yabancı) herhangi bir yolla (yasal ya da yasadışı) yapılan, köylü çiftçiler, agroekoloji, gıda güvenliği ve insan hakları pahasına spekülasyon, kaynak kontrolü veya metalaştırma gibi amaçlar lehine yerel olarak tipik arazi miktarından daha büyük alanların kontrolü şeklinde tanımlamaktadır (Baker-Smith ve Miklos Attila, 2016: 2). Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) de yayınlarında toprak gaspı ile ilgili tartışmalara yer vermekte ve bu kavramın temel özelliklerini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. FAO tarafından talep edilen ve Latin Amerika ve Karayip ülkelerindeki (17 ülke) toprak gaspı dinamikleri ve eğilimlerini göstermek amacıyla yapılan ampirik bir çalışmada, toprak gaspı ile ne kast edildiği bilgisine de değinilmektedir. Çalışmada toprak gaspının üç spesifik özelliğinden bahsedilmektedir. Bunlar (Gómez, 2014: 21): Büyük ölçekli arazi edinimlerinin kapsamı, toprak anlaşmalarına yabancı devletlerin ilgisi ve katılımı ve toprak anlaşmalarına dayalı yatırımların bu yatırımları kabul eden ülkelerin gıda güvenliği üzerindeki olumsuz etkileridir.

Toprak gaspı kavramının kapsamını aydınlatmaya çalışanlardan bir diğeri, Uluslararası Arazi Koalisyonu'dur. Söz konusu koalisyonun 2011 yılında yayınladığı Tiran Deklarasyonu'nda

aşağıdaki maddelerden bir veya daha fazlasını kapsayan toprak anlaşmalarının gasp olarak değerlendirilebileceği söylenmektedir (International Land Coalition, 2011):

- “- İnsan haklarını özellikle de kadınların eşitlik haklarını ihlâl eden,
- Etkilenen arazi kullanıcılarının özgür bir şekilde ve yeterince bilgilendirilerek alınmış rızalarına dayanmayan,
- Ayrıntılı bir değerlendirmeye dayanmayan veya toplumsal cinsiyet faktörü de dâhil olmak üzere sosyal, ekonomik ve çevresel etkileri yok sayan,
- Faaliyetler, istihdam ve fayda paylaşımı ile ilgili konularda açık ve bağlayıcı taahhütler içeren şeffaf sözleşmelere dayanmayan,
- Etkili bir planlama ve anlamlı bir katılım düzeyine sahip olmayan” anlaşmalar ve bunlara bağlı olarak elde edilen kazanım ve ayrıcalıklar toprak gaspı içerisinde sayılmaktadır.

Dikkat edilecek olursa, Ecoruralis Derneği, Uluslararası Arazi Koalisyonu ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün bir toprak anlaşmasının gasp kapsamında değerlendirilebilmesi için ortaya attığı koşullar birbirinden oldukça farklıdır. Ancak her üçü için de ortak denilebilecek bir nokta vardır o da etki boyutudur. Biraz daha detaylandırılacak olursak, söz konusu tanımlama girişimlerinin hepsinde topraklarını satan tarafların az ya da çok zarar görme durumu ya da olasılığından söz edilmekte ve bu kriter toprak gaspı işlemlerinde gerekli bir bileşen olarak görülmektedir. Elbette ki bu tanımlamaları sorunlu bulanlar ve toprak gaspını farklı şekillerde yorumlayanlar da vardır.²¹ Bu çalışma kapsamında toprak gaspı ile ilgili bütün tanımlamalara yer vermek mümkün olmayacağı için daha çok ortak bir kriter olan etki boyutuna odaklanılmaktadır.

Ancak burada birkaç hususun belirtilmesinde de fayda vardır. İlk olarak, toprak satın alma/kiralama girişimlerinin gasp olarak değerlendirilmesi durumunda anlaşmalara konu olan farklı boyutlardaki toprakların, onların üzerinde yaşayan ve/veya onu işleyen insanlara sorulmaksızın el değiştirmesinden söz etmek gerekliliğidir. Yani toprak gaspıyla kast edilen istenmeyen ve çoğu zaman zorla gerçekleştirilen mülkiyet değişikliğidir. Bahsi geçen mülkiyet değişikliğinin gerçekleştirilmesi ise, uygulamada çeşitli şekillerde olabilmekte ve hem özel hem de kamusal olarak önemli bir gücün kullanılmasını gerektirmektedir (Feldman, 2012: 975). Bireyleri ve yerli toplulukları topraklarını bırakmaya zorlamak için güç uygulayan toprak gaspçıları, süreci kolaylaştırmak amacıyla devletlerle işbirliği yapmakta ve onların yardımını almaktadır. Devletlerin gönüllü bir alıcının yer aldığı ama istekli bir satıcının yer olmadığı toprak gaspı sürecinde tarafsız olması beklenirken adil davranmayıp yoksul kesimlerin aleyhine olacak şekilde güçlü sermayedarların yanında saf tuttuğu görülmektedir (Cochrane, 2016: 2-3). Üstelik pek çok ülkede kırsal topluluklar yabancı yatırımcılar topraklarına göz koyduklarında uygun tazminat olmaksızın kamulaştırma ve zorla tahliyelerle de karşı karşıya kalmaktadır (Graham vd., 2010: 24).

Altı çizilmesi gereken ikinci husus ise, toprak gaspındaki temel amacın toprakların daha kârlı işlemler için kullanılmak isteniyor olmasıdır. Yani toprak satışlarını destekleyenlerin iddia ettiklerinin (yeni iş imkânları sağlama, kırsal altyapıyı geliştirme ve kırsal yoksulluğu azaltma vb) aksine toprak gaspı yerli toplulukların geçim kaynaklarını kaybetmelerinin, yerinden edilmelerinin ve kırsal yoksulluğun devam etmesinin temel sebeplerinden birisidir. Çünkü çok sayıdaki küçük köylü üreticinin elindeki toprağın güçlü gruplar tarafından alınması ve/veya bu topraklara el konulmasının ardındaki temel faktör, yeni bir birikim ve rant arayışıdır. Başka bir ifadeyle, sermayenin arazi kaynaklarını ele geçirmekle ilgilenmesi tamamen kendi menfaatlerini karşılama ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu ise, sermaye birikiminin devamlılığını sağlamak için arazilerin yoksulların elinden alındığı ve onların üzerinde baskı kurulduğu anlamına gelmektedir. Bir bakıma toprak gaspı süreci sermayenin mülksüzleştirme yoluyla birikimini arttırmasının bir yolu haline gelmektedir (Kelly, 2011: 683, 685).

²¹ Toprak gaspı tanımlamalarının sorunlu tarafları ve toprak gaspı ile ilgili farklı tanımlar için **bkz:** (Murmis ve Murmis, 2012: 493, 497); (Borras Jr vd., 2012: 404-405); (Hall vd., 2015: 473-474); (Franco vd., 2013: s. 3-4).

3. TOPRAK GASPINDA ARAZİ KULLANIM AMAÇLARI VE GASPİN ETKİLERİ

Ülkelerin ya da şirketlerin toprak gaspına başvurularına sebep olan faktörler çeşitlilik göstermektedir. Toprak satışlarına ilişkin anlaşmalar bazen üretim yapmak amacıyla yapılırken bazen üretim dışı alanları da kapsamaktadır. Bazen de çevresel değerlerin korunmasını sağlamak amacıyla bu yönetime başvurulduğu iddia edilmektedir. Bunların yanında biyoyakıt üretimini sağlamak, gıda güvenliğini temin etmek ve spekülasyon gibi etkenler de belirleyici olabilmektedir (Broughton, 2013: 25). Tablo 2, Arazi Matrisi veri tabanındaki tüm anlaşmalarda yer alan yatırım amaçları, amaçtan bahsedilme sayıları ve anlaşmaların boyutunu göstermektedir. Tablodaki verilerden de anlaşılacağı üzere, anlaşmaların büyük bir bölümünde tarım hâkim amaç konumundadır. Tarımsal amaçlarla yapılan anlaşmalar içerisinde ise hem amaçtan bahsedilme sayısı hem de toplam alan bakımından önemli bir faktör olmaya devam eden sebep gıda ürünleri üretimidir. Onu ise biyoyakıtlar izlemektedir.

Tablo 2: Arazi Edinimlerinin Amacı ve Boyutu, 2016

Amaç	Amaçtan Bahsedilme Sayısı	Toplam Anlaşma Boyutu (Milyon Hektar)
Tarım	1403	24.1
-Biyoyakıtlar	221	5.1
-Gıda Ürünleri	553	9.2
-Hayvancılık	130	2.0
-Gıda Dışı Tarım Ürünleri	236	2.3
-Tarım (Belirtilmemiş)	263	5.6
Ormancılık	187	12.0
Turizm	25	1.7
Sanayi	33	0.4
Koruma	20	1.4
Yenilenebilir Enerji	57	0.9
Diğer Amaçlar	28	1.0
Bilgi Yoktur	30	1.0
Toplam	1783	

(Nolte vd., 2016: 10)

Arazi edinim amaçlarının toplam anlaşmalar içerisindeki oranlarına bakılacak olursa, burada da tarımın ağırlığından söz edilebilir. Tablodan hareketle, toprak gaspı anlaşmalarının daha çok tarımsal üretim faaliyetleri (%78,6) amacıyla yapıldığı ifade edilebilir. Bu amaçları ormancılık (%10,4), yenilenebilir enerji (%3,1), sanayi (%1,8), hakkında herhangi bir bilgi olmayanlar (%1,6), diğer amaçlar (%1,5), turizm (%1,4) ve koruma (%1,1) takip etmektedir. Bununla birlikte, pek çok anlaşma birden fazla amaca yönelik olarak da yapılabilmektedir.

Anlaşmalar hangi amaçlarla yapılırsa yapılsın bazı riskler taşımakta ve hatta uygulamaya geçirilenlerin çoğunun olumsuz sonuçları olmaktadır. Bu sonuçlar çiftçilerden ekonomiye, sosyal adaletten insan haklarına, gıda güvenliğinden biyolojik çeşitlilik kaybına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu konuyla ilgili birkaç örnek vermek konunun daha somut olarak anlaşılmasını sağlayacaktır. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, toprak gaspının gerçekleştirildiği ülke sayısı oldukça fazla olmakla birlikte hakkında saha araştırması yapılan ve toprak satışları ile ilgili verilerine erişilebilen ülke sayısı bir hayli azdır. Dolayısıyla çalışma kapsamında seçilen ülkeler hem hakkında saha araştırması yapılan hem de toprak gaspının çeşitli düzeylerdeki etkisinin net olarak görülebildiği ülkelerdir. Bu kapsamda ilk olarak Etiyopya'nın kırsal bölgelerinden biri olan Oromiya Bölgesi'nde yabancı bir yatırımcı (Karuturi Agro Products Plc) tarafından başlatılan Bechera Tarımsal Kalkınma Projesine ve bu projenin etkilerine değinebiliriz. Şirket yetkilileri mısır, pirinç ve muz gibi ürünler

yetiştirmek amacıyla Bako Ovası'nda 10.700 hektarlık bir alanı Etiyopya Hükümeti ile yapılan anlaşmalar sonucunda kiralamıştır. Projenin zarar verdiği alanlar çok çeşitlidir. Otlak alanlarının kaybı projenin en ciddi olumsuz etkisi olarak belirtilmektedir. Otlak alanlarının kaybedilmesi durumunda, çiftçilerin hayvanlarını beslemekte zorlandıkları ve buna bağılı olarak da hayvan fiyatlarının %20 ile %35 oranında düştüğü iddia edilmektedir. Söz konusu tarım projesinin endüstriyel tarım uygulamalarına dayalı olması halinde ise, su kaynaklarında bozulma, ekosistem kırılganlığında artma, proje alanı ve yakınındaki nehir sistemlerinde değışme ve biyolojik çeşitlilikte kayıp beklenmektedir (Fisseha, 2011: 20, 30).

Toprak satışına ilişkin anlaşmaların olumsuz sonuçlar doğurduğu ülkelerden bir diğeri Mali'dir. Alman Teknik İş Birliği Şirketi'nin (GTZ) yayınladığı bir çalışmaya göre, Mali'de bugüne kadar 130.105 hektarlık alan doğrudan yabancı yatırımcı tarafından teminat altına alınmıştır. Bu alanın 100.000 hektarlık kısmı Mali ve Libya arasında imzalanan bir yatırım anlaşmasının ardından Malibya Tarım şirketine verilmiştir. Şu anda 75.000'den fazla insanın yaşadığı proje alanında başta pirinç olmak üzere diğeri tarım ürünlerinin üretilmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu çalışmada projenin hayata geçirilmesi ile ortaya çıkan ilk etkiler ve gelecekte yaşanması muhtemel etkilerden bahsedilmektedir. Bu kapsamda zaten görünür olan olumsuz etkilerden bazıları; insanların evlerinin boşaltılması ve bu evlere el konulması, kanal ve yol inşası nedeniyle evlerin, köylerin ve bahçelerin yıkılması, pek çok köyün sular altında kalması, bölgedeki tüm ormanların Malibya şirketi tarafından alınmasından dolayı yerel halkın gıda, ilaç, yakacak odun, yapı malzemesi ve hayvan yemi gibi ürünlere erişimini kaybetmesi, yaylacılık yollarının tıkanması, yerel taş ocakları ve hatta mezarlıkların bile yok edilmesidir. Bunların yanında beklenen etkiler de sıralanmaktadır. Sulanan alanlarda sulama suyu eksikliği, tarım arazilerinin kaybedilmesi, yerel nüfusun yerinden edilmesinin devam etmesi, geçim kaynaklarının bozulması, çölleşme ve tuzlanma riski ve mevcut geleneksel yaşam tarzının değışmesi gibi sorunlar bunlar arasındadır (Diallo ve Mushinzimana, 2009: 18, 20).

Büyük ölçekli arazi yatırımlarının hedefinde olan ve bu yatırımlardan olumsuz şekilde etkilenen ülkelerden bir başkası, Güney Amerika'da yer alan Kolombiya'dır. Nariño'nun (Kolombiya) güneybatı bölgesinde, yasal olarak yerli ve etnik gruplara ait topraklarda çok uluslu şirketler tarafından yakıt elde etmek amacıyla palmye yağı yetiştirilmektedir. Söz konusu girişimin sosyal, ekolojik, ekonomik ve politik alanlarda etkileri olmuştur. 35.000 hektarlık alan üzerinde yapılan palmye yağı yetiştiriciliğinin yarattığı sorunlardan bazıları; palmye ağaçlarına yer açmak ve alana erişim yolları inşa etmek nedeniyle ormansızlaşma, mikroiklim değışikliği, palmye tarlalarının yakınındaki nehir ve kollarında bulunan balık sayısında gözle görülür azalma, yerel nehirlerdeki kirlenme ve kötü su yönetiminden kaynaklı olarak çeşitli hastalıklarda çoğalma, pek çok topluluğun gıda egemenliğini kaybetme riski ile karşı karşıya kalması, avcılık, balıkçılık ve geçimlik tarım gibi geleneksel faaliyetlerin kaybedilmesi, fumigasyon (tütsüleme) işleminden dolayı kronik ishal, solunum yolu hastalıkları, düşük vakaları ve bazı durumlarda ölüm ve fumigasyona tabi tutulan geleneksel ürünlerin kirlenmesidir. Bir de bunlara 2009 yılından itibaren tomurcukların çürümesi sorunu eklenince küçük ölçekli çiftçiler için süreç daha da zor bir hal almıştır. Çürüme yaygınlaştıkça işten atılan insan sayısı artmış, hastalık yayıldıkça satacağı meyve miktarı düşen çiftçiler zarara uğramıştır. Soruna çözüm olarak sunulan hibrit tohumlar ise, çiftçilerin şirketlere olan bağımlılıklarını arttırmıştır (Maughan, 2011: 3, 22, 23).

Toprak gaspının dünya çapında yaygın bir gerçeklik haline gelmesi ve zarar verdiği alanların genişliğini göstermesi bakımından verilebilecek dördüncü örnek, AB ülkeleridir. İtalya'nın Nabolia kasabasında Enervitabio Limited Şirketi tarafından kurulan güneş serası projesi ve etkilerinden bu kapsamda söz edilebilir. 64 hektarlık bir alana kurulan proje; 107.000 kurulu panel ve her biri 200 m² olan 1.614 seradan oluşmakta ve 27 megawatt enerji üretim hedefiyle çalışmaktadır. Tesisin kurulmasıyla ortaya çıkan olumsuz etkilere gelinecek olursa, öncelikli olarak tesise verilen arazi nedeniyle kasabanın kullandığı mevcut alan azalmış ve buna bağılı olarak yerel tarım sistemi etkilenmiştir. Yerel toplulukların gıda üretme ve toprağı güvenli erişim hakları baltalandığı için gıda egemenliği üzerinde ciddi kısıtlamalar getirilmiştir. Çeşitli düzeylerde çevresel zarar ortaya çıkmıştır. Topraklar tarımsal kullanımdan uzaklaştıkça finansal spekülasyonların konusu haline gelmiştir. Üstelik söz konusu yatırım yerel tarım sektörüne çok az fayda sağlamıştır. İlgili iş fırsatları veya diğeri sosyal ve ekonomik avantajlar açısından yatırımın faydaları sınırlı düzeyde kalmıştır. Tüm

bu sorunlardan dolayı projeye karşı çıkmış ancak karşıt gösterilerde bulunanlar yetişkin ve çocuk ayrımı gözetilmeksizin tutuklanmıştır (Onorati ve Pierfederici, 2013: 71, 82, 88).

Yukarıda ayrıntılarına yer verilen Etiyopya (10.700 hektar), Mali (100.000), Kolombiya (35.000 hektar) ve İtalya (64 hektar) örneklerinden de anlaşılacağı üzere, toprak gaspının coğrafi kapsamı Afrika ülkeleri ile sınırlı değildir ve Güney Amerika, Avrupa gibi diğer kıtaları da içermektedir. Dünyanın hangi bölgesinde olursa olsun ve ne kadarlık bir alanı kapsarsa kapsasın yapılan toprak gaspı anlaşmaları çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunlar ise, edinilen toprakların tarım dışı amaçlarla kullanılmasından dolayı yerel toplulukların gıda üretme ve çiftçilik yapma haklarının baltalanması, çiftçilerin sahip olduğu ya da kullandığı arazi büyüklüğünün daralması, gıda üretiminin büyük oranda azalması, geçim kaynaklarının kaybedilmesi (Emenyonu vd., 2017: 154), toprak mülkiyeti konusunda belirsizliklerin ortaya çıkması, insanların bir yerden başka bir yere göç etmesi nedeniyle göç edilen yerlerdeki topluluklar üzerinde baskı oluşturulması (Colchester vd., 2006: 76), yerel ekosistemlerin çarpıcı bir şekilde değişmesi (Balehegn, 2015: 12), kitlesel yerinden edilme ve sosyal çatışmalardır (Neef, 2016: 6).

4. KORUMA AMAÇLI TOPRAK EDİNİMİ (YEŞİL GASP) VE ÖRNEKLERİ

Toprak gaspı tartışmalarının yürütüldüğü çeşitli platformlarda kiralanın ya da satın alınan alanlar kadar bu alanların hangi amaçlarla kullanılacağı da üzerinde durulan ve önemsenen bir konudur. Daha önceki sayfalarda da belirtildiği gibi, toprak gaspında arazi kullanım amaçları taraflar arasındaki anlaşmalara bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bazı yatırımcılar aldıkları topraklarda gıda üretmeyi tercih ederken bazıları bu toprakları madencilik yapmak amacıyla kullanabilmektedir. Bunların dışında koruma amaçlı olarak toprak kiralayan ya da satın alanlar da vardır. Literatürde bu tarz toprak edinimlerine yeşil gasp denmektedir.

Kavram ilk olarak The Guardian gazetesi çevre editörü John Vidal tarafından gündeme getirilmiş ve Vidal kavramı, yatırımcıların çevre koruma adına ülkeleri ve toplulukları kontrol altına alma girişimleri olarak tanımlamıştır (Vidal, 2008). Başka bir ifadeyle yeşil gasp, toprakların ve kaynakların çevresel amaçlar için tahsis edilmesi anlamına gelmektedir. Burada tahsis etmekten kasıt, daha önce kamu ya da özel mülkiyete konu olan (hatta sahiplik konusu bile olmayan) kaynakların mülkiyetinin, kullanım haklarının ve kontrolünün yoksullardan güçlülerin eline geçmesidir (Fairhead vd., 2012: 238). Yani, yeşil gasp yalnızca belirli bir seçkin grup tarafından büyük ölçekli toprak alımlarını kapsamamakta bunun yanında korumanın ve hizmet edeceği amaçların yeniden tanımlanmasını da içermektedir. Korumanın yeniden tanımlanması ise, kapitalist pazar ve ilişkilerin yabancı yatırımcılar aracılığıyla yoksul alanlara kadar genişletilmesi amacıyla hizmet etmektedir (Büscher ve Dressler, 2012: 369). Dolayısıyla bazı yorumcular koruma hedeflerinin toprak gaspının bir parçası olduğunu iddia etmektedir (Blomley vd., 2013: 3). Dünya genelindeki koruma amaçlı toprak edinimi örneklerinin büyük bir çoğunluğu bu iddianın haklılığını doğrulamaktadır. Çünkü teoride koruma amacıyla alınan toprakların pratikte korumayı zayıflatan birer unsura dönüştükleri görülmektedir. Tablo 3'te bahsi geçen örneklerden bazılarına yer verilmekte ve çalışmanın bundan sonraki kısmı adı geçen örneklere referansla açıklanmaktadır. Bu örnekler, çevresel tahribatın sistem değişikliğine gerek olmadan, modernleşmeden vazgeçilmeden ve çevreye duyarlı birtakım yatırımlar ile çözülebileceğini iddia eden ekolojik modernleşme teorisinin temel savlarının çürütülmesi bakımından da dikkat çekicidir. (Huber, 2000: 16, 20, 23).

Tablo 3: Dünya Genelindeki Bazı Yeşil Gasp Örnekleri

Araştırmacı(lar)	Ülke	Alan	Etkileri
Nienke Busscher, vd., (2018)	Arjantin	88.000 ha 150.000 ha	Yerinden edilme, geçim kaynağı kayıpları, iş faaliyetlerinde değişiklik, toz kirliliği, su mevcudiyetinin azalması
Dianne E. Rocheleau (2016)	Meksika	600 ha	Yerinden edilme, tehdit, yaralama ve öldürülme, yerel toplulukların toprak, ürün ve hayvanlarını kaybetmeleri, mekânın karakteri ve peyzajının değişmesi
Diana Ojeda (2011)	Kolombiya	15.000 ha	Kaynaklar ve toprak üzerindeki baskının artması, çalışanlar ve park sakinlerinin yerlerinden edilmesi, karar alma mekanizmalarında yer almak istediklerinde tehdit edilmesi, insanların hayatlarının kontrolünü kaybetmesi
Elizabeth Lunstrum (2016)	Mozambik	35.000 km ²	Alanda yaşayan toplulukların yerlerinden edilmesi, geçim kaynaklarının kaybedilmesi, göç nedeniyle bazı yerleşim yerleri üzerindeki baskının artması, sınırlı düzeydeki su kaynaklarının tükenmesi, ormanların yerini şeker kamışına dayalı mono kültürün alması, gıda güvenliğinin tehlikeye girmesi
Eria Serwajja (2015)	Uganda	900 km ²	Yerli toplulukların yerlerinden edilmesi, köylülerin geçim kaynaklarının yok edilmesi, tarlalarındaki mahsullerine el konulması, çocukların eğitim haklarının ellerinden alınması, ortak su kaynaklarının kontrolünün kaybedilmesi

İlk örnek olarak, Arjantin'in kuzeydoğusundaki Corrientes eyaletinde bulunan ve bir koruma alanı olan Los Esteros del Iberá içinde ve çevresindeki toprak satışlarından bahsedilebilir. 2014 ve 2015 yıllarında Corrientes'de yapılan bir çalışmada, bahsi geçen sulak alanda iki farklı şekilde büyük ölçekli yatırım yapıldığı belirtilmektedir. Bunlardan birisi, endüstriyel ağaç yetiştirmek amacıyla yatırım yapan Harvard Yönetim Şirketi diğeri ise, ABD'li iş adamı Douglas Tompkins tarafından koruma amaçlı olarak yapılan yatırımdır. Toplam 42 birey ve 4 aile ile yapılan görüşmelere dayanan çalışmada her iki yatırım şeklinin de yeşil gasp olarak değerlendirilebileceği vurgulanmakta ve bu yatırımların çeşitli düzeylerdeki etkileri tartışılmaktadır (Busscher vd., 2018: 574).

Harvard şirketine tahsis edilen 88.000 hektarlık alan sonucunda arazi kullanım koşullarında belirsizliklerin ortaya çıktığı, kayıt dışı arazi varlıkları konusunda endişelerin arttığı, insanların yerlerinden edildiği, yerlerini terk edenlerin yoksulluğa mahkûm olduğu ve geçim kaynaklarını kaybettiği, iş faaliyetlerindeki değişiklikten (sığır yetiştiriciliğinden ormancılığa geçiş) dolayı yerel halkın rahatsızlık duyduğu, alandaki trafiğin artmasından dolayı toz kirliliği, kaza riski, sağlık ve güvenlik sorunlarının yaşandığı, ekilen alanların yüksek oranda su tüketimi gerektirmesi nedeniyle su mevcudiyetinin azaldığı ve buna bağlı olarak insanların suya erişiminin kısıtlandığı ifade

edilmektedir (Busscher vd., 2018: 577). Diğer yatırımcı Tompkins'in satın aldığı 150.000 hektarlık alanda da benzer sorunlar ile karşılaşmıştır. Tompkins'in yatırımları ve bölgedeki varlığı yerel halkı rahatsız etmiş ve halk bu yatırımların egemenliklerini etkileyeceği konusunda endişelenmişlerdir. Ayrıca Tompkins bir okulu yasa dışı bir şekilde kapatırmak ve toplumu savunmasız hale getirerek kuşatmakla suçlanmıştır (Busscher vd., 2018: 578).

Buradan hareketle, adı geçen yatırımların koruma şemsiyesi altında doğayı metalaştıran sermaye birikim stratejileri olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Başka bir ifadeyle, her iki yatırım şekli de yeşil gaspın etkilerinin toprak üzerindeki kontrolün ele geçirilmesi ile sınırlı tutulamayacağını göstermektedir. Yeşil gasp olarak nitelendirilen bu örnekler tüm yönetim sistemindeki değişikliğe işaret etmektedir. Burada esas sorun yeşil gaspçıların alana yatırım yapması değildir bu gaspçıların önündeki engellerin yerel halkın aleyhine olacak şekilde ortadan kaldırılmasıdır. Bu karşıt gelişmeler ise, toplumun ilgi ve ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi, toprak mülkiyetindeki yabancı etkinliğinin artması, eşitsizliklerin çoğalması, yerel halkın sürece dâhil edilmemesi, bir fırsat olması gereken yatırımların geçim kaynaklarını tehdit eden bir unsura dönüşmesi ve çevresel bozulmanın yaratılmasıdır.

Toprağın ve ilgili diğer kaynakların teminini haklı çıkarmak amacıyla çevresel nedenlerin kullanılmasına yönelik ikinci örnek olarak, Meksika'nın Chiapas kentindeki Ekoturizm Projesi verilebilir. Söz konusu topraklara yatırım yapılarak kalkınmanın sağlanması, yoksulluğun azaltılması ve bu yolla korumanın temin edilmesi planlanmaktadır. Başlangıçta bu amaçlar herhangi bir sorun yaratmak bir yana tercih edilebilir seçenekler olarak düşünülebilir. Ancak projenin etkileri beklenildiği gibi olumlu sonuç vermemiştir. Planın hayata geçirilmesi ile birlikte insan ve toprak arasındaki bağlantı koşulları yeniden tanımlanmış ve koruma bahanesiyle 40'tan fazla topluluk tahliye edilmiştir (Rocheleau, 2016: 705). Yerel topluluklar yalnızca topraklarını, ürünleri ve hayvanlarını kaybetmemiş projeye karşı direndikleri için yaralanmış ve hatta bir kısmı öldürülmüştür. Önerilen turizm projesi alanında yer alan Agua Azul ve yakınındaki toplulukların yaşamış olduğu deneyimler bu olumsuzlukların en net olanlarıdır.

Projeye bağlı olarak mekânın karakteri ve mekânı çevreleyen peyzaj değişmiş, nehir, havuz, orman, tarla ve evlere erişim yolları farklılaşmıştır. Proje kapsamında yapılacak olan otoyol nedeniyle kasabalar, evler, tarlalar, işletmeler, kiliseler, kamu binaları ve meydanlar etkilenmiştir (Rocheleau, 2016: 707). Yapılan planlarda özellikle bazı toplulukların alandan çıkartılması istenmiştir. Çünkü bu alanlar üzerinde lüks bir yağmur ormanı tesisi ve arkeolojik gezi alanı yapılması tasarlanmıştır. Yani satın alınan arazi yerli halkın çıkarılması yoluyla karbon dengeleme projeleri için ormanlara, ticari monokültür ekimine veya diğer ticari kullanımlara ayrılmaktadır (Rocheleau, 2016: 707, 711). Tüm bu gelişmeler sonucunda ise, topraklar ve insanlar çeşitli çıkarıcı ve sömürücü güçlerin hizmetine açılmaktadır. Bu nedenle Chiapas'taki yeşil gaspçıların mülksüzleştirme yoluyla birikimlerini artırma arayışında olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Yeşil gasp yatırımlarının görünenden çok daha büyük ve karmaşık bir ilişkiler ağından oluştuğunu gösteren üçüncü örnek, Kolombiya'nın kuzey kıyısındaki Tayrona Milli Parkı'dır. 15.000 hektarlık bir alan üzerine kurulu olan parktaki turizm hizmetleri 2005 yılında 10 yıllığına Aviatur (seyahat şirketi) ve Alnuva (seyahat acentası) şirketlerine devredilmiştir. Mülkiyeti konusunda tartışmaların (bazılarına göre alanın %90'ı özel mülkiyet altında bazılarına göre ise, kamu mülkiyetinde) devam ettiği ulusal parkın el değiştirmesi ile kaynaklar ve toprak üzerindeki baskı artmış, çalışanlar ve park sakinleri yerlerinden edilmiş, yerel topluluklar alanla ilgili kararlarda dışarıda bırakılmış, umursanmamış, talep ettikleri ya da karşı çıktıkları zaman ise tehdit edilmişlerdir (Ojeda, 2011: 16). Yaşanan sorunlar bunlarla sınırlı kalmamış şirketlerle yapılan anlaşmalar şirket kurallarına göre hareket edilmesini gerektirdiği için insanlar zamanlarının, kazançlarının ve işlerinin kontrolünü kaybetmişlerdir.

Örneğin, alanı çok iyi bilen ve daha önceleri tur rehberi olan insanların büyük bir bölümü şirket yatırımları sonucunda Aviatur için valiz taşıyan görevliler haline gelmişlerdir. Benzer şekilde, parkta meyve suyu ve su satarak hayatta kalmaya çalışan orta yaşlı iki kadın şirket tarafından istenmemiş, önce kadınların büfeleri daha az görünür bir yere taşınmış daha sonrasında ise şirket onları parktan kovmuştur. Ayrıca yerel halkın koruma gerekçesiyle (deniz kaplumbağalarının yuvalama alanı olmasından dolayı) samandan bir çatı bile yapmasına izin verilmeyen alanda

şirketlere yenilenmiş kamp alanları, banyolar, restoranlar, lüks kulübeler, jakuziler, yüzen yataklar, spa ve bar alanları yapma hakkı tanınmıştır. Esasen tüm bu değişiklikler aracılığıyla yapılmak istenen şey, parkın kontrolünden ziyade insanların yaşamlarının kontrol edilmesi (Ojeda, 2011: 17-18) ve parkın halkın kullanımından ziyade elitlerin kullanımına sunulmasıdır. Bu yüzden Tayrona Milli Parkı'ndaki toprak satışlarıyla ve bu satıştan elde edilecek gelirle deniz kaplumbağalarının, mercan resiflerinin, uluyan maymunların, sahillerin, çalışanların ve ormanların korunacağı iddia edilmekle birlikte uygulamada alanın seçkin bir yapıya kavuşturulması yönünde atılan adımlarla bu amaçların göz ardı edildiği görülmektedir.

Yeşil gasp yatırımlarının toprak gaspı mekanizmalarının tamamlayıcısı ve bir birikim stratejisi olduğunu gösteren dördüncü örnek, Mozambik'teki Limpopo Milli Parkı ve bu parkla ilgili gelişmelerdir. 2002 yılında bir proje kapsamında Güney Afrika'daki Kruger, Mozambik'teki Limpopo ve Zimbabwe'deki Gonarezhou milli parkları Büyük Limpopo Sınır Ötesi Parkı (GLTP) adı altında birleştirilmiş ve parkın 35.000 km² lik bir alanı kapsadığı ifade edilmiştir. Dünyanın en büyük koruma alanını oluşturduğu iddia edilen bu girişimle, geniş ve kesintisiz yaban hayatı manzarası yaratılmak istenmiştir. Bunun için söz konusu üç küçük koruma alanının sınırlarında bazı değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sınırlar turistlere de açılarak, alanın içerisinde Giriyyondo Turist Erişim Merkezi (GLTP) kurulmuştur. Böylece turistlere GLTP'nin Mozambik ve Güney Afrika bölümleri arasında kolayca seyahat etme şansı tanınmış ve merkez aracılığıyla Mozambik hükümetinin sermaye üretmesinde yardımcı olunmuştur. Ancak bu girişimlerin Mozambik Limpopo Milli Parkı içerisinde yaşayan topluluklar üzerinde olumsuz etkileri olmuştur (Lunstrum, 2016: 145).

En derin etkilerden birisi, parkın iç kısmında yaşayan yaklaşık 7.000 kişinin tahliye edilmesidir. Söz konusu toplulukların tahliye edilme gerekçelerinden ilki, toplulukların alanda ekolojik zarara sebep olmalarıdır. Bir diğer tahliye gerekçesi, sınırların açılmasıyla yaban hayatının serbestçe alanda hareket edebilmesi ve buna bağlı olarak insan güvenliğinin tehdit altında olmasıdır. Üçüncü gerekçe ise, Limpopo Milli Parkında köylülerin yaşadığı alandaki su zenginliğinin alana gelecek olan turistlerin ihtiyaçlarının karşılanması noktasında oldukça önemli bir rol oynayacağıdır (Lunstrum, 2016: 145-146). Toprak satışının etkileri yerli toplulukların yerlerinden edilmesi ile sınırlı kalmamaktadır. Yerlerinden edilen insanların nereye yerleşecekleri ya da yerleştirilecekleri konusu da bir başka sorundur. Bu da belirli alanlara doğru göçe neden olmakta ve bazı yerleşim yerlerinin üzerindeki baskıyı arttırmaktadır. Bir anlamda sınırın yaban hayatı, turistler ve gergedan avcıları için açılması beraberinde parkın bir parçası haline gelen toplulukların ve geçim kaynaklarının ortadan kalkmasını da getirmektedir (Lunstrum, 2016: 146).

Bununla da yetinilmeyerek tahliye edilen alanlar devlet tarafından özel yatırımcılara şeker kamışı/etanol üretimi amacıyla tahsis edilmektedir. Başka bir ifadeyle, toplulukların Kruger'in gergedanlarından uzağa ve turistlerin görüşünün ötesine yerleştirilmek istenmesinin esas sebebi, zengin mineral kaynakları ve büyük ekilebilir arazileri olan Mozambik'in özel yatırımcılara açılmasıdır. Yani, topluluklar imtiyazlara yakın olmakla birlikte imtiyaz sahibi olamamaktadır. Çünkü özel yatırımcılar insanların emeğine değil topraklarına ihtiyaç duymaktadır (Lunstrum, 2016: 146-147). Dolayısıyla tüm bu girişimler sınırlı düzeydeki su kaynaklarının tükenmesine, ormanların yerini şeker kamışı mono kültürünün almasına, sınırların açılmasıyla fillerin toplulukların çiftliklerine zarar vermesine ve gıda güvenliğinin tehlikeye girmesine neden olmuştur (Lunstrum, 2016: 149).

Yeşil gaspın toprak gaspını hızlandıran sürecin önemli bir parçası olduğunu gösteren beşinci örnek, Uganda'nın Amuru Bölgesi'ndeki yaban hayatı rezervlerinin Güney Afrika vatandaşlarına ait Lake Albert Safaris Limited Şirketi'ne tahsisidir. Şirket söz konusu alanı spor amaçlı avcılık, turizm ve vahşi yaşamı korumak amacıyla satın aldığını belirterek bu yolla yaban hayatı popülasyonunun iyileştirileceğini, bitki örtüsünün korunacağını ve yerel toplulukların gelir elde etmesinin sağlanacağını iddia etmektedir (Serwajja, 2015: 14). Ancak diğer ülke örneklerinde olduğu gibi Uganda örneğinde de, teori ve pratik arasında büyük bir boşluk olduğu görülmektedir. Uganda'daki devlet ve devlet kurumlarının korumaya öncelik veren ve özel girişimlerin alana girişini kolaylaştıran politika değişiklikleri bazı olumsuz etkilere neden olmuştur. En temel sorunlardan birisi, Amuru Bölgesi'ndeki Apaa köyünde yapılacak olan av sahası nedeniyle yerli toplulukların yerlerinden edilmesidir. Av sahasının koruyucu ve bekçileri tarafından alanda 800 kişinin barınmasını sağlayan

kulübeler yıkılmış, köylülerin geçim kaynakları yok edilmiş ve tarlalarındaki mahsullerine el konulmuştur. Evleri ve mahsulleri imha edilen insanlar ise topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır (Serwajja, 2015: 7).

Apaa köyünde av sahasının sınırlarının belirlenmesi sürecinde de bazı sorunlar ile karşılaşmıştır. Köylüler üzerinde yaşadıkları toprakların meşru sahibi olduklarını belirterek, hükümetin topraklarını yaban hayatı rezervi ilan edebilmesi için kendilerine danışması gerektiğinin altını çizmektedir. Bunun gerekçesi olarak da Uganda Cumhuriyeti Anayasasını göstermektedir (Sewajja, 2015: 7-8). Köylülerin muhalefetine rağmen söz konusu alan yaban hayatı rezervi içerisine dâhil edilmiş, bununla da yetinilmeyerek köylüler meşru sahibi oldukları topraklardan uzaklaştırılmıştır. Hâlbuki yaban hayatının korunmasını sağlamak amacıyla teşvikler yaratmak bu alanların korunması için yeterli bir faktör değildir buna ek olarak alanın çevresindeki yerel toplulukların da korunan alanların yönetimine katılması gerekmektedir (Lindsey, 2008: 41-47).

Bölgedeki toprak tahsisi nedeniyle ortaya çıkan bir başka sorun, tahliyeler esnasında Apaa köyü topluluğu tarafından inşa edilen ilkokulun bir polis birimine dönüştürülerek öğrencilerin derslere devam etmesinin engellenmesidir. Yani, okulun öğrencilerin kullanımından çıkarılarak polis birimi haline getirilmesi yoluyla çocukların eğitim hakları ellerinden alınmış olmaktadır. Eğitime erişimin engellenmesi ise, çocukların hem okul ortamında hem de çevreleriyle inşa ettikleri sosyal ağların bozulmasına neden olmaktadır (Sewajja, 2015: 23-24). Köylünün karşılaştığı sorunlar bunlarla sınırlı kalmamış, Apaa köylüleri hayatta kalmalarında oldukça önemli bir etken olan ortak su kaynaklarının kontrolünü de kaybetmişlerdir. Bunun sebebi ise, köy merkezindeki su kaynağı olan sondaj kuyularının yıkılmasıdır. Su kaynaklarının yıkılmasına bağlı olarak hastalıklar ortaya çıkmış, su kaynakları tahrip edilen köylüler alternatif su kaynakları için 7 km'den fazla yol yürümek zorunda kalmıştır. Burada özellikle belirtmek gerekir ki, yeni su kaynakları hayvanlar ile birlikte ortak olarak kullanılmaktadır (Sewajja, 2015: 24).

Tüm bu sorunlar Apaa köylülerinin tahliyesi ile yalnızca geçim kaynaklarını kaybetmediklerini bunun yanında kimliklerini ve aidiyetleri tanımlayan topraklara erişimlerini de yitirdiklerini göstermektedir. Bir de buna tahliyelere direnen gençlerin tutuklanması ve bazı insanların öldürülmesi eklenince sorunun boyutu daha da derinleşmiştir (Sewajja, 2015: 25-26). Buradan hareketle, bir tür iyilik olarak kabul edilen yabancı yatırımların Uganda özelinde de beklenileni karşılamadığı tam tersine mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikim süreçlerini kolaylaştırdığı söylenebilir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Son dönemlerde basında sık sık gündeme gelen ve bazı araştırmalara konu olan arazi satın alımı ve/veya kiralanması-toprak gaspı olgusunun ne anlama geldiği, kavramın içeriğinin nasıl doldurulduğu, satın alınan topraklar korumaya tahsis ediliyorsa buna toprak gaspı denilip denilemeyeceği ve çevresel amaçlarla toprağa el koymanın mümkün olup olmayacağı gibi soruların yanıtına ulaşmak amacıyla ortaya konan bu çalışmada, toprak gaspı girişimlerinin büyük bir çoğunluğunda başlangıçta vaat edilen hususların uygulamada yerine getirilmediği ve bu girişimlerin geliştirici değil mevcut durumu daha da kötüleştirici tarafları olduğu anlaşılmaktadır. Bu kapsamda çalışmada varılan sonuçlar şu şekildedir:

Öncelikli olarak toprak gaspı kavramının tanımı ve kapsamına ilişkin bir netliğin olmadığını söylemek ve bu konu ile ilgili tartışmaların devam ettiğini belirtmek gerekir. Ecoruralis Derneği, Uluslararası Arazi Koalisyonu ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü çeşitli kriterler üzerinden ne tür bir işlemin toprak gaspı olarak kabul edilebileceğine ilişkin görüş bildirmekle birlikte bu tanımlamalar bazı açılardan sorunludur. Eğer toprak gaspı yalnızca büyük ölçekli toprak edinimi olarak değerlendirilirse bu küçük ölçekli toprak kiralama ve/veya satışlarının gasp kapsamı dışında tutulmasına neden olacaktır. Bu durumda çalışma kapsamında üzerinde durulan İtalya örneği 64 hektarlık faaliyet alanı (güneş serası projesi) nedeniyle toprak gaspı içerisine dâhil edilemeyecektir. Hâlbuki söz konusu projenin kasabada yaşayan halk üzerinde ciddi düzeylere varan olumsuz etkileri olmuştur.

Bir başka tanımlama kriteri olan yabancı yatırımcılar üzerinden konuya yaklaşılacak olursa,

bu sefer de toprak gaspı ile ilgili aktörlerin kapsamı daraltılmış olacak ve yerli yatırımcıların eline geçen topraklarda herhangi bir sorun yaşanmadığına yönelik bir anlayış ortaya çıkacaktır. Bu sebeple, esas üzerinde durulması gereken konu, olgunun boyutu ve olgu ile ilgili aktörlerden ziyade olgunun etkileri olmalıdır. Çünkü gaspın boyutu ve kimler tarafından gerçekleştirildiğinden bağımsız olarak, bütün girişimler yerli halkın yerlerinden edilmesine, geçim kaynaklarını kaybetmesine, su kaynaklarının tahrip edilmesine, yerel gıda sistemlerinin bozulmasına ve gıda egemenliklerini kaybetme riski ile karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Koruma amaçlı toprak edinimleri (yeşil gasp) toprak gaspının bir parçası ve tamamlayıcısı olarak değerlendirilebilir mi? sorusunun cevabı ise, söz konusu girişimlerin de toprak gaspı sürecini hızlandırdığı ve desteklediği yönündedir. Çünkü yeşil gasp girişimlerinde yatırımcılar çevre koruma adına toprakları kiraladıklarını ve/veya satın aldıklarını belirtmekle birlikte, girişimlerin sonucunda ortaya çıkan tablo toprak gaspı ile hemen hemen aynıdır. Ancak yeşil gasp girişimlerinde arazi edinim amacı çevresel koruma adı altında yapıldığı için bu yatırımlar daha az dikkat çekebilmektedir. Hâlbuki dünya genelindeki çeşitli yeşil gasp örnekleri (Arjantin, Meksika, Kolombiya, Mozambik ve Uganda) doğanın alınıp satılabilen birer metaya nasıl dönüştürüldüğünü gösteren işaretlerle doludur. Bu tarz toprak edinimlerinde doğal kaynakların korunabilmesi için yine aynı doğal kaynakların satılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu ise uygulamaya mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikimi şeklinde yansımaktadır. Yani, yeşil gasp girişimleri tahrip edilen doğanın tamir edilebilmesi için yeni pazarlar yaratılmasının bir sorun oluşturmayacağı anlayışına dayanmaktadır. Sözü edilen şekilde tıpkı toprak gaspında olduğu gibi kapitalist endüstrinin genişletilerek devam ettirilmesi için yeni bir alan yaratılmış olmaktadır.

Doğayı koruma ve ekolojik sürdürülebilirliği sağlama amacıyla hareket ettiğini iddia eden ve bir taraftan da doğayı bir kârlılık aracı olarak gören girişimlerin bahsettikleri korumayı sağlayabilmeleri mümkün değildir. Uygulamadaki yeşil gasp örnekleri metalaştırmanın korumanın etkili bir aracı olamayacağını göstermektedir. Metalaştırma nedeniyle ortaya çıkan sorunlar yalnızca ekonomiyi, sosyal adaleti ve insan haklarını etkilememekte aynı zamanda doğaya da ciddi zararlar vermektedir. Doğanın zarar görmesi durumunda ise, özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşayan kırsal topluluklar hem geçim kaynaklarını hem de gıdaya erişim haklarını kaybetmektedir. Topraklarını kaybeden ve çoğunlukla direnme gücü de olmayan bu topluluklar ellerinde kalan tek seçeneği takip ederek kente göç etmektedir. Bu da zaten artan kentleşme hızını daha da arttırmaktadır. Hâlbuki kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru göçe neden olan böyle bir mekanizmayı kullanmak ve teşvik etmek yerine küçük üreticilerin desteklenmesi ve en temel üretim araçlarından birisi olan topraklarının korunması gerekmektedir. Doğayı ve ona bağlı küçük üreticileri çeşitli aktörler (özellikle çokuluslu şirketler) karşısında koruyacak olan ise, devletlerdir. Dolayısıyla, doğayı koruma amacıyla ortaya atılan yeşil gasp girişimlerinin korumak bir yana çevresel tahribatı daha da şiddetlendirdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Doğayı korumanın tek yolunun ise, yıkımından sorumlu sisteme son verilmesi ile mümkün olacağı belirtilmelidir.

KAYNAKÇA

- Baker-Smith, K. ve Miklos Attila, S. B. (2016). *What is Land Grabbing? A Critical Review of Existing Definitions*, Romania: Ecoruralis.
- Balehegn, M. (2015). Unintended Consequences: The Ecological Repercussions of Land Grabbing in Sub-Saharan Africa. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, 57(2), 4-21.
- Blomley, T., Flintan, F., Nelson, F. ve Roe, D. (2013). *Conservation and Land Grabbing: Part of the Problem or Part of the Solution?* London: International Institute for Environment and Development.
- Borras Jr, Saturnino M., Kay, C., Gómez, S. ve Wilkinson, J. (2012). Land Grabbing and Global Capitalist Accumulation: Key Features in Latin America. *Canadian Journal of Development Studies*, 33(4), 402-416.
- Broughton, A. (2013). Land Grabbing: A New Colonialism. *Green Social Thought 61: A Magazine of Synthesis and Regeneration*, 25-29.
- Busscher, N., Parra, C. ve Vanclay, F. (2018). Land Grabbing within a Protected Area: The Experience of Local Communities with Conservation and Forestry Activities in Los Esteros del Iberá, Argentina. *Land Use*

Policy, 78, 572-582.

Büscher, B. ve Dressler, W. (2012). Commodity Conservation: The Restructuring of Community Conservation in South Africa and the Philippines. *Geoforum*, 43(3), 367-376.

Cochrane, L. (2016). Land Grabbing, David M. Kaplan ve Paul B. Thompson (Ed.), *Encyclopedia of Food and Agricultural Ethics* (s.1-5), Netherlands: Springer.

Colchester, M., Jiwan, N., Sirait, M., Firdaus, A. Y., Surambo, A. ve Pane, H. (2006). *Promised Land: Palm Oil and Land Acquisition in Indonesia- Implications for Local Communities and Indigenous Peoples*, Indonesia: Forest People Programme, Perkumpulan Sawit Watch, HuMa ve World Agroforestry Centre.

Deininger, K., Byerlee, D., Lindsay, J., Norton, A. Selod, H. ve Stickler, M. (2011). *Rising Global Interest in Farmland: Can It Yield Sustainable and Equitable Benefits?*, Washington, D.C :The World Bank.

Diallo, A. ve Mushinzimana, G. (2009). *Foreign Direct Investment (FDI) in Land in Mali*, Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ).

Emenyonu, C., Nwosu, A., Eriogun, H. I. ve Osuji, M. (2017). Analysis of Land Grabbing and Implications for Sustainable Livelihood: A Case Study of Local Government Areas in Nigeria. *Journal of Economics and Sustainable Development*, 8(8), 149- 157.

Fairhead, J., Melissa, L. ve Scoones, L. (2012). Green Grabbing: A New Appropriation of Nature?. *Journal of Peasant Studies*, 39(2), 237-261.

Feldman, S. (2012). Land Expropriation and Displacement in Bangladesh. *Journal of Peasant Studies*, 39(3-4), 971-993.

Fisseha, M. (2011). *A Case Study of the Bechera Agricultural Development Project*, Ethiopia: CIRAD ve International Land Coalition.

Franco, J. C., Borrás, S., Fradejas, A. ve Buxton, N. (2013). *The Global Land Grab: A Primer*, Revize Edilmiş Baskı, Netherlands: Transnational Institute.

Gómez, S. (2014). *The Land Market in Latin America and the Caribbean: Concentration and Foreignization*, Santiago: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Graham, A., Aubry, S., Künnemann, R., and Suárez, S. M. (2010). CSO Monitoring 2009-2010 Advancing African Agriculture (AAA): The Impact of Europe's Policies and Practices on African Agriculture and Food Security. https://afrique-europe-interact.net/files/englisch_-_10_fianetal_land_grab_study_europeaninvolvement.pdf adresinden 12 Aralık 2020 tarihinde edinilmiştir.

Hall, R., Edelman, M., Borrás Jr, Saturnino M., Scoones, I., White, B. Ve Wolford., W. (2015). Resistance, Acquiescence or Incorporation? An Introduction to Land Grabbing and Political Reactions 'From Below. *Journal of Peasant Studies*, 42(3-4), 467-488.

Heinrich Böll Stiftung. (2015). Toprak Atlası: Toprak, Araziler ve Tarlalar Hakkındaki Olgular ve Rakamsal Veriler 2015, Almanya: Heinrich Böll Stiftung.

Huber, J. (2000). Towards Industrial Ecology: Sustainable Development as a Concept of Ecological Modernization. *Journal of Environmental Policy and Planning*, 2(4), 269-285.

International Land Coalition. (2011). Tirana Declaration. <https://www.landcoalition.org/en/aboutilc/governance/assemblydeclarations/2011-tirana/> adresinden 3 Nisan 2020 tarihinde edinilmiştir.

Kelly, A. B. (2011). Conservation Practice as Primitive Accumulation. *Journal of Peasant Studies*, 38(4), 683-701.

Land Matrix. (2019a). <https://landmatrix.org/charts/intention/> adresinden 22 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

Land Matrix. (2019b). <https://landmatrix.org/charts/web-of-transnational-deals/> adresinden 21 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.

Lindsey, P. A (2008). Trophy Hunting in Sub Saharan Africa: Economic Scale and Conservation Significance, Rolf D. Baldus, Gerhard R. Damm ve Kai-Uwe Wollscheid (Ed.), *Best Practices in Sustainable Hunting: A Guide to Best Practices from Around the World* (s. 41-47), Hungary: International Council for Game and Wildlife Conservation (CIC).

- Lunstrum, E. (2016). Green Grabs, Land Grabs and the Spatiality of Displacement: Eviction from Mozambique's Limpopo National Park. *Royal Geographical Society*, 48(2), 142-152.
- Maughan, M. J. (2011). Land Grab and Oil Palm in Colombia. *International Conference on Global Land Grabbing* (s. 1-32). United Kingdom: University of Sussex.
- Murmis, M. ve Murmis, M. R. (2012). Land Concentration and Foreign Land Ownership in Argentina in the Context of Global Land Grabbing. *Canadian Journal of Development Studies*, 33(4), 490-508.
- Neef, A. (2016). *Land Rights Matter! Anchors to Reduce Land Grabbing, Dispossession and Displacement: A Comparative Study of Land Rights Systems in Southeast Asia and the Potential of National and International Legal Frameworks and Guidelines*, Berlin: Brot für die Welt.
- Nolte, K., Chamberlain, W. ve Giger, M. (2016). *International Land Deals for Agriculture, Fresh Insights from the Land Matrix: Analytical Report II*, CDE, CIRAD, GIDA, University of Pretoria, Bern Open Publishing.
- Ojeda, D. (2011). Whose Paradise? Conservation, Tourism and Land Grabbing in Tayrona Natural Park, Colombia. *International Conference on Global Land Grabbing* (s. 1-32). United Kingdom: University of Sussex.
- Onorati, A. ve Pierfederici, C. (2013). Land Concentration and Green Grab in Italy: The Case of Furtovoltaico in Sardinia, Jennifer Franco and Saturnino M. Borrás Jr. (Ed.), *Land Concentration, Land Grabbing and People's Struggles in Europe* (s. 70-90), Transnational Institute for European Coordination Via Campesina and Hands off the Land Network.
- Oxfam. (2011). Land and Power: The Growing Scandal Surrounding the New Wave of Investments in Land, Oxfam Briefing Paper, Nairobi: Oxfam.
- Özkaya, O. (2018). Türkiye'de Toprağını Sat, Sudan'da Toprak Kirala. <https://www.aydinlik.com.tr/turkiye-de-topragini-sat-sudan-da-toprak-kirala-ozguruluk-meydani-mayis-2018> adresinden 13 Nisan 2020 tarihinde edinilmiştir.
- Rocheleau, D. E. (2016). Networked, Rooted and Territorial: Green Grabbing and Resistance in Chiapas. *Journal of Peasant Studies*, 42 (3-4), 695-723.
- Serwajja, E. (2015). The Twists and Turns of the Green Land Grab in Apaa Village of Amuru District, Northern Uganda, by Lake Albert Safaris Ltd. *Annual World Bank Conference on Land and Poverty* (s. 1-31). Washington DC.
- Su Hakkı Kampanyası. (2016). Son Yılların Küresel Trendi: Toprak Gaspı. <https://www.suhakki.org/2016/08/son-yillarin-kuresel-trendi-toprak-gaspi/> adresinden 22 Kasım 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Vidal, J. (2008). The Great Green Land Grab. <https://www.theguardian.com/environment/2008/feb/13/conservation>, adresinden 21 Ocak 2020 tarihinde edinilmiştir.
- Von Braun, J. ve Meinzen-Dick, R. (2009). "Land Grabbing" by Foreign Investors in Developing Countries: Risks and Opportunities, Research Report of the International Food Policy Research Institute, Washington, DC: International Food Policy Research Institute.
- Zoomers, A. (2010). Globalisation and the Foreignisation of Space: Seven Processes Driving the Current Global Land Grab. *The Journal of Peasant Studies*, 37(2), 429-447.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

It is not a new development for domestic and/or foreign investors to buy agricultural land in their country borders and/or developing countries worldwide. However, especially after the problem of increasing food prices occurred in 2008 and 2009, the process has progressed faster than previous years. As in international academic arena, this issue is a research topic in Turkey as well. However, these studies are mostly carried out in terms of the causes of the land grabbing, the extent of the agreement processes and the struggles against the land grabbing attempts. Yet, there are several other issues that are as important as the size of the agricultural land purchased, the buyer or seller. One of these issues is the criteria that is used to define a purchase as land grabbing or not, while another is about the purpose of use and the party/parties benefiting from it more. Land grabbing for protection purposes seems to be a versatile and controversial area to be discussed thoroughly.

Therefore, in this study, an inquiry is taking place to find out whether the phenomenon of renting and/or purchasing agricultural land for protection purposes can be evaluated within the scope of land grabbing. In order to reach the answer to this question, the discussion is not only made on a theoretical basis but the topic is made formalized by analyzing the five cases of green grabbing taken place worldwide.

Methodology

In this study, a theoretical discussion about land grabbing is carried out primarily because it is aimed to analyze land acquisitions (green grabbing) with reference to land grabbing. Generally, the publications and studies of Ecoruralis Association, International Land Coalition and United Nations Food and Agriculture Organization are used. The reason for this is that the concept of land grabbing has been defined in the literature based on the criteria in those publications. However, it is stated in this study that the mentioned criteria may have misleading dimensions in order to understand the land grabbing phenomenon correctly, and the examples of green grabbing were analyzed based on social impact criterion. The examples of green grabbing discussed in the study were limited to countries such as Argentina, Mexico, Colombia, Mozambique and Uganda. The reason for this preference is both about revealing the extent of geographical scope of the grabbing and the fact that the land acquisitions in these countries contain dramatic results in terms of impact categories. Therefore, not only theoretical determinations were made in the study, but also the study was deepened via field research and the outcomes. Thus, an inquiry to answer to the questions about whether there is a gap between theoretical investigations and practices related to land grabbing and how the theory reflects on practice was made.

Findings

There is no mention of a common criterion for the concept and context of land grabbing. Ecoruralis Association, International Land Coalition and United Nations Food and Agriculture Organization have made various attempts to define the concept. Ecoruralis Association has defined the concept on the criteria of size, subject, control, compliance with the law and usage method. International Land Coalition evaluated the issue within the framework of considering several matters like consent, human rights, gender, transparency of agreement processes and participation. United Nations Food and Agriculture Organization has tried to reveal the fundamental features of the concept through scale, foreign state participation and food safety. However, the examples in practice offers us to question the accuracy of these criteria. For example, if the issue is considered only within the scope of large-scale land grabbing, this will cause small-scale acquisitions to be ignored. For this reason, looking at the effects of land grabbing within the criteria of social impact will make the analysis more reliable.

Conclusion and Discussion

The starting question of this study is whether the attempts of land leasing or purchasing for protection allocation by domestic or foreign companies can be called land grabbing and it is answered by these initiatives should also be evaluated as such. The rationale for this is social impacts of green grabbing attempts in Argentina, Mexico, Colombia, Mozambique and Uganda. The displacement of indigenous communities, the loss of livelihoods, the abolition of educational rights of their children,

their exclusion from decision-making processes, the increasing pressure over resources, the depletion of limited water supplies, the increase in monocultural implementations, losing control over common water resources, deteriorating the character and landscape of the space and endangering food safety are some of those social impacts

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN YAŞAM BECERİLERİYLE İLGİLİ BİLGİ VE DENEYİMLERİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Calp, Ş. ve Edis, A. (2020). Sınıf Öğretmenlerinin Yaşam Becerileriyle İlgili Bilgi ve Deneyimleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 549-565.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.748564

Geliş Tarihi: 05.06.2020
Kabul Tarihi: 03.10.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Şükran CALP
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
sukrancalp@gmail.com
ORCID No: 0000-0001-6297-9056

Ayfer EDİS
Erzurum Özel Güneş Koleji
ayferedis25@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-3166-9607

ÖZ

Toplum yaşamına ve gelişen dünyaya ayak uydurabilen nitelikli bireylerin yetiştirilmesi noktasında aileler kadar öğretmenler de sorumluluğa sahiptir. Öğretmenlik mesleğinin beceri eğitimindeki rolü göz önünde bulundurulduğunda öğretmenlerin yaşam becerileriyle ilgili bilgi düzeyinin araştırılmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin yaşam becerileri hakkındaki bilgi ve deneyimlerini belirlemek; yaşam becerilerini öğrencilere kazandırma yeterlikleriyle ilgili düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Çalışma grubunu, Erzurum il sınırları içindeki devlet ilkokullarında görev yapan 15 sınıf öğretmeni ile özel okullarda görev yapan 16 sınıf öğretmeni olmak üzere toplam 31 öğretmen oluşturmaktadır. Veriler öğretmenlerle yapılan yüz yüze görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuş ve öğretmenlerin söz konusu yaşam becerisiyle ilgili bilgiye sahip olup olmadığına dair genel bir betimleme yoluna gidilmiştir. Bulgulara göre öğretmenlerin en sık tekrar ettiği ve en çok üzerinde durduğu yaşam becerisinin “problem çözme becerisi” olduğu görülmüştür. Öğretmenler yaşam becerisi kavramının, “öz bakım becerileri” kavramıyla aynı anlamda olduğunu düşünmektedir. Bazı öğretmenlere göre ilkokul öğrencilerinin kazanması gereken ilk beceri, “iletişim” becerisidir. Bu çalışmanın sonucundan hareketle, öğrencilerine yaşam becerilerini kazandırmak noktasında önemli bir sorumluluğu olan öğretmenlere, bu becerileri kazandıracak yol, yöntem, tutum ve davranışlar üzerine meslek öncesinden başlanarak eğitimsel destek verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Becerisi, Beceri, 21. Yüzyıl Becerisi, İlkokul, Sınıf Öğretmeni

KNOWLEDGE AND EXPERIENCE OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS ABOUT LIFE SKILLS

ABSTRACT

Teachers, as well as families, have a responsibility to raise qualified individuals who can keep up with the social life and the developing world. Considering the role of the teaching profession in skills training, it is thought that it is important to research the knowledge level of teachers about life skills. The aim of this study is to determine the knowledge and experience of primary school teachers about life skills; to reveal their thoughts about their competencies to gain life skills to students. A case study, which is one of the qualitative research methods, was used in the study. The study group consists of a total of 31 primary school teachers including 15 primary school teachers working in public primary schools and 16 primary school teachers working in private schools in the province of Erzurum. The data were collected through face-to-face interviews with the teachers. A semi-structured interview form prepared by the researchers was used as a data collection tool. Content analysis was made for the findings and a general definition was made regarding whether the students have life skills or not. According to the findings, it was seen that the most frequently repeated and most emphasized life skill of the teachers was “problem solving skill”. Teachers think that the concept of life skills has the same meaning as the concept of self-care skills. According to some teachers, the first skill that

primary school students should acquire is the communication skill. Based on the results of this study, it is recommended that teachers, who have an important responsibility to teach their students life skills, should be given training on attitudes and behaviors that support these skills.

Keywords: Life Skill, Skill, 21st Century Skill, Primary School, Primary School Teacher

1. GİRİŞ

Eğitimin erdemli bireyler yetiştirmek sorumluluğuna ilave olarak yaşamla ilgili birtakım becerileri kazandırma görevi de bulunmaktadır. 21. yüzyılda eleştirel bakmak, problem çözmek, hayata uyum sağlamak ve bilişsel denge durumuna erişmek, geçmişe göre çok daha önemli hale gelmiştir. Yaşam becerileri, öğrencilerin şimdiki ve gelecek yaşamlarında başarılı olabilmeleri için temel olan öğrencilerin derin içerik bilgisi geliştirme ihtiyacını ve bu bilgiyi disiplinlerarası uygulama yeteneğini destekleyen bağımsız becerilerdir (Johnson, 2009). 21. yüzyıl becerileri, bireylerin bilgiye ulaşmalarını ve ulaştıkları bilgiyi günlük yaşamda kullanmalarını, diğer bireylerle uyum içinde çalışmalarını, teknolojiyi etkili ve olumlu biçimde kullanmalarını kendi yeterliliklerinin farkında olmalarını sağlamaktadır.

Anagün, Kılıç, Atalay ve Yaşar'a göre (2015), yaşam becerileri, kişinin bilgiye ulaşma yollarını bilmesi, elde ettiği bilgiyi günlük yaşamında karşılaştığı sorunların çözümünde kullanabilmesi, diğer bireylerle sağlıklı iletişim kurabilmesi, yaşamını üretken, mutlu ve işlevsel bir biçimde devam ettirebilmesi için gerekli olan temel becerilerdir. UNICEF ise yaşam becerilerini, bilgi, tutum ve beceri alanları arasındaki dengeyle oluşan davranış değişimi veya davranış gelişimi şeklinde tanımlamıştır (United Nations, 2003).

Yaşam becerileri; bireyin değişim ve gelişim sürecinde varlığını etkin bir şekilde sürdürebilmesi için sahip olması gereken yeterliliklerdendir. Tanımlardan yola çıkarak yaşam becerilerinin, bireylerin hayat boyunca karşılaştıkları problemlerle başa çıkmalarını ve yaşamlarını etkili şekilde yönetmelerini sağlayan beceriler olduğu söylenebilir. Dünya Sağlık Örgütü bu temel yaşam becerilerini “karar verme, problem çözmeye, yaratıcı düşünce, iletişim, kişilerarası ilişkiler, eleştirel düşünme, öz farkındalık, empati, duygularla başa çıkma, stresle baş etme” olmak üzere on başlık altında toplamıştır (WHO, 2007).

Karar verme becerisi, Baysal'a göre (2009), birçok seçenek arasında belirli ölçütlere uygun olarak seçimler yapmaktır. Öğrencilerin seçeneklerini değerlendirmelerine ve seçimleri sonucunda farklı sonuçları dikkatli şekilde düşünmelerine yardım etmek karar verme becerisinde önemli bir boyuttur. Problem çözmeye, öğrencilerin kendi sorunlarına yapıcı çözümler bulmalarına yardım etmek demektir. Güneş'e göre (2012) yaratıcı düşünme becerisi, buluşçu, yenilikçi, esnek, sorunlara yeni ve alışılmadık dışında çözümler üreten, özgün düşüncelerin ortaya çıkmasını sağlayan düşünme biçimidir.

Dökmen (1994) iletişim becerisini, bilgi üretmek, aktarmak ve anlamlandırma süreci olarak; Cüceloğlu (1991) ise bireyleri karşılıklı ilişki içine sokan psiko-sosyal bir süreç olarak tanımlamaktadır. Eleştirel düşünme becerisi, bireylerin deneyimlerdeki uygun bilgileri objektif biçimde analiz etmelerine yardımcı olan becerilerdir. Eleştirel düşünmek, öğrencilerin davranışlarını etkileyen sosyal değerler, akran etkileri, medya gibi etkenleri tanımalarına yardımcı olur.

Kişilerarası ilişkiler becerisi, kişilerin gündelik yaşamda etkileşime girdiği bireylerle, özellikle aile üyeleriyle, olumlu etkileşime girmelerine yardımcı olan becerilerdir. Öz farkındalık becerisi, insanların kim olduklarını, ne isteyip ne istemediklerini, ne yapmaktan hoşlanıp ne yapmaktan hoşlanmadıklarını bilme kapasiteleridir. Empati becerisi, bir kişinin, belli bir duruma ilişkin olarak, karşıdakinin duygu ve düşüncelerini doğru anlaması ve hissettiklerini hissetmesi yeteneğidir. Empati, öğrencilerin bireysel farklılıkları kabul etmesine ve farklı kişilerle ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olur.

Duygularla başa çıkma becerisi, bireylerin duygularını tanımalarına ve duyguların davranışları üzerindeki etkisini anlamalarına yardımcı olan becerilerdir. Duygularıyla başa çıkmayı bilen kişiler, sağlığı olumsuz yönde etkileyecek öfke gibi duyguları nasıl kontrol edebileceklerine odaklanır. Stresle baş etme becerisi, bireylerin kendilerini strese sokan şeyleri tanımalarına yardımcı olur (İşmen Gazioğlu & Canel, 2015).

Yaşam becerileri, günlük yaşamın getirdiği zorluklarla etkili bir şekilde baş etmek için gerekli olan davranışlardır. Yaşam becerilerini bireylere kazandırmanın temelini, okul öncesi ve ilkokul dönemi oluşturmaktadır. Çocuklar çoğu zaman ailesinin desteğiyle bazı yaşam becerilerini öğrenmekte ve bunları uygulayarak eğitim öğretim sürecine başlamaktadırlar. Eğitim öğretim sürecinde hedeflerin gerçekleştirilebilmesi ve verim elde edilmesi, öğretmen, öğrenci, aile, çevre, idareci gibi bütün paydaşların birlikte ve uyum içinde hareket etmesiyle sağlanabilir. Söz konusu paydaşlar arasında öğretmenler, istenilen davranışların şekillendirilmesinde ve sistemin sağlıklı bir şekilde işleminde etkili bir role sahiptir. Öğretmen, eğitim öğretim sürecinin en temel öğelerinden biridir. Ülkenin kalkınmasında, nitelikli bireylerin yetiştirilmesinde, toplumun huzur ve barışının sağlanmasında, bireylerin sosyalleştirilmesi ve toplumsal yaşama hazırlanmasında, toplumun kültür ve değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasında öğretmenlik mesleğinin önemli rolü bulunmaktadır. Öğretmenler, öğrenme süreçlerini sistematize eden ve öğrenmeyi teşvik eden bireylerdir.

Öğretmen yeterlilikleri, öğretmenlerin mesleklerini etkili ve verimli şekilde gerçekleştirebilmek için sahip olması gereken bilgi, beceri ve tutumları ifade eder (MEB, 2017). Guskey ve Passaro (1994) öğretmen yeterliğini, zor ve motive olmamış olsa bile öğrencilerin daha iyi nasıl öğrenebileceğine ilişkin öğretmenin sahip olduğu inanç olarak tanımlamaktadır. MEB (2006) yeterlilik kavramını, bir meslek alanına özgü görevlerin yapılabilmesi için gerekli olan mesleki bilgi, beceri ve tutumlara sahip olma durumu olarak tanımlamaktadır. Öğretmenlik mesleğindeki yeterlilik ise öğretmenin yapması gereken ana görevleri bünyesinde, alt işlem bölümlerine ayrılabilen, diğer öğretmen veya unsurlarla bir arada farklı görevlerin icrasını sağlayan, zamanı kesin olarak sınırlandırılmasa da belirli zamanlar içinde gereğini yapabilmesi olarak tanımlanmıştır. Eğitim ve bireyin niteliği, büyük ölçüde öğretmen niteliğini yansıtmaktadır.

Bilim ve teknolojiye hızlı değişime ayak uydurabilmek ve katkıda bulunabilmek için eğitim sistemin önemli birer parçası öğretmenlerin, 21. yüzyıl becerileri olarak adlandırılan, çağın gereksinimlerine uygun beceri ve yeterliliklerle donatılmış bireyler yetiştirebilecek donanıma sahip olması gerekmektedir (Ananiadou & Claro, 2009; Trilling & Fadel, 2009). Bu bağlamda yaşam becerilerini kazandırma yeterliğine sahip olması beklenen öğretmenlerin yapması gereken, öncelikle temel yaşam becerilerinin neler olduğunu bilmek, çeşitli yöntem ve teknikleri kullanarak öğrenme yaşantıları oluşturmak ve oluşturulan bu yaşantılar sonucunda kazandırılmak istenenlerin başarıyla gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmektir (Fidan & Erden, 1994).

Yaşam becerileriyle ilgili bilgi sahibi olmak, yaşamdaki genel denge halinin nasıl oluşturulacağıyla ilgili karmaşıklıkları anlamlandırmada yardımcı olabilir. Bu nedenle, söz konusu beceriler anlaşılmalı ve geliştirilmelidir. Bireylerin meydana gelen değişimlere uyum sağlamaları ya da tepki vermeleri, teknolojiye ayak uydurabilmeleri, bilgiyi seçip, analiz edip değerlendirdikten sonra elde etmeleri ve elde ettikleri bilgiyi günlük yaşamlarında karşılaştıkları problemleri çözmeye kullanabilmeleri için temel becerilerin yanı sıra üst düzey beceri ve yeterliliklere de sahip olmaları gerekmektedir (Atalay ve Anagün, 2017).

Bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin yaşam becerileri hakkındaki bilgi ve tecrübelerini belirlemek; yaşam becerilerini öğrencilere kazandırma yeterlikleriyle ilgili düşüncelerini ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Sınıf öğretmenleri “yaşam becerileri” kavramıyla ilgili ne bilmekte, yaşam becerilerini nasıl tanımlamaktadır?
2. Sınıf öğretmenleri yaşam becerileri eğitimi için yeterli donanıma sahip olduklarını düşünmekte midir?
3. Sınıf öğretmenleri öğrencilerin bu becerileri kazanmasına yönelik ne gibi uygulamalar gerçekleştirmektedir?
4. Sınıf öğretmenlerine göre öğrencilerin yaşam becerilerini kazanmasını engelleyen faktörler nelerdir?
5. Sınıf öğretmenlerinin, öğrencilere yaşam becerilerini kazandırmakla ilgili önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın deseni, çalışma grubu, verilerin toplanma süreci, veri toplama aracı ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırma Deseni

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir. Olayların doğal ortamında incelenmesi, araştırmacının araştırma kapsamındaki kişilerle doğrudan görüşmesi ve bu kişilerin deneyimlerini yaşaması, olayların ayrıntılı bir şekilde araştırılması, tanımlanması ve açıklanması nitel araştırmanın özelliklerindedir (Yıldırım & Şimşek, 2018).

2.2. Çalışma Grubu

Çalışmaya Erzurum il sınırları içindeki devlet ilkokullarında ve özel okullarda görev yapan 31 sınıf öğretmeni katılmış olup çalışma grubu seçiminde maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Çalışma grubunda, 21-30 yaş aralığında yedi öğretmen, 31-40 yaş aralığında 13 öğretmen, 41 ve üzeri yaşta 11 öğretmen bulunmaktadır. Katılımcıların 28'i eğitim fakültesi mezunu, 3'ü diğer fakültelerden mezundur. Dokuz öğretmen 1. sınıf, yedi öğretmen 2. sınıf, yedi öğretmen 3. sınıf ve sekiz öğretmen 4. sınıf okutmaktadır. Tablo 1'de çalışmaya katılan öğretmenlerin okul türü, meslekteki çalışma yılı ve cinsiyete göre dağılımları yer almaktadır.

Tablo 1: Okul türü, meslekte çalışma yılı ve cinsiyete göre katılımcıların dağılımı

Mesleki kıdem	Devlet okulu		Özel okul		Toplam
	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
5 yıl ve daha az	2	2	1	1	6
6 - 10 yıl		1			1
11 - 15 yıl	2	-	4	2	8
16 - 20 yıl	5	-	3	-	8
21 yıl ve üzeri	1	2	5	-	8
Toplam		15		16	31

Tablodan anlaşılacağı üzere sınıf öğretmenlerinin 15'i devlet okullarından 16'sı da özel okullardan olup 8'i erkek, 23'ü kadındır. Öğretmenlerin 6'sı meslekteki çalışma süresini 0-5 yıl, 1 öğretmen 6-10 yıl, 8 öğretmen 11-15 yıl, 8 öğretmen 16-20 yıl, 8 öğretmen ise 21 ve üzeri yıl olarak ifade etmişlerdir.

Öğretmenlere görüşme sırasına göre Ö1, Ö2, ..., Ö31 şeklinde kod isimler verilmiştir. Doğrudan aktarmalar yapılırken bu kod isimler kullanılmıştır.

2.3. Verilerin Toplanması

Veriler öğretmenlerle yüz yüze yapılan görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Görüşmeler her öğretmenin çalıştığı okulda, okul yönetimi tarafından araştırmacıya gösterilen uygun bir odada yapılmıştır. En uzun görüşme 25 dakika sürmüştür.

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşmelerde cevap aranacak konular belirlenerek, sorular oluşturulmuştur. Veri toplama sürecine geçilmeden önce görüşme soruları biri Sosyal Bilgiler Eğitimi, biri Sınıf Eğitimi alanında doktora yapmış iki uzmanın önerileri alınarak düzeltilmiştir ve pilot çalışma yapılmıştır. Pilot çalışma sonunda görüşme sorularının bazılarında değişiklikler yapılmıştır. Bu şekilde sonda sorularla birlikte 14 sorudan oluşan öğretmen görüşme formu son şeklini almıştır. Soruların hangi sırayla sorulacağı, alternatif sorular ve sondalar bu süreçte planlanmıştır.

2.4. Geçerlik ve Güvenirlik

Çalışmanın iç geçerliği için derinlemesine veri toplanmış, bulgular, verilerin elde edildiği ortam dikkate alınarak tanımlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler, iki yazar tarafından ayrı ayrı analiz edilmiştir. İlk analiz çalışmanın ikinci yazarı tarafından yapılmıştır. Kod ve kategorilere iki yazar tarafından son düzenleme yapıldıktan sonra Sınıf Eğitimi alanında uzman bir öğretim elamanının da görüşü alınmış, böylece meslektaş teyidi sağlanmıştır. Söz konusu uzmanın önerileri doğrultusunda kategorilerde değişikliğe gidilmiştir. Dış geçerlik için, araştırma örnekleme, ortamı ve süreç özellikleri ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Ayrıca inandırıcılık için metin içinde katılımcıların doğrudan ifadelerine yer verilmiştir. Güvenirlik için veriler araştırma sorularının gereğine uygun ayrıntılı ve amaca uygun olarak toplanmıştır. Araştırmanın yöntemi ve aşamaları açık ve ayrıntılı bir biçimde tanımlanmış, sonuç, ortaya konan verilerle ilişkilendirilmiştir.

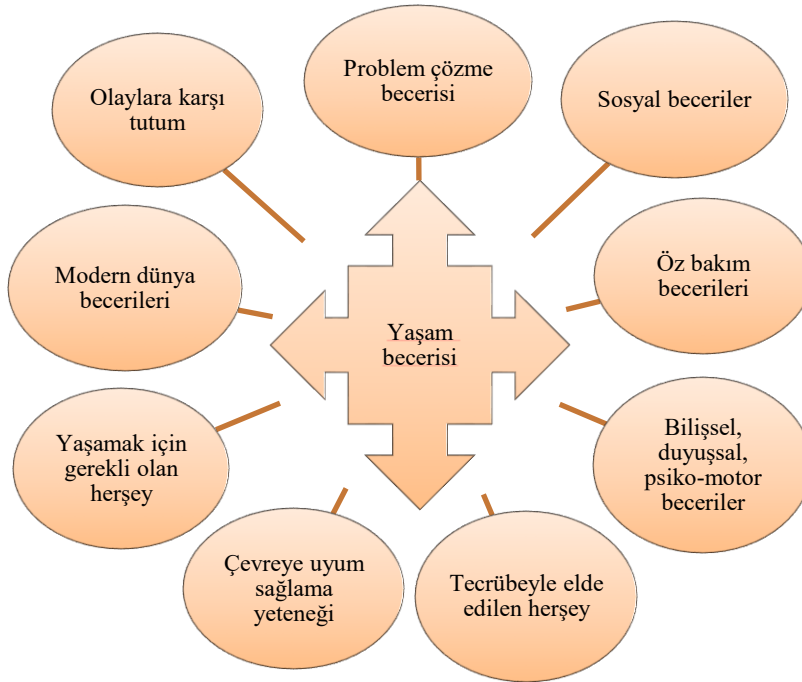
2.5. Veri Analizi

Elde edilen bulgular içerik analizine tabi tutulmuştur. Ham veriler genel bir izlenim elde etmek amacıyla birkaç defa okunmuştur. Daha sonra yarı-yapılandırılmış görüşme formundaki soru sırası esas alınarak, her soruya ait cevaplardan kod ve kategoriler oluşturulmuştur. Bu yolla verileri tanımlama ve verilerin içinde saklı gerçekleri ortaya çıkarma amaçlanmıştır.

3. BULGULAR

3. 1. Öğretmenlerin “yaşam becerisi” kavramıyla ilgili bilgi ve düşüncelerine ilişkin bulgular

Sınıf öğretmenlerine “Yaşam becerileri kavramı sizin için ne ifade ediyor? Nasıl tanımlarsınız?” sorusu yöneltilmiştir. Bazı öğretmenler yaşam becerisi kavramını, birden fazla hususa dikkat çekerek anlatma yoluna gitmiştir.

Şekil 1: Sınıf öğretmenlerinin tanımlarındaki yaşam becerileri

Şekil 1’de görüldüğü gibi öğretmenlerin yaşam becerisinin ne olduğuyla ilgili sorulara verdiği cevaplar dokuz kategoride toplanmıştır. Bu kategoriler; problem çözme becerisi, sosyal beceriler, öz bakım becerileri, bilişsel, duyuşsal, psiko-motor beceriler, tecrübeyle elde edilen her şey, çevreye uyum sağlama yeteneği, yaşamak için gerekli olan her şey, modern dünya becerileri ve

olaylara karşı tutumdur. Tablo 2’de öğretmenlerin yaşam becerisi tanımları yer almaktadır.

Tablo 2: Sınıf Öğretmenlerinin Yaşam Becerisine İlişkin Tanımları

Öğretmenler tarafından yapılan yaşam becerisi tanımları	Kullanılan Kodlar	Sıklık (f)
1. Problem çözme becerisidir.	Sorun çözme, çözülemeyen durum, baş etme	15
2. Çevreye uyum sağlayabilmektir.	Adaptasyon, oryantasyon, kendine yetebilme, bağımsız davranma, yaşa uygun kazanımlar	9
3. Bilişsel, duyuşsal, psiko-motor becerilerdir.	Bilişsel, duyuşsal, psikomotor, düşünme becerisi, akademik beceri	7
4. Sosyal becerilerdir.	Kişilerarası ilişki, iletişim, uyum	6
5. Yaşamak için gerekli olan şeylerdir.	Yaşamı devam ettirmek, yaşamsal, emin adımlar, kendine güven	6
6. Öz bakım becerileridir.	İdare edebilmek, kişisel bakım, sağlıklı yaşam	5
7. Tecrübeyle elde edilen her şeydir.	Yaşam boyu, hayatilik	3
8. Olaylara karşı gösterilen tutumdur.	Tutum	2
9. Modern dünya becerileridir.	Modernlik, yaratıcılık, kişisel güvenlik	1

Tablo 2’den anlaşılacağı üzere, verilen cevaplar arasında en sık tekrar edilen, yaşam becerisinin “problem çözme becerisi” olduğudur. 15 öğretmen için yaşam becerisi, problem çözmek ya da sorunlarla baş edebilmektir. Dokuz öğretmene göre yaşam becerisi kavramı, çevreye uyum sağlamak demektir.

Bazı öğretmenlere göre yaşam becerisi, beraberinde kişilerarası uyumu getiren sosyal becerilerdir. Öğretmenlerin bir kısmı, yaşam becerilerini, bireylerin günlük yaşamın zorluklarıyla etkin bir şekilde başa çıkmalarını sağlayan bilişsel, duyuşsal ve psikomotor beceriler olarak görmektedir. Onlara göre yaşam becerileri sosyal becerileri de içine almaktadır. Bazı öğretmenler ise yaşam becerisinin, belirlenen hedefe ulaşma süreci olduğunu ifade etmiştir. Öğretmenlerden bazıları hayata devam edebilmek için gerekli olan beceriler olduğunu ifade etmiştir.

Bazı öğretmenler yaşam becerisinin öz bakım becerileri kazanmak olduğunu düşünmektedir. Ö26 kodlu öğretmen bu durumu “Önce evde, anne ve babadan sonra sırayla okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise öğreniminde kazanılmaya devam eder. Öğrencinin hayata hazırlandığı basitten karmaşığa (yemek yeme, tuvalet eğitimi, ödev yapma vb.) öğrenilen becerileridir.” şeklinde ifade etmiştir. İki öğretmen olaylara karşı gösterilen tutumun, yaşam becerisi olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerden biri, yaşam becerileri için, “modern dünya için gerekli olan becerilerdir”, şeklinde bir tanım yapmıştır. Aşağıda yaşam becerisi kavramını tanımlayan bazı öğretmenlerin söylediklerine yer verilmiştir.

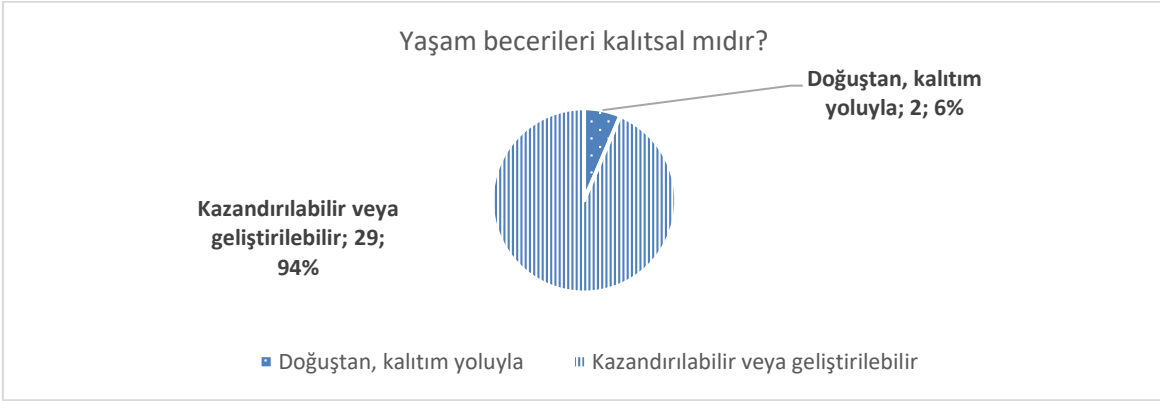
Ö7: Bir bireyin karşılaştığı problemleri pratik, kısa ve doğru çözme becerisidir.

Ö10: Kişinin hayatını idare ettirebilmesi için sahip olması gereken becerilerdir. Öz bakım, motor becerileri, problem çözme, eleştirel düşünme...

Ö25: Problem çözme, eleştirel düşünme ve kişilerarası beceriler gibi öğrenebilen ve uygulayabilen psiko-motor ve psiko-sosyal becerileridir. Tuvalete gittikten sonra ellerini yıkamak, çatal-kaşık kullanma, odasını toplama, uykusu geldiğinde yatağa kendisinin gitmesi gibi becerilerdir.

Ö31: Bireyin günlük yaşamda karşısına çıkan durumlarla baş edebilme yetenekleridir. Karar verme, yaratıcı düşünme ve problem çözme bu becerilere örnektir.

Öğretmenlere yaşam becerilerinin sonradan kazandırılıp geliştirilebilir mi yoksa doğuştan mı olduğu sorusu sorulmuştur. Grafik 1’den anlaşılacağı üzere iki öğretmen dışında tüm katılımcılar yaşam becerilerinin kazandırılabilir ya da mevcut durumun geliştirilebilir olduğuna inanmaktadır. Öğretmenler yaşam becerilerinin geliştirilme aşamasında ebeveynlerin, çevrenin, bilimsel ve teknolojik imkanların, tecrübelerin, eğitimin, kişisel çaba ve azmin etkisi olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 1: Yaşam becerilerinin kazandırılabilir olup olmadığıyla ilgili görüşler

Sınıf öğretmenlerine, öğrencilerin öncelikli olarak kazanması gereken yaşam becerisi sorulmuştur. Öğretmenler soruya “öz bakım becerileri, sosyal beceri, problem çözme becerisi, eleştirel düşünme becerisi, öz farkındalık becerisi, güçlü olma becerisi, fiziksel beceriler ve empati becerisi” şeklinde sekiz kategori oluşturacak cevaplar vermiştir. Tablo 3’te öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilere öncelikli olarak kazandırılması gereken beceriler yer almaktadır.

Tablo 3: Öğretmenlere göre öncelikli kazandırılması gereken yaşam becerileri

Öğrencilerin öncelikli olarak kazanması gereken yaşam becerileri		Sıklık
1. Öz bakım becerileri	Temizlik	15
	Tuvalet eğitimi	
	Düzen	
	Giyinme	
	Beslenme	
2. Sosyal beceriler	Toplumla ilişki	12
	Sorumluluk	
	Liderlik	
	Kişilerarası ilişki	
	Arkadaşlarla iletişim	
	Beden dili	
	Kendini ifade etme	
Saygılı olma		
3. Problem çözme becerileri	Sorun çözme	6
	Sorunların üstesinden gelebilme	
4. Eleştirel düşünme becerisi	Pratik Düşünme	3
	Analitik düşünme	
5. Öz farkındalık	Öz denetim	3
	Kendine özgü potansiyeli bilme	
6. Güçlü olma becerisi	Ayakları Üzerinde Durabilme	2
	Kendine Yetebilme	
7. Fiziksel beceriler	Sportif faaliyetler	2
8. Empati becerileri	Başkası gibi düşünme	1

Tablo 3'ten anlaşılacağı gibi sınıf öğretmenleri öğrencilere öncelikli olarak öz bakım becerileri kazandırılması gerektiğini düşünmektedir. Bu öğretmenlerden Ö4 ve Ö26'nın verdiği cevaplar şunlardır;

Ö4: Öğrencilerin öncelikli olarak kazanması gereken becerileri beslenme, giyinme, temizlik, öz bakım becerileridir.

Ö26: Temel ihtiyaçlarını karşılayacak becerilerini kazanması gerekir, yemek yemek, kıyafet giyinmek, tuvalet eğitimi.

12 öğretmen ise öncelikli kazanılması gereken becerinin sosyal beceriler olduğunu düşünmektedir. Bu öğretmenler, kişilerarası iletişimin, çevrenin, liderlik vasfının önemli olduğu üzerinde durmuştur. Ö16 kodlu öğretmen bu durumu “*Sosyal olmak önemli... Kendini tanıma (öz farkındalık), duygu ve düşüncelerine hâkim olma, sosyal beceri...*” cevabıyla ifade etmiştir.

Öğretmenlerin bazıları öğrencilere öncelikli olarak problem çözme, eleştirel düşünme, öz farkındalık gibi yaşam becerilerinin kazandırılması gerektiğini ifade etmişlerdir. İki öğretmenin öncelikli olarak kazandırılması gerektiğine inandıkları şey, öğrencilerin güçlü olmasıdır. Verilen cevaplardan öğretmenlerin, güçlü olmayı bir beceri olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ö3 kodlu bir öğretmen ise empati becerisini, ilk kazandırılması gereken beceri olarak görmektedir: *Ö3: Empati kurma becerisinin öncelikli olduğunu düşünüyorum. Çünkü başkasının yerine düşünebilen birey diğer becerileri de kazanabilir.*

3. 2. Öğretmenlerin yaşam becerilerini kazandırma yeterliklerine ilişkin bulgular

Sınıf öğretmenlerine yaşam becerilerini kazandırma noktasında kendilerini ya da meslektaşlarını yeterli görüp görmedikleri sorulmuştur. 31 öğretmenden 14'ü yetersizlik duygusundan bahsetmiştir. Onlar, sınıf öğretmenlerinin yaşam becerileri eğitimi için yeterli donanımına sahip olmadıklarını düşünmektedir. Öğretmenler, yaşam becerilerine yönelik eğitim almamaları, üniversitelerde bu becerilere yönelik ders verilmemesi, bütün paydaşların kabul ettiği ortak bir yaşam becerisi kazandırma programının olmaması gibi durumlardan dolayı kendilerini yeterli görmemektedir. Beş öğretmen ise bazı öğretmenlerde bu donanımın olduğunu bazı öğretmenlerde olmadığını ifade etmişlerdir. Tablo 4'te öğretmenlerin yaşam becerilerini kazandırma yeterliğiyle ilgili düşünceleri yer almaktadır.

Tablo 4: Öğretmenlerin yaşam becerilerini kazandırma yeterlikleri

Evet, öğretmenlerin çoğu yaşam becerisi kazandırma yeterliğine sahiptir. f: 12	Hayır, öğretmenler yaşam becerisi kazandırma yeterliğine sahip değildir. f: 14	Öğretmenlerin az bir kısmı yaşam becerisi kazandırma yeterliğine sahiptir. f: 5
Yeterli donanımına sahip oldukları için (Ö11, Ö12, Ö14, Ö15, Ö20, Ö24, Ö25, Ö27, Ö29, Ö31)	Yaşam becerilerine yönelik eğitim almadıkları ve yeterli bilgiye sahip olmadıkları için (Ö5, Ö6, Ö10, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö23)	Sadece tecrübeli olanlar kazandırabilir. (Ö8, Ö9, Ö28)
Topluma ve kendine faydalı bireyler yetiştirmeyi hayal ettikleri için (Ö3)	Bilgi ve donanımlarını uygulama imkanları olmadığı için (Ö7)	Kendini geliştiren öğretmenler kazandırabilir (Ö16, Ö26)
Kendilerini anne ya da baba yerine koydukları için (Ö4)	Üniversitelerde yaşam becerilerine yönelik eğitim verilmediği için (Ö13)	
	Bütün paydaşların kabul ettiği ortak bir öğretim programı olmadığı için (Ö1, Ö2, Ö22, Ö30)	

Tablodan 4'ten anlaşılacağı üzere 12 öğretmen yaşam becerileri eğitimi için sınıf öğretmenlerinin yeterli donanımına sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bir öğretmen, kendisini anne baba yerine koyduğunu bu yüzden yaşam becerileri kazandırma yeterliğinin olduğunu düşündüğünü ifade etmiştir. Ö3 kodlu öğretmen ise topluma ve kendine faydalı bireyler yetiştirmeyi hayal ettiği için bu yeterliği kendinde gördüğünü anlatmıştır.

3.3. Öğretmenlerin yaşam becerileri kazandırmaya yönelik gerçekleştirdiği uygulamalara ilişkin bulgular

Kendilerinde ve meslektaşlarında yaşam becerisi kazandırma yeterliği olduğunu düşünen öğretmenlere “Öğrencilerin bu becerileri kazanmasına yönelik ne gibi uygulamalar/etkinlikler gerçekleştiriyorsunuz?” sorusu sorulmuştur. Öğretmenler, yaparak yaşayarak öğrenme, drama, tartışma, oyun, düz anlatım, grupla çalışma, film izletme gibi yöntem ve tekniklerden bahsetmiştir. Bazı öğretmenler disiplinler arası bir yaklaşımla hareket ettiğini, bazıları şiir, hikâye, masal gibi edebi türlerden faydalandığını ya da öğrencilere bol bol sorumluluk verdiğini, bazıları ise kulüp çalışmalarını işe koştüğünü anlatmıştır.

Şekil 2: Öğretmenlerin yaşam becerileri kazandırmaya yönelik gerçekleştirdiği uygulamalar

Sınıf öğretmenleri yaşam becerilerini öğrencilere kazandırmak için sınıf içerisinde çeşitli uygulama ve etkinlikler kullandıklarını ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin çoğu, öğrencilere bu becerilerin yaparak yaşayarak kazandırılması gerektiğini düşünmektedir.

Bazı öğretmenler bu becerileri kazandırırken öğrencilerin ortada olan problemle kendilerinin baş etmeleri gerektiğini ve bunun öğrencinin sorumluluğu olduğunu ifade etmişlerdir. Ö30 kod adlı öğretmen bu durumu “*Karşılaştıkları bir sorunda ağlama yerine veya öncelikle bir büyüğünden yardım isteme yerine kendince çözüm üretmesi gerektiği doğrultusunda çalışmalar yapıyorum.*” şeklinde anlatmıştır. Bazı öğretmenler ise soru-cevap tekniğini kullanarak yaşam becerileri kazandırılacağını ifade etmiştir. Öğrencilere sınıf içerisinde grup çalışması yaptırmak da öğretmenlerin kullandığı yöntemlerdendir. Ö1 kodlu öğretmen bu durumu “*Sosyalleşme, saygı, benlik saygısı, hoşgörü, güven, paylaşım ve stresle baş edebilme konularında fırsat eğitimi gerçekleştiriyorum. Grup çalışmaları çok çok önemli. Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak.*” şeklinde anlatmıştır. Benzer şekilde Ö25 kod adlı öğretmen, küme çalışması, akran öğrenmesi ve işbirliğinin önemli olduğu ve becerilerin bu uygulamalarla verilmesi gerektiğini

düşünmektedir.

3.4. Öğrencilere yaşam becerileri kazandırmayı engelleyen faktörlere ilişkin bulgular

Sınıf öğretmenlerine “Sizce öğrencilerin yaşam becerilerini kazanmasını engelleyen faktörler nelerdir?” sorusu sorulmuştur. Soruya verilen cevaplar, sekiz kategoride toplanmıştır. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu “aile” faktöründen bahsetmişlerdir. Tablo 5’te öğretmenlerin görüşlerine göre öğrencilerin yaşam becerilerini kazanmasını engelleyen faktörler almaktadır.

Tablo 5: Öğrencilerin yaşam becerilerini kazanmasını engelleyen faktörler

Öğrencilerin yaşam becerilerini kazanmasını engelleyen faktörler	Açıklama	Sıklık (f)
Ailesel faktörler	Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö10, Ö11, Ö12, Ö13, Ö16, Ö17, Ö18, Ö19, Ö20, Ö21, Ö22, Ö23, Ö24, Ö25, Ö26, Ö27, Ö28, Ö29, Ö31	24
Aşırı koruyucu aile modeli Her istenilenin yapılması Çocuklara sorumluluk verilmemesi Çocukların hazırcılığa alıştırılması Ailelerin sosyal statüleri Ailenin eğitim düzeyinin düşük olması Ailelerin sosyal faaliyetlere katılımı ihmal etmesi Ailelerin çocuklarına iyi bir temel oluşturamaması Ailenin çocuklara model olamaması Çocuklardan yapabileceğinin üstünde beklenti içinde olmaları Ailelerin çocukları değerli hissettirememesi		
Çevresel faktörler	Ö3, Ö7, Ö5, Ö9, Ö10, Ö12, Ö14, Ö15, Ö17, Ö18, Ö19, Ö21, Ö23, Ö26, Ö27	16
Uygun ortamın olmaması Okuldaki uygulama alanlarının kısıtlı olması Çocukların mahalle kültüründen uzak olması Fiziksel koşullar Doğadan kopma		
Öğretmen faktörü	Ö2, Ö3, Ö8, Ö12	4
Öğretmen baskısı Öğrencilerin doğru yönlendirilmemesi		
Öğrenci faktörü	Ö6, Ö11, Ö21, Ö23	4
Öğrencilerin özensiz tavırları Öğrencilerin kişilik yapısı Mücadeleci olmamaları Öğrencilerin iletişim kuramamaları Zayıf akran ilişkileri Özgüven eksikliği Sorunlarla baş edememe Öğrencilerin isteksiz olması Öğrencilerin tembel olması, çalışmak istememesi Öğrencilerin yeniliğe açık olmaması		
Eğitim sistemi faktörü	Ö1, Ö3, Ö7	3
Müfredat Eğitim eksikliği Sınav odaklı çalışmalar		

Sosyal medya faktörü	Ö3, Ö30, Ö31	3
Tablet, bilgisayar başında zaman kaybı		
Psikolojik faktörler	Ö2, Ö20, Ö23	3
Akran zorbalığı, okul baskısı		
Okul yönetimi faktörü	Ö1, Ö11	2
Okul iklimini, etkili iletişimi sağlayacak şekilde düzenleyememek Okulun fiziksel şartlarını düzenleyememek Okulun sosyal ve sanatsal faaliyetlere yer ayırmaması		

Tablo 5'ten anlaşılacağı üzere 24 öğretmen, yaşam becerilerini kazandırırken ailelerin çocuklarını sürekli korumak istemelerinden, çocuklarına sorumluluk vermek yerine tüm işi kendilerinin yapmalarından, çocukların istedikleri her şeyin yapılmasından ve aileler arası sosyal statülerin farklı olmasından dolayı bu becerileri tam olarak kazandıramadıklarından bahsetmiştir.

Ö3 kod adlı öğretmen ailelerin sadece akademik başarıyı önemsemesini “*Bu becerilerin kazanılması gerektiğini düşünen aile profili azalmış ve akademik başarısını daha çok önemseyen için çocuklarını okula beceri değil puan kazanmaya gönderen aileler ise sayıca artmış durumda. Bu yüzden öğretmenlerden çok belletmen olmak zorunda kalıyorum.*” sözleriyle ifade etmiştir. Öğretmenlerin verdikleri cevapların bazıları şöyledir:

Ö2: *Aile, okul-öğretmen baskısı, akran zorbalığı, beceriksiz nesiller isteyen dış güçlerin yönettiği medya unsurları, bu becerilerin kazanılmasına yönelik nitelikli hazırlanmamış olan müfredat.*

Ö4: *Öncelikli aile olduğunu düşünüyorum. Çocuklarını fanusa koyup, sorumluluk vermiyorlar. Yavrularının eksiklerini görmüyor ve görmek istemiyorlar.*

Ö22: *Ailelerin aşırı düşkün ve koruyucu tutum sergilemeleri çocuğun gelişimini etkiliyor. Ayrıca aile, iyi ya da kötü, rol modeldir. Çocuk ailesini yansıtır.*

16 sınıf öğretmeni ise çevresel faktörlerin, yani öğrenme ortamının uygun olmamasından, akran zorbalığından, çocukların sürekli apartman hayatı sürmesinden, okulun yaptığı baskıdan dolayı bu kazanımları istedikleri gibi kazandıramadıklarından bahsetmişlerdir.

Dört öğretmen, öğrenci faktörünü öne sürmüştür. Öğrencilerin kişilik yapılarından, mücadele etmek istememelerinden dolayı yaşam becerilerini kazandırmak noktasında zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bazı öğretmenler ise eğitim sisteminden kaynaklanan sıkıntılar olduğunu, müfredatın ağır olmasından ve sınav odaklı çalışılmasından bunun yaşam becerisi kazandırmayla ilgili çabaların önüne geçtiğinden bahsetmiştir. Ö3 kodlu öğretmen bu durumu “*Akademik başarıyı daha çok önemseyen öğretmen, okul ve veliler, beceriksiz nesiller isteyen dış güçlerin yönettiği medya unsurları, bu becerilerin kazanılmasına yönelik nitelikli hazırlanmamış olan müfredat*” şeklinde ifade etmiştir. Ö30 ve Ö3 kodlu öğretmenler ise sosyal medyanın çocukları olumsuz etkilediklerinden bahsetmişlerdir. Ö30 kodlu öğretmen “*Tablet, bilgisayar başında fazla vakit geçirmeleri zihinsel ve bedensel açıdan birçok yetilerini ortaya çıkarmalarını engelliyor.*” şeklinde görüş belirtmiştir.

İki öğretmen okul yönetimi üzerinde durmuş ve idarecilerin yaşam becerilerinin öğretimine yoğunlaşan etkinlikler, oyunlar ve sosyal faaliyetler yapması gerektiğini ifade etmişlerdir. Ö1 konuyla ilgili düşüncelerini şöyle anlatmıştır: “*Okul yöneticileri, yaratıcılık, yenilikçilik, özgün fikirler üretmek, günlük yaşam becerilerini geliştirecek kurs, sosyal kulüp ve sosyal faaliyetlere yönelik çalışmalar yapılmalıdır.*”

3.5. Sınıf öğretmenlerinin, yaşam becerilerini kazandırmakla ilgili önerilerine ilişkin bulgular

Öğretmenlere yaşam becerilerini kazandırmakla ilgili önerileri sorulmuştur. Öğretmenlerin yaşam becerilerinin kazandırılmasına yönelik önerilerinin başında öğretmenlerin mesleki yeterliliklerin artırılması gelmektedir. Bunu ailelerin bilinçlendirilmesi takip etmektedir. Tablo 6'da öğrencilerin yaşam becerilerini kazanması noktasında sınıf öğretmenlerinin önerileri yer almaktadır.

Tablo 6: Öğrencilerin yaşam becerileri kazanması noktasında sınıf öğretmenlerinin önerileri

Öneriler	Sıklık (f)
Öğretmenlere yönelik öneriler	34
Öğrencilerin kendi kararlarını verebilmelerine yardımcı olmak	
Sınıf öğretmenleri için yaşam becerileri eğitimi verilmeli	
Öğretmenlere hizmet içi eğitimi verilmeli	
Öğrencilerle birebir ilgilenme ve öğrencilerle gözle iletişim sağlamak	
Tam öğrenme modeline uygun eğitim verilmeli	
Öğretmenlere etkili seminerler yapılmalı.	
Fırsat eğitimleri yapılmalı.	
Yaşam becerileri konu başlığı ders olarak işlenmeli.	
Yaşam becerisi konulu dramalar yapılmalı.	
Öğrencilere sorumluluk gerektiren ödevler verilmeli.	
Değerler eğitimi başlığıyla yaşam becerileri kazandırılmalı.	
Öğretmenler öğrencilere model olmalı.	
Sınıf öğretmenleri yeniliğe açık olup, kendini geliştirmeli.	
Öğretmenler sık sık eğitim materyallerini kullanmalı	
Öğretmenler çocukların aktif olarak yaşayıp, tecrübe ederek öğrenmelerini sağlamalı.	
Aileye yönelik öneriler	11
Aileler bilinçlendirilmeli ve ailelere seminer verilmeli.	
Öğretmenler ailelerle sürekli iletişim halinde olmalı.	
Sınıf öğretmenleri ve aile işbirliği içinde olmalı.	
İdarecilere yönelik öneriler	7
Okul idarecileri okuldaki imkanları artırmalı	
Temel becerilerin kazandırılacak ortamlar oluşturulmalı	
Okuldaki sanatsal ve sosyal aktiviteler artırılmalı	

Tablo 6'dan anlaşılacağı üzere 34 öğretmen yaşam becerilerine yönelik seminerler düzenlenmesi gerektiği, öğretmenlerin yenilikçi olup sürekli kendilerini geliştirmeleri gerektiği ve

sınıf içerisinde materyaller kullanarak yaşam becerileri konulu dramalar yapmaları gerektiği yönünde önerilerde bulunmuşlardır. 11 öğretmen, eğitim-öğretim sürecinin önemli bir ayağı olan aile faktörüne değinmiştir. Yedi öğretmen de idarecilerin okul ortamını yaşam becerilerinin kazandırılabilceği bir ortam haline getirmeleri, sosyal aktivitelerin sık sık yapılması gerektiğini düşünmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bulgulara göre öğretmenler yaşam becerisi kavramının, öz bakım becerileri kavramıyla aynı anlamda olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerin en sık tekrar ettiği ve en çok üzerinde durduğu yaşam becerisinin “problem çözüme becerisi” olduğu görülmüştür. Buradan öğretmenlerde yaşam becerisiyle ilgili eksik öğrenmelerin olduğu sonucu çıkarılabilir. Anagün ve arkadaşları (2015), tarafından yapılan çalışmada da öğretmen adaylarının yaşam becerileri kavramını tanım düzeyinde bildikleri ancak kavramın kullanım alanlarına ilişkin bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür.

Bazı sınıf öğretmenlerine göre yaşam becerisine sahip olmak, çevreye uyum sağlamaktır. Öğretmenler, ilkökul öğrencilerinin kazanması gereken ilk becerinin, iletişim becerisi olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu yaşam becerilerinin doğuştan olmadığını sonradan kazandırılıp geliştirilebileceğini ifade etmişlerdir.

Kanyılmaz (2018), sınıf öğretmenlerinin yaşam becerisi kazandırma yaklaşımlarını incelediği çalışmasında, bu becerilerin kazandırılmasında öğrenci merkezli yaklaşımın önemini, araştırmaya katılan öğretmenler tarafından da anlaşılmış olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak sınıf içi gözlemleri, bu farkındalığın sınıf ortamına kısmen yansıtılabildiğini göstermiştir.

Sınıf öğretmenlerinin yarından fazlası, yaşam becerilerini kazandırma noktasında kendilerini ya da meslektaşlarını yeterli görmemektedir. Onlar, sınıf öğretmenlerinin yaşam becerileri eğitimi için yeterli donanımına sahip olmadıklarını düşünmektedir. Sınıf öğretmenlerinin yaşam becerilerini öğrencilere kazandırırken yaparak yaşayarak öğrenme modelini sıkça kullandığı ve bu kazanımları belirli bir plan dahilinde çocuklara kazandırdıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bazı öğretmenler disiplinler arası bir yaklaşımla hareket ettiğini, bazıları şiir, hikâye, masal gibi edebi türlerden faydalandığını ya da öğrencilere bol bol sorumluluk verdiğini, bazıları ise kulüp çalışmalarını işe koştüğünü anlatmıştır.

Cullinane'e göre (2017), öğrencilerin sınavlar yoluyla hissettikleri baskı, onların hayattaki başarı için birincil değerde önemi olan akademik sonuçlara odaklanmalarına neden olmaktadır. Fakat eğitim, bunun çok daha fazlasıdır. Yetişkin yaşamı, insanların hem işyerinde hem de günlük yaşamlarında, zorluklarla baş etmek ve eksiksiz tamamlanması gereken görevler üstlenmek için elzem olan güven ve motivasyondan ekip çalışmasına ve diğer sosyal etkileşimlere yardımcı olan kişilerarası becerilere kadar gelişebilmeleri için bir dizi beceri gerektirir. Bu temel yaşam becerileri, potansiyellerinin farkında olan insanlar için çok önemlidir ve bu nedenle eğitim sisteminin kalbinde olması doğaldır. Cassidy (2018), yaşam becerileri kazandırmakla ilgili hazırlığın, eğitimde çok önemli olduğunu ancak genellikle gözden kaçan bir kavram olduğunu ifade etmiştir. Ona göre birçok eğitimci sınıfta yaşam becerileri öğretmenin gerekli olduğunu düşünse de devlet standartlarına uyma zorunluluğu ve zaman eksikliği uygulamalarını engellemektedir. Prajapati, Sharma, & Sharma (2016) tarafından yapılan çalışmada, yaşam becerileri eğitiminin temel işlevler ve yetenekler arasındaki boşluğu doldurduğu, bireylerin yaşamdaki zorlukların üstesinden gelmesine yardımcı olduğu ifade edilmiştir.

Bulgulardan hareketle yaşam becerilerinin kazandırılmasında öğretmenlerin rolü olduğu kadar aile ve idarecilerin de önemli rollerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sınıf öğretmenlerinin öğrencilere temel yaşam becerileri kazandırırken karşılaştığı sorunlardan en önemlisinin aile faktörü olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin büyük çoğunluğu, yaşam becerilerini kazandırırken ailelerin çocuklarını sürekli korumak istemelerinden, çocuklarına sorumluluk vermek yerine tüm işi kendilerinin yapmalarından, çocukların istedikleri her şeyin yapılmasından ve aileler arası sosyal statülerin farklı olmasından dolayı bu becerileri tam olarak kazandıramadıklarından bahsetmiştir.

Bastık (2019) tarafından yapılan çalışmada, yaşam becerilerinin kazandırılmasında Hayat Bilgisi dersinin oldukça önemli olduğu ancak; öğrencilerin ailelerin bilgisizliği ve duyarsızlığı, bu

konuya müfredatta yeterince yer verilmemiş olması, yer verilmiş olsa bile uygulamaya yönelik eksiklikler, öğretmenlerin yaşam becerileri konusunda yeterli bilgi sahip olmamaları gibi konularda problemlerin olduğu tespit edilmiştir. Zorlu, Zorlu, & Dinç, (2019) tarafından yapılan araştırmada öğretmen adaylarının yaşam becerilerinin, bilişüstü farkındalıklarının bir yordayıcısı olduğu sonucuna ulaşılmış, bilişüstü farkındalık kazandırmada yaşam becerileri eğitime ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Bilir Topçu (2019) tarafından yapılan çalışmada, çocuklara uygulanan Yaşam Becerileri Programının çocukların yaşam becerilerini olumlu yönde etkilediği görülmüştür. Çubukçu ve Gültekin (2006), ilkokulda öğrencilere kazandırılması gereken sosyal becerilerin ilköğretim öğretmenlerinin branşlarına göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşmıştır. Öztürk ve Karademir, (2017) uyguladıkları etkinlik yoluyla, öğrencilerde; gerek bilimsel süreç becerilerinden, gerekse yaşam becerilerinden birçok beceri geliştiğini görmüştür.

Tüm bunlardan hareketle öğrencilere yaşam becerilerinin kazandırılması ve geliştirilmesi noktasında önemli bir sorumluğa sahip olan sınıf öğretmenlerine, yaşam becerilerini destekleyici tutum ve davranışlar üzerine gerek üniversitelerde gerekse mesleğe atıldıkları zaman eğitimler verilmesi önerilmektedir. Bu noktada özellikle okullar ve üniversiteler arasında etkili iletişimin kurulabilmesi önemli görülmektedir.

Yaşam becerilerinin gelişimini sadece okul yaşantısıyla sağlamak mümkün değildir. Aile yaşamları ve ailelerin çocuklarına sağlayacakları zengin ortamlar da bunu destekleyecektir. Bu nedenle yaşam becerileriyle ilgili bilgilendirilen öğretmenlerin, edindikleri kazanımı ailelere aktarabilecek ve bu konuda ailelerle işbirliği yapabilecek donanıma ulaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ananiadou, K. & Claro, M. (2009). 21st Century Skills And Competences For New Millennium Learners in OECD Countries, *OECD Education Working Papers*.
- Anagün, Ş. S., Kılıç, Z., Atalay, N., & Yaşar, S. (2015) Sınıf öğretmeni adayları Fen Bilimleri Öğretim Programını uygulamaya hazır mı? *Turkish Studies*, 10, 127–148.
- Atalay, N. & Anagün, Ş. S. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının girişimcilik becerisine ilişkin yeterlik algıları, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(41), 298-313.
- Bastık, U. (2019). *Hayat Bilgisi Dersinde Yaşam Becerilerinin Kazandırılmasına Yönelik Öğretmen Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi.
- Baysal, Z. N. (2009). An application of the decision-making model for democracy education: A sample of a third grade Social Sciences lesson, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(1), 75–84.
- Bilir Topcu, Z. (2019). *Yaşam Becerileri Programının Beş Yaş Çocuklarının Yaşam Becerileri, Benlik Algıları ve Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi.
- Cassidy, K., Franco, Y. & Meo, E. (2018). Preparation for adulthood: A teacher inquiry study for facilitating life skills in secondary education in the United States. *Journal of Education Issues*, 4(1), 33-45. <https://doi.org/10.5296/jei.v4i1.12471>
- Cullinane, C. R. (2017). *Life Lessons: Improving Essential Life Skills for Young People*. London: Sutton Trust.
- Çubukçu, Z. & Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler, *Bilgi*, 37: 155–174.
- Cüceloğlu, D. (1991). *Yeniden İnsan İnsana* (26. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Ü. (1994). *İletişim Çatışmaları ve Empati*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Fidan, N. & Erden, M. (1994). *Eğitime Giriş*, Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Günbayı, İ. & Akcan, F. (2013). İlköğretim kurumları yöneticilerinin yaşadıkları iş streslerine ilişkin görüşleri: bir durum çalışması, *Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi*, 2(2), 2013, 195–224.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme *Tübar*, 32(32), 2012, 127–146.
- Guskey, Thomas R. & Passaro, P. (1994). Teacher efficacy: A study of construct dimensions, *American*

Educational Research Journal, (31), 627–643.

İşmen Gazioğlu, A. E. & Canel, A. N. (2015). Bağımlılıkla mücadelede okul temelli bir önleme modeli: yaşam becerileri eğitimi, *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2(2), 5–44.

Johnson, P. (2009). The 21st century skills movement. *Educational Leadership*, 67(1): 2009, 11.

Kanyılmaz, M. B. (2018). *Sınıf Öğretmenlerinin Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında Yer Alan Yaşam Becerilerinin Öğrencilere Kazandırılmasına Yönelik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi.

MEB (2006)., Öğretmenlik Meleği Genel Yeterlilikleri, Ankara.

MEB (2017)., Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlilikleri, *Tebliğler Dergisi*.

Prajapati, R., Sharma, B. & Sharma, D. (2016). Significance of life skills education. *Contemporary Issues in Education Research (CIER)*, 10(1), 1-6. <https://doi.org/10.19030/cier.v10i1.9875>

Öztürk, Z. & Karademir, E. (2017). Bilim uygulamaları dersi kapsamında gerçekleştirilen etkinliğin bilimsel süreç becerileri ve yaşam becerileri bağlamında incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Eğitim Dergisi*, 2 (2) , 64-73.

United Nations (2003). Life Skills Training Guide For Young People: Hiv/Aids And Substance Use Prevention. http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/HIV_and_AIDS/publications/unodc_HIV_all.pdf.

Trilling, B. & Fadel, C. (2009). *21st Century Skills: Learning for Life in Our Times*. San Francisco, CA: John Wiley & Sons.

WHO, (2007). Promoting Physical Activity in Schools: An Important Element Of A Health-Promoting School, *Who Information Series On School Health*, (Document 12.), 53 P.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.

Zorlu, Y., Zorlu, F. & Dinç, S. (2019). Investigation of relationships between the preservice science teachers' life skills and metacognitive awareness. *Necatibey Faculty of Education Electronic Journal of Science and Mathematics Education*, 13(1), 302–327. <https://doi.org/10.17522/balikesirnef.511546>

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of this study is to determine the knowledge and experience of primary school teachers about the concept of life skills; to reveal their thoughts about their competencies to gain life skills to students. For this purpose, answers for the following questions were sought.

1. What do teachers know about the concept of “life skills”. How do they define life skills?
2. Do teachers think they have sufficient equipment for life skills training?
3. What kind of practices do teachers carry out in order for students to acquire these skills?
4. According to the teachers, what are the factors that prevent students from gaining life skills?
5. What are the suggestions of the classroom teachers about providing students with life skills?

Methodology

In this research, the qualitative research method carried out in the general survey model was used. The studying group of this research consists of 31 primary school teachers working in public primary and private schools within the provincial borders of Erzurum. 28 of them are graduates of education faculties and three of them are graduates of other faculties. Nine of the teachers teach to first grade students, seven of them to second grade, seven of them teach to third grade students and eight of them teach to fourth grade.

The data were collected through face-to-face interviews with teachers. A semi-structured interview form prepared by the researchers was used as a data collection tool. In the interviews, the questions to be answered were determined and questions were created. Before starting the data collection process, the interview questions were corrected by taking the recommendations of 2 experts and a pilot study was carried out. Some changes were made to some of the interview questions at the end of the pilot study. In this way, the teacher interview form consisting of 14 questions took the final form with the probe questions. In which order the questions will be asked were planned in this process.

The findings were subjected to content analysis. The raw data were read several times to get an overall impression. Then, based on the question order in the semi-structured interview form, codes and categories were created from the answers of each question. In this way, it was aimed to define the data and reveal the hidden facts within the data.

Findings

Life skills for fifteen teachers is to solve problems or deal with problems. According to 9 teachers, the concept of life skill means adapting to the environment. According to some teachers, life skills are social skills that bring interpersonal harmony. Some of the teachers see their life skills as cognitive, affective and psychomotor skills that enable individuals to effectively cope with the difficulties of daily life. According to them, life skills include social skills. Some teachers stated that life skill is the process of reaching the specified goal. Some of the teachers stated that they have the necessary skills to continue life. Some teachers think that the ability to live is to acquire self-care skills. Two teachers think that the attitude towards events is life skill. One of the teachers defined the skills for life skills that are necessary for the modern world.

Primary school teachers stated that they use various applications and activities in the classroom to gain life skills to students. The majority of teachers think that these skills should be gained by living by doing. While some teachers gained these skills, they stated that the students had to deal with the problem in the middle and that it was the responsibility of the student.

Conclusion and Discussion

According to the findings, it was seen that the most frequently repeated and most emphasized life skill of the teachers was “problem solving skill”. Teachers thought that the concept of life skills is the same as the concept of self-care skills. It can be concluded that there is a misconception about teachers' life skills. According to some classroom teachers, having life skills is to adapting to the

environment. Teachers thought that the first skill that primary school students should gain is communication skills. The vast majority of teachers stated that their life skills are not innate and can be gained and improved later.

Based on the findings, it was concluded that not only teachers but also family and administrators had an important role in gaining life skills. It is seen that the most important of the problems faced by classroom teachers in providing students with basic life skills is the family factor. The vast majority of teachers talked about the fact that while families gain their life skills, they want to protect their children constantly, do all the work themselves instead of giving their children responsibility, don't fully acquire these skills because children do everything they want and have different social status between families.

In order for teachers to carry out activities in which they can make students more active in the classroom, questions and activities aimed at developing high level cognitive skills such as analytical, creative and critical thinking, analyzing information, problem solving should be applied more. At this point, it is considered important to establish effective communication between schools and universities.

It is not possible to ensure the development of life skills only with school life. Family lives and rich environments that families will provide to their children will also support this. In order to gain and develop life skills for children, it is recommended that teachers be given trainings on attitudes and behaviors that support life skills both in universities and when they are placed in the profession.

ALMANCADA İLGEÇ İSTEYEN FİİLLERİN TÜRK ÖĞRENCİLER TARAFINDAN KULLANIMI ÜZERİNE İNCELEME

Araştırma Makalesi / Research Article

Uslu Z. (2020). Almandada İlgeç İsteyen Fiillerin
Türk Öğrenciler Tarafından Kullanımı Üzerine
İnceleme. *Neşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE
Dergisi*, 10(2), 566-576.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.749313

Geliş Tarihi: 08. 06. 2020

Kabul Tarihi: 28.10.2020

E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Zeki USLU
Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü
zekiuslu@selcuk.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-9145-0845

ÖZ

Bu çalışmada yabancı dil olarak Almanca öğrenen Türklerin ilgeç isteyen fiilleri kullanma davranışlarının incelenmesi, ana dili ve yabancı dilin farklı özelliklerinin öğrencilerde ne tür kullanım sorunlarına yol açtığına deneysel olarak ortaya çıkarılması ve sorunların çözümüne ilişkin öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın yöntemi betimsel çözümlene modelidir. Araştırma için Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünde 2019-2020 öğretim yılı güz döneminde 188 öğrenciyle bir çalışma yürütülmüştür. Derlenen veriler SPSS programıyla dört farklı değişkende çözümlenerek yorumlanmıştır. Değişkenler doğru ilgeç ve durum kullanımı, yanlış ilgeç kullanımı, yanlış ad durumu kullanımı ve ilgeçsiz kullanımdır. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, Almanca öğrencilerinin ilgeçli fiil kullanımlarında başarı oranı %37'dir. Almanca ve Türkçe arasında fiil isteminde benzerlik olunca doğruluk oranı artmakta, farklılık olunca hatalar ortaya çıkmaktadır. Çok karşılaştıkları fiillerde iki dilin özellikleri farklı olsa bile doğruluk oranı yüksek çıkmıştır. Bu sonuçlara göre, öğrenme sürecinde ana dili ve yabancı dil arasında aktarım yapıldığı, dillerin yapısal farklılığından kaynaklanan hataların normal olduğu, sık karşılaşılan fiillerde olumsuz aktarımın azaldığı, yabancı dilde daha çok metin okumalarının öğrencilere faydalık kazandıracağı ve ilgeçli fiil kullanımlarındaki hatalarını düzeltereği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Almanca öğrencilerinin yabancı dil öğrenmede ana dili kurallarından yabancı dile doğru olan geçiş sürecinin hızlandırılması amacıyla Almanca metinlerle sık sık karşılaşmalarının sağlanması yararlı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Fiil İstemi, İlgeçli Fiiller, Almanca Öğrencileri, Aktarım Hataları, Karşılaştırmalı Çözümlene.

AN INVESTIGATION ON THE USE OF PREPOSITIONAL VERBS IN GERMAN BY TURKISH STUDENTS

ABSTRACT

The aim of this study is to analyze the difficulties of Turkish students who learn German as a foreign language in the use of verbs with prepositions and to propose didactic-methodical suggestions to help to overcome these difficulties. The method of the investigation is the descriptive analysis model. For the investigation, a test was conducted among students of German department at Selçuk University, Konya Turkey. The study was carried out in the academic year 2019-2020 and 188 students participated in the study. The data from the questionnaire were analyzed by SPSS program in four variants: correct use of prepositions and cases, incorrect preposition, wrong case and use without preposition. The results showed that the level of success is 37 %. If the valence of verbs in both languages is similar, the level of success increases, and differences result in errors. In terms of the verbs with prepositions that they often confront, success levels have been found to be high, even if the structures of the two languages are different. According to these findings, it was understood that Turkish students acquire more language awareness if they read more texts in foreign languages. For this reason, it may be suggested to create more opportunities for German Foreign Language students to overcome difficulties in using of verbs with prepositions.

Keywords: Verb valence; prepositional verbs; GFL students; transfer errors; contrastive analysis.

1. GİRİŞ

Fiillerin istem özellikleri farklıdır. Bazıları özne dışında bir tamlayıcı istemez. Yalnızca özne ile anlamlı tümce kurulabilir. Ancak tümce içinde belirtme durumunda, yönelme durumunda ya da her ikisinde birden nesnelere isteyen, hatta ilgeç isteyen fiiller de vardır. Bunlar bağıl fiiller (relative Verben) olarak adlandırılır (Duden, 1995:105). Almancada bazı fiiller bir ilgeçle birlikte kullanılır. İlgeç (Präposition) tümce içinde nesnenin önüne getirilir ve onun belirli bir durumda çekimlenmesini ister. Fiilin istediği ilgeç olmadan tümce yapısal ve anlamsal açıdan eksik kalır. Sayıları sınırlı olan bu fiiller ilgeçleriyle ve gerektirdiği ad durumlarıyla birlikte öğrenilmek zorundadır. Fiillerin istem özellikleri dilden dile farklılık gösterebilir. Özellikle yapısal bakımdan farklı dillerde fiil istemleri konusunda sınırlı bir örtüşme görülür. Yani iki dil arasında fiillerin büyük bir çoğunluğu gerek durum istemi, gerekse ilgeç istemi bakımından birbirine benzemez. Bu farklılık ilgeçli fiillerde de görülür. İlgeç isteyen fiillerin bu özelliği yabancı dil olarak Almanca öğrenen Türkler için önemli bir öğrenim ve kullanım zorluğu oluşturmaktadır. Çünkü ilgeçli fiiller Türkçe ve Almanca arasındaki önemli sözdizimsel farklardan biridir. Ders uygulamalarında yapılan gözlemler ve alan araştırmaları, uzun süre Almanca dersi alan öğrencilerin bile ilgeç isteyen fiilleri kullanma davranışlarında önemli sorunlar bulunduğunu göstermektedir (Maden, 2009:43; Balcı, 2006:240; Heinz, 1961:116).

İlgeç isteyen fiiller konusunda Almanca ile Türkçe arasındaki fark aşağıdaki örneklerde açık biçimde görülebilir;

sich fürchten vor + D	-den korkmak
sich entschuldigend bei + D	-den özür dilemek
jn. bitten um +A	-den rica etmek
sterben an + D	-den ölmek

Almanca fiillerin kalıplaştığı ilgeçler ve istediği durumlar ile Türkçe karşılıkları incelendiğinde öğrenme zorluklarının nedeni daha iyi anlaşılmaktadır. Türkçede istemi “-den” olan fiillerin Almancada “vor, bei, um, an vb.” gibi çok farklı ilgeçlerle kalıplaştığı görülüyor. Eğer öğrenci “-den” ekinin Almancada doğrudan karşılığı olan “von” ve “aus” ilgeçlerini kullanma yoluna giderse önemli bir girişim hatası ortaya çıkar. Çünkü ilgeçler fiilin bir parçası olarak kalıplaşınca, artık belirteç özelliğindeki doğrudan anlamlarından uzaklaşabiliyorlar. Benzer bir hata kaynağı ilgeçli fiillerin istediği ad durumlarında da görülmektedir. Türkçede çıkma durumu bildiren –den eki Almanca ilgeçli fiillerde hem Dativ hem de Akkusativ ile karşılanabilmektedir. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, ilgeçli fiiller Almanca ile Türkçe arasındaki önemli sözdizimsel ve anlamsal farklılıklardan birini oluşturmaktadır. Konuyu farklı yönleriyle ele alan çalışmalara gereksinim olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada yabancı dil olarak Almanca öğrenen Türklerin ilgeç isteyen fiilleri kullanma biçimlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada şu sorulara yanıt aranacaktır: Almanca öğrencileri ilgeç isteyen fiilleri doğru kullanabiliyor mu? Sıklıkla yapılan hatalar nelerdir? Bu hatalardan kurtulmaları için ne tür öneriler geliştirilebilir?

2. YÖNTEM

Bu çalışma uygulamalı dilbilim kapsamında öğrencilerden derlenen verilerin çözümlenmesine dayalı bir alan araştırmasıdır. Araştırmanın yöntemi betimsel çözümleme modelidir. Öğrencilerin Almancada ilgeç isteyen fiilleri kullanım özelliklerinin daha somut ve istatistiksel olarak görülmesi amacıyla bir veri toplama aracı geliştirilmiştir. Veri toplama aracı hazırlanırken Almancada ilgeçli fiillerin istem özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Türkçe ve Almanca arasında fiillerin istem özelliklerinin farklı boyutlarını kapsayan örneklerin seçilmesine özen gösterilmiştir. Bu bağlamda ilgeç istemi benzeyen, benzemeyen ve durum istemlerinde sorun potansiyeli olan fiiller seçilmiştir. Tümceler A2 düzeyinde kolayca çevrilebilir özelliktedir. Seçilen tümcelerin tamamı Almancada ilgeç isteyen fiiller ile kurulmaktadır. Çevrilmesi istenen tümcelerin yanına parantez içinde sözcüklerin Almancası yazılmış, ancak ilgeç ve durum bilgileri eksik bırakılmıştır. Hazırlanan veri toplama aracı Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerine çeviri çalışması olarak uygulanmıştır. Çalışmaya bütün sınıflardan toplam yüz seksen sekiz öğrenci katılmıştır. Öğrenciler on dokuz yirmi dört yaş aralığındadır. Bölüm

öğrencilerinin yaklaşık yüzde onu Almanya dönüşlüdür. Almanya doğumlu olan bu öğrencilerin eğitim ve dil öğrenme geçmişleri farklı olması nedeniyle bu çalışmanın amacına uygun olmadıkları düşünülmüş, çalışmaya dahil edilmemişlerdir. Böylece çalışmanın katılımcıları Almancayı Türkiye’de İngilizceden sonra ikinci yabancı dil olarak öğrenenlerden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin tamamı Yabancı Diller Yüksek Okulunda bir yıllık hazırlık sınıfı okuyup, baraj sınavını başarıyla bölüme gelmişlerdir. Çalışmaya katılan öğrencilerin tamamı en az iki yıl Almanca dersi almıştır ve belirli bir düzeyde Almanca bilgilerinin olduğu öngörülmektedir. Çeviri dersinde Türkçe on tümceden oluşan bir çalışma kağıdı dağıtılmış ve bu tümceleri Almancaya çevirmeleri istenmiştir. Toplanan veriler SPSS programına yüklenerek frekans ve yüzde hesaplarıyla değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde temel ölçüt öğrencilerin ilgeçleri ve ad durumlarını doğru kullanıp kullanmadıklarının araştırılmasıdır. Bu nedenle incelemede dört farklı değişken ele alınmıştır: doğru ilgeç ve durum kullanımı, yanlış ilgeç kullanımı, yanlış durum kullanımı, ilgeçsiz kullanım. Böylece ana dili ve yabancı dilin farklı özelliklerinin öğrencilerde ne tür kullanım sorunlarına yol açtığına deneysel olarak ortaya çıkarılması öngörülmektedir.

3. BULGULAR VE YORUM

Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencileriyle gerçekleştirilen çeviri çalışmasından derlenen veriler dört farklı değişkende incelenmiş olup bunların dağılımları ve yüzdeleri önce tablo biçiminde gösterilecek, sonra her değişken için birer örnek verilerek yorumlanacaktır.

1-Çocuk köpekten korkuyor. (Das Kind /der Hund /sich fürchten)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 36,7	%42,6	% 3,7	% 17,0

- a) Das Kind fürchtet sich vor dem Hund.
- b) Das Kind fürchtet sich von dem Hund.
- c) Das Kind fürchtet sich von den Hund.
- d) Das Kind fürchtet sich der Hund.

Tablo incelendiğinde doğru kullanımların (a) yüzde 36,7 olduğu, en fazla hatanın yanlış ilgeç (b) kullanımında yapıldığı görülmektedir. Yanlış durum (c) hatası yok denecek kadar azdır. İlgeçsiz kullanım (d) ise yüzde 17’dir. Bu veriler bize öğrencilerin Türkçe düşünerek Almanca tümce kurduklarını gösteriyor. Çeviri işleminde kaynak dil Türkçeden hedef dil Almancaya aktarım yapıldığı anlaşılıyor. Ancak bu iki dilde fiillerin istem özelliklerinin farklı olması olumsuz aktarıma ve hataya neden olmuştur. Türkçede “-den” ekini isteyen “korkmak” fiilinin Almanca karşılığı “sich fürchten” fiili “vor” ilgecini istemektedir. Bu ilgecin yer ve zaman bildiren bir ilgeç olarak “önüne, önünde, var” gibi anlamlarda kullanıldığını düşünen öğrenciler, fiille kaynaşan ilgeçlerin özelliklerini yeterince kavramadığı için bire bir çeviri yapmakta ve Türkçedeki “-den” ekinin karşılığı olan “von” ilgecini kullanmaktadır. Bu tür kullanım hatalarının önlenmesi için öğrencilere fiille kalıplaşan ilgeçlerin anlam ve işlev özelliklerini içeren daha fazla alıştırmaya yapılması gerekir.

2-Senden yardım rica ediyorum. (Ich /die Hilfe /du /bitten)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 29,8	% 25,0	% 30,3	% 14,9

- a) Ich bitte dich um die Hilfe.
- b) Ich bitte von dir die Hilfe.
- c) Ich bitte um dich der Hilfe.
- d) Ich bitte deine Hilfe.

“Rica etmek” fiili hem istediği ilgeç hem de durum bakımından Türkçe ile Almanca arasında önemli farklılıklar gösterir. Türkçede “birinden bir şeyi rica etmek” olarak düzenlenen istem durumu Almancada “jemanden bitten um etwas” biçimindedir. Tümce içinde hem rica edilen kişinin ad durumu hem de gereken ilgeç, öğrencilerin hata kaynakları olarak görülüyor. Türkçedeki “senden” tümleci bu bağlamda “dich” olarak karşılanması gerekmekte, aynı zamanda nesnenin önüne “um” ilgeci getirilip Akkusativ durumda çekimlenmektedir. Bütün bunlar Türkçedeki rica etmek fiilinin istemiyle örtüşmemektedir. Bu nedenle bu örnekte kullanım özellikleri dört değişkende birbirine yakın bulunmuştur. Yani öğrenciler hem ilgeç ve durum, hem de ilgeçsiz kullanım hataları yapmışlardır.

3-Çocuklar tatile seviniyor. (Die Kinder /die Ferien /sich freuen)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 37,2	% 42,0	% 2,1	% 18,6

- Die Kinder freuen sich auf die Ferien.
- Die Kinder freuen sich über die Ferien.
- Die Kinder freuen sich auf der Ferien.
- Die Kinder freuen sich der Ferien.

Bu örnekte ad durumu hatasının (c) çok az olduğu göze çarpıyor. Bunun nedeni “sich freuen” fiilinin Almanca derslerinde çok sık geçmesi ve öğrencilerde farkındalık yaratması olabilir. Çünkü normalde “tatile” sözcüğündeki “-e” durumunun öğrencileri hataya sürüklemesi beklenirdi. İlgeç hatasının fazla olmasının nedeni ise bu fiilin iki ayrı ilgeç ile kullanılabilmesidir. Geçmiş olayları bildirmede “über” ilgeci kullanılıyor. Öğrenciler bu ayrıma dikkat etmeden fiilin istediği iki ilgeçten rastgele birini tercih etmiş olabilir.

4-Efe babasıyla sohbet ediyor. (Efe /sein Vater /sich unterhalten)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 75,0	% 10,1	% 9,0	% 5,9

- Efe unterhält sich mit seinem Vater.
- Efe unterhältet sich bei seinem Vater.
- Efe unterhält sich mit sein Vater.
- Efe unterhält sich sein Vater.

Bu örnekte fiilin istemi iki dilde de örtüştüğü için doğru (a) çeviri yapanların oranı oldukça yüksek çıkmıştır. “Sohbet etmek” fiilinin istemi olan “ile” ilgeci, Almancada “sich unterhalten” fiilinin istemi olan “mit” ilgeci ile tam benzerlik gösteriyor. “Mit” Dativ gerektiren bir ilgeç olarak çok sık kullanıldığı için durum kullanımında hata oranı çok düşük. İlgeçsiz kullanım neredeyse yok gibi. Bu verilere göre iki dilde benzer yapılarda olumlu aktarım yapıldığı ve öğrenme ve kullanmanın daha kolay gerçekleştiği gözlenmektedir. Bu veriler yabancı dil öğreniminde karşılaştırma varsayımını (Lado 1968; Klein 1992; Apeltauer 1997) doğrulayıcı niteliktedir.

5-Gökçe annesinden özür diliyor. (Gökçe /ihre Mutter /sich entschuldigen)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 31,4	% 47,3	% 9,0	% 12,2

- a) Gökçe entschuldigt sich bei ihrer Mutter.
- b) Gökçe entschuldigt sich von ihrer Mutter.
- c) Gökçe entschuldigt sich bei ihre Mutter.
- d) Gökçe entschuldigt sich ihre Mutter.

Türkçede “özür dilemek” fiili “-den” ekini isterken, Almancada “sich entschuldigen” fiili “bei” ilgeciyle kalıplaşmıştır. Buradaki “bei” ilgeci fiille kalıplaşarak normal anlamının dışında bir işlev üstlenmiştir. Belirteç işlevli kullanımında “yanında” anlamını taşır. Öğrenciler de derslerde bu anlamıyla öğrenmişlerdir. Bu nedenle fiilin Türkçedeki isteminden yola çıkarak hata yapmışlar ve “von” ilgecini tercih etmişlerdir. “Sich entschuldigen” fiili ilgeç ve durum istemleriyle birlikte öğrenilseydi, bu girişim hatası ortaya çıkmayabilirdi.

6-Gençler politikayla ilgilenmiyor. (Die Jungen /die Politik /nicht /sich interessieren)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 45,7	% 44,1	% ,5	% 9,6

- a) Die Jungen interessieren sich nicht für die Politik.
- b) Die Jungen interessieren sich nicht mit der Politik.
- c) Die Jungen interessieren sich nicht mit dem Politik.
- d) Die Jungen interessieren sich die Politik nicht.

Türkçe ve Almancada “ilgilenmek” fiilinin ilgeç istemleri farklıdır. Bu nedenle yukarıdaki örnekte yanlış ilgeç kullanımının (b) oldukça fazla olduğu görülmektedir. Buna karşın yanlış ad durumu kullanımı (c) yok denecek kadar azdır. Öğrenciler “für” ve “mit” ilgeçlerinin hangi durumu gerektirdiğini bildikleri için ad durumu hatası yapmamışlardır. Oysa Türkçedeki “bir şey ile ilgilenmek” fiilinin Almanca eşdeğeri “sich interessieren für etwas”dır. İki dilde aynı derin yapı için kullanılan bu fiillerin ilgeç istemleri örtüşmemekte ve yüzeysel yapıda hataya neden olmaktadır.

7-Kuş gribinden iki çocuk öldü. (Zwei Kinder /die Vogelgrippe /sterben)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 16,0	% 58,5	% 12,2	% 13,3

- a) Zwei Kinder starben an der Vogelgrippe.
- b) Zwei Kinder starben von der Vogelgrippe.
- c) Zwei Kinder starben aus dem Vogelgrippe.
- d) Zwei Kinder starben der Vogelgrippe.

Yanlış ilgeç kullanımı (b) hatasının en yüksek olduğu örneklerden birini görüyoruz. Türkçede “ölmek” fiili tümleçte “-den” ekini istiyor. Almancada “sterben” fiili ise “an” ilgeciyle kalıplaşmıştır. Bu örnekte doğru (a) yapanların oranı çok düşük çıkmıştır. Aslında bu fiil günlük kullanımda, haberlerde, basın yayın organlarında çok sık kullanılan fiiller arasında yer alır. Ancak Almancayı Türkiye’de ikinci yabancı dil olarak öğrenen öğrenciler bu fiilin özelliklerini yalnızca derste görmekteyiz. Bu nedenle kullanım eksikliği ortaya çıkmaktadır. İlgeçsiz kullanım hatası (d) oranı düşük olsa da dikkat çekiyor. Çünkü örnekte kullanılan fiilin her iki dilde de bir istemi var. Hangi dilde tümce kuruyorsak o dilin istemine uymak gerekir. İlgeç kullanmayarak yalnızca ad durumunu değiştirmek yeterli değildir. Demek ki bu tür fiillerin yalnızca anlamını öğrenmek

yetmiyor. Hangi ilgeç ve durum ile kullanıldığının da birlikte öğrenilmesi gerekiyor.

8-Arkadaşım ile vedalaşıyorum. (Ich /mein Freund /sich verabschieden)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 17,0	% 67,0	% 2,7	% 13,3

- Ich verabschiede mich von meinem Freund.
- Ich verabschiede mich mit meinem Freund.
- Ich verabschiede mich von mein Freund.
- Ich verabschiede mich meinen Freund.

Çalışmamızda yanlış ilgeç kullanımındaki (b) en yüksek oran bu örnekte bulunmuştur. “Vedalaşmak” fiili “ile” ilgecini isterken, Almanca karşılığı olan “sich verabschieden” fiili “von” ilgeci ile kalıplaşmıştır. Türkçe düşünerek Almanca tümce kurmaya çalışmak bu tür önemli hatalara neden olabilmektedir. Bu örnekte de doğru oranı çok düşüktür. Uzun süre Almanca dersi almış öğrencilerin bu fiille karşılaşmış olmaları ve istemini öğrenmiş olmaları beklenirdi. Bu verilere göre öğretme/öğrenme sürecinde bir eksiklik olduğu söylenebilir. Uygulamada fiillerin yalnızca anlam boyutuyla öğrenilmesi, istem ve durum özelliklerine yeterince önem verilmemesi ve yeterli alıştırmaya yapılmaması önemli bir eksiklik olarak değerlendirilmektedir.

9-Her şey senin kararına bağlı. (Alles /deine Entscheidung /abhängen)

(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 44,1	% 15,4	% 18,6	% 21,8

- Alles hängt von deiner Entscheidung ab.
- Alles hängt zu deiner Entscheidung ab.
- Alles hängt von deinem Entscheidung ab.
- Alles hängt deiner Entscheidung ab.

“Bağlı olmak” fiili tümleçte “-e” ekini istemektedir. Bu özellik Türk öğrenciler tarafından fiilin Almanca eşdeğerinde ilgece gerek olmadığı, yalnızca durum istemi olduğu biçiminde düşünülmüştür. İlgeçsiz kullanım (d) oranının yüksek olması buna bağlanabilir. Yanlış ilgeç kullananlar (b) ise yine Türkçeden hareketle “-a, -e” ekini “zu” ilgeciyle gerçekleştirmek istemiş olabilirler. Bu örnekte asıl ilginç olan yanlış durum kullanımını (c) hatasıdır. Fiilin isteği olan ilgeci doğru yazan öğrencilerin, ad durumunda yaptıkları hata, aşırı genelleme hatası olarak değerlendirilebilir. Almancada üç artikelden ikisinin (der, das) Dativ durumu “dem”dir. Yani Dativ durumu olarak “dem” ile daha sık karşılaşmaktadır. Dilbilgisi eksikliği olan öğrenciler Dativ ile “dem”i özdeşleştirmiş ve aşırı genelleme hatası yapmış olabilirler. İlgeçli fiillerin kullanımında “durum” kategorisinin de önemli olduğu göz ardı edilmemelidir.

10-Demokrasiye inanıyoruz. (Wir /die Demokratie /glauben)

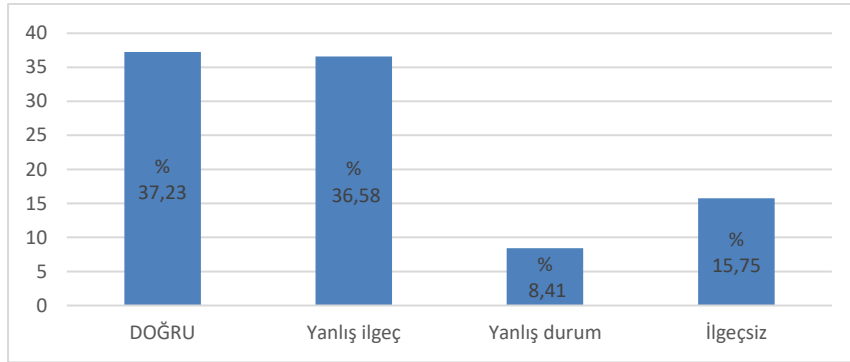
(a)Doğru ilgeç ve durum	(b)Yanlış ilgeç	(c)Yanlış durum	(d)İlgeçsiz
% 39,4	% 13,8	% 16,0	% 30,9

- Wir glauben an die Demokratie.
- Wir glauben für die Demokratie.

- c) Wir glauben an der Demokratie.
d) Wir glauben der Demokratie.

İlgeçsiz kullanımda (d) en yüksek orana bu örnekte ulaşılmıştır. "İnanmak" fiili ile "glauben" fiilinin istemleri örtüşmemektedir. Almancada "glauben" fiili "an" ilgeci ve Akkusativ durumu istemektedir. Oysa Türkçedeki "inanmak" fiili "-e" durum eki ile kullanılan bir fiildir. Bu nedenle öğrencilerin önemli bir bölümü yukarıdaki tümceyi ilgeç kullanmadan ve "-e" durumu istemine göre çevirmişlerdir. Aslında hatanın nedeni ilgeç isteyen fiillerin özellikleridir. Almanca öğrencilerinin fiil istemi konusunu ve özellikle de ilgeçli fiilleri daha bilinçli öğrenmeleri gerekir. İlgeçli fiillerde kalıplaşan ilgeçlerin nedensizlik ilişkisine göre değerlendirilmesi gerektiği bilinmelidir. Böylece "glauben an + Akkusativ" biçiminde öğrenilir ve bol bol alıştırma yaparak kullanım özelliği yerleştirilirse girişim hataları düzeltilebilir.

Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin ilgeç isteyen fiilleri kullanım biçimlerini yukarıda farklı örneklerle ele aldık. Her örnekten elde edilen verileri dört farklı değişkende inceledik. Şimdi bu değişkenlerin genel olarak dağılımına aşağıdaki grafikte göz atalım:

Grafik 1. İlgeç İsteyen Fiillerin Kullanım Biçimlerinin Genel Dağılımı

Grafikte görüldüğü gibi, ilgeçli fiillerin doğru kullanım oranı yüzde 37,23, yanlış ilgeç kullanım oranı ise yüzde 36,58'dir. Birbirine çok yakın olan bu oranlar Almanca öğrencilerinin ilgeçli fiilleri kullanmada önemli bir sorun yaşadıklarını göstermektedir. Ad durumu yanlışında oranın düşük olması öğrencilerin ilgeçlerin durum istemleri konusunda yeterli olduklarını, ancak fiille birleşen ilgeçlerin anlam özelliklerindeki değişimi tam kavrayamadıkları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Aynı şekilde ilgeçsiz fiil kullanımı oranı da düşük bulunmuştur. Bu durum öğrencilerin her konuda ana dilinden aktarım yapma eğiliminde olmadıklarını göstermektedir. Almancada bu fiillerin ilgeç istemlerinin farkında oldukları, ancak doğru ilgecin bilinmediği durumlarda ana dilinden aktarım yaptıkları anlaşılmaktadır. Benzer sonuçlar yalnızca Almanca öğrencilerinde değil, yabancı dil olarak İngilizce öğrenenlerde de elde edilmiştir (Özışık 2014). Yabancı dil öğrenmede sık rastlanan bu işlemin bir süreç olduğu, bu süreçte ana dilinden ve yabancı dilden kuralları içeren bir ara dil (Interimsprache/Lernersprache) oluşturulduğu ve bu ara dilin öğrenme süreci boyunca sürekli geliştiği kabul edilmektedir (Selinker 1972; Raabe 1974; Düwell 2003; Steinhauer 2005). Buna göre öğrencilerin hataları öğrenme sürecinin doğal bir sonucu olarak değerlendirilmeli ve bu süreci başarılı biçimde atlatmalarını destekleyecek olanaklar sağlanmalıdır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yabancı dil olarak Almanca öğrenen Türklerin ilgeç isteyen fiilleri kullanma davranışlarının incelendiği bu çalışmada ulaşılan sonuçlar ve problem konusuna ilişkin çözüm önerileri şöyledir;

- a) Almancada ilgeç isteyen fiillerin yapısal özellikleri Türkçede eklerle karşılanmaktadır. Ancak eklerle ilgeçler özdeş olmadığından, birden çok ilgeç için tek bir ek görev alabilmektedir. Bu durum ilgeç isteyen fiilleri kullanmada olumsuz aktarımlara neden olmaktadır.

- b) Almanca öğrencilerinin ilgeç isteyen fiilleri kullanmada başarı ortalaması yüzde 37 bulunmuştur. Bu oran konuyu öğrenme ve kullanmada amaca ulaşılmadığını göstermektedir. Bu eksiklik önemli bir sorun olarak değerlendirilmeli ve eğitim öğretim çalışmalarında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. İlgili derslerde bu konuya daha çok yer verilmesi, alıştırmaya yapılması ve öğrencilere yabancı dilde okuma alışkanlıklarının kazandırılması eksikliklerin giderilmesine katkı sağlayabilir.
- c) Almanca ve Türkçe arasında fiil isteminde benzerlik olunca doğruluk oranı artmakta, farklılık olunca hatalar ortaya çıkmaktadır. Bu durum öğrencilerin yabancı dildeki bilgi eksikliklerinden kaynaklanan güvensizliklerine bağlanabilir. Fiil isteminden tam emin olmayınca, ana dilindeki kullanım özelliğini yabancı dile aktarmakta ve girişim hataları yapmaktadır. Ana dilinden aktarım stratejisi sonucunda benzerlik durumunda başarı oranı yükselmekte, farklılık durumunda ise düşmektedir. Ancak Türkçe ile Almanca'nın farklılıkları daha fazla olduğundan transfer stratejisi işe yararmamaktadır. Yabancı dil öğrencileri dillerin farklılığına ilişkin olarak daha fazla aydınlatılmalı, bu konudaki farkındalık düzeyleri artırılmalıdır. Böylece öğrenci kendini hangi dilde ifade edecekse o dilin kurallarını uygulamak zorunda olduğunu anlayacaktır.
- d) Çok karşılaştıkları fiillerde iki dilin özellikleri farklı olsa bile öğrencilerin başarısı yüksek çıkmıştır. Bu durumda yabancı dil öğreniminde yalnızca karşıtlık varsayımının geçerli olmadığı, yani diller arasında aktarım yapıldığı ilkesinin her zaman uygulanmadığı görülmektedir. Öğrenci çok karşılaştığı ve kullanımından emin olduğu ilgeçli fiilleri nedensizlik ilkesiyle kabul etmekte ve sorgulamadan doğru kullanabilmektedir. Öyleyse öğrencilerin ilgeç isteyen fiillerle daha fazla karşılaşmalarına ortam hazırlanmalıdır. Örnek olarak öğrencilerin günlük gazete metinlerini ya da kısa öyküleri taramaları istenebilir. İlgeç isteyen fiillerin geçtiği metinleri derlemeleri ve bunların sınıfta materyal olarak kullanılmalrı sağlanabilir. Böyle bir uygulama öğrencilerin ilgeçli fiil kalıplarını bir süre için soyut olarak ezberleyip sonradan unutmalarını engelleyebilir.

Bu sonuçlara göre, dillerin farklılığından kaynaklanan hataların normal olduğu, sık karşılaşılan fiillerin kullanımında olumsuz aktarımın azaldığı, yabancı dilde daha çok metin okumalarının öğrencilere farkındalık kazandıracığı ve ilgeç isteyen fiilleri kullanma hatalarını düzelterceği anlaşılmaktadır. Bu nedenle Almanca öğrencilerinin yabancı dil öğrenmede ana dili kurallarından yabancı dile doğru olan geçiş sürecinin hızlandırılması amacıyla Almanca metinlerle sık sık karşılaşmalarının sağlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Apeltauer, E. (1997). *Grundlagen des Erst- und Fremdsprachenerwerbs*. Fernstudieneinheit 15. Berlin: Langenscheidt.
- Balci, T. (2006). Valenzstrukturabhängige probleme beim DaF-Lernen türkischer Studierender. *Deutsch als Fremdsprache* vol 47, 239-241.
- Duden (1995). *Die Grammatik*. Band 4. Mannheim: Dudenverlag.
- Düwell, H. (2003). Fremdsprachenlerner. In: Bausch, Karl-Richard&Christ, Herbert&Krumm, Hans-Jürgen (Hrsg.) *Handbuch Fremdsprachenunterricht*, 347-352.
- Heinz, K. (1961). Der Anwendungsbereich der deutschen Präpositionen in besonderer Berücksichtigung ihrer Wiedergabe im Türkischen. *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi* 19, (1-2), 109-127.
- Klein, W. (1992). *Zweitspracherwerb*. Studienbuch Linguistik. 3. Auflage. Frankfurt am Main: Verlag Anton Hain.
- Lado, R. (1968). *Contrastive linguistics in a mentalistic theory of language learning*. In: Alatis, J.E. (ed.), 123-135.
- Maden, S. (2009). Sprachunsicherheitsgründe türkischer Deutschlernenden im Gebrauch der Präpositionen im Deutschen. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (2), 41-62.
- Özışık, C. (2014). Identifying preposition errors of Turkish EFL students. *ELT Research Journal*, 3 (2), 59-69.

Raabe, H. (1974). Interimsprache und Kontrastive Analyse. In: Raabe, Horst (Hrsg.) *Trends in kontrastiver Linguistik I*. Tübingen/Mannheim: Institut für Deutsche Sprache.

Selinker, L. (1972). Interlanguage. In: *International review of Applied Linguistics*, 10, 209-241

Steinhauer, B. (2005). *Transfer im Fremdsprachenerwerb: ein Forschungsüberblick und eine empirische Untersuchung des individuellen Transverhaltens*. Frankfurt am Main: Peter Lang.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Many German verbs are used with a fixed preposition that follows an object in a particular case. There is no rule for which verb is needed with which preposition and in which case the object is. German and Turkish are structurally different languages. In Turkish, the suffixes are needed for most prepositions. But because the suffixes and prepositions are not structurally identical, only one suffix can be used for many prepositions. This causes learning difficulties when learning German as a foreign language. The studies and classroom observation show that especially Turkish students of German language and literature make mistakes when they use these verbs. The aim of this study is to analyze the difficulties of Turkish students who learn German as a foreign language in the use of verbs with prepositions and to propose didactic-methodical suggestions to help to overcome these difficulties.

Methodology

The method of the investigation is the descriptive analysis model. For the investigation a test has been carried out at the University Selcuk-Konya among students at the department of German language and literature. 188 students took part in the work. They are the students who learned German as a second foreign language in Turkey. The data from the questionnaire were analyzed by SPSS program in four variants: correct use of prepositions and cases, incorrect preposition, wrong case and use without preposition.

Findings

The percentage of those who use the correct prepositions and cases is 37.23%. If the positions in both languages are congruent, the success rate increases. For example, the verb "sich unterhalten mit" can be expressed in Turkish "ile sohbet etmek". The preposition is congruent in both languages. In the example sentence with this verb, the success rate 75% was found.

The percentage of those who use the incorrect prepositions is 36.58%. Since the prepositions in German in the Turkish language mostly correspond to the suffixes, Turkish learners of German make mistakes when using the verbs with prepositions. For example, the suffix "-den" can be used for various prepositions in German like "von, vor, an, bei etc.". The more different the preposition, the more mistakes can be found.

The participants in the present work rarely make mistakes when using the cases (8.41%). The category of cases is not always congruent in the German and Turkish languages. For example, the suffix "-e" is used in Turkish for the dative. But it can also apply to accusative in the German sentence. Nevertheless, we can say that the students are successful in case use.

The proportion of those who use the verbs with prepositions without prepositions is 15.75%. Some German verbs that are to be used with both a preposition and a specific case can only be used with a suffix in Turkish. The few mistakes arise when using such verbs, for example "glauben an Akk." "-e inanmak" (30.9%)

Conclusion and Discussion

The analysis and evaluation showed that the students' level of success in using of verbs with prepositions is low. This result can be seen as a proof that they have not achieved the goal in learning and using of these verbs. This shortage should be evaluated as an important problem and course events should be optimized. If the valence of verbs in German and Turkish matches, the level of success increases, while differences cause errors. If the student is not sure which verb in the foreign language requires preposition, he transfers the rule from his mother tongue to the foreign language and this leads to interference. As a result of this strategy, the level of success increases in terms of commonality and diminished in differences. However, the differences in German and Turkish are more to be found. For this reason, the transfer strategy does not benefit here.

This result shows that the contrastive hypothesis is not always valid in foreign language learning. Students can use these verbs, even if the mother tongue and foreign language are structurally different. So, you have to give students the opportunity to confront these verbs more often. For example, the texts that contain verbs with prepositions can be treated as teaching material

in the class. Or, the students can research these verbs in daily newspapers and short stories. Such exercises can prevent memorizing. So they can use these verbs without deficiency. The Turkish students of German language and literature who learn German as a foreign language should be taught more about the differences in languages. They should acquire language awareness. The level of success differs from the verb to verb. If verbs are used more often, the level of success increases.

In conclusion, it can be said that the Turkish native speakers have considerable difficulties in the formation and use of the German verbs with prepositions. The reason for this is that the verbs with prepositions in German and Turkish differ significantly from each other. In order to overcome these learning difficulties, more practice is necessary here.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ İKTİDAR-MUHALEFET ÇEKİŞMESİNİN BİR ÜRÜNÜ: NEVŞEHİR'İN İL, KIRŞEHİR'İN İLÇE OLMASI

Araştırma Makalesi / Research Article

Erdoğan, H. ve Pişkin, Ç. (2020). Demokrat Parti Dönemi İktidar-Muhalefet Çekişmesinin Bir Ürünü: Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Olması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 577-590.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.762334

Geliş Tarihi: 1.07.2020
Kabul Tarihi: 19.11.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi Haşim ERDOĞAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
hasimerdogan@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0003-0557-4866

Çağrı PİŞKİN
Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
cagripiskin@outlook.com
ORCID No: 0000-0002-2609-176X

ÖZ

Nevşehir, Osmanlı Devleti'nin Lale Devri'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar bir ilçe konumunda olmuştur. İdari taksimatta Niğde vilayetine bağlı kaza olarak anılan Nevşehir, cumhuriyetin ilanı ile birlikte tek parti iktidarı döneminde bu statüsünü devam ettirmiştir. 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidarı Cumhuriyet Halk Partisi'nden devralarak iktidar olması Nevşehir tarihi için bir dönüm noktası olmuştur. Demokrat Parti'nin söylemleri arasında en dikkat çekici olan "Demokrasi" ifadesi halkın bu partiden isteklerini de rahatlıkla dile getirmelerine ortam hazırlamıştır. Türkiye'de birçok bölgenin ve şehrin olduğu gibi Nevşehir'in de Demokrat Parti'den beklentisi çok olmuştur. Bu isteklerden en önemlisi Nevşehir'in kaza olmaktan çıkarılıp il statüsü kazandırılmasıydı. Demokrat Parti'nin iktidar olduğu 1950'li yılların başlarından itibaren il olma taleplerini çeşitli yollarla iletmeye çalışan Nevşehir'in bu isteği 1954 seçimlerinin hemen sonrasında gerçekleşmiştir. 2 Mayıs 1954 yılında yapılan seçimlerden sonra Kırşehir'de seçimleri Osman Bölükbaşı önderliğinde Demokrat Parti'nin içinden çıkan Cumhuriyetçi Millet Partisi'nin kazanması bu sürecin hızlanmasına yol açmıştır. Seçimlerden kısa süre sonra meclise sunulan kanun tasarısı ile başlayan Nevşehir'in il olma süreci Kırşehir'in kaza olarak Nevşehir'e bağlanmasıyla ülke gündeminde oldukça yer almıştır. Bu çalışmada, Demokrat Parti dönemi iktidar-muhalefet çekişmesi ekseninde bu süreçte yaşanan olaylar ve Nevşehir'in il oluşu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Kırşehir, Demokrat Parti, 1954 Seçimleri, Muhalefet.

AS A RESULT OF THE CONFLICT BETWEEN THE GOVERNMENT AND THE OPPOSITION IN THE DEMOCRAT PARTY PERIOD: NEVŞEHİR BECOMING A PROVINCE AND KIRŞEHİR BECOMING A DISTRICT

ABSTRACT

Nevşehir was a county in the Ottoman Empire from the Tulip Age until the early years of the Republican Turkey. Nevşehir, which was referred to as a county of Niğde Province in administrative order, continued this status during the period of one-party rule with the declaration of the Republic. The Democrat Party took power from the Republican People's Party in 1950. This was a historical turning point for Nevşehir. The term "Democracy", which was the most prominent of the Democrat Party's rhetoric, prepared the setting for the public to express their wishes from this party in a comfortable way. Nevşehir also had a lot of expectations from the Democrat Party in Turkey, like many other regions and cities. The most important of these requests was that Nevşehir was not called as a county, and the provincial status was granted. As soon as the Democrat Party came to power, Nevşehir's request to be a province was made immediately after the 1954 elections in various ways. After the elections on May 2, 1954, the Republican National Party, which came from

the Democrat Party, led by Osman Bölükbaşı, won the elections in Kırşehir. This led to the acceleration of this process. The process of becoming a province of Nevşehir, which began with the draft law given to the parliament shortly after the elections, was on the agenda of the country after Kırşehir was placed under Nevşehir as county. In the present study of ours, the events experienced in this process and Nevşehir's becoming a province was discussed on the axis of conflict between the government and the opposition during the Democrat Party period.

Keywords: Nevşehir, Kırşehir, Democrat Party, 1954 elections, Opposition.

1. GİRİŞ

Orta Anadolu'da Kızılırmak'ın oluşturduğu vadinin güneyinde yer alan Nevşehir, peribacalarının yoğun olarak bulunduğu Kapadokya'nın merkezinde önemli bir turizm kentidir. Osmanlı Devleti'nde bir köy durumundaki Muşkara, aslen buralı olan Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın Osmanlı yönetimindeyken vermiş olduğu katkılarla Lale Devri'nde bir kaza merkezine dönüşür ve Nevşehir ismini alır. Lale devrinden Cumhuriyet dönemine kadar bir kaza merkezi olarak kalan Nevşehir'in tarihinde 1954 yılında yapılan genel seçimler önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle birlikte artan Nevşehir'in il olma isteği 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçim sonuçlarından sonra meclis içerisinde şiddetli tartışmalara neden olmuştur. 1954 seçimlerinde Kırşehir milletvekillerini Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne (CMP) kaptıran DP, ülkenin idari taksimatında değişikliğe giderek Kırşehir seçmenine bir tepki vermiştir. Bu durum, daha önce birçok defa il olma isteğini Ankara'ya bildiren ve aslen Nevşehirli olan Niğde milletvekilleri aracılığıyla vilayet merkezi olmak için girişimlerde bulunan Nevşehir için bir fırsat oluşturmuştur. Kırşehir'in kazaya, Nevşehir'in de vilayete dönüştürülmesi kararı henüz düşünce aşamasındayken bile ülkede büyük tartışmalar başlatmıştır. Bu tartışmaların merkezinde Nevşehir'in il olmasından daha çok Kırşehir'in kazaya dönüştürülmesi vardı. Zira Nevşehir'in vilayet merkezi olarak ortaya çıkması pek çok kesim tarafından olumlu karşılanmış, Nevşehir'in ve Türkiye'nin gelişimine katkıda bulunacağı konusunda Kırşehir milletvekilleri dâhil olmak üzere fikir birliği oluşmuştur. Nevşehir'in il olmaya uygun bir konumda olduğu, Anadolu'nun ortasında böyle bir şehre ihtiyaç duyulduğu, nüfusu ve ekonomisi açısından kısa zamanda ülkenin önemli şehirleri arasına girebileceği genel olarak kabul gören konulardı. Yukarıda da belirtildiği üzere esas tartışma noktası, vilayet merkezliği elinden alınan Kırşehir'in bulunduğu statüden aşağı düşürülmesiydi. Bu statü değişikliğinin sebebi taraflı tarafsız birçok kişi tarafından iktidarın hoşuna gitmeyen seçim tercihidenden dolayı Kırşehir'in cezalandırılması olarak yorumlanmıştır. Bu tartışmalar ileride iki şehir arasında bazı ilçelere yeniden sahip olmak adına adeta bir rekabeti de beraberinde getirecektir. Bu çalışma ile Nevşehir'in tarihi gelişimine kısa bir göz attıktan sonra il olma sürecinde yaşanan tartışmalar ve bu tartışmaların sonuçları irdelenmeye çalışılacaktır.

2. İL MERKEZİ OLUNCAYA KADAR NEVŞEHİR'İN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİ

Osmanlı Devleti'nde 1718-1730 yılları arasında yaşanan Lale Devri'nde sadrazam Damat İbrahim Paşa, doğduğu köy Muşkara'nın adını değiştirerek Nevşehir yapmış, bölgenin imarında ve bir şehir olarak kurulmasında önemli rol oynamıştır. İbrahim Paşa kendi vakıf hayratı olarak köyde yoğun bir imar faaliyeti başlatmış ve bu faaliyetler sonucunda cami, medrese, sıbyan mektebi, han, hamam, imaret, çeşme ve bunlara bağlı ticarethaneler yaptırmıştır. Şehrin nüfusunu artırmak için de bir iskân politikası başlatan Nevşehirli İbrahim Paşa döneminde konargöçer aşiretlerden Boynu İnceli Türkmenlerine mensup oymak ve cemaatlerin şehre iskânı sağlanmıştır (Şahin, 2007: 65). Lale Devri'nde Ürgüp'te kurulan pazar yerinin Nevşehir'e taşınması, Nevşehir halkının bazı vergilerden muaf tutulması gibi düzenlemeler Nevşehir'in sosyal ve ekonomik alanda gelişmesinin ve Ürgüp'e karşı güçlenmesinin sebebini oluşturmuştur (Altınay, 1924: 161).

19. yüzyılda Nevşehir yöresi Niğde sancağının bir parçası idi. Bu dönemde önemli bir merkez olmadığından Niğde'ye bağımlı olarak gelişmiş ve bu konumunu Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar devam ettirmiştir (Öztürk, 2008: 25). Nevşehir, Milli Mücadele döneminde de Niğde sancağına bağlı bir kaza konumunda kalmıştır. Sivas Kongresi sonrasında Anadolu'daki birçok ilde

olduğu gibi Nevşehir’de de işgallere karşı direnişi amaç edinen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurularak ülkenin kurtuluşu adına örgütlenmenin bir parçası olmuştur (Doğan, 2012: 59). Milli Mücadele sonrasında cumhuriyetin ilanını takip eden ilk yıllarda da Niğde’ye bağlılığı devam etmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Nevşehir’in sosyal ve ekonomik gelişimine katkı sağlayabilecek en önemli adım, yerel girişimciliği desteklemek amacıyla 1927’de Nevşehir Bankası’nın kurulması olmuştur (BCA, 30-18-1-1-21-68-07). İzmir İktisat Kongresi’nde alınan kararlar ekseninde ekonomik kalkınmayı sağlamak için gerekli sermayeyi sağlayacak olan Nevşehir Bankası’nın kuruluşunda aslen Nevşehirli olan Niğde Milletvekili Mehmed Ata (ATAY) Bey etkili olmuştur. Meclis-i Mebusan üyesi olarak Birinci Meclis’e katılan Mehmed Ata Bey, 1931 yılına kadar TBMM’de Niğde milletvekilliği yapmıştır. Milletvekilliği sırasında da mecliste genel olarak Nevşehir’in sorunlarını dile getirmiş ve Nevşehir’de özellikle bir liva mahkemesi kurulması yönünde yoğun gayret göstermiştir. Henüz il merkezi olmadığı için meclise milletvekili gönderemeyen Nevşehir’in sorunlarını Ata (ATAY) Bey gibi Nevşehirli olup Niğde’den vekil seçilen isimler dile getirmiştir. Bu isimlerden Nevşehir Belediye Başkanlığı da yapmış olan Ahmet Şükrü Süer, birinci dönemde girdiği mecliste özellikle Nevşehir kazasının eğitime dönük sorunlarını gündeme taşımaya çalışmıştır.

1929 Dünya ekonomik krizi ve İkinci Dünya Savaşı’nın getirmiş olduğu ekonomik sıkıntılar, sonraki yıllarda bütün ülkede olduğu gibi Nevşehir’de de etkisini göstermiş ve tarımsal üretimin önemi daha fazla anlaşılmıştır. Nevşehir’in 1950’lere geldiğinde ekonomisi tarıma dayanmaktadır. O yılların Nevşehir’ini gezerek yazılarına konu eden İbrahim Habib Sevük, şehrin her yerinde üzüm bağlarının bulunduğunu, bütün toprağın işlenmiş olduğunu, işlenmemiş bir karış toprağın bile bulunmadığını söylemektedir. Ama bu yumuşak toprağın çok verimsiz olduğunu da söylemektedir (Sevük, 1987: 135). Buradan da anlaşılmaktadır ki her ne kadar sulak arazilere sahip olmasa da Nevşehir’de tarımsal üretime önem verilmektedir.

Tarımla birlikte şarapçılık, alçı üretimi ve çorap imalatı gibi sanayi üretim alanları da Nevşehir ekonomisinde önemli bir yer tutmaktadır. Cumhuriyet Türkiye’sinde Nevşehir’de gelişmeye başlayan ticaretin en önemli göstergelerinden birisi, tarımsal faaliyetleri desteklemek amacıyla Ziraat Bankası şubesinin açılması, bir diğeri ise İş Bankası’nın da bir şube açma girişimi olmuştur. İş Bankası’nın bölgedeki ticari potansiyeli saptamak amacıyla hazırlattığı raporda, Nevşehir’de artan zirai üretimin yanı sıra nakliyecilik ve kamyon ticaretindeki gelişmeler de ön plana çıkmıştır (BCA, 490-1-0-0-1452-16-5).

DP dönemine kadar Nevşehir ve çevresinde henüz turizm altyapısı tam olarak hazırlanmadığı için turizme bağlı bir ekonomi de oluşmamıştır. Ancak bölgenin geleceği açısından turizmin önemli olduğu DP iktidarı döneminde anlaşılmaya başlanmıştır. Aslen Nevşehirli olup, DP’den Niğde milletvekili olarak 1950 seçimlerinde meclise giren Ahmet Necip Bilge, bölgenin turizm potansiyeli ve yapılması gereken altyapı çalışmaları hakkında 1951 yılı bütçe görüşmelerinde şunları söylemiştir;

“Batı medeniyetini alakadar eden eserlerin Turizm bakımından istifade edilmesi hususunda ön safa alınması lazım geldiği kanaatindeyim. Bu bakımdan orta Anadolu’da batı eserleri çoktur. Bunları yabancıların hiç birisi bilmediği gibi içimizde de bilenler azdır. Mesele Nevşehir ile Ürgüp arasındaki Göreme harabeleri olarak bilinen eserlerden kimse haberdar değildir. Bu harabelere gitmek için yol yoktur. Adeta oraya gitmek için kelleyi koltuğa almak icap etmektedir. Buraya ziyaretçi çekmek için evvela yol yapmak gerekir.” (TBMM TD, 1951: 412-413).

1950’li yılların başlarında yaşanan ekonomik hareketlilikle beraber Nevşehirli 1952 ve 1953 yıllarında il merkezi olmak için hükûmete başvurularda bulunmuştur (TBMM ZC, 1954: 354). 1954 seçimlerinden sonra DP hükûmeti Nevşehir’i vilayete dönüştürme kararı almıştır. Ancak, hükûmetin almış olduğu bu karar çerçevesinde Kırşehir’in de vilayet statüsünden kazaya dönüştürülmesi, kamuoyunda ve mecliste bu kararın, uzun süre tartışılmasına neden olmuştur. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Nevşehir’in il yapılması sürecinde yaşanan gelişmeler değerlendirilecektir.

3. 1954 GENEL SEÇİMLERİ SONRASINDA NEVŞEHİR'İN İL YAPILMASI

3.1. Nevşehir'in İl, Kırşehir'in İlçe Yapılmasına Yönelik Meclis Tartışmaları

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan iç ve dış gelişmelerin de tesiriyle 1946'da çok partili siyasal düzene geçilmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tek parti yönetimine karşı yine CHP bünyesinden çıkan Adnan Menderes, Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü DP'yi kurmuşlardır. 1946 yılında yapılan seçimin ardından muhalefette yerini alan DP, hızla teşkilatlanmış ve gücünü artırmıştır. Ancak, DP'nin muhalefet anlayışını beğenmeyen ve partiden ihraç edilen bazı isimler, 1948'de Millet Partisi'ni (MİLLET) kurmuşlardır. Kurucuları arasında Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur ve Osman Bölükbaşı'nın da bulunduğu MİLLET sadece iktidardaki CHP'ye değil DP'ye de sert eleştiriler yönelmiştir. Eleştirilerine DP'nin iktidar olduğu 1950 yılından itibaren de devam eden MİLLET, iktidar partisine vermiş olduğu rahatsızlığın da etkisiyle 27 Ocak 1954'te laikliğe aykırı söylemleri gerekçe gösterilerek kapatılmıştır (Özçelik, 2010: 179).

Kapatılan Millet Partisi'nin üyeleri 10 Şubat 1954'te kurdukları CMP ile sert muhalefete devam etmişlerdir. CMP genel başkanlığına seçilen Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı, kısıtlı imkânlarla yaptığı seçim çalışmalarıyla 2 Mayıs 1954 genel seçimlerine hazırlanmıştır (Özüçetin, 2009a: 519-520). Kırşehir'de beklenenden daha fazla güçlenen CMP, DP'ye karşı bir adım öne geçmiştir. Bu sebeple seçime kısa bir süre kala DP Kırşehir il teşkilatı adaylar üzerinde bilhassa durmuş ve bazı parti mensupları başka arkadaşları lehine adaylıktan çekilmişlerdir (Yeni Kırşehir, Sayı: 80, 1954: 1). Özellikle Osman Bölükbaşı'nın memleketi olan Kırşehir'de seçime en güçlü adaylarla girmeyi amaçlayan DP, seçimlere Kırşehirliler olan Maliye Vekâleti Hazine Umum Müdürü Burhan Ulutan, Amiral Rifat Özdeş, Süleyman Bektaş, Nevşehirliler Ahmet Öner Türk ve Kadri Erdoğan isimlerinin bulunduğu güçlü bir liste ile girmiştir (Yeni Kırşehir, Sayı: 84, 1954: 1). Neticede Adnan Menderes başkanlığında DP, İsmet İnönü başkanlığında CHP, Osman Bölükbaşı başkanlığında CMP ve Tahsin Demiray başkanlığında Türkiye Köylü Partisinin (TKP) katıldığı seçimi Türkiye genelinde DP ezici bir çoğunlukla kazanmıştır. Seçim sonuçlarının en dikkat çekici tarafı ise Kırşehir'de CMP'den 5 adayın milletvekili seçilmesi olmuştur. CMP 45 ilde seçime katılmış ancak sadece Kırşehir'de oyların %45'ine yakınına alarak beş milletvekili çıkarabilmiştir. Buradan meclise gidenlerden biri de DP'nin ve Menderes'in çekindiği ve bir siyasal muhalif olarak baş etmekte zorlandığı Osman Bölükbaşı'dır (Alkan, 2003: 149). DP açısından bu seçim sürprizinin ardından Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesi ile ilgili girişimler başlamış ve bu durum da birçok tartışmayı beraberinde getirmiştir.

2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerden 28 gün sonra ilk kez İçişleri Bakanı Dr. Namık Gedik'in açıkladığı Kırşehir vilayetinin kaldırılması ve Nevşehir kazasının da vilayet merkezine dönüştürülmesi hakkındaki kanun tasarısı, ülke genelinde tartışmaları da başlatmıştır. Seçimin hemen ardından basında kamuoyu oluşturabilmek amaçlı haberler yapılmaya başlanmıştır. Nevşehir'den gelen bir heyetin Nevşehir'in vilayet olmasına yönelik talebinin hükümetçe müsait karşılandığı ve bunun ancak Kırşehir'in, Nevşehir'e bağlanmasıyla mümkün olacağı şeklindeki haberin devletin resmî ajansı olan Anadolu Ajansı vasıtasıyla yayınlanması tepkilere yol açmıştır. Bu hususta bilgisine müracaat edilen dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, Nevşehir heyetinin müracaatının uygun karşılandığını teyit etmiş, Anadolu Ajansı'nın yarı resmî bir ajans olması dolayısıyla verdiği haberin, hükümetin de görüşü olmasının doğal olduğunu beyan etmiştir (Milliyet, Sayı: 1461, 1954: 3). İçişleri Bakanı'nın bu sözleri üzerine Türkiye genelinde bir hareketlenme başlamıştır. Kırşehir'in ilçe olmasına karşı çıkan bir grup üniversiteli, tasarının meclise sevk edilmesini protesto ederek Ankara'ya telgraf çekmişlerdir. 756 üniversite öğrencisi Başbakan Adnan Menderes'e gönderdikleri telgrafta: “*Kırşehir'in ilçe yapılması hakkındaki kararı demokrasi lideri olarak tanıdığımız sizlerin tasvip etmeyip önleyeceğinize kuvvetle inanıyoruz*” (Akşam, Sayı: 12818, 1954: 2) demişlerdir. Öğrencilerin bu isteği Adnan Menderes ve DP'nin ileri gelenleri nezdinde etkili olmaması olacak ki 15 Haziran 1954'te Kırşehir vilayetinin kaldırılması ve Nevşehir kazasında Nevşehir adı ile yeni bir vilayet kurulmasına dair İçişleri Bakanlığı'na hazırlanan kanun tasarısı, Esbabı Mucibe Layihası ile birlikte Başbakan Adnan Menderes'in imzasıyla Meclise sunulmuştur. Hazırlanan layihada hükümet, kanun tasarısının çıkarılmasının sebebini gerekçeleriyle birlikte açıklamıştır. Layiha da:

“Teşkilâtı Esasiye Kanununun meriyet mevkiine konulmuş olduğu yıllarda, ülkemizin ulaşım imkânlarının kısıtlı ve sınırlı olması nedeniyle, idare taksimatı kademelerinin kuruluşunda, ekonomik etkenlerin yanında coğrafi alâka ve münasebetler de göz

önünde bulundurulmuştur. Fakat o tarihten bugüne kadar geçen çeyrek asırdan fazla bir zaman zarfında ve bilhassa son dört yıl içinde demir yolları ile limanı şebeke ve tesislerinin inşa ve ıslahı, Devlet kara yollarının süratle yapılması ile motorlu nakil vasıtalarının çoğalıp tekemmül etmesi, nakliyeciliğin teessüsü ve gelişmesi sonucu idari taksimatların kuruluşunda artık daha çok ekonomik münasebetler önemli hale gelmiştir. Kamu hizmetlerinin vatandaşa daha kolay ulaştırılmasını amaçlayan DP hükümeti, zaten 1950'den itibaren değişen ekonomik şartları göz önünde bulundurarak idari taksimatta birçok değişiklik gerçekleştirmiştir. Bulunduğu konum itibarıyla merkezîyet arz eden ekonomik münasebetleri bölge dışına taşarak hızlı bir şekilde büyüyen ilçelerin vilayet merkezine dönüştürülmesi zaten planlanmaktadır.” (TBMM ZC, 1954: 3).

denmektedir. Böylelikle zamanın değişikliklerine ayak uydurmak amacıyla Nevşehir'in idari taksimatta yapılan değişikliklerle birlikte il yapılmasının gereği ifade edilmiştir. Hazırlanan layihada, yukarıda zikredilen kıstaslar çerçevesinde Nevşehir'deki sosyal ve ekonomik gelişmeler de konu edilmiştir. Buna göre Nevşehir'de o dönemde ilkokul ve ortaokul, erkek sanat ve kız sanat okulları ile zengin bir kütüphane, iki eczane, şarap fabrikası, Ziraat, İş ve Halk Bankaları ile dört Tarım Kredi Kooperatifi ve muhtelif ticaret ve sanat şubesinden 600 kadar tüccar ve esnaf bulunuyordu. Ayrıca 200 motorlu nakliye vasıtası, yılda 80 milyon kilo üzüm üretimi ve civarındaki ilçelerle ticari ilişkilerinden bahsedilen Nevşehir kazasının Kırşehir, Mucur, Hacıbektaş, Avanos, Kozaklı ve Gülşehir'in içinde yer aldığı Kızılırmak vadisinin merkezinde yer aldığına da vurgu yapılmaktadır. Bir diğer açıdan bakıldığında Nevşehir, adı geçen kaza merkezlerine de oldukça yakın konumdadır. Avanos, vilayet merkezi Kırşehir'e 92 km mesafede bulunduğu hâlde Nevşehir'e 15 km idi. Gülşehir, bağlı bulunduğu vilayet merkezi olan Niğde'ye 112 km mesafede bulunmasına rağmen Nevşehir'e 20 km'dir. Hacıbektaş ise Kırşehir'e 46 km Nevşehir'e ise 32 km uzaklıktadır. DP hükümeti tarafından nakliyecilik, küçük sanayi, sağlık ve kültür müesseseleriyle de ismi geçen kazaların ihtiyaçlarını karşılama kapasitesine sahip olduğu düşünülen Nevşehir'in vilayet merkezine dönüştürülmesinin zaruri olduğu halka anlatılmaya çalışılmıştır. Nevşehir vilayeti teşkil edildikten sonra Kırşehir'e bağlı Çiçekdağı kazası Yozgat'a, Kaman kazası da Ankara'ya bağlanınca bölgede ikinci bir vilayetin varlığı, mali açıdan külfetli bulunmuştur. Bu sebeplere dayanarak sosyal ve ekonomik bakımdan devamlı Nevşehir ile münasebeti bulunan Kırşehir'in kaza merkezine dönüştürülerek Nevşehir vilayetine bağlanmasının daha uygun olacağı da bu layihada açıklanmıştır (TBMM ZC, 1954: 3).

Hükümet, kanun tasarısı hazırlığının kamuoyunca duyulmasından itibaren bu girişimin siyasi bir intikam amacıyla değil de tamamen iktisadi ve coğrafi sebeplere dayandığı için gerçekleşeceğini açıklamaya çalışmıştır. 18 Haziran tarihli Akşam gazetesinde konu ile ilgili şu haber yayınlanmıştır:

“Kırşehir'in kaza, Nevşehir'inde vilayet merkezi haline getirilmesine dair kanun tasarısı Meclise sevk edilmiştir. İçişleri komisyonuna havale edilen tasarıda mucip sebep olarak bugünkü iktisadi ve coğrafi şartların Nevşehir'in vilayet olmasını gerektirdiği ve halen Kırşehir'e bağlı olan iki kazanın coğrafi durumları itibarıyla başka vilayetlere bağlanması gerektiği, bu iki kaza ayrıldıktan sonra vilayet merkezinin Nevşehir'e naklinin bir zaruret halini aldığı beyan edilmektedir.” (Akşam, Sayı: 12826, 1954: 1).

DP hükümeti her ne kadar burada siyasi bir intikam amaçlamadığını hatta bu durumun sadece iktisadi ve coğrafi sebeplerle ortaya çıktığını dile getirirse de ülke genelinde çok inandırıcı olmamıştır. Kırşehir vilayetinin ilgası ve vilayet merkezinin Nevşehir'e nakli hakkındaki kanun tasarısı, 23 Haziran'da içişleri komisyonuna gelmiştir. Komisyonda yapılan görüşmelerde Osman Bölükbaşı ve diğer CMP milletvekillerinin sert bir şekilde eleştirdikleri kanun tasarısını DP'den İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu ve Ankara Milletvekili Ömer Bilen gibi vekiller de eleştirmişlerdir. Müzakereler esnasında Kırşehir Milletvekili Osman Alışiroğlu, hükümetin bu kanun tasarısını, kamu hizmetlerini halkın ayağına daha kolay ulaştırmak amacıyla hazırladığını iddia ettiğini ancak Kırşehir vilayetinin ilgasıyla kamu hizmetlerinin Kırşehirlilerden uzaklaşacağını belirtmiştir. DP'li milletvekili İlhan Sipahioğlu'da kanun tasarısının halkın hissiyatına aykırı olduğunu dile getirmiştir. Benzer bir şekilde Ömer Bilen de Nevşehir'in il olması gerektiğini ancak Kırşehir vilayetinin ilgasını doğru bulmadığını

söylemiştir (Milliyet, Sayı: 1483, 1954: 3). Yoğun tartışmaların yaşandığı komisyon toplantısında vilayet yapılması planlanan Nevşehir'e 35 km mesafede yer alan Kayseri'nin Ürgüp kazasının da bağlanması kararlaştırılmıştır. Çoğunluğunu DP'lilerin oluşturduğu içişleri komisyonunda hazırlanan kanun tasarısı, yapılan değişiklikler kabul edilerek bütçe komisyonuna havale edilmiştir (TBMM ZC, 1954: 4).

Tasarıyı inceleyen bütçe komisyonu başkanı aslen Nevşehirli olan Niğde Milletvekili Hasan Hayati Ülkün olunca bunun üzerine Osman Bölükbaşı "*Neyse ipimizi bir Nevşehirlinin çekmesi uygundur* (TBMM ZC, 1954: 5) diyerek espri yapmıştır. Yaşanan yoğun tartışmalardan sonra bütçe komisyonunda, merkezi Nevşehir olmak üzere Kırşehir, Kozaklı, Mucur, Hacıbekttaş, Gülşehir, Avanos ve Ürgüp kazalarından ve toplamda 5 nahiye, 276 köyden müteşekkil, 8342 km² sahada 212.739 nüfuslu bir vilâyet teşkil edilerek, yeni oluşturulan bu vilayetin hususi idare varidatının devlet yardımları hariç olmak üzere 700.000 lira civarında olacağı kararlaştırılmıştır (TBMM ZC, 1954: 5). Kanun tasarısı bütçe komisyonunda yapılan eklemelerle Meclise sevk edilmiştir.

Kanun tasarısının 30 Haziran 1954'te meclis oylamasında yapılan müzakerelerde ilk sert tepki, CHP Kars Milletvekili Sırrı Atalay'dan gelmiştir. Sırrı Atalay, CHP Meclis grubu adına yaptığı konuşmada, kanun layihasının seçim sonuçlarından ötürü Kırşehir'i cezalandırmak için hazırlandığını şu sözlerle dile getirmiştir:

"2 Mayıs seçimlerini takip eden günlerde muhalefete rey veren Kırşehir ilini ilçe haline getirileceği şayiası bir kasırga gibi amme vicdanı üzerinde esti. Buna inanmak güçtü. Zira şayia hukuki bir mahiyetten âri olduğu cihetle gülünçtü. Heyhat, Devlet radyosu maşerî vicdanı hiçe sayar. Bir eda ile resmî teşebbüsün kara habercisi oldu. İşte bu hazin hikâye şimdi huzurunuzdadır. Demokrasimize şeref vermeyecek, gelecek nesillerimizin dahi ibretle ıstırapla üzerinde duracakları bir intikamın hikâyesiydi... Vatandaşın reyî muteber olduğu kadar mukaddestir. Bu lâyiha işte bu itibara ve bu kutsiyete tecavüzdür. Siyasi kanaatini izhar eden rey sahibi vatandaş cezalandırılmaktadır. Demokratik hayat, hürriyetle kabili telif olan her nevi hakka ve haktan doğan her nizama müsait davranır. Demokratik eşitliğin gizli oy, aleni tasnif ve serbest kanaat sahibi olmanın anahtarı budur. Demokrat Parti kendisine rey vermeyen vatandaşı ve beldeleri Kırşehir'in şahsını da cezalandırarak bütün bu esasları yıkmaktadır..." (TBMM ZC, 1954: 342).

Sırrı Atalay, kanun tasarısını sert sözlerle eleştirirken Nevşehir'in il olmasına karşı olmadığını, kamu hizmetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için bu gerekli ise Nevşehir'in il olmasını da desteklediklerini açıklamıştır (TBMM ZC, 1954: 343). Muhalefetten gelen bu eleştirilere karşılık aynı oturumda söz alan İçişleri Bakanı Namık Gedik, kanun tasarısının 2 Mayıs seçim sonuçları ile alakalı olmadığını savunmuştur. Namık Gedik'e göre, kanun tasarısının evveliyatı, 1952 senesinden itibaren Nevşehirli vatandaşların ve esnaf teşkilatlarının il olmak için yaptıkları müracaatlara dayanmaktadır. Gedik'e göre bu müracaatlar, müteakip senelerde de tekrarlanmış, neticede Nevşehir'in vilayet merkezine dönüştürülmesi prensip olarak kabul edilmiştir. Konuşmasının devamında Nevşehir'in vilayet merkezi olması için gerekli iktisadi ve coğrafi imkânlarla sahip olduğunu açıklayan Namık Gedik, hazırlanan tasarının iktisadi ve coğrafi boyutunu şu sözlerle açıklamıştır:

"Nevşehir'i kendi kendine yapan gayretleri ve bugünkü iktisadi ve sosyal, idari, coğrafi durumu itibariyle burada bir vilâyetin tesis edilmesi lüzumuna kâni olduktan sonra elbette bunun bünyesini nasıl kurabileceğimizi düşündük, vilâyetler muayyen standartlara göre kurulması zaruri olan idari hizmet kademeleridir. Böyle bir tesisi yaparken cüz'ü külle bağlamak esasına sadık kaldık... Nevşehir'i kurmaya karar verdikten ve bu vilâyetin merkezine bağlanacak kazaları bu şekilde tespit ettikten sonra Kırşehir'in durumu ile de alâkadar olduk. Kaman'ın Ankara'ya mücavereti, Çiçekdağı'nın Yozgat'a mücavereti dikkatimizi çekti. İktisadi durumlarını tespit ettik. Burada istihsale ait rakamlar verildi. Bize sordular; 56 bin ton hububat çıkarır mı? Bu rakamlar resmî kayıtlardan çıkarılmış rakamlardır. Kaman'la Çiçekdağı'nın mücavir vilâyetlerle olan vaziyetini tespit ettikten sonra bunların müstakbel inkişaflarını sağlayacak tedbirleri de bu arada ve bu yeni teşkil edilecek vilâyet içinde nazara almak lâzım gelirdi. Bunları bu şekilde yaptıktan sonra elimizde kalan nihayet Kırşehir merkezi ile Mucur ve Kozaklı idi. Bunların heyeti mecmuasının nüfusu 80

bindir. Buna mukabil huzurunuzda getirdiğimiz tasarı ile kurmak istediğimiz Nevşehir Vilâyetinin Ürgüp dâhil nüfusu 200 küsur bindir. 80 binlik küçük bir ünite bir tarafta 220 binlik büyük bir ünite ise diğer tarafta. Nevşehir'in elbette ki bir vilâyet olması bir emri tabii ve zaruri idi. Sayın Başbakanın buyurdıkları gibi merkezi 50-60 bin nüfuslu kazalarımız dururken bugün vilâyet halinde 80 bin nüfuslu olarak Kırşehir'i bırakmak imkânsızlığını Yüksek Heyetiniz takdir eder. Bu vaziyetle tahaddüs eden ve yeniden kurulan Nevşehir'i Mucur'u, Kırşehir'i ve Kozaklıyı beraber mütalâa ederek tasarı bu şekilde Yüksek Heyetinizin huzuruna getirilmiş bulunmaktadır." (TBMM ZC, 1954: 355).

Oylama öncesi mecliste yapılan müzakerelerde Osman Bölükbaşı, Mehmet Mahmutoğlu, Osman Alişiroğlu gibi Kırşehir milletvekilleri tasarıya sert tepki göstermişlerdir. Tasarıyı Kırşehir'e seçim sonuçlarından dolayı verilen bir ceza olarak nitelendiren Bölükbaşı'nın şu sert sözleri dikkat çeker: "Biliyorum, biliyorum, bu tasarı çıkacaktır. Bu tasarıнын çıkacağını tezahürleriniz gösteriyor. Çıkabilir, şereften başka her kaybın telâfi edilebileceği bir gün gelir arkadaşlar!" Bu sert eleştiriler karşısında gülümseyen Başbakan Menderes'e ise, Bölükbaşı "Ben konuşurken başbakan çok gülüyor. Temenni ederim bu hal Aydın'ın da başına gelsin." (TBMM ZC, 1954: 346-347) diyerek Menderes'in memleketi olan Aydın ilinin de ilçeye dönüştürülmesini görmek istediğini bir sitem olarak dile getirmiştir. Osman Bölükbaşı, Meclis'teki tartışmalar sırasında her ne kadar Başbakan Adnan Menderes'i hedef alarak suçlayan konuşmalar yapmış olsa da Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesinin esas müsebbibinin Celal Bayar olduğunu söylemekteydi (TBMM ZC, 1954: 163). Kırşehir'in ilçe yapılmasının esas müsebbibinin Celal Bayar olduğunu gazeteci ve aynı zamanda İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker'de desteklemektedir. Toker'e göre bu fikir önce Celal Bayar'ın kafasında yeşermiş ve Cumhurbaşkanı sonradan birçok DP milletvekiline bu teklifi savunarak onları ikna etmeye uğraşmıştır. Kırşehir'in başına gelenler Celal Bayar'ın Osman Bölükbaşı'na karşı duyduğu kişisel kinin sonucu olarak görülmektedir. Bu kinin sebebi olarak da Bölükbaşı ve birkaç arkadaşının, DP'nin muhalefet yıllarında, kendileri partiden çıkarıldıktan sonra bir gün Celal Bayar'ı Ankara Sıhhiye'de sıkıştırdıkları ve yolda kendisine sözle ve tükürükle tacizde buldukları gösterilmektedir (Toker, DP Yokuş..., 1991: 36-37). Bayar'ın bu yapıları unutamadığı ve yıllar geçse de bunu bir öç alma duygusuyla Kırşehir'den hesap sorduğu genellemesi Türkiye'de o yıllarda kabul gören bir fikirdi.

TBMM'de Kırşehir meselesi tartışılırken Kırşehir Milletvekili Osman Alişiroğlu yaptığı konuşmada, Başbakan Menderes'i suçlamış ve şunları söylemiştir: "Bu gidiş nereye? Elbette cevabını ben vereceğim. Dikta rejimine. Burada benimle beraber yemin eden Demokrat Partili arkadaşlarımı ve nankör Kırşehir çocuğu Adliye Vekili'ni Kırşehir'i müdafaya davet ediyorum" (Albayrak, 2004:266) diyerek gürültüler ve "-sözünü geri al" sesleri ile birlikte meclis salonunun birden karışmasına neden olmuştur. Bu olaylar üzerine sözünü geri almayan Alişiroğlu meclis toplantı salonundan dışarı çıkarılmıştır. Burada Alişiroğlu'nun nankörlükle suçladığı kişi, DP milletvekili ve dönemin Adalet Bakanı Osman Şevki Çiçekdağ'dır. Bu tartışmalardan dolayı Osman Bölükbaşı'da kınama cezası almıştır (Albayrak, 2004: 266).

Kanun tasarısına gösterilen tepkilere karşı Menderes, meclis kürsüsünden yaptığı konuşma ile cevap vermiştir. Konuşmasında Kırşehir'in nüfusunun 14 bin olduğunu, Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesinin bir haksızlık olarak görülmemesi gerektiğini, eğer haksızlık aranacaksa Türkiye'de nüfusu 14 bin civarında olan çok sayıda kazaya da şimdiye kadar il yapılmayarak haksızlık yapıldığını, eleştirilerin bu yönü ile gereksiz olduğunu ifade etmiştir. Menderes, göstermiş olduğu sosyal ve ekonomik gelişmeyle bulunduğu bölgede bir merkez konumuna gelen Nevşehir'i vilayet merkezi yaparak kamu hizmetlerinin daha hızlı yürütüleceğini de şu sözlerle savunmuştur:

"Bugün Gülşehir ve hatta Ürgüp ağır ceza işleri bakımından Nevşehir'e bağlıdır. Avanos Kazası da uzun yıllar Nevşehir'e bağlı kalmış olduğu halde son yıllarda irtibatı kesilerek 92 km. mesafedeki Kırşehir'e raptedilmiştir. Bu esbaba binaen iktisadi bir vahdet, coğrafi ve zirai bir manzume teşkil eden bu bölge kazalarının merkezi Nevşehir olmak üzere teşkil edilecek vilâyete bağlanmaları, bir taraftan arz edilecek amme hizmetlerinden vatandaşların süratle faydalanmalarını temin edecek diğer taraftan da bu bölgenin tabiaten tekevvün etmiş olan iktisadi ve ticari faaliyet ve hareketlerinin daha suhuletle cereyan ve inkişafını sağlayacaktır." (TBMM ZC, 1954: 2).

Başbakan Adnan Menderes'in buradaki ifadelerine göre Nevşehir'in il yapılmasının

Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesiyle direk bir bağlantısı yoktur. Nevşehir'in il yapılmasındaki esas gereksinimin bu coğrafyada yeni bir merkeze duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığını söyleyen Menderes, Nevşehir'in il olmasının bölge adına iktisadi ve coğrafi açıdan artık kaçınılmaz bir durum olduğunu ifade etmiştir.

3.2. Nevşehir'in İl Oluşu ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Kırşehir vilayetinin kaldırılmasına ve Nevşehir kazasında Nevşehir adıyla yeni bir vilayet kurulmasına dair kanun, 30 Haziran 1954 günü yapılan oylamada, 39 ret oyuna karşı 259 kabul oyu ile kabul edilmiştir. 237 kişi ise bu tasarıya iştirak etmemiştir (TBMM ZC, 1954: 378). Muhalefetin yanı sıra DP'den de Tekirdağ Milletvekili İsmail Hakkı Akyüz, Kocaeli Milletvekilleri Ekrem Alican ve Turan Güneş, Çorum Milletvekili Yakup Gürsel, İzmir Milletvekili İlhan Sipahioğlu ve Ankara Milletvekili Talat Vasfi Öz tasarıya ret oyu vermiştir (Ayhan, 2006: 49) 1 Temmuz günü yayınlanan Milliyet gazetesi, kanunu manşetinden vererek “*Beş saat devam eden dünkü içtimada Kırşehir Vilayetinin ilgası hakkındaki tasarı kabul edilmiştir.*” ve “*Hayli gürültülü geçen müzakerede başvekil üç defa söz almıştır.*” (Milliyet, Sayı: 1490, 1954: 1) gazete başlıklarıyla okurlarına duyurmuştur. Kırşehir'in karşılaştığı bu durum birçok kesim tarafından şehre ve şehir insanına seçim sonuçlarından dolayı verilen bir ceza olarak yorumlanmıştır.

Nevşehir-Kırşehir olayı, zaten iktidar ve muhalefet taraftarı olarak ikiye ayrılan dönemin ulusal basınındaki çekişmeyi bir kez daha gözler önüne sermiştir. Muhalefet gazeteleri olayı Türk siyasi hayatında başka bir örneğine rastlanmayan haksız bir siyasi ceza olarak görürken DP'yi eleştirmiş, iktidara yakın olarak bilinen gazeteler ise Kırşehir konusu üzerinde fazla durmayıp Nevşehir'in il oluşunu ön plana çıkarmışlardır. Örneğin “*Kırşehir'e Ceza*” manşetiyle yayın yapan Forum Dergisi “*Demokrat Parti iktidarını kazandığı çoğunluğa hala inanmıyor, güvenmiyor. İleriki seçimlerde kendisini devirmesi muhtemel siyasi hareketleri yok etmeye çalışıyor.*” (Albayrak, 2004: 267) diyerek eleştirilerini ortaya koymuştur.

30 Haziran 1954 kabul tarihli 6429 numaralı kanun, 7 Temmuz'da 8748 numaralı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır (Resmi Gazete, 1954: 9835-9836). Yayınlanan kanunla Kırşehir, Gülşehir, Avanos, Kozaklı, Mucur, Ürgüp ve Hacıbektas kazalarından oluşan Nevşehir ilinin, bu birleşme sonucunda nüfusunun 170.000 civarında olduğu açıklanmıştır.

Resmi Gazete'de yayımlanan kanuna göre:

“Kırşehir Vilâyeti kaldırılmıştır. Niğde Vilâyetine bağlı Nevşehir Kazası merkez olmak ve (Nevşehir), adıyla anılmak üzere yeniden bir vilâyet kurulmuştur. İlişik cetvelde gösterildiği veçhile Nevşehir Kazasını ihtiva eden nahiye, kasaba ve köyler Nevşehir Vilâyetinin Merkez Kazasına bağlanmış ve bugünkü Kırşehir Merkez Kazasını ihtiva eden nahiye, kasaba ve köylerden terekkiüp etmek üzere Kırşehir adıyla yeniden bir kaza kurularak bu kaza ile eski Kırşehir Vilâyetinin Avanos, Kozaklı, Mucur, Hacıbektas ve Niğde Vilâyetinin Gülşehir ve Kayseri Vilâyetinin Ürgüp kazaları Nevşehir Vilâyetine, Kaman Kazası Ankara ve Çiçekdağı Kazası da Yozgat Vilâyetine bağlanmıştır. Nevşehir Vilâyetinin Umumi Meclisi, bu vilâyete bağlanan Kırşehir, Avanos, Kozaklı, Mucur, Hacıbektas, Gülşehir ve Ürgüp kazalarıyla Nevşehir Merkez Kazasının mevcut umumi meclis üyelerinden teşekkül eder. Nevşehir Vilâyetine bağlanan kazalarla Ankara ve Yozgat Vilâyetlerine bağlanan kazalar özel idarelerinin bilumum nakit, varidat, tahakkuk, tahsilat ve bakaya muamele ve hesapları ve bu kazalarda mevcut menkul ve gayrimenkul mal, hak, alacak ve borçları ve bunları ihtiva eden defter, dosya ve evrak bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren Nevşehir Vilâyeti ile Ankara ve Yozgat vilâyetleri özel idarelerine devir ve teslim olunur. Adı geçen kazalarda bulunan her çeşit gayrimenkullerin tapu kayıtları bu kazaların bağlandıkları vilâyetler hükmi şahsiyeti adına harçsız tashih olunur. Muvakkat bu kanunun meriyeti tarihinden itibaren Nevşehir Vilâyetine bağlanan kazaların özel idarelerince tahakkuk ettirilip tahsil olunan paralar bu kazalar özel idarelerinde veya vilâyet özel idaresi merkez muhasebesinde açılacak, muvakkat hesaplarda toplanır ve meri mevzuat hükümlerine müsteniden sarf ve tediye olunur. Bu kanunla kaldırılan Kırşehir, Vilâyetinin özel İdare kadrosunda bulunup Nevşehir, Ankara ve Yozgat vilâyetlerine bağlanan kazalarda ve merkezde çalışan özel idare memur ve müstahdemleri bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren maaş ve kadroları e birlikte Nevşehir, Ankara ve Yozgat vilâyetleri özel idarelerine geçerler. Niğde Vilâyetinin özel İdare kadrosunda bulunup Nevşehir Vilâyetine bağlanan Nevşehir Merkez Kazası ile Gülşehir ve Kayseri Vilâyetinin Ürgüp kazalarında çalışan özel idare memur ve müstahdemleri de bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren maaş ve kadrolarıyla birlikte Nevşehir Vilâyeti özel İdaresine intikal ederler. Nevşehir Vilâyetini teşkil eden

kazaların özel idarelerinde çalışan memur ve müstahdemler ile mülga Kırşehir Vilâyeti özel İdare merkez teşkilâtında çalışan bilimüm müdür, memur ve müstahdemlerin kadroları Nevşehir Vilâyetinin Özel İdare teşkilât kadrosunu teşkil eder. Bunların maaş ve ücretleri ve diğer alacakları bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bu kazaların bağlandıkları vilâyetlerin özel idarelerince tediye olunur. Bu kanun 20 Temmuz 1954 tarihinden itibaren mer'î dir.” (Resmi Gazete, 1954: 9835-9836)

Kanunun Resmi Gazete’de yayımlanmasından kısa bir süre sonra 14 Temmuz’da İçişleri Bakanlığı ilgili bakanlıklara yazdığı yazıyla kanunun yürürlüğe gireceği 20 Temmuz tarihine kadar gerekli idari düzenlemelerin yapılmasını istemiştir. Bu çerçevede, 20 Temmuz günü vazifelerine başlamak üzere bakanlıklarına mensup Nevşehir vilayeti merkez memurları ile Kırşehir kazası memurlarının kadrolarının tespiti ve bu kadrolara lüzumlu memurların bir an evvel tayinlerinin yapılarak belirtilen tarihte görevlerine başlamaları talep edilmiştir. İller İdaresi Umum Müdürlüğü de vilayet merkezi olan Nevşehir’de kurulan idari birimler için gerekli olan bina ve malzeme ihtiyaçlarını tedarik ederek kanunun yürürlüğe gireceği tarih olan 20 Temmuz’a kadar gerekli hazırlıkları yapmıştır. Bu hazırlıklar yapılırken Nevşehir’e başka şehirlerden gelecek memurların kalacakları mesken sorunları da düşünülmüş ve bu amaçla bir komite kurulmuştur. Memurların ve ailelerinin sıkıntı çekmemeleri için evlerini kiraya vermek isteyen Nevşehirli bu komiteye müracaat ederek dışardan gelen memur ve ailelerinin barınma probleminin çözülmesi amaçlanmıştır (BCA, 30-10-0-0-66-441-20.).

Nevşehir’de bir vilayet kurulması hakkındaki 6249 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte 20 Temmuz 1954’te şehir merkezinde bir tören düzenlenmiş, saat 15.00’te hükümet meydanında İstiklal Marşı söylenerek Türk bayrağı göndere çekilmiştir. Törende, Niğde milletvekillerinden bazıları, Niğde Valisi Taki Gürkök ve Kayseri Valisi Kazım Arat, civar kazalardan gelen heyetler ve kalabalık bir halk topluluğu da hazır bulunmuştur (Niğdenin Sesi, Sayı: 15, 1954: 1). Nevşehir vilayeti valiliğine tayin edilen eski Ordu Valisi Fazıl Uybadın söz alarak Nevşehir’in il olmasıyla alakalı kısa bir konuşma yaptıktan sonra kurdele keserek gelen tebrikleri makamında kabul etmiştir (Aydın Tarihi, 1954: 1). Fazıl Uybadın Nevşehir’in ilk valisi olurken, Kırşehir’in ilçe olmasıyla birlikte Kırşehir Valisi Süleyman Onur’da bu idari değişikliğin hemen ardından Erzincan valiliğine tayin edilmiştir (Akşam, Sayı: 12860, 1954: 2). 1954’ten günümüze kadar kanunun yürürlüğe girdiği 20 Temmuz günü, Nevşehir’in il oluş tarihi olarak il merkezinde her yıl çeşitli etkinlikler yapılarak kutlanmaktadır.

Nevşehir’in il olmasıyla birlikte çevre il ve ilçelerle bağlantısının sağlanabilmesi amacıyla yoğun bir şekilde karayolu ağı oluşturulmaya çalışılmıştır. Nevşehir’in il olduğu temmuz ayını takip eden aylarda Vilayet ve Köy Yolları Dairesi Reisi Niyazi Kiper’in Nevşehir’e gelerek Vali Uybadın ile görüşmesi sonrasında Nevşehir’in çevre il ve ilçelerle bağlantılarını sağlayan yolların hızla yapımına ve var olan yolların tamirine başlanmıştır (Demokrat Nevşehir, Sayı:5, 1954: 1). Kırşehir yolunun tamir edilerek Ankara’ya bu yoldan ulaşılmaya çalışılacağı, Kayseri, Niğde ve Aksaray yolları da eş zamanlı yapılarak kısa sürede işler hale gelmiştir. Nevşehir’in çevresiyle olan bağlantı yollarının il olduktan sonra yapılması tabiidir ki il olmanın getirilerinden olmakla birlikte daha öncesinde bu konuda herhangi bir hazırlık yapılmamış olması da Nevşehir adına hükümet tarafından Ankara’da bir çabanın olmadığını da ortaya koymaktadır. Nevşehir’in il merkezi olmadan önce altyapı hazırlıkları tamamlanmamış ve çevresiyle bağlantı yollarının karayolu olarak oluşturulmamış olması, Nevşehir’in il olması konusunun Nevşehir’in ihtiyaçlarından değil de Kırşehir’in içinde bulunduğu durumdan kaynaklı olduğu görüşünün ağırlık kazanmasına sebep olmaktadır. Nevşehir 1954 seçimlerinden kısa bir süre sonra il olmuştur. Bir şehrin ilçelikten illiğe yükseltilmesi siyasi partiler için bir seçim yatırımı olarak kullanılabileceğinden genellikle seçim öncesinde böyle bir söz verilmiş olması beklenir. Nevşehir’e 1954 seçimleri öncesi DP’liler tarafından böyle bir vaat verilmemişken seçim sonrası bunun gündeme gelmiş olması Nevşehir’in hazırlıksız bir şekilde il olması durumunu ya da en azından bu hazırlığın sadece Nevşehirli siyasiler ve Nevşehir ahalisi tarafından yapıldığı düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Bu hazırlıksızlığa bir örnek olarak o yıllarda

yapılan NATO sergisinin Nevşehir'e gelememe sebebi olarak gösterilebilir (Demokrat Nevşehir, Sayı:6, 1954: 1). Kırşehir, Kayseri ve Niğde'yi gezen ve buraların ahalisinin ziyaretine açık olan NATO sergisi, yollarının bozuk olması ve köprülerinin yetersiz kalması sebebiyle Nevşehir'e gelememiştir.

3.3. Kırşehir'in Nevşehir'den Ayrılarak Yeniden İl Olması

Kırşehir'in yeniden il olması fikri, İsmet İnönü'nün 1956 Şubat'ında mecliste İç İşleri Bütçesi görüşülürken Kırşehir'in yeniden il olmasından bahisle Adnan Menderes'e hitaben “*Olur mu böyle şey?*” sözüyle gündeme gelmiş ve Menderes, İnönü'ye cevaben “*Bir bahar havası içinde çözülemeyecek şey yoktur*” diyerek Kırşehir'in yeniden il olabileceğini ima etmiştir (Toker, Yokuş..., 1991: 232). Siyasetteki bu bahar havası Kırşehir'in yeniden il olmasında etkili olmuş olacak ki, DP 1957 seçimleri yaklaşırken yeniden bir hamle yapıp 10 Haziran 1957 tarihinde meclisi toplamıştır. Bunun üzerine İnönü, Kırşehir'in yeniden il olmasıyla ilgili “*Kırşehir'in vilayet olması kıymetli ve hakiki bir müjdedir. Fevkalade sevindim, büyük bir inşirah duydum. Kırşehir'in vilayet olması bütün milletvekili arkadaşlarımız için siyasi hayatta bulunan bütün vazifeliler için vatandaşlarımızın yüzüne huzur içinde bakma fırsatı verecektir. Bu vaziyette sevinmek, vazife yapmak huzurunu ve itibarını en başta iktidarda bulunanlar hissedeceklerdir*” (Özüçetin, 2009b: 324) sözleriyle mutluluğunu bildirmekle birlikte DP'lilerin de yaptıkları yanlıştan dönmelerinin onlara huzur getireceği tespitinde bulunmuştur.

Nevşehir'in kazası konumundaki Kırşehir'i tekrar il merkezi hâline getirme tasarısı mecliste yapılan müzakereler sonucunda 13 Haziran 1957 tarihinde kabul edilerek Kırşehir'in yeniden il olmasına karar verilmiş ve 1 Temmuz 1957 tarihinden geçerli olmak üzere tasarı kanunlaşmıştır. Böylece Kırşehir, 1954'te kaybettiği il statüsünü yaklaşık 3 yıl sonra yeniden kazanmıştır. Kırşehir'in yeniden il olmasını sağlayan kanuna göre; Kozaklı ve Hacıbektaş ilçeleri Nevşehir'e bağlı kalırken, Kaman, Mucur ve Çiçekdağı ilçeleri Kırşehir'e tekrar bağlanmıştır (Demokrat Nevşehir, Sayı: 149, 1957: 1,5). Kırşehir'in il olmasıyla ilgili Bolat'ın Kırşehir Milletvekili Hayri Çopuroğlu'nun anlarından aktardığı bilgiye göre; o dönemde Kırşehir'i kutlamaya şehir dışından gelen misafirlerin sayısı o kadar fazlaydı ki bunların yemek hizmetleri Kayseri'den bir lokanta ile anlaşarak ancak sağlanabiliyordu (Bolat, 2020: 267). Aynı yılın Ekim ayında yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde TBMM'de Nevşehir il olarak ilk defa temsil edilmiştir. İl olma ile birlikte 1957 seçimlerinde Nevşehir şehri, 4 milletvekilini TBMM'ye göndererek eskiden Niğde milletvekillerince gerçekleştirilen dolaylı temsil edilme işini direk temsile dönüştürmüştür. Kendi adıyla katıldığı ilk seçimlerde Nevşehir milletvekillerinin tamamı DP'den seçilmiş ve Nevşehir halkı, il olma sebebi olarak gördükleri DP iktidarına teşekkürlerini sandıkta oy vererek sunmuşlardır. Bu seçimde CHP, CMP ve Halkçı Parti (HP) meclise Nevşehir'den milletvekili gönderememiştir. Yeniden il olan Kırşehir'de ise seçimlerde Osman Bölükbaşı ve diğer CMP adayları bir kez daha milletvekili seçilerek Kırşehir'i temsil etmek üzere meclise girmişlerdir (Erdoğan, 2016: 638).

Kırşehir yeniden il yapıldıktan sonra DP ile Kırşehir arasındaki soğukluğun giderilmesi adına Genel Başkan Adnan Menderes'in bu şehre ziyaretleri de dikkat çekmektedir. Bu ziyaretlerden biri de 1960 yılı şubat ayında yapılan son gezidir. Gazeteci ve aynı zamanda İsmet İnönü'nün damadı olan Metin Toker, bu ziyareti Menderes'in adeta o yıl seçim varmış gibi davrandığı ve vaatlerde bulunduğu ziyaret olarak aktarmaktadır. Aynı zamanda Menderes'in farkında olmadan İsmet İnönü'nün Bursa'da ortaya attığı 1960 seçim sloganına su taşıdığını söylemektedir. Menderes'in bu ziyareti sırasında her ne kadar parti teşkilatı ve resmi dairelerce kalabalık insan grupları miting meydanlarına toplanıyor olsa da konuşmaların ve vaatlerin insanlar üzerinde etkili olmadığından bahsetmektedir ki bu etkisizliğin Kırşehir'in yakın zamanda yaşanan olumsuz durumları hafızasından kolay silmemesine bağlamak yerinde olacaktır. Zira bu gezilerde Menderes'in sinirli ve gergin olduğundan da bahsetmektedir (Toker, 1991: 292).

Kırşehir'in ilçe yapılması yasası ile ilgili olarak Başbakan Adnan Menderes, yaptıklarının yanlış olduğunu Yassıada duruşmaları sırasında kabul etmiştir. Bu konuda “*fahiş bir hata yapılmıştır*” (Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları, 1960: 1223) diyerek adeta iktidarlara dönemine ait bir itirafta bulunmuştur. Bu sözler de göstermektedir ki Kırşehir'in statüsünün ilçeye

düşürülmesi ve Nevşehir'in il yapılması iktidar ile muhalefet arasındaki çekişmenin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve DP bu siyasi çekişmenin sonucunda Kırşehir'i cezalandırırken Nevşehir'i ödüllendirmiştir. Bu durum şehirlerde bir siyasi genellemeyi de beraberinde getirmiştir. O yıllarda Kırşehir başına gelen olaylar ve bu olaylara karşı geliştirmiş olduğu tutumlardan dolayı muhalif bir il olarak anılırken, il olduğu yılı takip eden yıllarda Nevşehir, DP'li bir şehir olarak tanınmıştır. İl olduktan sonra Nevşehir'de haftada bir kez olmak üzere yayınlanmaya başlayan yerel gazetenin adının *Demokrat Nevşehir* oluşu da bu bilgiler ışığında tesadüf olmasa gerekir.

4. SONUÇ

İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan sosyo-ekonomik hareketlilikle birlikte il olma talebinde bulunan Nevşehir için 1954 genel seçim sonuçları bir fırsat olmuştur. DP Hükûmeti'nin iktidara geldiği 1950 yılından itibaren il olma taleplerini aslen Nevşehirli olan Niğde milletvekilleri aracılığıyla meclise ileten Nevşehir bu kararlılığının sonucunu çok geçmeden görmüştür. Dönemin Niğde milletvekilleri olan Ata (Atay) Bey ve Hasan Hayati Ülkün gibi isimler Nevşehir'in il olmasında Ankara-Nevşehir hattında büyük çaba sarf etmişlerdir. İl olma isteklerini birçok kez gündeme getiren Nevşehir'in vilayet merkezi olmasının önü, DP'nin 1954 seçimlerinde Kırşehir milletvekillerini CMP'ye kaptırmasıyla iyice açılmıştır. İlk olarak seçimlerden kısa bir süre sonra dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik tarafından meclise sunulan Nevşehir'in vilayet yapılmasına yönelik tasarı, Kırşehir'in Nevşehir'e kaza olarak bağlanması söz konusu olunca mecliste yoğun ve şiddetli tartışmalara neden olmuştur. Bu karar Türkiye'de çoğu kesim tarafından seçim sonuçlarında Kırşehir'den istediğini alamayan DP tarafından "*Kırşehir'in cezalandırılması*" olarak değerlendirilmiştir. Bir başka görüşe göre ise Kırşehir'in ilçe yapılmasıyla Anadolu'nun diğer küçük illerine seçim zamanı DP'ye oy vermezlerse sonlarının Kırşehir'e benzeyeceği konusunda adeta bir gözdağı verilmişti. Bu durum DP'nin halk üzerinde otoritesinin artmasına sebep olurken yapılan işin haksızlık olduğunu düşünen ve bu haksızlığın bir gün kendi şehirlerinin de başına gelebileceği ihtimalini bilen halk, sonraki seçimde DP'nin oy kaybetmesine sebep olacaktır.

Dönemin Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı, başta Başbakan Adnan Menderes olmak üzere birçok DP'li milletvekilleri ile gergin tartışmalar yaşamışsa da bu tartışmalar Kırşehir adına sonucu değiştirmemiştir. Yaklaşık bir ay süren bu tartışmalar sonrasında kanun tasarısı 30 Haziran 1954 tarihinde DP'nin isteği doğrultusunda 39'a karşın 259 oyla kabul edilmiş ve Nevşehir'in il olmasına yönelik kanun 20 Temmuz 1954 günü yürürlüğe girmiştir. Nevşehir'in il olduğu 20 Temmuz günü 1954 yılından bu yana her yıl Nevşehir'in il oluş tarihi olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır. Nevşehir'in il oluşu bir seçim öncesinde planlanmış, tasarlanmış bir durum olarak ortaya çıkmamıştır. Nevşehir 1954 seçimleri sırasında Kırşehir'in DP'ye muhalefeti nedeniyle ortaya çıkan durumdan kaynaklı olarak il olmuştur. Bu durum Nevşehir'in il olmadan önce herhangi bir şekilde il olma ile alakalı bir hazırlık aşamasından geçmediğini de ortaya çıkarmaktadır. Nevşehir'in çevre il ve ilçelerle güvenli karayolu bağlantısı ancak il olduktan sonra sağlanabilmiştir. Öte yandan yaklaşık 3 yıl il olma statüsü elinden alınmış olan Kırşehir ise 1 Temmuz 1957 tarihinde il statüsüne yeniden sahip olmuştur. DP Hükûmeti Kırşehir'in tekrar il yapılması tasarısını kabul etmiş, yeniden düzenlenen idari taksimatla birlikte Kozaklı ve Hacıbektaş ilçeleri Nevşehir'e bağlı kalırken Çiçekdağı, Mucur ve Kaman ilçeleri Kırşehir'e bağlanmıştır. Kırşehir'in ilçe yapılması, DP'nin 27 Mayıs 1960 darbesiyle birlikte başlatılan Yassıada yargılamaları sürecinde gündeme gelmiş, Adnan Menderes başta olmak üzere birçok DP'li milletvekilinin sanık olarak yargılandığı suçlardan birisi olmuştur. Adnan Menderes her ne kadar Kırşehir'in ilçeye dönüştürülmesi konusunda hata yaptıklarını duruşmalar sırasında kabul etmiş olsa da bu sözleri mahkemeden çıkan kararı değiştirmeye yetmemiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri ve Resmi Yayınlar

BCA, 490-1-0-0-1452-16-5.

BCA, 30-18-1-1-21-68-07.

BCA, 30-10-0-0-66-441-20.

Ayın Tarihi, 20 Temmuz 1954.

T.C. Resmi Gazete, 7 Temmuz 1954, Sayı: 8448, Kanun No: 6429, Kabul Tarihi: 30.06.1954.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt.5, Toplantı 1, Birleşim 47, 21.02.1951.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre X, Cilt 1, İçtima F, Birleşim:15, 30.06.1954.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre XI, Cilt 20.

Yassıada Yüksek Adalet Divanı Tutanakları, Anayasayı İhlal Davası, Cilt:3, Oturum:15.

Sürelî Yayınlar

Akşam, 10 Haziran 1954, Sayı: 12818.

Akşam, 18 Haziran 1954, Sayı: 12826.

Akşam, 22 Temmuz 1954, Sayı: 12860.

Demokrat Nevşehir, 11 Eylül 1954, Sayı:5.

Demokrat Nevşehir, 18 Eylül 1954, Sayı:6.

Demokrat Nevşehir, 22 Haziran 1957, Sayı: 149.

Milliyet, 31 Mayıs 1954, Sayı: 1461.

Milliyet, 24 Haziran 1954, Sayı: 1483.

Milliyet, 1 Temmuz 1954, Sayı: 1490.

Niğdenin Sesi, 22 Temmuz 1954, Sayı: 15.

Yeni Kırşehir, 7 Mart 1954, Sayı: 80.

Yeni Kırşehir, 4 Nisan 1954, Sayı: 84.

Kitaplar ve Makaleler

Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Ankara: Phoenix Yayınevi.

Alkan, M. Ö. (2003). Türkiye’de Seçim Sistemi Tercihi’nin Misyona Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 6, 133-165.

(Altınay), A. R. (1924). Anadolu Şehirleri: Damat İbrahim Paşa Zamanında Ürgüp ve Nevşehir, *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, 3, 156-185.

Ayhan, E. (2006). *Osman Bölükbaşı’nın Siyasi Faaliyetleri (1913-2002)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bolat, M. (2020). İllikten İlçeliğe İlçelikten İllige Giden Süreç ve Kırşehir’in Yeniden İl Olması Kutlamaları (1957), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(69), 259-268.

Doğan, H. (2012). Milli Mücadele’de Nevşehir ve Çevresi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 49, 57-73.

Erdoğan, H. (2016). Nevşehir’in TBMM’de İlk Temsili, *II. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri Kitabı* İçinde, (s. 632-671), Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.

Özçelik, P. K. (2010). Demokrat Parti’nin Demokrasi Söylemi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (3), 163-187.

Öztürk, İ. (2008). *Niğde Sancağı*, Konya: Kömen Yayınları.

Özüçetin, Y. (2009)a. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (2), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 518-541.

Özüçetin, Y. (2009)b. Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir (3), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 323-339.

Sevük, İ.H. (1987). *Yurttan Yazılar*, Ankara: Kùltür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Şahin, İ. (2007). Nevşehir, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.33, Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret A.Ş., 64-67.

Toker, M. (1991). *Demokrasiden Darbeye 1957-1960 (Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973)*, Bilgi Yayınevi.

Toker, M. (1991). *DP Yokuş Aşağı, 1954-1957 (Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973)*, Bilgi Yayınevi.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, the short historical development of Nevşehir, the social and economic developments in Nevşehir in the first years of the Republican era and the events experienced in this process in the axis of the Democratic Party period Power-Opposition conflict and the formation of Nevşehir as a province were discussed.

Nevşehir, which was referred to as a county of Niğde Province in administrative order, continued this status during the period of one-party rule with the declaration of the Republic. The Democrat Party took power from the Republican People's Party in 1950. This was a historical turning point for Nevşehir. The term "Democracy", which was the most prominent of the Democrat Party's rhetoric, also prepared the setting for the public to express their wishes from this party in a comfortable way. Nevşehir also had a lot of expectations from the Democrat Party in Turkey, like many other regions and cities. The most important of these requests was that Nevşehir was not called as a county, and the provincial status was granted. As soon as the Democrat Party came to power, Nevşehir's request to be a province was made immediately after the 1954 elections in various ways. After the elections on May 2, 1954, the Republican National Party, which came from the Democrat Party, led by Osman Bölükbaşı, won the elections in Kırşehir. This led to the acceleration of this process. The process of becoming a province of Nevşehir, which began with the draft law given to the parliament shortly after the elections, was on the agenda of the country after Kırşehir was placed under Nevşehir as county.

Methodology

In this study, national and local newspapers obtained from the National Library, documents related to the subject obtained from the Prime Ministry Republic Archive and after the May 2, 1954 elections, the debates in the minutes of the parliament regarding the process of becoming the province of Nevşehir were used. In particular, the discussions between Prime Minister Adnan Menderes Interior Minister Namık Gedik and Kırşehir Deputy Osman Bölükbaşı are examined and the article is included. In addition, some books and articles related to the subject have been used.

Findings

In this study, the reasons for the province of Nevşehir are examined in detail. In this process, as a result of the results of the elections of May 2, 1954, the Republican National Party won the elections in Kırşehir and thus the process of becoming a province of Nevşehir started. However, it would be wrong to connect Nevşehir to this reason only. Before this process, Nevşehir became a province on July 20, 1954, considering the demands of the people of Nevşehir to become provinces and economic and geographical reasons.

Kırşehir, which was connected to Nevşehir as a district in 1954, became a province again in 1957. The district construction of Kırşehir came to the agenda during the Yassıada trials started with the Democratic Party's coup on May 27, 1960, and it was one of the crimes that many Democratic Party deputies, especially Adnan Menderes, were tried. Although Adnan Menderes accepted that they had made a mistake about transforming Kırşehir into a district, these words did not change the verdict from the court.

Conclusion and Discussion

Since 1950, when the Democratic Party Government came to power, Nevşehir, who conveyed the demands of being a province to the parliament through Niğde deputies, who were originally from Nevşehir, saw the result of this determination very soon.

Nevşehir, which frequently brought the wishes of being a province to the agenda, became a center of provinces, and was opened with the Democratic Party's 1954 elections, with Kırşehir deputies losing to the Republican National Party. First elections shortly after Interior Minister Namık Gedik by the council presented Nevşehir bill for the province made, Kırşehir Nevşehir accident as the council is concerned binding intense and Mediterranean cause fierce debate decision many sectors in Turkey by the Democrat Party, who could not get what he wanted from Kırşehir in the election results, was considered as the "Punishment of Kırşehir".

After these discussions, which lasted for about a month, the draft law was accepted on June 30, 1954, in line with the Democratic Party's request, with 399 votes against 39, and the law on Nevşehir became effective on July 20, 1954. Every year since 1954, when Nevşehir was a province, it has been celebrated with various events as the province of Nevşehir every year.

On the other hand, Kırşehir, which has been taken as a province for about 3 years, has regained its status on July 1, 1957.

GÜNLÜKLERDE YANSITICI DÜŞÜNCELER

Araştırma Makalesi / Research Article

Sağlam, M. H. (2020). Günlüklerde Yansıtıcı Düşünceler
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi,
10(2), 591-607.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.764562

Geliş Tarihi: 05.07.2020
Kabul Tarihi: 03.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Dr. Öğr. Üyesi M. Halil Sağlam
Siirt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
mhalil.saglam@gmail.com.tr
ORCID No: 0000-0001-7557-7021

ÖZ

Yansıtıcı düşünce temelde eğitim bilimleri ile ilgili bir kavramdır ve bir öğretim tekniği olarak kullanılmaktadır. Bu teknikle kişilerin yaptıklarını değerlendirmeleri, değerlendirmelerinden ders çıkarmaları, sorumluluk üstlenmeleri ve öz eleştiri yapmaları istenmektedir. Yazar ve şairler, bu tekniği günlük ve anı gibi hikâye edici metinlerde sıklıkla kullanmaktadırlar. Dolayısıyla yansıtıcı düşüncenin edebiyat bilimiyle ilişkisi bulunmaktadır. Bu çalışmada günlüklerde yer alan yansıtıcı düşünceler tespit edilmektedir. Yazarlar, yansıtıcı düşüncelerle geçmişlerini sorgulamakta, pişmanlıklarını itiraf etmekte, hayatlarıyla ilgili yeni çıkarımlarda bulunmaktadır. Günlükler bu yönüyle yazarların biyografilerinde yer almayan önemli bilgileri içermektedir. Bu çalışmanın amacı, sanatçıların hayat tecrübelerinden yararlanmak ve onları farklı yönleriyle tanımaktır. Türk edebiyatında günlük türünde kaleme alınmış sınırlı sayıda eser bulunmaktadır. Eleştirmen yönleri ortak olan Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oktay Akbal ve Cemil Meriç'in günlükleri bunlar arasında önemli bir yere sahiptir. Yazarlar, günlüklerinde samimi duygularla geçmişlerini sorgulamakta, öz eleştiri yapmakta ve pişmanlıklarını dile getirmektedirler. Çalışmadan çıkan ortak sonuca göre yazarlar, geçmişlerini sorguladıkça ve öz eleştiri yaptıkça yeni ve doğru bilgilere ulaşmaktadırlar. Günlüklerdeki yansıtıcı düşünceler, ayrıca yazarları farklı yönleriyle tanıma fırsatı vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Günlük. Yansıtıcı Düşünce. Ataç. Tanpınar. Meriç. Akbal.

REFLECTIVE THOUGHTS IN DIARIES

ABSTRACT

Reflective thinking is basically a concept related to educational sciences and is used as a teaching technique. With this technique, it is ensured that people evaluate what they do, learn from their evaluations, take responsibility and make self-criticism. Authors and poets often use this technique in narrative texts such as diary and reminiscence. Therefore, reflective thinking has a relationship with the science of literature. In this study, reflective thoughts in the diaries are determined. The authors question their past with reflective thoughts, confess their regrets and make new inferences about their lives. Diaries in this respect contain important information not included in the biographies of the authors. The purpose of this study is to take advantage of the life experiences of the artists and to know them from different aspects. In Turkish literature, there are a limited number of works written in daily genre. The diaries of Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Oktay Akbal and Cemil Meriç, whose critic aspects are common, have an important place among them. The authors question their past in their diaries with sincere feelings, make self-criticism and express their regrets. According to the common result of the study, the authors reach new and accurate information as they question their past and make self-criticism. Reflective thoughts in the diaries also give the opportunity to get to know the authors from different aspects.

Keywords: Daily. Reflective thinking, Ataç. Tanpınar. Meriç. Akbal.

1. GİRİŞ

1.1. Düşünme Kavramı Üzerine

Düşünme insana özgü bir yetidir. İnsan, düşünme yetisiyle karşılaştırma, ayırma ve birleştirme yapar; bağlantıları ve biçimleri kavrar. *Türkçe Sözlük*'te düşünmeyle ilgili şu ifadeler

geçer: “Aklından geçirmek, göz önüne getirmek; bir sonuca varmak amacıyla bilgileri incelemek, karşılaştırmak ve aradaki ilgilerden yararlanarak düşünce üretmek, zihinsel yetiler oluşturmak, muhakeme etmek; zihniyle arayıp bulmak; bir şeye karşı ilgili ve titiz davranmak; akıl etmek, ne olabileceğini önceden kestirmek; tasarlamak; tasalanmak, kaygılanmak; farz etmek(tir)” (Akalın, 2011: 743). Farklı bir tanımlamaya göre ise düşünme, zihinsel bir üretimde bulunma ve zihinsel katma değer üretme çabasıdır (Başar, 2013: 3). Kişinin içinde bulunduğu durumu anlaması için yaptığı amaca yönelik, aktif ve organize zihinsel süreç de düşünme olarak tanımlanmaktadır (Kurnaz, 2013: 2). Bu tanımlamalardan çıkan ortak sonuca göre düşünme, bilinenleri kullanarak bilinmeyeni üretmek; üretilen bilgilerle de bilgiyi sorgulama ve kullanma çabasıdır.

Felsefede düşünme, aklın bağımsız ve kendine has fiilidir. Bu yönüyle duyum, tasarım ve izlenimden ayrılır. Düşünme, gerçek nesnelere yönelirse somut düşünme; ideal nesnelere yönelirse soyut düşünme gerçekleşmiş olur (Akarsu, 2016: 64). Düşünme, kişinin öğrenme süreci içinde kazandığı kavramlar ve kullandığı imgelerle gerçekleşir. Felsefecilerin düşünmeyle ilgili farklı görüşleri bulunmaktadır. Batılı filozoflar arasında felsefe denince ilk aklan gelen şey düşünsel bir monologdur. Sokrates, bu genel yargıyı değiştirir. Sokrates, insan doğasının bilgisine ancak diyalektik düşünme modeliyle ulaşabileceğini savunur (Günay, 2010: 14). Platon, düşünme kuramında varlıkları duyanlar ve düşünülenler olmak üzere iki gruba ayırır. İnsan, düşünülen varlıkları araştırarak bilgiye ulaşır. Düşünme, bir anlamda insanın kendi içinde var olanı dışa aktarmasıdır (Platon, 1942: 28). Eleştirel aklın öncüsü Aristoteles ise insanın düşünme sayesinde bitki ve hayvan ruhlarından daha yüksek bir değere sahip olduğunu savunur (Gökberk, 1993: 87). İnsan, aklını kullanarak mutlu olur ve varlığının farkına varır. Akıl, kendinde durur ve ereği kendindedir. Kendini var edeni gerçekleştirir. Düşünme bu akıl ereğinin bilincine sahip olmak ve irade göstermektir (Hegel, 2011: 36). Filozof Descartes, düşünmeyi insan ruhunun en önemli vasfı olarak görmektedir. Ruh bir cevherdir ve varlığını ancak düşünmeyle gerçekleştirir. Ruh, anne karnından itibaren düşünmeye başlar (Özden, 1996: 172). Descartes’ın düşünce felsefesine göre gerçek bir düşünce eylemi için olaylara şüpheyile bakmak gerekmektedir. Çünkü olgu ve nesnelere şüpheyile bakılması insanda araştırma duygusunu geliştirir. Araştırmayla birlikte analiz etme, kavrama ve düşünme gibi zihinsel eylemler gerçekleşmiş olur. Shopenhauer, düşünme eyleminin gerçekleşmesi için öğrenmeyi şart koşar. Çünkü insan bilmediği bir şey hakkında düşünme eylemini gerçekleştiremez (Aydoğan, 2012: 27). Bilgisizlik merak duygusunu harekete getirir. Merakla araştırılan bilgi, analiz edildikçe düşünme eylemi aktif hale gelmiş olur. Immanuel Kant, düşünme eylemini kavramcılık olarak açıklar. “Kavramcılık doğulunun, hem bilim alanında hem de günlük hayatta en çok başvurduğu düşünme tarzıdır. Doğulu için bilim ve felsefe ezberlenen, yüklenmesi gereken içi boş kavramlarla yüklüdür” (Heimsoeth, 2014: 10). Doğulu gençlerin üniversitelerde bilim üretmediklerini eleştiren Kant, buralarda bilginin analiz edilmeden sadece ezberlendiğini iddia eder. Eğitim bilimleri uzmanı John Dewey’e göre düşünme: “Doğrudan olmadan, gözlem, kanıt ve belge destekleme yoluyla inanma veya inanmama anlamına gelir, fikrin temeli de budur” (1933: 6). Doğulu filozofların da düşünme ile ilgili farklı görüşleri vardır. Aristo’yu İslam dünyasına tanıtan İbn Rüşd, düşünme eylemini akılla ilişkilendirerek açıklar. Aklın dört aşaması vardır. Birinci aşama hiçbir bilgiye sahip olmayan Heyulani akıldır. Bu akla, meleke akıl da denir. Aklın bu aşamasında bilgi ve düşünce üretilebilmektedir. Aklın ikinci aşaması mükteseb akıldır. Bu akıl aşamasında bilgi ve idrak harekete geçer. Faal akıl kavramıyla açıklanan üçüncü aşamada ise sürekli devam eden bir düşünme eylemi gerçekleşir. Aklın dördüncü aşaması ise olgunluktur. Bu aşamada akıl, aktif bir zihinsel faaliyet içerisindedir. İnsan, varlık âlemini bu zihinsel faaliyetle idrak eder ve sorgular (Aruç, 2007: 79-80). Bilim insanı İbn-i Sina düşünmeyi ruhla ilişkilendirerek açıklar. İnsan, varlık bilincine ancak ruhu sayesinde varır. Düşünme olmadan da ruhun bu bilince ulaşması mümkün değildir (Özden, 1996: 109). İbn-i Sina’ya göre ancak taklitten arınmış bir düşünce ruhu harekete geçirir. Düşünmek, bilgiyi olduğu gibi transfer etmek değil, aramak, bulmak ve yorumlamaktır. Düşünce eylemi canlı oldukça ruh kemâle erer. İnsanın mutluluğu da ruhu olgunlaştıran düşünce eylemiyle gerçekleşir (Özden, 1996: 111, 112).

Düşüncenin felsefe biliminin dışında eğitim bilimine bakan yönleri de bulunmaktadır. Eğitim bilimlerinde temel amaç bireye sistemli düşünme ve sorgulama yeteneğini kazandırmaktır. Farklı öğretim teknikleriyle sağlanan bu kazanımlar bireyin zihinsel işlem ve süreçlerini harekete

geçirmekte, problem çözme, karar verme ve kavramlaştırma becerilerini geliştirmektedir (Güneş, 2012: 128). Eğitim bilimlerinde farklı türlerde düşünme teknikleri bulunmaktadır. Bireyin etkili ve kalıcı öğrenmesini hedefleyen bu düşünme tekniklerinden bazıları şunlardır: *Sistematik düşünme, analogik düşünme, analitik düşünme, yaratıcı düşünme, üst düzey düşünme, yansıtıcı düşünme, eleştirel düşünme, tümdengelim düşünme, empatik düşünme, pragmatist düşünme ve öyküsel düşünme*. Düşünme türlerinin her biri eğitim bilimlerinin temel bileşenleri arasında sayılır. Bireyin bilgiyi işleme, zihinsel şemalarını gözden geçirmesi ve düzenlemesi için düşünme gereklidir (Güneş, 2012: 136). Düşünme türlerinin sistematik bir şekilde uygulanması bireylerin bilgiyi gerçekleştirme, sorun çözme ve fikir üretme becerilerini geliştirir. Yansıtıcı düşünme, bu türler arasında en etkili düşünme yöntemlerinden biridir.

1.2. Yansıtıcı Düşünme Kavramı Üzerine

Yansıtıcı düşünmenin kuramcısı Amerikalı filozof John Dewey'dir. Dewey, yansıtıcı düşünme tekniğini yansıtma kavramından yararlanarak geliştirmiştir. Kavram, Latince geriye kıvrılma, bükme, dönme anlamına gelen "reflectere" kökünden gelmektedir (Bakioğlu ve Dalgıç, 2014: 14). Kavramın isim türündeki anlamı: "ışık, ses, görüntü vb.ni geri göndermek, yansımaları sağlamak amacıyla kullanılan araç, yansıtıcı, reflektör"; sıfat türündeki anlamı ise "yansıtma işini yapan" demektir (RTL 1). Eğitim bilimleri alanında yansıtıcı düşünmeyle ilgili farklı tanımlamalar yapılmaktadır. John Dewey'in tanımlamasına göre yansıtıcı düşünme, amaçlanan sonuçları desteklemek için bilgi yapısını aktif, tutarlı ve dikkatli biçimde tasarlayan düşünme çeşididir (1933: 9). Dewey, yansıtıcı düşünmeyi geçmiş tecrübelerden yararlanılarak elde edilen bir bilgi ve bu bilgilerin hedeflediği zihinsel verimlilik olarak kabul eder. Bireyin geçmiş tecrübelerinden yararlanabilmesi ve zihinsel verimliliğini arttırabilmesi için açık fikirlilik, tam isteklik ve sorumluluk gibi üç temel beceriye sahip olması gerekir. Osterman ve Kottkam yansıtıcı düşünceyi analitik bakış açısıyla ilişkilendirerek şu şekilde tanımlarlar: "Kişinin gelecekte daha iyi eylemlerde bulunması için seçim ve karar vermesini geliştirmek amaçlı, dışardan bir gözlemci gibi, eylemlerinde, farkındalık ve analitik bakış açısı uygulama döngüsü" (1993: 183). Yansıtıcı düşünme, Ünsal Ünver'in tanımlamasına göre ise "bireyin öğretme veya öğrenme yöntemi ve seviyesine ilişkin olumlu veya olumsuz durumları meydana çıkarmaya ve problemleri çözmeye yönelik düşünme süreci(dir)" (2003: 5). Yansıtıcı düşünme farklı bir bakış açısıyla, öğretimde yapılandırıcılık temelinde olan başkalarına önem vermeyi ön plana çıkaran sorgulayıcı bir yaklaşımla problem çözme faaliyetlerinin bütünüdür (Ergen, 2014: 284). Firdevs Güneş'in tespitlerine göre ise: "Yansıtıcı düşünme, çeşitli hipotezler oluşturma, bunlar üzerinde çalışma ve test etme, tümevarım yoluyla veri toplama ve tümdengelim yoluyla sonuçlara ulaşmayı içeren bir düşünme türüdür" (2012: 133). Yansıtıcı düşünen birey, akılcı ve sistematik sorgulama becerisine sahip olur. Akılcı ve sistematik düşünme de bireyin karar verme, fikir üretme ve öz eleştiri yapma becerisini geliştirir. Bireyin geçmişini sorgulaması ve yanlışlarının farkına varması eleştirel alanda yapılan bir yansıtıcı düşünmedir. Bu alanda yapılan yansıtma, bireyin iyi olan beklentilerinin keşfedilmesini sağlar (Ünver, 2003: 12). Yansıtıcı düşünme temelde üç aşamada gerçekleşir. İlk aşamada bireyin çelişkili duygular yaşamamasına sebep olan problem fark edilir. Bu aşamada zihinsel bir duraksama ve karmaşa yaşanır. İkinci aşamada problemin sınırları belirlenir. Üçüncü aşamada ise problemi çözmeye yönelik araştırma ve sorgulama yapılır. Yansıtma süreci ise "tekrar çağrıştırma", "akla uydurma" ve "yansıtma" olmak üzere üç düzeyden oluşmaktadır. "Tekrar çağırma düzeyinde" kişi sadece yaşadığı deneyimi açıklayarak tecrübe ettiği şeyi betimler. "Akla uydurma düzeyinde" kişi deneyimleri arasında ilişki kurar, durumların sebep sonuçlarını açıklar ve deneyimlerini geneller. "Yansıtma düzeyinde" ise deneyimlerin değişim ve geleceği iyileştirme amaçlı ele alınır ve farklı bakış açılarına göre analiz edilir (Lee, 2005).

Yansıtıcı düşünmede kişi bilişsel alanda kendisini fark etmiş olur. Bir alanda öğrendiği bilgiyi başka alana transfer eder ve böylece yeni bilgiyi gerçekleştirmiş olur. Bu düşünme tekniğinde kişinin kendi yaşantısından veya başkalarının yaşantısından da ders çıkarması mümkündür.

Yansıtıcı düşünmeyi geliştirici farklı nitelikte teknikler vardır. "Mikro öğretim", "öğrenme denetimleri", "görüşme-mülakat", "eylem araştırması", "mentorlük, meslektaş gözlemi", "vaka incelemesi", "rol model", "doküman içerik analizi", "yazma ve not alma", "günlük tutma", "metafor kullanma", "otobiyografiler", "güçlü ve zayıf yönlerin analizi" bu tekniklerden bazılarıdır (Bakioğlu

ve Dalgıç, 2014: 101). Günlük tutmak bir öğretim tekniği olmakla birlikte temelde edebiyatla ilişkili bir yazı türüdür. Dünya edebiyatında yazarların ve şairlerin yansıtıcı düşünceleri üzerine kurgulanmış çok sayıda günlük bulunmaktadır. Yazarlar, günlüklerinde pişmanlıklarını, kırgınlıklarını, yalnızlıklarını ve değişen iç dünyalarını anlatmaktadırlar. Sanatçıların yansıtıcı düşünceleri günlüklerinde estetik yargıya dönüştürmektedir.

1.3. Günlük Türü Üzerine

Günlükler üzerlerinde yazma tarihlerinin bulunduğu anı yazılarıdır. Suut Kemal Yetkin'in ifadesiyle yazarların kendi kendileriyle alçak sesle konuşmalarıdır (1962: 432). İç konuşma bir anlamda "*insan bilincinin dış dünyayı nasıl idrak ettiğini*" yansıtır (Bourneur and Quellet, 1989: 181). Günlük türü, Türk edebiyatına Batı edebiyatından gelmiştir. Türün Batı edebiyatındaki karşılığı daily ve jurnaldır. Günlük türünü Osmanlılarda resmî evrak olarak kullanılan ruznamelerle karıştırmamak gerekir. Osmanlı literatüründe müneccimlerin yıllık takvimlerinden günlük hadiselerin anlatıldığı tarihlere uzanan geniş bir alanda ortaya çıkan değişik türden eserlerle bürokraside günlük gelir ve giderlerin kaydedildiği defterlere ruzname denilmiştir (Sarıcaoğlu, 2008: 278-281). Ruznameler, kimin adına hazırlandığı belli olmayan birer arşiv belgeleridir. Bu tür belgeler Osmanlılar döneminde padişahlarla sadrazamlar arasında gizliliği olan yazışmaları yöneten sır kâtipleri tarafından arşivlenmekteydi. Günlük türünün en önemli özelliği olayların ve etkilerinin sıcağı sıcağına yazıya geçirilmesidir (Mert, 2015: 26). Günlüklerin bir diğer özelliği de birinci şahsa dayalı olmaları ve öznel yargılar içermeleridir.

Türk edebiyatında günlük türünde yayımlanan ilk eser Direktör Âli Bey'in "Seyahat Jurnalı'dır" (1897). Âli Bey, Batıdaki roman, tiyatro, dram, komedi gibi edebî türlerin o devirde kendi adlarıyla aktarılması geleneğine uyarak günlüklerini "Journal" adı altında yayımlamıştır. "Seyahat Jurnalı" Âli Bey'in İstanbul'dan Hindistan'a uzanan gemi yolculuğunda tuttuğu günlüklerden oluşmaktadır. "Seyahat Jurnalı" Türk edebiyatında günlük türünün ilk örnekleri arasındadır. Hikâyeciliğiyle tanınan Ömer Seyfettin'in de Balkan Savaşlarının yaşandığı dönemde (1912) tuttuğu günlükleri bulunmaktadır. Günlükler, yazarın ölümünden sonra Niyazi Ahmet Banoğlu tarafından bulunup "Hayat" mecmuasının 12 Ocak 1967 tarihli 3. sayısı ile 23 Mart 1967 tarihli 13. sayıları arasında tefrika edilmiştir (Yıldırım, 2011: 7). Günlükler savaş yıllarında Anadolu halkının yaşadığı trajediyi açıkça yansıtmaktadır. Cumhuriyet öncesi dönemde kaleme alınan bir başka günlük örneği de tarihçi Ahmet Refik'e aittir. Refik Bey, 1918 yılında Trabzon, Erzurum, Kars, Ardahan ve Batum'a yaptığı yolculuk sırasında tuttuğu günlüklerini "Kafkasya Yolculuğu" adı altında yayımlamıştır. Bu dönemde kaleme alınmış Şair Nigâr Hanım ve İbnülemin Mahmut Kemal'in günlüklerinin de göz ardı edilmemeleri gerekir.

Günlük türü, asıl olarak Cumhuriyet sonrası dönemde gelişmiştir. Dönemin yazar ve şairlerinin türle ilgili verdikleri örnekler türe karşı ilgiyi arttırmıştır. Fakat bu dönemde günlük türüyle ilgili kavram karmaşası yaşanmıştır. Salah Bırsel, Türk edebiyatında günlük kavramını ilk kez (1949) kendisinin kullandığını iddia etmektedir (1978: 3). Suut Kemal Yetkin de bu konuda aynı görüştedir. Yetkin, bu konuda şu ifadeleri kullanır: "*Her ne sebeple olursa olsun, artık bir edebiyat türü olarak günlük, son günlere kadar bizde yoktu. Bunun içindir ki Salah Bırsel'in memleketimizde ilk örnek olan Günlük'ünü bir edebiyat olayı saymamız gerekir*" (1962: 433). Falih Rıfkı Atay da günlük türünün öncülleri arasındadır. Fakat o, "Cumhuriyet" gazetesinde çıkan günlük yazıları için "Gündelik ve Gündem" sözcüklerini kullanmayı tercih etmiştir. Günlük türünün öncü isimlerinden Nurullah Ataç ise yazılarında günlük yerine günce sözcüğünü kullanmayı tercih eder. Melih Cevdet Anday'ın da tercihi aynıdır. Anday, anıları üzerine kurguladığı romanını "İsa'nın Güncesi" (1974) adı altında yayımlamıştır. Türk edebiyatında günlük yerine Fransızca jurnal sözcüğünü kullanan yazarlar da bulunmaktadır. Direktör Âli Bey'in dışında Cemil Meriç'in günlükleri ölümünden sonra "Jurnal I ve Jurnal II" adı altında yayımlanmıştır. Günlük türünün günümüzde en yaygın kullanımı isminden de anlaşıldığı üzere günlük şeklindedir.

Günlükler yazarların anlatım tekniklerine göre "içe dönük" ve "dışa dönük" olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. "İçe dönük" günlüklerde yazarlar başkalarıyla paylaşmadıkları dertlerini, pişmanlıklarını, geleceğe dair kaygılarını anlatırlar. Yetkin'in ifadesiyle "*bu tür günlükler içe dönük yazarların âdeta içlerinden kopmuş yapraklardır. Bunlar şuurun alacakaranlığından, iç dünyanın derinliklerinden kopmuş hayaletler, parıltılar, ayaklanmalar, yatışmalarla doludur*" (1962: 432).

Türk edebiyatında Ahmet Hamdi Tanpınar ve Nurullah Ataç'ın; Fransız edebiyatında Stendhal'ın ve Andre Gide'in, Alman edebiyatında Franz Kafka'nın; Rus edebiyatında da Alexander Sergeyeviç Puşkin'in; İngiliz edebiyatında Samuel Pepys'in ve Katherine Mansfield'in bu türde günlükleri bulunmaktadır. “Dışa dönük” günlüklerde ise sosyal konular, yaşanan olaylar ve bu olayların yazar üzerindeki etkisi anlatılır (Özdemir, 1990: 133). Bu tür günlüklerde daha çok sanat, edebiyat, siyaset ve ekonomi gibi sosyal konular ele alınmaktadır. Türk edebiyatında Oktay Akbal, Salah Birsal ve Cemil Meriç; Fransa edebiyatında Alfred de Vigny ve Marie Bashkirtseff; Alman edebiyatında Ernst Junger ve Alfred Kantorowicz; İtalyan edebiyatında Cesare Zavattini ve Nicolo Barbaro; İngiliz edebiyatında James Boswell, Jonathan Swift ve Land Augusta Gregory dışa dönük günlük yazarları arasında sayılabilirler.

Günlükler bir de “edebiyat günlüğü” ve “özel günlük” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İnsan ruhuna eğilen yazarların günlükleri “özel günlüklerdir. Fransızların “journal intime” adını verdikleri “özel günlükler”, kişilerin iç dünyalarını yansıtır. “Denilebilir ki bunlar yalnızlığa dönük kişilerin iç dökmeleridir. Bunlar içinde Amerikalı yazar Henry Thoreau'nun (1817-1862) tam 39 defter tutan ve yaşamının 1837 ile 1861 yılları arasına sıkışan kesimini veren günlüğü başı çeker” (Birsal, 1978: 7). Bunun dışında Henri Frederic Amiel'in, Stendhal'ın, Alfred de Vigny'in ve ressam Eugene Delacroix'nin günlükleri de bu tür günlük arasında değerlendirilebilir.

Edebiyat günlükleri ise şair ve yazarların kaleme aldıkları içlerinde edebî eleştirilerin yapıldığı günlüklerdir. Bu tür günlüklerde yazarlar mümkün olduğunca söz sanatlarından, farklı anlatım tekniklerinden ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanırlar. Türk edebiyatında Suut Kemal Yetkin, Nurullah Ataç, Oktay Akbal ve Salah Birsal; Fransız edebiyatına Stendhal, Charles Beaudelaire, Goncourt Kardeşler, Andre Gide; Alman edebiyatında Johann Wolfgang Goethe, Hans Corasa ve Franz Kafka; Amerikan edebiyatında Ralph Waldo Emerson ve Walt Whitman; İngiliz edebiyatında Samuel Pepys ve Virginia Woolf; İtalyan edebiyatında Cesare Pavese ve Nicalo Barbaro edebiyat günlüğü alanında eser veren önemli yazarlardır. Söz konusu bütün yazarlar, günlüklerinde tesiri altında kaldıkları olayları açıklamakla birlikte geçmişle ilgili pişmanlıklarını veya gelecekle ilgili kaygılarını dile getirmektedirler.

Günlüklerde yazarlar kendilerini değerlendirme ve öz eleştiri yapma fırsatı bulurlar. “Yazarla hayat arasındaki beşerî ve estetik mesafenin anlaşılmasında günlük, önemli ipuçları verir. Kendi kendini tahlil ederken yazarın dikkati kendi benine yönelir. Olaylar ve insanlar hakkındaki dikkatlerini samimî bir şekilde kaydeder ve kendi konumunu da bu kayıtlar üzerinden tayin eder. Bir anlamda yazar ve günlük baş başadır” (Koç, 2014: 164). Okuyucu sanat yönünü takdir ettiği veya rol model aldığı yazarı günlüğünden tanıdıka onulla ilgili hayal kırıklığına uğrayabilir. Fakat her şeyden önce günlük okuyucusunun yazarları, sanatçı kimliklerinin yanı sıra kişisel zaaflarıyla birlikte kabul etmeleri gerekir. Nitekim yazarlar da günlüklerinde estetik kaygı taşımadan zaaflarını kabul ederek samimi duygularla kendilerini ifade ederler.

1.4. Günlük ve Yansıtıcı Düşünce ilişkisi

Günlük yazarları ifadelerinde samimidirler. Hatalarını, hayallerini, aşklarını, kaygılarını ve pişmanlıklarını açık yüreklilikle dile getirirler. Yadırganma, dışlanma ve küçümsenme kaygısı taşımazlar. Yazarların günlüklerinde dile getirdikleri metafizik kaygıları, pişmanlıkları ve çıkarımları birer yansıtıcı düşünce örneğidir. Yansıtıcı düşünmede öz düzenleme ve öz denetim vardır. Öz düzenleme ve öz denetimin estetik bir üslupla dile getirilmesi günlükleri nitelikli kılar. Günlüklerde yansıtıcı düşünceler anlamlı ve ardışıklı bağla sıralanır. Bu tür metinlerde sadece yaşanan günlük olaylara veya olgulara ilişkin duygu ve düşünceler üzerinde durulur. Üzerinde düşünülen olay ve olguların doğruluğu mantıklı olup olmamalarına göre değerlendirilir. Burada önemli olan düşüncelerin içten ve samimi bir şekilde ifade edilmesidir.

Günlüklerdeki yansıtıcı düşüncenin temel felsefesi öz eleştiridir. Öz eleştiride bulunan yazar hayatıyla ilgili yeni çıkarımda bulunur ve doğru bilgiye ulaşır. Sanatçıların takdir edilen ve rol model alınan bütün yönleri temelde yansıtıcı düşüncelerin sağladığı bilgi, birikim ve tecrübeden kaynaklanır.

Günlüklerde genellikle eleştirel bir üslup vardır. Çünkü günlük olaylar sanatçıları sıkır, şaşırtır ve bunaltır. Hayatın dur durak bilmeyen ayrıntıları içinde, küçük fakat derli toplu bir âlemin

düzenine uymuş sanatçının zekâsı huzur bulmaz (Emre, 2014: 42). Sanatçı, günlük hayatın düzenini beğenmez, sürekli günlük hayatla çatışan bir ruh hâli taşır. Günlük tutan sanatçının marazi ve bedbin ruh hâli vardır. Bu da doğal olarak üslubuna yansır. Günlüklerdeki eleştirel üslup temelde sanatçının ruh hâlinde kaynaklanır. Sanatçıların sosyal hayatla ilgili dışa dönük eleştirileri olduğu gibi içe dönük kendileriyle ilgili eleştirileri de vardır. Yansıtıcı düşünceler daha çok içe dönük bu eleştirilerle ilgilidir.

1.5. Araştırma Kapsamında İncelenen Günlükler

Türk edebiyatında Oğuz Atay, Adalet Ağaoğlu, Orhan Kemal, Muzaffer Buyrukçu, Tomris Uyar ve Buket Uzuner gibi yazarların da günlük türüyle kaleme aldıkları eserleri bulunmaktadır. Mevcut günlüklerin bir kısmı yazarların ölümlerinden sonra yayımlanmıştır. Bu araştırma, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Oktay Akbal ve Cemil Meriç'in günlükleriyle sınırlı tutulmuştur.

Türk edebiyatında şair, yazar ve eleştirmen olarak tanınan Ahmet Hamdi Tanpınar, günlüklerini 1953-1962 tarihleri arasında kaleme almıştır. Altı defterden oluşan günlükler Tanpınar'ın ölümünden sonra İnci Enginün ve Zeynep Kerman tarafından yayımlanmıştır. Defterler, günlük görünümünde olmakla birlikte düşünce ve eleştiri yazıları içermektedir. İlk günlük 21.04.1953 tarihinde Tanpınar'ın Paris'e varışının üçüncü haftasında başlar. İkinci ve üçüncü defterdeki günlükler, Tanpınar'ın seyahati ile ilgili intibalarını anlatır. Dördüncü defter 1954-1956 tarihleri arasında; beşinci defter 26 Kasım 1958 tarihinde yazılmıştır. Altıncı defter ise Tanpınar'ın vefat ettiği 24 Ocak 1962 tarihinden son on üç gün öncesine kadar yazılan günlükleri içermektedir. Tanpınar'ın günlükleri vefatından sonra kardeşi Kenan Tanpınar tarafından Mehmet Kaplan'a teslim edilir. Mehmet Kaplan, bir dostun özel sohbetini andıran bu günlük sayfalarındaki bazı kısımların yanlış ve çarpık yorumlanmasından çekindiği için günlükleri uzun yıllar yayımlamaz. Fakat günlüklerde geçen "*Bu defteri seviyorum. Benden sonra okunacağını düşünüyorum. Hoşuma gidiyor. Geçen zamanım görülecek sanıyorum*" (Tanpınar, 2018: 134) ifadeleri Kaplan'ın kararını değiştirir. Günlükleri Zeynep Kerman ve İnci Enginün'e vererek yayına hazır hale getirilmelerini ister. Günlükler, araştırmacıların detaylı çalışmaları sonucunda 2007 yılında yayımlanır.

Türk edebiyatında eleştiri, çeviri ve denemeleriyle tanınan Nurullah Ataç'ın günlükleri 1953-1957 yıllarını kapsamaktadır. Ataç'ın 1 Ocak 1953'ten 11 Mayıs 1957'ye kadar yazdığı günlükler, ilk kez (1960) Varlık Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Günlüklerin ikinci baskısı (1972) Türk Dil Kurumuna aittir. 1953-1955 yılları arasındaki günlükler 1. ciltte, 1956-1957 yılları arasındaki günlükler ise 2. ciltte toplanmıştır. Ataç "*güncelerinde; genellikle dil konularını, sanatı-yazını, tiyatroyu-sinemayı, iletişim konuları ile bunlara bağlı olarak görülen yaşam-ölüm gibi evrensel konuları ele alır*" (Atabaş, 2011: 429). Feridun Andaç'ın ifadesiyle "*Günce onun için zaman dilidir. Günlerin getirdikleri her zaman Ataç'ı ilgilendirmiştir. Bir düşün, bir yapıt, bir yazar, bir kültürel edim, dilsel yorum/bakışıyla onun gününe yansır*" (2011: 229). Günlükler, Ataç'ın özel hayatına ve sanat anlayışına dair çok sayıda yansıtıcı düşünce içermektedir.

Gazeteci yazar Oktay Akbal (1923-2015), günlük türünü köşe yazarlığı kadar önemser. Kırk yılı aşkın köşe yazarlığında bir güne tutar gibi okuyucularına seslenir. Çünkü günlüklerin zamanla belgesel özellikler kazanacaklarına inanır. Akbal'a göre samimi ve içten duygularla kaleme alınan günlükler, yazıldıkları çağın sosyal ve kültürel özelliklerini yansıtır. (1961: 788). Akbal, çocukluk yıllarından beri günlük tutmayı sevdiğini yıllar sonra kaleme aldığı bazı roman ve öykülerinde günlüklerinden yararlandığını dile getirir (1983: 217). Akbal, günlüklerini yıllar sonra okuyunca bazı kötü yaşantıların belleğinde zamanla güzelleştiğini fark eder. Ancak yazıya geçirdiği olayları, donup kaldığı için kaskatı ve acı halleriyle görmek zorunda kaldığı için üzülür (Akbal, 1983: 130). Oktay Akbal'ın "Günlerde" (1968), "Anılarda Görmek" (1972), "Yeryüzü Korkusu" (1974), "Yüzyıldır Umutsuzluk" (1991), "80'lerde Bir Yazar" (1992), adlı günlükleri bulunmaktadır. Araştırma kapsamında Akbal'ın "Anılarda Görmek" ve "Yeryüzü Korkusu" adlı günlükleri incelenmiştir. "Yeryüzü Korkusu", yazarın 1970-1975 yılları arasındaki günlüklerinden oluşmaktadır. Yazarın duygularını, pişmanlıklarını, yalnızlığını, içsel çatışmalarını anlattığı bu günlükler, sadece kendi yaşantısına değil aynı zamanda dönemin siyasi, sosyal ve kültürel olaylarına da tanıklık etmektedir. Oktay Akbal "Anılarda Görmek'te" 1965'ten 1969'a kadar geçen süreç içerisinde yakın dönem Türk tarihiyle birlikte kişisel tarihini de sorgulamaktadır. Günlüklerinde dünle bugünü buluşturan yazar, bir film izletir gibi gördüklerini okurlarına yansıtmaya çalışır.

Cemil Meriç 1955 ve 1983 yılları arasında aralıklarla da olsa yaklaşık 29 yıl günlük tutmuştur. Günlükler, Meriç'in ölümünden sonra oğlu Mahmut Ali Meriç tarafından derlenerek "Jurnal I 1955-1965" ve "Jurnal II 1966-1983" adları altında yayımlanmıştır. "Jurnal'in" ilk cildinde Cemil Meriç'in günlükleriyle birlikte Rabia Hanım'a yazdığı aşk mektupları da vardır. "Jurnal'in" ikinci cildi ise yazarın 1966-1983 yılları arasında kaleme aldığı günlüklerden ve Lamia Hanım'a yazdığı aşk mektuplarından oluşmaktadır. Bu ciltteki günlüklerin düzenli bir yayın tarihi yoktur. Genç yaşta görme yeteneğini kaybeden yazar, günlüklerinde yaşadığı ruh hâlini, anılarını, itirazlarını, kişisel arayışlarını ve iç çatışmalarını bir arada sunmuştur. Günlükler, Cemil Meriç'in sırlarını paylaştığı yakın bir dostudu; yalnızlığında teselli kaynağıdır.

"Jurnal'ler" sürekli yazmak, üretmek ve yenilenmek isteyen bir düşünürün iç dünyasında verdiği mücadeleleri yansıtması açısından önemlidir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Günlükler, yazarların sadece günlük olayları sığağı sığağına anlattıkları basit yapıya bir tür değildir. Onlarda yazarların estetik yargılarını, iç dünyalarını, pişmanlıklarını ve metafizik kaygılarını görmek mümkündür. Günlüklerde ayrıca yazarların hayat tecrübelerine dair bilgiler de bulunmaktadır. Dolayısıyla yazar araştırmalarında günlüklerden mümkün olduğunca yararlanmak gerekmektedir.

Bu çalışmada günlüklerde geçen yansıtıcı düşünceler tespit edilmektedir. Çalışmanın amacı, yansıtıcı düşüncelerin yazarların iç dünyaları ve hayat tecrübeleriyle olan ilişkisini ortaya çıkarmaktır. Günlüklerde tespit edilen yansıtıcı düşünceler, yazarları farklı yönleriyle tanıma fırsatı sağlayacaktır.

3. ARAŞTIRMANIN METODU VE YÖNTEMİ

Türk edebiyatında günlük türünde sınırlı sayıda eser kaleme alınmıştır. Bu çalışmada eleştirmen yönleriyle tanınan Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç ve Oktay Akbal'ın günlükleri incelenmektedir. Dolayısıyla araştırmada evren örneklem modeli kullanılmaktadır. Nitel araştırma metodunun uygulandığı çalışmada yansıtıcı düşünceler, doküman inceleme tekniğiyle tespit edilmektedir. Araştırma sonucunda tespit edilen bulgular, yazarların biyografileriyle ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada Nurullah Ataç'ın "Günce I" ve "Günce II"; Cemil Meriç'in "Jurnal I" ve "Jurnal II"; İnci Enginün'ün ve Zeynep Kerman'ın "Günlükler Işığında Tanpınar'la Baş Başa"; Oktay Akbal'ın "Yeryüzü Korkusu" ve "Anılarda Yaşama" adlı günlükleri değerlendirilmektedir. Söz konusu yazarlar, günlüklerinde geçmişlerini sorgulamakta, pişmanlıklarını itiraf etmekte ve öz denetimde bulunmaktadır. Günlüklerde yazarların sanat, tarih, edebiyat ve siyasetle ilgili dışa dönük yansıtıcı düşünceleri de bulunmaktadır. Araştırmada yazarların iç ve dışa dönük yansıtıcı düşünceleri değerlendirilmektedir.

5. BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen günlüklerde çok sayıda yansıtıcı düşünce tespit edilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde tespit edilen yansıtıcı düşünceler örneklendirilecektir.

Yansıtıcı düşüncenin temel felsefesi kişinin geçmişini sorgulaması ve doğru bilgiye tecrübesiyle ulaşmasıdır. İncelenen günlüklerde yazarların sık sık geçmiş hayatlarını sorguladıkları ve pişmanlıklarını dile getirdikleri görülmektedir. Özellikle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın günlüklerinde pişmanlıklarıyla ilgili yansıtıcı düşünceleri çok daha belirgindir. Onun günlüklerde sürekli nevroz halini yaşayan, parasızlıktan ve yalnızlıktan şikâyetçi bir özne vardır. Metafizik kaygılar yaşayan bu özne, Tanpınar'ın kendisidir. "Bursa'da Zaman" şairi, bu denli rahatsız, huzursuz ve oldukça mutsuz olmasına rağmen yine de günlüklerinde sadece kendine odaklı edebî ve estetik kaygılarla yazdıkları üzerine düşünür (Esen, 2012: 103). Onun günlükleri genellikle anlık dikkatini ve tahassüslerini kaydeden kısa cümlelerle doludur (Koç, 2014: 164). Anlam derinliği olan bu kısa cümlelerde Tanpınar'ın hayat hikâyesine yansımayan iç dünyasına ait bulgular vardır. Tanpınar, günlüğünde "Geçtiğim yollara bakıyorum. Bütün ömrüm etrafım ve kendim ile mücadele hiç olmazsa kendi kendimi hapis ile geçtiğini anlıyorum" der (2018: 294). Tanpınar, benliğinden sıyrılıp duygusalıktan

uzaklaştığı anlarda bu tür ifadelerle geçmişini sorgular.

Tanpınar'ın sosyal hayatta beklediği itibarı görmediğinden dolayı çevresine karşı kırgınlıkları vardır. Edebiyat çevresine şöyle sitem eder: *“Bugünkü edebiyat âleminde yüzde hiç olmazsa beş, fikirler benden. Benim adım yok ortada.”* (2018: 132). Fakat o, bu kırgınlıklarını dile getirirken kendisinden kaynaklanan eksiklikleri ve yanlışlıkları da fark eder. Günlüğünde geçen şu ifadeler yansıtıcı düşünceden kaynaklanır: *“Hakkımdaki sükût suikastının bir sebebi de belki benim. Edebiyatçılarla düşüp kalkmıyorum”* (2018: 291); *“Sosyali kaybetmiş olmanın cezasını çekiyorum. Beni şimdiye kadar ayakta tutan şeylerin hepsi kayboldular. Estetiğime inanmıyorum artık, çünkü her şeyi eskittiğimi hissediyorum”* (2018: 159). Tanpınar'ın günlüklerinde insani zaafı açıkça görüldüğü gibi sürekli kendisini sorgulayan, hatalardan kendisine de pay çıkaran idealist ve realist yönü de görülmektedir.

Tanpınar geçmişe baktığında az çalıştığını, az ürettiğini düşünür. Günlüklerinde *“Ben yalnız adamım ve bunu anlıyorum. Fakat hakikaten bir şey yaptım mı? Yirmi sene evvelin şiir diline bir şeyler getirdim, ama bundan ne çıkar?”* (2018: 63) veya *“Az iş yapmadım. Fakat yaptıklarım beni tatmin etmiyor”* (2018: 323) gibi ifadeler kullanır. Tanpınar'ın geçmişiyle ilgili pişmanlıkları çoktur. Günlüğünde şöyle der: *“Neyim? Kimim? Nelere muvaffak oldum? Hiçbir şey yapamadım mı? Ah, bir kere olsun kendi dışıma çıkıp kendimi görebilsem! Neye yarar?”* (2018: 73). O, günlüklerinde sürekli geçmişini sorgulayan ve kendini eleştiren bir ruh hâli içerisinde. Fakat bu ruh hâli içerisindeyken kendini duygularının eseri etmez. Çalışması ve üretmesi gerektiğini bildiği için *“Benim için mühim olan bundan sonrası...”* der (2018: 73). Vaktini sıkıntılı hülyalar yerine faydalı şeylerle geçirmesi gerektiğini düşünür. Boşa harcadığı zamanlar için de şöyle der: *“Daima birkaç ay ötede hatta birkaç sene ötede yaşıyorum. Hülyaya sarf ettiğim saatleri çalışmaya sarf edebilsem”* (2018: 102). Geçmişini sorgulayan Tanpınar, pişmanlık duygusu içerisinde. Fakat geleceğe dair ümitleri vardır. Günlüğünde iç muhasebesini yaparken kullandığı şu ifadeler de dikkat çekicidir:

“Zaman azaldı, sermayeyi israf devri geçti. Sihatli bir iç âlem rejimi. Ye'se kapılmamak lazım. Her okuduğunu kendine çevrilmiş bir silah yapmaktan vazgeç. Yapabileceğini yap; azami gayretinle yap. Olura bağlama, çalış, güçlüğü atlama, ara, değiştir ve bul; fakat lüzumsuz yere kendini zehirleme. Sanatkârın kendisini tenkidi intihar şekline gitmemelidir... Bir ihtiyarın da sevebileceği şeyler vardır. Sevgi kapısı kapanmaz, unutmama... Geç kaldım deme... Yalnızlığını iyice yokla ve beyhude ile doldurma. Yalnızlığın seni asla götürür. Allah'a ve muadiline” (2018: 239).

Tanpınar, geçmişini sorgularken yıkıcı olmamaya çalışır. Kendisini hayatın gerçeklerinden koparacak söylemlerden uzak durur. Onun idealinde sürekli, düşünen, üreten ve itibarı olan bir “ben'e” ulaşma çabası vardır.

Tanpınar'ın yansıtıcı düşüncelerde bulunduğu bir başka konu evlilik hayatıyla ilgilidir. Ellili yaşlara geldiğinde eş ve evlat eksikliğini daha da derinden hisseden yazar, günlüğünde şöyle der: *“Keşke evlenmiş olsaydım ve ferdi saadet düşüncesi kafamda bu kadar zalim bir hedef olmasaydı. Bir duvarın arkasında gibi yaşıyorum”* (2018: 65). Kendisini sorguladıkça eksikliklerini, hatalarını fark eden Tanpınar, yaşadığı sorunlara çözüm üretme gayreti içerisinde olmuştur. Onun günlüklerinde bir yandan sorgulayan, eleştiren bir yandan da onaran, üreten ve tutunan iki karşıt tematik güç vardır. O, yansıtıcı düşündüğü anlarda onaran, üreten ve tutunan tematik gücün temsilcisidir. Edebiyatın hemen hemen her alanında çok sayıda nitelikli eser kaleme alan Tanpınar, günlüklerinde sanatçı, akademisyen ve siyasetçi kimliğinin dışında hayalleri, aşkları, hırsları ve kırgınlıkları olan sade bir vatandaş kimliğiyle konuşur. Onun günlüklerindeki iç konuşmaları söylendiği sosyal ve psikolojik şartlarda değerlendirmek gerekir.

Türk edebiyatında günlük türü denilince akla ilk gelen isimlerden biri de Nurullah Ataç'tır. Ataç, 1 Ocak 1953 yılında kaleme aldığı günlüğünde çocuk yaşlarda günlük tutmamanın pişmanlığı içerisinde. Günlüğünde şöyle der: *“Bu yaştan sonra başlanır mı öylesine? İsterdim doğrusu, benim de çocukluğumdan, hiç olmazsa gençliğimden beri tutulmuş bir güncem olsun isterdim. Kendi kendimi bulurdum onun sayfalarında”* (1998a: 11). Ataç günlüklerinde Monsieur Guinea'dan etkilendiğini açıkça dile getirir. Günlüğünde özentinin bir sanatçı için eksiklik olmadığını savunur.

Nurullah Ataç, aruzla şiir yazan şairleri ve bu şiirlerden zevk alan okurları bir dönem eleştirse de zamanla bu düşüncelerinin yanlışlığını fark eder. Günlüğünde konu hakkında şöyle der:

“Düşünüyorum da: ‘Asıl onlar haklı değil mi?’ diyorum kendi kendime. Bir ezgi dinler, bir bülbülün ötmesini dinler, bir törenin hiç değişmez, anlaşılmaz sözlerini dinler gibi dinliyor onlar şiiri, böylece de şiirin özüne, ta kaynaklarına gitmiş oluyorlar. Biz yanılıyor, şiirde bir yenilik, yeni bir görüş, yeni bir duyuş, yeni bir düşünüş, yeni yeni biçimler aradığımız için biz yanılıyor. Ama olmuş bir kere olanlar, ayırmışız şiiri kaynaklarından, bir tören olmaktan çıkarmışız onu, kendimize göre bir şiir anlayışı kurmuşuz, artık onlarla, onların şiirleriyle uzlaşamayız, o şiirle yetinemeyiz, onların acunu bize, bizim acunumuz onlara kapalı” (1998a: 14).

Ataç, 27 Ocak 1953 tarihli günlüğünde klasik şiire karşı gösterdiği tepkiyi haksız bulduğunu dile getirir: “Şiirden anlamak değildir elbette bu, ama bunu yıkmaya kalkmak hakkımız mıdır? Acaba en doğru şiir anlayışı, şiir karşısında en doğru davranış o değil midir? Bizler, bir yandan şiirde manaya bakılmaz diyoruz, bir yandan da o gibi şiirleri, manaya bakmaksızın sevenlere kızıyoruz!” (1998a: 23) Ataç 8 Ocak günlüğünde de “Ben ne dersem diyeyim, o taze şiirin ‘itibarı bâki’ kalacak.” ifadelerini kullanır (1998a:37).

Ataç, “Günce”sinde” Cumhuriyet sonrası Türk şair ve yazarları hakkında da yansıtıcı düşüncelerde bulunur. Bir dönem Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın öykülerini Halit Ziya Uşaklıgil’in öykülerinden daha üstün tuttuğunu dilen getiren yazar, sonraki okumalarında Uşaklıgil’in daha gerçekçi ve nitelikli öyküler kaleme aldığı söyler:

“Ben de bilineyim (itiraf edeyim) suçumu, uzun yıllar Hüseyin Rahmi’nin öykülerini Halit Ziya Uşaklıgil’inkilerden üstün tuttum. ‘Bizi daha iyi gösteriyor onlar.’ dedim. Geçenlerde Mürebbiye’yi yeniden okumaya kalktım, okunmuyor, dayanılmaz bir bayağılığı var. Hüseyin Rahmi’nin öyküleri, bizim o yıllardaki yaşayışımızın gözgüsü (aynası) imiş, onlarda birer belge niteliği varmış. Öykücüye, yazara düşen, ortaya belge yığmak mıdır? Öyle olsa bile öteki öykülerin de birer belge niteliği yok mudur? Belli bir çağda, bir toplumun nite yaşadığını göstermiyorsa bile ne türlü yaşayışa özendiğini, neler kurguladığını gösteriyor” (1998b: 136).

Ataç’ın Refik Halit Karay’la da ilgili ön yargıları olmuştur. 30 Mart 1954 tarihli “Bay Refik Halit Karay sevdiğim yazarlardan değildir” diyen Ataç, bir gün sonraki günlüğünde şöyle der:

“Dün sinemada Nilgün’ü gördükten sonra Bay Refik Halit Karay’ı düşündüm. Sevmesine sevmem ya, öyle bir filmin başında adı görülecek yazarlardan da değildir, ondan çok yüksektir. Kirpi’nin Dedikleri, doğrusu, cesaretli yazıydı. Unutmayalım ki Bay Refik Halit Karay, bugün çok kimselerin yazdığı, ‘yaşayan dil’ dediği Türkçeyi kuranlardandır” (1998a: 184).

Ataç, günlüklerinde bazı şair ve yazarlarla ilgili ön yargılarını açık yüreklilikle dile getirir. Bir dönem beğenmediği, eleştirdiği yazarları tanıdıkça ve eserlerini okudukça onlara karşı ön yargıları değişir. Nurullah Ataç, günlüklerinde okuma kültürüyle de ilgili yansıtıcı düşüncede bulunur. Günlüğünde verdiği bir örnekle kendisini eleştirir:

“Ben de sanki ne diye okuyorum o Simenon un kitabını? Biliyorum neden okuduğumu, birtakım yazarlar, benim de sevdiğim yazarlar onu övdüler de onun için okuyorum. Monsieur Gide bile onu beğendiğini söylerdi. Aldanmış, o da birtakım pırıltılara kapılmış... Şu ‘polis romanları’ merakı da böyle bir aldanmadan doğuyor; hiçbiri, hiçbiri ilginç değil o romanların, hepsi de boş şeyler. Ben de birçoğunu okudum. Pierre Very’ninkileri, Dorotby Sayers’inkileri, Agatba Christie’ninkileri beğendiğimi, güzel bulduğumu sandım, kendi kendimi aldattım” (1998a. 16).

Ataç, entelektüel bir yazardır ve seçici bir okurdur. Günlüğünde bir dönem popüler kültürün etkisiyle kitaplar okuduğunu ve bunda da yanıldığını dile getirir. Ataç’ın okuma kültürüyle ilgili yansıtıcı düşünceleri bilgi, birikim ve tecrübesinin kaynaklarını göstermesi açısından önemlidir.

Ataç’ın günlüklerinin ana teması öz Türkçedir. Günlüklerinde konuşma ve yazı dilinin birliğini savunur. Dille ilgili savunduğu görüşlere yansıtıcı düşüncelerle sahip olmuştur. Günlüğünde şöyle der.

“Özenmesine özeniyoruz ya, başarabiliyor muyuz? Bizim yazılarımızın dili bir mi konuşma diliyle? Çarşıda pazarda konuşulan dille? Doğrusunu söyleyeyim: Başaramıyoruz. Biz okuryazarlar konuşma Türkçesini unutmuşuz, yitirmişiz de onun için başaramıyoruz. Biz de okula gittik çocukluğumuzda, bize de öğrettiler yazı dilini, kesin kuralları bellettiler, fiil hep sona gelmelidir dediler, biz de inandık, belledik o dersi, kafamız öyle yoğruldu, o kurallara göre konuşmaya başladık.

Kitaplar okuduk: Onlar da bize öğretilen kurallara göre yazılmıştı, dilimiz gerçekten öyledir sandık. Sonra da dinledik çarşı pazar konuşmasını. Baktık ki kitaplardaki dilden daha açık o, daha canlı, daha sıcak” (1998a: 43).

Öz Türkçe savunucusu olan Ataç’ın kendisiyle ilgili bir başka öz eleştirisi üslubuyla ilgilidir. Ataç, yazılarında öz Türkçe adı altında türettiği sözcüklerin anlaşılmadığını itiraf ederek bu noktada kendisini eleştirir:

“Geçen, genç yazarlarımızdan biriyle konuşuyordum, o takıldı buna. ‘Neden değiştiriyorsunuz böyle? Sizden öğrenenler var, şaşırtıyorsunuz onları.’ dedi. Böyle düşünmeyi doğru bulmuyorum ben. Biz yeni dilin kuruluş çağındayız, bocalamalarımız olur, yanılmalarımız olur. Birtakım kavramlara Türkçe adlar arıyoruz, buluyoruz bir ad, sonra bakıyoruz ki o ad o kavrama gerçekten uymuyor, başka bir anlamı var, ya da başka bir anlam yükleniyor” (1998b: 132).

Ataç, ideolojik bir söyleme dönüştürdüğü öz Türkçe hakkındaki görüşlerini günlüklerinde bu şekilde sorgulamaktadır. Ataç’ın dil ve üslubu Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç gibi dönemin bazı yazarı tarafından eleştirilmiştir. Günlüklerdeki yansıtıcı düşünceler, onun da bu konuda kendisini eleştirdiğini göstermektedir.

Ataç’ın sağlığıyla da ilgili pişmanlıkları vardır. Şeker hastalığına yakalandığı süreçte yaşadığı ruh hâlini günlüklerinde anlatır. İlk dönemlerde doktorların tavsiyelerine uymakta zorlanan Ataç, zamanla doktor tavsiyelerinin önemini daha iyi anlamıştır. 7 Ekim tarihli günlüğünde sağlığıyla ilgili pişmanlıklarını anlatır:

“Eskiden böyle şeylere kazanamayacağımı, ucunda ölüm de olsa tembihlere, öğütlere uymayacağımı sanırdım. Meğer insan ne kadar da bağlanıyormuş hayata! Yaşasın, soluğunu alsın versin de ne türlü olursa olsun! Bunda, bu ölüm korkusunda bir küçüklük, mızızlık olduğunu da sezmiyor değilim” (1998a: 113).

Ataç, sosyal hayatın içindedir. Günlüklerinin büyük bir kısmında dışa yönelik eleştiriler yapar. Günlüklerinde ara ara dış dünyanın iç dünyasına bakan yönlerini de anlatır. Gaziantep, Kahramanmaraş, Adana ve Antakya’ya gibi bazı illeri ziyaret eden Ataç, bu yerleri daha önce gezip görmediği için üzülmüştür. Bu üzüntüsünü yine yansıtıcı düşüncelerle dile getirir: *“Gençliğimde, yorgunluğa dayanabildiğim günlerde niçin yolculuğa çıkmamışım? Aklıma bile gelmezdi. Hep terstir benim işlerim. Gençlikte yapacaklarımı yaşlılık günlerime bıraktım...” (1998a: 402).* Ataç günlüklerinde küçük, sırdan ve basit dertlerini anlatır. Okuyucu onun dertlerinde, pişmanlıklarında ve itiraflarında kendinden bir şeyler bulur.

“Yeryüzü Korkusu” ve “Anılarda Görmek” günlüklerinin yazarı Oktay Akbal’ın asıl mesleği gazeteciliktir. Hayatının büyük bir bölümünü köşe yazarlığı yaparak geçiren Akbal’ın günlüklerinde özel hayatına, hayat felsefesine ve mesleğine dair yansıtıcı düşünceler bulunmaktadır. Günlüklerine göre Akbal, mesleğinde yansıtıcı düşüncelerle ilerlemiştir. Köşe yazarlığı yaptığı dönemde sürekli kendisini sorgulayan ve eleştiren bir yanı vardır. “Yeryüzü Korkusu” günlüğünde şöyle der:

“Dizi dizi sabah gazeteleri. Daktiloya kâğıdı taktım. Bekliyorum ilk cümleyi. Bilmiyorum nasıl olacağını, neden söz açacağımı, neyle başlayıp neyle bitireceğimi. Gazetelerde haberler, başlıklar çılgın atıyor. Beni yaz, beni yaz, beni yaz. Yüzlerce yazı konusu. Bir çırpıda dolacak sayfa. Ama üç beş dakikada okunup atılacak bir yazı, birçok yazı. Ne çok yazıyorlar böylelerini. Ben de yazıyorum ya! Yazık ediyoruz kendimize. Bunu, daha başarılı yazılar, yapıtlar ortaya koyabilecekken bunu yapmayı gündelik olaylar yazanlar için söylüyorum” (1983: 13-14).

Akbal, mesleğini sorguladıktan sonra farklı türde daha kalıcı eserler vermesi gerektiğini düşünür. Yazarın şiir, öykü ve roman türünde kaleme aldığı eserler bu yansıtıcı düşüncesinin birer sonucudur. Akbal’ın “Anılarda Görmek” günlüğünde köşe yazarlığıyla ilgili yansıtıcı düşünceleri vardır. Şöyle der:

“Vatan’da sekiz yıldır çıkan fıkralarım iki çekmeceyi dolduruyor. Üstelik çoğu yok. Zamanında kesip saklamak gerekirdi, yapmamışım. Şimdi o yazıları koleksiyonlarda arayıp bulmak gerekecek. Gazete yazıları deyip geçmişim. Oysa 1956’dan bu yana hemen hemen her gün yazdığım bu fıkralar günce yaprakları gibi. Çoğu gündelik politikanın akışını izleyen yazılar. İnönü, Menderes, Bayar, Gülek, Gümüşpala, Alican vb. ünlü kişilerin adları bol bol geçiyor. Unutmuşum neler

yazdığımı, şaşkın şaşkın okuyorum yeniden. Neler olmuş, neler geçmiş! Neler yazmışım! Yıllar akıyor, gene aşağı yukarı aynı şeymiş, birtakım harfler yer değiştirmiş, yeni partiler kurulmuş” (Akbal, 2004: 68). Yazılarında tekrara düşme endişesini taşıyan Akbal, sürekli eski yazılarını sorgular. Neyi, niçin ve nasıl yazdığını düşünür. Yazılarında yeni fikirler ortaya koymak için eski yazılarını göz önünde bulundurur.

Oktay Akbal, günlüklerinde yurt dışı seyahatlerini anlatırken dış dünyadan çok iç dünyasına yönelir. Tayland’ın başkenti Bangkok’a gittiğinde kaldığı konforlu lüks mekânı İstanbul’da yaşadığı mekânla karşılaştırır. Akbal, günlüğünde Levent’teki bahçelerin güzelliğinden ve yeşilliğinden söz eder. Geçmiş ana transfer eden yazar, sahip olduğu güzelliklerin farkına varır. Bu farkındalıkla günlüğünde mutluluk özlemini dile getirir:

“Saat benim saatimle beş buçuk, Bangkok’a geliyoruz, burada saat sabahın onu. Kahvaltı geldi. Pirzola, omler, reçel. Karmakarışık bir yemek. Biraz yenmeli. Levent’te de kalktınız, bahçe yemyeşildir, sabah yeşili. Şöyle huzurlu, tatlı bir yaşam süremedik diyorum. Yaşamadık istediğimiz gibi. Yaşamayacak mıyız hiç?” (1983: 31-32).

Oktay Akbal’ın ellili yaşlara geldiğinde söyledikleri dikkat çekicidir: “Korkuları büyütme, sorumlulukları ağırlaştırma, yaşamdan kaçma... Bütün bunların ne denli yanlış olduğunu anlamak için elli yaşa gelmek gerekliymiş.” (1983: 135). Akbal, geçmişini sorguladığında hayat yükünü boş yere ağırlaştırdığının farkına varmıştır. 30 Haziran 1973 tarihli günlüğünde “Nerede 1973’teki ben, nerede 1946’daki. İki yabancı birbirine... Tanıyamazlar birbirini...” ifadelerini kullanır (1983: 139).

Akbal’ın günlüklerinde sürekli sorgulayıcı bir tavır vardır. O, bunu yaparken ya bir obje ya bir olay ya da bir olgudan ilham alır. Eski defterini karıştırırken defterin arasında bazı notlar bulmuştur. Bu notları niçin tuttuğunu hatırlamayan yazar bu konuda kendisini eleştirir:

“Yazmışım bunları bir kâğıt üstüne. Defterin arasına koymuşum. Hem de bu temmuz gününün yaprağına. Bir şeyler duymuş düşünmüş olmalıyım bunları not ederken. Neydi acaba? Hatırlamam imkânsız. Yalnız bu alıntıları değil, o an duyduklarımı da yazmalıydım. Şimdi şu sözleri okudukça, üstlerinde düşündükçe bambaşka, yepyeni şeyler çağırıyor bende. Ama en çok ‘Hiçbir suçlu kendi yargıçlığından kurtulamaz’ mısraını beğendim. En acımasız yargıç kuşkusuz kendimize. Gerçekten bir insan olmuştuk, olabilmışsek... (Akbal, 1983: 41).

Akbal, günlüklerinde öykücülük yönünü de eleştirir. Öykülerinde tekrara düştüğünü ve karamsar ruh hâlini öykülerine yansıttığını söyler. Günlüğünde duygularını sıcaklığına anlatır:

“Girdim içeri, yatağa uzandım, güneş çekiliyor yavaş yavaş. Son öykülerimden birini buldum. Nasıl da umutsuzmuşum, nasıl da yenikmişim, durup dururken ‘Yok düş yok, hayal yok. Anlam aramak yok. Ölüm, o var işte. Bugün yarın... Şu kapının, bu yolun ardında. Şu merdiveni inince, karşıki yola çıkınca.’ Şimdi ölüm diye bir şey yok. Zor yakalar beni! Kaçacağım ölümden de, ölümsü duygulardan da... Ne gereği var yaşamak dururken ölmeyi istemenin, beklemenin...” (1983: 112). Akbal günlüğünde daha önce hissettiği umutsuz ve ölümsü duyguları hatırlar, yansıtıcı düşüncelerle öykücülük yönünü sorgular.

Akbal, “Anılarda Görmek” adlı günlüğünde de öykücülük yönünü eleştirir. Çeşitli yargılar, çeşitli değerlendirmeler, çeşitli görüşler taşıyan bu öyküleri artık beğenmediğini söyler. Bu konudaki yansıtıcı düşünceleri şöyledir:

“On yıl, yirmi yıl önce yazdığım öykülerle bugünkü ‘ben’ arasında hem yakınlık, hem de öylesine bir yabancılık var ki! O öyküleri yazmışım bir kez, onlar kendi yaşamlarına almışlar, çeşitli yargılar, çeşitli değerlendirmeler, çeşitli görüşler karşısında yalnızlar şimdi. Öylesine yalnızlar ki ben bile yanlarında değilim, zaman zaman karşılarındayım!” (Akbal, 2004: 26).

Oktay Akbal “Yeryüzü Korkusu” ve “Anılarda Görmek” günlüklerinde yazarlık yönünü, sosyal ilişkilerini, siyasî ve edebî görüşlerini sorgular. Hayat tecrübesini anlattığı günlüklerinde yansıtıcı düşüncelerle sosyal mesajlar vermeye çalışır.

Hayatı gönül gözüyle okuyan Cemil Meriç’in de günlüklerinde geçmişle ilgili pişmanlıkları vardır. O, bilgi birikimi ve tecrübesini pişmanlıklarından çıkardığı dersler üzerine inşa etmiştir. Kaygı ve korku psikolojisiyle kaleme aldığı günlüklerinde pişmanlıklarını yansıtıcı düşüncelerle anlatır. Cemil Meriç, görme duygusunu yitirdikten sonra hayata daha karamsar bakar.

Duygularının esiri olmamak için de sürekli üretmeye, sosyal hayatın içinde olmaya çalışır. Bedbin ruh hâli içinde bulunduğu anlar için “*Uzun sürmüyor. Uzun sürse deliririm*” ifadelerini kullanır (2014: 318). Meriç, “*Böyle zamanlarda çevremi kırmamak için bütün terbiyemi, bütün insanlığımı - ne kalmışsa- seferber etmem gerekiyor*” der (2014: 319). Jurnal yazarı, bendin anlarında enerjisini yine iç dünyasından alır. Mümkün olduğunca karamsar duygulardan ve çaresizlikten kurtulmaya çalışır. Bütün olumsuz şartlara rağmen hayata tutunması gerektiğini düşünür. Günlüklerinde geçen “*Evet, kör bir kuyuya düşer gibi oluyorum zaman zaman. Dış dünyayla bağlarımı koparmamam lâzım. Her şeye rağmen sevmek... Herkesi sevmek. Karımı, çocuklarımı, dostlarımı. Ölmeden önce ölmek çok cazip*” (2014: 260) ifadeleri onun zorluklara karşı direnen yönünü göstermektedir.

Meriç, günlüklerinde dertleri, hayalleri ve idealleri olan üçüncü bir şahıstan söz eder. Bu şahıs, genç yaşta gözlerini kaybeden Cemil Meriç’ten başkası değildir. 02. 02. 1963 tarihli günlüğünde duygularını dile getirirken şöyle der: “*Bazan şükrediyor körlüğüne. Felaketine dört elle sarılmak istiyor. Körlük bir nevi ölüm. Hayır, ölümden çok daha beter bir işkence. Öldükten sonra yaşamak gibi bir şey*” (2014: 87). Genç yazar, içine kapandığı anlarda mantıklı ve realist olmaya çalışır. Jurnal I’de geçen “*Felaketlerimiz üzerinde durmak, dikkatimizi fizik ve manevi yaralarımıza teksif etmek bizi köstebeklerle aynı seviyeye indirir*” (2014: 44) ifadeleri, Meriç’in mantıklı ve realist yönünü göstermesi bakımından önemlidir.

Günlüklülerinden anlaşıldığına göre Cemil Meriç, hassas ve kırılgan bir ruha sahiptir. Körlük psikolojisi iç dünyasını oldukça etkilemiştir. Fakat o, bu psikolojiden yansıtıcı düşüncelerle kurtulur. “*Sanatkâr yaralarını göz önüne sererek merhamet dilenen bir çanak yalayıcı değildir*” (2014: 108) sözleri onun dirayetli ve idealist yönünü gösterir. 6 Mart 1983 tarihli günlüğünde de “*Gözlerimi kaybettikten sonra ideal bir mutluluk düşünemezdim. Ama hayatı yine de seviyordum. Zilletleri, korkuları, bitip tükenmeyen endişeleri ile*” der (1998: 343). Meriç görme yeteneğini kaybetmekle iç dünyasında buhranlar yaşamıştır. Fakat o, bu ruh halinin esiri olmayıp sürekli üretmiş; kendisini yenilemiş; zorluklar karşısında mücadele etmeye çalışmıştır.

Günlüklerinden anlaşıldığına göre Cemil Meriç, duygusal bir insandır. Gençlik aşklarını, hayallerini, ümitlerini samimi duygularla anlatır. “*Quinze-Vingt Geceleri*” başlıklı günlüğünde geçmişte yaşadığı aşkları tek tek itiraf eder. İçindeki boşluğu doldurmak için aşka yönelen Meriç günlüğünde şu itiraflarda bulunur:

“*Sevmek zorundaydı. Yirmi iki sene kadınsız yaşamıştı. Kadınla nasıl konuşulur bilmiyordu. Güveni yoktu kendine. Hiç mi hiç güveni yoktu. İzdivaç teklif edebileceği her kadına evlenelim dedi. Ne yapabilirdi başka? Başka şekilde bir kadına sahip olabilmeyi aklından geçiremiyordu ki. Bütün kadınlar reddettiler. Bütün kadınlar*” (2014: 102).

Romantik duygular içinde yazılan günlükler Meriç’in hassas, kırılgan ve arayış içinde olan ruhunu yansıtmaktadır.

Cemil Meriç, günlüklerinde ailesine karşı sorumluluklarından da söz eder. Yansıtıcı düşüncelerinden anlaşıldığına göre çocuklarının yüzüne karşı dile getiremediği pişmanlıklarını ve hatalarını günlüklerinde dile getirmiştir. Vaktinin büyük bir bölümünü okumaya, araştırmaya ayıran Meriç, uzun yıllar çocuklarını ihmal ettiğini düşünmüştür. Günlüğündeki şu ifadeler açık yüreklilikle dile getirdiği itiraflardır:

“*Çocuklarıma tereddütlerimden, istifhamlarımdan ve bedbinliklerimden başka miras bırakamayacak mıyım? Marx doğru söylüyor, evvela mürebbinin terbiyeye ihtiyacı var* (2014: 207). Meriç, geçmişini sorguladığında çocukları için gerektiği ölçüde verimli olmadığını düşünmektedir.

Cemil Meriç, 23.2.1963 tarihli “*Bir Babanın Şikâyetleri*” başlıklı günlüğünde babalık yönünü sorgular. Oğluna hitaben yazdığı günlüğünde şöyle der: “*Hafızanda çatık kaşlı bir hatıra olarak yaşamak istemezdim*” (2014: 120). Suçluluk psikolojine kapılan Meriç, günlüğünün sonunda yansıtıcı düşüncelerini dile getirir: “*Mazim günahlarla dolu, hatalarla dolu. Ama yoluma ışık tutan olmadı. Olsa ne değişecekti bilmem. Ne var ki çocuklarıma karşı bilerek hiçbir kusur işlemedim. Hatalarım cehaletimden*” (2014: 120). Çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmediğini düşünen Meriç, pişmanlık duygusu içerisindedir. Bu konudaki yansıtıcı düşünceleri hayatının bir dönemiyle sınırlıdır. Meriç yansıtıcı düşüncelerin sağladığı tecrübeyle aile ilişkilerinde başarılı ve faydalı olmaya çalışmıştır.

Cemil Meriç, sürekli okuyan ve sürekli üreten entelektüel bir yazardır. Günlüklerinden anlaşıldığına göre okuma ve yazma heyecanını kendi iç dünyasından alır. Bunu da sağlamak için yansıtıcı düşüncelerde bulunur. “Kırk Ambar” yazarı, kendisini sorguladıkça daha fazla okur ve daha fazla da üretir. Yansıtıcı düşünce örnekleri arasında şöyle der: “*Uyku ile uyusukluk arasında rakeden bir hayat. Beklediğim bir şey yok. Dersler tatsızın tatsız. Kendimi bir işe bağlayamadım. Felâket şurada ki bu günler de sınırlı. Çalışmam gereken saatlerde paçavralaşmış bir idrakle baş başayım*” (2014: 147); “*Hayır hayır... Bu çemberi mutlaka parçalamalı, kendimi verebileceğim bir işe başlamalıyım. Öyle bir durumdayım ki utandığım için yataktan kalkıyorum. İzzet'ten utanıyorum. Sonra? Sonrası yok*” der (2014: 147).

Meriç 31. 12. 1963 tarihli günlüğünde bir yıllık hayat serüvenini değerlendirir. “Bir Yılın Bilançosu” başlıklı günlüğünde ulaşamadığı hedefleri ve gelecek yıla dair beklentilerini anlatır. 1963 yılını verimsiz ve faydasız geçirdiğini düşünür. Bu yılda birkaç kitap okumuş, sadece iki konferans vermiş, “Emile” tercümesini ve “Hint Edebiyatı’nı” yayımlamamıştır. Bunları da kendisi için yetersiz görür. Günlüğünde bir yıllık mazisini şöyle anlatır:

“*Geçen yıl içinde birtakım ümitlere kapıldım. İtiraf edilen veya edilmeyen ümitler. Hiçbiri gerçekleşmedi. Ama herhangi bir felakete de uğramadım. 1963 yılı hayatımın kötü yıllarından biri sayılmaz. Çok zaman kaybettim. Çok zaman ve biraz ümit. Yaşamak da bu galiba*” (2014: 285).

Geçmişini sorgularken pişmanlıklarını dile getiren Meriç’in gelecek yıla ilgili ümitleri vardır. Gelecek yıla dair hayallerini metaforlarla anlatır: “*64’e büyük ümitlerle girmiyorum. Hiçbir programım yok. Yol, yola çıktıktan sonra belirir. Balta girmemiş bir orman, istikbal. Hangi tarafa sapacaksın? Cihangirlik rüyaları görmüyorum artık*” (2014: 285).

Cemil Meriç “Bir Yılın Otopsisı” başlıklı günlüğünde de yansıtıcı düşüncelerini dile getirir: “*Korkular, vehimler, vesveseler... Takvimden koparılan yapraklarla yok olan bir yıl. Dış âlemde hiçbir değişiklik yok*” der (1998: 313). 1981 yılında “Yeni Devir” gazetesinde çıkan “aydın”, “Batılma”, “kültür ve ideoloji” konulu birkaç makale dışında yeni fetihler gerçekleştirmediği için kendisini yine eleştirir. “Kırk Ambar’ın” ödüle layık görülmesi ise onu mutlu etmiştir.

Meriç, engelli olmasına rağmen sürekli sosyal hayatın içindedir. Davet edildiği konferanslara, panellere ve seminerlere mümkün olduğunca katılmaya çalışır. Bu sebeple geniş bir sosyal çevresi vardır. Günlüklerinde yakın çevresiyle de ilgili yansıtıcı düşüncelerde bulunur. Bir dönem tavırlarını, üsluplarını veya eserlerini eleştirdiği sanatçı dostlarını sonradan yansıtıcı düşüncelerle tekrar değerlendirir. Çünkü onların da kültürel birikimine katkı sağladığını düşünür. Eleştirdiği yakın dostu İzzet Bey için şöyle der: “*Ama hayatımızı tanzim eden onlar. İzzet olmasa ne Hint yazılabilirdi, ne Jurnal. Her ibda sayılamayacak kadar çok âmillerin eseri*” (1998: 313). Günlüklerdeki bu tür ifadeler yazarın kadirşinaslığını göstermesi bakımından önemlidir.

6. SONUÇ

Araştırma kapsamında incelenen günlüklerde yazarların sık sık kendilerini sorguladıkları ve pişmanlıklarını dile getirdikleri tespit edilmiştir. Yazarlar öz eleştiri yaptıkça doğru bilgiye ulaşmakta ve hayatlarıyla ilgili yeni yeni kararlar almaktadırlar. Günlüklerde yazarların özel hayatları, siyasî görüşleri ve sanat anlayışlarıyla ilgili yansıtıcı düşünceleri bulunmaktadır.

Nurullah Ataç, günlüklerinde genellikle sanat anlayışıyla ilgili yansıtıcı düşüncelerini dile getirir. Eski geleneğe karşı olup öz Türkçenin kuvvetli bir savunucusu olan Ataç, günlüklerinde bu konuda ön yargılarının olduğunu itiraf eder. Yazar, okudukça doğru bilgiye ulaştığını ön yargılarından kurtulduğunu dile getirir. Günce yazarı, bir dönem sanat yönünü Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan daha düşük gördüğü Halit Ziya Uşaklıgil’e haksızlık ettiğini; beğenmediği Refik Halit Karay’ın aslında Türkçe’nin gelişimine büyük katkı sağladığını itiraf eder. Nurullah Ataç’ın günlüklerindeki bu tür dışa dönük yansıtıcı düşünceler, Türk eleştiri tarihi açısından önemlidir.

Tanpınar’ın yansıtıcı düşünceleri genellikle metafizik kaygılardan kaynaklanır. Parasızlık ve yalnızlık Tanpınar’ın en büyük ızdırabıdır. Fakat o, yansıtıcı düşündükçe kendisinden kaynaklanan hatalarının farkına varır. Günlüklerinde sosyal çevresinden uzaklaştığı, zamanında evlenmediği ve az okuyup az ürettiği için kendisini eleştirir.

Cemil Meriç'in yansıtıcı düşünceleri Tanpınar'la benzer özellikler göstermektedir. Her iki yazarın da benzer sıkıntıları ve benzer psikolojik özellikleri vardır. Cemil Meriç de günlüklerinde sık sık yalnızlık psikolojisinden, metafizik kaygılarından ve beklediği itibarı görmemesinden söz eder. Onun da günlüklerinde gelecekle ilgili kaygıları vardır. Fakat o, bu tür kaygıların esiri olmak istemez. Yansıtıcı düşüncelerle üretmesi ve hayata tutunması gerektiğini bilir. Sürekli yazması ve üretmesi bu bilinçten kaynaklanır

Oktay Akbal'ın yansıtıcı düşünceleri ise genellikle gazetecilik mesleği ve sosyal hayatıyla ilgilidir. Akbal'ın eline geçen fırsatları zamanında değerlendirmemesinden kaynaklanan pişmanlıkları vardır. Günlüklerinde yeni bir şeyler üretmek, tekrara düşmemek ve özgün olmak için sürekli arayış içinde olduğu görülür. Gazeteci yazar Oktay Akbal, yansıtıcı düşündükçe mesleğinde ilerlemiş farklı türde özgün eserler kaleme almıştır.

Araştırma kapsamında incelenen günlüklerin ortak teması pişmanlıklardır. Yazarlar pişmanlıklarını açık yüreklilikle itiraf etmişlerdir. Araştırmadan çıkan ortak sonuca göre pişmanlıklar ve itiraflar yazarların iç dünyalarını olgunlaştırmaktadır. Yazarların eserlerindeki estetik değer de olgunlaşan bu iç dünyalarından kaynaklanır

Günlükler, yazarların biyografilerinde yer almayan insani zaafalarını, çaresizliklerini ve ihtiraslarını yansıtmaktadır. Günlükler, sanatçıların rol model alınabilecek üstün vasıflarını yansıttığı gibi okuyucuyu hayal kırıklığına uğratan beşerî zaafalarını da yansıtmaktadırlar. Bu sebeple günlük okuyucusunun hayranlık duyduğu sanatçıyı öncelikle zaaflarıyla kabul etmesi gerekmektedir. Sanatçıların günlüklerinde itiraf ettikleri pişmanlıkları, yasak aşkları, korku ve kaygıları tamamıyla her insanda olabilecek zaaflardır. Günlüklerin bu yönü bilinmediği takdirde okuyucunun sanatçıya karşı olumsuz bir algısı oluşabilir. Bu sebeple günlük okuyucularının rol model aldıkları yazarları sanatçı kimliklerinin dışında insani zaaflarıyla kabul etmeleri gerekmektedir. Çünkü günlükler kişinin bir dostuna içini dökmesi ve bir dostuyla dertleşmesidir.

Günlüklerdeki yansıtıcı düşüncelerin farklı bir yönü de okurların hayatlarına ışık tutacak bilgiler içermeleridir. Günlüklerin bu bağlamda değerlendirilmeleri okuyucuların kişisel gelişimine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akalın, H. Ş. (Ed.) (2011). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Akbal, O. (1961). Günlüklerim. *Deneme Özel Sayısı, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, X(118), 788-789.
- Akbal, O. (1983). *Yeryüzü Korkusu*, İstanbul: Yazko Yayıncılık.
- Akbal, O. (2004). *Anılarda Görmek*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Akarsu, B. (2016). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Altınova, B. (2003). Kavram Karmaşası Çerçevesinde Edebî Bir Tür Olarak Hatıra, *Türkbilgi*, 6. 3-12.
- Andaç, F. (2011). Güncenin Taşdığı Zaman, Mustafa Şerif Onaran ve İbrahim Çelik (Ed.), *Nurullah Ataç* (ss.229-231), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Aruç, Y. N. (2007). *İbn Rüşd' ün Felsefi Düşüncesi*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Atabaş, H. (2011). Günce'lerdeki Nurullah Ataç, Mustafa Şerif Onaran ve İbrahim Çelik (Ed.), *Nurullah Ataç* (ss.423-460), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Ataç, N. (1998a). *Günce II 1953-1955*, İstanbul: Can Yayınları.
- Ataç, N. (1998b). *Günce II 1956-1957*, İstanbul: Can Yayınları.
- Aydoğan, A. (2012). *Düşüncenin Çağrısı Kant-Schopenhauer-Heidegger*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bakioğlu, A. ve Dalgıç, G. (2014). *Eğitimcilerde Yansıtıcı Düşünme*, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Başar, H. (2013). *Nasıl Düşünelim?* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Birsel, S. (1978). Bir Edebiyat Türü Olarak Günlük. Ruznameler, Günlük Yazarlarımız ve Batıdaki Örnekleri, *Milliyet Sanat Dergisi*. 297. 3-9.
- Bourneur, R. and Quellet, R. (1989). *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Hüseyin Gümüş (Çev.), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dewey, J. (1933). *How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process*. Boston: D. C. Heath and Company lication.
- Emre, İ. (2014). *Edebiyat Bilimi Teoriler, Yöntemler, Uygulamalar C.1*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Esen, N. (2012). Günlüklerdeki Tanpınar. *Ahmet Hamdi Tanpınar -Tanpınar Zamanı Son Bakışlar* (s. 100-106), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Ergen, G. (2014). Öğretimde Yeni Yönelimler ve Düşünme Becerileri, Çavuş Şahin ve Salih Zeki Genç (Ed.), *Öğretim İlke ve Yöntemleri* (247-290), İstanbul: Paradigma Akademi.
- Gökberk, M. (1993). *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Günay, M. (2010). *Felsefe Tarihinde İnsan Sorunu*, Adana: Karahan Yayınları.
- Güneş, F. (2012), Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32. 127-146.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tarihte Akıl*, (Çev.) Önay Sözer, İstanbul: Kabcacı Yayınları.
- Heimsoeth, H. (2014). *Kant'ın Felsefesi*, (Çev.) Takiyyettin Mengüşoğlu, Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Koç, M. (2014). Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay'ın Günlükleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Okuma Denemesi. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 1.(1), 161-177.
- Kurnaz, A. (2013). *Eleştirel Düşünme Öğretimi Etkinlikleri*, Konya: Eğitim Kitabevi.
- Lee H. J. (2005). Understanding and Assessing Preservice Teachers Reflective Thinking, *Teaching and Teacher Education*, 21 (1), 699-715.
- Meriç, C. (2014). *Jurnal I Yayına Mahmut Ali Meriç (Haz.)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, C. (1998). *Jurnal II Yayına Mahmut Ali Meriç (Haz.)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert, N. (2015) Günlük ve Mahrem, *Hece Günlük Özel Sayısı*, 222-223-224. 26-34.
- Platon, (1942). *Menon*, (Çev.) Adnan Cemgil, Ankara: Maarif Basımevi.
- Sarıcaoğlu, F. (2008). İslam Ansiklopedisi. (C.35, ss. 278-281) İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Osterman, K.F. and Kottkamp, R.B. (1993). *Reflective Practice For Educators: Improving Schooling Through Professional Development*, Newbury Park, CA: Corwin Press.
- Özdemir, E. (1990). *Örnekle Açıklamalı Edebiyat Bilimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Özden, H. Ö. (1996). *İbn-i Sina/Descartes Metafizik Bir Karşılaştırma*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2018). *Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başbaşa*, Zeynep Kermen ve İnci Enginün (Haz.) İstanbul: Dergâh Yayınları
- Ünver, G. (2003). *Yansıtıcı Düşünme*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yetkin, S. K. (1962), Günlük Üzerine, *Türk Dili Günlük Özel Sayısı*, XI (127) 432-433.
- Yıldırım, T. (2011). *Ömer Seyfettin Balkan Harbi Hatıraları*, İstanbul: Dün Bugün Yarın Yayınları.

Elektronik Kaynak

RTL 1 : <https://sozluk.gov.tr> Erişim tarihi: 20.06.2020

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, reflective thoughts in the diaries are determined. The aim of the study is to reveal the relationship of reflective thoughts with the inner worlds and life experiences of the authors. Reflective thoughts identified in the diaries will provide an opportunity to get to know the authors from different aspects.

Methodology

In this study, reflective thoughts in the diaries are determined. The aim of the study is to reveal the relationship of reflective thoughts with the inner worlds and life experiences of the authors. Reflective thoughts identified in the diaries will provide an opportunity to get to know the authors from different aspects.

A limited number of works have been written in Turkish literature. This study examines the diaries of Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cemil Meriç and Oktay Akbal, who are known for their critic aspects. Therefore, the universe sampling model is used in the research. In the study where qualitative research method is applied, reflective thoughts are determined by document analysis technique. The findings determined as a result of the research are evaluated in relation to the biographies of the authors.

Findings

The basic philosophy of reflective thinking is to question one's past and reach correct information with experience. In the diaries examined within the scope of the research, it is seen that the authors frequently question their past lives and express their regrets because they could not evaluate the opportunities they received. The feeling of regret is more evident especially in the diaries of Ahmet Hamdi Tanpınar.

Nurullah Ataç, one of the first names that come to mind when it comes to the type of diary in Turkish literature, is in the regret of not keeping a diary in childhood in her diary written on January 1, 1953. He says in his diary: "Will it start after this age? I wish I would have liked to have a diary since childhood and at least my youth. I would find myself on his pages" (1998a: 11). He clearly states that he was influenced by Monsieur Guinea in his paperclip diaries. He argues in his diary that wannabe is not a deficiency for an artist.

Reflective thoughts in the diaries of Oktay Akbal are generally related to the adventure of life. The author admits his regrets when he reaches his fifties in his diary: "It was necessary to grow fifty years old to raise fears, aggravate responsibilities, escape from life..." (1983: 135).

Blind psychology is the main theme of Meriç's diaries. There are many moments when he sees useless and disreputable. But he tries to get rid of the mood of the body with reflective thoughts. He does not use this shortcoming for self-pity and interest.

Cemil Meriç also questions his responsibilities to his family in his diaries. Meriç, who devotes much of his time to reading and research, thinks that he has neglected his children for many years. He describes his relationship with his children as follows: "Will I not be able to inherit my children other than my hesitations, resignations, and feelings? Marx says it right, first of all his governess needs training" (2014. 207).

Conclusion and Discussion

In the diaries examined within the scope of the research, it was found that the authors question themselves frequently and express their regrets. As the authors self-criticize, they get the right information and make new decisions about their lives. In the diaries, the writers have reflective thoughts about their private lives and their understanding of art for years.

The common theme of the diaries examined is regrets and confessions. According to the common result of the research, regrets and confessions mature the writers' inner world. The psychological depth and aesthetic value in the writers' works are also related to these internal worlds that have matured significantly.

The diaries reflect the human weaknesses, despair, and ambitions that are not included in the

biographies of the authors. The diaries reflect the artists' superior qualities that can be taken as role models, as well as the human weaknesses that disappoint the reader. For this reason, the artist, whose daily reader admires, must first accept the human weaknesses.

Thinking is a human ability. Man makes comparison, separation and unification with thinking ability; comprehend links and formats. Thinking in philosophy is an independent and unique act of mind. In this aspect, sensation differs from design and impression. If thinking turns to real objects, concrete thought; abstract thought becomes real if it turns to ideal objects

Systematic application of thinking types improves individuals' ability to realize knowledge, to solve problems and to generate ideas. Reflective thinking is one of the most effective methods of thinking among these species.

TÜRK DÜNYASI ÖĞRENCİLERİNİN UNESCO SOMUT OLMAYAN KÜLTÜR MİRASI DEĞERLERİNE İLİŞKİN BİLGİ VE DENEYİM DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Araştırma Makalesi / Research Article

Akkuş, Ç. (2020). Türk Dünyası Öğrencilerinin Unesco Somut Olmayan Kültür Mirası Değerlerine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 608-624.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.772492

Geliş Tarihi: 21.07.2020
Kabul Tarihi: 20.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Çetin AKKUŞ

Kastamonu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü

cakkus@kastamonu.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-6539-726X

ÖZ

Bu çalışmada Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye'ye lisans öğrenimi amacıyla gelmiş üniversite öğrencilerinin kendi ülkelerinin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi'nde yer alan kaynaklarına ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerini tespit etmek amaçlanmıştır. Ayrıca listede bazı ortak değerleri tescillenen Türk Dünyası ülkeleri öğrencilerinin bu değerlere ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerinin farklılığını saptamak hedeflenmiştir. Bu amaçla Kastamonu Üniversitesi'nde öğrenim gören Türkiye vatandaşı öğrenciler ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan'dan gelen toplam 399 öğrenciye ulaşılmıştır. Ulaşılan verilere tanımlayıcı istatistikler ve farklılık analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda en yüksek bilgi ve deneyim ortalamasına sahip ülke Kırgızistan olurken bunu sırasıyla Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Türkiye, Özbekistan takip etmiştir. Kültürel miras değerleri içerisinde en bilinen unsurlar; Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan için Nevruz, Kırgızistan için Kırgız Destan Üçlemesi, Özbekistan için Özbek pilavı ve Türkiye için Karagöz olmuştur. Vatandaşları tarafından en az bilinen unsurlar ise; Azerbaycan için Çevgen oyunu, Kırgızistan için ekmek (lavaş, yufka) yapma kültürü, Kazakistan için Doğan-Şahinle avlanma, Özbekistan için Katta Ashula ve Boysun ilçesi kültürel alanı, Türkmenistan için Geleneksel Türk halı yapım sanatı ve son olarak Türkiye için Işık Dili ve Semah olmuştur. Ayrıca ortak somut olmayan kültürel miraslardan Nevruz, Lavaş, Dede Korkut ve Âşıklık geleneğine ilişkin bilgi ve deneyim düzeyi ülkelere göre farklılık gösterirken, epik anlatıcılık için anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, Dünya Miras Listesi, Somut Olmayan Kültürel Miras, Türk Dünyası Öğrencileri, Kastamonu.

DETERMINATION OF THE KNOWLEDGE AND EXPERIENCE LEVELS OF TURKISH WORLD STUDENTS ON UNESCO ICH RESOURCES

ABSTRACT

The purpose of this research came from the Turkic Republics of Turkey to the undergraduate education of university students aimed their countries to determine the level of knowledge and experience relating to the sources of the UNESCO Intangible Cultural Heritage List. Also, it is aimed to determine the difference of knowledge and experience levels of students of Turkish World countries whose common values are registered in the list. For this purpose, a total of 399 students from Turkey, Azerbaijan, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan and Turkmenistan have been reached. Difference analyzes were made to the data reached. The country with the highest average knowledge and experience of the research it while Kyrgyzstan respectively, Azerbaijan, Kazakhstan, Turkmenistan, Turkey, Uzbekistan has followed. The most known elements among the cultural heritage values are; Nowruz for Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan, Kyrgyz Epic Trilogy for Kyrgyzstan, Karagöz for Turkey and pilaf for Uzbekistan. The least known elements by its citizens are; Çevgan game for Azerbaijan, bread (lavash bread, pastry) for Kyrgyzstan falconary for Kazakhstan, Katta Ashula and Boysun cultural District for Uzbekistan, Turkish carpet making art for Turkmenistan and finally

whistling language and Semah for Turkey. As a result of the research, while the level of knowledge and experience about the tradition of common intangible cultural heritage, Nevruz, lavash, Dede Korkut and minstrelsy differed by country, there was no significant difference for epic narration.

Keywords: UNESCO, World Heritage List, Intangible Cultural Heritage, Turkish World students, Kastamonu.

1. GİRİŞ

Somut olmayan kültürel miras, toplulukların destan, masal, hikâye, müzik, şarkı, dans, kuklacılık ve tiyatro, sosyal uygulamalar, ritüeller ve şenlikli etkinlikler, doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, geleneksel işçilik ve kültürel olarak önemli faaliyetlerin ve olayların meydana geldiği yerler ve alanlardan oluşmaktadır. Anıtlar, resimler, kitaplar veya eserler gibi somut nesnelere ziyade insanların günlük yaşamlarının bir parçası olarak uyguladıkları kültürdür (Kurin, 2004). Kısaca kültürün maddi olmayan tezahürlerinden oluşan Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM), insanlığın yaşayan mirasının çeşitliliği yanı sıra kültürel çeşitliliğin en önemli aracıdır. Bu kültürel çeşitliliğin korunması gerektiğinin farkına varan uluslararası toplumun çabaları ile 2003 yılında “UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi” ortaya çıkmış ve sürdürülebilir kültürel miras için yasal bir zemin oluşturmuştur (Lenzerini, 2011).

SOKÜM sözleşmesi kapsamında amaç iyi korunmuş ve temsilci düzeyindeki uygulamaları belirlemekle birlikte zamanla kaybolmaya yüz tutmuş ve acil korumaya ihtiyacı olan kültür mirası öğelerine ilişkin destekleyici faaliyetler yürütmektir. Bugün hâlihazırda 65 SOKÜM ögesi acil korunma listesinde yer almaktadır (UNESCO, 2020a). Tarihsel geçmişi ve geniş bir coğrafyada yaşam sürmesi sebebiyle Türk halkları ve Devletlerinin bu miras listesinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Ortak değerler dışında Türk devletleri 2019 yılı itibariyle tescil edilmiş toplam 50 farklı SOKÜM ögesine sahiptir. Bu öğelerin ikisi olan Türkiye’den Kuş Dili ve Kırgızistan’dan Ala-Kiyiz ve Şirdak Keçe Halı Sanatı ise UNECO acil koruma listesinde yer almaktadır. Altı Türk Cumhuriyeti arasında en fazla unsura Türkiye sahipken en az unsur ise Türkmenistan’da bulunmaktadır.

Azerbaycan’ın UNESCO Dünya Miras Listesine 2008 yılında ilk giren SOKÜM ögesi Muğam, Türkçe’de makam olarak da ifade edilen çeşitli müzikal yöntemlerle ve doğaçlama teknikleri ile gerçekleştirilen bir müzik türüdür (Soysal, 2012). 2009 yılında Aşık sanatı ve 2010 yılında Geleneksel halı dokuma sanatı listeye eklenmiştir. 2012 yılında ise listeye Arap ülkelerinde kullanılanlardan farklı olarak telli ve mızraplı bir çalgı türü olan (Turunç, 2011) ve Azerbaycan yerel müzik aleti olan Tar’ın işçiliği ve performans sanatı dâhil edilmiştir. Günümüzde özellikle batı dünyasında polo adıyla anılan fakat 2013 yılında Karabağ binicilik oyunu adıyla Azerbaycan’a tescil edilen Çovgan/Çevgen oyunu bin yıl önce Orta Asya’da oynandığı bilinen bir Türk sporudur (Türkmen, 2009). Yapımı beş farklı uzmanlığı bir araya getiren ve günler süren ipek başörtüsü olan Kelağayı geleneksel sanatı ve sembolizmi ise 2014 yılında listede kendine yer bulmuştur (Rzayeva, 2019). 1700’lü yılların başından itibaren bakırı silah üretimi ve mutfak gereçleri yapımında ustalıklı kullanılmasıyla bilinen Lahic köyü ve bakır işçiliği de ertesi yıl listeye dâhil edilmiştir (Euronews, 2015). 2017 yılına gelindiğinde ise Orta Asya Türk kültüründe önemli bir yeri bulunan ve Azeri müziğinde uzun yıllar boyunca kullanıldığı bilinen Kamança işçiliği ve oynama sanatı listeye eklenmiştir (Sezer, 2016). Aynı yıl Dolma yapımı da listeye eklenirken 2018 yılında ise çeşitli pastoral figürlere dayalı geleneksel grup danslarından olan Yallı (Kochari, Tenzere) (UNESCO, 2020b) ve Dede Korkut Mirası ile toplamda 13 somut olmayan kültürel miras ögesine ulaşılmıştır. Bu 13 ögenin beşinin müzik temelli oluşu, Azerbaycan’ın müzik konusundaki zengin kültürünün de bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kazakistan’ın ilk UNESCO SOKÜM ögesi listeye 2014 yılında girmiştir. Son yıllarda Türkiye’de de bilinirliği artan ve dombra olarak bilinen geleneksel armut biçimli, uzun boyunlu, iki telli, koparılmış bir müzik aleti üzerinde yapılan kısa solo ezgilere atıfta bulunan geleneksel Dombra Kuy sanatı Kazak halkının sosyal iletişimindeki en önemli araçlardan biri olarak kabul edilmektedir (UNESCO, 2020c). Aynı yıl göçebe evlerinin listeye eklendiği ülkede 2015 yılında ise Aitys/Atışma doğaçlama sanatı dâhil olmuştur. 2016 yılına gelindiğinde ülkede dört farklı kültürel ögenin listeye eklendiği görülmektedir. 2020 yılı itibariyle 19 ülke ile ortak bir değer olarak paylaşılan

Doğan/Şahinle avlanma gücü, cesaret ve hoşgörüyü temsil eden Kazak güreşi bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Lavaş, yufka yapımı ile birlikte Nevruz kültürü de listede Kazakistan adına yer bulmuştur. Orta Asya Türk kültürünün önemli özelliklerini bünyesinde barındıran ve atların halk kültüründe önemli bir yer tuttuğu ülkede 2017 yılında Geleneksel atlı oyunlar, 2018 yılında ise at yetiştiricilerinin her yıl geleneksel olarak üç hafta boyunca Karaganda Oblastı'nın Ulytau Bölgesi'ndeki Terisakkan Köyü'nde gerçekleştirdiği ritüeller eklenmiştir. Aynı yıl Dede Korkut Mirası da Kazakistan'ın son eklenen kültür mirası ögesi olmuştur (UNESCO, 2020d).

Kırgızistan'ın 2008 yılında ilk kez listeye dâhil edilen kültür ögesi Akın sanatı, Kırgız epik anlatıcılarıdır. Akın sanatında kastedilen Kırgız edebiyatında şiir yazan ya da bunları irticalen gerçekleştiren kişilerdir (Asanov ve Akmataliyev, 2004). Dünyanın en uzun ve korunmuş destanları arasında gösterilen Manas destanı, tarih boyunca müzikal epik anlatıcılar vasıtasıyla günümüze ulaşmıştır. Bu durum aynı zamanda son bin yıldır Kırgızistan'da yaşanan önemli olayların nakledilerek toplumsal hafızanın korunmasına da katkı sağlamıştır. 2012 yılında ise Ala kiyiz ve Şirdak, Kırgız geleneksel keçe halı sanatı eklenmiştir. Ala kiyiz düz keçeden yapılan ve gündelik kullanımda tercih edilen bir halı türü iken, Şirdak ise farklı renkteki keçelerin farklı desenlerle bezenip nispeten uzun uğraşlar ile ortaya çıktığı bir halı türüdür. Şirdak daha uzun süre korunabilir olmasından dolayı uzun yıllar boyunca evlerde ve çeyizlerde önemli bir yer tutmuştur (Türktoyu, 2020). 2013 yılına gelindiğinde, epik anlatıcıların hayat verdiği, Kırgız halklarının dağınık kabile topluluklarından ulus devletine dönüşünün destanı olan Kırgız destanı üçlemesi: Manas, Semetey, Seytek hikâyeleri de sürece dâhil edilmiştir. Daha sonra ise Kazakistan'da olduğu gibi aynı yıllarda Kırgız ve Kazak yurt yapma geleneksel bilgi ve becerileri/Türk göçebe evleri, Aitys/Atışma doğaçlama sanatı, Ekmek yapma ve kültür paylaşımı: Lavaş, Katyrma, Yufka ve Nevruz listeye eklenmiştir. Bunlara ek olarak 2017 yılında at sırtındaki iki takımın çeşitli hayvan bedenlerini taşıyarak rakibinin sahasına koyup puan kazandığı geleneksel bir oyun olan Kokboru/Kökbörü, geleneksel at oyunu eklenmiştir (Kaya, 2005). Tarihte Kırgızistan halkına ak kalpak denildiği bilinmekle birlikte (Arıkan ve Kallimci, 2008), 2019 yılında Kırgız halkının temsili öğelerinden, keçenin erkek şapkası yapımında kullanıldığı Ak kalpak işçiliği Kırgızistan somut olmayan kültür öğeleri arasında yer almıştır.

Maveraünnehirde doğan Shashmaqam müzik Özbekistan'ın UNESCO tarafından tescillenen ilk somut olmayan kültür ögesidir. Altı makam anlamına gelen bu ifade bu makamlardan türeyen 250'den fazla enstrümental ve vokal-enstrümental içerik zenginliğine sahip bir müzik türüdür (Zeranska-Kominek, Kostrubiec ve Wierzejewska, 1982). Aynı yıl listeye dâhil edilen Boysun ilçesi kültürel alanı da önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Özbekistan'ın güneydoğusunda yer alan Boysun kenti 10. yüzyıldan sonra İpek Yolu'nun da azalan önemi ile birlikte dış dünyaya kendini kapatmış ve şahsına münhasır kimliğini günümüze kadar korumayı başarmıştır (UNESCO, 2020e). Hindistan'ın batısından başlayarak onlarca farklı topluluğun gelenekleri, ayinleri, eğlenceleri, müziklerinin derlendiği bir kültür merkezi olan kentin İran'a kadar bir alanı kapsadığı düşünülmektedir (Rahmoni ve Perry, 2001). Ortak seslerle söylenen ve büyük şarkı anlamına gelen Katta Ashula (Zokirov, 2017) ise 2009 yılında tescil edilmiştir. Katta Ashula'da shasmaqamki enstrümental müzik ve şarkı söylemeye ek olarak dini ayinler, şiirler ve sahne sanatları gibi etkinlikler de mevcuttur.

2014 yılında tescillenen Askıya zekâ sanatı, dünya halklarının hiçbirinin folklorunda yer almayan günlük yaşam, önemli olaylar vb. durumlara güzel sözler ve ince esprilerle dikkat çekerek farkındalık oluşturmaya dayanan bir sahne sanatıdır (Khayitbaevic, 2016). Nevruzla bitlikte 2016 yılında tescillenen Pilav kültürü ve geleneği/Özbek pilavı, pirince et ile birlikte Türkiye'den farklı olarak çeşitli baharatlar, sebzeler, meyveler veya yemişlerin eklenmesi ile yapılan ve Özbek kültürünün merkezinde yer alan bir yemektir. 2017 yılında teknoloji karşısında gün geçtikçe azalan el sanatlarına karşı Geleneksel teknolojiler ile Atlas ve Adras yapımının korunması projesi UNESCO kapsamına alınmıştır. Khorazm bölgesinde İslamiyet öncesi dönemde ortaya çıkan ve bölge halkının kendini ifade etme biçimi olan Lazgi dansı (Turaeva, 2008) ise son olarak 2019 yılında Özbekistan adına tescil edilmiştir.

UNESCO SOKÜM serüveni 2015 yılında başlayan Türkmenistan ise bu listeye dört miras ögesi eklemiştir. Bunların ilki 2015 yılında dâhil edilen ve Türk Dünyası'nda değişik varyantları

olmasına rağmen en eski ve zengini olarak bilinen (Nurmemmet, 1996) Türkmen halk destanı Görogly/Köroğlu epik sanatıdır. Bunu 2016 yılında Nevruz takip etmiştir. 2017 yılında listeye dâhil edilen Kushtdepdi şarkı ve dans ayini ise vokal doğaçlama ile şarkı söylemeyi ve şarkının melodisine göre eller, jestler ve ayak sesleriyle dans etmeyi içeren bir performans sanatıdır (UNESCO, 2020f). Listeye 2019 yılında son eklenen öge ise Geleneksel Türk halı yapım sanatı olmuştur.

Türk Dünyası ülkeleri arasında en çok somut olmayan kültürel miras ögesine sahip ülke Türkiye'dir. 2008 yılında Mevlevi Sema Töreni ve Meddahlık sanatı ile başlayan yolculuk 2019 yılında Geleneksel Türk okçuluğu ile birlikte sayısını 19'a yükseltmiştir. Meddahlık Arapça "övcü, metheden" anlamına gelen "medh" ifadesinden türetilmiştir. Retorik ustalığına dayalı ve tek bir hikâye anlatıcısı tarafından gerçekleştirilen tiyatro gösterisini ifade eden bu sanat, İslamiyet öncesinde halk hikâyeleri, kahramanlık ve destanlar üzerine anlatımları içerirken, İslamiyet sonrası ise daha çok dini değerlerin ve söylemlerin öne çıktığı bir tarza dönüşmüştür (Kartal, 2017). Mevlevi Sema Töreni ise Mevlana Celâleddîn-i Rûmî'nin kendisinin bulunduğu toplantılarda kendisinin ibadet esnasında yaptığı hareketlerden esinlenerek, ölümünden sonra düzenlenip gelenek haline getirilmiş, dönerek yapılan ayinlerdir (İslam Ansiklopedisi, 2004,s.464). Bunları daha sonra Âşıklık geleneği ve Karagöz sanatı takip etmiştir. 2019 yılında 658. kez düzenlenen Tarihi Edirne Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali ise 2010 yılında listedeki yerini almıştır. Aynı yıl on iki imam ve peygamber Hz. Muhammed'in dördüncü halifesi Hz. Ali'ye hayranlık temelli bir inanç sistemi olan Alevi-Bektaşî taraftarları tarafından cem ritüellerinde yapılan dini uygulamalardan oluşan Semah geleneği (UNESCO, 2020g) ve özellikle kış aylarında Anadolu'nun dört bir yanında insanların sosyalleşmek amacıyla kapalı mekânlarda gerçekleştirdiği Geleneksel sohbet toplantıları listeye eklenmiştir.

2011 yılından itibaren özellikle Türk yemek kültürü ile ilgili değerlerin tescillenmesine başlandığı görülmektedir. İlk olarak özellikle kırsal kesimlerde düğün, nişan, sünnet gibi kutlamalarda tören yemeği vazifesi gören, et ve ezilmiş buğdaydan yapılan oldukça zahmetli ve kolektif çabaya dayalı bir yemek olan Keşkek tescil edilmiştir (Aykan, 2016). Ardından 15. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde Merkez Efendi tarafından yapımında 41 çeşit baharatın kullanıldığı ve şifa verdiği inanan Mesir macunu ve her yıl geleneksel olarak 21-24 Mart tarihleri arasında Manisa'da gerçekleştirilen Mesir Macunu Festivali eklenmiştir. Akabinde ise yaklaşık 500 yıldır Türk kültürel hayatının her noktasında vazgeçilmez bir detay olan ve kendine özgü hazırlama ve pişirme teknikleriyle Türk kahvesi kültürü ve geleneği dâhil olmuştur (Akşit Aşık, 2016). 2014 yılına gelindiğinde listeye eklenen, hacim kazandırılan saf suya, at kılından ve gül dalından yapılmış fırçalar ile toprak boya serpilmesi yoluyla icra edilen bir sanat olan geleneksel Türk ebru sanatı olmuştur (Toktaş, 2012). 2016 yılında ise Lavaş ve Nevruzla birlikte kilin şekillendirilerek üzerine çeşitli motiflerin çizildiği ve değişik renklerle boyanıp süslendiği oldukça zahmetli bir dekorasyon tipi olan Geleneksel Çini yapımı ustalığı Türkiye adına tescillenmiştir. (UNESCO, 2020h). Ertesi yıl özellikle Karadeniz Bölgesi'nin engebeli coğrafyasında iletişimi kolaylaştırmak adına ortaya çıkan Işık dili (Gülveren, 2016) ve Anadolu'da her yıl baharın gelişi ve Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ın bir araya geldiğine inanılan 6 Mayıs'ta kutlanan Hıdırellez dâhil olmuştur. Türkiye'den son olarak tescil edilen değerler ise 2018 yılında Dede Korkut Mirası, 2019 yılında ise Geleneksel Türk okçuluğu olmuştur.

Türk Cumhuriyeti Devletleri, aralarındaki kan bağı, ortak coğrafyaları ve binlerce yıllık ortak geçmişi nedeniyle toplumsal olarak birçok ortak kültürü bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum UNESCO SOKÜM süreçlerinde de kendisini göstermiş ve bazı kültürel miras öğeleri birden fazla ülkeye tescil edilmiştir. Bunların başında araştırmaya konu olan altı Türk Devletinin tamamında kutlanan Nevruz bulunmaktadır. Nevruz kelimesi Farsça kökenli olup yeni-gün anlamına gelmektedir. Farsçadan Türk diline geçen bu ifade günümüzde hala kullanılmakta olup, Hunlar döneminden itibaren tüm Orta Asya ve Türk Devletlerinin baharı karşılama ve/veya yılbaşı etkinliği olarak kutlanmaktadır (Karaman, 2008). Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'de gerçekleştirilen Ekmek yapımı: Lavaş, katyrma, yufka ise tandır üzerinde birden fazla kişinin katılımı ile gerçekleştirilen bir kültür paylaşımı olarak tanınmaktadır (UNESCO, 2020i). Her ülkenin farklı etkinliklerinde başrolü bulunan ekmek yapımı bazen bir eğlence bazen cenaze bazense ibadetlerde önemli bir role sahiptir. Bu rol İslamiyet'in de etkisi ile ekmeğe yüklenen manevi değerle ilişkilidir.

Dede Korkut Destanı, halk masalları ve müziklerine ilişkin mirası ise üç ülke paylaşmaktadır. Bunlar; Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye'dir. Türk kültüründe tartışmasız bir yeri olan Dede

Korkut hikâyeleri, Türk kültürünü, Türk maneviyatını, Türk örfünü ve milli unsurlarını ortaya koyan bir töre kitabı vasfındadır. Özellikle yazıldığı dönemden dolayı tüm vasıfları ile Türk kimliğine dair çizdiği portre bugün hala Türk edebiyatının en önemli eseri olarak kabul edilmesine sebebiyet vermektedir (Yalçın ve Şengül, 2004). Bunların dışında Kırgızistan ile Türkmenistan Epik anlatıcılar, Azerbaycan ile Türkiye Âşıklık Geleneği ve Kazakistan ile Kırgızistan ise Atışma doğaçlama sanatını ortak birer kültürel miras olarak sürdürmektedir.

Türk lisans öğrencilerinin kültürel miras unsurlarına yönelik tutumları, farkındalıkları, bilgi ya da deneyim düzeylerine ilişkin çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Ancak Türk Dünyası öğrencilerinin özellikle UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki varlıklarına ilişkin bilgi ve deneyimlerinin tespit edildiği, hatta öğrencilerin ortak değerlere ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerinin farklılığının saptandığı bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Akkuş, Karaca ve Polat (2015) Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin Sivas'ın doğal ve kültürel miras kaynaklarına ilişkin farkındalık ve deneyim düzeylerini tespit etmeyi amaçlamıştır. Ayrıca öğrencilerin memleketleri, bölümleri ve sınıflarına göre farkındalık ve deneyim düzeylerinin farklılığı araştırılmıştır. Araştırma kapsamında 387 öğrenciye anket uygulanmıştır. Sivaslı olan, turizm bölümünde ve üst sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin diğer öğrencilere göre Sivas'ın miras kaynakları hakkında daha bilgili ve deneyimli oldukları, ancak bu öğrencilerin de miras unsurlarını iyi bilmedikleri saptanmıştır. Karaca Yılmaz, Şahbudak, Akkuş ve Işkın (2017) bir önceki çalışma sonuçlarından yola çıkarak, daha kapsamlı iki aşamalı bir araştırma ile Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinin Sivas'ın kültürel miras kaynaklarına ilişkin farkındalık düzeylerini saptamayı amaçlamıştır. İlk aşamada önceki çalışmada uygulanan ölçek geliştirilmiş ve kota örnekleme yoluyla 1128 anket uygulanmıştır. İkinci aşamada, anketörler ve öğrencilerden oluşan dört ayrı odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin kültürel miras farkındalıklarının düşük olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte farkındalık puanlarının en düşük olduğu alanlar etkinlikler, âşıklar ve somut olmayan kültürel miras; puanların ortalama olduğu alanlar ise tarihi yapılar, el sanatları ve yöresel yemekler olarak belirlenmiştir.

Öztürk, Kılıçarslan, Demir ve Caber (2015) ise turizm lisans eğitimi alan öğrencilerin Türkiye'nin UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan somut ve somut olmayan kültürel miras varlıklarını bilme ve deneyimleme durumlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Akdeniz Üniversitesi Turizm Fakültesi'nde öğrenim gören 265 öğrenci ile anket çalışması yürütülmüştür. Araştırma sonucunda, öğrencilerin somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik bilgilerinin somut miras unsurlarına göre daha fazla olduğu, öğrencilerin çoğunun somut kültürel miras varlıklarını görme imkânı bulamadığı tespit edilmiştir.

Belber ve Sözbilen (2019) ön lisans, lisans ve lisansüstü turizm öğrencilerinin somut olmayan kültürel miras unsurlarına ilişkin farkındalık, deneyim ve isteklilik düzeylerini belirlemeyi amaçlamıştır. Ayrıca öğrencilerin boş zaman etkinlikleri içerisinde bu unsurların yerini tespit edebilmek hedeflenmiştir. Bu kapsamda Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nde turizm eğitimi alan 496 öğrenciden geçerli anket verisi toplanmıştır. Öğrencilerin en iyi bildiği somut olmayan kültürel miras unsurları Karagöz-Hacivat, halk oyunları ve halk müziği aktiviteleri, en fazla deneyim sahibi oldukları unsurlar halk oyunları, halk müziği aktiviteleri ve çanak-çömlek yapımı, katılmaya en istekli oldukları unsurlar ise ebru sanatı, halk oyunları ve halk müziği aktiviteleri olarak saptanmıştır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Kültürel değerlerin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için en önemli husus onları yaşatabilmektir. Bunun için de o kültüre ilişkin farkındalık oluşması elzemdir. Bu belirleyicilerden hareketle araştırmanın problemleri şöyle oluşmuştur;

- Türk Dünyası vatandaşları olan öğrencilerin ülkelerine ait UNESCO kültür unsurlarına ilişkin bilgi ve deneyim düzeyleri hangi seviyededir?
- Öğrencilerin ortak kültürel değerlere ilişkin bilgi ve deneyimleri karşılaştırıldığında hangi ülke öğrencilerinin seviyesi daha yüksektir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Etiği

Çalışma verileri 2019 yılında elde edildiğinden 2020 yılından alınması zorunlu olan “Etik Kurul İzni” alınmamıştır. Buna karşın çalışmada araştırma etiğine uygun olarak katılımcı öğrencilerin 18 yaş ve üzeri olmasına dikkat edilmiş, araştırma öncesi çalışmaya dair bilgilendirme yapılmış, katılımcılar gönüllülük esasına göre seçilmiş ve araştırmaya istedikleri zaman katılıp istedikleri zaman ayrılacakları açıkça belirtilmiştir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu araştırmada Türk Cumhuriyetlerinden Türkiye’ye lisans öğrenimi amacıyla gelmiş öğrencilerin kendi ülkelerinin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’nde yer alan kaynaklarına ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerini tespit etmek amaçlanmıştır. Ayrıca listede bazı ortak değerleri tescillenen Türk Dünyası ülkeleri öğrencilerinin bu ortak değerlere ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerinin farklılığını saptamak hedeflenmiştir. Araştırma 2019-2020 eğitim-öğretim yılı güz dönemi Kastamonu Üniversitesi öğrencileri ile sınırlandırılmıştır.

2.3. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kastamonu Üniversitesi’nde öğrenim gören Türkiye vatandaşı öğrenciler ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Türkmenistan’dan gelmiş öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin tamamına ulaşılması imkân dâhilinde olmadığı için örnekleme yoluna gidilmiştir. 2019 yılı itibarıyla Kastamonu Üniversitesinde öğrenim gören Türk Dünyası vatandaşı öğrenci sayısı 1315 olup, örneklem hesaplaması neticesinde %95 güven aralığında %5 önem seviyesinde 298 kişiye ulaşılması gerektiği hesaplanmıştır. Fakat her ülkeden eşit sayıda öğrenci bulunmadığı için veri güvenliği adına Türkiye dışındaki öğrenciler için kotalı örneklem yoluna gidilmiş ve belirli aralıkta sayıya ulaşılması hedeflenmiştir.

2.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada nicel bir tasarım benimsenmiş ve anket tekniğinden faydalanılmıştır. Altı Türk Dünyası ülkesine yönelik altı farklı anket formu hazırlanmıştır. Her ülkenin UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi’ne girmiş değerleri tespit edilmiş ve bu değerler öğrencilerin tamamı Türkiye Türkçesinde eğitim aldığı ve Türkçeyi iyi bir şekilde konuştuğu için İngilizceden Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Türkiye’nin UNESCO Listesi’ne girmiş 19 somut olmayan kültürel miras ögesi bulunurken, bu sayı Azerbaycan’da 13, Kazakistan’da 10, Kırgızistan’da 9, Özbekistan’da 8 ve Türkmenistan’da 4 adettir. Her öğrencinin kendi ülke değerlerine ilişkin bilgi (1=Hiç bilmiyorum, 2=Biraz biliyorum, 3=İyi biliyorum) ve deneyim düzeyini (1=Hiç izlemedim/hiç gitmedim/hiç dinlemedim, 2= Birkaç kez izledim/birkaç kez gittim/birkaç kez dinledim, 3=sık izlerim/sık giderim/sık dinlerim) tespit edebilmek amacıyla 3’lü Likert ölçeği kullanılarak anket formları hazırlanmıştır. Anket formuna son hali verildikten sonra her ülkeden üç öğrenci ile pilot çalışma yapılmış ve formda yer alan ifadelerin anlaşılabilirliğini değerlendirmeleri istenmiştir. Pilot çalışma neticesinde Azerbaycan vatandaşı olan öğrenciler beş miras değerinin (Keloghayi yerine Kelağayı, Lahij yerine Lahıc, Kamantchek yerine Kamañça, Aşık sanatı yerine Aşiq sanatı, Nevruz yerine Novruz), Kırgızistan (Akyen yerine Akın) ve Türkmenistan (Gorogly yerine Görögly) vatandaşı öğrenciler bir değer yazılışının değişmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu değerlendirmeler ardından anket formuna son hali verilmiştir. Ulaşılan verilerin frekans değerleri hesaplanarak ilgili bölümlerine farklılık analizleri uygulanmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmaya katılan Türk Dünyası öğrencilerinin frekans bilgileri ve katıldığı ülkelerin kültürel değerlerine ilişkin istatistikler Tablo 1’de verilmiştir. Araştırma kapsamında toplam 399 öğrenciye ulaşılmıştır. Bu öğrencilerin %23,3 ile en yüksek grubunu Türkiye Cumhuriyeti uyruklu öğrenciler oluşturmuştur. Türkiye’yi sırasıyla Azerbaycan (%21,8), Özbekistan (%20,3), Kazakistan (%15,0) ve Kırgızistan (11,3) uyruklu öğrenciler takip etmiştir.

Tablo 1: Katılımcı Ülkelere İlişkin İstatistikler

Ülke	Frekans	Yüzde
Azerbaycan	87	21,8
Kazakistan	60	15,0
Kırgızistan	45	11,3
Özbekistan	81	20,3
Türkmenistan	33	8,3
Türkiye	93	23,3
<i>Toplam</i>	399	100

Gruplar arasındaki farklılıkların sağlıklı test edilebilmesi amacıyla grup sayılarının dengeli olması amaçlanmış ve bu doğrultuda örneklem grubunu temsil edecek sayılara ulaşılmıştır. Fakat Türkmenistan uyruklu öğrencilerin buldukları yerleşkede diğer gruplara göre sayıca az olması dolayısıyla katılımcı oranı %8,3'te kalmıştır. Araştırma kapsamında öncelikle öğrencilerin ülkelerine ait somut olmayan kültürel değerlere ilişkin bilgi ve deneyim düzeyleri her bir ülke için ayrı ayrı tespit edilmiş ve incelenmiştir. Azerbaycan SOKÜM değerlerine ilişkin ortalama değerleri Tablo 2'de verilmiştir. Tablo incelendiğinde Azerbaycan uyruklu öğrencilerin en yüksek bilgi düzeyine sahip olduğu SOKÜM değerinin *Nevruz* olduğu (2,86) görülmektedir. Bunu sırasıyla *Dede Korkut Mirası* (2,72) ve *Dolma yapma ve gelenek paylaşımı* (2,69) takip etmiştir. *Yallı dansları* (2,55), *Ekmek yapımı* (2,51) ve *Muğam* (2,48) yüksek bilgi düzeyinin görüldüğü diğer SOKÜM değerleri olarak tespit edilmiştir.

Tablo 2: Azerbaycan SOKÜM Listesine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

	Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi
2008 Muğam	2,48	2,24
2009 Aşık Sanatı	2,27	1,96
2010 Geleneksel halı dokuma sanatı	2,06	1,79
2012 Tar işçiliği ve performans sanatı	2,20	2,06
2013 Çovgan, Karabağ binicilik oyunu	2,03	1,86
2014 Kelağayı geleneksel sanatı ve sembolizmi	2,24	1,89
2015 Lahıç'ın bakır işçiliği	2,13	1,89
2015 Ekmek yapma ve kültür paylaşımı: Lavaş, Katyrma, Yufka	2,51	2,44
2016 Nevruz	2,86	2,86
2017 Kamança işçiliği ve oynama sanatı	2,27	2,17
2017 Dolma yapma ve gelenek paylaşımı	2,69	2,65
2018 Yallı (Kochari, Tenzere) Nahçıvan geleneksel grup dansları	2,55	2,44
2018 Dede Korkut Mirası, destan kültürü, halk masalları ve müzik	2,72	2,58
<i>Genel Ortalama</i>	2,38	2,21

Azerbaycan'ın toplamda 13 kültürel miras değerine ilişkin bilgi düzeyi ortalaması 2,38 olarak bulunmuştur. Bu sonuç Azerbaycan kökenli öğrencilerin ülkelerinin sahip olduğu kültürel miraslara ilişkin bilgi düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin bilgi düzeyleri yanında deneyim düzeylerinin de yüksek olduğu (2,21) görülmektedir. Deneyim düzeylerinin nispeten düşük olduğu kültürel miras öğelerinin özellikle halı dokuma (1,79), bakır işçiliği (1,89) ve ipek başörtü yapımı (1,89) gibi el sanatları faaliyetlerinde yoğunlaştığı görülmüştür.

Kazakistan somut olmayan kültürel miras listesine ilişkin öğrencilerin bilgi ve deneyim düzeyi ortalamaları Tablo 3'te verilmiştir. Buna göre *Nevruz* 2,90 ortalama ile en çok bilgi sahibi

olunan kültürel miras ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu sırasıyla *Kazak güreşi* (2,45) ve *Geleneksel atlı oyunlar* (2,35) takip etmiştir.

Tablo 3: Kazakistan SOKÜM Listesine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

		Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi
2014	Geleneksel Dombra Kuy sanatı	2,30	2,10
2014	Kırgız ve Kazak yurt yapma geleneksel bilgi ve becerileri (Türk göçebe evleri)	2,15	2,05
2015	Aitys/Atışma, doğaçlama sanatı	2,35	2,00
2016	Doğanla/şahinle avlanma	1,85	1,70
2016	Ekmek yapma ve kültür paylaşımı: Lavaş, Katyrma, Yufka	2,20	1,60
2016	Kazak Güreşi	2,45	2,10
2016	Nevruz	2,90	2,70
2017	Geleneksel Assyk (atlı) oyunları	2,35	2,40
2018	Dede Korkut Mirası, destan kültürü, halk masalları ve müzik	2,30	2,05
2018	Kazak at yetiştiricilerin geleneksel bahar şenlik ritüelleri	2,30	2,05
		2,31	2,07

Deneyim düzeyinde ise daha düşük ortalamalar ile yine aynı değerlerin sıralandığı görülmektedir. En az bilgi ve deneyim düzeyinin ise *Doğanla/Şahinle avlanma* da olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kültürün özellikle kırsal alanlarda yapılıyor olması ve faaliyetin zorlukları göz önünde bulundurulduğunda deneyim düzeyinin düşüklüğünün kabul edilebilir olduğu söylenebilir.

Tablo 4'te Kırgızistan somut olmayan kültürel miras listesine ilişkin öğrencilerin bilgi ve deneyim düzeyi ortalamaları verilmiştir.

Tablo 4: Kırgızistan SOKÜM Listesine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

		Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi
2008	Akın sanatı, Kırgız epik anlatıcıları	2,60	1,80
2012	Ala-kiyiz ve Şirdak, Kırgız geleneksel keçe halı sanatı	2,80	2,00
2013	Kırgız destanı üçlemesi: Manas, Semetey, Seytek	3,00	2,53
2014	Kırgız ve Kazak yurt yapma geleneksel bilgi ve becerileri (Türk göçebe evleri)	2,53	2,20
2015	Aitys/Atışma, doğaçlama sanatı	2,60	2,06
2016	Ekmek yapma ve kültür paylaşımı: Lavaş, Katyrma, Yufka	2,46	2,53
2016	Nevruz	2,93	2,93
2017	Kökbörü, geleneksel at oyunu	3,00	2,60
2019	Ak-kalpak işçiliği	2,60	2,53
		2,72	2,35

Buna göre *Kırgız destanı üçlemesi: Manas, Semetey, Seytek* ile *Kökbörü, geleneksel at oyunu* kültürel değerlerinin 3,00 ortalama ile tüm katılımcılar tarafından bilindiği görülmüştür. 2,72 bilgi düzeyi ortalaması ile Kırgızistan uyruklu öğrencilerin kültürel miras unsurlarına ilişkin oldukça yüksek bir bilgi düzeyine sahip oldukları ifade edilebilir. Kırgız akın sanatındaki bilgi düzeyleri yüksek olmasına rağmen (2,60) deneyim düzeyinin düşük olması (1,80) bu sanatın giderek daha az görünür olması ile ilişkilendirilebilir. Öğrenci grubunun genel deneyim düzeyi ortalaması ise 2,35 olarak saptanmıştır.

Özbekistan'a ilişkin istatistikler incelendiğinde özellikle *Pilav kültürü* (2,81) ve *Nevruz geleneğinin* (2,74) önemli ölçüde bilindiği, diğer kültürel miras öğelerine ilişkin ise daha az bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Özellikle *Boysun ilçesi kültürel alanı* ve *Katta Ashula sanatı* hakkında katılımcıların çok az bilgisinin ve deneyiminin olduğu söylenebilir. Grubun genel bilgi düzeyi 2,02 ve deneyim düzeyi 1,88 olarak tespit edilmiştir. Sonuçlar Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5: Özbekistan SOKÜM Listesine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

		Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi
2008	Shashmaqom müzik	1,55	1,40
2008	Boysun ilçesi kültürel alanı	1,40	1,25
2009	Katta Ashula	1,40	1,44
2014	Askiya, zekâ sanatı	2,25	1,96
2016	Nevruz	2,74	2,55
2016	Pilav kültürü ve geleneği	2,81	2,77
2017	Geleneksel teknolojiler ile Atlas ve Adras yapımının korunması	1,92	1,74
2019	Khorazm, Lazgi	2,14	1,96
		2,02	1,88

Türkmenistan için elde edilen frekans değerleri Tablo 6'da verilmiştir. Buna göre en yüksek bilgi ve deneyim düzeyine sahip olunan değer (2,63; 2,54) birçok ülkede görüldüğü gibi *Nevruz* olduğu tespit edilmiştir. Buna karşın en az bilgi ve deneyime sahip olunan kültürel miras değerinin ise (1,81; 1,45) *Geleneksel Türk halı yapım sanatı* olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6: Türkmenistan SOKÜM Listesine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

		Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi
2015	Görogly'nin (Köroğlu) epik sanatı	2,27	2,00
2016	Nevruz	2,63	2,54
2017	Kushtepdi şarkı ve dans ayini	2,18	2,00
2019	Geleneksel Türk halı yapım sanatı	1,81	1,45
		2,22	1,99

Türk Cumhuriyetleri içerisinde en fazla somut olmayan kültürel miras öğesi bulunduran ülke Türkiye'dir. 2008 yılında *Meddah sanatı* ile başlayan serüven en son 2019 yılında *Geleneksel Türk okçuluğu* ile birlikte sayısını 19'a yükseltmiştir. Türk öğrencilerin bu değerlere ilişkin bilgi ve deneyim düzeyi ortalamaları Tablo 7'de sunulmuştur. Buna göre bilgi düzeyi en yüksek kültür öğesi *Karagöz* (2,80) olurken bunu *Türk kahvesi geleneği* ve *Ekmek yapma* (2,70) takip etmiştir. *Dede Korkut Mirası* (2,67), *Nevruz* (2,58) ve *Hıdırellez* (2,48) ise diğer bilgi düzeyi yüksek öğeler arasında yer almaktadır. En az bilinen kültür öğeleri ise *Semah*, *Alevi-Bektaşî Ritüeli* ve *Islık dili* (1,51) olmuştur. Bu öğelerin az bilinmesindeki en önemli hususların *Semah*'ın dini bir ritüel olması ve *Islık dili* uygulayıcılarının Türkiye'nin çok dar bir bölgesinde bulunması kaynaklı olabileceği söylenebilir. Bununla birlikte cevaplayıcıların deneyim düzeylerinin bilgi düzeyleri ile paralellik gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 7: Türkiye SOKÜM Listesine İlişkin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

		Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi
2008	Meddahlık sanatı, halk öykü anlatıcıları	2,12	1,48
2008	Mevlevi Sema Töreni	2,12	1,83
2009	Âşıklık Geleneği	2,00	1,51
2009	Karagöz	2,80	2,29
2010	Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali	2,38	1,83
2010	Semah, Alevi-Bektaşî Ritüeli	1,51	1,19
2010	Geleneksel Sohbet Toplantıları	1,58	1,41
2011	Tören Keşkek Geleneği	1,74	1,32
2012	Mesir Macunu Festivali	2,06	1,38
2013	Türk kahvesi Kültürü ve Geleneği	2,70	2,29
2014	Türk Ebru Sanatı	2,45	2,16
2016	Ekmek yapma ve kültür paylaşımı: Lavaş, Katyrma, Yufka	2,70	2,51
2016	Nevruz	2,58	2,16
2016	Geleneksel Çini yapımı ustalığı	1,87	1,45
2017	Bahar kutlaması, Hidrellez	2,48	2,12
2017	Islık Dili	1,51	1,22
2018	Dede Korkut Mirası, destan kültürü, halk masalları ve müzik	2,67	2,19
2019	Geleneksel Türk okçuluğu	2,16	1,51
		2,19	1,76

Ortalamalar incelendiğinde 12 kültür mirası ögesinin deneyim düzeyinin ikinin altında olduğu görülmüştür. Böylelikle Türk öğrencilerin bilgi düzeyi ortalaması 2,19 olarak ölçülürken, deneyim düzeyi ortalaması ise 1,76'da kalmıştır

Araştırma kapsamında Türk Cumhuriyeti ülkeleri ortalamalarının incelendiği Tablo 8'de SOKÜM değerlerine ilişkin en yüksek bilgi ve deneyim düzeyi ortalamasının Kırgızistan'a ait olduğu görülmektedir. En düşük ortalamaya sahip ülkenin ise Özbekistan olduğu tespit edilmiştir. Sıralamada Türkiye ise Özbekistan'ın önünde beşinci sırada yer almaktadır.

Tablo 8: Ülkelere Göre SOKÜM Listesine İlişkin Öğrencilerin Bilgi ve Deneyim Düzeyi Ortalamaları

Ülke	Bilgi Düzeyi	Deneyim Düzeyi	Ortalama
Kırgızistan	2,72	2,35	2,54
Azerbaycan	2,38	2,21	2,30
Kazakistan	2,31	2,07	2,19
Türkmenistan	2,22	1,99	2,11
Türkiye	2,19	1,76	1,98
Özbekistan	2,02	1,88	1,95

Özellikle deneyim açısından Türkmenistan, Türkiye ve Özbekistan uyruklu öğrencilerinin birçok kültürel miras ögesini hiç deneyimlemediği saptanmıştır.

3.1. Ortak Kültürel Değerlere İlişkin Farklılık Testleri

Araştırma kapsamında altı somut olmayan kültürel miras ögesinin Türk Dünyası ülkelerinin bazılarında ortak değer olduğu tespit edilmiştir. Bunlar; *Nevruz*, *Ekmek Yapımı*, *Dede Korkut Mirası*, *Epik Anlatıcılar*, *Âşıklık Geleneği* ve *Aithys/Atışma geleneği*dir. Bu doğrultuda ortak kültürel değerlere sahip hangi ülke vatandaşı öğrencilerinin bu değerlere ilişkin bilgi ve deneyim düzeyinin yüksek olduğunu belirlemek adına farklılık analizleri yapılmıştır. Söz konusu ülkelere ilişkin örneklerin normallik varsayımını karşılaması nedeniyle parametrik testler uygulanmıştır.

Testlerde öncelikle tüm Türk Dünyası ülkelerinde ortak kültürel miras ögesi olan *Nevruz* için bilgi ve deneyim farklılıklarını tespit etmek amacıyla Tek Yönlü ANOVA testi yapılmıştır. Ayrıca gruplar arasındaki farklılığın kaynağını belirlemek amacıyla Post-Hoc Tukey testinden yararlanılmıştır. Test istatistiklerine ilişkin sonuçlar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9: Nevruz Geleneğine İlişkin ANOVA Test Sonuçları

Nevruz	Ülke	N	X	Std. Sapma	f	p	Farklılık
Bilgi Düzeyi	1-Azerbaycan	87	2,86	0,3748	5,128	0,000*	6-1,2,3
	2-Kazakistan	60	2,90	0,3038			
	3-Kırgızistan	45	2,93	0,2537			
	4-Özbekistan	81	2,74	0,4423			
	5-Türkmenistan	33	2,63	0,6579			
	6-Türkiye	93	2,58	0,4974			
Deneyim Düzeyi	1-Azerbaycan	87	2,86	0,3478	13,496	0,000*	6-1,2,3 4-1,3
	2-Kazakistan	60	2,70	0,4641			
	3-Kırgızistan	45	2,93	0,2537			
	4-Özbekistan	81	2,55	0,5718			
	5-Türkmenistan	33	2,54	0,6709			
	6-Türkiye	93	2,16	0,7286			

Yapılan analiz sonucunda *Nevruz* geleneğine ilişkin ülke öğrencilerinin bilgi ve deneyim düzeylerinin anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür ($p=0,000$). Farklılığın kaynağını tespit etmek amacıyla post-hoc tablosu incelendiğinde bilgi düzeyi için farklılığın Türkiye ile Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan arasında olduğu görülmektedir. Karşılaştırmada farklılığın Türkiye aleyhine olduğu gözlenmektedir. Deneyim düzeyi açısından ise bilgi düzeyindeki farklılıklara ek olarak Özbekistan ile Azerbaycan ve Kazakistan arasında farklılığın bulunduğu tespit edilmiştir. *Nevruz* sonrasında en çok paylaşılan ortak değer olan *Ekmek yapımına* ilişkin farklılıkları tespit etmek amacıyla ANOVA Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10: Ekmek Yapımı Geleneğine İlişkin ANOVA Test Sonuçları

Ekmek Yapımı	Ülke	N	X	Std. Sapma	f	p	Farklılık
Bilgi Düzeyi	1-Azerbaycan	87	2,51	0,5694	5,402	0,001*	2,4
	2-Kazakistan	60	2,20	0,6868			
	3-Kırgızistan	45	2,46	0,8193			
	4-Türkiye	93	2,70	0,5243			
Deneyim Düzeyi	1-Azerbaycan	87	2,44	0,6261	18,122	0,000*	2-1,3,4
	2-Kazakistan	60	1,60	0,7442			
	3-Kırgızistan	45	2,53	0,8193			
	4-Türkiye	93	2,51	0,6204			

Analiz sonucunda *Ekmek yapımına* ilişkin bilgi ve deneyim düzeyinde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($p=0,001$; $p=0,000$). Post-hoc incelemesi sonucunda bilgi düzeyindeki farklılığın Kazakistan ve Türkiye arasında olduğu görülmüştür. Deneyim düzeyinde ise Kazakistan’ın ortalama bakımından diğer ülkelerle farklılaştığı tespit edilmiştir. Araştırmanın devamında Azerbaycan, Kazakistan ve Türkiye’nin paylaştığı ortak değer olan *Dede Korkut Mirası, destan kültürü, halk masalları ve müziğine* ilişkin farklılığı tespit etmek için ANOVA Testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 11’de gösterilmiştir. Analiz sonucunda *Dede Korkut Mirası*’na yönelik bilgi ve deneyim düzeyinin ülkeler arasında anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür ($p=0,000$). Farklılığın kaynağı incelendiğinde bilgi düzeyi açısından Kazakistan’ın Azerbaycan ve Türkiye’den istatistik olarak ayrıştığı, deneyim düzeyi açısından ise Azerbaycan’ın diğer ülkelerden farklı bir ortalama sahip olduğu saptanmıştır.

Tablo 11: Dede Korkut Mirasına İlişkin ANOVA Test Sonuçları

Dede Korkut	Ülke	N	X	Std. Sapma	f	p	Farklılık
Bilgi Düzeyi	1-Azerbaycan	87	2,72	0,4508	9,196	0,000*	2-1,3
	2-Kazakistan	60	2,30	0,6484			
	3-Türkiye	93	2,67	0,4712			
Deneyim Düzeyi	1-Azerbaycan	87	2,58	0,4968	11,638	0,000*	1-2,3
	2-Kazakistan	60	2,05	0,5970			
	3-Türkiye	93	2,19	0,6488			

Araştırma kapsamında yapılan bir diğer analiz Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak kültür değeri olan *Âşıklık Geleneği* üzerinedir. Varyansların homojenliği sebebi ile bağımsız örneklem T testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 12'de yer almaktadır.

Tablo 12: Âşıklık Geleneğine İlişkin T Testi Sonuçları

Âşıklık Geleneği	Ülke	N	X	Std. Sapma	t	P
Bilgi Düzeyi	Azerbaycan	58	2,27	0,744	2,057	0,042*
	Türkiye	62	2,00	0,724		
Deneyim Düzeyi	Azerbaycan	58	1,96	0,674	3,801	0,000**
	Türkiye	62	1,51	0,620		

Analiz sonuçlarına göre *Âşıklık geleneğine* ilişkin bilgi düzeyinde Azerbaycan ve Türkiye arasında %5 (0,042), deneyim düzeyinde ise %1 (0,000) önem seviyesinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Araştırmada incelenen bir diğer farklılık Kırgızistan ve Türkmenistan'ın ortak değeri olan *Epik Sanatı* olmuştur. Bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13: Epik Sanatı İlişkin T Testi Sonuçları

Epik Sanatı	Ülke	N	X	Std. Sapma	t	P
Bilgi Düzeyi	Kırgızistan	45	2,60	0,617	2,094	0,040
	Türkmenistan	33	2,27	0,761		
Deneyim Düzeyi	Kırgızistan	45	1,80	0,547	-1,515	0,134
	Türkmenistan	33	2,00	0,612		

Analiz sonucuna göre *Epik sanatına* ilişkin bilgi düzeyi, sahip ülkeler arasında anlamlı farklılık gösterirken (p=0,040), deneyim düzeyinde ise herhangi bir farklılığa rastlanmamıştır. Araştırmada son olarak Kazakistan ve Kırgızistan'ın ortak kültür mirası olan *Atışma sanatına* ilişkin farklılık analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14: Atışma/Atışma Sanatına İlişkin T Testi Sonuçları

Atışma Sanatı	Ülke	N	X	Std. Sapma	t	P
Bilgi Düzeyi	Kazakistan	60	2,35	0,860	-1,578	0,118
	Kırgızistan	45	2,60	0,719		
Deneyim Düzeyi	Kazakistan	60	2,00	0,713	-0,455	0,650
	Kırgızistan	45	2,07	0,780		

Farklılık analizi sonuçlarına göre iki ülke arasında bilgi ve deneyim düzeyleri açısından herhangi anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır (p=0,118; p=0,650). Bu analiz ile birlikte ortak kültür miraslarına yönelik farklılık analizleri tamamlanmıştır.

4. SONUÇ

UNESCO tarafından 2003 yılında imzalanan *Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi* temel hedefleri arasında kültürel mirasın korunması, bu mirası taşıyıcı gruplara saygı göstermek, yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı artırmak ve uluslararası iş birliği ve

yardımlaşma sağlamak bulunmaktadır. Bu hedefler ekseninde düşünüldüğünde diğer faktörlerin gerçekleştirilebilmesi için birincil hedef, kültür mirasını korumak olmalıdır. Kültürel mirasın korunması ise öncelikle o toplumu oluşturan bireylerin vazifesidir. Bir topluluğun kendi değerlerini yeterince tanımaması ve sürdürülebilir bir kültür akışına katkısı bulunmadığı takdirde uzun vadede yok olacağı gerçektir. Bu gerçeklerden hareketle çalışmada Türk Dünyası vatandaşı öğrencilerin kendi ülkelerindeki SOKÜM öğelerine ilişkin bilgi ve deneyim düzeyi incelenmiştir.

Araştırma sonucunda en yüksek bilgi ve deneyim düzeyi ortalamasına ulaşan ülke Kırgızistan olurken Özbekistan ve Türkiye'nin ise en düşük ortalamalara sahip olduğu görülmüştür. Bu ortalamaların oluşmasında ülkelerin kültür miraslarının farklı özellikler barındırması, bazı değerleri izlemenin, ziyaret etmenin, deneyimlemenin zorluk derecelerinin farklı olmasının etkisi olduğu düşünülebilir. Fakat özellikle ortak miras değerleri açısından kıyaslamalar yapıldığında bu ortalamalar daha anlamlı hale gelmektedir.

Türk Dünyası ülkelerinin tamamının ortak değeri olan *Nevruz* ortalamaları incelendiğinde en düşük ortalamalara sahip ülkenin Türkiye olduğu ve sıralamadaki ilk üç ülkeden de anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir. Söz konusu ülkeler içerisinde coğrafi ve sosyolojik olarak en batıda yer alan ülkenin Türkiye oluşu ve zaman içerisinde eğlence ve kutlama amaçlı etkinliklere farklı kültürlerin de eklenmesinin bu ortalama düşüklüğü ile ilgisinin olduğu söylenebilir. *Ekmek Yapma: Lavaş, Yuşka kültüründe* ise bu sonuçların tam aksine en yüksek ortalamaya sahip ülkenin Türkiye olduğu görülmüştür. Bu ortalama her yıl yaklaşık kişi başı 150 kg. ile dünyada en çok ekme tüketen ülkelerin başında gelen Türkiye istatistikleri ile uyumludur (Türkiye İsrar Raporu, 2018). Nitekim benzer raporlarda Çin ve Japonya başta olmak üzere Asya ülkelerinde bu ortalamaların en düşük düzeyde olduğu görülmektedir (Tiendeo, 2015). Elde edilen ortalamaların da benzer şekilde Türk Dünyası ülkelerinin Uzak Doğu'dan batıya doğru yakınlığı arttıkça ortalamalarının da arttığı gözlenmiştir.

Dede Korkut Mirasına ilişkin bilgi düzeyinde Kazakistan'ın Azerbaycan ve Türkiye'den anlamlı düzeyde düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, Dede Korkut destanları, hikâyeleri ve masallarının Kazakistan genç kuşağı tarafından daha az bilindiği sonucunu düşündürmektedir. Deneyim düzeyinde ise Azerbaycan'ın Türkiye ve Kazakistan'dan anlamlı olarak yüksek ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye'de Dede Korkut kültürüne ilişkin ne kadar bilgi sahibi olursa da yeterince deneyim imkânı bulunmadığı anlamına gelmektedir. Azerbaycan ise iki parametrede de yüksek düzeyde katılım sergilemiştir.

Âşıklık geleneğinde ise Azerbaycan lehine anlamlı bir üstünlük görülmektedir. Türkiye'de Âşıklık geleneğinin özellikle doğu illerde icra ediliyor oluşu ve bu bölgenin Azerbaycan'a komşu oluşu Türkiye genel ortalaması düşüklüğü ile Azerbaycan ortalaması yüksekliğini açıklayabilir. Ayrıca Türkiye genelinde düşük ortalamasının sebebi, katılımcı öğrencilerin genellikle yakın il ve ilçelerde yetişmiş olmasına bağlanabilir. Fakat deneyim düzeyinde her ne kadar Azerbaycan ortalaması daha yüksek olsa da iki ülkenin de ortalaması düşük olup geçmişle kıyaslandığında hem icracıların sayısının azlığı hem de alternatif etkinliklere eğilimlerin bu düşüklüğü etkilediği söylenebilir.

Epik anlatım sanatlarında bilgi düzeyi açısından Kırgızistan'ın Türkmenistan'a göre anlamlı yüksek ortalamaya sahip olduğu belirlenmiştir. Buna karşın deneyim düzeylerinde herhangi bir farklılık olmadığı gibi, iki ülkenin ortalamasının da oldukça düşük olduğu saptanmıştır. Benzer bir durum Kırgızistan ve Kazakistan ortak değeri olan *Atışma sanatında* görülmüş, bilgi düzeyi açısından ortalama üstü bir değer yakalansa da deneyim düzeyinde iki ülke de ortalamasının altında kalmış ve herhangi bir anlamlı farklılık tespit edilememiştir.

Yapılan karşılaştırmalı analizlerde Türk Dünyası ülkelerinin kültürel değerlerinin bazı ülkelerde günlük hayatta daha fazla yer bulurken bazılarında ise giderek toplum hafızasından silinmeye yüz tuttuğu gözlenmiştir. Fakat her iki durumdaki ülkeler için de esas problem deneyim düzeylerinde yaşanmakta ve bu kültürler giderek gerçekleştirilen eylemlerden ziyade sadece sohbetlerde bahsedilen veya TV, kitap vb. yerlerde karşılaşılan masalsi bir heyecana dönüşmüştür. Bu nedenle kültürel mirasın birinci adımı toplumun bu konulardaki bilgi düzeyini artırmak olduğu gibi bir sonraki adımı da bu kültürlerin gündelik hayatta uygulamalarla desteklenmesi ve

yaşatılmasıdır. Aksi takdirde bu değerler yaşayan kültür hazineleri olmaktan çok tarihi birer kalıntıya dönüşme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilir. UNESCO acil koruma listesinde yer alan Türk Dünyası kültür değerlerinin sayısı ikidir. Hâlihazırda birçok kültürel aktivitenin toplumda karşılığı ve uygulamaları olup, yapılması gereken, bu değerlere ilişkin farkındalığın artırılarak uygulama alanının genişletilmesidir. Zira toplumda uygulama ortamı bulamayan değerler zamanla değer olmaktan uzaklaşıp kaybolmaya yüz tutacaktır.

SOKÜM değerlerine ilişkin bilgi ve deneyim düzeylerinin karşılaştırıldığı bu çalışma Türkiye’de yaşayan Türk Dünyası öğrencileri ile sınırlandırılmıştır. Bu nedenle gelecek çalışmalarda aşağıdaki hususların göz önünde bulundurulması kültürel mirasın korunmasında önemli katkılar sağlayabilir;

- Ortak kültürel mirasa sahip Türk ülkelerinde, ülke merkezli daha geniş çaptaki örneklemeler üzerinde araştırma kapsamı genişletilebilir,
- Ayrıca yıllar içerisinde yapılacak devam çalışmaları ile UNESCO SOKÜM programının bu kültürel öğelerin korunmasındaki etkinliği test edilebilir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, G., Karaca, Ş. ve Polat, G. (2015). Miras farkındalığı ve deneyimi: Üniversite öğrencilerine yönelik keşifsel bir çalışma. *Akademik Bakış Dergisi*, 50(Temmuz – Ağustos), 71-81.
- Akşit Aşık, N. (2017). Değişen kahve tüketim alışkanlıkları ve Türk kahvesi üzerine bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4), 310-325.
- Arikan, M. ve Kallimci, İ. T. (2008). Kutsal Kırgız Kalpağı. *Turkish Studies*, 3(2), 33-42.
- Asanov, Ü. ve Akmatallyev, A. (2004). *Kırgız adabiyat ensiklopediyası*, Bişkek.
- Aykan, B. (2016). The politics of intangible heritage and food fights in Western Asia. *International Journal of Heritage Studies*, 22(10), 799-810.
- Belber, B. G. ve Sözbilen, G. (2019). Turizm öğrencilerinin boş zaman etkinlikleri içerisinde somut olmayan kültürel miras (SOKÜM) unsurlarının yeri. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 54(2), 897-916.
- Euronews (2020). Web: <https://tr.euronews.com/2015/05/25/azeri-koyu-lahic-iki-yuzyillik-bakircilik-gelenegine-tutunuyor> adresinden 13 Mayıs 2020’de alınmıştır.
- Gülveren, Z. (2016). Kuşköy Işık Dili’nin halkbilimi açısından değerlendirilmesi. *III. Uluslararası Genç Halkbilimciler Sempozyumu Bildirileri*. (s. 115-124). 19 Kasım 2016, Ankara.
- Karaca Yılmaz, Ş., Şahbudak, E., Akkuş, Ş. ve Işkın, M. (2017). Kültürel miras farkındalığı: Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerine yönelik bir uygulama çalışması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 9(16), 86-100.
- Karaman, R. (2008). Anadolu’da Nevruz Kutlamaları. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7(13), 129-145.
- Kartal, A. (2017). Meddahlık geleneğinin günümüz sanatçılarındaki yansımaları üzerine bir değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 2(1), 11-20.
- Kaya, D. (2005). Kırgızlar’ın millî oyunu Kökbörü. M. S. Genim, O. Belli ve Y. Dağlı. (Editörler). *İzzet Gündoğdu Kayaoğlu Hatıra Kitabı Makaleler*. İstanbul: Taç Vakfı Yayınları, s.303-313’deki makale.
- Khayitbaevich, D. K. (2016). About the Art of Askiya. *Anglisticum Journal (AJ)*, 5(12), 32-38.
- Kurin, R. (2004). Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: A critical appraisal. *Museum International*, 56, 66-77.
- Lenzerini, F. (2011). Intangible Cultural Heritage: The living culture of peoples. *European Journal of International Law*, 22(1), 101-120.
- Nurmemmet, A. (1996). Türkmenlerde ve dünyada Göroğlu. *Bilig*, 3(Güz-96), 144-154.
- Öztürk, A., Kılıçarslan, D., Demir, Y. ve Caber, M. (2015). Lisans düzeyinde turizm eğitimi alan öğrencilerin Türkiye kültürel miras unsurları ile ilgili bilgi ve deneyimlerinin tespiti. *16. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı*. (s. 1-19). 12-15 Kasım 2015, Çanakkale.

- Rahmoni, R., ve Perry, J. (2001). Traces of ancient Iranian culture in Boysun District, Uzbekistan. *Asian Folklore Studies*, 60(2), 295-304.
- Rzayeva, S. (2019). *Küreselleşme ve Somut Olmayan Kültürel Miras ilişkisi: Azerbaycan örneği*. Yayınlanmış doktora tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sezer S. (2016). *Kabak Kemane ile Azeri Kamañçası'nın yapı ve icra tekniği açısından karşılaştırılması*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soysal, F. (2012). *Rast Muğamı çerçevesinde Azerbaycan Muğam kavramı*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tiendeo (2015). Web: https://www.tiendeo.com/blog/wp-content/uploads/2015/10/PR_oct2015_TR-.pdf adresinden 19 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Toktaş, P. (2012). Türk Ebru Sanatçılarının kronolojik olarak incelenmesi. *Akdeniz Sanat*, 5(9), 123-132.
- Turaeva, R. (2008). The cultural baggage of Khorezmian identity: Traditional forms of singing and dancing in Khorezm and in Tashkent. *Central Asian Survey*, 27(2), 143-153.
- Turunç, A. S. (2011). *Türkiye'de Tar eğitiminde görülen problemler ve çözüm yolları*. Yayınlanmış doktora tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Diyanet Vakfı. (2004). *İslâm ansiklopedisi*. (29. Cilt) Ankara: TDV.
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı. (2018). *Türkiye israf raporu*. Ankara, T.C. Ticaret Bakanlığı.
- Türktoyu (2020). Web: <https://www.turktoyu.com/kulturel-miras-ala-kiyiz-ve-sirdak-1> adresinden 12 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Türkmen, M. (2009). Düünden bugüne Türk toplumlarında Çavgen/Çöğen/Çevgan/Polo oyununa genel bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 183, 479-492.
- UNESCO (2020a). *Intangible Cultural Heritage*. Web: <https://ich.unesco.org/en/00011?type=00003#tabs> adresinden 10 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020b). Web: <https://ich.unesco.org/en/USL/yalli-kochari-tenzere-traditional-group-dances-of-nakhchivan-01190> adresinden 13 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020c). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/kazakh-traditional-art-of-dombra-kuy-00996> adresinden 14 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020d). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-spring-festive-rites-of-the-kazakh-horse-breeders-01402> adresinden 13 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020e). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/cultural-space-of-boysun-district-00019> adresinden 14 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020f). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/kushtdepdi-rite-of-singing-and-dancing-01259> adresinden 10 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020g). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/semah-alevi-bektasi-ritual-00384> adresinden 15 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020h). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/traditional-craftsmanship-of-cini-making-01058> adresinden 12 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- UNESCO (2020i). Web: <https://ich.unesco.org/en/RL/flatbread-making-and-sharing-culture-lavash-katyrma-jupka-yufka-01181> adresinden 11 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Yalçın, S. K. ve Şengül, M. (2004). Dede Korkut Hikâyeleri'nin çocuk eğitimi açısından öne sürdüğü değerler ve ortaya çıkarmak istediği tip üzerine bir değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(12), 209-223.
- Zeranska-Kominek, S., Kostrubiec, B., ve Wierzejewska, J. (1982). Universal symbols in the Bukharan Shashmaqam. *Asian Music*, 14(1), 74-93.
- Zokirov, A. (2017). The tradition of the joint voice singing in the context of the orient culture (As an example of Margilan singing school). *Journal of Literature and Art Studies*, 7(8), 1020-1023.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to determine the knowledge and experience levels of the students of the Turkish Republics regarding their country's resources in the UNESCO Intangible Cultural Heritage List. In addition, it is aimed to determine the difference of knowledge and experience levels of students of Turkish World countries whose common values are registered in the list.

Methodology

In the research, a quantitative design was adopted and the survey technique was used. Six different questionnaire forms were prepared for six Turkish World countries. Each country has entered into the UNESCO Intangible Cultural Heritage List values and these values have been determined that all of the students receive training in Turkey Turkish and Turkish was translated from English for a good way to talk Turkey Turkish. In order to determine the knowledge and experience level of each student about their country values, questionnaire forms were prepared using the 3-point Likert scale. By analysing the frequency values of the data, difference analyses were applied to the relevant sections.

Findings

The frequency information of the Turkish World students participating in the research and the statistics on the cultural values of the countries they participated in are given in Table 1. It is seen that the value of the SOKUM, which the Azerbaijani students have the highest level of knowledge, is Nevruz (2,86). This was followed by the Dede Korkut Legacy (2,72) and Dolma making and tradition sharing (2,69), respectively. Yalli dances (2,55), Bread making (2,51) and Muğam (2,48) were determined as other values of SOKUM with high level of knowledge.

The knowledge and experience level averages of the students regarding Kazakhstan intangible cultural heritage list are given in Table 3. Accordingly, Nevruz appears as the most heritage cultural heritage item with an average of 2.90. This was followed by Kazakh wrestling (2.45) and Traditional horse games (2.35), respectively the Kyrgyz epic trilogy: Manas, Semetey, Seytek and Kökbörü, the traditional horse play cultural values were known to all participants with an average of 3.00. It can be stated that, with an average of 2.72 knowledge level, students of Kyrgyzstan have a very high level of knowledge about cultural heritage elements. Although the level of knowledge in the art of Kyrgyz flock is high (2.60), the low level of experience (1.80) may be associated with the increasing visibility of this art. The general experience level of the student group was determined as 2.35.

When the statistics on Uzbekistan are analyzed, it is seen that the Pilaf culture (2.81) and the Nevruz tradition (2.74) are known to a significant extent, and less knowledge about other cultural heritage items. It can be said that the participants have little knowledge and experience about the cultural area of Boysun and the art of Ashta Ashula. The general level of knowledge of the group is 2.02 and the level of experience is 1.88. It is determined that the value of the highest level of knowledge and experience in Turkmenistan (2.63; 2.54) is Nevruz, as seen in many countries. On the other hand, the cultural heritage value with the least knowledge and experience (1.81; 1.45) was determined to be the traditional Turkish carpet making art.

Turkish students' knowledge and experience averages are presented in Table 7. Accordingly, Karagöz (2,80) has the highest level of knowledge, followed by the Turkish coffee tradition and Bread making (2,70). Dede Korkut Heritage (2,67), Nevruz (2,58) and Hıdırellez (2,48) are among the other high-level items. The least known cultural elements were Semah, Alevi-Bektashi Ritual and Whistling language (1,51). The most important aspect of being a religious ritual in Semah the least known of these items and whistling language practitioners say that Turkey could be due to the presence of a very narrow region. However, it was determined that the experience levels of the respondents were in parallel with their knowledge levels. When the averages are examined, it is seen that the experience level of 12 cultural heritage items is below two. Thus, while the average level of knowledge of Turkish students was measured as 2.19, the average level of experience remained at 1.76.

Conclusion and Discussion

As a result, the highest level of knowledge and experience that have reached the national average, while Uzbekistan and Kyrgyzstan, Turkey was seen as having the lowest average. It may be thought that the cultural heritage of countries has different characteristics in the formation of these averages, and that the difficulty levels of watching, visiting and experiencing some values are different. However, these averages become more meaningful especially when comparisons are made in terms of common heritage values.

The country has the lowest average of the first three countries in the ranking of Turkey and has been found to be significantly differentiated Turkish World country when the average value of all of Nowruz, a joint investigation. Said countries in geographical and sociological as the country is located in the west of Turkey and consists of adding the different culture, entertainment and celebratory events in the interest of time, can be said that with the low average. Bread: lavash, Dough In complete contrast to the culture of these results has been shown that countries with the highest average of Turkey.

Dede Korkut is seen that level of information concerning the heritage of Kazakhstan and Azerbaijan were significantly lower than in Turkey. This suggests that the Dede Korkut epics, stories and tales are less known to the younger generation of Kazakhstan. The significant level of experience from Azerbaijan, Turkey and Kazakhstan have been identified as having a high average.

In the minstrel tradition, there is a significant superiority in favor of Azerbaijan. Of minstrelsy tradition in Turkey, especially in the eastern provinces is exercised occurred and occurs in this region adjacent to Azerbaijan Azerbaijan Turkey may explain the low average height with the general average. However, although the average of Azerbaijan is higher in the level of experience, it can be said that the average of both countries is low and when compared to the past, both the number of performers and the tendencies to alternative activities affect this low.

It was determined that Kyrgyzstan has a significantly higher average in epic narrative arts than Turkmenistan in terms of knowledge level. However, it was found that there was no difference in the level of experience, and the average of the two countries was quite low. A similar situation was observed in the art of shooting, which is the common value of Kyrgyzstan and Kazakhstan, although a higher than average value was achieved in terms of knowledge level, both countries remained below average in the level of experience and no significant difference could be identified.

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRENME YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Kartal, O. Y. & Yazıcı, T. (2020). Lise Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımlarının İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 625-641.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.783211

Geliş Tarihi: 20.08.2020

Kabul Tarihi: 25.12.2020

E-ISSN: 2149-3871

Osman Yılmaz KARTAL
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
oykartal79@yahoo.com
ORCID No: 0000-0003-2922-0069

Tuğçe YAZICI
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
yazicituce@windowslive.com
ORCID No: 0000-0002-8523-8362

ÖZ

Araştırmada, lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımları düzeylerini betimlemek ve farklı lise türlerinde sınıf düzeyine göre öğrenme yaklaşımları düzeylerindeki olası farklılaşmaları incelemek amaçlanmıştır. Çalışma, tarama araştırması olarak gerçekleştirilmiştir. Fen Lisesi (FL), Sosyal Bilimler Lisesi (SBL), Anadolu Lisesi (AL), Güzel Sanatlar Lisesi (GSL), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL), Anadolu İmam Hatip Lisesi (AİHL), Anadolu İmam Hatip Fen ve Sosyal Bilimler Programında (AİHFSP) öğrenim gören 756 öğrenci örneklemini oluşturmaktadır. İkinci (2008) tarafından geliştirilen “öğrenme yaklaşımları ölçeği” veri toplama aracı olarak katılımcılara uygulanmıştır. 9. sınıfta öğrenim gören öğrencilerinin derinlemesine öğrenme yaklaşımına yönelik grup ortalamaları incelendiğinde AİHFSP ile FL öğrencilerinin yüksek, diğer lise öğrencilerinin orta düzeyde oldukları görülmektedir. 9. sınıf öğrencileri grup ortalamaları açısından incelendiğinde tüm liselerin yüzeysel öğrenme yaklaşımları orta düzeydedir. Ayrıca diğer liselere göre SBL, AL ve MTAL öğrencilerinin daha yüksek düzeyde yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelim gösterdikleri görülmektedir. AİHFSP ile FL 9. sınıf öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımı yüksek, diğer liselerdeki öğrencilerin stratejik öğrenme yaklaşımları orta düzeydedir. 12. sınıfta öğrenim gören öğrencilerinin derinlemesine öğrenme yaklaşımına yönelik grup ortalamaları orta düzeydedir. Yüzeysel öğrenme yaklaşımı açısından incelendiğinde 12. sınıf öğrencileri genel olarak orta düzeyde yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelim göstermektedir. Okul türleri içerisinde en yüksek AİHFSP, en düşük FL öğrencileri yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelmektedir. 12. sınıf öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımları genel olarak orta düzeydedir. Ayrıca AİHFSP, AL ve AİHL öğrencilerinin diğer liselerdeki öğrencilere göre yüksek düzeyde stratejik öğrenme yaklaşımına yöneldikleri görülmektedir. FL 9. ve 12. sınıf öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımı açısından anlamlı farklılık vardır. AİHFSP 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin derinlemesine, yüzeysel ve stratejik öğrenme yaklaşımı açısından anlamlı farklılıklar vardır. SBL, AL, MTAL, GSL, AİHL açısından incelendiğinde, sınıf düzeyi değişkeni açısından öğrenme yaklaşımları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

Anahtar Kelimeler: Öğrenme Yaklaşımları, Öğrenme ve Öğretme Süreci, Lise Öğrencileri.

INVESTIGATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS' APPROACHES TO LEARNING

ABSTRACT

In the study, it was aimed to describe the approaches to learning levels of high school students and to examine the possible differences in approaches to learning levels according to grade level in different high school types. The study was conducted as a survey research. The sample consisted of 756 students studying in

Science High School (SHS), Social Sciences High School (SSHS), Anatolian High School (AHS), Fine Arts High School (FAHS), Vocational and Technical Anatolian High School (VTAHS), Anatolian Imam Hatip High School (AIHHS), Anatolian Imam Hatip Science and Social Studies Program (AIHSSSP). "Learning Approach Inventory" developed by Ekinici (2008) was applied to the participants as a data collection tool. When the group means of the 9th grade students regarding the deep approach to learning are examined, it is seen that AIHSSSP and SHS students are at a high level, while other high school students are at a medium level. When 9th grade students are examined in terms of group means, all high schools have a medium level of surface approach to learning. In addition, compared to other high schools, SSHS, AHS and VTAHS students are more likely to tend towards the surface approach to learning. When the group means are examined, AIHSSSP and SHS students' strategic approach to learning is high, while the strategic approach to learning of students in other high schools are at a medium level. It is seen that the group means of the 12th grade students for the deep approach to learning are close to each other. When examined in terms of the surface approach to learning, 12th grade students generally tend towards the surface approach to learning at medium level. Within the scope of the surface approach to learning, AIHSSSP students have the highest scores and SHS students the lowest among school types. The strategic approach to learning of 12th grade students are generally medium level. In addition, it is observed that AIHSSSP, AHS and AIHHS students tend to have a higher level of strategic approach to learning compared to students in other high schools. There is a significant difference in the strategic approach to learning of SHS 9th and 12th grade students. There are significant differences in the AIHSSSP 9th and 12th grade students' tendencies to deep, surface and strategic approaches to learning. When examined in terms of SSHS, AHS, VTAHS, FAHS, and AIHHS, there is no significant difference between approaches to learning in terms of class level variable.

Keywords: Approaches to Learning, Learning and Teaching Process, High School Students.

1. GİRİŞ

Birey ve toplum bağlamında işlevsel ve sağlıklı bir yaşam alanı ve kültür oluşturmada etkili yollardan birisi, öğrenenin etkili bir eğitim yaşantısı gerçekleştirmesi ve kazanımların üst düzey performansla sergilenmesidir. Performans, öğrenenin öğrenme sürecinde edindiği kazanımları etkili bir biçimde sergilemesidir. Ancak öğrenen, performansını sergileme sürecinde bireysel, çevresel, sosyo-ekonomik, kültürel vb. birtakım sınırlılıklarla karşılaşmaktadır. Performansı etkileyen bu sınırlılıklar “başarı açığı” kaynağı olarak nitelendirilmektedir (Acar, 2013; Hung, Smith, Voss, Franklin, Gu ve Bounsanga, 2019; Kartal, 2016). Başarı açığı, akademik anlamda toplumsal ve sosyal gruplar, ailenin ekonomik seviyesi, coğrafi bölge gibi farklılıklardan etkilenen öğrenenlerin standart testlerde elde ettikleri başarı farklılıklarında kendisini göstermektedir. Yani öğrenenlerin ölçme işlemlerinde ve standart test türlerinde aldığı notlarında veya okul içerisinde sahip oldukları not ortalamalarında başarı açığına dair bulgulara rastlanılmaktadır (Reardon, 2013). Başarı açığıyla bağlantılı olan faktörler, akademik başarıyla da ilişkilidir (Coleman vd., 1966’dan aktaran Ladson-Billing, 2006). Bu nedenle başarı açığının nedenlerini ve olası etkilerini incelemek, Türkiye’nin eğitimin niteliğiyle ilgili olan bilimsel problemlerin analizi ve çözümünün gerçekleştirilebilmesi adına yol göstericidir.

Türk Eğitim Sistemi içerisinde başarı açığı yurt içinde ve yurt dışında yapılan sınav sonuçlarında kendisini göstermektedir. Yurt içi ve yurt dışı sınav sonuçlarından elde edilen bulgulara göre, Türkiye’de öğrenim gören öğrencilerin okul türü, cinsiyet, ailelerin eğitim durumları gibi değişkenler açısından farklılıklar vardır (Berberoğlu ve Kalender, 2005; MEB, 2017; Önder ve Güçlü, 2014; Suna, Tanberkan, Taş, Eroğlu ve Altun, 2019; Yıldırım, Okumuş ve Yörük, 2019; Yıldırım, Yıldırım ve Ceylan, 2017). Bu farklılıklar içerisinde belki de en fazla dikkat çeken husus okul türleri arasında başarı farklılıklarının görülmesidir. Çünkü gerçekleştirilen araştırmalar, okul türünün öğrenci başarısı üzerinde etkisini (Cansız, Ozbaylanlı ve Çolakoğlu, 2019) ve hem farklı lise türlerinde (örneğin Fen, Anadolu İmam Hatip, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri vb.) hem de aynı tür liseler arasında başarı farklılıklarının olduğunu göstermektedir (MEB, 2018; Tanberkan vd., 2018). Bu durum, Türkiye’deki başarı açığının kaynağını incelerken okul türünün göz önünde bulundurulması gereğini öne çıkarmaktadır.

2. ÖĞRENME YAKLAŞIMLARI

Başarı açığını çözümlenmede, dikkate alınması gereken değişkenlerden birisi de “öğrenme yaklaşımı”dır. Öğrenenlerin öğrenme çıktısı ve öğrenme yaklaşımları arasında ampirik ve rasyonel ilişki söz konusudur (Marton ve Saljo, 1976a; 1976b; Ramsden, 1985). Buradaki ilişkiye göre akademik anlamda yüksek veya düşük başarı gösteren öğrencilerin öğrenme yaklaşımları birbirinden farklıdır.

Öğrenenin öğrenme amacı, güdülere ve öğrenme sürecinde geliştirdiği stratejilerin birleşimi olan öğrenme yaklaşımları (Biggs, 1987; Guo, Yang ve Shi, 2017; Sezgin Selçuk, Çalışkan ve Erol, 2007), öğrenenlerin öğrenme sürecinde kendilerine sunulan öğretim materyalini inceleme şekilleri üzerine temellendirilmiştir. Öğrenenin karşılaştığı öğretim materyalini inceleme şekli, içeriğini anlamlandırma ve kavrama derecesi, öğrenenin öğrenme yaklaşımı tercihini belirlemektedir (Marton ve Saljo, 1976a; 1976b). Bunu gerçekleştirirken öğrenen içsel olarak belirlediği amaca dayanarak öğrenmeye yönelmektedir (Newble ve Entwistle, 1986). Ders çalışma sürecini bilişsel hedeflerine göre belirlemektedir. Öğrenenin tercih ettiği çalışma şekilleri, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurulduğunda öğrenilecek konu, öğrenme çevresi, motivasyon gibi faktörlerle sayılamayacak düzeyde çeşitlilik gösterebilir. Öğrenenlerin öğrenme yönelimleri derinlemesine, yüzeysel ve stratejik öğrenme yaklaşımı olmak üzere üç alt boyutta incelendiği görülmektedir (Biggs, 1979, 1987; Entwistle, 2018; Entwistle ve Ramsden, 1983; Newble ve Entwistle, 1986; Ramsden, 1979).

2.1. Derinlemesine Öğrenme Yaklaşımı

Olgusal olarak derinlemesine öğrenme yaklaşımı, öğrenenin kanıtları kullanmasını, iddiaların mantığını incelemesini sağlayan aktif öğrenme sürecini yaşamasını sağlamaktadır (Entwistle, 2000). Öğrenenin amacı, elde ettiği bilginin temelinde yatan olguları fark ederek eski bilgiler ile ilişkilendirmek ve o olgunun tam olarak neyi ifade ettiğini anlamlandırmaya çalışmaktır. Bu süreçte öğrencilerin birden fazla konuyu özümseyebilmesi, öğrendiklerini sahip olduğu bilgilerle ilişkilendirmesi mümkündür (Pask, 1976; Ramsden, 1979). Yani derinlemesine öğrenme yaklaşımı, nitelikli öğrenme çıktılarıyla ilişkilidir (Trigwell ve Prosser, 1991; Trigwell, Prosser ve Waterhouse, 1999). Akademik başarı düzeyi yüksek olan öğrenciler derinlemesine öğrenme yaklaşımını tercih etmektedir (Byrne, Flood ve Willis, 2002; Cano, 2007; Ekinci, 2008; Kurnaz, 2019; Özkan ve Sezgin Selçuk, 2014).

2.2. Yüzeysel Öğrenme Yaklaşımı

Öğrenenin ölçme-değerlendirme uygulamalarından başarı olmak için gerekli asgari puanı alabilmesi için benimsediği yaklaşımdır (Ekinci, 2009). Burada öğrenen, materyal içerisinde yer alan kavramların anlamlarını birbirleriyle ilişkilendirmeye çalışmamaktadır (Brown ve Atkins, 1988; Ramsden, 1979). Çalışma sürecinde öğrenen, ezberlediği bilgiyi olduğu gibi sınav\etkinlik kâğıdı vb. materyallere aktarmak üzere o bilgiyi kopyalama amacı güder (Cuthbert, 2005); sınavda sorulması muhtemel sorular doğrultusunda kendisi için önemli olan bilgileri ezberler (Entwistle, Hanley ve Ratcliffe, 1979). Yüzeysel öğrenme yaklaşımında hafıza önemlidir ve öğrenenin ezberlediği bütün bilgileri hatırlaması gerekir (Marton ve Saljo, 1976b). Bu yaklaşımı benimseyen öğrenenin, değerlendirme ortamında bilgiyi hatırlayamadığı için kaygı ve stres gibi duygusal sorunları yaşaması mümkündür.

2.2. Stratejik Öğrenme Yaklaşımı

Bu yaklaşımda öğrenen, en başarılı olmak için yüksek düzeyde motivasyon sağlamaktadır. Öğrenen güçlü rekabet duygusunun yanında, kendi çalışmalarını planlama, çeşitli stratejiler geliştirme (Newble ve Entwistle, 1986), düzenli çalışma yöntemlerini belirleme ve zamanı etkili kullanma (Entwistle ve Ramsden, 1983; Entwistle, McCune ve Walker, 2001) gibi özellikler sergilemektedir. Bu öğrenciler, herhangi bir sınavdan en yüksek puanı alabilmek için neleri yapması gerektiği konusunda farkındalık yaşamaktadır ve sınava hazırlanırken yapacaklarını önceden belirlemektedir.

Alanyazın incelendiğinde Türkiye’deki öğrenci başarılarının incelenmesi amacıyla öğrenme yaklaşımına yönelik gerçekleştirilen araştırmaların 2000’li yıllardan itibaren önem kazandığı görülmektedir (Alt ve Boniel- Nissim, 2018; Aslan, 2017; Beyaztaş ve Senemoğlu, 2015; Demirel, Kozikoğlu ve Özkan Elgün, 2017; Ekinci, 2008, 2009, 2015; Ekinci ve Ekinci, 2011; Kurnaz, 2019;

Olpak, Arıcan ve Baltacı, 2018; Özkan ve Sezgin Selçuk, 2014). Bu araştırmalar incelendiğinde öğrenme yaklaşımlarına yönelik yapılan çalışmaların odak noktasının üniversite öğrencileri olduğu görülmektedir. Lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımlarına yönelik incelemelerin gerçekleştirilmemesi, bu konuya yönelik bilimsel araştırma açığının olduğunu göstermektedir. Farklı lise türlerindeki öğretim süreçlerinin farklılıkları dikkate alındığında, lise giriş (9. sınıf) ve çıkış (12. sınıf) düzeylerindeki öğrencilerin öğrenme yaklaşımlarının da incelenmesi gereği oluşmuştur. Bu gerekçeler sonucunda araştırmada, lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımları düzeylerini betimlemek ve farklı lise türlerinde sınıf düzeyine göre öğrenme yaklaşımları düzeylerindeki olası farklılaşmaları incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Farklı lise türlerinde öğrenim gören 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin öğrenme yaklaşımları düzeyleri nedir?
2. Farklı lise türlerinde öğrenim gören öğrencilerin öğrenme yaklaşımları düzeyleri sınıf düzeyi (9 ve 12. sınıf) değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Genel olarak tarama araştırmalarında betimleme amacı güdülmekte, öğrenme ortamındaki öğrenenlerin farklı özellikler ile bu özelliklerin birbirleriyle ilişki dağılımlarını hakkında bilgiler edinilmektedir (Robson, 2015). Mevcut çalışma, 9. ve 12. sınıflarda öğrenim gören lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımları düzeyinde görülen farklılaşmaların incelenmesi üzerine temellendirilmiştir. Bu nedenle çalışmada, tarama araştırması olarak gerçekleştirilmektedir.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın araştırma evrenini, Çanakkale ilinde bulundan, birbirinden farklı öğretim niteliğine sahip olan liseler oluşturmuştur. Araştırmada tercih edilen seçkisiz küme örnekleme yöntemine göre, araştırma evreni, her biri belli özellikleri taşıyan unsurların kümeler ya da gruplara ayrılarak (Robson, 2015, 337), araştırmacılar tarafından belirli sayıda okulun seçilmesi sonucu okullardaki tüm öğrencileri test etmektedir (Cohen, Manion ve Morrison, 2002). Schutt'a (2011) göre en az iki aşamadan oluşan örnekleme belirlemede ilk olarak rastgele küme örnekleme belirlenerek bir okul listesi oluşturulmuştur. Çanakkale ilindeki liseleri temsil eden her kurum türü birer küme olarak kabul edilmiş, her gruba ait lise sayıları belirlenmiştir. Bu liselerde içerisinden her bir grupta yer alan kuruma ait birer adet lise, tesadüfi olarak seçilmiştir. Sayıları fazla olması nedeniyle Anadolu ve Meslek liseleri için kura çekilerek birer adet lise örnekleme dâhil edilmiş; Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Fen ve Sosyal Bilgiler Programı²² araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Örneklem seçiminin ikinci aşaması grupların karşılaştırılması nedeniyle 9. ve 12. sınıflar seçilmiştir. Karşılaştırma için bu grupların içerisinde on beşten fazla katılımcılığının olması gerekmesi (Borg ve Gall, 1979'dan aktaran Cohen vd., 2002, 93) nedeniyle, her bir alt faktörü sağlamak için her okuldan sınıf bazında asgari 15 katılımcıya ulaşmak hedeflenmiştir.

Veriler 2019 yılı Ekim-Kasım döneminde toplanmıştır. İl Milli Eğitim Müdürlüğünden kurumsal, öğrencilerden de sözlü onam alınarak yapılan uygulama sonucunda toplam 788 katılımcıya ulaşılmıştır. Ölçme aracının bazı katılımcılar tarafından eksik doldurulması nedeniyle 32 kişinin cevapladığı ölçme aracı araştırmacı tarafından iptal edilmiş, örneklem büyüklüğünü temsil eden 756 (*Kadın=342, Erkek=414*) katılımcının verileri incelenmiştir. Bu veriler, araştırmaya katılım oranının % 95.93 civarında olduğunu göstermektedir.

Tablo 1. Örneklem Büyüklüğüne İlişkin Bilgiler

²² Lise isimleri sonraki kısımlarda kısaltmalarıyla şu şekilde ifade edilecektir: Fen Lisesi (FL), Sosyal Bilimler Lisesi (SBL), Anadolu Lisesi (AL), Güzel Sanatlar Lisesi (GSL), Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi (MTAL), Anadolu İmam Hatip Lisesi (AİHL), Anadolu İmam Hatip Fen ve Sosyal Bilgiler Programı (AİHFSP)

Kurum Türü	²³ İl Merkezindeki Lise Sayısı	Araştırmaya Dâhil Edilen Lise Sayısı	Sınıf	Katılımcı Sayısı	Toplam Katılımcı Sayısı
²⁴ FL	1	1	9. sınıf	86	161
			12. sınıf	75	
SBL	1	1	9. sınıf	69	105
			12. sınıf	36	
AL	7	1	9. sınıf	68	113
			12. sınıf	45	
MTAL	6	1	9. sınıf	89	151
			12. sınıf	62	
GSL	1	1	9. sınıf	40	79
			12. sınıf	39	
AİHL	1	1	9. sınıf	24	55
			12. sınıf	31	
AİHFSP	1	1	9. sınıf	74	124
			12. sınıf	50	

3.3. Veri Toplama Aracı

3.3.1. Öğrenme Yaklaşımları Ölçeği

Bu araştırmada lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımı düzeylerinin incelenmesi amaçlandığından, Ekinci (2008) tarafından geliştirilen “Öğrenme Yaklaşımları Ölçeği” kullanılmıştır. Bu ölçek, öğrencilerin ders çalışma gibi öğrenme durumlarında sergilediği farklı yönelimleri ölçmektedir. Bu nedenle literatürde derinlemesine öğrenme yaklaşımı, yüzeysel öğrenme yaklaşımı ve stratejik öğrenme yaklaşımı boyutlarında açıklanmıştır (Biggs, 1979; Ekinci, 2008; Ramsden, 1979; 1987; Ramsden ve Entwistle, 1981). Ölçek, 1-5 aralığında (1: Hiç yansıtıyor-5: Tam yansıtıyor) derecelendirilmiş, 54 maddelik bir ölçme aracıdır.

Ölçme aracındaki aralıklar, öğrencilerin öğrenme düzeylerine ilişkin puanlarının değerlendirilmesi sırasında puanlama cetveli olarak şu şekilde kullanılmıştır: 1.00-1.49 “çok düşük düzey”, 1.50-2.49 “düşük düzey”, 2.50-3.49 “orta düzey”, 3.50-4.49 “yüksek düzey”, 4.50-5.00 “çok yüksek düzey”. Bu puanlama cetvelinin belirlenmesinde, öğrencilerin puanlamada dikkate aldıkları kriterler temel oluşturmuştur. Öğrenciler ölçme aracı maddelerine cevap verirken, örneğin, 4 puan ile 5 puan gibi iki puan arasında kaldıklarında, karar vermede rasyonel düşüncelerini matematiksel yuvarlama ilkesine göre gerçekleştirmektedirler. Öğrencilerin görüşlerinin, istatistiki manipülasyona uğramaması amacıyla bu puanlama dikkate alınmıştır (Alston ve Miller, 2002; Bringula vd., 2012).

Ölçme aracındaki madde ifadelerin çalışma grubuna uygunluğunun test edilmesi amacıyla araştırmacı tarafından iki lise öğrencisine ölçme aracı uygulanmıştır. Öğrencilerin ölçme aracında anlamadıkları veya cevaplarken zorlandıkları maddelerin hangileri olduğu sorulmuştur. Öğrencilerin verdikleri yanıtlardan harekete Ekinci (2008) tarafından açıklanan operasyonel tanımlamaların dışına çıkmamak suretiyle küçük düzenlemelere gidilmiştir (örneğin maddelerde yer alan “bu bölümde” yerine “okulda”, “öğretim elemanı” yerine “öğretmen, öğretmenler” gibi). Ayrıca ölçme aracı

²³ Örnekleme ilişkin bilgilere <https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx> adresinden erişilmiştir.

içerisinde ters madde olmadığı tespit edilmiştir. Ölçme aracının güvenilirliğine ilişkin iç tutarlık katsayısına bakılmıştır. Güvenirliğe ilişkin bilgiler şu şekildedir:

Tablo 2. Öğrenme Yaklaşımları Ölçeğinin Güvenirliklerinin Karşılaştırılması

Test Türü	α	Alt Faktörler	α
Ekinci (2008) Çalışmasının Güvenirliği	0.85	Derinlemesine Öğrenme Yaklaşımı	0.89
		Yüzeysel Öğrenme Yaklaşımı	0.82
		Stratejik Öğrenme Yaklaşımı	0.87
Mevcut Araştırmanın Güvenirliği	0.90	Derinlemesine Öğrenme Yaklaşımı	0.89
		Yüzeysel Öğrenme Yaklaşımı	0.78
		Stratejik Öğrenme Yaklaşımı	0.89

Ekinci (2008) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, derinlemesine öğrenme, yüzeysel öğrenme, stratejik öğrenme olarak belirlenen ölçeğin tüm boyutlarının iç tutarlık katsayısı-croanbach alpha (α) 0.82 ve üzeridir. Ayrıca ölçeğin bütünüyle ilgili croanbach alpha değerinin (α) 0.85 olduğu görülmektedir. Ekinci (2008)'nin çalışmasında ölçeğin yüksek düzey güvenilirliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmada ölçme aracındaki derinlemesine öğrenme yaklaşımı boyutuna ilişkin croanbach alpha değeri (α) 0.89; yüzeysel öğrenme yaklaşımı boyutuna ilişkin croanbach alpha değeri (α) 0.78; stratejik öğrenme yaklaşımı boyutuna ilişkin croanbach alpha değeri (α) 0.89'dur. Ayrıca ölçme aracının bütününe ilişkin hesaplanan croanbach alpha değeri (α) 0.90'dır. Bu durum eğitim ve sosyal bilimlerde uygulayıcıları tarafından tercih edilen güvenilirlik değerlendirmesi açısından değerlendirildiğinde (Özdamar, 2016), mevcut çalışmada yararlanılan öğrenme yaklaşımı ölçeği güvenilirlerdir.

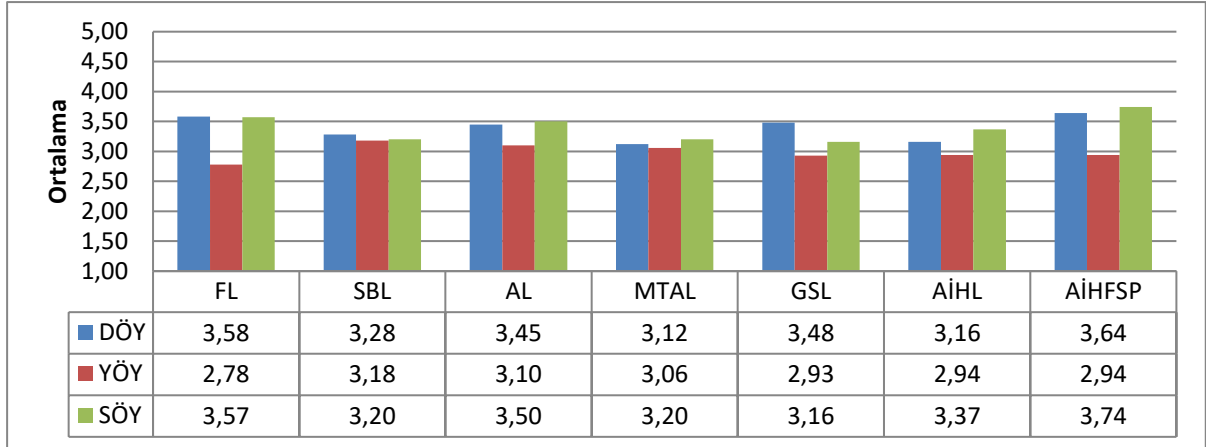
3.4. Veri Analizi

Araştırmaya ait veriler, IBM SPSS 21 programına işlenmiştir. Veri tarama (data screening) işlemi ile kontrol edilen tüm maddelerin normallik dağılımının incelenmesi için skewness ve kurtosis değerleri ile histogram eğrileri kontrol edilmiş, verilerin normal dağılım sergilediklerine karar verilmiştir. Grup büyüklükleri ve Levene test sonuçları dikkate alınarak parametrik test koşullarının sağlandığı anlaşılmıştır (grupların varyansları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır) ($p > .05$) (Can, 2016).

Betimsel incelemeler için frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiştir. Sınıf değişkeni açısından farklı lise türlerine göre öğrenme yaklaşımları arasındaki farklılıklar t-test analizi sonucuna göre değerlendirilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırma bulguları 1. ve 2. araştırma soruları doğrultusunda incelenmiştir. “*Farklı lise türlerinde öğrenim gören 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin öğrenme yaklaşım düzeyleri nedir?*” sorusunu incelemek için 9. ve 12. sınıf öğrencilerinin öğrenme yaklaşımı düzeyleri Grafik 1 ve 2’de sunulmaktadır.

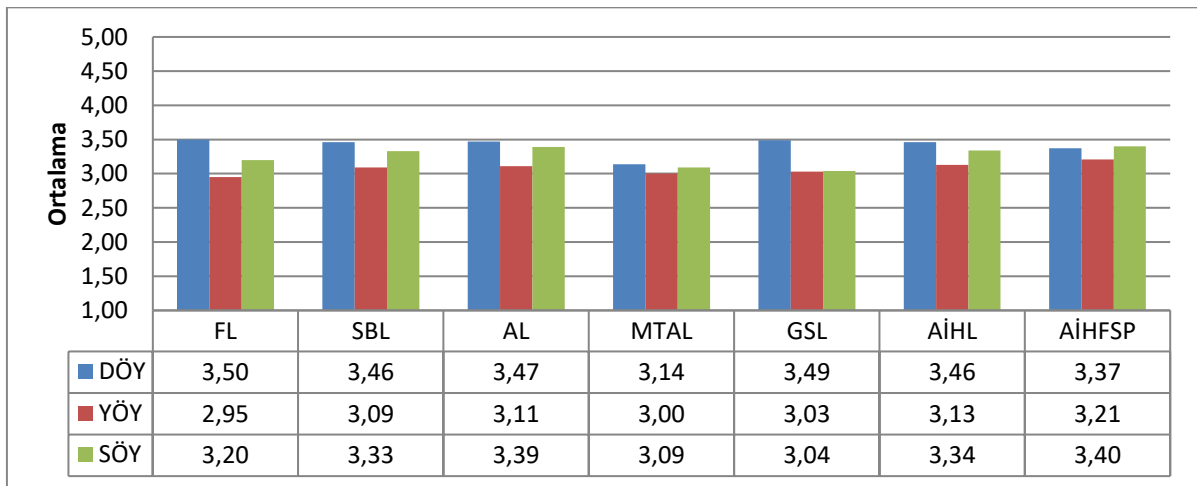

Grafik 1. 9. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşım Düzeyleri

9. sınıfta öğrenim gören öğrencilerinin derinlemesine öğrenme yaklaşımına yönelik grup ortalamaları incelendiğinde AİHFSP ($\bar{X} = 3.64$) ile FL ($\bar{X} = 3.58$) öğrencilerinin yüksek, diğer lise öğrencilerinin orta düzeyde oldukları görülmektedir. 9. sınıf öğrencileri grup ortalamaları açısından incelendiğinde tüm liselerin yüzeysel öğrenme yaklaşımları orta düzeydedir. Ayrıca diğer liselere göre SBL ($\bar{X} = 3.18$), AL ($\bar{X} = 3.10$) ve MTAL ($\bar{X} = 3.06$) öğrencilerinin daha yüksek düzeyde yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelim gösterdikleri görülmektedir. Grup ortalamaları incelendiğinde AİHFSP ($\bar{X} = 3.64$) ile FL ($\bar{X} = 3.58$) öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımı yüksek, diğer liselerdeki öğrencilerin stratejik öğrenme yaklaşımları orta düzeydedir.

Araştırma bulguları içerisinde öne çıkan diğer bir nokta, her bir lisede öne çıkan öğrenme yaklaşımlarıdır. Grafik 1 incelendiğinde 9. sınıf düzeyinde FL ve AİHFSP’de derinlemesine ve stratejik; SBL ve GSL’de derinlemesine; AL, MTAL ve AİHL’de stratejik öğrenme yaklaşımı ön plana çıkmıştır. Bunların yanı sıra, farklı lise türlerinde öğrenim gören 9 sınıf öğrencilerinin, derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımları düzeylerinin, yüzeysel öğrenme yaklaşımı düzeyine göre yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Lise türüne göre 12. sınıftaki öğrencilerin öğrenme yaklaşımı düzeyleri Grafik 2’deki sunulmaktadır.

Grafik 2. 12. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşım Düzeyleri

12. sınıfta öğrenim gören öğrencilerinin derinlemesine öğrenme yaklaşımına yönelik grup ortalamalarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Örneğin FL ($\bar{X} = 3.50$), GSL ($\bar{X} = 3.49$), AL

($\bar{X} = 3,47$), SBL ve AİHL ($\bar{X} = 3,46$) lise öğrencilerinin puanları benzer düzeydedirler. Fakat MTAL ($\bar{X} = 3,14$) öğrencilerinin derinlemesine öğrenme yaklaşımı düzeyleri düşüktür. Yüzeysel öğrenme yaklaşımı açısından incelendiğinde 12. sınıf öğrencileri genel olarak orta düzeyde yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelim göstermektedir. Okul türleri içerisinde en yüksek AİHFSP ($\bar{X} = 3,21$), en düşük FL ($\bar{X} = 2,95$) öğrencileri yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelmektedir. 12. sınıf öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımları genel olarak orta düzeydedir. Ayrıca AİHFSP ($\bar{X} = 3,40$), AL ($\bar{X} = 3,39$) ve AİHL ($\bar{X} = 3,34$) öğrencilerinin diğer liselerdeki öğrencilere göre yüksek düzeyde stratejik öğrenme yaklaşımına yöneldikleri görülmektedir.

Grafik 2 incelendiğinde 12. sınıf düzeyinde liselerde öne çıkan öğrenme yaklaşımları olduğu görülmektedir. FL, SBL, AL, MTAL, GSL ve AİHL derinlemesine, AİHFSP derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımının ön planda olduğu görülmektedir. Bunların yanı sıra 9. sınıf öğrencileri gibi 12. sınıf öğrencilerinde de yüzeysel öğrenme yaklaşımı düzeyi, derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımı düzeylerine kıyasla düşüktür. Öğrencilerin derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımlarına olan eğilimlerinin yüzeysel öğrenme yaklaşımından yüksek olması önemlidir.

Araştırmanın “Farklı lise türlerinde öğrenim göre öğrencilerin öğrenme yaklaşım düzeyleri sınıf düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusuna yönelik gerçekleştirilen analiz sonuçları Tablo 3.’te sunulmaktadır.

Tablo 3. Öğrencilerin Öğrenme Yaklaşımları Düzeylerin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Lise Türü	Alt Boyutlar	Sınıf Düzeyi	n	\bar{X}	s	t	sd	p
FL	Derinlemesine	9. sınıf	84	3.5840	.71705	.712	155	.477
		12.sınıf	73	3.5023	.71659			
	Yüzeysel	9. sınıf	84	2.7784	.59283	-	155	.076
		12.sınıf	73	2.9467	.58278	1.788		
	Stratejik	9. sınıf	84	3.5721	.66094	3.563	155	.000*
		12.sınıf	73	3.2047	.62463			
SBL	Derinlemesine	9. sınıf	68	3.2786	.70707	-	99	.202
		12.sınıf	33	3.4646	.62912	1.284		
	Yüzeysel	9. sınıf	68	3.1789	.66493	.629	99	.531
		12.sınıf	33	3.0926	.60821			
	Stratejik	9. sınıf	68	3.1953	.80310	-.845	99	.400
		12.sınıf	33	3.3266	.55569			
AL	Derinlemesine	9. sınıf	67	3.4478	.66469	-.191	109	.849
		12.sınıf	44	3.4722	.65334			
	Yüzeysel	9. sınıf	67	3.0995	.57553	-.140	109	.889
		12.sınıf	44	3.1149	.55664			
	Stratejik	9. sınıf	67	3.4959	.63375	.817	109	.415
		12.sınıf	44	3.3914	.69471			
MTAL	Derinlemesine	9. sınıf	85	3.1203	.73297	-.197	144	.844
		12.sınıf	61	3.1448	.75953			
	Yüzeysel	9. sınıf	85	3.0556	.61715	.511	144	.610
		12.sınıf	61	2.9973	.75743			
	Stratejik	9. sınıf	85	3.1954	.73381	.792	144	.430
		12.sınıf	61	3.0929	.82144			
GSL	Derinlemesine	9. sınıf	38	3.4810	.59560	-.056	71	.956
		12.sınıf	35	3.4889	.60900			

AİHL	Yüzeysel	9. sınıf	38	2.9298	.52984	-.923	71	.359
		12.sınıf	35	3.0333	.41535			
	Stratejik	9. sınıf	38	3.1594	.67068	.714	71	.478
		12.sınıf	35	3.0429	.72374			
	Derinlemesine	9. sınıf	21	3.1614	.78879	-	50	.133
		12.sınıf	31	3.4606	.62182			
	Yüzeysel	9. sınıf	21	2.9365	.60941	-	50	.260
		12.sınıf	31	3.1308	.59999			
	Stratejik	9. sınıf	21	3.3677	.88549	.153	50	.879
		12.sınıf	31	3.3369	.56473			
	Derinlemesine	9. sınıf	71	3.6377	.70647	2.060	114	.042*
		12.sınıf	45	3.3716	.62975			
Yüzeysel	9. sınıf	71	2.9413	.61269	-	114	.012*	
	12.sınıf	45	3.2148	.46641				
Stratejik	9. sınıf	71	3.7449	.67401	-	114	.012*	
	12.sınıf	45	3.4000	.58262				

*p<.05

Farklı lise türlerinde öğrenim gören lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımı düzeyleri sınıf düzeyi açısından incelendiğinde FL ve AİHFSP öğrencilerinin öğrenme yaklaşımları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görülmektedir. FL 9. ve 12. sınıf öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımı açısından anlamlı farklılık vardır ($t= 3, 563; p<.05$). FL 9. ve 12.sınıf öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımı düzeyleri incelendiğinde ($\bar{X}_{9. sınıf} = 3.57, \bar{X}_{12.sınıf} = 3.20$) 9. sınıf öğrencilerinin puanlarının 12. sınıf öğrencilerine göre istatistiki olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır. FL öğrencileri lise son sınıfta stratejik öğrenme yaklaşımı açısından düşme sergilemektedir.

AİHFSP 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin derinlemesine ($t= 2, 060; p<.05$), yüzeysel ($t= -2, 560; p<.05$) ve stratejik ($t= -2, 560; p<.05$) öğrenme yaklaşımı açısından anlamlı farklılıklar vardır. AİHFSP 9. ve 12.sınıf öğrencilerinin derinlemesine öğrenme yaklaşımı düzeyleri incelendiğinde ($\bar{X}_{9. sınıf} = 3.63, \bar{X}_{12.sınıf} = 3.37$) 9. sınıf, yüzeysel öğrenme yaklaşımı düzeyleri incelendiğinde ($\bar{X}_{9. sınıf} = 2.94, \bar{X}_{12.sınıf} = 3.21$) 12. sınıf, stratejik öğrenme yaklaşımı düzeyleri incelendiğinde ($\bar{X}_{9. sınıf} = 3.74, \bar{X}_{12.sınıf} = 3.40$), 9. sınıf öğrencilerinin puanlarının istatistiki olarak yüksek olduğu anlaşılmaktadır. AİHFSP öğrencilerinin 12. sınıfta derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımları puanlarının düşmesi, yüzeysel öğrenme yaklaşımı puanlarının artması dikkat çekmektedir.

SBL, AL, MTAL, GSL, AİHL açısından incelendiğinde, sınıf düzeyi değişkeni açısından öğrenme yaklaşımları arasında anlamlı bir farklılık yoktur.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada, farklı lise türlerinde öğrenim gören 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin öğrenme yaklaşımı eğilimleri betimlenmekte; 9 ve 12. sınıf öğrencilerinin öğrenme yaklaşım eğilimlerinin istatistiki olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmektedir. Öğrenme yaklaşımları düzeyleri bakımından FL ile AİHFSP dışında genel olarak öğrencilerin orta düzeyde eğilim sergilediği görülmektedir. Ayrıca FL, SBL ve GSL 9 ve 12. sınıf öğrencileri sırasıyla derinlemesine, stratejik ve yüzeysel öğrenme yaklaşımına yönelmektedir. AL, MTAL, AİHL, AİHFSP 9. sınıf öğrencileri sırasıyla stratejik, derinlemesine ve yüzeysel; 12. sınıflarda AL, MTAL, AİHL öğrencileri sırasıyla derinlemesine, stratejik ve yüzeysel öğrenme yaklaşımı iken AİHFSP öğrencileri sırasıyla stratejik, derinlemesine ve yüzeysel öğrenme yaklaşımlarına yönelmektedir. Ulaşılan sonuçlara göre, öğrenme yaklaşımı düzeyleri olarak, öğrencilerin derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımı düzeylerinin yüksek ve çok yüksek düzeylerde olmaması düşündürücüdür. Fakat, her lise türünde her iki sınıf

düzeyinde de derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşım düzeylerinin, kısmi düzeyde de olsa yüzeysel öğrenme yaklaşımı düzeyinden yüksek olması önemli bir sonuçtur.

Araştırmanın ikinci alt problemine yönelik elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar, SBL, AL, MTAL, GSL, AİHL öğrencilerinin öğrenme yaklaşımlarında (derinlemesine, stratejik, yüzeysel) sınıf düzeyine göre anlamlı farklılığın olmadığını göstermektedir. Ayrıca, FL öğrencilerinin derinlemesine ve yüzeysel öğrenme yaklaşımlarında sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Bu bulgular alan yazındaki araştırma sonuçları ile desteklenmektedir (Ozan ve Çiftçi, 2013; Özgür ve Tosun, 2012; Özkan ve Sezgin Selçuk, 2014). Yapılandırmacı eğitim temelli programların uygulandığı liselerde, giriş (9) ve çıkış (12) sınıfları arasında derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımlarında olumlu yönde bir farklılaşma olmaması dikkat çeken bir sonuçtur. Eğitim süreci içinde öğrencilerin derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımı eğilimlerinin gelişmesi beklenmekteydi. Yüzeysel öğrenme yaklaşımında da bir düşüş ve gerileme beklenmekteydi (Beklentilerin kaynağı yapılandırmacılık temelli eğitim programlarıdır). Bu beklentilerin gözlenmemesi eğitim uygulamalarında farklı parametrelerin (üniversiteye giriş sınavları, motivasyon, öğrenci profili, öğretmen rol ve sorumlulukları gibi) etkili olduğu görüşünü öne çıkarmaktadır.

FL öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımında, AİHFSP öğrencilerinin öğrenme yaklaşımlarına ait bütün alt boyutlarda (derinlemesine, stratejik, yüzeysel) sınıf düzeyine göre anlamlı farklılıklar bulunmaktadır.

FL öğrencilerinin öğrenme yöneliminde öğrenim hedefi doğrultusunda plan yapma, hedef ve strateji geliştirme, öğrenme sürecinde öğretmenin vereceği ipuçlarını takip etme gibi yöntemlere yönelimleri sergilediği stratejik öğrenme yaklaşımı eğilimleri 12. sınıflarda 9. sınıf öğrencilerine göre daha düşüktür. FL öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşım düzeylerinin 12. sınıfta düşmesi düşündürücüdür. FL öğrencilerinin akademik başarıları kapsamında düşünüldüğünde, derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımlarının son sınıfa doğru artma, yüzeysel öğrenme yaklaşımında düşme eğiliminde olması beklenirken, sonucun bu şekilde olması (yüzeysel ve derinlemesine öğrenme yaklaşımı 9. ve 12. sınıfta aynı düzeyde; stratejik öğrenme yaklaşımı 12. sınıfta 9. sınıfa göre düşme eğiliminde) dikkat çekicidir.

AİHFSP öğrencilerinin derinlemesine, yüzeysel ve stratejik öğrenme yönelimleri sınıf düzeyine göre önemli ölçüde değişmektedir. AİHFSP 12. sınıf öğrencilerinin derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımı eğilimleri 9. sınıf öğrencilerine göre düşerken, yüzeysel öğrenme yaklaşımlarına eğilimlerinin artması düşündürücüdür. Bu durum lise öğrencilerinin sınıf düzeyinin artması ile yüzeysel öğrenme yaklaşımı tercih etme düzeylerinin artmasına yönelik bulgular elde eden araştırmayla desteklenmektedir (Kılıç, 2013).

Öğrencilerinin öğrenme yaklaşımlarına ilişkin ulaşılan bu sonuçlara neden olabilecek birçok faktör söz konusu olabilmektedir. Buradaki nedenselliklerin bilimsel sınamalarla incelenmesi gerekmektedir. Fakat, literatürden hareketle ulaşılan sonuçları açıklamak için bazı temel parametreler ele alınmış ve aşağıda tartışmaya açılmıştır.

Stratejik öğrenme yaklaşımı açısından incelendiğinde, FL ile AİHFSP açısından anlamlı farklılık vardır. Bu durum her iki okulun öğrencilerinin öğrenme süreci içerisinde en başarılı olma adına ders çalışma sürecini planlama, zaman ve kaynak vb. unsurları tedarik etme, yeterli düzeyde motivasyonla öğrenme sürecini şekillendirebilme konusunda (Case ve Marshall, 2009; Enwistle ve Ramsden, 1983; Enwistle vd., 2001), 9 ve 12. sınıflar arasında belirgin farklılıklar olduğunu göstermektedir. FL ve AİHFSP öğrencilerinin stratejik öğrenme yaklaşımı düzeylerinin 12. sınıflarda daha düşük olmasının nedeni olarak öğretim süreci içerisinde motivasyon gibi duyuşsal faktörlerin etkili olabileceği düşünülmektedir. Karataş'a (2011) göre öğrenende motivasyon kaybı olması öğrenenin stratejik öğrenme yaklaşımına yönelimini azaltmakta, yüzeysel yaklaşıma yönelimini arttırmaktadır. Derinlemesine öğrenme yaklaşımı açısından motivasyonun işe koşulması, bilimsel bir metin vb. materyalde yer alan bir bilginin, fikrin veya algoritmanın, diğer fikirlerle ilişkisini belirlemeye yönelik öğrenme stratejilerini kullanma eğilimini meydana getirmektedir (Batteson, Torney ve Ritchie, 2014). Bu durumda öğrencilerin öğrenmeye yönelik motivasyonlarında olası

düşüşlerin olması kaynaklı, öğrencilerin derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşım eğilimlerinin zayıflamasının gerçekleşebileceği düşünülmektedir.

Derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımının akademik başarıyla ilişkisi vardır (Bernardo, 2003; Beyaztaş, 2014). Türkiye’de uygulanan merkezi sınav sistemiyle beraber öğrenme sürecinde yapılan ölçme ve değerlendirme sonuçlarına göre öğrencilerin akademik başarıları hakkında fikir yürütülmektedir. Öğretim çıktılarının niteliğinin akademik başarı düzeyinde kendisini gösterdiği için, araştırmada elde edilen sonuçların öğretim programları, öğretmen vb. gibi faktörler açısından incelenmesi gerekmektedir. Çünkü öğretim programlarının yapısı ve öğretmenin tercih ettiği öğretim uygulamaları öğrencilerin öğrenme yaklaşımlarını şekillendirebilmektedir. Örneğin, FL son sınıf üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, üniversite sınavında yüzde birlik dilime giren öğrencilerin derinlemesine öğrenme yaklaşımı düzeylerin alanlara (Fen- Matematik vb.) göre farklılık gösterdiği açıklanmaktadır (Beyaztaş, 2014). Lisedeki öğrenme alanına göre öğrenme yaklaşımlarındaki farklılık, öğrenme yaklaşımları konusunda öğretim süreci ve öğretmene odaklanılmasına neden olmaktadır (Ramsden ve Enwistle, 1981). Yani araştırma bulgularında, öğrenme yaklaşımlarında sınıf düzeyine göre benzerliklerin ve farklılıkların görülmesi, mevcut durumu program ve öğretim süreci açısından incelenmesi gereken bir konu haline getirmektedir.

Öğretmenin ders öncesi hazırlığı, öğretim ve değerlendirme yöntemleri gibi faktörlerin öğrenenin derinlemesine öğrenmeyi tercih etmelerine katkı sağlamaktadır (Enwistle ve Ramsden, 1983). Bu yüzden öğretmenin uyguladığı öğretim programının niteliği, öğretmenin tercih ettiği öğretim yöntemleri, öğrenciye sunacağı öğretim materyalinin yapısı öğrencinin öğrenme yaklaşımına yön vermesi açısından önemlidir. Selçuk’a (2013) göre, probleme dayalı öğrenme yöntemi ile öğrenciler derinlemesine öğrenme yaklaşımını geliştirmekte, öğrendiği bilgileri kalıcı hale getirmekte ve eski bilgilerle ilişkilendirebilmektedir. Bu açıdan, öğretmenlerin tercih ettiği eğitim uygulamaları kapsamında da öğrencilerin öğrenme yaklaşımı tercihlerinin incelenmesi önemlidir.

Lisede görev yapan öğretmenler yapılandırmacılık kapsamında öğretim anlayışlarını belirledikleri düşünülmektedir (Değirmenci, 2019; Selçuk, 2013). Ancak konuya farklı açıdan bakan öğretmenlere göre uygulamada tam tersini yansıtan durumların varlığı söz konusudur. Örneğin yapılan bir çalışmada, öğrenenin derinlemesine öğrenme yaklaşımına uyumlu metotların öğretmenler tarafından tasarlanmadığı ve uygulanmadığı bulgusuna ulaşılmıştır (Sağiroğlu ve Karataş, 2018). Ayrıca, ölçme ve değerlendirme yaklaşımları da öğrenme yaklaşımları üzerinde belirleyici olabilmektedir. Özellikle yüzeysel öğrenme yaklaşımı bu durumdan oldukça etkilenmektedir. Örneğin, öğrencinin ilgisizliği, programın yoğunluğu, ders saatlerinin yetersizliği, alternatif ölçme araçlarıyla kazanımların uyumsuzluğu, merkezi sınav sisteminin çoktan seçmeli olması, öğretmenlerin alternatif ölçme ve değerlendirme yaklaşımları konusundaki bilgilerin yetersiz olması nedeniyle alternatif değerlendirme yaklaşımları uygulamada yetersiz kalabilmektedir (Bayat ve Şentürk, 2015; Benzer ve Eldem, 2012; İrez ve Yavuz, 2009; Karadüz, 2009; Karakuş, 2010; Şenel, Pekdağ ve Günaydın, 2018). Bu durum, öğrencilerin öğrenme yaklaşımlarının tümüne sahip olmasına rağmen dış faktörlerden (öğretim niteliği) kaynaklı sebeplerle sınıf düzeyine göre öğrenme anlayışlarında beklenenin aksine farklılaşmalarına neden olabilmektedir. Çünkü, program ve sistemle ilgili birtakım yetersizlikler nedeniyle, okullarda geleneksel ölçme ve değerlendirme anlayışı uygulamaya devam etmektedir. Dolayısıyla, ölçme ve değerlendirme açısından da öğrencilerin öğrenme yaklaşımları dikkate alınmalıdır.

Öğrenme süreci içerisinde program ve öğretmen dışında önemli olan diğer bir faktör öğrenendir. Bu bağlamda öğrenene bağlı olarak gelişen ve değişebilen tüm unsurlar (olgunlaşma, yaş, gelişim, kritik dönem, çevre vb.) öğrenenin öğrenme yaklaşımını şekillendirmeye katkı sağlamaktadır. Örneğin, olgunluğun sınıf düzeyi olarak ele alınabileceği varsayıldığında, öğrenme yaklaşımlarının tercihi açısından sınıf düzeyinin önemli bir değişken olduğu düşünülebilir. Bu bağlamda, olgunluk öğrenme yaklaşımı tercihinde önemlidir ve sınıf düzeyinin artması nedeniyle öğrencilerin anlama odaklı öğrenmeye çabası içerisinde bilgi üretimi gerçekleştirmektedir (Senemoğlu, 2011). Bu nedenle yüzeysel öğrenme yaklaşımına kıyasla derinlemesine ve stratejik öğrenme yaklaşımına yönelimin artması beklenmektedir. Öğrencilerin öğrenme yaklaşımı düzeyleri incelendiğinde mevcut araştırmanın bulguları, 9 ve 12. sınıflardaki öğrencilerin derinlemesine ve

stratejik öğrenme yaklaşımı tercihleri, yüzeysel öğrenme yaklaşımından daha yüksek olduğunu göstermektedir. Fakat, derinlemesine ve yüzeysel öğrenme yaklaşımları genel olarak “orta” düzeyde” olmakta, “yüksek” ve “çok yüksek” düzeylerde yer almamaktadır. Bu da eğitimsel bir problem olarak görülmektedir. Bunun yanısıra FL, AİHFSP’de olduğu gibi 12. sınıfla kıyaslandığında 9. sınıf öğrencilerinin öğrenme yaklaşımı düzeylerinin (derinlemesine ve stratejik) daha yüksek olması, öğrenme yaklaşımları tercihinde olgunlaşmanın belirleyici bir faktör olup olmadığının farklı değişkenlerle birlikte sorgulanması gereğini öne çıkarmaktadır.

Bu araştırmanın en önemli sınırlılığı liselerdeki öğrenme sürecini etkileyen farklı parametrelerin öğrencilerin öğrenme yaklaşımları ile etkileşimlerinin gözlemlenmemesidir. Lise öğrencilerinin öğrenme yaklaşımlarına ilişkin ulaşılan sonuçları açıklamaya yönelik, ölçme-değerlendirme, öğretim programı, öğretmen ve öğrenci faktörü gibi parametreler alanyazından hareketle tartışmaya açılmıştır. Fakat, ulaşılan sonuçları açıklamaya yönelik yeni araştırmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. (2013). Performans Tabanlı Öğrenme Yaklaşımı. G. Ekici. & M. Güven (Ed), *Öğrenme-Öğretme Yaklaşımları ve Uygulama Örnekleri* (s. 542-594). Ankara: Pegem.
- Alston, A. J. and Miller, W.W. (2002). Analyzing The Barriers and Benefits Toward Instructional Technology Infusion in North Carolina and Virginia Secondary Agricultural Education Curricula. *Journal of Agricultural Education*, 43(1).
- Alt, D., and Boniel-Nissim, M. (2018). Links Between Adolescents' Deep and Surface Learning Approaches, Problematic Internet Use, and Fear of Missing Out (FoMO). *Internet Interventions*, 13, 30-39. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.invent.2018.05.002>
- Aslan, M. (2017). *Lise Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımları ile Akademik, Sosyal ve Duyusal Yetkinliklerinin Kişiler Arası Problem Çözme Becerilerini Yordaması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Batteson, T. J., Tormey, R., and Ritchie, T. D. (2014). Approaches To Learning, Metacognition and Personality: An Exploratory and Confirmatory Factor Analysis. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 116, 2561-2567. Doi: 10.1016/j.sbspro.2014.01.611
- Bayat, S. ve Şentürk, Ş. (2015). Fizik, Kimya, Biyoloji Ortaöğretim Alan Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Tekniklerine İlişkin Görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 118-135.
- Benzer, A. ve Eldem, E. (2013). Türkçe ve Edebiyat Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Araçları Hakkında Bilgi Düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21 (2), 649-664.
- Berberoğlu, G. ve Kalender, İ. (2005). Öğrenci Başarısının Yıllara, Okul Türlerine, Bölgelere Göre İncelenmesi: ÖSS ve PISA analizi. *Journal of Educational Sciences & Practices*, 4(7).
- Bernardo, A. B. I. (2003). Approaches To Learning and Academic Achievement of Filipino Students. *Journal of Genetic Psychology*. 164, 101-114.
- Beyaztaş, D.I. (2014). *Başarılı Öğrencilerin Öğrenme Yaklaşımları ve Etkili Öğrenmeye İlişkin Önerileri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Beyaztaş, D. I. and Senemoglu, N. (2015). Learning Approaches of Successful Students and Factors Affecting Their Learning Approaches. *Education and Science*, 40 (179). DOI: 10.15390/EB.2015.4214
- Biggs, J. (1979). Individual Differences in Study Processes And The Quality of Learning Outcomes. *Higher Education*, 8(4), 381-394.
- Biggs, J. B. (1987). *Student Approaches To Learning And Studying*, Research Monograph. Australia: Australian Council for Educational Research.
- Borg, W.R. and Gall, M.D. (1979). *Educational Research: An Introduction (third edition)*, London: Longman.
- Bringula, R.P., Batalla, M.Y.C., Moraga, S.D., Ochengco, L.D.R., Ohagan, K. N. and Lansigan, R.R. (2012). School Choice of Computing Students: A Comparative Perspective from Two Universities. *Creative Education*, 3, 1070-1078.

- Brown, G. and Atkins, M. (1988). *Effective Teaching In Higher Education*. Routledge.
- Byrne, M., Flood, B., And Willis, P. (2002). The Relationship Between Learning Approaches and Learning Outcomes: A Study of Irish Accounting Students. *Accounting Education*, 11(1), 27-42.
- Case, J. M., and Marshall, D. (2009). Approaches To Learning. *The Routledge International Handbook of Higher Education*. Routledge.(e-book), p. 9-22.
- <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=BQ19AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=adresinden> 06.08.2019 tarihinde edinilmiştir.
- Can, A. (2016). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (4.Baskı). Ankara: Pegem Akademi, ss.115-123.
- Cano, F. (2007). Approaches to Learning and Study Orchestrations in High School Students. *European Journal of Psychology of Education*, 22 (2), 131-151.
- Cansız, M., Ozbaylanlı, B. ve Çolakoğlu, M. H. (2019). Okul Türünün Öğrenci Başarısı Üzerindeki Etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 44 (197). Doi: [10.15390/EB.2019.7378](https://doi.org/10.15390/EB.2019.7378)
- Cohen, L., Manion, L., And Morrison, K. (2002). *Research Methods in Education* (5th). Routledge.(e-book) Doi: [10.4324/9780203224342](https://doi.org/10.4324/9780203224342)
- Coleman, J. S. (1966). Equality of Education Opportunity study, Washington, DC: US Department of Health, Education, and Welfare, Office of Education. *National Center for Education Statistics*.
- Creswell, J. W. (2011). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative* (4th Edt.). Pearson. ISBN: 0131367390.9780131367395
- Cuthbert, P.F. (2005). The Student Learning Process: Learning Styles or Learning Approaches? *Teaching in Higher Education*. 10 (2), 235-249. DOI: 10.1080/1356251042000337972
- Değirmenci, Y . (2019). Coğrafya Öğretmenlerinin İyi Öğretim Anlayışlarının İncelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (Özel Sayı), 65-82. Doi: 10.17494/ogusbd.548265.
- Demirel, M., Kozikoglu, I. And Ozkan Elgun, İ. (2017). Analysis of University Preparatory Student's Learning Approaches In Terms Of Various Variables. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 18(1), 116-133. DOI: 10.17679/inuefd.296138
- Ekinci, N.(2008). *Üniversite Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımlarının Belirlenmesi ve Öğrenme Öğretme Süreci Değişkenleri ile İncelenmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, N. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımları. *Eğitim ve Bilim*, 34 (151), 74-88.
- Ekinci, N., ve Ekinci. C. E., (2011). Bazı Eğitim Fakültelerinde İlköğretim Programları Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımları. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (26), s. 227-247.
- Ekinci, N. (2015). Öğretmen Adaylarının Öğrenme Yaklaşımları ve Öğretmen Özyeterlik İnançları Arasındaki İlişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 62-76.
- Entwistle, N. J., Hanley, M., And Ratcliffe, G. (1979). Approaches To Learning and Levels of Understanding. *British Educational Research Journal*, 5(1), 99-114. Doi: <https://doi.org/10.1080/0141192790050110>
- Entwistle, N.J, and Ramsden, P. (1983) *Understanding Student Learning*. London: Croom Helm
- Entwistle, N. (2000). Promoting Deep Learning Through Teaching and Assessment. In *Assessment to Promote Deep Learning: Insights from AAHF's 2000 and 1999 Assessment Conferences* (pp. 9-20).
- Entwistle, N., McCune, V., and Walker, P. (2001). Conceptions, Styles, and Approaches Within Higher Education: Analytic Abstractions and Everyday Experience. In R.J. Sternberg and L. F. Zhang (Eds.) *Perspectives on Thinking, Learning and Cognitive Styles*, p. 103-136. (e-book)
- Entwistle, N. (2018). Student Learning and Academic Understanding: *A Research Perspective with implications for Teaching*. Academic Press.
- <https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=OvPtDQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq> adresinden 08.06.2019 tarihinde erişim sağlanmıştır.

- Guo, J., Yang, L., And Shi, Q. (2017). Effects of Perceptions of The Learning Environment and Approaches To Learning On Chinese Undergraduates' Learning. *Studies in Educational Evaluation*, 55, 125-134.
- Hung, M., Smith, W. A., Voss, M. W., Franklin, J. D., Gu, Y., And Bounsanga, J. (2019). Exploring Student Achievement Gaps in School Districts Across The United States. *Education and Urban Society*, 52(2), 175-193.
- İrez, S., ve Yavuz, G. (2009). Biyoloji Öğretmenlerinin Yeni Öğretim Programlarının Getirdiği Değerlendirme Yaklaşımları Hakkındaki Görüş ve Uygulamaları. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (30), 137 – 158.
- Karadüz, A. (2009). Türkçe Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Uygulamalarının “Yapılandırmacı Öğrenme” Kavramı Bağlamında Eleştirisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 189-210.
- Karakuş, F. (2010). Ortaöğretim Matematik Dersi Öğretim Programında Yer Alan Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımlarına Yönelik Öğretmen görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 457-488.
- Karataş, H. (2011). *Üniversite Öğrencilerinin Epistemolojik İnançları, Öğrenme Yaklaşımları ve Problem Çözme Becerilerinin Akademik Motivasyonu Yordama Gücü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kartal, O.Y. (2016). Başarı Açığı. Eğitim Bilimine Giriş (14. Ünite). Atatürk Üniversitesi AÖF yayınları e-kitap. Erişim Adresi: <https://yadi.sk/d/kX51VE4psU3JC>.
- Kılıç, M. (2013). *Genel Lise Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Kurnaz, E. (2019). Muhasebe Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 12 (2), 237-254.
- Ladson-Billings, G. (2006). From The Achievement Gap To The Education Debt: Understanding Achievement in US Schools. *Educational Researcher*, 35(7), 3-12.
- Lawless, C. J., and Richardson, J. T. (2002). Approaches To Studying and Perceptions of Academic Quality in Distance Education. *Higher Education*, 44(2), 257-282
- Marton, F. and Säljö, R. (1976a). On Qualitative Differences in Learning: I—Outcome and Process. *British Journal of Educational Psychology*, 46(1), 4-11. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1976.tb02980.x>
- Marton, F. and Säljö, R. (1976b). On Qualitative Differences in Learning —II Outcome As a Function of The Learner's Conception of The Task. *British Journal of Educational Psychology*, 46(2), 115-127. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.1976.tb02304.x>
- MEB (2017). Akademik Becerilerin İzlenmesi ve Değerlendirilmesi (ABİDE) 8. Sınıflar Raporu. Ankara.
- MEB (2018). Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde Kurumsal Dış Değerlendirme Raporu (Rapor No:2). Ankara: TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim, Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi.
- Newble, D. I., and Entwistle, N. J. (1986). Learning Styles and Approaches: Implications for Medical Education. *Medical Education*, 20 (3), 162-175. doi.org/10.1111/j.1365-2923.1986.tb01163.x
- Olpak, Y. Z., Arıcan, M. ve Baltacı, S. (2018). Öğretmen Adaylarının Öğrenme Yaklaşımlarının ve Bireysel Yenilikçilik Özelliklerinin Akran Öğretimine Yönelik Memnuniyetlerine Etkisi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 525-551.
- Ozan, C. ve Çiftçi, M. (2013). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımları Tercihleri ve Öğrenmeye İlişkin Algılarının İncelenmesi. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, 3(1), 55-66.
- Önder, E. ve Güçlü, N. (2014). İlköğretimde Okullar Arası Başarı Farklılıklarını Azaltmaya Yönelik Çözüm Önerileri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 40 (40), s. 109-132.
- ÖSYM (2019). Yüksek Öğretim Kurumları Sınavı YKS Sayısal Bilgiler. <https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2019/YKS/sayisalbilgiler18072019.pdf>
- Özdamar, K. (2016). *Eğitim, Sağlık ve Davranış Bilimlerinde Ölçek ve Test Geliştirme Yapısal Eşitlik Modellemesi: IBM, SPSS, Amos ve MINITAB Uygulamalı* (1.Baskı). Eskişehir: Nisan.

- Özgür, H. ve Tosun, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Derin ve Yüzeysel Öğrenme Yaklaşımlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12 (24), 113 – 125.
- Özkan, G. ve Sezgin Selçuk, G. (2014). Lise Öğrencilerinin Fizik Öğrenme Yaklaşımlarının Belirlenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 8(1), 101-127. Doi No: 10.12973/nefmed.2014.8.1.a5.
- Pask, G. (1976). Styles and Strategies of learning. *British Journal of Educational Psychology*, 46(2). 128-148.
- Ramsden, P. (1979). Student Learning and Perceptions of The Academic Environment. *Higher Education*, 8(4), 411-427.
- Ramsden, P. (1985) Student learning research: Retrospect and Prospect. *Higher Education Research and Development*, 4(1), 51–69.
- Ramsden, P. and Entwistle, N. J. (1981). Effects of Academic Departments on Student's Approaches To Studying. *British Journal of Educational Psychology*, 51(3), 368-383.
- Reardon, S. F. (2013). The Widening Income Achievement Gap. *Educational Leadership*, 70(8), 10-16.
- Robson, C. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri: Gerçek dünya araştırması*. (Çev.) Şakir Çinkır ve Nihan Demirkasimoğlu, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Selçuk, P. (2013). *Probleme Dayalı Öğrenmenin Öğretmen Adaylarının Fizik Dersi Başarısı, Öğrenme Yaklaşımları ve Bilimsel Süreç Becerileri Üzerindeki Etkisi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Sezgin Selçuk, G., Çalışkan, S. ve Erol, M. (2007). Fizik Öğretmen Adaylarının Öğrenme Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(2), 25-41.
- Sağiroğlu, D. ve Karataş, İ. (2018). Matematik Öğretmenlerinin Matematiksel Modelleme Yöntemine Yönelik Etkinlik Oluşturma ve Uygulama Süreçlerinin İncelenmesi. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 12 (2), 102-135.
- Senemoglu, N. (2011). College of Education Students' Approaches To Learning and Study Skills. *Education and Science*, 36 (160), 65-79.
- Schutt, R. K. (2011). *Investigating The Social World: The Process and Practice of Research*. Pine Forge Press. (E-book).
- Suna, E., Tanberkan, H., Taş, U. E., Eroğlu, E. ve Altun, Ü. (2019). Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı: PISA 2018 Ulusal Raporu (Rapor No 10). TC Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim, Analiz ve Değerlendirme Raporları Serisi. Ankara.
- Şenel, S., Pekdağ, B. ve Günaydın, S. (2018). Kimya Öğretmenlerinin Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Süreçlerinde Yaşadıkları Problemler ve Yetersizlikler. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 12 (1), 419-441.
- Tanberkan, H., Şensoy, S., Suna, E. ve Eroğlu, E. (2018). 2018 YKS değerlendirme raporu (Rapor No:9), Ankara.
- Trigwell, K. and Prosser, M. (1991). Improving The Quality of Student Learning: The Influence of Learning Context and Student Approaches To Learning on Learning Outcomes. *Higher Education*, 22(3), 251-266.
- Trigwell, K., Prosser, M. and Waterhouse, F. (1999). Relations Between Teachers' Approaches To Teaching and Students' Approaches To Learning. *Higher Education*, 37(1), 57-70.
- Yıldırım, H.H., Yıldırım, S. ve Ceylan, E. (2017). *Türkiye Perspektifinden TIMSS 2015 Sonuçları*. Ankara: TED.
- Yıldırım, S., Okumuş A.E. ve Yörük, Y. (2019). *2019 YKS Değerlendirme Raporu (Değerlendirme Raporları Serisi No:15)*. Ankara: ÖSYM

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In the study, it is aimed to describe the approaches to learning levels of high school students and to examine the possible differences in approaches to learning levels according to grade level in different high school types. For this purpose, answers to the following research questions were sought:

1. What are the approaches to learning levels of 9th and 12th grade students studying in different types of high schools?
2. Do the approaches to learning levels of students studying in different types of high schools differ according to the grade level (9th and 12th grade) variable?

Methodology

The study was conducted as a survey research. The population of the research consisted of high schools in Çanakkale, which have different teaching qualities, and 9th and 12th grade students studying in these high schools. The sample consisted of 756 (Female = 342, Male = 414) students studying in Science High School (SHS), Social Sciences High School (SSHS), Anatolian High School (AHS), Fine Arts High School (FAHS), Vocational and Technical Anatolian High School (VTAHS), Anatolian Imam Hatip High School (AIHHS), Anatolian Imam Hatip Science and Social Studies Program (AIHSSSP). "Learning Approach Inventory" developed by Ekinçi (2008) was applied to the participants as a data collection tool.

Findings

When the group means of the 9th grade students regarding the deep approach to learning are examined, it is seen that AIHSSSP ($\bar{X} = 3.64$) and SHS ($\bar{X} = 3.58$) students are at a high level, while other high school students are at a medium level. When 9th grade students are examined in terms of group means, all high schools have a medium level of surface approach to learning. In addition, compared to other high schools, SSHS ($\bar{X} = 3.18$), AHS ($\bar{X} = 3.10$) and VTAHS ($\bar{X} = 3.06$) students are more likely to tend towards the surface approach to learning. When the group means are examined, AIHSSSP ($\bar{X} = 3.64$) and SHS ($\bar{X} = 3.58$) students' strategic approach to learning is high, while the strategic approach to learning of students in other high schools are at a medium level. In addition to these, it is understood that 9 grade students studying in different types of high schools have higher levels of deep and strategic approaches to learning compared to the level of surface approach to learning.

It is seen that the group means of the 12th grade students for the deep approach to learning are close to each other. For example, the scores of SHS ($\bar{X} = 3.50$), FAHS ($\bar{X} = 3.49$), AHS ($\bar{X} = 3.47$), SSHS and AIHHS ($\bar{X} = 3.46$) high school students are at a similar level. However, VTAHS ($\bar{X} = 3.14$) students' deep approach to learning levels are lower than others. When examined in terms of the surface approach to learning, 12th grade students generally tend towards the surface approach to learning at medium level. Within the scope of the surface approach to learning, AIHSSSP ($\bar{X} = 3.21$) students have the highest scores and SHS ($\bar{X} = 2.95$) students the lowest among school types. The strategic approach to learning of 12th grade students are generally medium level. In addition, it is observed that AIHSSSP ($\bar{X} = 3.40$), AHS ($\bar{X} = 3.39$) and AIHHS ($\bar{X} = 3.34$) students tend to have a higher level of strategic approach to learning compared to students in other high schools. In addition to these, the level of surface approach to learning in 12th grade students, like 9th grade students, is low compared to the deep and strategic approach to learning. It is important that students' tendencies towards deep and strategic learning approaches are higher than the surface learning approach.

There is a significant difference in the strategic approach to learning of SHS 9th and 12th grade students ($t = 3, 563; p < .05$). When the strategic approach to learning levels of SHS 9th and 12th grade students are examined (9th grade = 3.57, 12th grade = 3.20), it is understood that the scores of the 9th grade students are statistically higher than the 12th grade students. SHS students show a decrease in strategic approach to learning in the last year of high school. There are significant differences in the AIHSSSP 9th and 12th grade students' tendencies to deep ($t = 2.060; p < .05$),

surface ($t = -2.560$; $p < .05$) and strategic ($t = -2.560$; $p < .05$) approaches to learning. It is noteworthy that AIHSSSP students' deep and strategic approaches to learning scores decreased in the 12th grade and their surface approach to learning scores increased. When examined in terms of SSHS, AHS, VTAHS, FAHS, and AIHHS, there is no significant difference between approaches to learning in terms of class level variable.

Conclusion and Discussion

According to the results, it is thought-provoking that the deep and strategic approaches to learning levels of the students are not at high or very high levels. However, it is an important result that the deep and strategic approaches to learning levels at both grade levels in each high school type are partially higher than the surface approach to learning.

It is a striking result that in high schools where constructivist education-based curriculums are implemented, there is no positive differentiation between the entrance (9th) and exit (12th) classes in deep and strategic approaches to learning. It was expected that students' deep and strategic approaches to learning tendencies would develop during the education process. A decrease in the surface approach to learning was also expected (The source of expectations is constructivism-based curriculums). Failure to observe these expectations highlights the view that different parameters (such as university entrance exams, motivation, student profile, teacher roles and responsibilities) are effective in educational practices.

It is thought provoking that the strategic approach to learning levels of SHS students decreased in the 12th grade. Considering the academic achievements of SHS students, it is expected that deep and strategic approaches to learning tend to increase towards the last grade and decrease in the surface approach to learning, it is striking that the result is this way.

AIHSSSP students' deep, surface and strategic approaches to learning vary significantly by grade level. While AIHSSSP 12th grade students' tendencies towards deep and strategic approaches to learning decrease compared to 9th grade students, it is thought-provoking that their tendency towards surface approach to learning increases.

Further research is needed to explain the results achieved.

GEÇ ANTİK DÖNEM'DE KAPADOKYA'DA KENTLER

Araştırma Makalesi / Research Article

Erpek, C. (2020). Geç Antik Dönem'de Kapadokya'da Kentler. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 642-657.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.801202

Geliş Tarihi: 28.09.2020
Kabul Tarihi: 12.10.2020
E-ISSN: 2149-3871

Can Erpek

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

canerpek@nevsehir.edu.tr

ORCID No: 1.0000-0002-2096-0725

ÖZ

Kapadokya Bölgesi'nin Geç Antik Çağ'ına ilişkin yazılı belgeler günümüze ulaşmış olmakla birlikte, bu döneme ait arkeolojik kalıntı birkaç kent dışında yok denecek kadar azdır. Dönemin önemli şehirlerinden günümüze neredeyse hiçbir arkeolojik kalıntı ulaşmamıştır. Dönem kaynaklarından yola çıkılarak kentlerin Geç Antik Çağ'daki durumları hakkında bazı bilgiler edinilebilmektedir. Yapılan araştırmalar ile lokalizasyonu yapılabilen yerleşimler genel olarak köy bazen de kasaba ölçeğini geçmezler. Bu çalışmada Geç Antik Çağ'ın Anadolu'daki yerleşimlerinin durumları genel olarak ele alındıktan sonra, aynı dönemde Kapadokya'daki kent yerleşimleri incelenmiştir. Yerleşim yerlerinin tespitinde dönem kaynakları ve modern dönem çalışmalarından faydalanılmıştır. Kapadokya Bölgesi'nde bu döneme ait kalıntıların günümüze ulaştığı üç yerleşim yeri özellikle dikkat çekicidir. Bunlardan Mokissos ve Tyana kent statüsüne sahip, başkentlik yapmış yerleşim yerleriyken, Sobesos daha küçük ölçekli bir piskoposluk merkezidir. Özellikle Kemerhisar'da (Tyana) gerçekleştirilen kazılar ile Helvadere (Mokissos) ve Şahinefendi'de (Sobesos) gerçekleştirilecek arkeolojik kazı çalışmaları bölgenin Geç Antik Çağ yerleşimleri hakkında daha detaylı bilgi edinilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. Çalışma Kapadokya'ya has bir kurum olan "Comes Domorum Per Cappadociam" ın anlaşılmasında bir ön çalışma olarak düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kapadokya, Geç Antik Çağ, Bizans Sanatı.

CITIES IN CAPPADOCIA IN THE LATE ANTIQUE PERIOD

ABSTRACT

Written documents about the Late Antiquity of the Cappadocia Region have reached the present day, however, the archaeological remains of this period are almost non-existent except for a few cities. Almost no archaeological remains have survived from the important cities of the period. Based on the period sources, some information can be obtained about the city status in the Late Antiquity. The settlements that can be localized with the researches generally do not exceed the village scale and sometimes the town scale. In this study, after the situations of the settlements in Anatolia of Late Antiquity were discussed in general, the city settlements in Cappadocia in the same period were analyzed. Period resources and contemporary studies were utilized for in identifying settlements. Three settlements in the Cappadocia region, where the remains of this period have reached the present day, are particularly striking. Of these, Mokissos and Tyana are the capital settlements with city status, while Sobesos is a smaller-scale bishopric center. Especially, the excavations in Kemerhisar (Tyana) and the archaeological excavations to be carried out in Helvadere (Mokissos) and Şahinefendi (Sobesos) will play an important role in obtaining more detailed information about the Late Antique settlements of the region. The study was considered as a preliminary study in understanding "Comes Domorum Per Cappadociam," an institution unique to Cappadocia.

Keywords: Cappadocia, Late Antiquity, Art of Byzantine

1. GİRİŞ²⁵

Kapadokya Bölgesi'nde Geç Antik Çağ'ın büyük olarak nitelendirilebilecek şehirlerinde dahi günümüze ulaşan arkeolojik veri yok denecek kadar azdır. Günümüze kalıntıları ulaşmamış bile olsa Kaesarea, Koloneia ve Tyana Roma İmparatorluğunun karakteristik kent yaşamını yansıtır olmalıydı. Kapadokya'nın bu büyük kentleri dışında Nysa ve Nazianzos gibi yerleşim yerleri hakkında bazı izler olsa da bu yerleşimlere dair bilgiler genel olarak dönem kaynaklarından elde edilebilmektedir.

Kapadokya'nın Geç Antik Çağ ve Orta Çağ tarihi topografyası konusunda bugüne kadar yapılmış en kapsamlı araştırmalar Avusturya Bilimler Akademisi tarafından gerçekleştirilen Tabula Imperii Bizantini/Bizans, İmparatorluk Haritaları, Das Byzantinische Strassensystem in Kappadokien/Kapadokya'da Bizans Dönemi Yol Ağı başlıklı çalışmalardır. Geç Antik Çağ yerleşim özelliklerini anlamaya yönelik olarak Tyana (Kemerhisar) yerleşimi hariç bölgede arkeolojik bir kazı çalışması yürütülmektedir. Bir kent olmamakla birlikte, Nevşehir'in Ürgüp ilçesine bağlı Şahinefendi Köyü'ndeki kalıntılar dönemin sivil ve dini mimarisi hakkında önemli bilgiler sağlamaktadır. Helvadere Kasabası sınırları içerisinde bulunan Mokissos, Geç Antik Dönem ve sonrasına ait günümüze ulaşmış en yoğun arkeolojik kalıntıları içerisinde barındırmaktadır. Bu yerleşimde gerçekleştirilecek olan yüzey araştırması ve kazı çalışmaları dönemin Kapadokya yerleşimlerinin anlaşılmasında önemli veriler sunacaktır.

2. GEÇ ANTİK ÇAĞ YERLEŞİMLERİNİN STATÜSÜ ve GENEL DURUMLARI

Romalılar M.Ö. 2. yüzyılın sonlarında ve özellikle M.Ö. 1. yüzyılda Anadolu'da Helenistik Dönem de kurulmuş olan kentleri ele geçirerek sınırlarını Fırat Nehri'ne kadar genişlettiler. Ele geçirdikleri bölgede eyaletlerden oluşan yeni bir yönetim sistemi ile bu eyaletleri birbirine bağlayan düzgün bir yol ağı oluşturdular (Aktüre, 2018: 142).

Romalılaştırma sürecinde bazı kentlere *civitas libera* (özgür kent) statüsü verilirken, geriye kalan kentlerden iki veya daha fazlası birleşerek kent statüsü kazandılar. Bazı yerleşmelere ise az sayıda yeni Romalı nüfus eklenerek *municipium* (belediye) statüsü verilmiş ve Roma yönetimine katılımları sağlanmış (Aktüre, 2018: 159). Kentler Roma İmparatorluğu'nda kendi arazileri olan özerk bölgelerdi ve vergilerini devlete aktarmaktan sorumluydu. Roma İmparatorluğu böyle kentlerin olmadığı yerlerde ya kentleri sıfırdan kurdu ya da var olan kentleri dönüştürerek, onları *civitasın* kurumsal yapısı ve tüzel kimliğiyle yeniden yapılandırdı (Cameron, 2001: 153; Jones, 1964: 714). *Civitas libera* statüsüne sahip olan kentler vergi vermeyip, kendi kanunlarını yapabiliyorlardı. Bunların dışında *koloneia* statüsüne sahip olan kentlerde ise koloniye yerleştirilen tüm Romalılar tek bir kabile olarak sayılıyor ve toprakların mülkiyetlerine sahip olup vergi ödemiyorlardı (Aktüre, 2018: 159-161).

Roma İmparatorluğu, kendi kendini yöneten şehirlerin bir araya gelmesi ile oluşuyordu. İmparatorlukta, kültürün, yönetimin ve maliyenin devamlılığı şehirlere bağlıydı (Cameron, 2001: 152). Her *civitasın* idari merkezi olan bir şehir bulunmakla birlikte, toplumun kırsal veya şehirli vatandaşları arasında ise legal bir fark bulunmuyordu. İmparatorluk dahilindeki bu şehirler dışında, içerisinde şehirlerin bulunmadığı doğrudan imparatorluk tarafından idare edilen yönetim birimleri de yer almaktaydı. Genele bakıldığında bu birimlerin imparatorluk içerisindeki oranı düşüktü (Jones, 1964: 713).

İmparatorlukta şehirlerin sosyal ve iktisadi yapıları ile büyüklükleri doğal olarak çeşitliydi. Şehirlerin bir kısmı kentsel donatılara sahip olup, çoğunluğu küçük ölçekliydi. Bazı şehir merkezlerinin nüfusları oldukça yüksekti. Tarsus ve Skythopolis gibi şehirler endüstriyel açıdan önemliyken, Kartaca ve Ephesos gibi şehirler ise büyük limanları ile ön plana çıkıyorlardı. Atina eğitim açısından ileri bir şehirken, Kudüs dini açıdan önemliydi. Roma ve Konstantinopolis'te ise bu özelliklerin pek çoğunun bir arada olduğu görülüyordu (Cameron, 2001: 153; Jones, 1964: 714).

²⁵ Bu makale 2019 yılında, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı'nda kabul edilen Şahinefendi Köyü (Nevşehir) Geç Antik Dönem ve Sonrasına Ait Kalıntılar başlıklı doktora tez çalışmasına dayanılarak hazırlanmıştır.

İmparatorluğun gelişimi ile birlikte kentlerin rolü de değişmişti. Kentlerin rolünün değişimi özellikle 3 ve 4. yüzyıllarda Roma kentinin görünüşünü de değişikliğe uğratmıştı (Haldon, 2017: 61). 4. ve 5. yüzyıllarda başkent Konstantinopolis gibi şehirlerde, antik dönem şehirlerinin önemli bir ögesi olan forumların inşasının devam ettiği görülmektedir. Şehirde İmparatorlar Konstantin, Theodosios, Arkadios, Markianos ve son olarak da Leo Dönemleri'nde yeni forumlar inşa edilmiştir. Yine Antiokheia'da şehrin merkezinde İmparator Valens tarafından bir forum inşa edildiği bilinmektedir. Büyük şehirlerde Geç Antik Çağ'da forumların yanısıra onur sütunlarının dikilmesine de devam edilmiştir. Yeni yapılan forumların dışında Ephesos, Perge, Side ve Delphi gibi şehirlerde bulunan forumlarda eklemeler ve yenilemeler de yapılmıştır. Bunların dışında daha birçok şehirde forumlara küçük ölçekli eklemeler yapılmaya devam edilmiştir (Lavan, 2006: 202-210).

Yukarıda bahsettiğimiz şehirlerin varlığına rağmen imparatorluk şehirlerinin büyük çoğunluğu kırsaldı. Kırsalda bulunan şehirler zenginliklerini tarımdan elde ediyorlardı ve bu kentlerin merkezleri düşük bir ekonomik öneme sahipti. Kasaba ve kentlerin çoğu, yerel pazarları ve sınai işleri, ayrıca kent halkı ihtiyaç duyduğu için *hinterland*larına bağımlıydı (Jones, 1964: 714; Haldon, 2017: 61). Bazı bölgelerdeki şehirler oldukça seyrek ve buna bağlı olarak toprakları genişti. Bazılarında ise şehirlerin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Bu durum imparatorluğun uzun tarihi boyunca ortaya koyduğu yönetim politikası ile de ilişkilidir.

M.S. 1 ve 2. yüzyıllarda Anadolu'daki Asia ve Pontika eyaletleri arasında şehir sayıları açısından büyük bir farklılık vardı. Kabaca Asia Anadolu'nun batı ve güney bölümlerini, Pontika ise kuzey ve doğu bölümlerini kaplıyordu. Bu dönemde Kapadokya Krallığı'nda Pontika eyaleti sınırları içerisindeydi. Plinius Asia eyaletinde kendi kabile reisleri tarafından yönetilen 282 topluluktan bahsetmektedir²⁶. Pontika eyaletinde ise Bithynia, Pontus ve Kapadokya Kralıkları merkezden yönetiliyorlardı. Bu krallıkların yönetimi altındaki bölgede şehirlerin sayısı az ve birbirlerinden uzaktaydı. Bordeaux hacıları takip ettikleri Khalkedon, Kilikya kapıları arasındaki 901 km.'lik yolda yalnızca on bir şehirden bahsetmişlerdi (Jones, 1964: 717).

M.S. 3. yüzyıl Roma tarihinde bir kriz ve karmaşa dönemi olarak nitelendirilmektedir. Bu durumun ortaya çıkışına nedenlerinden biri, batıda Germen kabilelerinin, doğuda ise Perslerin imparatorluğa yaptıkları saldırılardır. İkinci neden ise imparatorluk içerisinde imparatorluk kurumu ve ordu içerisinde yaşanan mücadelelerdir. Yaşanan bu karışıklık dönemi ekonominin bozulmasına ve günlük yaşamın olumsuz şekilde etkilenmesine neden olmuştur (Aktüre, 2018: 297-298). Bu olayların dışında bazı araştırmacılar veba salgını gibi yaşanan demografik şokların da ekonominin bozulmasında etkili olduğu görüşündedirler (Haldon, 2018: 171). Geç Roma İmparatorluğu'nun şehir ve kasabalarının zayıflamasının göstergelerinden birinin onları çeviren savunma duvarlarının azalması olduğuna inanılır. Ana neden ise şehir meclislerinin geriye döndürülemez zayıflamaları ve şehir maliyesindeki krizdir (Ćurčić, 2010: 141). Doğu'daki kentlere bakıldığında Batı'dakiler gibi istilalar olmadığı için, nüfuslarının giderek 4. yüzyıl sonu, özellikle 5. yüzyılda arttığı ve erken 6. yüzyılda arazinin kaldırabileceği en üst sınıra ulaştığı görülmektedir (Cameron, 1993: 114).

Kentlerin dönüşümünde önemli bir etken de, kentlerin varlıklı yönetici grupları olan *decurioların*, kentte yaşayan halk ile olan ilişkileriyle, toplumun kollektif yaşamındaki rollerine ilişkin taşıdıkları görüşün değişikliğe uğramasıdır. Bu dönemde seçkin sınıfın servetinin giderek artmasına rağmen, zenginliklerini geleneksel biçimde kent için harcamaktan kaçınmaya başladıkları görülür. Harcanan paralar daha özel bir hayat tarzına ve statü için rekabetin açıkça bencil biçimlerine akar (Liebeschuetz, 1999: 5-7; Brown, 2017: 77). Bu dönemde kamu binalarının bakım ve onarımları ve inşa faaliyetleri yavaşlamıştır. İmparator Diokletianos Dönemi'nde²⁷ gerçekleştirilen reformlar, *decuriolar*a çok daha ağır sorumluluklar getirmiştir. *Decurioların* yıllık olarak toplamak zorunda

²⁶ 6. Yüzyıla gelindiğinde Asiana eyaletindeki bu toplulukların sayısının oldukça azalmış olduğu bilinmektedir. Pontika eyaletinde ise şehirlerin sayısının arttığı görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Jones, 1964: 717.

²⁷ Diokletianos, gerçekleştirdiği politik, askeri, ekonomik ve idari düzenlemeler ile oldukça önemli bir figürdür. Döneminde ordu neredeyse iki kat büyüdü. Bu büyüme ile birlikte yönetim M.S. 286'da önce ikiye 293 yılında da dörtlü yönetime dönüştürülmüştür. Ordu dışında bu dönemde eyaletlerin sayısında artmış olduğu görülmektedir. Özellikle asker sayısındaki artış askeri harcamaların oranının çok artmasına neden olmuştur. Yaşanan bu mali gelişmeler şehirler üzerinde de bir etki yaratacağı (Dey, 2015, s. 25).

oldukları vergi oranı artmış, verginin eksik olması durumundan da sorumlu tutulmuşlardır. Buna bağlı olarak halkın üzerindeki vergi yükü de artmıştır. Daha hızlı ve tam vergi toplayabilmek için daha küçük eyaletlerde *decuriolar* eyalet valilerinin denetimi altına girmiş, 4. yüzyılda ise kentlerin taşınmazları ve diğer gelir kaynaklarının yerini İmparatorluğun *res privata*²⁸ almıştır. Bu kaynaklardan elde edilen harcamaların yalnızca üçte birinin sivil harcamalara ayrılması, var olan binaların bakımının yapılmasını dahi zorlaştırmıştır. Yaşanan bu olaylar, imparatorluğun her yerinde açıkça görülürken Batı'da Doğu'da olduğundan daha belirgindi. Fiziki zarar Balkanlar, Kuzey Gallia ve Ren Bölgesi başta olmak üzere, korunmasız sınır bölgelerinde daha yoğundu (Liebeschuetz, 1999: 5-7; Cameron, 2001: 158; Dey, 2015: 27).

İmparatorluk genelinde özellikle kent yaşamı, anıtsal ve estetik yönden gerilemişti. Ancak imparatorluğun farklı bölgeleri bundan değişik şekillerde etkilendi (Liebeschuetz, 1999: 7-8). Bu etkilenme farklı zamanlarda, farklı bölgelerde ve farklı şekillerde olmuştur. O nedenle bu dönemde şehirlerin değişiminde benzer bir süreçten bahsetmek mümkün değildir (Grig, 2013: 555; Jacobs, 2012: 113). Anadolu, Geç Antik Çağ imparatorluğunun en istikrarlı bölgeleri arasındaydı. Hristiyanlık, İmparator Konstantinos Dönemi'nde resmileşmiş, İmparator I. Theodosios ve hanedanlığı döneminde ise çok sayıda şehir yapısı inşa etmiştir. Yine de politik devamlılığına rağmen Anadolu'nun yerleşim kalıpları ve maddi kültürü özünde bir değişim göstermiştir (Niewöhner, 2017: 39).

Paganizmden Hristiyanlığa geçiş her yerde yavaş oldu. Birçok pagan tapınağın 4. yüzyıl sonu 5. yüzyıl başlarında kapatılması ve kilise olarak kullanılmaya başlanması aynı zamanda gerçekleşmemiştir (Mango, 2011: 70; Jacobs, 2012: 125). 4. yüzyılın başında (303 yılındaki büyük zulüm öncesinde) Nikomedia'da inşa edilmiş olan bir kilise İmparator Diokletianos tarafından yıktırılmış ve mülklerine el konulmuştur. İmparator Konstantinos Dönemi'nde ise, Hellespontos'daki Lampaskos'un bilinen ilk piskoposu Aziz Parthenios'a, İmparator Konstantinos'un tapınakların yıkılarak yerine kilise inşa edilmesini desteklediği söylenmiştir. Kyzikos Piskoposu Eleusios tarafından yıktırılan bir Novatian Kilisesi daha sonra İmparator Iulianos'un emri ile yeniden inşa edilmiştir. 326 yılında Tarsus'taki bir kilise, Aegeae'deki Asklepios Tapınağı'ndan devşirilen malzeme ile inşa edilmiştir. Tarihi kesin olmamakla birlikte 348 yıllarında Nazianzoslu Gregorios, Kapadokya'da oktagon planlı bir katedral inşa ettirmiştir. Ankyra Piskoposu Basileos'un yeni bir kilise inşa ettirdiği bilinirken, bunun dışında Ankyra'da iki Montanist Kilisesinin varlığından da söz edilmektedir (Niewöhner, 2017: 71).

İmparator I. Theodosios zamanında Hristiyanlığın resmi din olması ile birlikte bu süreç hızlanmış, tapınakların terkedilmesi ve kilise inşa faaliyetleri artmıştır. Artık kullanılmayan tapınakların kalıntılarından faydalanılarak ya aynı ya da farklı bir yerde kiliseler inşa edilmiştir. Tapınakların malzemesi sadece kiliseler için değil, Ephesos Liman Hamamı'nda görüldüğü gibi sivil yapıların inşasında ve yenilenmesinde de kullanılmışlardır. Bazı şehirlerdeki iyi durumda olan tapınaklar ise farklı bir işlevde kullanılmaya devam edilmiştir²⁹ (Jacobs, 2012: 126-127).

Hristiyanlığın yayılımı ile birlikte şehirlerde kilise artan bir şekilde liderlik rolünü üstlendi (Ćurčić, 2010: 141). Kent meclisleri kentlerini temsil yetkisini kaybettikçe, şehirlerde onların yerine getirdikleri görevleri piskoposlar üstlenmeye başlamışlardı (Liebeschuetz, 1999: 12). M.S. 350-600 tarihleri arasında piskoposların şehir idaresindeki kontrolleri arttı ve piskoposlar şehir elitleri arasındaki yerini aldı. Bununla bağlantılı olarak piskoposların zenginlikleri de arttı³⁰ (Rapp, 2005: 208). Kents kurumlarının dengesi, piskoposluk kurumunun gücünü arttırması ile birlikte derinden sarsıldı. Kilise, hiyerarşisini şehirlerde kurmuştu ve prensipte her birinde bir piskoposu bulunurdu. Sivil merciler ve maliyeden bağımsız olarak piskoposlar kilisenin kaynaklarını kullanarak, inşa

²⁸ I. Konstantinos zamanında devlet maliyesi üç birim tarafından denetlenip yönetilmektedir. Praetor genel valilikleri, *sacrae largitines* (kutsal bağışlar) ve *res privata* (özel maliye dairesi) (Haldon, 2017: 59).

²⁹ Jacobs, yapmış olduğu çalışmada Anadolu'daki kentlerde, tapınak ve kiliselere yapılan müdahaleler ile ilgili bir tablo hazırlamıştır. Detaylı bilgi için bkz. Jacobs, 2012: 128-129. 4. ve 5. yüzyıllarda kiliselerin inşasının yanı sıra agora ve yolların onarılması ve yeniden inşasında faaliyetlerin artmış olduğu görülmektedir.

³⁰ Bu zenginliğin sebebi aileden olabileceği gibi, kilisenin zenginleşmesi ile de ilişkili olabilir (Rapp, 2005: 211).

ettikleri dini yapılar ile şehirlerin Hristiyanlaşmasında önemli bir rol üstlenmişlerdi. Piskoposlar dini kurumların dışında kamu hizmetlerinde de oldukça önemli bir yere sahipti (Morrison, 2004: 125).

Bu yeni durum yaklaşık 400-500'ler arasında büyük oranda değişen mimariye de yansdı. Bu değişimin en görülür ölçütü şehirlerin Hristiyanlaşmasıdır³¹. Bu durum mimari açıdan çoğunlukla bazilikalardan oluşan çok sayıdaki anıtsal kilisenin inşasıyla ortaya konulmuştur. Önceki yüzyılda kiliseler mezarlık alanları ve yakın çevrede yer alırken, 5. yüzyıl boyunca kiliseler daha görünür ve şehrin en belirgin yapıları haline gelmişlerdir. Zaman zaman da şehir meydanlarının en önemli noktalarına inşa edilmişlerdir (Ćurčić, 2010: 141).

4. yüzyıldan itibaren şehirlerde inşa edilecek dini yapılarda piskoposlar etkin bir rol oynamaya başlamışlardır. Bununla ilgili en iyi örneklerden birisi 326 yılında İmparator Konstantinos'un Kudüs Piskoposu Makarios'a yazdığı mektupta görülmektedir. Mektupta devletin idari memurları piskopos Makarios'a danıştıktan sonra gerekli malzeme ve ustaları sağlayacağı ve giderleri karşılayacakları yazmaktadır. Anlaşıldığı gibi piskopos bir komisyon başkanı olarak çalışacak ve şehirde inşa edilecek önemli bir propaganda yapısının inşa faaliyetlerinin idaresini sağlayacaktı (Mango, 2006: 22). Bu ve buna benzer inşa faaliyetleri, şehirlerin Hristiyanlaşmasında piskoposların rolünü ve önemini ortaya koymasından önemlidir. Burada devletin desteklediği proje dışında, yerel kiliselerin kendi imkanları ile gerçekleştirmeye çalıştıkları inşaat faaliyetlerinin de önemli olduğunu söylemek gerekmektedir. Ayrıca dini yapılar dışında diğer yapıların inşasında, piskoposlar özellikle 5. yüzyıldan itibaren daha etkin olmuşlardır (Rapp, 2005: 222).

Piskoposların bu rolleri dışında politik ve idari güçlerinin de her geçen gün artmış olduğu görülmektedir. Piskoposlar ile birlikte zengin arazi sahiplerinin de özellikle 5. ve 6. yüzyıllarda şehirlerin yönetimlerinde etkin rol oynamışlardır (Haldon, 2018: 174). Son zamanlarda yapılan arkeolojik çalışmalardan, 5. ve 6. yüzyıllarda imparatorluğun doğusundaki şehirlerin büyüüp geliştiği anlaşılmaktadır.

Amorium'da gerçekleştirilen kazılar Geç Antik Dönem'de şehirde inşa edilen yapılara bakılarak bir büyümenin gerçekleştiğini ve refah seviyesinin arttığını göstermektedir. Bu yeni yapılaşmanın nedenleri arasında pagan bir kentten Hristiyan bir kente dönüşümün de etkisi bulunmaktaydı. Artık antik kentlerin önemli unsurları olan tiyatro, pagan tapınakları ve *gymnasion*lara ihtiyaç duyulmayıp, kentin en önemli simgesi kilise olmuştu³² (Lightfoot, 2006: 44-45). Aynı dönemde Aizonai'de de yerleşim genişlemiştir. Yerleşimlerin büyümesine dair bu durum İsauro'da ve Likya kıyıları *hinterland*ındaki dağlık bölgelerde de görülmekteydi (Izdebski, 2013: 15-18).

3. KAPADOKYA'DAKİ YERLEŞİM YERLERİ

Kapadokya Bölgesi'nde arkeolojik kazıların az sayıda olması nedeniyle şehirlerin yapısı ve boyutları ile ilgili çok az şey bilinir. Kapadokya, Roma İmparatorluğunun bir parçası olmasına rağmen bu çağdan günümüze ulaşan yapı sayısı oldukça azdır.

Romalılar bölgedeki yönetimi, hanedanlığın veya krallığın hükümdarlarını vali sıfatıyla atayarak sağlıyordu (Magie, 1950: 495). M. S. 17 yılında Kapadokya'nın son kralı Arkhelaos'un ölümüyle İmparator Tiberius, Kapadokya Bölgesi'ni bir Roma eyaleti haline getirdi. Bu dönemden itibaren bölge bir *procurator* tarafından yönetilmeye başlandı (Cook-Adcock-Charlesworth, 1936: 608). İmparator Tiberius'un bölgeyi düzenlemek üzere *maius imperium* unvanı ile görevlendirdiği Germanikus, Kapadokya Eyaleti'ne Quintus Veranius'u vali olarak atadı (Tacitus, 107; Magie, 1950: 499).

³¹ Kentlerin Hristiyanlaşması ile kastedilen, şehirlerde kiliselerin ve hayır kurumlarının inşasıdır. Bu dönemde tapınaklar ya yıkılmış ya da işlevsiz kalmışlardır. Tiyatrolar yeni işlevlerle kullanılmış ya da terk edilmişlerdir. Büyük İmparatorluk hamamları kısmen kullanılmış ya da yerlerini daha küçük boyuttaki yapılar almıştır (Liebeschuetz, 2007: 30)

³² 4. yüzyılda kiliseler şehirlerin farklı yerlerinde inşa edilebiliyordu. Örneğin Sardes'te inşa edilen kilise şehir duvarlarının dışındayken, Pisidia Antiokhia'sında inşa edilen kilise şehir duvarlarının içinde daha görünür bir yerdedi (Niewöhner, 2017, s. 42).

M.S. 72 yılından itibaren eyalet idaresi imparator valisine verilmişti (Baydur, 1970: 108). Kapadokya eyaleti İmparator Traianus Dönemi'nde M.S. 113/114 yılından itibaren bir *procurator* tarafından değil, eski *consuller* arasından atanan *legatuslar* tarafından yönetilmeye başlanmış ve bu dönemde Kapadokya imparatorun *consul* eyaleti olmuştur (Kaya, 2005: 25).

3. yüzyılın sonunda İmparator Diokletianos oldukça büyük bir eyalet olan Kapadokya'yı dört küçük eyalete bölmüştür. Bunlar: Helenopontos, Pontos Polemaniakos, Armenia Minor ve Kapadokya eyaletleridir. Bu dört eyalet içerisinde en büyüğü Kapadokya eyaletidir (Kopecek, 1974: 320).

M.S 371-372 yıllarında Kapadokya, İmparator Valens tarafından Prima ve Secunda olmak üzere ikiye ayrılmış, Kapadokya Prima'nın başkenti Kaiesareia (Kayseri), Secunda'nın ise Tyana (Kemerhisar) olmuştur. Kapadokya Secunda'daki diğer şehirler, Kybistra, Arkhelais, Faustinopolis, Nyssa, Parnasos, Sasima ve Podandos'tur.

Kapadokya, bölgeden geçen yollar nedeniyle stratejik olarak oldukça önemliydi. Batı Anadolu'dan Karadeniz kıyılarından, Kilikya'dan gelen yollar burada kesişiyorlardı (Baydur, 1970: 19). M.S. 3. yüzyılda bölgedeki yol ağında yapılan onarımlar, inşa edilen köprüler ve mil taşları, askeri amaçlarda yolların daha kullanışlı hale gelmesini sağlamıştı (Magie, 1950: 491). Roma ve Bizans İmparatorları Kapadokya'ya ulaşmak için Küçük Asya'yı kuzeydoğudan güneybatıya kesen ana yolu kullanırlarken, bazen de batıdan doğuya doğru uzanan orta yoldan bölgeye ulaşmışlardı (Stewart, 1887, 15; Parthey-Pinder, 1848: 67). Khalkedon'dan Suriye'ye giden bu yollar Kapadokya Bölgesi'nde Parnasos'tan başlayarak Podandos'a kadar devam etmekteydi³³ (French, 2016: 10).

1. yüzyılda Kapadokya'da bilinen dört büyük şehir vardır. Bunlar, Kaiesareia (Kayseri), Koloneia Arkhelais (Aksaray), Melitene (Malatya) ve Tyana (Kemerhisar)'dır (Cooper ve Decker, 2012: 15). Şehirleşme Kapadokya'da oldukça yavaş gerçekleşen bir süreçti. Erken dönemlerin bazı önemli yerleşimleri hiçbir zaman şehir statüsüne sahip olamamıştı. Hanisa örneğinde de görüldüğü gibi, 2. yüzyılda yerleşim *magistrates*, konsil ve meclis gibi bir Yunan kentinin yönetsel açıdan gerekli tüm özelliklerine sahip olsa bile, Roma Dönemi'nde kent statüsüne sahip olamamıştır. Venasa aynı şekilde Kapadokya Kralları'nın yönetimi altında bölgenin en önemli dini merkezlerinden biri olmasına rağmen, hiçbir zaman şehir ünvanını alamamıştır. Kapadokya Bölgesi'nin Krallıklar Dönemi'nden itibaren idari açıdan baskın özelliği küçük köy ve kasabalar ile geniş topraklardan oluşmasıydı (Van Dam, 2002: 24).

Bölgenin en önemli kentlerinden olan Kaiesareia ve Koloneia Arkhelais'ten (Aksaray) neredeyse günümüze hiçbir şey ulaşmamıştır. Tyana (Kemerhisar) şehrinde ise günümüze ulaşmış Roma yapıları mevcuttur. Bu da Selçuklular'ın bölgeye geldiğinde Tyana (Kemerhisar) yerine günümüzde Niğde'nin bulunduğu bölgeye yerleşmiş olması ile ilişkilidir. Bölgede kırsal yerleşimler ile ilgili bilgiler ise daha da sınırlıdır. Roma Dönemi'ndeki kaya yerleşimleri ile ilgili tarihleme konusu da problematiktir (Ousterhout, 2017: 26-27).

Kapadokya Krallığı Dönemi'nde bölge, on *strategiadan* oluşmaktaydı (Strabon, 2012: 1). *Strategiaların* iç organizasyonları hakkındaki bilgi sınırlı olup, bu yapıların feodal bir düzenlemeye sahip oldukları bilinmektedir (Gwatkin, 1930: 18). Strabon zamanında Kapadokya Bölgesi'nde şehir olarak nitelendirilebilecek yerleşim yerlerinden bahsetmektedir. Bunlardan ilki Tyanitıs'deki Tyana (Kemerhisar), diğeri ise Mazaka'dır³⁴. Her iki şehirde antik yazarlar tarafından Yunan şehri olarak nitelendirilmektedir (Jones, 1998: 178; Ramsay, 1960: 312).

Bu iki kentin yanında onbirinci *strategianın* başkenti olan, Mazaka'dan 300 *stadion* uzaklıktaki Kybistra Strabon zamanında şehir statüsüne sahiptir. Hitit kayıtlarında da adı geçen Kybistra Kilikya kapılarına ulaşan yolun üzerinde bulunması nedeniyle önemliydi (Jones, 1998: 178; Strabon, 2012: 11).

³³ *Itinerarium Burdigalense* ve *Itinerarium Antonini* gibi kaynakların yanında *Tabula Peutingeriana*'dan bu yol ağları takip edilebilmektedir.

³⁴ M.Ö. 1. yüzyılda Kral Arkhelaos, İmparator Augustus Caesar onuruna Mazaka'nın adını değiştirerek Caesarea koymuştur (Van Dam, 2002, s. 32). Mazaka, Ammianus Marcellinus tarafından 4. yüzyılda zengin ve kalabalık bir şehir olarak nitelendirilmektedir (Marcellinus, 2019, s. 257).

Roma Dönemi Kapadokya'sında İmparator Markus Aurelius tarafından kurulan Koloneia Faustianiana önemli bir Roma kolonisiydi. Komana İmparator Hadrian Dönemi'nde şehir statüsüne sahipti. Komana'da Ma'nın büyük tapınağı da bulunuyordu. Komana'nın adı Arkhelaos tarafından Hieropolis olarak değiştirilmesine rağmen eski ismi de kullanılmaya devam edilmiştir. Diocaesarea yine şehir statüsüne sahipken, Melitene'nin şehir ile ilgili hakları İmparator Traianus tarafından garanti altına alınmıştır (Jones, 1998: 179).

Melitene 5. yüzyılda, Armenia II'nin, Iustinianos Dönemi'nde ise Armenia III'ün metropolisliğini yapmıştı. 591 yılında Maurice tarafından Armenia I'in merkezi yapılan (Cooper ve Decker, 2012: 16) Melitene metropolis olduktan sonra genişlemiş ve nüfusu artmıştır. Şehir surları içerisine sığmayan halk ovada iskan edilmiş, tiyatro, hamamlar, sokaklar inşa edilmiştir. Roma Dönemi'nin büyük bir bölümünde kentsel yaşamın merkezi, Legio XII Fulminata'nın lejyoner garnizonu olmuştur. Şehir İmparator Iustinianos Döneminde 536 yılında Armenia III'nin başkenti olmuştur. Bir savunma duvarına sahip olmayan yerleşime Iustinianos döneminde güçlü surlar inşa edilmiştir.

Armenia I'in merkezi olan bir diğer şehir ise Sebasteia'dır. Sebasteia (Megalopolis) M.Ö. 1. yüzyılda general Pompei tarafından kurulmuştur. Kurulduğunda bir kasaba olan yerleşim, önemli yolların üzerinde olduğu için gelişmiştir. İmparator Diokletianos'un bölgede yaptığı düzenlemelerden sonra da Armenia I'in merkezi olmuştur. (Cooper ve Decker, 2012: 17).

Garsaura kentinin antik dönemdeki önemi, Strabon'un zamanında azalmıştır. Strabon, Garsaura'nın kendi döneminde bir komopolis olduğunu söylemekle birlikte, daha önce metropolis olduğunu belirtir. Kent, İkonium'dan Mazaka'ya giden yolun üzerinde önemli bir durak olarak eyelet başkenti konumunu koruyordu. Kral Arkhelaos yerleşimin adını değiştirerek Arkhelais adını vermişti. Arkhelais, İmparator Kladius Dönemi'nde kolonileştirilmiştir. Önemli yolların kesişim noktasında olan şehir, 664 yılında Araplar tarafından işgal edilmiştir. Şehirde Roma ve Bizans Dönemleri'nden günümüze ulaşan bir yapı bulunmamaktadır (Jones, 1970; Ousterhout, 2011; Ramsay, 1960: 314).

Sargarausene Eyaleti'ndeki Ariaratheia yerleşimi ise Kral III. Ariarathes tarafından kurulmuştur. Bölgedeki bir diğer şehir Morimene'deki Nyssa'dır. 4. yüzyılın ortalarında Ptolemaios bir mektubunda Nyssa'dan şehir olarak bahsetmektedir (Jones, 1998: 175). Hanisa yerleşimi, bir Yunan şehrinin karakteristik yönetim birimlerinin tamamına sahip olmasına rağmen, Roma yönetiminde şehir statüsüne sahip olmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Venasa'da şehir statüsüne sahip olmamış, bir piskopos tarafından değil bir rahip tarafından yönetilmiştir (Van Dam, 2002: 24).

Geç Antik Çağ'da yollar ve güzergahlar üzerindeki yerleşimler hakkındaki önemli kaynaklardan biri M.S. 333 yılında Bordeaux'tan yola çıkan hacılardır. Bordeaux'lu hacılar Galatia-Kapadokya sınırını geçtikten sonra ilk olarak Parnassos'a ulaşmışlardır. Parnassos'un ardından sırasıyla Ozizala (?), Nitalis (İkinci İstasyon), Argustana (Üçüncü İstasyon), Koloneia Arkhelais (Aksaray), Mammoasson (Gökçe), Nazianzus (Bekarlar), Khusa (Yazılıyük?), Sasima (Hasanköy), Andabalıs (Aktaş, Yeniköy), Tyana (Kemerhisar), Faustinopolis (Ulukışla), Kaeana (?), Podandos (Pozanti)'tan geçerek Kilikya kapılarına (Pylae) ulaşmışlardır (*The Itinerarium Burdigalense*; Hild-Restle, 1981). (Harita 4)

Bordeuxlu Hacıların verdiği bilgilere göre hacılar Kapadokya Bölgesi'nde Parnassus'ta mola verdikten sonra, 26 km. uzaklıkta bir yerleşim yeri olan Ozizala'ya varmışlardır. Ozizala kesin olmamakla birlikte Morimene yöresinde Tuz Gölü'nün doğusunda yer alan bir yerleşim olmalıdır. Bundan sonraki durak 29 km. uzaklıktaki Nitalis'tir. Nitalis Aksaray'ın Kabakulak Köyü civarında gösterilmektedir. Nitalis'ten 21 km. uzaklıkta olan Argustana bir istasyon olarak geçmektedir. Argustana Yenyuva Köyü'ne lokalize edilmektedir. Argustana'ya 26 km. uzaklıkta Koloneia kenti yer alır (Yıldırım, 2012: 33).

Koloneia'dan sonraki durak olan Mamasun 20 km. uzaklıkta, bugün Gökçe Köyü'nün bulunduğu yerdedir. Nazianzus'un uzaklığı 20 km.'dir. Nazianzus Aksaray Gülağaç İlçesi'ne bağlı Bekarlar Köyü'nde bulunmaktadır. Gregory'ye göre Nazianzus, az kisinin yaşadığı sıkıcı ve sevimsiz bir yerdir (Payne, 1989: 170). Sonrasında bugün Yazılıyük veya Yazıköy olduğu düşünülen Khusa, 20 km. sonra da Niğde'nin Hasanköy mevkiine konumlandırılan Sasima yerleşimine ulaşılmaktadır (Yıldırım, 2012: 34).

Sasima'dan sonra bir *mansio* olduğu bilinen 26 km. uzaklıktaki Andabalis'e ulaşılmaktadır. Andabalis, Niğde'nin Aktaş ilçesine bağlı Yeniköy'e lokalize edilmektedir. Burada bulunan Palmatios'a ait olan at çiftliğinde yetiştirilen atların dönem içerisinde oldukça ünlü oldukları bilinmektedir (*The Itinerarium Burdigalense*). Andabalis'in ardından bölgenin önemli kentlerinden biri olan Tyana (Kemerhisar)'ya ulaşılmaktadır. Andabalis'e 29 km. uzaklıktaki Tyana (Kemerhisar) Niğde'nin Kemerhisar ilçesine lokalize edilmektedir. Apollonius'un doğduğu kent olan Tyana (Kemerhisar)'nın ardından 20 km. uzaklıktaki ve bugün Ulukışla'da bulunan Faustinapolis kentine ulaşmışlardır. Faustinapolis'e 20 km. uzaklıktaki Kaeana'nın yeri tespit edilememiştir. Kaeana'ya 20 km. uzaklıktaki bugün Pozantı olan Podandos kentinden sonra Kilikya kapılarının bulunduğu Pylae'ye ulaşmışlardır (Stewart, 1887: 13; Hild-Restle, 1981). Bu yol Hacı Yolu olarak bilinmekle birlikte Ramsay'in bildirdiği üzere aynı zamanda Bizans ordularının İstanbul'dan Suriye'ye giderken takip ettikleri askeri yol ile de uyumludur.

İmparator Diokletianos Dönemi'nde yapılan düzenlemeler ile Kapadokya ikiye ayrılmış, batıda kalan bölüm Kapadokya olarak adlandırılmaya devam ederken doğuda küçük bir bölge Armenia Minor'e katılmıştır³⁵. Bu bölge 4. yüzyılın sonlarına doğru Armenia Secunda adı ile ayrı bir eyalet olmuştur. Bu eyalet sınırları içerisinde Hiorekles listelerinden bildiğimiz altı şehir bulunmaktadır. Bu şehirler, Ariarathia, Komana, Melitene, Arka, Arabisus ve Kukusus'tur. Bu şehirden üçünün eyalet oluşturulmadan önce şehir statüsüne sahip olduğu bilinmektedir. Kukusus ise Theodoret tarafından 5. yüzyılın ilk yarısında küçük bir şehir olarak gösterilmektedir. Arka ve Arabisus'un statüleri ile ilgili ise kesin bir bilgi yoktur (Jones, 1970: 185).

Kapadokya Bölgesi'nin 371-2 tarihinde İmparator Valens tarafından Prima ve Secunda olarak ikiye ayrılması sürecinde şehirlere ilişkin yeni düzenlemeler yapılmıştır. Prima'nın başkenti Kaesareia (Kayseri) iken, Secunda'nın başkenti olarak düşünülen ve Kaesareia (Kayseri)'dan *curialar* nakledilerek şehir statüsü kazandırılan Podandos'un yerine Tyana (Kemerhisar) başkent olmuştur. Kaesareia (Kayseri) Kapadokya Prima'daki tek şehir olup, bölgenin geri kalanı imparatorluk mülklerinden oluşmaktadır. Kaesareia (Kayseri) dışındaki tüm şehirler ise Secunda'da bulunmaktaydı. Secunda'nın metropolisi Tyana (Kemerhisar) iken, Kybistra, Faustinopolis, Koloneia Arkhelais, Nazianzus, Nyssa ve Parnassus buna bağlı diğer şehirlerdi. Hiorekles bunlara ek olarak Sasima'nın Secunda'da, Therma'nın Prima'da olduğunu yazmıştır. Ancak Jones, her iki bilgiye de şüphe ile yaklaşmaktadır (Jones, 1970: 186).

Hierokles Doara ve Mokissos'u Secunda'da, Podandos'u ise Prima'da göstermiştir. Mokissos İmparator Iustinianos Dönemi'nde Iustinianapolis adını almış ve kent statüsünü kazanmıştır. İmparator Iustinianos, Iustinianapolis'i Nazianzos, Doara, Parnassos ve Koloneia'nın metropolisi yapıp, Kapadokya Secunda'ya dahil etmiştir.

Mazaka oldukça eski bir yerleşim yeridir. Strabon dışında Ptalolemaios, Kilikya *strategias*ındaki yerleri sayarken "Maza ya da Mazaka, diğer adı ile Kaesareia" demektedir. Plinius'ta ise Argaios Dağı'nın eteğinde şimdi Kaesareia olarak anılan şehir Mazakus olarak geçmektedir. Şehrin adı sikkelerde yer almaz. Şehir daha sonra Eusebia adını aldıktan sonra sikke basmaya başlamıştır. (Baydur, 1970: 78). Kapadokya Krallıkları Dönemi'nde de başkentlik yapmış olan Mazaka Erciyes Dağı'na olan yakınlığı nedeniyle çeşitli avantajlara sahiptir. Argaios Dağı'ndaki ormanlar, Kapadokya gibi ağacın az olduğu bir bölgede önemliydi (Strabon, 2012: 11). Ayrıca bölgedeki otlaklar at yetiştirmek için uygundu.

Geç Antik Dönem'de Kaesareia sıklıkla saldırılara maruz kalmış ancak özellikle MS 260'ta I. Şapur ordusunun büyük oranda yok edilmesiyle sonuçlanan her iki taraf için de ciddi sonuçlar doğuran Roma-Sasani çatışmasının kurbanı olmasına rağmen gelişmeyi başarmıştır. Eski şehir Aziz Basileus'un çeşitli kurumları sayesinde 4. yüzyılda olağandışı bir fiziki genişleme göstermiş ve

³⁵ Diokletianos bütün devlet idaresinin reorganizasyonunu gerçekleştirmiştir. Bu reformlar Konstantinos tarafından devam ettirilmiş, geliştirilip tamamlanmıştır. Bu düzenlemeler ile birlikte Bizans sisteminin çıkış noktası olan yeni bir idari yapılanma meydana getirilmiştir. Diokletianos Dönemi'nde devlet içerisinde 100, 5. Yüzyılda 120'den fazla eyalet vardı. Diokletianos devlet arazisini 12 diocese'ye ayırdı. 4. Yüzyılın sonlarına doğru bu sayı 14'e yükseldi. Konstantinos devrinde devlet prefecturalara ayrıldı. Her prefectura ise birkaç diocese'ye içine alıyordu (Ostrogorsky, 1999, s. 30).

bölgesel önemini arttırmıştır (Cooper ve Decker, 2012: 16). İmparator Valens döneminde ikiye ayrılan Kapadokya’da, Kapadokya Prima’nın başkenti Kaiesareia (Kayseri) olmuştur.

Kentin Strabon’un zamanında sura sahip olmadığı anlaşılmaktadır (Gwatkin, 1930: 27). Kaiesareia (Kayseri)’nin surlarının M.S. 3. yüzyılda III. Gordianus döneminde inşa edildiği, bu dönemde basılmış sikkelerden anlaşılmaktadır (Baydur, 1970: 136).

Kaiesareia (Kayseri)’daki bazı yapılar hakkındaki bilgilere 4. yüzyılda Kilise Babalarının mektuplarından ulaşabiliyoruz. Şehrin merkezinde yer alan agoranın iki yanında portikonun bulunduğu, *gymnasiona* ve Zeus, Apollo ve şehrin koruyucusu olan Tyche’ye adanmış tapınaklara sahip olduğu anlaşılmaktadır³⁶. İki veya üç katlı evler sokakların iki yanında uzanıyordu. Şehir surlarının dışında arena olarak da kullanılan bir stadion yer almaktaydı (Van Dam, 2002: 27).

Kaiesareia (Kayseri), Khalkedon (Kadıköy) Konsili’ne (M.S. 451) kadar Anadolu’daki en yüksek dereceye sahip kiliseydi ve buna bağlı olarak kente yapılan yatırımlar da yoğundu. Kuzey-güney ve doğu-batı yönlerinden gelen yolların kesişim noktasında olması da şehrin gelişiminde önemli bir etkendi. Bu önemli konumunun sonucu olarak Bizans-Sasani mücadelelerinde hedef durumundaydı. 4. yüzyılda Kaiesareialı Basileos’un zamanında kentteki imar faaliyetlerinin oranı artmış ve şehir gelişmişti. Basileos, kentte kilise, piskoposluk sarayı ve kitaplık, rahipler için konutlar, gezginler için misafirhane, cüzzamlılar için de bir hastahane yaptırmıştır. Şehir kapıları önünde bulunan bu kompleks oldukça büyüktü. 6. yüzyılda İmparator Iustinianos döneminde şehrin surları yenilenmişti (Baydur, 1970: 138; Cooper ve Decker, 2012: 16).

Kapadokya Geç Antik ve Bizans dönemlerinin önemli şehirlerinden olan Mokissos (Viranşehir), yaklaşık 100 hektarlık bir alan üzerine kurulmuştu. Aksaray’ın Helvadere Beldesine lokalize edilen kentin kesin olarak Mokissos olup olmadığı bilinmemektedir. Yerleşimle ilgili bilinen en eski yazılı belge Helenistik Dönem’de yaşamış antik Yunan tarihçisi Polibios’un MÖ 264–146 yılları arasındaki gelişmeleri ele aldığı *Historia* başlıklı eserinde geçen Μοκισσέων χώρα tanımıdır, ancak bunun orijinal metnin okunmasından kaynaklı bir hata olabileceği savı da ileri sürülmektedir (Berger, 1998: s. 355). Viranşehir civarındaki bölgeyle ilgili bilgi veren bir diğer yazılı kaynak da MS ikinci yüzyılda İskenderiyeli Yunan matematikçi, coğrafyacı ve astronom Klaudios Bathlamios tarafından kaleme alınmış olan Coğrafya El Kitabı başlıklı eserdir. Bu eserde Kapadokya’da merkezi Garsaura (Koloneia/Aksaray) kenti olan Garsauria isimli bir bölgeden söz edilir ki bu bölge aşağı yukarı bugünkü Aksaray ili sınırlarını kapsıyordu. Yazar söz konusu bölgenin kentlerini sıralarken Nenessos veya Neanessos’tan söz eder. Etimolojik ve fonetik açıdan bakıldığında bu isim Neroassos yani Nora değil, Nazianzos yani bugünkü Bekarlar olmalıdır (Berger, 1998: 360). Yerleşimle adından kesin olarak oldukça geç bir tarihte söz eden ilk kişi Bizanslı tarihçi Propokopios’tur: “*Kapadokya’da, ovada Mokissos adında bir kale vardı, o kadar haraptı ki kısmen yıkılmış, kısmen de yıkılma tehlikesi altında bulunmaktaydı. İmparator Iustinianos bunu tümüyle yıktı ve kalenin batısındaki dik, çok yüksek ve ulaşılması güç yere dev bir sur inşa ettirdi. Ayrıca birçok kilise, ticari binalar, hamam ve kentin zenginliğini gösterecek başka bina yaptırdı. Mokissos daha sonra Metropolis mertebesine de yükseltilmiştir; Romalılar belli bir halkın yaşadığı bölgenin merkezi konumdaki kentini böyle adlandırırılar.*” İmparator Iustinianos döneminde yeni yerleşimler kurulması ya da bir yerleşimin yerinin güvenlik ya da başka nedenlerle değiştirilmesi oldukça sık karşılaşılan bir olguydu (Henning, 2007: 15; Ousterhout, 2011: 15; Prokopios: 7; Cooper ve Decker, 2012: 24).

Prokopios ve Bizanslı Stephanos dışında, Mokissos’un adının geçtiği bir diğer çağdaş kaynak, Hierokles’in 527–528 tarihli Synekdemosis isimli eseridir. Yazar, kenti Kappadokia II idari bölgesinin sekiz şehri arasında saymakta, fakat bazı başka Anadolu yerleşimlerinde olduğu gibi sadece bir *rhegeonun* merkezi olarak göstermektedir; buna benzer geniş devlet mülkleri geç Roma Dönemi’nde Kapadokya’nın batısında büyük bir alanı kapsamaktaydı. Albrecht Berger’e göre, bu aslında Mokissos’un bir kent olarak hukuksal statüsüne aykırı düşmektedir, ancak aynı araştırmacı bir diğer olasılığın da Mokissos’un bu statüyü daha sonrasında, Bizans kilisesi hiyerarşisi içinde

³⁶ Dönem sikkeleri şehirdeki yapılara ait bilgi sağlamaktadır. Detaylı bilgi için bkz. Baydur, 1970: s. 136.

kentin metropolis seviyesine yükseltilmesiyle birlikte kazanmış olmasının da olasılıklar dahilinde olduğunu belirtir.

Mokissos'un adı Konstantinopolis Patrikhanesinin önemli kayıtlarında sıklıkla geçmektedir. Kent *metropolis* statüsünü büyük bir olasılıkla 535 yılında kazanmıştır çünkü aynı yıl Bizans'ın "kilise eyalet sistemi"nde köklü bazı değişiklikler yapılmıştır. Söz konusu değişikliklerden biri de Hasan Dağı'nın kuzeyinde ve batısında, imparator Iustinianos tarafından, piskoposluk merkezi Mokissos olan Kapadokya III adlı yeni bir kilise eyaleti kurulmasıdır. Mokissos bu tekrar yapılandırılan kilise eyaletinin başkenti/*metropolis*i konumunu tüm Orta ve Geç Bizans Dönemleri boyunca korumuştur.

Bizans Kilisesinin devlet yapılanmasına benzer bir hiyerarşik teşkilatı vardır ve söz konusu örgütlenmenin organizasyon şeması niteliğinde kabul edilebilecek piskoposluk listelerinde yüzyıllar boyunca belli başlı dini merkezler kayıt altında alınmıştır. Buna göre Kapadokya Bölgesi'nde idari bakımından Mokissos'a bağlı olan yerel kiliseler sırasıyla şunlardır: Nazianzos/Nenezi (bugünkü Bekarlar), Koloneia (günümüzde Aksaray), Parnassos/Parlasan (günümüzde Değirmenyol), Doara (Günümüzde Duvarlı) ve Matiane/Maçan/Avcılar (günümüzde Göreme)³⁷.

536 yılında Konstantinopolis patriği Menas ve imparator Iustinianos yöneticiliği altında toplanan önemli bir kilise konsili toplantısının sonuç belgelerinden birinde, konsile Mokissos'tan metropolit Petros, bir Diakon ve Mokissoslu *Apolaisarios* Thomas'ın katıldığı belirtilir.³⁸ Konstantinopolis'te 553 yılında Iustinianos'un imparatorluğunda toplanan bir diğer önemli kilise konsiline Mokissos'u temsilen metropolit Theodosios katılmıştır.³⁹

Hierokles listesinde bir kasaba olarak betimlenen Mokissos'ta Geç Antik ve Bizans Dönemleri'ne ait çok sayıda yapı kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Bunların arasında konutlar, kiliseler, mezarlar, sarnıçlar bulunmaktadır. Şehri çeviren surlara sahip olmayan kentin sadece akropolisi sur ile çevrilmiştir. Prokopios Yapılar isimli eserinde Mokissos'a büyük bir duvar örüldüğünden bahsetmektedir. Kentin ana kilisesi olarak değerlendirilen yapı vadinin ortasında bulunmaktadır. Ana kilisenin yakınında üç adet kilise, saray olarak değerlendirilen bir yapı ve evler bulunmaktadır. Mokissos'taki ev mimarisine benzer örnekler Kilikya, Likoanya ve Suriye'de görülmektedir. Evler düz çatılı ve tonozlu olarak inşa edilmişlerdir. Evlerin özelliklerinden yola çıkılarak bir tarihlendirme yapılamamaktadır. Düz çatı ile örtülü evler çoğunlukla dikdörtgen planlı, tonozlu evler ise birbirine kemerli geçitler veya kapılarla bağlı ve birçok küçük odaya sahipti. Tonozla örtülmüş evler tek kapılı ve çoğunlukla penceresizdir. Evlerin büyük çoğunluğu yalnızca bir odadan oluşurken, iç mekan nadiren bölümlere ayrılmıştır. Viranşehir evlerinin birer üst kata sahip olduğu düşünülebilir. İkinci kat düzenlemeleri olasılıkla dayanıksız bir konstrüksiyonla inşa edilmiş ve o nedenle belirgin izler bırakmadan kaybolmuştur. Bunlardan biri ahşap karkas, diğeri ise ahşap öğelerle tespit edilen kerpiç ve küçük moloz taş karışımı bir duvar tekniğidir. Olasılıkla evlerin ikinci kat düzenlemesi birinci yöntem ile inşa edilmiştir. Yerleşimin yakınındaki ormanlık alan da buradaki yapılaşmada malzeme temini için kullanılmış olmalıydı. Tonozlu evlerde ise bir ikinci kat düzenlemesi görülmemektedir. Penceresiz olarak inşa edilmiş olan bu evler, üst örtüdeki açıklıktan ışık almaktadırlar. Kentte sütun dizili caddeler ve kanalizasyon alt yapısı bulunmamaktadır. Kentin su ihtiyacı doğal kaynaklar dışında, sarnıçlar ve çeşmelerden sağlanıyor olmalıydı (Berger, 1998: 353-357).

Mokissos ve çevresinde, bazıları Gertrude Bell ve Hans Rott tarafından tanıtılmış olan bir dizi kilise bulunmaktadır. Viranşehir kiliseleri, İç Anadolu'nun Bizans Dönemi mimarlığı için tipik sayılan bazı özellikleri göstermektedir: Apsisler ve beşik tonozlar çoğunlukla at nalı biçimindedir. Duvar örgülerinde yalnız taş kullanılmış ve bunun sonucu olarak da kubbeli inşaatlardaki çapraz tonozlar ve pandantifler ancak çok geç bir dönemde ortaya çıkmıştır. Korunma durumu çok az örnekte tarihlenebilir. Mimari açıdan belli bir iddia taşıyan büyük kiliseler 6. ve erken 7. yüzyılda inşa edilmiş olmalıdır. Parekklesion'lu veya parekklesion'suz, basit tek hacimli kiliseler ise anlaşıldığı kadarıyla büyük değişiklikler olmaksızın uzun bir süre inşa edilmeye devam etmiştir;

³⁷ *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, 212, 227, 237, 259, 283, 303, 324, 361.

³⁸ *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, tome III, 27, 30. 115, 8. 126, 18. 154, 29. 162, 20. 166, 18.

³⁹ *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, tome IV, vol. 1, 5, 1 f. 21, 31. 33, 34. 40, 31. 204, 32f. 226, 12f

dolayısıyla tarihleme olanağı vermemektedir. Orta Bizans Dönemi mimarlığı için tipik olan haç planlı, kubbeli kilise şeması ile de yalnızca kentin dışındaki bir kilisede karşılaşılmaktadır (Berger, 1998: 375).

Tarihi kaynaklar ve gerçekleştirilen kazılar ile hakkında bilgi sahibi olduğumuz bir başka şehir olan Tyana (Kemerhisar) kenti filozof ve daha sonra şehrin kurtarıcısı olarak üne kavuşan 1. yüzyıl *politeisti* Aziz Apollonios'un doğum yeri olarak Antik Çağlarda iyi bilinen bir merkez olmuştur. M.S. 272 yılında İmparator Aurelianus, önce Sasani İranlılar ve sonrasında Palmyra Kraliçesi Zenobia ile ittifak kuran Tyana (Kemerhisar)'yı ele geçirmiş, ancak şehri yağmalamaktan vazgeçmiştir. Şehir taşıdığı önemi, büyük ölçüde güneyin verimli arazilerinin ortasında olmasına ve Gülek Boğazi'nden Suriye'ye uzanan yolda Anadolu'yu Kilikya'ya bağlayan rota üzerinde önemli bir durak olmasına borçludur. Bu faktörlerin M.S. 371 yılında İmparator Valens'in yeni oluşturulan Kapadokya II Bölgesi'ne Tyana (Kemerhisar)'yı başkent yapmasında etkili olduğu düşünülmektedir. Kapadokya'nın doğrudan fetih yerine topraklarına katılması bölgede hali hazırda bir arazi kullanım sisteminin ve bir popülasyonun mevcut olduğu anlamına gelmektedir ve bu durum neden çok az sayıda koloni kurulduğunu açıklayabilir. Koloneia'ya ek olarak, Romalılar M.S. 176 yılında Tyana (Kemerhisar) yakınlarında Halala Köyü'nde bir koloni kurmuştur (Cooper ve Decker, 2012: 18).

Strabon, Tyana (Kemerhisar)'ya Tauros yakınındaki Eusebeia dendiğini ve iyi şekilde tahkim edilmiş Semiramis Tepeleri'nden birinde kurulduğunu belirtmektedir. 1. yüzyılda on *strategiadan* biri olan Tyana (Kemerhisar), İmparator Valens Kapadokya'yı ikiye ayırdıktan sonra Kapadokya II'nin *metropolisi* olmuştur (Zanon, 2013: 181; Strabon, 2012: 8). Tyana, uzun bir geçmişe, belediye kurumlarına ve kente hizmet veren belediye meclis üyelerine sahip bir kentti. Kent bunun dışında MS 365 yılında gerçekleştirilen bölgesel öneme sahip bir konsile ev sahipliği yapması nedeniyle dini de bir karaktere sahipti (Van Dam, 2002: 34).

Tyana (Kemerhisar) kentinde gerçekleştirilen kazılar sonucunda ortaya çıkarılan hamam, su rezervuarı ile su kemerleri M.S. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir. İmparator Septimus Severus ve oğlu Carakalla Dönemleri'nde Tyana (Kemerhisar)'da yoğun yapılaşma faaliyeti gerçekleştirildiği kaynaklardan bilinmektedir. Günümüzde bir bölümü ayakta kalabilen su kemerleri, 3.2 km.. uzaklıktaki büyük bir kaynağın sularını, Tyana (Kemerhisar) şehrindeki büyük sarnıca ulaştırıyordu (Zanon, 2013: 181; Texier,).

Kazılar sırasında ayrıca evler ve dükkanlar da açığa çıkartılmıştır. Bu dönemde açığa çıkartılan en önemli yapı geniş bir Hristiyan kompleksidir. Bu komplekste bulunan ve 5. yüzyıla tarihlendirilen vaftizhane ile büyük boyutlarda bir kilise bulunmaktadır. 2017 yılında gerçekleştirilen kazı çalışmalarında kilisenin en az üç farklı inşa dönemine sahip olduğu anlaşılmıştır. Kilisenin ilk evresi octagon plan şemasına sahipken ikinci evre ile birlikte octagon planın kuzeybatı ve güneybatı duvarları kaldırılarak; kuzey, batı ve güney duvarlarının iç kısmına bitişik 1 m. kalınlığında duvar eklenmek suretiyle octagonal yapı üç nefli bazilikal plana dönüştürülmüştür. Kilisenin ilk evresi 4. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu yapılar dışında kentin kuzeydoğusunda sur duvarlarına ait kalıntılar da ortaya çıkarılmıştır (Doğanay ve İşler, 2019: 643).Tyana (Kemerhisar)'da bulunan iki yazıttan Patrikos ve Paulus adında iki piskoposun adı tespit edilmiştir.

Bölgenin Geç Antik Dönem yerleşimi hakkında önemli veriler sunan bir diğer arkeolojik alan Nevşehir ili Ürgüp ilçesi Şahinefendi Köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Arkeolojik kalıntılar köyün hemen güneyinde, Damsa Çayı'nın kaynak noktasına yakın, köylülerce "Örencik" olarak adlandırılan mevkide bulunmaktadır. Nevşehir Arkeoloji Müzesi tarafından 2002-2005 ve 2010-2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen kazılar sonucunda ortaya çıkarılan yerleşim yerinde dini yapılar, hamam, konutlar ve mezarlar bulunmaktadır. Arkeolojik kalıntıların saptandığı bölge Sobesos olarak adlandırılmakla birlikte, bu yerleşimin Sobesos olduğuna dair yazılı bir veri bulunmamaktadır. 20. yüzyılın başlarında bölgede özellikle Kırk Martirler Kilisesi hakkında çalışan araştırmacılar; Şahinefendi köyünün eski isimlerinden (Süveş, Söveşe) yola çıkarak, burasının Sobessos olabileceğini değerlendirmişlerdir. Yerleşim adı ayrıca 10. yüzyılın başlarında piskoposluk olarak, piskoposluk listelerinde de görülmektedir (Erpek, 2019: s. 6-9).

Şahinefendi yerleşimi yapmış olunan tarihlendirmeye göre ilk evresinde M.S. 4. yüzyılda yerleşim görmüştür. İlk evreye tarihlendirdiğimiz ve I numaralı villa olarak adlandırdığımız yapı

yerleşimin güneyinde bulunmaktadır. İki katlı olan yapı dönemin üst sınıf konutlarında bulunan özelliklere sahiptir. Yapı ikinci evresi ile birlikte kilise olarak kullanılmış, aynı dönemde yapının etrafında bir mezarlık alanı oluşmaya başlamıştır. Üçüncü ve son evrede ise yapının atriumuna tek nefli bir şapel inşa edilmiştir. I numaralı villanın güneyinde mezarlık şapeli olarak adlandırdığımız avlulu tek nefli bir başka şapel daha bulunmaktadır.

Yerleşimde I numaralı villanın kuzeyinde II numaralı villa yer almaktadır. Avlu ve avlunun doğusundaki mekanlara ait kalıntılar günümüze ulaşmıştır. II numaralı villa ile aynı dönemde Geç Antik Çağ'da yaygın olarak uygulanan sıra tipi bir hamam inşa edilmiştir. II numaralı villa ve hamam daha sonraki evrelerde çeşitli değişikliklere uğrayarak kullanılmıştır. Bu yapıların dışında yerleşimde yeni mekanların inşa edilmiş olduğu da görülmektedir. Yerleşimin Arap akınları sırasında terk edilmiş olması yüksek bir olasılıktır (Erpek, 2019: s. 6-9).

4. SONUÇ

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Kapadokya Bölgesinin Geç Antik Dönem kent arkeolojisi hakkındaki elimizdeki verilerin sınırlılığı, dönem kentlerinin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Dönem kaynaklarından elde edilen bilgiler ile modern dönemde gerçekleştirilen Tabula Imperii Bizantini/Bizans, İmparatorluk Haritaları, Das byzantinische Strassensystem in Kappadokien/Kapadokya'da Bizans Dönemi Yol Ağı başlıklı çalışmaların arkeolojik veriler ile desteklenmesi dönemin yerleşimlerinin anlaşılmasında oldukça büyük bir önem kazanmaktadır.

Kapadokya'daki kentlere genel olarak baktığımızda idari anlamda farklı statülere sahip olabildikleri görülmektedir. Bir kentin sahip olması gereken tüm kurumlara sahip bazı yerleşimler hiçbir zaman kent statüsüne sahip olamamışlardır. Bu durum imparatorluğun yerleşim yerlerine şehir statüsünü vermesinde tek başına şehre ait kurumların varlığının yetmediğini göstermesi açısından önemlidir. Kapadokya bölgesinde Tabula Imperii Bizantini ve Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası isimli çalışmalardan yola çıkılarak yaptığımız tespitlerde, bugün Kayseri, Nevşehir, Aksaray ve Niğde sınırları içinde Geç Antik Dönem ve sonrasına tarihlendirilen yerleşim sayısı yüz ellinin üzerindeyken bunların büyük bir kısmı küçük köy ve kasabalardan oluşmaktadır. Çalışmamızda bahsettiğimiz yerleşimler bunlar içerisinde idari ve dini statüye sahip daha büyük ölçekli kent yerleşimleridir.

Farklı dönemlerde bölgede gerçekleştirilen idari ve dini düzenlemeler, imparatorluğun bölgedeki kontrolünü arttırmaya yönelik olmuştur. Kapadokya'nın MS 371/372 yılında ikiye ayrılması ile gerçekleştirilen düzenlemede Kapadokya'da yoğun olarak bulunan imparatorluk mülkleri ile ilişkilidir. Bu düzenleme sırasında da görüldüğü gibi, kent statüsüne sahip olan yerleşimler Kapadokya Secunda'da Tyana başkentliğinde yer alırken, Kapadokya Prima'da bulunan tek kent başkent Kaiesareia olmuştur. Kapadokya'nın idari yapısı ve kentlerin organizasyonu noktasında ele alınması gereken diğer bir kurumun da res privatarum olduğu kesindir. İmparatorluk mülklerinin idaresinden sorumlu olan bu kurumun değerlendirilmesi, bölgedeki kentlerin düzenlenmesinin anlaşılmasında önemli olacaktır.

KAYNAKÇA

Acta Conciliorum Oecumenicorum, tome III, Collectio Sabbaitica contra Acephalos et Origeniastas destinata; insunt acta synodorum Constantinopolitanae et Hierosolymitanae a. 536 ed. E. Schwartz, Berlin: 1940 (yeniden basım 2013).

Acta Conciliorum Oecumenicorum, tome IV, vol. 1, Concilium Unviersale Constantinopolitanum sub Justiniano Habitum, ed. J. Straub, Berlin: 1971.

Acta Conciliorum Oecumenicorum, tome II, ser. II, vol. 2. Concilium universale Constantinopolitanu tertium, ed. R. Riedinger, Berlin: 1992.

Aktüre, S. (2018). *İ.Ö 6. Yüzyıldan 14. Yüzyıl Sonuna Kadar Büyük İmparatorluklar Döneminde Anadolu Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Baydur, N. (1970). *Kültepe (Kaneş) ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar: Eski Çağlardan İ.S. 395 Yılına Kadar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Berger, A. (1953). *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*. Philadelphia: The American Philosophical Society.
- _____ (1982). *Das Bad in Der Byzantinischen en Zeit*. Munich.
- _____ (1995). Survey in Viranşehir (Mokissos). *XIII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1997). Survey in Viranşehir (Mokissos). *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1998)“*Viranşehir (Mokisos), ‘eine frühbyzantinische Stadt in Kappadokien.’*”, *Istanbuler Mitteilungen* 48, 1998, 349–429.
- Brown, P. (2017). *Geç Antik Çağ Dünyası*. (Çev: T. Kaçar). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Cameron, E. (2001). *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*. London: Taylor & Francis e-Library.
- Cook, S. A.(1936). *The Imperial Peace A. D. 70-192*. Cambridge University Press.
- Cooper, J. E. ve Decker, M. J. (2012). *Life and Society in Byzantine Cappadocia*, London: Palgrave Macmillan.
- Ćurčić, S. (2010). *Architecture in the Balkans: From Diocletian to Süleyman the Magnificent*. A.B.D: Yale University Press.
- Doğanay, O. ve İşler, B. (2019). Geç Antik Çağdan Günümüze Tyana (Kemerhisar), *Antalya: Akdeniz Sanat Dergisi c. 13*, s. 640-648.
- Erpek, C. (2019). *Şahinefendi Köyü (Nevşehir) Geç Antik Dönem ve Sonrasına Ait Arkeolojik Kalıntılar*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- French, D. (2016). *The Roads Fasc. 4.1 Notes on the Itineraria*. Ankara: British Institute at Ankara.
- Gwatkin, W. E. (1930). *Cappadocia As a Roman Procuratorial Province*. Columbia: The University of Missouri Studies.
- Haldon, J. (2017). *Bizans Tarih Atlası*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Henning, J. (2007). *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium Vol 2: Byzantium, Pliska, and The Balkans*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Hild, F. ve Restle, M. (1981). *Kappadokien, Tabula Imperii Byzantini*. Wien.
- Izdebski, A. (2017). Rural Settlements. *The Archaeology of Byzantine Anatolia. From Late Antiquity to the Coming of the Turks*, (Ed. P. Niewöhner). Brill, s. 82-89.
- Jones, A.H.M. (1971). *The Cities of The Eastern Roman Provinces*. Oxford: At The Clarendon Press.
- _____ (1964). *The Later Roman Empire, 284-602: A Social Economic and Administrative Survey*. Oklahoma: University of Oklahoma Press.
- Kopecek, T. A. (1974). *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte, Vol. 23*. Curial Displacements and Flight in Later Fourth Century Cappadocia. Franz Steiner Verlag Press.
- Lavan, L. (2005). Late Antique Housing and the Uses of Residential Buildings: an Overview. *Housing in Late Antiquity: From Palaces to Shoppes*. (Ed. L. Lavan, L. Özgenel ve A. Sarantis). Brill.
- Liebeschuetz, J. H. W. G. (2007). *Decline and Fall of The Roman City*. Oxford: Oxford University Press.
- Lightfoot, C. (2006). *A Byzantine City in Anatolia: Amorium*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Nicholson, O. (2018). *The Oxford Dictionary of Late Antiquity*. Oxford University Press.
- Niewöhner, P. (2017). Monasteries. *The Archaeology of Byzantine Anatolia*. (Ed. P. Niewöhner). Oxford University Press, s. 119-128.
- Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, ed. J. Darouzès Paris 1981.

- Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor: To The End Of The Third Century After Christ*. New Jersey: Princeton University Press.
- Marcellinus, A. (2019). *Roma Tarihi*. (S. Özgüler, Çev.) İstanbul: HistoriaYayımları.
- Morrison, C. (2004). *Bizans Dünyası*. İstanbul: Ayrıntı Yayımları.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi, 7. Baskı*, (Çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ousterhaut, R. (2017). *Visualizing community : Art, Material Culture, and Settlement in Byzantine Cappadocia*. Dumbarton Oaks Publications, Washington D.C.
- Parthey, G. ve Pinder, M. (1848). *Itinerarium Antonini Augusti*.
- Payne, R. (1989). *The Fathers of The Eastern Church, Dorset Pres*. New York.
- Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. (M. Pektaş, Çev.) İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Rapp, C. (2005). *Holy Bishops in Late Antiquity*. Los Angeles: University of California Press. Stewart, A. (1887). *Itinerary from Bordeaux to Jerusalem: The Bordeaux Pilgrim (333 A. D.)*, London.
- Strabon (2012). *Antik Anadolu Coğrafyası XII-XII-XIV*. (A. Pekm.an, Çev.).Arkeoloji ve Sanat Yayımları.
- Tacitus. *Historical Works: Vol:1*. London: J. M. Dent & Co.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya: Coğrafyası, Tarihi, Arkeolojisi*. (A. Suat, Çev.). Ankara: Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı.
- Van Dam, R. (2002). *Kingdom of Snow. Roman Rule and Greek Culture in Cappadocia*. University of Pennsylvania Press.
- Yıldırım, F. (2012). *Seyyahların Gözünden Aksaray ve Çevresi*. Aksaray: Aksaray Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayımları.
- Zanon, M. (2013). *Anatolia Antiqua, vol. 21. Tyana (Kemerhisar)/Kemerhisar (Niğde): Glass bracelets of the Byzantine and Islamic period*.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

While studies on Late Antique Period settlements in Anatolia focus on Lycia, Isauria, Cilicia, and the city settlements deemed important in Central Anatolia, studies on the Late Antique Period of Cappadocia are quite limited. It provides general information about the characteristics of Late Antique Period settlements and the main settlements of the Cappadocia region aimed at this study. The settlements mentioned in the article are naturally limited. The mentioned settlements are large and well-known settlements of the region. With the increase in archaeological studies, more detailed information about the characteristics of the settlement will be obtained. This study is also considered as a preliminary study in the examination of imperial estates and "Comes domorum per cappadociam," a management system unique to Cappadocia.

Methodology

The study is part of the Ph.D. dissertation that was completed in 2019. Information obtained from period sources and modern period publications were used in the study. *Tabula Imperii Byzantine Kappadokien*, *Imperial Maps*, A.H.M. Jones' *The Cities of The Eastern Roman Provinces*, W. M. Ramsay's *The Historical Geography of Anatolia* and the results of the excavations and surveys shaped the study. Religious sources provide important data especially for the fourth century and later in the Eastern Roman Empire. The places of the cities in the religious organization were determined from the diocesan lists.

Findings

In the study, primarily, the statuses and general situations of the Late Antique Period Roman Empire settlements are focused on. At this point, it has been determined that the settlements in the West and East of the Empire showed different developments. While the west of the empire was heavily affected by the barbarian raids that started in the third century AD, this effect was more limited in the east. In the settlements in Anatolia, a population increase can be followed especially at the end of the fourth century and the fifth century. In addition to the increase in population, the innovations brought by Christianization in cities stand out. Among these, churches become visible public buildings of the city in architecture, and religious leaders take their place among the leading administrators of the city in administrative terms. Parallel changes can also be observed in Cappadocia settlements. In the example of Mocissos, it can be determined that many Christian structures were built in the settlement. Likewise, there are churches and chapels in Tyana and Sobesos built during this period.

When we look at the Cappadocia region, the Emperors Diokletianos, Valens, and Iustinianos made various administrative and religious regulations. During the reign of Emperor Valens, while the only city in Prima, Cappadocia, was the capital, Kaiesareia, most of the region was imperial properties. It is seen that the number of cities in Cappadocia Secunda is higher than Prima. In the arrangement made with the division of Cappadocia into two in 371/372 AD, it is related to the imperial properties that are densely located in Cappadocia. As seen during this arrangement, while the settlements with city status were located in the capital of Tyana in Cappadocia Secunda, the only city in Cappadocia Prima was the capital Kaiesareia.

Conclusion and Discussion

Many questions can be asked about the conditions of Late Antique settlements in Cappadocia. One of the most important of these is related to the physical and administrative conditions of the cities during the period. For a settlement to have city status, it must include some institutions. Some settlements in Cappadocia, which have all the institutions that a city should have, have never had city status. This situation is important in terms of showing that the existence of the institutions belonging to the city alone was not enough for the empire to give the settlements the city status. Administrative and religious arrangements in the region aimed at increasing the control of the empire in the region. Another institution that should be addressed in terms of the administrative structure of Cappadocia and the organization of cities is *res privatas*. The assessment of this institution responsible for the administration of imperial estates will be important in understanding

the regulation of cities in the region. Imperial properties and the administrative structure specific to the region will be considered as a separate research topic.

TURKEY-LITHUANIA RELATIONS BETWEEN 1923 AND 1940 ACCORDING TO TURKISH DOCUMENTS

Araştırma Makalesi / Research Article

Başaran, Sinan (2020). Turkey-Lithuania Relations Between 1923 and 1940 According to Turkish Documents. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 658-679.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.821874

Geliş Tarihi: 03.11.2020
Kabul Tarihi: 16.11.2020
E-ISSN: 2149-3871

Asst Prof. Sinan BAŞARAN
Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Recep Tayyip Erdogan University, Rize,
sinan.basaran@erdogan.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5465-0859

ABSTRACT

The beginning of Turkey-Lithuania relations dates back to the Ottoman Empire period. These relations, which resumed with the establishment of the Republic of Turkey, continued uninterrupted until the invasion of the Republic of Lithuania by the Soviet Union in 1940. This study deals with the Turkey-Lithuania relations dating back to World War II. The development of relations between the parties and the factors affecting this development are examined. Turkish resources including the archives of the Ministry of Foreign Affairs in particular were used in this study. The relations between the two states were mostly within the framework of trade agreements. The parties also signed a treaty of friendship within this period. Other than the arrest of Antanas Paškevičius-Poška, a Lithuanian investigator who was suspected of being a spy, no other incidents causing any tension took place. The distance between the two countries and the fact that Lithuania is a small market are the main reasons limiting the relations. As a result of this, the volume of trade between the two countries were low for many years. No diplomatic representative offices could be opened in either country, and relevant contacts were provided through accreditation. In addition, no mutual consulates could be established during the specified period. On the other hand, the invasion of Lithuania and its subsequent annexation were not recognized by Turkey.

Key words: Turkey, Lithuania, Baltic, economic relations, Antanas Paškevičius -Poška.

TÜRK BELGELERİNE GÖRE TÜRKİYE-LİTVANYA İLİŞKİLERİ (1923-1940)

ÖZ

Türkiye-Litvanya ilişkilerinin başlangıcı Osmanlı Devleti dönemine dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla da devam eden bu ilişkiler, Litvanya Cumhuriyeti'nin 1940 yılında Sovyetler tarafından işgaline dek kesintisiz sürmüştür. Bu çalışmada İkinci Dünya Savaşı yıllarına kadar süre gelen Türkiye-Litvanya ilişkileri konu alınmıştır. Tarafların ilişkilerinin gelişimi ve bu gelişime etki eden faktörler irdelenmiştir. Çalışma, başta Dışişleri Bakanlığı arşiv belgeleri olmak üzere Türk kaynaklarından faydalanılarak hazırlanmıştır. İki devlet arasındaki ilişkiler daha çok ticari anlaşmalar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Taraflar bu süreçte dostluk antlaşması da imzalamışlardır. Litvanyalı araştırmacı Antanas Paškevičius-Poška'nın casus olduğu şüphesi ile gözaltına alınması dışında gerginlik yaratan başka bir olaya tesadüf edilmemiştir. İki ülke arasındaki mesafe ve Litvanya'nın büyük bir pazar olmayışı ilişkileri sınırlandıran başlıca nedenler olmuştur. Bunun bir sonucu olarak iki ülke arasındaki ticaret hacmi uzun yıllar düşük seyretmiştir. Karşılıklı diplomatik temsilcilikler açılmamış ve bu yöndeki temaslar akredite olarak sağlanmıştır. Ayrıca belirtilen dönemde karşılıklı konsolosluklar da oluşturulamamıştır. Öte yandan Litvanya'nın işgali ve sonrasında ilhaki Türkiye tarafından tanınmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Litvanya, Baltık, ekonomik ilişkiler, Antanas Paškevičius -Poška.

1. INTRODUCTION

The beginning of Turkey-Lithuania relations dates back to the Ottoman Empire period. The first relationship is said to have taken place after Grand Duke Jagiełło of Lithuania became king of

Poland in 1386 (Ortaylı, 2011). The relations became really intense after the Polish–Lithuanian Commonwealth was founded in 1569. During this period, the parties acted with an understanding of strategic friendship. Despite this understanding there was always fierce competition between them. Both parties were engaged in an indirect war through the Crimean Khanate and the Ukrainian Cossacks (Öztürk, 2017).

Both the Polish-Lithuanian Commonwealth and the Ottoman Empire got weaker over time. The commonwealth collapsed towards the end of the 18th century. Polish-Lithuanian Commonwealth was divided among Austrian, Prussian and Russian empires. The Ottomans never recognized or justified the consequences of the division of the Polish-Lithuanian state in 1795. The Ottoman Empire also opposed the suppression of the 1831 and 1863 uprisings (Miškinienė, 2012). Although Lithuania gained its independence after World War I, it remained under the occupation of first Germans and then Soviets during World War II (Lorot, 1991: 7). The Soviet occupation lasted until the Republic of Lithuania re-declared its independence in 1990.

On the other hand, the Ottoman Empire collapsed after World War I. New states were founded on some parts of their territory while some other parts were occupied by western states. Turks founded the Republic of Turkey in 1923 after their struggle for independence on the remains of the empire.

An important development regarding the relations between the Ottoman Empire and Lithuania took place after World War I. The Lithuanian government and the Central Committee for the Relief of the Lithuanian War Sufferers in Switzerland applied to the Ottoman embassy in Berlin with a petition on 13 August 1918 for the release of Lithuanian soldiers who served in the army during Tsarist Russia period and were captured by the Ottoman Empire during the war. The petition was as follows:

“We have learned that there were many Lithuanian prisoners of war in the Ottoman Empire. Peace was made with Russia a long time ago (the Treaty of Brest Litovsk is meant) and we ask the Ottoman government to release the Lithuanian prisoners of war and allow them to return to Lithuania as it is necessary to release them under international laws because they belonged to the former Russian army. If there are Lithuanian captives who have to stay in Turkey due to illness or other reasons, we kindly request you to help both the Lithuanian government and the Relief Committee send them help, enable them to contact their relatives, and meet their religious needs.” (BOA, HR.SYS./2231.13).

After the request, the Sublime Porte’s legal counsellor stated in a statement sent to the Grand Vizier that the Ottoman Empire had agreed to the separation of Lithuania from Russia in accordance with the provisions of the Brest-Litovsk agreement. The counsellor further stated that only a part of the Ottoman prisoners of war who were in Russia under the treaty and had to be released had returned to their homeland, the rest had not yet returned, but it would be appropriate to release the Lithuanians among the Russian prisoners. Immediately after the consultation, the War Office was instructed to prevent Lithuanian prisoners getting sick, to house the sick in hospitals, and to bring all prisoners to Istanbul for transfer to Lithuania (BOA, HR.SYS./2231.13; Temel, 1998: 46).

Another important issue regarding Turkey-Lithuania relations is the existence of two Turkish groups living in Lithuania, albeit in small numbers. One of them is the Karaim Turks. The Turks in this group, who are descendants of the Khazars, are Jewish (Anadol, 2003: 150). The other Turkish group consists of Crimean Tatars and Sunni Muslims (Krata, 2014: 133; Jamontaite, 2015: 46; Litvanya Uzak Batının Tatarları, 2004: 131-132). Vytautas, the Grand Duke of Lithuania, took both groups with him to his country after the war with the Golden Horde state in 1397. The Duke placed these Turks around the castle in Trakai, the capital at the time, since he admired their fighting skills (Anadol, 2003: 152; Kobeckaite, 2010).⁴⁰ Those Turkish groups lost most of their language and culture over time, but managed to preserve their religion (Cumhuriyet, February 11, 1938).

⁴⁰ Also see, Īeva Vasiliauskaite, Karay Türklerinin Dini Yapıları “Kenasa”lar, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2018; Jamontaite, *ibid.*, p. 79-94.

The relations between Turkey and Lithuania are mostly discussed within the framework of the relations between Turkey and the Baltic states in Turkish sources.

However, one of the two important studies on the relations of both states is a language thesis conducted at Vilnius University in 2013 (Volkov, 2013). The other is the Congress on Turkey-Lithuania Relations held in Vilnius in 2019 (Ünver, 2019). Studies in Congress contain fairly limited information about the time period studied in this article. On the other hand, the mentioned thesis discusses the relations between Lithuania and Turkey between 1918 and 1940, and it is the first work in this direction. But the study in question was mainly prepared using Lithuanian sources, and its content is limited.

Both that congress and other studies contain very limited information about the date range of this article. Turkey-Lithuania relations between 1923, the official foundation date of the Republic of Turkey, and 1940, the year when Lithuania was occupied by the Soviet Union and the relations between both states were terminated, are discussed in this study. The development of relations between the parties and the factors affecting this development are examined. Turkish resources were used in the study. In this context, the documents of the Ministry of Foreign Affairs and the Directorate of State Archives, the data of the Turkish Statistical Institute and the press were used.

2. DEVELOPMENT OF RELATIONS

Republic of Turkey and the Republic of Lithuania are the states founded as a result of their struggle against imperialism (Duman, 2019: 14). Bilateral relations between these countries without any bilateral issues since past (Duman, 2019: 14) began in the early years of the establishment of the state of Turkish Republic (BOA, HR.İM./43.12). In fact, Turkey replaced the Ottoman Empire in Lithuania's ongoing relations with the Ottoman State. During those years, however, there were no direct diplomatic representations between the countries. Relations were conducted by embassies in different countries through accreditation. Both countries made diplomatic contacts through their embassies in Warsaw until the late 1920s (DİAD, 553/43007.42072.1.). The acting ambassador in Riga, Estonia took over this mission in 1929 (DİAD, 553/42954.43036.1; BOA, HR.İM./230.22).⁴¹ Ibrahim Osman Bey was appointed to the chargeship. After the abolition of the acting ambassador's office in order to save money in the budget, it was decided that Turkey's representation duties in Latvia, Lithuania and Estonia should be carried out through another representative office. After deciding that the Moscow embassy of Lithuania would represent Turkey at the same time (DBTDA, 553/42959.43041.5; DBTDA, 553/42959.43041.9.), it was also decided that Latvia, Lithuania, and Estonia would be represented by the Moscow embassy of Turkey in the capacity of extraordinary envoy and minister plenipotentiary. With this decision taken in 1932, Hüseyin Ragıp Bey, the Turkish Ambassador to Moscow, assumed this mission (BCA 30.18.1.2/28.40.19; DİAD, 553/42953.43035.1; T.R. Official Gazette, August 27, 1932). Vasıf bey, who was appointed to replace Ragıp Bey in 1934, took over the mission (BCA, 30.18.1.2/49.75.16.). Jurgis Baltrušaitis was Lithuania's ambassador to Moscow during the same period (DİAD, 553/42959.43041.9; Cumhuriyet, May 12, 1932).⁴² It is remarkable that these two states, which was under Soviet / Russian threat and occupation throughout history and still feel this threat, establish diplomatic relations through Moscow embassies.

Vasıf Bey's mission to represent the Baltic countries did not last long. Turkey opened a representative office in Tallin in 1935. Osman Nuri Batu was appointed as the ambassador. The embassy was accredited to Lithuania on 4 September 1935 (The Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, (n.d.): s.359, 367; DİAD, 553/42948.43030.1; T.R. Official Gazette, July 25, 1935).⁴³ and Mr. Batu was appointed as the minister plenipotentiary to the Lithuanian government

⁴¹ Although no documents could be obtained, it is likely that the Lithuanian Embassy in Riga was accredited to Turkey in the same period.

⁴² Baltrušaitis played an important role in the development of Turkey-Lithuania relations. Volkov, 2013: 22).

⁴³ The embassy in Tallin was also accredited to Latvia in the same year. (DİAD, 553/42948.43030.1).

(T.R. Official Gazette, August 31, 1935).⁴⁴ So, the Tallin embassy assumed representation of Turkey in Lithuania. Three years after that development, Mr. Batu submitted a request to the Foreign Ministry for establishment of an honorary consulate in Lithuania. The letter dated 4 December 1938 stated that a trade agreement and a clearing agreement could be made soon between the two countries, and the workload of the embassy would substantially increase after those agreements due to the distance between Kaunas⁴⁵ and Tallin and restrictions on foreign exchange. The letter also stated that it would be appropriate to open a consulate in Kaunas in order to ensure that those works were carried out on site, ensure the development of trade and imports in Lithuania, and to provide the necessary statistics (DĪAD,553/42946.43028.1).

Although there were not so many commercial and political activities with Lithuania to necessitate opening a consulate, the Ministry of Foreign Affairs deemed it appropriate to open an honorary consulate for development of relations and referred the matter to the Council of Ministers (DĪAD,553/42946.43028.3). However, there was no positive decision from the council. Batu made several more written applications to the Foreign Ministry regarding this matter. He repeated the necessity of an honorary consulate by stating that some Lithuanian merchants had contacted merchants in Turkey because of the commercial agreements that were likely to be made with Lithuania and that bilateral trade could reach a good level in a short time. Nevertheless, there was no change in the government's decision (DĪAD,553/42946.43028.2; DĪAD, 553/42944.43026.1).

3. FRIENDSHIP TREATY AND INTIMACY IN RELATIONS

After their foundation, Turkey and Lithuania began to develop initiatives to be recognized in international arenas and develop relations within the framework of the principle of reciprocity (Duman, 2019: 14). Both countries made bilateral agreements with different countries in the 1920s, mostly with commercial and security concerns. One of the meetings for this purpose took place between these two countries. It is understood from the available data that the first friendship treaty between Turkey and Lithuania was signed in 1925 (BOA, HR.İM./158.3; DĪAD, 553/43007.42072.1).⁴⁶ However, no further information about this treaty could be found. On the other hand, this treaty did not enter into force, and the parties began negotiations again in 1926 for a new treaty of friendship probably because they thought the former treaty needed revisions.

Lithuania made the first proposition and informed Turkey of its willingness to negotiate a friendship treaty. Jurgis Baltrušaitis, the Lithuanian ambassador to Moscow, visited Zekai Beyefendi, the Turkish ambassador to Moscow, to discuss the matter.⁴⁷ During his visit, Baltrušaitis stated that Lithuania had signed a defense treaty similar to the Turkish-Russian Friendship Treaty (1925) with Russia on 15 September in Kovno, and that the parties had recognized each other's territorial integrity, unlike the one signed by Turkey. He said that the treaty was kept confidential at that time due to the displeasure that might occur because of making an agreement with Russia in addition to the inconvenience that could be created by Memelians who had complained to the League of Nations about Lithuania, and that the treaty would be announced after the return of the Lithuanian prime minister and minister of foreign affairs from their expected trip to Moscow. The ambassador also stated that Lithuania intended to expand its economic relations with Turkey, and a friendship treaty was desired by Lithuania to ensure that, but it would make an offer on this issue only after the prime minister's arrival in Moscow (BCA, 30.18.1.2/11.33.12). After this development, the Turkish

⁴⁴ After a short while, he went to present his credentials to the President of the Republic of Lithuania Antanas Smetona. The photo of this meeting is available in funds of the Lioniurlionis Art Museum. (Miškinienė, 2012).

⁴⁵ Upon the occupation of the Lithuanian capital Vilnius by Poland, the city of Kaunas (Kovno) was the capital of Lithuania in the period between 1920 and 1939. (Kaunas, 2020).

⁴⁶ Turkey signed a separate treaty of friendship with Estonia and Latvia in 1925. The treaty signed with Latvia came into force in 1926. Because Estonian General Jonan Laidoner prepared an anti-Turkey report on the Mosul problem, the Treaty of friendship with Estonia was approved in the Parliament in 1927. (T.R. Official Gazette, January 17, 1926; T.R. Official Gazette, May 28, 1927; Dilek, 2010: 13).

⁴⁷ Baltrušaitis believed that Lithuania needed cooperation not only with its neighbors or former European countries, but also with Eastern countries (Miškinienė, 2012).

government authorized Zekai Bey to make the agreement (DĪAD, 553/42955.43037.26). However, no agreement could be made. Baltrušaitis paid a second visit to the Turkish embassy in Moscow in November 1928 and repeated his wish to make a treaty of friendship with Turkey. Authorized by the government to sign, Baltrušaitis submitted a draft to the Turkish embassy (DĪAD, 553/42955.43037.27). Two months after the visit, Baltrušaitis reappeared at the embassy to receive an answer. However, the ambassador said that he had not received any instructions from his government yet (DĪAD, 553/42955.43037.24). The reply from the Turkish Foreign Affairs came on 22 January 1929. Accordingly, the project presented by Lithuania was essentially accepted. However, the third article of the project containing a *most-favored-nation clause* for all economic and commercial relations and customs transactions between the two governments was found to be contrary to Turkey's interests. Therefore, it was demanded that the relevant article be amended as follows: *“The parties shall regulate the commercial and industrial affairs and navigation, import, export, transit and customs tax transactions between them by a special agreement. Until the ratification of this agreement, these issues can be resolved temporarily with a Modus Vivendi.”* The Turkish government wanted the agreement to be signed as soon as possible, and therefore authorized the Moscow embassy to sign it (BCA, 30.18.1.2/1.11.4; DĪAD, 553/42955.43037.18; DĪAD, 553/42955.43037.7; DĪAD, 553/42955.43037.3.). Lithuania accepted the specified amendments. Ambassadors of both countries signed the treaty of friendship on 17 September 1930 in Moscow (DĪAD, 553/42958.43040.1; Cumhuriyet, September 19, 1930). The treaty included the following clauses:

1. Peace, sincere and lasting friendship will be irrevocably in effect between the Republic of Turkey and the Republic of Lithuania.
2. The parties agree on the establishment of political relations between the two states in accordance with the principles of International Law. Both parties agree, on the condition of reciprocity, that their political representatives benefit from practices established in the territory of the other under the rules of Public International Law.
3. The parties have agreed to regulate commercial and consular transactions between their countries and residence conditions of citizens of the other party on each other's territory in accordance with the Public International Law and on the basis of full reciprocity in the future.
4. This agreement shall be ratified, and the ratification certificates shall be exchanged as quickly as possible in Ankara.

The agreement shall enter into force fifteen days after the exchange (DĪAD, 553/42956.43038.1).

The agreement includes the establishment of a sincere and eternal friendship between the two parties, starting political and consular relations, and deciding residence and trade agreements. The agreement was put to a vote on 23 March 1931 at the Grand National Assembly of Turkey, approved on the same day (DĪAD, 553/42956.43038.4.; DĪAD, 553/42956.43038.1), and entered into force on 31 March (T.R. Official Gazette, March 31, 1931).

On the other hand, the dialogues between both countries improved from day to day. In 1929, Ibrahim Bey, who went to Kaunas, received compliments from the President Augustinas Voldemaras to whom he presented his letter of credence. In this speech, Voldemaras told the Turkish acting ambassador that although there were no Turkish subjects in Lithuania, the descendants of the northern Turks who settled among the Lithuanians and learned the language of the country and maintained their religion were granted the rights and patronage that every Lithuanian had (DĪAD, 553/42954.43036.1). Baltrušaitis, the Lithuanian ambassador to Moscow, came to Turkey in 1932 to submit his letter of credence and to sign friendship and trade agreements, and he said the following to President Mustafa Kemal:

“As a faithful interpreter of the feelings of the Lithuanian nation and government, I would like to declare that I am going to do everything in my power to support and further increase the friendship and good relations between Lithuania and Turkey during this honorable mission entrusted to me.

He continued his speech with the following words about Turkey's war of independence:

“As a friend who remotely watched the last wonderful struggle undertaken by the Turkish nation for independence, I am happy that I am going to be able to closely observe the extraordinary efforts made by Turkey to realize its goal in the peace arena from now on.”

In response to those beautiful words of the ambassador, the president said, *“I am happy to hear you say that the Lithuanian nation and government wish to further increase the friendly relations between Turkey and Lithuania.”* He went on as follows:

“I am highly moved by your friendly interest and appreciation of the struggle we started to defend our independence and the efforts we have made to achieve our national goal of ensuring the development and prosperity of the Turkish nation in a rapid and peaceful manner as well as your wishes about myself. We appreciate the happy results of the efforts made by the Lithuanian nation with the aim of achieving and maintaining national independence and development as well.” (Cumhuriyet, May 21, 1932; Miškinienė, 2012).

The ambassador told the following to the press before leaving Turkey:

“This is the second time I have come to your country.⁴⁸ I found Ankara much changed. There is an evident and great work of progress all over your country. I have been here for ten days and I have witnessed great progress and development in other cities as well in this period of time. Turkey has proven that it has acquired a historic chance thanks to the exceptional statesmen it has.

We want to be good neighbors to everyone. Our relations with neighboring states are amicable as well. However, we have two pending issues with Poland: The Vilno city which Poland took from us 10 years ago, and the Memel issue. The Memel dispute is a very important matter that concerns international politics. It particularly concerns Baltic countries such as Lithuania, Finland, and Estonia. Our political relations with Poland have been terminated for this reason.

Since political relations with Turkey have been established, efforts will also be made for the development of commercial relations between the two countries. Lithuania has been buying tobacco from Turkey for a long time. We are also thinking of buying fresh and dry fruits.” (Cumhuriyet, May 23, 1932).

Lithuania supported that Turkey was a member to the League of Nations in 1932 (Ağır, 2019: 63). It is seen that Lithuania supported Turkey again in the elections of non-permanent member to the League of Nations a year later (Kaubrys, 2019: 220). Vitéz Pesthy József Leó Müller, the honorary Consul General of Lithuania, was among the Hungarian delegation coming to Ankara to celebrate the tenth anniversary of the proclamation of the Republic in 1933 (Cumhuriyet, October 28, 1933). The Lithuanian president Antanas Smetona sent a congratulatory telegraph to the Turkish president Mustafa Kemal for the ceremony (Cumhuriyet, November 4, 1933). Shortly afterwards, on the occasion of Lithuania's national holiday, the president of Turkey sent a congratulatory telegraph to the president of Lithuania (Cumhuriyet, February 26, 1934). These congratulatory messages between the two leaders continued until Atatürk's death (Cumhuriyet, February 25, 1935; Cumhuriyet, February 21, 1936; Cumhuriyet, November 7, 1936; Cumhuriyet, February 24, 1938; Şimşir, 2001: 255-264).⁴⁹ In 1938, the minister plenipotentiary Kazys Bizaukasi from Kaunas attended Atatürk's funeral, representing the President of Lithuania (Şimşir, 2001: 264). The Lithuanian press closely followed Atatürk's illness and published articles praising him on his death (Büyük Yasımıza İştirak Edenler November 15 1938; Ulu Şefimize, Dünyanın Hayranlığı November 16 1938; Toksoy, 2006: 178).

⁴⁸ He first came in October 1931 for the exchange of the friendship treaty.

⁴⁹ The telegraphs between Atatürk and Smetona were published in a four-volume work by Bilal Şimşir, which deals with telegraphs between Atatürk and foreign heads of state. See. (Şimşir, 2001).

An exchange of notes took place between Turkey and Lithuania in order to achieve equality in visa fees in 1939.⁵⁰ Another contact took place between the two countries during World War II. During the Soviet occupation of Lithuania, a petition from Vilnius to the Turkish Red Crescent Society bearing the signature of Ahmad who was the head of a charity⁵¹ reported that 300 Turks in the city were suffering a lot from the Russian occupation, requesting aid from the Red Crescent (DĪAD, 553/42997.42062.4). The Turkish Ministry of Foreign Affairs requested information about the letter from the embassy in Tallinn. The ambassador sent the following reply:

“The Turks among the Vilnius people are known as Tatar minorities. Some incidents broke out in the city due to famine and high prices caused by the Russian occupation and asylum-seeking civilians and soldiers of Poland whose economy was damaged by the war. The Lithuanian government, the International, British and American Red Cross societies and private institutions are currently helping people and refugees as much as possible.” (DĪAD, 553/42997.42062.1).

The embassy's telegraph was immediately reported by telephone to the Prime Minister's office by the Ministry of Foreign Affairs (DĪAD, 553/42997.42062.1). In addition to this development, the International Committee of the Red Cross requested the Red Crescent Society of Turkey to assist the Red Cross Society of Lithuania. However, only a small amount of financial aid could be provided as it was not possible to send food and clothing due to the adverse effects of war (BCA, 30.10.178/234.34).

Lithuania's diplomatic relations with Turkey were terminated after the Soviet occupation of the Baltic states in 1940. The embassy in Tallin that was accredited to Lithuania was closed. The occupation and subsequent annexation were not recognized by Turkey (Türkiye-Litvanya İlişkileri, (n.d.).⁵²

4. A SMALL TENSION: SUSPECTED SPYING

The suspicion of an espionage incident in Turkey created a little tension between Turkey and Lithuania. A Lithuanian citizen named Antonas Paskevicius-Poška was arrested in Erzurum province on 14 January 1935 on suspicion of being a spy (DĪAD, 553/42993.42058.18; DĪAD, 553/42993.42058.7). The first information that he was a spy was given to the Turkish authorities by Soviet sources (DĪAD, 553/42993.42058.25; DĪAD, 553/42993.42058.14). The investigation showed that the person had made suspicious trips to Turkey and engaged in some Kurdish activities (DĪAD, 553/42993.42058.18; DĪAD, 553/42993.42058.7). The report on the person stated that he was trying to spread dangerous ideas by engaging in dialogue with some people under the pretext of scientific research, and that it was understood from the investigation of some notes and documents. The report also emphasized that it was highly probable that the person was spying for a foreign government (DĪAD, 553/42993.42058.14).

After being imprisoned for 15 days, Poška was placed under police custody at the Trabzon Hotel in Galata, Istanbul. The Lithuanian Embassy in Moscow reported to the Turkish Embassy that Poška was arrested while returning to his home country from India, where he was conducting scientific investigations, by passing through Turkey. The ambassador was demanding that the person be sent home (DĪAD, 553/42993.42058.29).

Turkish Ministry of Foreign Affairs sent an instruction to the embassy in Tallin regarding the matter. The instruction was to investigate Poška, born in 1903, holder of passport serial no 45066-5865 dated 19 June 1926 issued in Kaunas (DĪAD, 553/42993.42058.24). Ambassador Batu told the

⁵⁰ Exchange dates: 26 May 1939 and 17 June 1939. (The Republic of Turkey Vilnius Embassy, [April 18, 2020](#)).

⁵¹ Kızılay (The Turkish Red Crescent) is a Turkish institution founded in 1868 that provides assistance to people without discrimination within the framework of universal principles.

⁵² Diplomatic activities between Turkey and Lithuania resumed on 3 September 1991 after Lithuania declared its independence. The Turkish government opened an embassy in Vilnius, the capital of Lithuania, in the early 1992. The embassy in Vilnius was accredited to the states of Estonia and Latvia with the same resolution (T.R. Official Gazette, January 3, 1992). Lithuania's embassy in Turkey was opened in 1997 (Siyasi İlişkiler, (n.d.)).

ministry that the investigation could not be carried out because of the distance of the person's birthplace and asked for permission for an official investigation (DĪAD, 553/42993.42058.23). The Foreign Affairs did not grant the requested permission, considering that a formal investigation would not be appropriate (DĪAD, 553/42993.42058.22). After a while the Turkish embassy in Moscow gave the Ministry of Foreign Affairs some information on the matter. The letter stated that Poška had been investigated by the Soviet Commissariat for Foreign Affairs. Although the Turkish authorities stated that they obtained the information about Poška being a spy from a Gentlemen's Agreement of Soviet origin, the Soviets said they had no such information (DĪAD, 553/42993.42058.21). Apparently the Soviets were denying the information, or the Turkish authorities had fabricated it to reinforce the suspicion that he was a spy.

Following the embassy's response, Poška was deported to Bulgaria on 2 June 1936 after being held in Turkey for five months as there was no certain information about him (DĪAD, 553/42993.42058.18; DĪAD, 553/42993.42058.7). In addition, the Ministry of Foreign Affairs sent a circular to all its consulates and requested that Antanas Poška, who was probably spying for a foreign government, not be granted a visa if he ever wanted to come back to Turkey (DĪAD, 553/42993.42058.14).

Poška was deported and his belongings, passport and money were not returned to him. Therefore, Poška requested the return of his passport, 17 British liras, 50 US dollars, camera, two suitcases containing his scientific studies in India, an anthropological device owned by the University of Oxford, and other belongings through the Lithuanian Embassy in Moscow as soon as he arrived in Bulgaria (DĪAD, 553/42993.42058.16).

In February 1937, the political affairs director of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs sent a memorandum to Turkey's Embassy in Tallin. Three points were laid out in this memorandum:

Firstly, Poška went to India with a team from Oxford University to conduct scientific studies and made his travels for that purpose,

Secondly, Poška was treated badly by officials during his detention and especially during his transfer to Edirne,

The third point was the return of the belongings containing the results of his scientific investigations. A list showing the value of these items was also added to the memorandum (DĪAD, 553/42993.42058.9).

The Lithuanian director also verbally stated that they did not know the truth of the matter, and that they would not file a formal complaint for the time being, in case Poška was mistaken for a suspect who was being pursued (DĪAD, 553/42993.42058.7).

The file sent to the Ministry of Foreign Affairs by the Turkish Ministry of Internal Affairs stated that the probability of him being a spy was very high according to the police. The fact that his passport had 108 pages, he had travelled many times with the passport, he had meetings with Kurds in Turkey, his source of income was not known, he had made clear statements to Turkish officials about Kurdishness, and that he had notes confirming those statements was given as evidence supporting the allegation.

But Foreign Affairs disagreed with the Internal Affairs about the evidence. Since passports were issued or extended for a long time by many foreign states, the fact that the person was still using the passport he had received as a student was not a legal problem. It was also confirmed by the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs that he had travelled to the east to conduct investigations. Therefore, the evidence put forward could not be regarded as valid reasons for proving that Poška was a spy. The important point was to determine whether the person's actual notes – as both he and the Lithuanian Foreign Affairs had claimed – were reviews and records from the point of view of racial and linguistic affinity between Lithuanians and Eastern nations, or articles aimed directly at disrupting the unity and integrity of Turkey. The fact that a man who would spy for the Kurdish issue made publicly critical statements to the Turkish authorities in a manner that would expose his duty and identity, and that he would take notes with the intention of spying and carry them recklessly on him, especially without thinking that he would attract attention when meeting with the public in small

places where the smallest actions of foreign tourists stood out made it difficult to accept the allegations (DĪAD, 553/42993.42058.9).

As a result, the Turkish Ministry of Foreign Affairs concluded that Poška had taken notes without thinking about its impact on the sensitivity of the respective country while conducting investigations on his field without the intention of espionage, and that the notes were regarded by the Turkish authorities as notes with a nature that would disrupt national unity and integrity. It also requested the Ministry of Internal Affairs to launch an investigation into the alleged battering of the man when he was being taken to Edirne. It was demanded that such actions be avoided so that Turkey and its representative offices would not face any problems in the international arena (DĪAD, 553/42993.42058.9). The Minister of Foreign Affairs stated that the claim of the Ministry of Internal Affairs could be true but ordered the Tallinn embassy to explain the matter as stated above and not to ask for any clarification as the ministry did not want to dwell on the matter anymore (DĪAD, 553/42993.42058.8). On the other hand, Poška's belongings were not returned as requested on the last item of the memorandum.⁵³

5. ECONOMIC RELATIONS

The first known important contact on Turkish-Lithuanian commercial relations took place in 1926. Lithuania was importing rubber to Turkey at the time. However, because there was no commercial agreement, high customs duty was charged for the product. Trying to overcome this situation, Lithuania wanted to enter into a special and scheduled trade agreement containing a *most-favored nation clause* with Turkey in 1926 on the basis of reciprocity. It informed the Turkish embassy in Warsaw about the request (DĪAD, 553/43007.42072.1). Two years later, a delegation from Lithuania arrived in Istanbul, Turkey, to make a trade agreement. The Turkish government requested that the Lithuanian representatives be welcomed and both customs officers and police officers provide them with any assistance they needed (BOA, HR.ĪM../226.71). In the following days, mutual negotiations began to be held to establish a *modus vivendi* on trade and residence issues. Lithuania submitted a project on this subject to Turkey in 1929 (DĪAD, 553/42955.43037.15; DĪAD, 553/42955.43037.7). Turkey deemed the project suitable (DĪAD, 553/42955.43037.8). But the negotiations did not lead to an agreement in those years.

One of the major products exported by Turkey was tobacco, which was also exported to Lithuania. Turkey's tobacco exports to this country increased in 1932. In 1933, the Lithuanian government was considering turning tobacco sales into a monopoly. Turkey's ambassador to Moscow, Ragıp Bey, who went to Lithuania to present his letter of credence at the time, asked for permission from the Ministry of Foreign Affairs to make an attempt at selling tobacco (DĪAD, 553/43005.42070.2). Giving permission, the ministry intended to make a short-term *modus offer* and agreement containing a *most-favored-nation clause* between the two parties limited to customs duties in order to facilitate the purchase in case Lithuania bought tobacco in large amounts (DĪAD, 553/43005.42070.1). However, contrary to the expectations, sales of the product declined over the years. The decline was caused by Lithuania's maximum tax on the product. This made it even more important for Turkey, whose exports were adversely affected, to enter into a trade agreement with Lithuania. A document in the Foreign Affairs archive on the issue stated that tobacco export was still not possible because there was no agreement between the parties, but there was interest in Turkish tobacco. Meanwhile, the Greek delegate was on his way to Lithuania for negotiations. The document suggested that efforts should be made to sign an agreement with Lithuania and, if that was not possible, to offer trade via Russia, France, and Belgium (DĪAD, 553/43001.42066.56).

Following those developments, the Turkish Ministry of Economy asked the Ministry of Foreign Affairs to make a commercial agreement with Lithuania on a reciprocal basis. The request was conveyed through the accredited Moscow embassy because Lithuania did not have a representative in Turkey. A *modus vivendi* agreement containing a *most-favored-nation clause*

⁵³ The absence of any information on this subject in the documents of the Ministry of Foreign Affairs about the researcher and Poška's statement in an article published years later about his belongings not being returned to him indicate that those items were not returned (Vidūnas, 2015: 76).

limited to urgent tariff issues was deemed appropriate in the first place as negotiations for a comprehensive agreement would take long. Once the Modus agreement was in place, negotiations were to continue for a swap settlement in the second phase. As the provisions of the agreement and identification of the products to be handled would lead to a long negotiation, they wanted to carry out the transaction immediately in proper manner and to make it definite. Therefore, the Turkish Ministry of Foreign Affairs asked the Moscow embassy to make proposals to send a diplomatic note to the Lithuanian government immediately in accordance with the *most-favored-nation* status, requesting Lithuania to send a delegation to handle the second-tier negotiations in Turkey. Since the aim was to save time, the embassy was informed that the Turkish government would not object if they requested to carry out the negotiations for the second proposal in Lithuania (DĪAD, 553/43001.42066.60; DĪAD, 553/43001.42066.61).

During those developments, Lithuanian Foreign Minister Stasys Lozoraitis was in Riga for the conference of Foreign Ministers of the Baltic states. After being informed of the matter, Nuri Bey, Turkish ambassador to Tallinn, went to Riga and conveyed Turkey's request to Lozoraitis. Lozoraitis agreed to the demands but said he would give a definitive answer after consulting his government. He said they could not send a delegation to Turkey to discuss the clearing agreement because they were negotiating trade agreements with Russia and some other states, and that they wanted the negotiations to be held in Kaunas if possible (DĪAD, 553/43001.42066.33). In 1935, when the negotiations were held, Lithuania introduced a quota in addition to the high tax it had imposed on Turkish tobacco. This reduced Turkey's tobacco sales to this country drastically. Lithuania had started to procure the tobacco it needed from Turkey's neighbors. 384,800 tons of tobacco worth 1,420,800 LT (*Lithuanian Litas*) were imported to Lithuania from Bulgaria, Greece and Russia in 1934 (DĪAD, 553/43004.42069.1).

The Lithuanian government stated that Turkish tobacco was appreciated but they imposed a quota on the product as no products could be exported to Turkey (DĪAD, 553/43003.42068.4). According to Lithuanian statistics, the products and quantities imported from Turkey were as follows:

Table: 1 Exports of Turkey to Lithuania (1932-1936)

Products	Year						
	1936		1935	1934		1933	1932
	kg.	liter	liter	kg	liter	liter	liter
Fragrant resin such as balsam, musk etc. used in perfumery	200	1,100	-	-	-	-	-
Tomato	-	-	-	400	400	100	-
Walnut, nut and chestnut	-	-	-	-	-	-	10,400
Seed	-	-	-	100	-	-	100
Tobacco	22,300	72,300	85,900	193,900	1,006,800	126,700	158,800
Raw mushrooms	-	-	-	16,600	6,200	-	-
Tanned Leather and By-products	-	-	23,300	3,500	3,000	-	-
Cement	-	-	-	-	-	-	2,400
Cigarette	-	200	300	-	200	-	-
Total	22,500	73,600	109,500	214,500	1,016,600	126,800	171,700

Source: (DĪAD, 553/43004.42069.1; DĪAD, 53/43001.42066.22).

The Lithuanian government reported this to Turkey's embassy in Tallinn, and ambassador Batu examined the list of products exported by Lithuania in order to solve the problem. The main export products on the list were food such as cereals, linen, vegetables, livestock, meat etc., pharmaceuticals, soap, cosmetics, leather, wool products, cardboard and paper. When the ambassador could not notice any products that could be exported to Turkey, he reported the issue to

the Turkish Foreign Ministry and proposed that tobacco exports could be realized with indirect concessions. The proposal was to import materials from a third country with the same value as tobacco to be exported to Lithuania and to export materials of the same value from Lithuania to that country and offset them with our exports. The proposal stated that indirect concessions could be made with Belgium and Austria in particular. The Turkish ambassador discussed the matter with the Lithuanian Foreign Minister Lozoraitis and Lozoraitis said indirect concessions had been made before and they could be made again with Turkey. In addition, as a result of the negotiations, the Lithuanian government asked for a trade and a clearance agreement with Turkey (DĪAD, 553/43003.42068.4).

The investigation conducted by the Department of Economics of the Ministry of Foreign Affairs revealed that the situation was not like the ambassador had reported. Since the trade between both countries was to the disadvantage of Turkey, Article 32 of the Law No. 11 on the *Protection of the Turkish Currency* was applied to this country.⁵⁴ Turkey had an export deficit due to the trade with Lithuania in the period between 1934 and 1936.⁵⁵ During the said period, Lithuania exported thick rawhide and matchsticks to Turkey and bought tobacco in return. Therefore, there were products that Lithuania sold directly to Turkey (DĪAD, 553/43003.42068.1).

In addition, the Directorate of Finance thought that a trade agreement with Lithuania containing equivalent terms would improve the trade relations of both countries just like the agreement with Estonia. Therefore, they thought it would be appropriate to make a trade and clearing agreement on an equitable basis because an agreement on the *clearing intermediary* basis with Lithuania was not convenient for business (DĪAD, 553/43003.42068.1). The draft of the *modus vivendi* project was sent to the Turkish Embassy in Tallinn (DĪAD, 553/43001.42066.15). The negotiations were held between the commercial division of the Lithuanian Ministry of Foreign Affairs and the Turkish Embassy in Tallinn. During the negotiations, Lithuania stated its willingness to strike a deal with Turkey with the same principles as its trade and clearance agreements with Greece. The agreement included some provisions regarding the public and navigation and it was more detailed. Moreover, an important reason for refusing the conditions offered by Turkey was the opposition of the Lithuanian central bank which requested the import value to be paid in foreign exchange. For this reason, they had made clearing agreements first with Germany, then with Greece and Hungary. Norkaitis, director of the trade division of Lithuania, said that although some tobacco had been imported after the agreement with Greece, Turkish tobacco was demanded because it was better, but the product was ignored because it was subject to threefold customs duty due to the lack of an agreement between the two countries. It was also known by Turkey that Lithuanian cigarette factories had been demanding Turkish tobacco for a long time and had applied to the Turkish authorities in this respect (DĪAD, 553/43001.42066.13).

Turkey made an offer to make imports freely from Lithuania to Turkey by leaving at least 20% exchange margin between imports and exports with Lithuania in its favor. But the offer was not accepted. Norkaitis stated that he would agree to sign a trade and payment agreement with Turkey within the framework of the trade and payment agreements made with Latvia on 12 January 1938 after consultation with his government. Lithuania did not want quota lists added to the agreement. It preferred that permission be granted for the import of all kinds of products in accordance with the import regimes of both countries. They informed the Turkish side that they were ready to immediately sign an agreement in which only the types of products, or quotas in addition to the types, were determined without specifying the quantities (DĪAD, 553/43001.42066.6).

⁵⁴ The said article was amended by Decree No. 4579, which was issued in about the same days. Accordingly, it would be possible to make imports from a country that sold more goods to Turkey than those it purchased from Turkey and did not have a clearing agreement or any other agreement of the sort in the same amount of the exports made to that country under general terms. The exports would be based on FOB (Free on Board) prices. Lithuania was one of the included countries. (Cumhuriyet, May 30, 1936).

⁵⁵ According to a document belonging to the Ministry of Foreign Affairs, Turkey's foreign trade deficit to Lithuania was 21,332 Liras in 1935. However, there is a surplus of 3,429 Liras in favor of Turkey in the data of the General Directorate of Statistics of Turkey. (DĪAD, 553/43003.42068.1; BIUM, 1937).

A clearance agreement was drafted after the negotiations. After reviewing the draft, the Turkish Ministry of Economics thought it was necessary to make some changes.⁵⁶ Accordingly, the new agreement draft was submitted to the Lithuanian government (DİAD, 553/42999.42064.34). Lithuania accepted the requested changes (DİAD, 553/42999.42064.33; DİAD, 553/42999.42064.32). Turkey authorized Nuri Batu, the ambassador to Tallinn, to sign the agreement as soon as possible (DİAD, 553/42999.42064.12; DİAD, 553/42999.42064.31; BCA, 30.18.1.2/86.18.6). Batu went to Kaunas on 20 March 1939 to sign the agreement. Both parties examined the texts of the modus vivendi, trade and clearance agreements for the last time and agreed on them. The Lithuanian side stated that the official name of the state was *Republique de Lithuania*, requested that it should be written that way so that the agreement text and provisions would have a rapport and unity. They also requested that the realizable positions and paragraphs be marked with *EX* in all trade agreements signed by them, like the trade agreement between Turkey and Estonia, in order to state that other items included in the relevant positions or paragraphs were excluded from the items on the lists, and to provide ease of application. The Turkish side did not object to the demands because it did not have an effect on the basis and the type and quantity of goods. After the necessary changes, it was decided that the agreement would be signed on 22 March. However, Norkaitis told Batu that the lists needed to be rearranged as the import and export of some products such as cotton, cotton yarn and cellulose were not possible because the weaving factories and manufacturing places of some other goods were outside the border because Lithuania was obliged to leave Memel to Germany on the same day (DİAD, 553/42999.42064.26).

The modus vivendi, trade and clearance agreements between Turkey and Lithuania were signed on 7 June in Tallinn (DİAD, 553/42999.42064.14). It was decided to put the agreements into force on 22 June (DİAD, 553/42999.42064.12). However, the date of ratification was delayed because the copy of the agreement was not submitted to the Turkish Ministry of Foreign Affairs. The agreement was signed by the Turkish president on 3 September 1939 and published on the Official Gazette dated 20 September 1939 stating that it would be valid as of 22 June (DİAD, 553/42999.42064.8; DİAD, 553/42999.42064.4; T.R. Official Gazette, September 20, 1939).

During the negotiations for the abovementioned agreements, Turkey joined a multilateral agreement including Lithuania with a law enacted on 22 November 1938 (T.R. Official Gazette, November 22, 1938). The agreement intended to reduce the formalities that merchant ships were subject to in the contracting countries as much as possible (T.R. Official Gazette, November 22, 1938).

There was an increase in trade between the two countries after the agreement. The trade volume between Turkey and Lithuania in the said period was as follows:

Table: 2 Turkey's Exports and Imports with Lithuania (1928-1940)

Years	Difference Turkish Lira (TL)	Export TL	Import TL
1940	16,862	51,634	34,772
1939	31,594	32,634	1,040
1938	-2,791	1,241	4,032
1937	0	0	0
1936	-59,453	200	59,653
1935	3,429	3,514	85
1934	-14,904	13,456	28,360
1933	6,765	6,786	21
1932	22,573	23,201	628
1931	-2,869	0	2,869
1930	-287	628	915

⁵⁶ Articles 4, 8, and 9, list number 1 and list number 2 (DİAD, 553/42999.42064.33).

1929	-10,348	8,570	18,918
1928	-1,528	0	1,528

Source: Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Finance of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret için Yıllık İstatistik (Annual Statistics of Foreign Trade) 1928*, Part I, Ankara 1929, p. 194; Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Finance of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret için Yıllık İstatistik 1929*, Part I, Devlet Matbaası, Ankara 1930, p. 244; Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Customs and Monopolies of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret için Yıllık İstatistik 1930*, Part II, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, p. 286-287; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret 1933 Yıllık İstatistik*, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, p. 143, 145; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret Yıllık İstatistik 1936*, Kısım-2, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1937, p. 146; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret Yıllık İstatistik 1939*, Part-II, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara 1940, p. III, X; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret Yıllık İstatistik 1942*, Part II, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1943, p. III, XI.

As can be seen in the table, trade volume was in favor of Lithuania by a small margin over the years. Turkey had a trade surplus in 1932, 1933, 1935 as well as the years 1939 and 1945 corresponding to the period in which trade agreements were made between these two countries and World War II took place. The statistics do not contain any data for 1937. Lithuania became the country with the highest amount of income in Turkish Liras between 1928 and 1940.

The distribution of the quantities and values of the commercial goods whose total value is given in Table 2 is as follows by years:

Table: 3 Turkey's Exports to Lithuania (1928-1940)

Product	Tobacco		Herbs		Grains		Fresh Grapes / Nuts		Wood Products		Other	
	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)
1940	118,723	51,634	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1939	33,251	13,161	1,279	117	-	-	111,439	19,371	-	-	-	-
1938	-	-	-	-	-	-	7,225	1,241	-	-	-	-
1937	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1936	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,000 ⁵⁷	200
1935	2,234	1,204	-	-	9,800	1,122	-	-	-	-	10,033 ⁵⁸	1,188
1934	4,936	12,524	-	-	9,800	932	-	-	-	-	-	-
1933	9,466	5,786	-	-	-	-	-	-	-	-	4,900 ⁵⁹	1,000
1932	11,045	23,201	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1931	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

⁵⁷ The export product is fish.

⁵⁸ The export product is vegetable dye.

⁵⁹ The export product is sesame.

1930	-	-	-	-	1,000	252	1,337	348	163	24	1 ⁶⁰	4
1929	5,683	8,520	-	-	-	-	-	-	-	-	4 ⁶¹	50
1928	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Source: Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Finance of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret için Yıllık İstatistik 1928*, p. 194, 244; Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Customs and Monopolies of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret için Yıllık İstatistik 1930*, Part II, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, p. 286-287; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret 1933 Yıllık İstatistik*, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, p. 306; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret Yıllık İstatistik 1936*, Kısım-2, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1937, p.146; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret Yıllık İstatistik 1939*, Part-II, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara 1940, p. 188-189; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Haricî Ticaret Yıllık İstatistik 1942*, Part II, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1943, p. 146.

Table: 4 Lithuania's Exports to Turkey (1928-1940)

Years	Paper and Paperboard Calendar		Rubber		Tarpaulin and tarpaulin products		Leather		Matchstick		Canned Fish		Other	
	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)	Quantity (kg.)	Value (TL)
1940	-	-	-	-	-	-	24,00 6	34,77 2	-	-	-	-	-	-
1939	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5,099 62	1,040
1938	-	-	1,292	1,530	-	-	-	-	26,714	2,476	-	-	82	26
1937	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1936	-	-	-	-	-	-	-	-	443,62 3	59,64 8	-	-	3 ⁶³	5
1935	-	-	-	-	178	85	-	-	-	-	-	-	-	-
1934	4	14	-	-	-	-	2,027	2,326	184,95 6	26,02 0	-	-	-	-
1933	5	15	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4 ⁶⁴	6
1932	1,770	415	54	213	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

⁶⁰ The export product is rubber and by-products.

⁶¹ The export product is ready-made clothing.

⁶² The export product is glue.

⁶³ The export products are 3 kilograms of hemp worth 2 Liras and indefinite amount of bulbs worth 3 Liras.

⁶⁴ The export product is cigarette paper.

1931	-	-	-	-	5,577	2,869	-	-	-	-	-	-	-	-
1930	3	3	28	109	1,274	770	-	-	-	-	3	8	27 ⁶⁵	25
1929	1	2	29,65 4	16,07 0	-	-	-	-	2,221	1,727	1,063	736	626 ⁶⁶	383
1928	340	62	-	-	-	-	-	-	-	-	1,300	314	3,491 ⁶⁷	1,152

Source: Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Finance of the Republic of Turkey, *Harici Ticaret için Yıllık İstatistik (Annual Statistics of Foreign Trade) 1928*, Part I, Ankara 1929, p. 194, 244; Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Customs and Monopolies of the Republic of Turkey, *Harici Ticaret için Yıllık İstatistik 1930*, Part II, Hamit Matbaası, İstanbul 1932, p. 286-287; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Harici Ticaret 1933 Yıllık İstatistik*, Devlet Matbaası, İstanbul 1935, p. 306; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Harici Ticaret Yıllık İstatistik 1936*, Kısım-2, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1937, p. 146; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Harici Ticaret Yıllık İstatistik 1939*, Part-II, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara 1940, p. 188-189; General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey, *Harici Ticaret Yıllık İstatistik 1942*, Part II, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara 1943, p. 146.

Table 3 and Table 4 indicate that the products exported most by Turkey to Lithuania over the years are tobacco, grains and fruits. Lithuania's exports include rubber, matchstick, tarpaulin and tarpaulin products in particular. Exports were made by Lithuania to Turkey, but no products were sold by Turkey in 1928 and 1931. As mentioned earlier, the statistics do not show any trade between the two countries in 1937.

In addition to all these, no significant activity was observed in tourism, which is another area of activity that can be considered from commercial, social, and cultural aspects. There is no information about tourist visits between the parties in Turkish statistics. A development reflected in those documents is the information that the government of Lithuania would not charge customs duties on tourism propaganda materials to be sent from Turkey to a state institution, consulate or tourism union in Lithuania. The Turkish Government made the same decision in response (T.R. Official Gazette, September 24, 1936).

6. CONCLUSION

Turkey and Lithuania states are similar to each other in terms of perceiving a threat and the recognition efforts in the international arena when they were founded. Both states particularly felt the Soviet threat closely. Contacts between both countries began in the 1920s and continued uninterrupted until 1940 when Lithuania was occupied by the Soviets. No representative offices were opened directly between the countries during the specified period. For this reason, relations were conducted by other embassies through accreditation. Turkey's embassies in Warsaw, Riga, Moscow and Tallin respectively fulfilled this mission. This mission was undertaken for Lithuania by the embassies in Warsaw and, although not for sure, Riga, and Moscow after 1932.

The distance between the two countries and the fact that Lithuania is a small market are regarded as the main reasons limiting the relations. As a result of this, the volume of trade between the two countries was low for many years. The increase occurred after 1939 when commercial agreements were made. On the other hand, the years of increase coincide with World War II. It could not be determined whether the war played a role in the increase. Another interesting point about trade relations is that the Lithuanian statistics (Table 1) and Turkish statistics (Table 2 and Table 3) given in the study do not match. This reduces the reliability of the data. Therefore, this information should be evaluated in order to have a general idea about the size of the trade volume and the types of the commercial goods.

⁶⁵ The export products are 16 kg of cereals worth 9 Liras and 11 kg of iron worth 16 Liras.

⁶⁶ The export products are 625 kg of wood products worth 363 Liras and 1 kg of textile products worth 20 Liras.

⁶⁷ The export products are 452 kg of minerals worth 60 Liras and 3,038 kg of ready-mixed paint, chemicals, and medical resin worth 1,072 Liras.

Relations between Turkey and Lithuania developed in a good way, albeit slowly. The fact that the parties made efforts to increase mutual economic activities and signed a series of agreements as a result is noteworthy as it shows the importance attached to the relations. Another important development in this regard is that Turkey did not recognize the annexation of Lithuania by Russia during World War II.

On the other hand, social and cultural relations between the parties did not improve. Despite people of Turkish origin living in Lithuania, no contact could be found in this regard. The only noteworthy rapprochement is the request for assistance from Turkey on behalf of the Tatar Turks living in Lithuania during World War II. Although no information could be found about Turkey's assistance, the correspondence indicates that this assistance was most likely realized.

There were no major incidents that disrupted or strained relations between the two countries. The detention of a Lithuanian researcher who was suspected of being a spy in Turkey created a little tension, but the problem was solved before it got any worse. The way the incident was handled is an important indicator of both countries' efforts to keep relations intact. It is also understood that the spying suspect was released not because he was considered innocent, but because of lack of evidence and the desire for relations with Lithuania to remain intact. Therefore, the said person was prohibited from entering the country and his belongings were not returned. On the other hand, the activities that caused the incident are important as they demonstrate the sensitivity of Turkey about its national unity and integrity. It is not surprising for a state whose internal affairs were constantly interfered with and whose ethnic groups were provoked during the Ottoman period to be sensitive about this matter.

In conclusion, Turkey-Lithuania relations made good progress, albeit slowly, between 1923 and 1940. Consequently, relations were quickly established after Lithuania declared its independence in 1990, and a year later Turkey's first embassy in the Baltic countries was opened in Lithuania.

ACKNOWLEDGMENT

I would like to thank the Journal of Baltic Studied for its contributions to the present study.

ABBREVIATIONS

BCA: The Presidency Republic of Turkey, Department of State Archives, the Republican Archive

BİUM: General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey

BOA: The Presidency of Republic of Turkey, Department of State Archives, the Ottoman Archive

DİAD: The Presidency of Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, the Turkish Diplomatic Archives

ISS: Institute of Social Sciences.

LT: Lithuanian Litas

TL: Turkish Lira

T.R.: The Republic of Turkey

REFERENCES

1. Archive Documents

The Presidency of Republic of Turkey, Department of State Archives, the Ottoman Archive (BOA)

HR.İM./158.3.

HR.İM./226.71.

HR.İM./230.22.

HR.İM./43.12.

HR.İM./43.12.

HR.SYS./2231.13.

The Presidency Republic of Turkey, Department of State Archives, the Republican Archive (BCA)

30.10.178/234.34.

30.18.1.2/1.11.4.

30.18.1.2/11.33.12.

30.18.1.2/28.40.19.

30.18.1.2/86.18.6.

30.18.1.2/88.80.17.

The Presidency of Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs, the Turkish Diplomatic Archives (DİAD)

553/42944.43026.1.

553/42946.43028.1.

553/42946.43028.2.

553/42946.43028.3.

553/42948.43030.1.

553/42953.43035.1.

553/42954.43036.1.

553/42955.43037.15.

553/42955.43037.18.

553/42955.43037.24.

553/42955.43037.26.

553/42955.43037.27.

553/42955.43037.3.

553/42955.43037.7.

553/42955.43037.8.

553/42956.43038.1.

553/42956.43038.4.

553/42958.43040.1.

553/42959.43041.9.

553/42993.42058.14.

553/42993.42058.16.

553/42993.42058.18.

553/42993.42058.21.

553/42993.42058.22.

553/42993.42058.23.

553/42993.42058.24.

553/42993.42058.25.

553/42993.42058.29.

553/42993.42058.7.

553/42993.42058.8.

553/42993.42058.9.
553/42997.42062.1.
553/42997.42062.4.
553/42999.42064.12.
553/42999.42064.14.
553/42999.42064.26.
553/42999.42064.31.
553/42999.42064.32.
553/42999.42064.34.
553/42999.42064.4.
553/42999.42064.8.
553/43001.42066.13.
553/43001.42066.15.
553/43001.42066.22.
553/43001.42066.33.
553/43001.42066.56.
553/43001.42066.6.
553/43001.42066.60.
553/43001.42066.61.
553/43003.42068.1.
553/43003.42068.4.
553/43004.42069.1.
553/43005.42070.1.
553/43005.42070.2.
553/43007.42072.1.

2. Periodicals

Cumhuriyet, February 11, 1938.
Cumhuriyet, February 21, 1936.
Cumhuriyet, February 24, 1938.
Cumhuriyet, February 25, 1935.
Cumhuriyet, May 12, 1932.
Cumhuriyet, May 21, 1932.
Cumhuriyet, May 23, 1932.
Cumhuriyet, May 30, 1936.
Cumhuriyet, November 4, 1933.
Cumhuriyet, November 7, 1936.
Cumhuriyet, October 28, 1933.
Cumhuriyet, September 19, 1930.

Cumhuriyet, February 26, 1934.

T.R. Official Gazette, No. 273, January 17, 1926.

T.R. Official Gazette, No. 596, May 28, 1927.

T.R. Official Gazette, Issue: 1762, March 31, 1931.

T.R. Official Gazette, Issue: 21100, January 3, 1992.

T.R. Official Gazette, Issue: 2185, August 27, 1932.

T.R. Official Gazette, Issue: 3063, July 25, 1935.

T.R. Official Gazette, Issue: 3094, August 31, 1935.

T.R. Official Gazette, Issue: 4069, November 22, 1938.

T.R. Official Gazette, Issue: 4069, November 22, 1938.

T.R. Official Gazette, Issue: 7164, September 24, 1936.

3. Other Sources

Ağır, Ayten Sezer. (2019). "Tarihsel Açıdan Türkiye Litvanya İlişkileri", 74. International Scientific Conference Development of Turkish-Lithuanian Relations, Deniz Ünver (ed.), Vilnius, 61-68.

Anadol, Sinan. (2003). "Litvanya ve Kırım Karayları -Musevi Türkler-" *Atlas*, (127), October, 150-163.

"Büyük Yasımıza İştirak Edenler". (1938). *Ulus*, 15 November, 4.

Dilek, Mehmet Sait. (2010). "Atatürk Dönemi Türk-Eston İlişkileri", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 6 (12), 5-29

Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Customs and Monopolies of the Republic of Turkey. (1932). *Harici Ticaret için Yıllık İstatistik 1930*, Part II, Hamit Matbaası, İstanbul.

Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Finance of the Republic of Turkey. (1929). *Harici Ticaret için Yıllık İstatistik (Annual Statistics of Foreign Trade) 1928*, Part I, Ankara.

Directorate of Statistics and Audit of the Ministry of Finance of the Republic of Turkey. (1930). *Harici Ticaret için Yıllık İstatistik 1929*, Part I, Devlet Matbaası, Ankara.

Duman, Selçuk. (2019). "Turkey-Lithuania Relations After Cold War", 74. International Scientific Conference Development of Turkish-Lithuanian Relations, Deniz Ünver (ed.), Vilnius, 14-25.

General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey. (1935). *Harici Ticaret 1933 Yıllık İstatistik*, Devlet Matbaası, İstanbul.

General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey. (1937). *Harici Ticaret Yıllık İstatistik 1936*, Kısım-2, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey. (1940). *Harici Ticaret Yıllık İstatistik 1939*, Part II, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara.

General Directorate of Statistics of the Prime Ministry of the Republic of Turkey. (1943). *Harici Ticaret Yıllık İstatistik 1942*, Part II, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara.

Jamontaite, Kamile. (2015). *Etnik Turizmin Bir Turistik Ürün Olarak İncelenmesi: Litvanya Karay Türkleri Örneği*, (Unpublished Master's Thesis), İstanbul U. ISS, İstanbul.

Kaubrys, Saulius. (2019). "Lithuania And Turkey Between The Two World Wars: Towards A Fragile Dialogue", 74. International Scientific Conference Development of Turkish-Lithuanian Relations, Deniz Ünver (ed.), Vilnius, 220.

"Kaunas". (2020). *Wikipedia*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Kaunas>, Accessed April 18.

Kobeckaite, Halina. (2010). "Kehribar İçindeki "Canlı Fossil": Karayca", *Turkish-Asian Center for Strategic Studies (TASAM)*, Speech, İstanbul 20 October, https://tasam.org/tr-TR/Icerik/4336/kehribar_icindeki_canli_fosil_karayca, Accessed April 18, 2020.

Krata, Polina. (2014). *Türkiye-Baltık Devletleri İlişkileri: Dünden Bugüne*, (Unpublished Master's Thesis), Gazi U. ISS., Ankara.

“Litvanya Uzak Batının Tatarları”. (2004). *Atlas*, (140), November, 130-134.

Lorot, Pascal. (1991). *Baltık Ülkeleri* (trans. Hüsnu Dilli), İletişim Yayınları, İstanbul.

Miškinienė, Galina. (2012). “Lietuvos Ir Turkijos Istoriniai Ryšiai: Mustafos Kemalio Atatiurko Ir Lietuvos Prezidento Antano Smetonos Laiškai”, *Parlamento Studijos*, April 15, http://www.parlamentostudijos.lt/Nr12/12_istorija_1.htm, Accessed August 10, 2020.

Ortaylı, İlber. (2011). “Litvanya Günlüğü”, *Milliyet*, June 12, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/litvanya-gunlugu-1401372>, Accessed May 23, 2020.

ÖZTÜRK, Yücel. (2017). “Osmanlı–Lehistan İlişkilerinde Savaş, Diplomasi ve Ticaret”, *Karadeniz Araştırmaları*, XIV (55), 225-252.

“Siyasi İlişkiler”. (n.d.) *The Republic of Turkey Vilnius Embassy*, <http://vilnius.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/352034>, Accessed May 22, 2020 .

Şimşir, Bilal N. (2001). Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları, V. 3, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Temel, Mehmet. (1998). “Osmanlı’nın Baltık Cumhuriyetlerine İlişkin Politikası”, *Toplumsal Tarih*, 10 (58), October, 45-49.

The Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. (n.d.). *Yearbook of the Ministry of Foreign Affairs 1964-1965*.

“Türkiye-Litvanya İlişkileri”. (n.d.). The Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-litvanya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Accessed May 22, 2020.

“Türkiye ile Litvanya Arasında İmzalanan İkili Antlaşmalar”. (n.d.). *The Republic of Turkey Vilnius Embassy*, <http://vilnius.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/352030>, Accessed April 18, 2020.

Vidūnas, Vytis. (2015). “Didžioji Antano Poškos kelionė”, *Šiaurietiški atsivėrimai*, 1 (38), 69-76.

Volkov, Oleg. (2013). *Lietuvos ir Turkijos tarpusavio santykiai: 1918- 1940*, (Unpublished Licence Thesis), Vilniaus University, Institute of Oriental Studies, Vilnius.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Amaç

Bu çalışmada II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye-Litvanya ilişkileri incelenmiştir. Osmanlı Devleti döneminde başlayan iki ülke ilişkileri, Türkiye Cumhuriyeti döneminde de devam etmiş ve Litvanya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesine dek sürmüştür. Bu çalışmanın amacı belirtilen tarih aralığında her iki ülke ilişkilerinin ne derecede geliştiği ve bu gelişime etki eden faktörleri ortaya koymaktır. Türkiye-Litvanya ilişkilerine dair yapılan çalışmaların sayısı azdır ve bahsi geçen çalışmalarda elinizdeki bu makalenin tarih aralığına dair ortaya konan bilgiler de oldukça sınırlıdır. Ulaşılan yeni bilgiler ışığında her iki devletin ilişkilerinin gelişiminin yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Metodoloji

Bu çalışma, Türk kaynakları üzerinden hazırlanmıştır. Her iki devlet arasındaki ilişkiler, sosyal, siyasi ve ekonomik yönlerden incelenmiştir. Oluşturulan her bir başlıkta kronolojik sıra takip edilmiştir. Çalışma, her ne kadar Türk belgeleri üzerinden hazırlansa da zaman zaman Litvan kaynaklarına da müracaat edilmiştir. İncelenen dönem, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılı ile Litvanya'nın Sovyetler tarafından işgal edildiği ve ilişkilerin kesildiği 1940 yılı aralığıdır.

Çalışmanın başlıca kaynakçasını Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı belgeleri oluşturmaktadır. Bu kapsamda Kurumun en çok Dışişleri Bakanlığı arşiv belgelerinden faydalanılmıştır. Bu durum özellikle her iki devlet arasındaki diplomatik ilişkilerin gelişiminin detaylı bir şekilde ortaya konulmasına olanak sağlamıştır. Yine aynı Kurumun Cumhuriyet Arşivi ve Osmanlı Arşivi belgeleri de çalışmaya katkı sağlayacak kaynaklardır. Ayrıca basından da faydalanılmıştır. Taranan gazetelerden çalışmaya katkı sağlayacak bilgilere T.C. Resmî Gazetesi ile Cumhuriyet gazetesinden ulaşılmıştır.

Türkiye-Litvanya ilişkilerine dair daha önce yayımlanan kaynaklardan fazla faydalanılamamıştır. Daha çok Türkiye-Baltık devletleri ilişkileri çerçevesinde ele alınan bu çalışmalar, sayıca hem az hem de bu çalışmanın tarih aralığına dair fazla bir bilgi içermemektedir.

Bulgular

Yapılan çalışmayla II. Dünya Savaşı öncesi Türkiye-Litvanya ilişkilerinin sosyal, siyasi ve ekonomik yönden ne derece geliştiğinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Osmanlı devleti dönemi başlayan iki devlet arasındaki ilişkilerin Türkiye Cumhuriyeti döneminde de aynen devam ettiği görülmüştür. Ancak doğrudan diplomatik ilişkiler ilk yıllarda tesis edilememiştir. Diplomatik ilişkiler farklı ülkeler üzerinden akredite olarak yürütülmüştür. Siyasi anlamda her iki devlet arasındaki ilk önemli yakınlaşma 1925 yılında imza edilen Dostluk Antlaşması'dır. Ancak bu antlaşma yürürlüğe girmemiştir ve antlaşma hakkında başkaca bir bilgiye ulaşılamamıştır. Takip eden yıllarda bu yöndeki görüşmeler devam etmiş ve 1930 yılında yeni bir Türkiye-Litvanya Dostluk Antlaşması imzalanmıştır. Her iki devlet arasındaki bir diğer münasebet Cumhurbaşkanları düzeyinde karşılıklı gerçekleşen kutlama telgraflaşmalarıdır. 1939 yılında Türkiye-Litvanya Arasında vize harçlarında eşitlik sağlamak üzere nota teatisi gerçekleşmiştir.

Litvanya'da Karay Türkleri ve Kırım Tatarları adlarında iki Türk grubu yaşamaktadır. II. Dünya Savaşı yıllarında Litvanya'nın Rus işgal sırasında zarar gören ve zor durumda olan 300 kadar Litvanyalı Türk, Türkiye'den yardım istemiştir. Karşılıklı ilişkileri bozan bir olaya rastlanmamıştır. Sadece Litvanyalı bir akademisyen olan Antonas Paskevicius-Poška casusluk şüphesi ile gözaltına alınmıştır. Poška'nın Türkiye'de gözaltında geçen süreciyle ilgili önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Türkiye-Litvanya arasında ekonomik ilişkilere dair ilk önemli temasın 1926 yılında gerçekleştiği görülmüştür. Her iki ülke arasında 1926 yılında başlayan görüşmeler uzun bir aradan sonra 1939 yılında sonuca bağlanmış ve bu tarihte modus vivendi, ticaret ve kliring anlaşmaları imzalanmıştır. Görüşmeler başladığı 1926 yılı ile sonuçlandırıldığı 1939 yılı arasındaki gelişmelere dair önemli bilgilere ulaşılmıştır. Ekonomiye dair her iki devletin 1928-1940 yılları arası karşılıklı ithalat ve ihracat dökümleri elde edilmiştir. Bu kapsamda ülkelerin birbirlerine en çok ihrac ve ithal ettiği ürünler sıralanmıştır. Belirtilen dönemde Türkiye-Litvanya arasında sosyal ve kültürel açıdan kayda değer bir faaliyete rastlanmamıştır.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye-Litvanya arasındaki ilişkiler belirtilen dönemde ağır ancak olumlu bir yönde seyretmiştir. Her iki devlet Sovyet tehdidini yakından hissetmiştir. Litvanya ile akredite olarak yürütülen diplomatik temaslar sırasıyla Varşova, Riga, Moskova ve Tallin Türk elçilikleri üzerinden sağlanmıştır. Litvanya'nın ise bu görevini Varşova, kesin olmamakla birlikte Riga ve Moskova elçilikleri yerine getirmiştir.

Her iki ülke arasındaki mesafe ve Litvanya'nın büyük bir pazar olmayışı ilişkileri sınırlandıran önemli nedenler olarak görülmüştür. Bunun bir sonucu olarak iki ülke arasındaki ticaret hacmi uzun yıllar düşük seyretmiştir. Artış, ticari anlaşmaların yapıldığı 1939 yılından sonra kaydedilmiştir. Diğer taraftan artışın yaşandığı yıllar II. Dünya Savaşı'na denk gelmektedir. Savaşın bu artışta bir rolü olup olmadığı saptanamamıştır.

Öte yandan taraflar arasında sosyal ve kültürel anlamda münasebetlerin gelişmediği görülmüştür. Litvanya'da yaşayan Türk kökenli insanlara rağmen bu yönde bir temas rastlanmamıştır. Bu konuda tek dikkat çekici yakınlaşma II. Dünya Savaşı yıllarında Litvanya'da yaşayan Tatar Türkleri adına Türkiye'den yardım talebinde bulunulmasıdır. Türkiye'nin yardım ettiğine dair bir bilgiye rastlanılmamışsa da konuya dair yazışmalar bu yardımın büyük olasılıkla gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir.

İki ülke ilişkilerini bozan ya da gerginleştiren önemli bir olay meydana gelmemiştir. Casus olduğu şüphesiyle Litvanyalı bir araştırmacının Türkiye'de gözaltına alınması küçük bir gerginlik yaratmışsa da sorun büyümeden halledilmiştir. Olayın ele alınış biçimi, her iki ülkenin ilişkileri bozmama yönündeki çabasının önemli bir göstergesidir.

Her iki devlet arasındaki ilişkiler 1940 yılında Litvanya'nın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesiyle kesilmiştir. İşgal Türkiye Cumhuriyeti tarafından tanınmamıştır. İlişkiler tekrar Litvanya'nın 1990 yılında bağımsızlığı kazanmasıyla yeniden başlayacaktır.

BEKTAŞ EFENDİ TÜRBESİ*Araştırma Makalesi / Research Article*

Acioğlu, Y. (2020). Bektaş Efendi Türbesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 680-703.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.821942

Geliş Tarihi: 03.11.2020
Kabul Tarihi: 16.11.2020
E-ISSN: 2149-3871

Yusuf ACIOĞLU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü

yacioglu@comu.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-4142-9797

ÖZ

Bu çalışmada, Nevşehir ili, Hacıbektaş ilçesinde yer alan ve 17. yüzyılın başında hayatını kaybeden, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelen Bektaş Efendi'nin medfün olduğu türbe tanıtılmaktadır. Daha önce Hacı Bektaş Veli Külliyesi ve etrafındaki yapılarla ilgili çeşitli yayımlar yapılmıştır. Söz konusu yayımlarda Bektaş Efendi Türbesi hakkında da kısa bilgilere yer verilmekle birlikte yapı tek başına ele alınarak incelenmemiştir. Bu nedenle bu çalışma ile, literatüre bir katkı sağlamak ve yapının Türk türbe mimarisi içerisindeki yerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda konu ile ilgili kaynak ve arşiv taraması yapıldıktan sonra yapı, mimari ve süsleme özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir. Türbe ilk olarak Bektaş Efendi'nin vefatından hemen sonra 1603 yılında sekizgen planlı ve konik külahlı bir kümbet şeklinde inşa edilmiş, daha sonra 5 Ekim 1906 tarihinde onarılarak önüne dikdörtgen planlı beşik çatılı bir ön bölüm eklenmiştir. Yapının içerisi ise bu onarımdan bir yıl sonra 19 Eylül 1907 tarihinde Batılılaşma dönemi etkileri taşıyan Barok karakterli kalem işleri ile bezenmiştir. Hem aynı yıl hem de bundan iki yıl sonra, 1909 yılında bu kalem işi süslemelere çeşitli hat eserleri de eklenmiştir. Yapı son olarak 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hacıbektaş Anıtlar Derneği tarafından onarılmıştır. Kesme taş malzeme ile inşa olunan türbe, sonradan eklenen dikdörtgen planlı beşik çatılı ön bölüm ve kare kaide üzerinde sekizgen planlı konik külahlı kümbet olmak üzere doğu-batı aksı boyunca uzanan iki bölümden oluşmaktadır. Bu hali ile yapının inşasında aynı ilçedeki 1519 tarihli Balım Sultan Türbesi'nin örnek alındığını düşünmekteyiz. Yapısal nitelikleri itibarıyla Osmanlı özelliği göstermeyen yapının daha çok Selçuklu ve diğer beylikler döneminin, özellikle de Dulkadirli Beyliği'nin etkilerini devam ettirdiği görülmektedir. Bugün Hacı Bektaş Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı olan türbe, bölgesinde yer alan kendinden önceki türbelerin yapısal özelliklerini devam ettirmesi ve sahip olduğu mimari ve süsleme özellikleri ile Türk türbe mimarisi içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Nevşehir, Hacıbektaş, Hacı Bektaş Veli, Bektaşilik, Bektaş Efendi, Türbe.

BEKTAŞ EFENDİ TOMB**ABSTRACT**

In this study, the Tomb in the district of Hacıbektaş in Nevşehir province and where Bektaş Efendi, who died at the beginning of the 17th century and was a descendant of Hacı Bektaş, was buried, was introduced. Previously, several publications related the Hacı Bektaş Veli Complex and the surrounding buildings were made. In these publications, although brief information is given about the Bektaş Efendi Tomb, the structure was not examined separately. Therefore, with this study, it was aimed to contribute to the literature and to reveal the importance of the structure in Turkish tomb architecture. For this purpose, the structure was examined by taking into account its architectural and adornment features after scanning the sources and archives related to the subject. The Tomb was first built in the form of an octagonal-planned with a conical cone dome in 1603, just after Bektaş Efendi's death, then it was repaired on October 5, 1906, and one rectangular-planned gable-roofed front section was added to the front. One year after this repair, on 19 September 1907, the inside of the building was adorned with Baroque-characteristic hand-drawings having Westernization era effects. Both in the same year and two years later, in 1909, several calligraphy works were added to these hand-drawn adornments. The building finally was repaired by the General Directorate for Foundations and the Hacıbektaş Monuments Association in 1975. The Tomb built with cut stone material consists of two parts extending along the east-west axis, as the rectangular-planned front section with a gable-roof and the dome with an octagonal-planned conical cone on a square base. Considering this situation, we think that the Balım Sultan Tomb of 1519 in the same district was taken as an example in the construction of

the structure. It is seen that the structure, which does not show Ottoman characteristics in terms of its structural feature, mostly continued the effects of the Seljuk and other principalities period, especially the Dulkadirli Principality. The Tomb, which is affiliated to the Hacı Bektaş Museum Directorate today, has an important place in the Turkish tomb architecture with the maintenance of the structural features of the tombs in its region and its architectural and adornment features.

Keywords: Nevşehir, Hacıbektaş, Hacı Bektaş Veli, Bektashism, Bektaş Efendi, Tomb.

1. GİRİŞ

Horasan erenlerinden Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya geldiği zaman eski adı Sulucakarahöyük olan bugünkü Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesine yerleşmiş ve burada Bektaşiliğin temelini atmıştır (Ocak, 1996: 455-458). Kendisinden sonra onun öğretilerinin devam ettirilmesiyle Bektaşiliğin merkezi konumuna gelen Hacıbektaş ilçesinde zaman içerisinde birçok yapıdan meydana gelen Hacı Bektaş Veli Külliyesi oluşmuştur (Tanman, 1996: 459-471). Külliye ile birlikte etrafında daha sonra Bektaşilikle ilgili başka yapılarda teşekkül etmiştir (Bayrakal, 2010: 281-310). Bu yapılardan biri de bugün Hacı Bektaş Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı bir ziyaret yeri olan Bektaş Efendi Türbesi'dir.

Bektaş Efendi'nin kimliğine dair bilgiler oldukça kısıtlı olmakla birlikte hakkında çeşitli rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlerden ilkinde; türbenin inşa edildiği 1600'lü yıllarda Bektaş Efendi'nin İstanbul'da iken Bektaşî tarikatı içerisinde bir anlaşmazlıktan dolayı başının kesildiği ve kesik başı ile birlikte Hacı Bektaş Veli Dergâhına geldiği, daha sonra da burada ona bir türbe yapıldığı belirtilmektedir (Gürses, 1964: 94-95). İkinci bir rivayete göre yiyeceğini Çelebiler'den alan ve dergâha muhalif olan evliyalarından bir Alevi dedesidir (Noyan, 1964: 87) (Koşay, 1926: 381). Üçüncü rivayette ise Hacı Bektaş Veli'nin müritlerinden olduğu, bir savaşta başının gövdesinden ayrıldığı fakat ölmediği, bu savaşın sonunda kazanıldığı, savaş sonunda başı koltuğunun altında dönerek burada öldüğü, o nedenle buraya türbe yapıldığı ve adına da Kesikbaş Türbesi denildiği ileri sürülmüştür (Yavuzer, 2010: 159). Hakkındaki tüm bu rivayetlerin dışında bugün kümbetin kapısı üzerinde yer alan kitabeden Bektaş Efendi'nin Hacı Bektaş Veli'nin soyundan Mahmut'un evlatlarından olduğu ve Şeyh Bektaş olarak anıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivlerinden edinilen Hicri 24 Rebîul'evvel 982 / Miladi 14 Temmuz 1575 tarihli belgede de Bektaş Efendi'nin ismi Hacı Bektaş Veli mezarındaki bir Şeyh olarak geçmektedir⁶⁸.

Bu çalışmada, daha önce bazı yayınlarda hakkında kısa bilgiler verilen ancak tek başına ele alınmayan ve detaylı bir şekilde incelenmeyen Bektaş Efendi Türbesi mimari ve süsleme özellikleri ile ele alınarak Türk türbe mimarisindeki yerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda yapı; ilgili kaynak ve arşiv taraması yapıldıktan sonra, öncelikle yerinde incelenerek, fotoğraf ve çizimlerle⁶⁹ belgelenmiştir. Elde edilen veriler neticesinde yapı, önce sistematik bir şekilde tanıtılmış, daha sonra benzer dönem yapılarıyla karşılaştırılarak Türk türbe mimarisindeki yeri ortaya konmuştur.

2. YERİ VE İNŞA TARİHİ

Nevşehir ili, Hacıbektaş ilçesi, Bala mahallesi, Bektaş Efendi sokakta (10 ada, 3 parselde) yer almaktadır. Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait yapı, Kayseri Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 08.02.1991 tarih ve 949 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Fotoğraf 1).

Yapının ilk inşa tarihini türbenin ön mekânının gerisindeki sekizgen planlı kümbetin kapısı üzerinde yer alan kitabe vermektedir. Kitabe metni şu şekildedir;

“Binâ-i hâzâ eş-Şeyh Merhûm Bektâş bin Mahmûd an evlâd-ı el-Hacı Bektâş el-Horasânî İsneyn aşr ve elf” (Hacı Bektaş-ı Veli soyundan Mahmut evlatlarından Şeyh Bektaş'a ait bu bina

⁶⁸ Bkz. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Başkanlığı Belge numarası: A. {DVNSMHM.d.00025.

⁶⁹ Bu çalışmada kullanılan yapıya ait tüm çizimler Akyılmaz Proje Mim. İnş. San. Ve Tic. Ltd. Şti.'nin “Bektaş Efendi Türbesi Projesi”nden alınmıştır.

1012 (1603) yılında inşa edilmiştir) (Noyan, 1964: 87; Tuncer, 1992:144; Gürses, 1964: 94; Taşdelen ve Sümer, 1976: 70; Bayrakal, 2010: 303) (Fotoğraf 2).

Yapıya daha sonra eklendiği anlaşılan ön bölümün kapısı üzerindeki onarım kitabesi ise şu şekildedir;

“Hacı Bektaş Veli evlâdından Çelebi Cemâleddin Efendi tarafından tamiri fi 16 şaban sene 1324 – fi 22 Eylül sene 1322” (Hacı Bektaş Veli soyundan Çelebi Cemaleddin Efendi⁷⁰ tarafından 16 Şaban 1324 – 22 Eylül 1322 (5 Ekim 1906)’de tamir edilmiştir) (Noyan, 1964: 88; Taşdelen ve Sümer, 1976: 70; Bayrakal, 2010: 304) (Fotoğraf 3).

Her iki kitabeden anlaşıldığına göre; Türbe, Hicri 1012 (Miladi 1603) yılında inşa edilmiş, daha sonra Hicri 16 Şaban 1324 – Rumi 22 Eylül 1322 (Miladi 5 Ekim 1906) tarihindeki onarımlar sırasında önüne yeni bir bölüm eklenmiştir.

Türbenin bundan sonraki onarımlarına dair bilgileri ise yapı içerisindeki tarih ibareli hat eserleri vermektedir. Bu hat eserlerinden ilki sekizgen planlı ana bölümün içinde kapının hemen üzerinde yer alan sıva üstü yapılan sülüs hatlı kitabedir. Kitabe metni şu şekildedir;

“Amel-i Yuvan Kepekçioğlu Nevşehirî 6 Eylül 1323 (19 Eylül 1907)” (Nevşehirli Kepekçioğlu Yuvan tarafından Rumi 6 Eylül 1323 (Miladi 19 Eylül 1907)’te yapılmıştır) (Noyan, 1964: 87-88; Taşdelen ve Sümer, 1976: 70) (Fotoğraf 4).

Bu kitabeden yapının içerisindeki Batılılaşma dönemi etkileri taşıyan Barok karakterli kalem işlerinin Miladi 19 Eylül 1907 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Bundan sonra da yapının içerisindeki kalem işi süslemelere tarihli ve tarihsiz çeşitli hat eserleri eklenmiştir. Sıva üstü yapılan bu hatlardan tarihli olanlar şunlardır;

Sekizgen kenarların dördü üzerinde akant yapraklarıyla oluşturulan beyzi şemse motifleri içerisinde yer alan dairesel madalyonların ortasındaki “Allah, Muhammed, Ali-Fatıma ve Hasan-Hüseyin” lafızlarından “Hasan-Hüseyin” lafzının hemen altına düşülen Rumi 1323 (Miladi 1907) tarihine bakıldığında, bu hatların yukarıda bahsedilen Barok karakterli kalem işleri ile birlikte yapılmış olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf 5).

Bunun dışında güneydeki pencere üzerinde yer alan siyah kontur çizgileriyle kuşatılmış kahverengi zemin üzerine beyaz renkle yazılmış sülüs hatlı Kelime-i Tevhid’in alt köşesine iliştirilen 1325 tarihi dikkat çekicidir (Fotoğraf 6). Bu hatla aynı özellikte batıdaki pencerenin üzerinde de tarihsiz olarak “Yâ Hafız” hattı işlenmiştir. Her ikisinin de aynı zamanda Rumi 1325 (Miladi 1909) yılında yapıldığı anlaşılmaktadır.

Yapının bilinen son onarımı ise Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hacıbektaş Anıtlar Derneği tarafından 1975 yılında gerçekleştirilmiştir (Taşdelen ve Sümer, 1976: 70-71).

Türbenin dışında ön tarafta bir de mezar bulunmaktadır (Fotoğraf 7). Çerçevesiz mezar olarak yapılan ancak orta kısmı kapakla kapatılan mezarın ayakucu şahidesi sivri tepelikli ve başucu şahidesi ise Hüseyini Taç şeklinde başlıklı, boynu teslim taşlı olup, yatay satırların kartuşlarla birbirinden ayrıldığı kitabesi Ta’lik hatlıdır.

Taşın kitabesi şöyledir;

“Hazret Bektaş Efendi Türbesi’nde bir zaman eyledim hizmet, budur ancak bana ahirette za..., sağlığımda kabrimi kurbinde tertip eyledim. Terki can etsem dahi ayrılmayı etmem murat. Okuyanlar lütfle desin mezarım taşını ede yarap sen bu derviş Salih rahmetle şâd.... Sene...”⁷¹.

Kitabeden bu mezar taşının Bektaş Efendi Türbesi’nin hizmetkârı olan Salih isimli bir dervişe ait olduğu anlaşılmakla birlikte tarihi bilinmemektedir.

⁷⁰ Hacı Bektaş Veli soyundan gelen Çelebi Cemaleddin Efendi, Millî Mücadeleye destek veren Anadolu’daki Alevi ve Bektaşilerin manevi lideri olup, 23 Nisan 1920’de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Kırşehir mebusu olarak yer almış ve ilk Meclis’in ikinci başkan vekili olmuştur. Bkz. Hasan Demirtaş, 2020: XIX.

⁷¹ Mezar taşı kitabesi okunamayacak kadar yıpranmıştır. Bu sebeple Remzi Gürses’in kaleme aldığı eserinde okuduğu metin burada kullanılmıştır. Bkz. Gürses, 1964: 94.

3. MİMARİ VE SÜSLEME ÖZELLİKLERİ

Bektaş Efendi Türbesi, Hacı Bektaş Veli Külliyesi'nin yaklaşık 150 m kadar güneybatısında bir bahçe içerisinde yer almaktadır. Bugün bahçe duvarlarının tamamına yakını yıkılmış durumdadır. Türbenin önünde, Hüseyini Taçlı başucu şahidesine sahip "Derviş Salih" in mezarı bulunur (Fotoğraf 1).

Kesme taş malzemeden inşa olunan, yaklaşık 70 m²lik bir alana oturan türbe, sonradan eklenen dikdörtgen planlı beşik çatılı ön bölüm ve kare kaide üzerinde sekizgen planlı konik külahlı kümbet olmak üzere doğu-batı aksı boyunca uzanan iki bölümden oluşmaktadır (Şekil 1, 2, 3).

Yapının sonradan eklenen ön bölümünün kuzey cephesi düz bırakılmakla birlikte 1 m kadar içeri çekilerek 60 cm kadar dışa taşırılmıştır (Fotoğraf 8). Güney cephe tamamen düz bırakılmıştır (Fotoğraf 9). Her iki cepheyi üstte beşik çatının oluşturduğu silme sınırlandırmıştır. Ön bölüm batıda türbenin ana bölümü olan sekizgen planlı kümbetin kare kaidesi üzerine oturtulmuş ve kümbete saplanmış biçimde olup iki bölümün birleştiği yerde dilatasyon izleri açıkça görülebilmektedir.

Bu bölümün giriş yönü olan doğu cephesinin merkezinde kapı yer alır (Fotoğraf 10). Kapı üç yönden yarım daire kemerli yüzeysel sıralı nişlerle bezeli silmelerle kuşatılmıştır. Silmenin altında yine merkezde düz bir kilit taşı olmak üzere yarım daire kemerli yüzeysel sıralı nişlere sahip taşlardan sivri kemerli bir niş oluşturulmuştur. Sivri kemerli niş içerisinde hafif basık kemerli asıl kapı ve üzerindeki tamir kitabesi yer alır. Bu haliyle dikdörtgen planlı ön bölümün kapısı doğu cepheden biraz içeriye alınmış durumdadır. Cepheyi üstte kırma çatının oluşturduğu düz silme sınırlamaktadır.

Türbenin ana bölümünü oluşturan sekizgen planlı kümbetin oturduğu kare kaidenin tablası pahlı olup kaideyi çepeçevre dolandır. Tabladan yaklaşık 3 m kadar yukarıda iç bükey bir kuşak sekizgen gövdeyi çepeçevre dolanmaktadır. Sekizgen gövdenin külahla birleştiği yerde yine aynı şekilde iç bükey bir kuşak yer almaktadır. Gövdeye oturan külah düz bırakılmış olup, Barok tarzda profilli kaide üzerinde iki yanda açık ağızlı ejder figürü ile ortada yukarıya doğru uzanan üç kollu alemle sonlanmaktadır (Fotoğraf 11).

Kümbetin güney ve batı cephesinde birer pencere yer alır. Güney cephedeki pencere iç bükey profilli bir silme ile yukarıda ve iki yanda olmak üzere üç yönden kuşatılmıştır. Bu silmenin bir taş sırası yukarısında ortada taşın içerisi oyularak üç dilimli kemerli çok hafif bir girinti oluşturulmuştur. Silmenin içerisinde ise altta mermerden düz lento ve sövelere sahip düşey dikdörtgen pencere ve üzerinde iki taşın ortasında kaş kemerli hafif bir girinti bulunmaktadır. Batı cephede yer alan pencere güney cephedeki gibi bir silme içerisine alınmamıştır. Pencere yine mermerden düz lento ve sövelere sahip düşey dikdörtgen biçimli olup üzerinde sivri kemerli bir niş onun üzerinde de güney penceredekinin benzeri olan taşın içerisi oyularak oluşturulan üç dilimli kemerli çok hafif bir girinti bulunmaktadır (Fotoğraf 12, 13).

Hafif basık kemerli kapıdan giriş sağlanan ön bölüm dikdörtgen planlı olup içeriden basık çapraz tonozla örtülmüştür. Kapı içeride düşey dikdörtgen bir niş içerisine alınarak mekândan içeriye doğru çekilmiştir. Niş üç yönden kıvrık dallı yapraklarla oluşturulan bordürlerle kuşatılmıştır. Bordürün üstü içerisi "C" ve "S" kıvrımlı akant yaprakları ile oluşturulan barok tarzda taç ile tamamlanmıştır (Fotoğraf 14).

Yapının içerisinde yerden 50 cm yüksekliğe kadar mermer taklidi panolar çepeçevre dolandır. Bu bölümün kuzey duvarı üzerinde; yerden 50 cm yukarıda beşik tonozlu büyükçe bir niş, güney duvarı üzerinde ise yine yerden 50 cm yukarıda yan yana düşey dikdörtgen biçimli iki niş ve bunların arasında basık kemerli yatay dikdörtgen biçimli küçük bir niş ile üzerinde sivri kemerli iki niş daha bulunmaktadır. Nişlerin etrafı, büyük nişin tonozunun kenarları ve içerisi kıvrık dallı yapraklarla oluşturulan bordürlerle kuşatılmıştır. Büyük nişin tonozu ve duvarı üzerindeki bu bitkisel bordürlerin arası barok tarzda içerisi "C" ve "S" kıvrımlı akant yaprakları ile oluşturulan şemse motifleri ile bezenmiştir (Fotoğraf 15, 16).

Aynı zamanda bu bölümün cepheleri üstte yine kıvrık dallı yapraklarla oluşturulan bordürlerle kuşatılmıştır. Ön bölümü örten basık çapraz tonozun yapının gövdesi ile birleştiği kenarları ardı sıra yerleştirilen çiçek motiflerinin oluşturduğu ince bordürlerle bezenmiştir. Bu bölümde yer alan kümbetin iç bükey profilli kapısının etrafı üç yönden rumi ve palmet taklitlerinin oluşturduğu bordürle çevrelenmiştir. Bordürün üstü barok tarzda içerisi "C" ve "S" kıvrımlı akant

yaprakları ile oluşturulan taç ile tamamlanmıştır. Yıldız tonozun merkezi barok tarzda “C” ve “S” kıvrımlı akant yaprakları ile oluşturulan sekiz kollu yıldızla doldurulmuştur. Sekiz kollu yıldızın ortasında ise bitkisel süslemeli bordüre sahip dairesel bir madalyon yer almaktadır. Madalyonun merkezine üçgenlerin oluşturduğu kare içerisine dört kollu bir yıldız yerleştirilmiştir (Fotoğraf 17).

Kümbetin giriş kapısı yine ön bölümün kapısı ile aynı aks üzerinde doğu cephede yer almaktadır. İç bükey profilli bir silme ile yukarıda ve iki yanda olmak üzere üç yönden kuşatılan kapı cepheden biraz içeriye alınmış olup hafif basık kemerlidir. Silmenin üzerinde ise kitabe yer alır (Fotoğraf 18).

Hafif basık kemerli kapıdan giriş sağlanan bu bölüm yaklaşık olarak kare planlı olup 2 m yukarıda dört köşedeki hafif basık yarım daire kemerli tromplarla sekizgene dönüşmüş ve üzeri kubbe ile örtülmüştür. Bu alanın ortasında 2x0,90 m ölçülerinde Bektaş Efendi'nin ahşap sandukası bulunur. Sanduka, üzerinde ayetlerin yer aldığı yeşil bir örtüyle örtülmüştür (Fotoğraf 19, 20, 21).

Kapı içeride düşey dikdörtgen bir niş içerisine alınarak mekândan içeriye doğru çekilmiştir. Nişi üç yönden mermer taklidi panolar kuşatmıştır. Kapının üzerindeki pano içerisinde altta kaş kemerli bir niş, üstte ise kalem işlerinin yapıldığı tarihini veren sıva üstü sülüs hatlı kitabe bulunmaktadır.

Kapının iki yanında birer küçük niş yer alır. Bunlardan kuzeydeki üç dilimli kemerli, güneydeki ise kaş kemerlidir.

Kümbetin güney ve batıda bulunan pencereleri düşey dikdörtgen nişler içerisine alınmış olup dıştan içe doğru daralan mazgal pencere şeklindedir. Kuzeyde ise pencere yerine yarım daire kemerli bir niş bulunmaktadır. Pencereler ve nişin kemerlerinin iç kenarları rumi- palmet taklidi bordürlerle bezenmiştir. Güneydeki pencerenin üzerinde “Lâ İlâhe İllallah Muhammedün Resûlullah – fi 1325”, batıdaki pencerenin üzerinde “Yâ Hafız”, kuzeydeki niş içerisinde ise “İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî yâ niyâzî yâ rabbî (Yâ ilâhî, maksadım sensin ve amacım senin rızanı kazanmak)” yazısı sülüs hatla yazılmıştır (Fotoğraf 22).

İçeride duvarların yüzeyleri tromplara kadar mermer taklidi panolarla bezenmiştir. Kırmızı, sarı, siyah, beyaz ve gri renklerin kullanıldığı bu panolar altta yatay üste ise dikey çerçeveler şeklinde düzenlenmiştir. Trompların iç yüzeyi ise mavi zemin üzerine sarı renkli yıldızlarla bezenmiştir.

Tromplarla birlikte sekizgene dönüşen yapının duvarlarının kubbeye kadar olan yüzeylerinin her bir kenarı bitkisel süslemeli bordürlerle çerçeve içerisine alınmıştır. Sekizgen kenarların dördü üzerinde akant yapraklarıyla oluşturulan beyzi şemse motifleri içerisinde yer alan dairesel madalyonların ortasındaki “Allah (Celle Celalûhu), Muhammed (Aleyhisselâm), Ali (Radiyahâhu Anh)-Fâtıma (tü'z-Zehra Radiyallâhu Anha) ve Hasan (Radiyahâhu Anh)-Hüseyin (Radiyahâhu Anh) fi 1323” lafızları yer alır. Diğer dördünde ise sadece akant yapraklarıyla oluşturulan beyzi şemse motifleri bulunur (Fotoğraf 23).

Kubbe kasnağı rumi-palmet taklidi bordürle bezenmiş, kubbe merkezindeki kırmızı renkli daireden çıkan düz çizgilerle sekiz eşit parçaya bölünmüştür (Fotoğraf 24). Kubbe merkezindeki daire içerisi ve her bir parça bitkisel süslemeli bordürlerle kuşatılmış olup, içlerinde yine akant yapraklarıyla oluşturulan motifler yer almaktadır. Bunların dışında yapının duvarlarında kubbe kasnağına sapanan sonradan eklendiği anlaşılan iki ahşap hatıl bulunur. Hem 1975 yılındaki Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Hacıbektaş Anıtlar Derneği tarafından yapılan onarımlar sırasında hem de 1964 yılında yayınlanan Remzi Gürses'in “Hacıbektaş Rehberi” isimli eserinde belirtilen bu hatılların çok daha önce belki de ön bölüm yapıldığı zaman yapılan onarımlarda kullanılmak üzere kurulan iskelenin parçaları olduğu düşünülmektedir (Bkz. Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi; Gürses, 1964: 96).

4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Neveşehir ili, Hacıbektaş ilçesi, Bala mahallesi, Bektaş Efendi sokakta yer alan türbe, Hacı Bektaş Veli'nin soyundan gelen ve 17. yüzyılın başında hayatını kaybeden Bektaş Efendi'nin medfün olduğu yerdir.

Genel itibariyle doğu-batı aksı boyunca uzanan türbe sonradan eklenen dikdörtgen planlı beşik çatılı ön bölüm ve kare kaide üzerinde sekizgen planlı konik külahlı Kümbet olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bu haliyle yine aynı çevrede yer alan 1338 tarihli Hacı Bektaş Veli Türbesi ve 1519 tarihli Balım Sultan Türbesi ile plan itibariyle yapısal olarak benzerlikler göstermektedir⁷². Her üç yapıda ilk olarak sekizgen gövdeli ve konik çatılı birer yapı iken işlevsel ihtiyaçlar dikkate alınarak genişletilmiştir. Bu genişletilme Hacı Bektaş Veli Türbesi'nde yapıyı tamamen kuşatan yapılar olurken, Balım Sultan ve Bektaş Efendi türbelerinde sonradan eklenen ön bölümlerle sınırlı kalmıştır. Bu nedenle Bektaş Efendi Türbesi'nin yapılışında daha çok Balım Sultan Türbesi'nin örnek alındığı söylenebilir.

Bektaş Efendi Türbesi'nde kapalı tek bir ön bölüm bulunurken Balım Sultan Türbesi'nde birincisi kapalı ikicisi dışa açık iki ön bölüm bulunur. Balım Sultan Türbesi'nin kümbet bölümü tıpkı Bektaş Efendi Türbesi'nin kümbet bölümü gibi kare bir kaide üzerinde sekizgen gövdelidir. Her iki yapıda içeride kare planlı olup yukarıya doğru Balım Sultan Türbesi'nde Türk üçgenleriyle, Bektaş Efendi Türbesi'nde ise tromplarla gövde sekizgene dönüştürülmüş üzeri içten kubbe dıştan külah ile örtülmüştür. Bektaş Efendi Türbesi'nde sadece altta pencere bulunurken Balım Sultan Türbesi'nde altta ve sadece güney cephesinde üste bir pencere bulunur. Her iki yapının detaylarında farklılıklar olmakla birlikte yapısal olarak biçimlenişlerinin birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Özellikle kare bir kaide üzerinde sekizgen gövdeye ve ön bölümlere sahip olmaları yapıların en çok dikkat çeken özellikleri olmuştur (Şekil 4).

Orhan Cezmi Tuncer "Anadolu Kümbetleri" isimli eserinde; dış cephe düzenlemeleri itibariyle Balım Sultan Türbesi'nin Karamanlı etkisinde, Bektaş Efendi Türbesi'nin ise Dulkadirli etkisinde olduğunu, her iki yapının da 14. yüzyılın ikinci çeyreğinde yapılan Kayseri Ali Cafer Kümbeti'nin⁷³ daha sade ve küçük ölçekli bir benzeri olduğunu iddia etmiştir (Şekil 5). Yine, kare kaide ya da oturtmalık kullanımının İlhanlı ve Eratna Beyliği eserlerinde görüldüğünü, yapıların genel itibariyle Osmanlı özelliği taşımadığını ve Selçuklu tarzında olduğunu belirtmiştir (Bkz. Tuncer, 1992: 144). Orhan Cezmi Tuncer'in bu tespitleri oldukça yerindedir. Bununla birlikte Bektaş Efendi Türbesi'nin kitabelerinden ilk inşası ve onarımının Osmanlı döneminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak yapının yukarıda sayılan tüm yapısal özellikleri dikkate alındığında Selçuklu ve diğer beylikler döneminin özellikle de Dulkadirli Beyliği'nin etkilerini devam ettirdiği söylenebilir.

Yapıda ağırlıklı olarak tüften kesme taş malzeme kullanılmakla birlikte beyaz ve bazalt kesme taş ile kitabe, kapı ve pencerelerde az da olsa mermer malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Türbenin onarımı sırasında eklenen ön bölümünün malzemesi ile kümbetin malzemesi arasında renk ve doku farklılıkları bulunmaktadır. Bazalt taşı da yine bu ek bölümde kullanılmıştır. Aynı zamanda ön bölümün kümbetle birleştiği kısımlarında dilatasyon izleri bulunmaktadır. Onarım kitabesiyle de ortaya konan bu durumun yapı üzerindeki izlerle de desteklenmesi ve örnek alındığını düşündüğümüz Balım Sultan Türbesi'nde de ön bölümün eklenti olması, bu bölümün sonradan eklendiği konusunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamıştır.-

Mimari anlamda yeri belirlenen yapının içerisi tamamen Batılılaşma dönemi etkili Barok karakterli mermer taklidi panolar, akant yapraklarıyla oluşturulan taç ve şemse motifleri ile dairesel madalyonlar ve kartuşlar içerisindeki hat yazılarıyla bezenmiştir (Fotoğraf 25). Yapının bu süslemelerinin ilk inşasına ait olmadığı, yine kümbetin içeride kapısının üzerinde yer alan sıva üzeri sülüs hatlı kitabeden anlaşılmaktadır. Kitabeye göre türbenin içerisi süsleyen bezemeler Nevşehirli Kepekçioğlu Yuvar tarafından Rumi 6 Eylül 1323 (Miladi 19 Eylül 1907) yapılmıştır. Bu da ön bölümün inşasından bir yıl sonraya denk gelmektedir. Yapı içerisindeki süslemeler arasında mermer taklidi panolar ile akant yapraklarıyla oluşturulan taç ve şemse motifleri, yine Hacı Bektaş ilçesinde yer alan Kadıncık Ana Evi'nin 1896 tarihinde yapıldığını düşündüğümüz "Cem Odası"nın süslemelerini akla getirmektedir (Bkz. Acioğlu, 2020: 306) (Fotoğraf 26). Burada tıpkı Bektaş Efendi Türbesi'nin duvarlarını süsleyen mermer taklidi panoların ve yine neredeyse aynı elden çıkmış olabileceğini düşündüren akant yapraklarıyla oluşturulan taç ve şemse motiflerinin kullanıldığı

⁷² Hacı Bektaş Veli Türbesi ve Balım Sultan Türbesi için bkz. Tuncer, 1992: 126-129, 136-140.

⁷³ Kayseri Ali Cafer Kümbeti hakkında detaylı bilgi için bkz. Cirtil, 2015: 98-99 / Eyice, 1989: 384-385.

görülmektedir. Arada yaklaşık 11 yıl gibi bir zaman farkı olması ile birlikte bu taç ve şemse motifleri ya burada görülmüş ve taklit edilmiş ya da aynı usta tarafından yapılmış olmalıdır. Bu durumun Batılılaşma etkilerinin yoğun bir şekilde yaşandığı 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında gerçekleşmiş olması doğaldır.

5. SONUÇ

Bektaş Efendi Türbesi, ilk olarak Hicri 1012 (Miladi 1603) yılında inşa edilmiş, Çelebi Cemaleddin Efendi tarafından Hicri 16 Şaban 1324 – Rumi 22 Eylül 1322 (Miladi 5 Ekim 1906) yılında ise onarılarak önüne bir bölüm eklenmiştir. Daha sonra yapının içerisi Nevşehirli Kepekçioğlu Yuvar tarafından Rumi 6 Eylül 1323 (Miladi 19 Eylül 1907) yılında Barok karakterli kalem işleri ile bezenmiştir. Bu bezemelerin dışında Rumi 1323 (Miladi 1907) ve Rumi 1325 (Miladi 1909) tarihinde çeşitli hat yazıları eklenmiştir.

Sonradan eklenen ön bölüm ve Kümbet olmak üzere iki bölümden oluşan türbenin mimari özellikleriyle Balım Sultan Türbesi ve Kayseri Ali Cafer Kümbeti ile yapısal olarak benzeştiği, genel itibarıyla Osmanlı özelliğinden ziyade Selçuklu ve diğer beylikler döneminin özellikle de Dulkadirli Beyliği'nin etkilerini devam ettirdiği görülmektedir.

Ağırlıklı olarak kesme taş malzeme kullanılan yapının ön bölümünün kümbetle birleştiği kısımlarında dilatasyon izleri bulunmaktadır. Onarım kitabesiyle de ortaya konan bu durum yapıya bir dönem müdahalesinin sonucudur. Yine bu yapısal müdahaleden sonra yapı içerisinde süslemelere de bir müdahalede bulunularak Barok karakterli süslemeler eklenmiştir. Bu nedenle yapının ilk dönem süslemelerine dair bir veri bulunmamaktadır.

Sonuç olarak, Hacı Bektaş Veli Külliyesi dışında yer alan Hacı Bektaş Müzesi Müdürlüğü'ne bağlı bir ziyaret yeri olan Bektaş Efendi Türbesi'nin Türk türbe mimarisi içerisinde bölgeye özgü malzemesi ile Selçuklu ve diğer beylikler döneminin etkilerini barındıran bir 17. Yüzyıl Osmanlı türbesi olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Acıoğlu, Y. (2020). Hacıbektaş'ta Bir Ziyaret Yeri: Kadıncık Ana Evi, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 27(95), 301-322.

Bayrakal, S. (2010). Nevşehir'in Hacı Bektaş İlçesindeki Bektaş Kültürüyle İlişkili Türk Eserleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 17(55), 281-310.

Cirtil, S. (2015). Ali Cafer Kümbeti, *Kayseri Ansiklopedisi* C.1, Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 98-99.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Başkanlığı Belge numarası: A. {DVNSMHM.d.00025.

Demirtaş, H. (2020). *Hacı Bektaş Veli Dergâhı Ziyaretçi Defteri (1921-1925)*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Eyice, S. (1989). Ali Câfer Kümbeti, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Yayınları, 384-385.

Gürses, R. (1964). *Hacıbektaş Rehberi*, Ankara: Sanat Matbaası.

Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi

Koşay, H. Z. (1926). Hacı Bektaş Tekkesi, *Türkiyat Mecmuası*, C.II, İstanbul: Matbaa-i Amire, 365-391.

Noyan, B. (1964). *Hacıbektaş'ta Pirevi ve Diğer Ziyaret Yerleri*, İzmir: Ticaret Matbaası.

Ocak, A. Y. (1996). Hacı Bektâş-ı Veli, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Yayınları, 455-458.

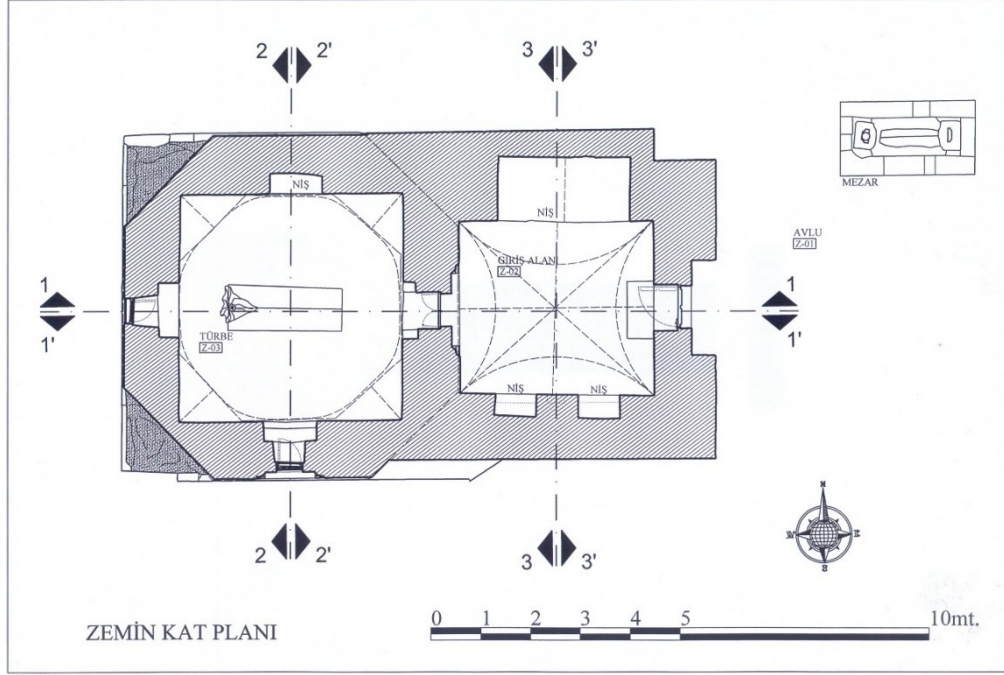
Tanman, M. B. (1996). Hacı Bektâş-ı Veli Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, İstanbul: Türkiye Diyanet Yayınları, 459-471.

Taşdelen, A. ve Sümer, A. (1976). *Hacı Bektaş Müzesi Rehberi*, Ankara: Hacı Bektaş Anıtlar Derneği Yayını.

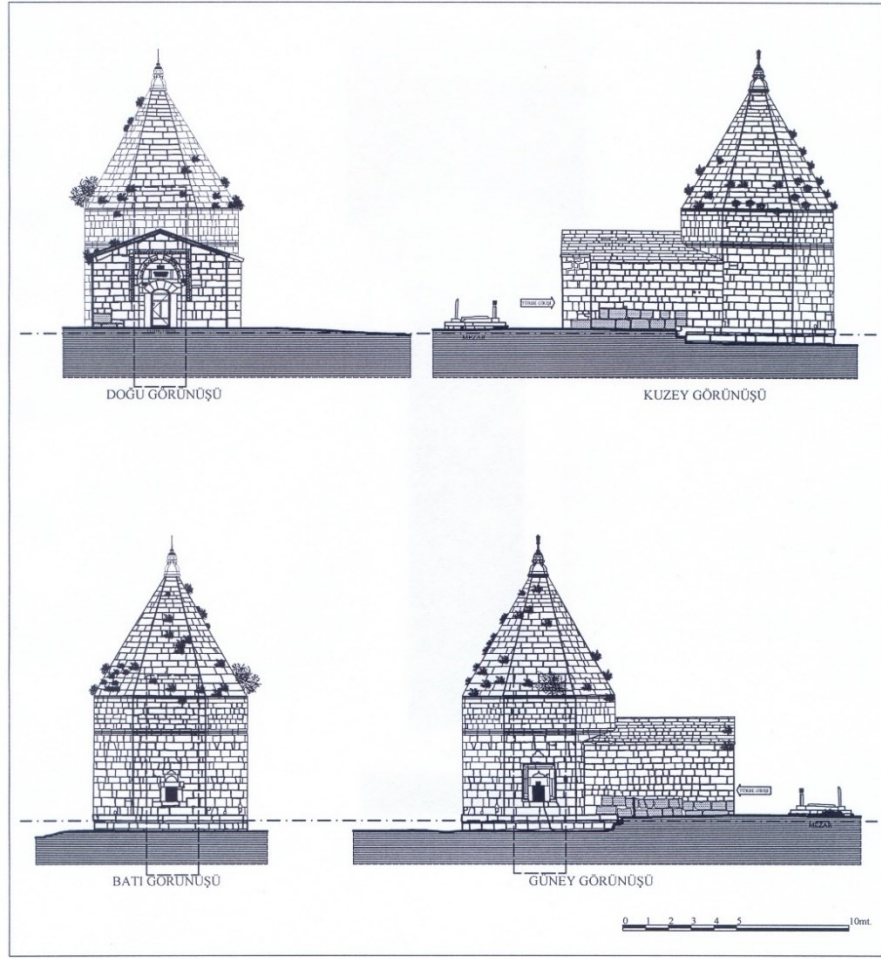
Tuncer, O. C. (1992). *Anadolu Kümbetleri (Beylikler ve Osmanlı Dönemi)*, C.3, Ankara.

Yavuzer, H. (2010). Hacı Bektaş'ta Ziyaret Yerleri ve Atfedilen Anlamlar, *Doğumunun 800. Yılında Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (Nevşehir, 17-18 Ağustos 2009)* kitabı içinde (s.143-168), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.

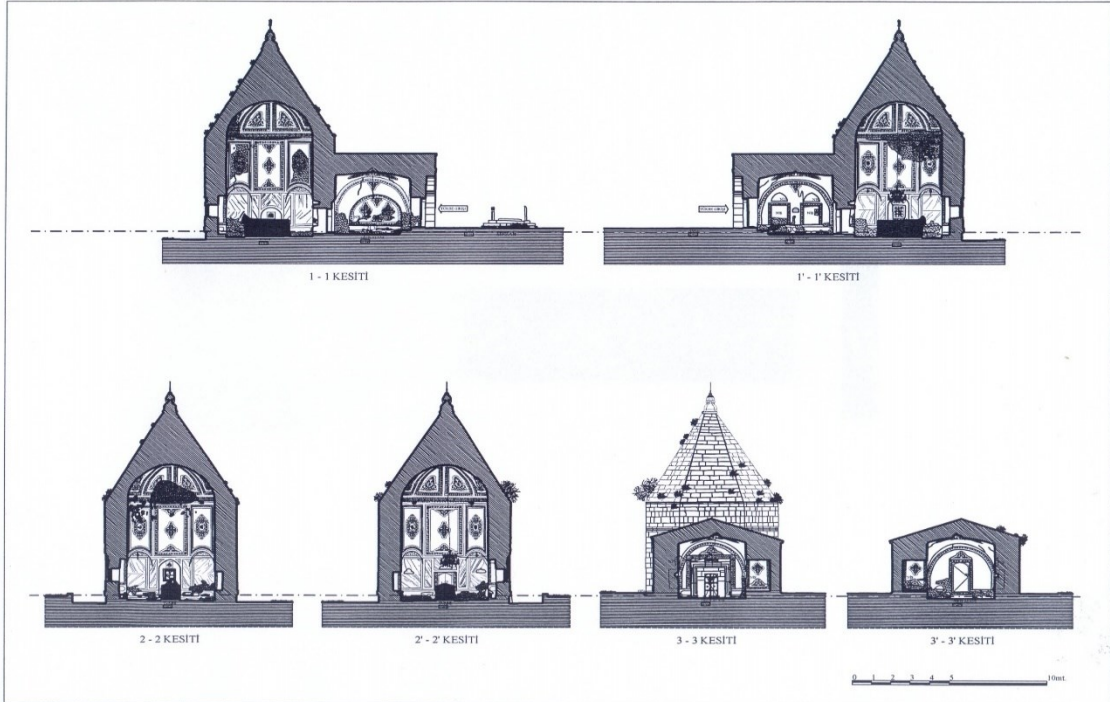
EK 1. Şekiller

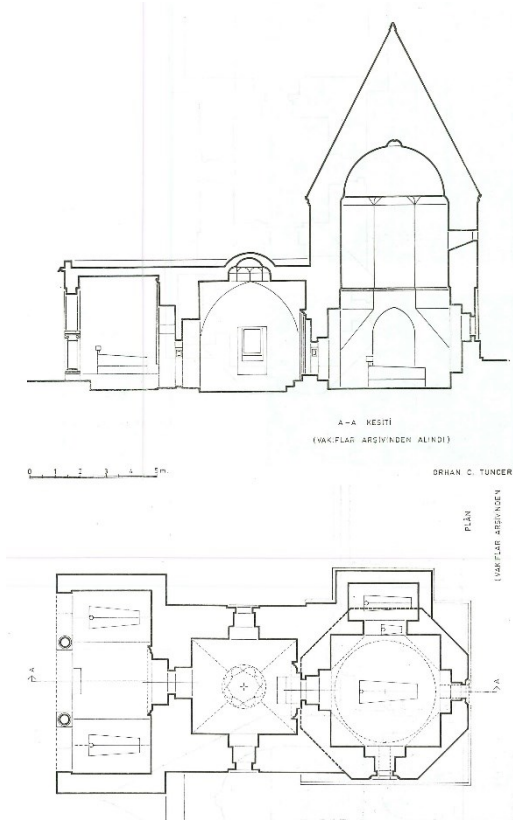
Şekil 1. Bektaş Efendi Türbesi planı.

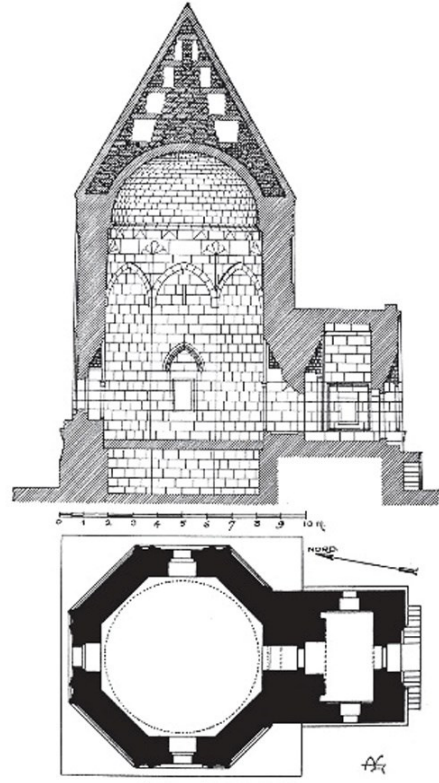
Şekil 2. Cephe görünüşleri.

Şekil 3. Kesit görünüşleri.

Şekil 4. Balım Sultan Türbesi plan ve kesit.
(O. C. Tuncer'den)

Şekil 5. Kayseri Ali Cafer Kümbeti plan ve kesit.
(S. Cirtil'den)

EK 2. Fotoğraflar

Fotoğraf 1. Bektaş Efendi Türbesi.

Fotoğraf 2. Kumbet Kapısı üzerindeki inşa kitabesi.

Fotoğraf 3. Ön bölümün kapısı üzerindeki onarım kitabesi.

Fotoğraf 4. Kumbetin içeride kapısı üzerindeki kalem işlerinin tarihini veren kitabe.

Fotoğraf 5. Rumi 1323 (Miladi 1907) tarihli ‘‘Hasan-Hüseyin’’ lafzı.

Fotoğraf 6. Rumi 1325 (Miladi 1909) tarihli “Kelime-i Tevhid” yazılı hat.

Fotoğraf 7. Türbe önünde yer alan Derviş Salih’in mezarı.

Fotoğraf 8. Kuzey cephe.

Fotoğraf 9. Güney cephe.

Fotoğraf 10. Doğu cephe.

Fotoğraf 11. Kumbetin kûlahı üzerindeki alem.

Fotoğraf 12. Güney cephedeki pencere.

Fotoğraf 13. Batı cephedeki pencere.

Fotoğraf 14. Ön bölüm kapısı içeriden görünüşü.

Fotoğraf 15. Nişler, kalem işi süslemeler ve mermer taklidi panolar.

Fotoğraf 16. Büyük niş ve kalem işi süslemeler.

Fotoğraf 17. Yıldız tonuzun merkezindeki sekiz kollu yıldız.

Fotoğraf 18. Kumbetin giriş kapısı.

Fotoğraf 19. Kumbetin kapısı içerden görünüş. Fotoğraf 20. Kareden sekizgen gövdeye geçiş.

Fotoğraf 21. Sekizgen gövde ve örtü sistemi.

Fotoğraf 22. Sülüs hatlı yazılar.

Fotoğraf 23. Allah (Celle Celalûhu), Muhammed (Aleyhisselâm), Ali (Radiyahallâhu Anh)-Fâtima (tü'z-Zehra Radiyahallâhu Anha) ve Hasan (Radiyahallâhu Anh)-Hüseyin (Radiyahallâhu Anh) lafızları.

Fotoğraf 24. Kubbe.

Fotoğraf 25. Yapı içrisini süsleyen Batılılaşma dönemi etkili Barok karakterli süslemeler.

Fotoğraf 26. Kadıncık Ana Evi'nin Cem Odası'nın süslemeleri.
(Y. Acioğlu'ndan)

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it was aimed to determine the importance and place of the Bektaş Efendi Tomb in the Turkish tomb architecture by taking into account its architectural and adornment features, located Bektaş Efendi Street in the neighborhood of Bala in the district of Hacıbektaş in Nevşehir province, and about which brief information was given at some publications before but not handled alone and not examined in details.

Methodology

For this purpose, the structure was examined on-site primarily, and documented with photographs and drawings after scanning relevant sources and archives. As a result of the data obtained, the structure was first introduced systematically, and then it was tried to reveal its importance in Turkish tomb architecture by comparing it with the structures of the same period.

Findings

The Bektaş Efendi Tomb consists of two sections as the front section with rectangular-planned saddleback roof added later and the dome with an octagonal-planned conical cone on a square base. With this form, it shows structural similarities in terms of its plan with the Hacı Bektaş Veli Tomb dated 1338 and the Balım Sultan Tomb dated 1519, which are also located in the same environment. While each of the three structures was originally with an octagonal body and a conical roof, all were expanded by considering the functional needs. While these expansions were related to the structures completely surrounding the building in the Hacı Bektaş Veli Tomb, they were limited to the front sections added later in the Balım Sultan and the Bektaş Efendi Tombs. For this reason, it is seen that mostly the Balım Sultan Tomb was taken as an example in the construction of the Bektaş Efendi Tomb.

While there is only one closed front section in the Bektaş Efendi Tomb, there are two front sections, the first of which is closed and the second is opened to the outside in the Balım Sultan Tomb. The dome part of the Balım Sultan Tomb has an octagonal body on a square base, just like the dome part of the Bektaş Efendi Tomb. Both structures have a square plan inside, and the body is turned into octagon with Turkish triangles in the Balım Sultan Tomb, and with squinches in the Bektaş Efendi Tomb, and the body is covered with dome from interior and covered with cone from exterior. While there is only one window at the bottom at the Bektaş Efendi Tomb, there is one at the bottom and one at the top only on the south side in the Balım Sultan Tomb. Although there are differences in the details of both structures, it is seen that their structural formations are quite close to each other. Especially having the octagonal body and front sections on a square base are the most striking features of the structures. Considering all the structural features of the building, which was understood to have been built and repaired in the Ottoman period, it can be said that the effects of the Seljuk and other principalities period, especially the Dulkadirli Principality, continued.

Although tuff cut stone material was predominantly used in the structure, it is seen that white and basalt cut stone, and rarely marble material were also used in the inscriptions, doors and windows. There are color and texture differences between the material of the front section of the Tomb added during the repair and the material of the dome. At the same time, there are traces of dilatation at its parts where the front section meets the dome. Since this situation revealed with the repair inscription is supported by the traces on the structure, and there is an addition on the front section in the Balım Sultan Tomb, which we think was taken as an example, leaves no space for doubt that this section was added later.-

The interior of the building, whose location is determined in terms of architecture, is completely adorned with marble imitation panels with influential characteristics of Baroque of the Westernization period, crown and rosette motifs formed with acanthus leaves, circular medallions and calligraphies in the cartridges. The marble imitation panels and crown and rosette motifs formed with acanthus leaves among the adornments in the structure bring to mind the adornments of "Cem Odası" of the Kadıncık Ana Evi in the district of Hacı Bektaş, which we think was built in 1896. Here, it is seen that the marble imitation panels adorning the walls of the Bektaş Efendi Tomb and the crown and rosette motifs made with acanthus leaves suggesting that they may have come from

almost the same hand were used. Although there is time lag of about 11 years, these crown and rosette motifs either should have been seen here and imitated or made by the same master. It is natural that this situation took place at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century, when the Westernization effects were being experienced intensely.

Conclusion and Discussion

The Tomb, where Bektaş Efendi who was a descendant of Hacı Bektaş Veli and died in the beginning of the 17th century, was buried, was first built in Hijri Year of 1012 (AD 1603), then was repaired and a section was added in front of it by Çelebi Cemaleddin Efendi in Hijri Year of 16 Şaban 1324- Rumi Year of September 22, 1322 (AD October 5, 1906). Later, the interior of the structure was adorned with Baroque-characteristics pencil works by Nevşehirli Kepekçioğlu Yuvan in Rumi Year of September 6, 1323 (AD September 19, 1907). Apart from these adornments, several calligraphy writings were added in Rumi 1323 (AD 1907) and Rumi 1325 (AD 1909).

It is understood that the Tomb is structurally similar to the Balım Sultan Tomb and the Kayseri Ali Cafer Dome with its architectural features, and generally the Seljuk and other principalities period, especially the Dulkadirli Principality, continued their influences rather than the Ottoman feature.

There are traces of dilatation on the parts where the front section of the building, at which cut stone materials were mainly used, meets the dome. This situation, which is also revealed with the repair inscription, is the result of an intervention of a period to the building. After this structural intervention, the adornments with Baroque-characteristics were added by making an intervention to the adornments in the building too. For this reason, there is no data for the first-period adornments of the building.

As a result, it is seen that Bektaş Efendi Tomb, which is a visit site affiliated to the Hacı Bektaş Museum Directorate, located outside the Hacı Bektaş Veli Complex, is a 17th century Ottoman Tomb that contains the effects of the Seljuk and other principalities with its regional material within the Turkish tomb architecture.

KIBRIS HAÇLI KRALLIĞI-HAMİTOĞULLARI MÜNASEBETLERİ**Araştırma Makalesi / Research Article*

Şahin, S. (2020). Kıbrıs Haçlı Krallığı-Hamitoğulları
Münasebetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
SBE Dergisi*, 10(2): 704-714.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.827532

Geliş Tarihi: 17.11.2020
Kabul Tarihi: 19.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Seyhun ŞAHİN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
seyhunssahin@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001 23445 6789

ÖZ

Doğu Akdeniz'in en önemli ve en büyük adası olan Kıbrıs, stratejik konumu nedeniyle bölgede etkin olmayı başarmıştır. III. Haçlı seferinden sonra Kıbrıs'ta kurulan Haçlı Lusignan Krallığı adanın sahip olduğu konum ve özelliklerini kullanmaktan geri durmamıştır. Doğu Akdeniz'in en güçlü devletlerinden biri olmayı başaran bu Haçlı krallığı, Türkiye ile ilişkilerini devamlı surette canlı tutmuştur. Gerek Selçuklular ile gerekse onlardan sonra özellikle Antalya ve çevresine hâkim olan beyliklerle temasını sürdürmüştür.

Türkiye topraklarında Moğol istilasından sonra ortaya birçok beylik çıkmıştır. Bunlardan biri olan Hamit oğulları, Isparta, Burdur ve Antalya civarına hâkim olmakla Türkiye topraklarının verimli ve ticaret yollarının bulunduğu önemli bir bölümüne sahip olmuştur. Özellikle Antalya'nın Akdeniz ticareti için sahip olduğu elverişli konum ve özellikler nedeniyle dönem itibarıyla bir cazibe merkezi olduğunu belirtmek gerekir.

Kıbrıs Haçlı krallığı ile Selçukluların en kudretli olduğu yıllarda (I. Gıyaseddin Keyhüsrev) ticaret antlaşmaları yapılmıştır. Selçukluların çöküşü ile birlikte Türkiye'deki kargaşadan yararlanan Kıbrıs Haçlı Kralı I. Pierre, 1361 yılında Antalya'yı ele geçirdi. Dönem itibarıyla bölgeye hâkim olan Hamitoğulları ile aralarında yaklaşık olarak 12 yıl boyunca kanlı mücadeleler olmuştur. Durumun boyutları, bölgesel bir hal alarak birçok beyliği de bu olaya dâhil olmaya zorlamıştır. Hamitoğulları'nın Antalya bölgesine hâkim olan ve Teke Beyliği olarak anılan kolu ile Kıbrıs Haçlı Krallığı arasındaki münasebetleri değerlendirmek bu çalışmanın amacı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Haçlı Krallığı, Hamitoğulları, Teke Beyliği, Antalya, Kıbrıs.

**THE RELATIONS OF THE CYPRUS CRUSADER KINGDOM AND
HAMİTOĞULLARI****ABSTRACT**

Cyprus, the most important and largest island in the Eastern Mediterranean, has succeeded in the region due to its strategic location. The Crusader Lusignan Kingdom established in Cyprus after the III. Crusade, did not refrain from using the position and features of the island. the crusader kingdom managed to become one of the most powerful state in the eastern Mediterranean, has kept its relationship with continuous live by Turkey. Both the Seljuk and after them, especially in Antalya and surrounding areas continued to contact with the principalities.

Many principalities emerged after the Mongol invasion of the territory of Turkey. One of them is Hamitoğulları; to dominate Burdur, Isparta and the vicinity Antalya, has been an important part of Turkey's land where the productive and trade routes. It should be noted that Antalya is an attraction center due to its favorable location and features for Mediterranean trade.

In the years when the Seljuks were most powerful (I. Gıyaseddin Keyhüsrev's reing) between the Crusader Kingdom of Cyprus and the Seljuks trade agreements were made. Crusader King of Cyprus I. Pierre, seized in Antalya 1361 taking the advantage of disarray of Turkey. There have been bloody struggles with Hamitoğulları, who dominated the region as of the period, for nearly 12 years. The dimensions of the situation have become a regional one and forced many of the principalities to be included in this event. The aim of this

* Bu makale, daha önce "Uluslararası Orta Anadolu ve Akdeniz Beylikleri Tarihi, Kültürü ve Medeniyeti Sempozyumu-V, Hamitoğulları Sempozyumu (02-04 Kasım 2018)" nda bildiri olarak sunulmuştur.

study is to evaluate the relations between Hamitogullari, which is known as the Teke Principality and dominates the Antalya region, and the Cyprus Crusader Kingdom.

Keywords: Cyprus Crusaders Kigdom, Hamitoğulları, Teke Principality, Antalya, Kıbrıs.

1. GİRİŞ

1.1. Kıbrıs Haçlı Krallığı

Haçlı seferleri, sonuçları bakımından tüm Akdeniz'i ve çevresini etkilemiştir. Özellikle Türkiye Selçukluları; Haçlılar ile direkt olarak muhatap olmuş, çatışmış ve ilişki kurmuştur. Haçlı seferleri sonucunda Anadolu ve Suriye bölgesinde birçok haçlı devleti kurulmuştur. Bunlardan biri de III. Haçlı seferi sonucunda Haçlı istilasına maruz kalan Kıbrıs adasında kurulan Lusignan krallığı olmuştur.

Kudüs'ün Selahaddin Eyyubî tarafından Haçlılardan geri alınması, Avrupa ve Orta-Doğu Latinleri üzerinde derin bir endişe yaratmıştı. Bu nedenle Avrupa'da yeni bir haçlı seferi düzenlemek için harekete geçildi. Haçlılar Avrupa'dan Kudüs'ü ele geçirmek için harekete geçtiklerinde Kıbrıs Adası Bizans'ın kontrolündeydi. Ada bizzat Bizans valileri tarafından yönetiliyordu. Bizans valilerinin sahip oldukları geniş yetkiler, zaman zaman İmparatorluk aleyhine faaliyetlerde bulunmalarına neden oluyordu. Doğu Akdeniz'deki Haçlılar ile Kıbrıs'ın Bizans valileri, yakın ilişkiler kurdular. Bu ilişkiler Bizans'ın aleyhine gelişme gösteriyordu. Kıbrıslılar Haçlılara yiyecek, inşaat malzemesi ve askeri yardım gibi ellerinden gelen bütün desteği verdiler. Böylece Haçlılar, Suriye sahillerinden ilerlerken Kıbrıs'tan oldukça istifade ettiler. 1184 yılına gelindiği zaman Kıbrıs yönetimi ile Haçlıların arasındaki ilişkiler bozuldu. Bizans imparatoru Maunel'in yeğeni olan Isaakios Komnenos, adanın yönetimini ele geçirdi. Daha sonra ise Bizans'a karşı isyan ederek bağımsızlığını ilan etti (Vasiliev, 2016: 496).

Ancak Kıbrıs'ın önemini kavramış olduğu için veya başka itici nedenlerden dolayı Kıbrıs'ın haçlıların idaresi altına girmesinde ilk adım atan kişi şüphesiz İngiltere Kralı Richard idi. Kudüs'ün Selahaddin tarafından işgalci Haçlılardan geri alınması üzerine düzenlenen üçüncü Haçlı Seferi'nde deniz üzerinden yola koyulan (Aslan Yürekli) Richard, 6 Mayıs 1191 yılında Kıbrıs'ın Limasol limanına ulaştı (Furber, 1969: 599-600). Kıbrıs'a varır varmaz Richard, derhal Limasol limanından karaya asker çıkartarak şehre hücum etti. Limasol'da bulunan Latin tüccarlar ile Isaakios'un yönetiminden nefret eden Bizanslılar, Richard'ı büyük bir memnuniyetle karşıladılar.

On bir Mayıs günü başta Guy de Lusignan ve Richard'ın Fransa'daki arazisinde bulunan en önemli vassallarından biri olan Guy'un kardeşi Gedoffroi de Lusignan, Antakya prinkepsi Bohemund ve onun oğlu Raymond, Ruben hanedanından Ermeni Leo gibi birçok asilzade ile nüfuzlu Templer şövalyeleri gemilerle Limasol limanına geldiler. Bu sırada Akka'ya gelmiş olan Fransa kralı Philippe'in, Conrad de Montferrat'ı desteklemesine karşın bu asilzadeler de Richard'ın kendilerine destek vermesini istedikleri için Kıbrıs'a geldiler (Hill, 1948: 319, Runciman 1992: 39, Şahin ve Üstün, 2016: 270).

Aslan yürekli Richard, on iki Mayıs'ta nişanlısı Berengaria ile Limasol'daki St. Georgius kilisesinde evlendi. Burada Berengaria'ya Evreux piskoposu tarafından İngiltere krallığı tacı giydirildi (Edbury, 1994: 6, Luke, 1965: 39, Asbridge, 2014: 433). Ertesi gün Guy de Lusignan ve yanındaki asilzadeler Richard'a Kıbrıs'ın stratejik önemini anlattılar. Richard, asilzadelerin de gelmesiyle birlikte kuvvetleri güçlenince adanın tamamını ele geçirmeye karar verdi. Kendisine destek veren asilzadelerle birlikte adanın isyancı Bizans valisine karşı peş peşe zaferler kazandı. En nihayetinde onu Girne'de kuşatma altına aldı ve kısa süre içinde Richard, Kıbrıs'ın tamamını ele geçirdi (İbnü'l-Esir, 1991: 60, Abu'l Farac, 1999: 454, Ostrogorsky, 2011: 377). Richard, adanın geleceği hakkında kesin karar verene kadar yönetmeleri için Richard of Camville ve Robert of Turnham adında iki İngiliz'i burada yönetici olarak görevlendirdi (Runciman, 1992: 40, Hill, 1948: 320, Edbury, 1994: 7, Furber, 1969: 601).

Richard, 5 Haziran 1191 tarihinde Kıbrıs'tan Filistin'e gitmek üzere yola koyuldu. Richard, Kıbrıs'ın yönetimine iki İngiliz yönetici atamış olsa da adanın gelecekteki idaresi belirsizdi. Richard,

Akka'ya vardıktan birkaç hafta sonra Kıbrıs adasını Templer Şövalyelerine sattı (Ostrogorsky, 2011: 377, Edbury, 1994: 8, Şahin ve Üstün, 2016: 271).

Templer tarikatı 1118 yılında Kudüs kralı II. Baudouin'in izni ile Hugues de Payens ve Godefroi de St. Omer adlı iki kişinin öncülüğünde kurulmuştur. Kral Baudoin, bu tarikat mensuplarına kendi sarayının yanındaki Temple (Tapınak) mahallesinde bulunan ve bir zamanlar el-Aksâ camii olan yerde ikamet etmelerine izin verdi (Tyrensis, 1943: 524-524, Süryani Mihail: 61, Read, 2003: 103-104). Kısa sürede sayıları artan şövalyeler, büyük bir servet biriktirmeyi de başardılar. Templer şövalyeleri, Kıbrıs adasını 40 bini peşin olmak üzere toplamda 100.000 besant altın karşılığında Richard'dan satın aldılar (Barber, 2006: 189-190, Furber, 1969: 602, Read, 2003: 187, Luke, 1965: 39; Asbridge, 2014: 434).

Templer şövalyeleri, Nisan 1192 yılına kadar Adaya hâkim oldular. Kıbrıslılar, adadaki Templer yönetiminden hoşnut değillerdi. Tarikat şövalyeleri, Kıbrıs'ı satın aldıktan sonra halka köle muamelesi yapıp ağır vergiler koydular. Kıbrıs'ta bulunan Templer şövalyelerinin sayısı Ada nüfusunu kontrol altında tutacak kadar yeterli değildi. Kıbrıslılar, 4 Nisan 1192 günü bir isyan çıkararak Lefkoşa'daki Templer garnizonuna saldırdılar. Sayıları oldukça az olan Templer şövalyeleri garnizondan ani bir çıkış hareketi yaparak Kıbrıslılara saldırdılar. Şövalyeler bu hareket ile birçok kişiyi kılıçtan geçirip kendilerini kurtarmayı başardılar. Yaşanan bu hadise karşısında Templer şövalyeleri, Kıbrıs adasını daha fazla ellerinde tutmayacaklarını anladılar. Bunun üzerine Templer şövalyeleri, satın aldıkları bu adayı Richard'a geri iade etmeye karar verdiler (Edbury, 1994: 7-8, Bedevi, 1966: 71).

İngiltere Kralı Richard, Akka'ya geldiği zaman Kudüs Krallığı Tacı için Conrad'a karşı Guy de Lusignan'ın tarafını tuttu. Filistin'deki bütün şövalye ve baronları çağırarak krallık tacı için Guy ve Conrad'dan birini seçmelerini istedi. Toplantıda bulunan herkes Conrad'ın kral olmasını istedi. Richard bu durum karşısında onların kararına saygı duyarak Conrad'ı kral olarak tanıdığını bildirdi. Fakat 28 Nisan 1192 günü gecesi Conrad, Haşhâşi örgütüne bağlı iki kişi tarafından hançerlenerek öldürüldü. Conrad ölünce Isabella, 5 Mayıs'ta Henri de Champagne ile evlendirildi. Böylece yeni Kral Henri de Champagne oldu (İbnü'l-Esir, 1991: 71-72, Runciman, 1992: 46-58, Asbridge, 2013: 496-498). Kudüs Krallığını kaybeden Guy de Lusignan ise böylece topraksız kalmış oldu. Templer Şövalyeleri, satın almış oldukları Kıbrıs'ı idare edemeyince Richard'a geri iade ettiler. Bunun üzerine Richard, Guy de Lusignan'a Templer Şövalyeleri ile aynı şartlar altında Kıbrıs adasını satmaya karar verdi. Böylece Kıbrıs'ta yaklaşık olarak üç yüz yıl kadar sürecek Latin hâkimiyeti başlamış oldu (Hill, 1948: 37-38, Edbury, 1994: 8, Furber, 1969: 602, Şahin ve Üstün, 2016: 274-275).

Guy de Lusignan, Ağustos 1194 yılında öldü. Guy'un eşi Sibylle ve sahip olduğu iki kız çocuğu ölmüştü. Bu yüzden Guy'un yerine geçecek herhangi biri kalmadığı için adanın yönetimini en büyük kardeşi Geoffroi'ye vasiyet etmiş olsa da Geoffroi, Fransa'ya geri dönmüş bulunuyordu. Bunun üzerine aynı teklif Guy'un ağabeyi Amaury de Lusignan'a yapıldı. Amaury ise bu teklifi kabul ederek Kıbrıs'ın yeni yöneticisi oldu (Runciman, 1992: 73-74, Furber, 1969: 603-604). Guy, Kıbrıs'ı Lord unvanı ile yönetiyordu. Ancak kendisinden sonra adanın yönetimini ele alan Amaury, Kral unvanı ile adayı yönetmeye başladı. Bu tarihten itibaren de Kıbrıs Haçlı Krallığı gücünü artırarak Doğu Akdeniz'de önemli bir güç haline geldi.

2. TÜRKİYE SELÇUKLULARININ ANTALYA VE HAVALİSİNE HÂKİM OLMASI

Türkiye Selçukluları, Türkiye topraklarındaki hâkimiyetlerini sağlamlaştırdık sonra Akdeniz'e yönelmişlerdi. Türkiye'nin toprak bütünlüğünü sağlamak ve aynı zamanda ticaretini geliştirmek için Antalya ve havalisininin fethedilmesi zorunlu olmuştu.

İlk olarak burası Süleymanşâh tarafından ele geçirildi. Ancak 1103 yılında yeniden Bizans'ın eline geçti. Daha sonra I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Avrupa ve Orta-Doğu ticaret güzergâhının bu önemli noktasını ele geçirmek için harekete geçti. IV. Haçlı seferi sonucunda Bizans'ın Latinler tarafından işgali ile başlayan süreci değerlendiren Selçuklu Sultanı, Antalya'yı hedefine koydu. Bu sırada Antalya'yı elinde Aldo Brandini adında bir İtalyan tutarak kontrol ediyordu. Şehrin meskûnları olan Ortodoks Rumların da teşviki ile Sultan Antalya'yı kuşattı ve 5 Mart 1207 yılında fethetti

(Sevim ve Merçil, 1995: 454). 1208 yılında Kıbrıs krallığı ile bir antlaşma yapıldı. Bu bir ticaret antlaşması idi.

Selçukların Antalya ve etrafına hâkim olması, onları Akdeniz ticaretine hızlı bir şekilde sokmuş oldu. Doğu Akdeniz'in en önemli Adası olan Kıbrıs, henüz Haçlı hâkimiyetine girmişti. Adaya hâkim olan Lusignanlar ise ada üzerindeki hâkimiyetlerini güçlendirmek için çabaladıktan sonra canlı Akdeniz ticaretinden istifade etmek niyetindeydiler. Bu nedenle Türkiye'nin liman şehirleri dikkatlerinden kaçmıyordu. Antalya'nın Selçuklular tarafından fethinden kısa bir süre sonra 1212 yılında Antalya Kıbrıs Haçlıları tarafından ele geçirildi. Dört yıl kadar Kıbrıs Haçlılarının elinde kalan Antalya, 1216 yılında I. İzzeddin Keykavus tarafından yeniden Selçuklu hâkimiyeti altına alındı. Bu tarihte daha önce sağlanan ticaret ve dostluk antlaşması tekrar yürürlüğe girdi. Antalya'nın Selçuklu kontrolüne girdiği dönemden itibaren Kıbrıs Kralı I. Hüge ile Selçuklu sultanları iletişim halinde olmuşlardır. Bu konuda Osman TURAN'ın "Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar" adlı eserinde detaylı bilgiler paylaşılmıştır. Buna göre Selçuklular ile Kıbrıs Haçlı Krallığı arasında elçiler vasıtası ile gidip gelen mektuplardan günümüze ulaşan ilk mektubun 1214 yılında Kral Hugues'a ait olduğu anlaşılmıştır. Ancak bu mektupta Kral, daha öncesine ait bir antlaşmaya vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte iki ülke arasında bu tarihten altı öncesinde başlayan ve bir yeminle taahhüt edilmiş dostluk münasebetlerine gönderme yapılmaktadır (Turan, 1988: 110). Bu durumda; anlaşılıyor ki Kıbrıs'ın Selçuklularla münasebeti daha eskiye dayanıyordu.

Selçukluların gücünün zirveye çıktığı bu döneme denk gelen Kıbrıs münasebetlerine bakıldığında Lusignanların Selçuklular karşısında çekimser oldukları kanısı bizde oluşmaktadır. Elbette ki çekimserliklerinin en büyük nedeni Selçukluların askeri ve siyasi gücünden kaynaklanıyor olsa gerek. Tüm bunlara rağmen Selçuklu sultanlarının da kendi menfaatlerine göre Akdeniz ticaretinin verimliliğinin artması hususunda istekli oldukları da anlaşılmaktadır. Karşılıklı beklentiler odağında gelişen ilişkileri Türkiye topraklarında merkezi Selçuklu otoritesi güçlü olduğu sürece Kıbrıslılar için değiştirilmesinde fayda görülmemiş bir konu olmuştur. Sadece Alâeddin Keykubad döneminde Kilikya Ermenilerine destek sağlanmış olsa da ticaret antlaşmasına genel olarak her iki tarafta da sadık kalmıştır (Turan, 1988: 118-119).

Lusignanlar için Türkiye kıyıları her zaman için cazip olmayı sürdürmüştür. Türkiye topraklarından Akdeniz pazarına gönderilen başta yiyecek maddeleri olmak üzere emtia çeşitliliği dikkatlerden kaçacak gibi değildi. Bunun içindir ki Kıbrıs Haçlılarının Türkiye topraklarında özellikle de Antalya ve havalisine karşı geliştirdikleri hedefleri olmuştur.

3. HAMİTOĞULLARI

Hamitoğulları, adını II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in Isparta ve Burdur uç beyi olan Hamid Bey'den almaktadır. Hamid bey, başlangıçta I. Alaeddin Keykubad'ın hizmetinde sultanın çocuklarına ve askerlerine silah talimleri yaptırmaktaydı (Kofoğlu, 1997: 471-476). Kendisinin, hanedana sadakatinden ve devlete olan hizmetlerinden dolayı mükâfatlandırıldığı anlaşılmaktadır. Moğol istilasına karşı koyan Hamid Bey, İlhanlı hükümdarı Gazân Han'ın 1296 yılında Selçuklu Sultanı II. Mesud'u tahttan uzaklaştırması üzerine Uluborlu'yu merkez yaparak Isparta ve Burdur havalisini de içine alacak şekilde müstakil bir beylik kurdu.

Hamitoğulları, Selçukluların zayıflamasıyla birlikte hâkim oldukları Isparta ve Teke bölgesindeki hâkimiyet alanlarını genişlettiler. Antalya'yı da içine alacak şekilde Türkiye'nin Akdeniz kıyılarındaki stratejik bölgesine hâkim oldular. Hamitoğulları'nın Bey'i olan Dünder Bey tarafından hâkimiyet altına alınan Antalya'nın idaresi kardeşi Yunus Bey'e verilmiştir (Kofoğlu, 1997: 472, Bostan, 1994: 368). Hamitoğulları'nın Teke kolu böylece ortaya çıkmıştır. Yunus Bey'den sonra Antalya bölgesinin idaresi oğlu Mahmud'a geçmiştir. Ancak Mahmud, Moğollara karşı mücadele eden amcası Dünder Bey'i Moğol valisi Demirtaş'a teslim ederek aile içerisindeki çekişmeyi alevlendirmiş ve sonrasında kendisi de burada tutunamayarak Memluklara sığınmıştır (Kofoğlu, 1997: 473, Bostan, 1994: 368).

Mahmud'un kaçışından sonra Antalya ve Teke bölgesine Dünder Bey'in torunu Hızır Bey hâkim olmuştur. Babası İshak Bey de Mısır'a kaçmıştı. Fakat babası İshak Bey, 1332 yılında geri

dönünce idareyi oğlu Hızır Bey'den geri aldı (Kofoglu, 1997: 472). 1335 yılında İshak Bey ölünce tekrar idareyi oğlu Hızır Bey aldı. Hızır Bey döneminde İbn Batuta Teke bölgesini ve Antalya'yı ziyaret etmiş ve Hızır Bey tarafından da ağırlandırılmıştır. Hasta olmasına rağmen Hızır Bey, İbn Batuta'yı huzurunda kabul etmiş ve onu çeşitli hediyelerle sarayından uğurlamıştır (İbn Batuta: 205).

Hızır Bey'den sonra yerine oğlu Dadı Bey geçmiş ve ondan sonrasında ise Mahmud Bey'in oğlu Mehmed Bey'in idaresine giren Antalya bölgesi onun zamanında Kıbrıs Haçlı Krallığının saldırıyla meşgul olmak durumunda kalmıştır. Mehmed Bey, daha çok Teke Bey olarak şöhret bulmuştur. Ancak biz çalışmamızda kendisinden Mehmed Bey olarak bahsedeceğiz.

4. HAMİTOĞULLARI İLE İLİŞKİLER

Türkiye Selçuklularının Moğol hâkimiyeti altına girdikleri dönemde Doğu Akdeniz'de son Haçlı bakiyelerinden olan Kıbrıs Krallığının durumu, diğerlerine nispetle daha iyiydi. Selçuklular ile ilişkilerinde olumlu neticeler almış olmaları ki Köseadağ savaşında II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ordusuna Kıbrıs'tan gelen şövalyeler de katılmıştır. Bu Şövalyelerin şeflerinin isimlerini dahi bilmekteyiz. Sultanın otağını kurduğu sırada ordusunda gayri Müslim unsurlar bulunmaktaydı. Bunlar arasında Rum, Gürcü, Frank, Ermeni, Latin ve daha farklı gayri Müslim milletlerden olanlar vardı (İbn Bîbî, 1996: 66, Hayton, 2015: 89). Bunlar arasında yer alan Latin askerlerinin sayısı 2.000 idi. Bunları komuta eden iki isim vardı ki bunlar Kıbrıslı olarak bilinen Johannes de Liminata ve Venedikli Bonifacius de Monilis idi (Hayton, 2015: 89). Ancak Moğolların hâkim olması ve Selçukluların dağılmasıyla birlikte Kıbrıs Krallığının yeniden Türkiye topraklarına karşı saldırgan bir tutum içerisine girdiğini görüyoruz.

Selçuklu bakiyeleri olarak Türkiye topraklarında ortaya çıkan beyliklerin askeri ve siyasi teşekküllerinin zayıflığı gerek kendi aralarında gerekse aile içerisindeki mücadeleleri nedeniyle Kıbrıs Krallığı, özellikle Hamitoğulları'nın hâkim oldukları sahil bölgelerini daha önce Selçuklular döneminde olduğu gibi yeniden hedef seçmiştir. Antalya ili ve yöresinin doğal limanları ve ticari hinterlandının gözetilerek Kıbrıs Haçlıları olan Lusignanlar tarafından ele geçirilmesi onlar için büyük getirileri olacak yerinde bir hamleydi.

Lusignanların Hamitoğulları ile daha önce Selçuklular ile yapmış oldukları gibi bir ticari dostluk antlaşması yapamaya pek lüzum görmedikleri anlaşılıyor. Bunda şüphesiz daha önce dikkat çektiğimiz gibi beyliklerin istikrarlı ve güçlü bir teşkilatlanmadan uzak olmalarının rolü büyüktür.

Görüldüğü üzere Kıbrıs Haçlıları olan Lusignanlar, Hamitoğulları'nın sürekli olarak çekiştiklerinin ve ihanet içerisinde olduklarının farkında olarak hedeflerine Antalya'yı almışlardır. Diğer taraftan Kıbrıs Haçlıları Silifke bölgesinde bulunan Ermenilerle temas halindeydiler. Kıbrıs Kralı I. Pierre, Onların teşviki ile Silifke ve Tarsus arasında bulunan Ermenilere ait Korkykos kalesini ele geçirdi (Makhairas, 1932: 99-101). Ermeniler, zaman içerisinde Türk fetihleri karşısında yetersiz kalmışlardı. Ayrıca Haçlı devletlerinin Müslümanlar tarafından ortadan bir bir kaldırılması onları Türkler karşısında yalnızlaştırmıştı.

Lusignanların Korkykos kalesini ele geçirmeleriyle birlikte açık bir tehdit oluşturmaları karşısında Türklerin Kıbrıs üzerine sefer hazırlığında olduğu duyuldu. Kıbrıs seferi için Karaman beyi ile Alanya beyi arasında temas kurulduğu ve hazırlıklara başlandığı yönünde haberler Kıbrıs'ta duyuldu (Hill, 1948: 320). Bu haberler Kıbrıs'a ulaştıncaya onlardan önce derhal tedbir olarak Antalya üzerine sefer hazırlıklarına başlandı (Üstün, 2017: 86, Kofoglu, 2011: 348). Tüm gelişmeler göz önüne alındığında Kıbrıs Haçlılarının asıl hedefinin Antalya ve havalisi olduğu anlaşılmaktadır. Ermeniler ile sıcak temasların sürdürmeleri ve zaman zaman da Türklerin aleyhine olmak üzere Ermenilere bilinçli olarak yardım etmeleri bu saldırının adeta belirtileri olmuştur. Kıbrıslıların saldırıları Hamitoğulları için de beklenmedik bir durum olmamalıdır.

Kıbrıs'a ulaşan haberlerin asılsız olduğu kısa sürede anlaşılrsa da Kıbrıs Kralı I. Pierre, 1361 yazının sonunda yapmış olduğu hazırlıklardan sonra saldırıya geçti. Teke Beyi Mehmed Bey, elçiler vasıtasıyla çeşitli hediyeleri Kral Pierre'ye göndererek Antalya'ya saldırmamasını rica etti. Mehmed Bey'in Krala yazmış olduğu mektubu da iletmelerine rağmen Kral Pierre, saldırı konusunda almış olduğu karardan vazgeçmedi. Kıbrıs Kralı I. Pierre, hazırlıklarını tamamladıktan sonra 1361 yılının 24 Ağustos günü Antalya'ya saldırarak şehri teslim aldı (Makhairas, 1932: 107, Amadi, 2015: 374,

Hill, 1948: 321, Kofoğlu, 2011: 348). Mehmed Bey, saldırı sırasında Antalya'da değildi. Kendisi İstanos'ta bulunmaktaydı (Kofoğlu, 2011: 348). Kral'a gönderilen elçilik heyeti aslına bakacak olursak Kralı bu harekâttan vazgeçirmek için geç kalmıştı. Çünkü heyet Kıbrıs'a vardığı esnada Kral bu sefer için harekete geçmişti. Gazimağusa'dan yola çıkan Kral Pierre, Larnaka'ya daha sonra Milles limanına varmıştı. Buradayken Hamitoğulları'nın elçilik heyeti Kıbrıs'a ulaştı (Makhairas, 1932: 107, Kofoğlu, 2011: 348). Ancak Pierre, çoktan harekete geçmişti.

şehir ele geçirilince Kral Pierre, şehrin geleceği ile ilgili olarak konsülünü topladı ve toplantıda alınan karar uyarınca şehrin idaresi James de Nores'e verildi. şehrin kontrolü ve savunması için şövalyeler ve iyi teçhiz edilmiş askerler de buraya yerleştirildi (Makhairas, 1932: 108-109, Amadi, 2015: 374, Hill, 1948: 322).

Antalya düşünce Alanya ve Manavgat beyleri de Kral Pierre'e bağlıklarını bildirdiler. Ayrıca ona bağlı kalarak haraç vermeyi de kabul ettiler (Makhairas, 1932: 109, Amadi, 2015: 374, Hill, 1948: 322). Antalya'nın ele geçirilmesi elbette kabullenilecek bir durum değildi. Mehmed Bey, şehri geri alabilmek için birkaç defa çaba gösterdiyse de başarılı olamadı. Mehmed Beyin Lusignanlar karşısında yetersiz kalmasının yanı sıra etrafında bulunan beylerin de birlik içinde olmadıkları anlaşılıyor. Türkiye'de siyasi birliğin henüz sağlanmadığı bu dönemde dış saldırılara açık olduğu anlaşılmaktadır. Burada Türkiye için büyük avantaj ise Haçlı seferlerinin bitmiş olması ve Haçlı devletlerinin de neredeyse tamamının Yakın-doğu topraklarından çıkarılmış olmalarıdır. Kıbrıs Haçlılarını bundan hariç tutmak gerekiyor elbette.

Kıbrıs'ın düştüğü yıl şehirde büyük bir kıtlık yaşandı. Mehmed Bey, yaşanan bu kıtlıktan yararlanmak istedi ve şehri kuşattı. Antalya'ya gelen suyollarını dahi kesti. şehri almak için bir saldırı düzenledi ancak başarılı olmadı (Makhairas, 1932: 111, Hill, 1948: 324, Üstün, 2017: 87). Hamitoğulları için Antalya ve havalisinin kaybı büyük bir anlam taşıyordu. Teke kolunun kaybı olmasına rağmen; ticari ve stratejik açıdan onlar için tehlikeli bir durum oldu.

Antalya'nın geri alınması Hamitoğulları için mutlak surette bir zorunluluk oluşturuyordu. Bu nedenle Kıbrıs Haçlıları yakından takip ediliyordu. 1362-63 yılları arasında Kıbrıs'ta veba salgını yaşandı (Hill, 1948: 323). Bunu fırsat bilen Mehmed Bey, Antalya üzerine deniz üzerinden de destek alarak bir saldırı gerçekleştirdi (Kofoğlu, 2011: 349). Mehmed Reis, Kıbrıs'a Pentayia'ya on iki kadirga, Karpas'a altı kadirga ile çıkarma yaptı. Mehmed Reis, Kıbrıs'tan yanında çok sayıda esir alarak Türkiye'ye geri döndü. Mehmed Reis'in, Kıbrıs'ta bir mukavemet görmediği için Kıbrıs'ın kolayca ele geçirilmesinin mümkün olduğunu söylemesi üzerine yeni bir saldırı daha yapıldı. Bu defa birçok esirin yanı sıra Karpas Lordu Alphonse de la Roche'nin eşini de esir aldı (Makhairas, 1932: 121, Hill, 1948: 323).

Bu saldırıya hızlı bir karşılık veren Kıbrıs Haçlıları, Türkiye'ye doğru hareket eden gemileri takip ettiler. Bazılarını denizde yakalayıp çatıştılar. Bu çatışmalarda Türk denizcilerden de bir hayli kayıplar verildi. Kıbrıs'a sefere giden Türk gemilerinden bir kısmı da Anamur'a geldiler. Onları takip eden Kıbrıs Haçlıları da Anamur kalesini kuşattılar. Onlar da Türklerden çok sayıda esir aldılar. Daha sonra Kıbrıs donanması, Anamur'u yağmalayıp ateşe verdi (Kofoğlu, 2011: 349). Derhal Kıbrıs'a geri dönen Haçlılar burada bulunan Mehmed Reisi ve adamlarını yakalamak istediler. Mehmed Reis, Trablus'a kaçmak zorunda kaldı. Haçlılar onları takibe devam ettiler ve Trablus'ta Emir Melik'e haber göndererek Kıbrıs ile Memluklar arasındaki iyi ilişki çerçevesinde kendisine sığınanlarının teslimini istediler. Melik Mengli Boğa el şemsi, Sultanın izni olmadan kendisine sığınanları teslim edemeyeceğini Haçlılara ilette. Eğer isterlerse onları Sultana iki koruma ile durumu iletmeleri için gönderebileceğini söyledi. Fakat Haçlı gemilerinde Anamur'dan esir alınan Türkleri görünce oldukça öfkelenildi ve kimseyi Sultan'ın yanına göndermedi (Makhairas, 1932: 126-127). Ancak Memlukların Kıbrıs Krallığı ile iyi ilişki içinde olması nedeniyle Mehmed Reis, buradan ayrılmak zorunda kaldı (Hill, 1948: 323). Bu saldırıdan da bir netice alamadı. Sonrakı yıl içinde yeni bir saldırı daha düzenlediyse de sonuç değişmedi. Türklerin bu saldırıları karşısında Kıbrıslı korsanlar ve şövalyeler de Türkiye kıyılarına karşı saldırılar da bulundular. Dahası bu saldırılarda çok sayıda Türkü de esir alarak yanlarında götürdüler (Hill, 1948: 323-324). Dönem itibarıyla köle ticaretinin de canlı olduğu düşünülürse bu saldırıların fetihten çok yıldırma ve ticari açıdan gelir elde etme amaçlı olduğu anlaşılmaktadır.

Kıbrıs Krallığının Antalya'yı ele geçirmesindeki neden sadece Türkiye topraklarını ele geçirmek ve bu bölgenin ticaretine hâkim olmak değildi. Kıbrıs Kralı I. Pierre'nin bu saldırısının dışındaki dış siyasetine göz atmak bu durumun anlaşılmasında faydalı olacaktır. Çünkü Kralın faaliyetleri değerlendirildiğinde elde edeceğimiz bulgular, onun daha büyük hedefleri olduğunu bize göstermektedir. Kral Pierre, 1362 yılında Avrupa'dan yeni bir haçlı seferi için destek arayışına girişti. Ailesinin Kudüs krallığından beri taşımış olduğu unvanlar ve Krallığının son Haçlı kalesi olması bakımından kendi geleceklere için bu bir zorunluluk olmuştu. Antalya'yı da içine alan büyük hedef ise Doğu-Akdeniz hâkimiyeti idi. Kralın Avrupa'dan istediği Haçlı seferinin hedefi gizlense de bu hedefin İskenderiye olduğu sefer sırasında öğrenilmişti (Hill, 1948: 325-329). Burada dikkat çeken detay ise Pierre'nin Doğu-Akdeniz'in önemli ticaret limanlarını ele geçirmeye çalışmasıydı.

Kral Pierre'nin Avrupa'da Haçlı seferi için lobi faaliyetleri yaptığı sırada Mehmed Bey, Antalya'yı geri almak için harekete geçti. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Kıbrıs'ta veba salgınından dolayı bir panik de söz konusuydu. Ancak bize göre Mehmed Bey'in Antalya'yı geri almak için hareket geçmesindeki en önemli unsur Kral'ın Avrupa'da bulunuyor olmasıdır. Kral hayli uzun bir Avrupa seyahati yapmaktaydı. İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya ve İtalya gibi birçok farklı ve birbirinden uzak olan ülkeleri ziyaret etmekteydi (Üstün, 2017: 87, Hill, 1948: 316). Mehmed Bey, yüksek ihtimalle Kralın Avrupa'da bulunduğunu casusları sayesinde öğrenmişti. Her ne kadar iki taraf arasında gerilim olsa da ticaret konusunda tıpkı daha önce Selçuklular ile olduğu gibi bir kısıtlama olmamalıdır. Tüccarlar aracılığı ve Mehmed Reis'in düzenlemiş olduğu saldırılar vasıtası ile Kral'ın Kıbrıs dışında olduğu bilgisini kolaylıkla öğrenmiş olmalıdır.

Kıbrıs ile ilişkiler her zaman bu düzeyde bir gerilim üzerine seyretmemiştir. Kral I. Pierre, 1367 yılının yaz aylarında Rodos dönüşünde Antalya'ya uğramıştı. Kral adamlarından Lord John Monstri'yi Teke Bey'i Mehmed'e göndererek kendisiyle görüşmesi için Antalya'ya davet etti. Mehmed Bey, bu davet üzerine Antalya'ya gelerek Kral Pierre ile görüştü. Kral ve Mehmed Bey arasında oldukça seviyeli ve karşılıklı nezaket içerisinde bir görüşme gerçekleştirildi. Mehmed Bey, Krala ev sahibi olarak göstermiş olduğu ilgiden dolayı Krala teşekkür etmişti. Kral da aralarındaki barışın devam etmesini umduğunu belirtmişti (Makhairas, 1932: 189). Öyle görünüyor ki başta ticaret olmak üzere bazı unsurlardan dolayı ve yaşanan olumsuz her şeye rağmen ilişkilerin barışçıl bir ortamda devam etmesi için her iki tarafın da gayret gösterdiği söylenebilir.

Kıbrıs Krallığı'nda ortaya çıkan iç çekişmeler ve Cenevizlere karşı girişilen mücadele neticesinde krallığın zayıflamasıyla Mehmed Bey, Antalya'yı geri almayı planlamaya başlamıştı. Özellikle I. Pierre'nin öldürülmesiyle (1369) birlikte başlayan zorluklar Lusignanların güç kaybetmesinde önemli bir etken olmuştur. Kıbrıs'ın yaşadığı buhranı fırsat olarak görmemek mümkün değildi. II. Pierre'nin Krallığı idare etmesi kolay olmayacaktı. Hamitoğulları'nın Teke kolu için hayati bir öneme sahip olan Antalya'ya yeniden hâkim olmak için zaman, bundan daha uygun olamazdı. Bu durumu değerlendiren Mehmed Bey, Kıbrıs krallığından kaybettikleri toprakları geri almak için harekete geçti (Hill, 1948: 377).

Mehmed Bey, 1370 yılında Antalya içine bir casus soktu. Türk casus kendini kabullendirmek için vaftiz dahi oldu. Kalede bulunan komutanlardan Thomas de Colie'nin güvenini kazanarak onun yanında muhafız oldu. Daha sonra Mehmed Bey'in saldırısına şehir içinden yardımda bulundu. Mehmed Bey şehrin girişini ateşe verdi. Burçlardan on dört tanesini ele geçirdi. Şehri savunan garnizon çok sayıda kayıp verdi. Fakat yine Antalya'yı geri almak mümkün olmadı (Amadi, 2015: 391, Hill, 1948: 377).

II. Pierre döneminde Cenevizliler ile gerilim son haddine gelmiş bulunuyordu. Onların Kıbrıs üzerine saldırmak için harekete geçtiklerini öğrenen Kral II. Pierre, Antalya'ya yönelmeleri durumunda Kıbrıs'a herhangi bir yardım almaları mümkün olamayacaktı. Kral bundan büyük bir endişe duydu (Makhairas, 1932: 345, Amadi, 2015: 399). Antalya'nın Cenevizlilerin eline geçmesinden önce Türklerin bir antlaşma karşılığında eline geçmesi daha iyi bir seçenek olabilirdi (Makhairas, 1932: 345, Amadi, 2015, 399). Mehmed Bey'den, Kral'ın Antalya'yı ona bırakması durumunda şehirdeki askerlerin, savaş teçhizatlarının, limandaki gemilerin selamet içinde Kıbrıs'a gitmelerine izin vermesi istenecekti. Böylece Kıbrıs'ın Cenevizlilere karşı savunulmasına önemli bir katkı sağlanmış olacaktı. Kral'ın göndermiş olduğu antlaşma mektubu Mehmed Bey'e ulaştırıldı. Mehmed Bey, ihtiyatı elden bırakmayarak şehrin surları önünde ordugâhını kurdu. Antlaşma

gereğince Antalya'dan Kıbrıs Haçlıları askerleri, savaş teçhizatları ve limandaki gemileri ile buradan ayrıldılar. Cenevizliler bunu haber alınca Antalya açıklarına kadar geldiler. Ancak Kral Pierre'nin planı başarıya ulaştı. Cenevizlilere rağmen Antalya'dan ayrılanlar Kıbrıs'a ulaştılar (Makhairas, 1932: 345, Amadi, 2015, 401, Hill, 1948: 389).

14 Mayıs 1373 yılında Antalya bölgesi yeniden Hamitoğulları'nın Teke kolu hâkimiyeti altına girdi (Hill, 1948: 388-389, Üstün, 2017: 87).

5. SONUÇ

Haçlı devletleri arasında Doğu Akdeniz'de varlığını uzunca bir süre devam ettirmeyi başarmış bir hanedan devleti olan Kıbrıs Haçlı Krallığı, Türkiye ile sürekli ilişki içerisinde olmuştur. Kıbrıs adasının jeo-politik konumu nedeniyle doğal odağı her zaman için Türkiye anakarası olmuştur. Özellikle Antalya bölgesi Türkiye toprakları üzerinde doğal limanları ve ticari hinterlandı nedeniyle Kıbrıs haçlıları için bir cazibe merkezi olmuştur. Daha Selçuklular zamanından itibaren bölgeyle ilgilenmişlerdi.

Hamitoğulları'nın Antalya ve etrafına hâkim olması, Kıbrıs Haçlıları için yeni bir rakibin ortaya çıkması anlamına geliyordu. Türkiye Selçuklularının çöküşü ve Moğol istilası nedeniyle Türkiye topraklarındaki genel istikrarsızlığı fırsat bilen Kıbrıs Haçlıları, Doğu Akdeniz ticaretini ele geçirmek adına Hamitoğulları'yla karşı karşıya gelmiştir.

1361 yılında Hamitoğulları'ndan aldıkları toprakları 1373 yılında krallığın içine düştüğü dâhili ve harici sorunlardan dolayı kaybettikleri söylenebilir. Her ne kadar Hamitoğulları Kıbrıs haçlılarından kaybettikleri toprakları geri alsalar da Türkiye üzerinde hızla hakimiyet kuran Osmanlılar, Türk siyasi birliğini kurmak suretiyle bu bölgelere hâkim olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Abu'l Farac. (1999). *Abu'l-Farac Tarihi*, (Çev.) Ömer Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Amadi. (2015). *The Chronicle of Amadi*, (Trs.) N. Coureas and P. Edbury, Nicosia: Cyprus Research Center.
- Asbridge, T. (2014). *Haçlı Seferleri*, (Çev.) Ekin Duru, İstanbul: Say Yayınları.
- Barber, M. (2006). *Tapınak Şövalyelerinin Tarihi*, (Çev.) Berna Ülner, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Bedevi, V. (1966). *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa: TTK.
- Bostan, İ. (1994). *Hamidoğulları. İslam Tarihi*, İstanbul.
- Edbury, P. W. (1994). *The Kingdom of Cyprus and the Cursades 1191-1374*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Furber, E. C. (1969). *The Kingdom of Cyprus 1191-1291, A History of the Crusades*, V. II, London: Madison Milwaukee.
- Hill G. (1948). *History of Cyprus*, V.I-II, London.
- İbn Batuta, (Trhsz). *Büyük Dünya Seyahatnamesi*, (Çev.) M. Çevik.
- İbn Bîbî. (1996). *el- Evamirü'l- Ala'ie fi'l- Umuri'l- Ala'ie*, Kültür Bakanlığı, (Haz: Mürsel Öztürk), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.
- İbnü'l-Esir. (1991). *el-Kâmil fit-Tarih*, (Çev.). Ahmet Ağırakça, C. XII, İstanbul.
- Kofoğlu, S. (2011). *Tekeoğulları*, TDVİA, C. 40, İstanbul, 348-50.
- Kofoğlu, S. (1997). *Hamidoğulları*, TDVİA, C. 15, İstanbul, 471-476.
- Korykoslu H. (2015). *Doğu Ülkelerinin Altın Çağı*. (Çev.) Altay Tayfun Özcan, İstanbul: Selenge Yay.
- Leontios Makhairas. (1932). *Recital Concerning the Sweet Land of Cyprus Entitled "Chronicle"*, (Trs.) R. M Dawkins, Oxford.
- Luke, H. (1965). *Cyprus*, Edinburg.

- Read, P. P. (2003). Tapınak Şövalyeleri, (Çev.) Sultan Gül Erdem, Ankara: Dost Kitabevi.
- Runciman, S. (1992). Haçlı Seferleri Tarihi, C. III, (Çev.) Fikret Işıltan, Ankara: TTK.
- Sevim A. ve Merçil E. (1995). Selçuklu Devletleri Tarihi, Ankara: TTK.
- Süryani Mihail (Trhsz). Vekâyinâme, (Çev.) H. D. Andreasyan, TTK, Yayınlanmamış Tercüme Eser.
- Şahin S. ve Üstün E. (2016). Kıbrıs Adası'nda Haçlı Hâkimiyetinin Kuruluşu. *Cappadoccia Journal of History and Social Sceinces* 7: 265-279.
- Turan, O. (1988). Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar, Ankara.
- Üstün, E. (2017). Lusignanlar Döneminde Kıbrıs Adası (1192-1489), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir.
- Vasiliev, A. A. (2016). Bizans İmparatorluğu Tarihi, (Çev.) Tevabil Alkaç, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Willermus Tyrensis. (1943). *A History of Deeds Done Beyond the Sea*,(Trs.) A. C. Krey, V. I, Columbia University Press.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Our aim in this study is to examine the relations between the Hamitoğulları Beyliği which has an important place in Anatolian Turkish history, and the Cyprus Crusader Kingdom. We have determined that the relations between these powers controlling the most important positions of the Eastern Mediterranean have not been studied sufficiently. Afterwards, we examined in detail the relations between the Crusader Kingdom which dominated Cyprus politically, militarily and economically, and the rulers of Antalya and its surroundings, Hamitoğulları. Due to the lack of sufficient studies on the subject we have dealt with, we pointed out this gap and completed our study, aiming to be a reference study for future researchers.

Methodology

The method we followed in our study has been within the norms of the science of History. In particular, we filtered the information provided by first-hand sources through a criticism filter. Then we compared the information provided by these sources. We have endeavoured to present the most objective and correct information to the readers by making use of the determinations and evaluations of the research works.

Findings

Among the Crusader states established in the Eastern Mediterranean, one of the last to find it was the Crusader Kingdom of Cyprus. Due to the position of the island of Cyprus, the Crusaders tried to be politically, militarily and commercially active in the Eastern Mediterranean. Cyprus Dominating the Lusignan dynasty, after the Mongol invasion in Turkey arising from the political collapse of the Seljuk rule and sought to benefit from social division. He took action to seize Antalya and its surroundings, which had commercial and military importance, and held Antalya for a while.

While evaluating the relations between the two countries, we took care to make an evaluation above the perspectives of the sides, but the Crusader spirit in Europe was far from its old energy. The first eight crusades succeeded in creating excitement in Europe, but afterwards the political conflicts between European states and the questioning of the effects of their Papacy on them gradually isolated the crusader remnants in the Levantine region against the Muslims. The Cyprus crusaders did not only fall into this loneliness, but also became an open target of the Italians. This situation was enough to weaken them against the Turks. Cyprus was not only a battleground between Turks and Crusaders, but also a place where Latinos showed great interest. In Anatolia, the situation is even more complicated. The Mongol invasion created a political chaos. Due to this chaos, many small-scale states emerged in Anatolia. One of them was the Hamitoğulları principality, which dominated Antalya and its surroundings. Political problems occurred within this principality itself. After a while, the military and economic situation of this principality, which was divided into branches, deteriorated. Therefore, the crusaders of Cyprus did not hesitate to take advantage of this weakness and attack Anatolian lands. Eastern Mediterranean is an important commercial and military location. Cyprus for Anatolia and Anatolian lands for Cyprus are in an indispensable union. It appears that both sides grasped this situation. It is worth underlining that following the mutually changing power balances, the sides do not hesitate to fight for domination in the eastern Mediterranean. The period of these developments and the previous eras show us that Cyprus has great importance for the Anatolian territories and the Eastern Mediterranean in military, political and economic terms.

Conclusion and Discussion

Antalya and the island of Cyprus, which are the most important centres of the Eastern Mediterranean, have been important in terms of trade, politics and military in every period of history. In the period we discussed, the Crusader Lusignan dynasty, which dominated the island of Cyprus, attacked Antalya by taking advantage of the turmoil in Anatolia to increase its power in the Mediterranean. In this context, diplomatic and military relations have developed between the Cyprus Crusaders and the ruler of Antalya Hamitoğulları for the dominance over Antalya.

When the situation of both countries is evaluated, it is seen that the balances are frequently disturbed by their power and the variations in domestic and foreign policy. This fragile situation is seen in almost all Middle Eastern countries as of the period. The successes of the First Crusade began to be overshadowed by failures for Europeans without even a hundred years. It is known that as European nations started to have a national state and feelings of belonging, it is known that it caused a loosening of the will to fight together with Catholics. Cyprus crusaders remained absolute under the influence of this changing conjuncture in Europe. Otherwise, the chaotic environment in which the Anatolian was in created a great advantage for them. Not only this situation, but also the political conflicts within the Hamitoğulları principality, against which they were fighting, enlarged this advantage in their favour. The Teke branch of Hamitoğulların became one of the biggest victims of this attraction. Because the Gulf of Antalya and its surroundings, where it had a clear target for the Cyprus crusaders, were extremely important lands for the eastern Mediterranean trade. To protect these lands, it was necessary to be strong militarily. However, there was no political unity in Anatolia at that time, and there was conflict between the principalities in Anatolia that were established after the Seljuks. The situation was not good for Cyprus either. As we explained earlier, it was only a matter of time before the Cypriot crusaders lose their dominance in domestic and foreign policy. It had turned into a situation dependent on the personal charisma and political genius of the king who sat on the throne.

As a result, both forces were, in fact, not very politically encouraging. There was political and social disorganization in Anatolia brought about by the Mongol invasion. On the island of Cyprus, the intervention of the European and especially the Italian city-states to the conflicts between the dynasty put the ruling Lusignans of Cyprus into a difficult period. This struggle between Cyprus and Antalya did not last very long due to the problems they experienced. Cyprus and Antalya have maintained their importance throughout all time.

HİYERARŞİ OLGUSU EKSENİNDEN TOPLUMSAL EKOLOJİ*Araştırma Makalesi / Research Article*

Sarıtaş, Eray Ş. (2020). Hiyerarşi Olgusu Ekseninden Toplumsal Ekoloji. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2): 715-729.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.835467

Geliş Tarihi: 03.12.2020
Kabul Tarihi: 04.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Şenay ERAY SARITAŞ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

senay.saritas@hbv.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-9973-8974

ÖZ

İnsan ve doğa ilişkisi, insanlık tarihi içinde çok uzun yıllar öncesinden itibaren üzerine düşünülen bir konudur. Bu tartışmada birbirinden farklı pek çok bakış açısı ve felsefi düşünce gelişmiştir. Ekoloji bunlar arasında hem bir doğa hareketi hem de bir felsefi düşünce grubu olarak önemli bir yer tutar ve ayrıca kendi içinde farklılaşır. Bu çalışma, farklı ekolojik yaklaşımlardan birisi olan toplumsal ekoloji üzerinde durmaktadır. Çalışma içinde toplumsal ekolojinin teorik ve kavramsal olarak incelenmesi amaçlanmaktadır ve bu, toplumsal ekolojinin temel kavramlarından birisi olan ‘hiyerarşi’ olgusu kullanılarak yapılmaya çalışılacaktır. ‘Hiyerarşi’ kavramı üzerinden toplumsal ekolojinin nasıl oluştuğu ve ne tarz politika önerileri oluşturduğu bu makalenin açıklamaya çalıştığı araştırma sorusudur. Bu soruyu cevaplayabilmek için çalışmada, Antik Yunan’dan modernite dönemine toplumsal ekolojinin etkilendiği düşünceler ele alınarak, hiyerarşi bağlamında teorik ve kavramsal bir toplumsal ekoloji okuması yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekoloji, Toplumsal Ekoloji, Hiyerarşi.**SOCIAL ECOLOGY IN THE CONTEXT OF HIERARCHY****ABSTRACT**

The relationship of human-nature is an issue which has been thought for a long time throughout the human history. It has been appeared different perspectives and philosophical thoughts within the context. Ecology is one of the most important perspective through its naturalist movement and philosophical thoughtful characteristics. Ecology thought also becomes different in itself. This study stands on the social ecology that is one of the ecology approaches. In this study, it is intended to investigated the social ecology in terms of conceptual and theoretical framework, and it is tried to do with the concept of ‘hierarchy’ as being one of the fundamental concepts of social ecology. The research question of the study is the question of how the social ecology has come into existence and what kind of policy proposals it constituted through the concepts of ‘hierarchy’. In the study, for answering the research question, it is thinking out to make a theoretical and a conceptual social ecology reading with its processor influenced thoughts from Ancient Greek period to the era of modernity in the context of hierarchy.

Keywords: Ecology, Social Ecology, Hierarchy.**1. GİRİŞ**

İnsan var olduğu andan günümüze kadar geçen süreçte doğa ile karşılıklı etkileşim içindedir. Bu etkileşim bazen birliktelik-uyum ve bazen de mücadele-savaş biçiminde gerçekleşmiştir. İnsanlığın ömrü kadar eski olan bu etkileşim, tarih içinde birçok düşünürün inceleme odağı olmuştur. Antik Yunan’dan günümüze açıklanmaya çalışılan insan-doğa ilişkisi ve etkileşimi birçok farklı düşünce alanlarına da zuhur eder. Günümüz literatüründe bu ilişki çevrebilim ve ekoloji gibi dallar içinde açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada da ekolojinin fraksiyonlarından biri olan toplumsal ekoloji üzerinden, onun temel ayaklarından birisi olan ‘hiyerarşi’ olgusu ile bir doğa-toplum okuması yapılması amaçlanmaktadır.

Hiyerarşi kavramı hem daha önceki düşünürlerin toplum-doğa ilişkisini açıklamakta kullandığı kilit bir ifade, hem de toplumsal ekoloji literatürünün temel bir mefhumudur. Bu çalışma içinde de *hiyerarşi* kavramı takip edilerek toplumsal ekolojinin ortaya çıkışındaki öncüllerine bakılacak ve bu ekseninde toplumsal ekoloji açıklanmaya çalışılacaktır. Bu nedenle toplumsal ekolojinin düşünsel geleneğinin nereden geldiği Antik dönemden başlayarak hiyerarşi bağlamında ele alınacaktır. Mirasçısı olduğu düşünce geleneklerinden nasıl etkilendiği ve kendi hiyerarşi kavramsallaştırması ekseninde toplumsal ekoloji incelenmeye çalışılacaktır.

Bu bağlamda Antik Yunan döneminden modern döneme insan-doğa ilişkisi üzerine kafa yoran filozofların farklı ama birbiri ile ilişkili düşüncelere sahip olması nedeniyle, toplumsal ekoloji düşüncesinin de aslında ne olduğunu daha detaylı açıklayabilmek için düşünsel yapısının arka planında yer alan birikimlere bakmak faydalı olmaktadır.

2. ANTİK YUNAN'DAN GÜNÜMÜZE EKOLOJİ

Antik Yunan'dan günümüze pek çok düşünür insan-doğa ilişkisi üzerine farklı açıklamalar ortaya koymuşlardır. Bu düşünceler birbirlerini etkileyerek ilerlemiş ve farklı siyasal duruşlara zemin hazırlamıştır. Tarihsel olarak bu konuda çıkış noktası ve yönlendirici olması hasebiyle öne çıkan ve kendinden sonrakileri önemli ölçüde etkileyen iki isim mevcuttur; Bunlar Platon ve Aristoteles'tir. Düşünce dünyasında idealar ve nesnelere dünyasını ayıran Platon, duyularla algılanan nesnelere dünyasında var olan tüm varlıkların aslında yalnızca akılla kavranabileceğini ve bunların aslında idealar dünyasında yer alan ideaların birer kopyası olduğunu düşünür (Ağaoğulları, 2004: 192; Cevizci, 2014; Alatlı, 2014). Platon'a göre 'doğa'nın kendisi de duyularla algılanan nesnelere dünyasına ait bir kavramdır. Platon için esas ve temel olan ise 'idealar dünyası'dır ve bu nedenle bu dünyayı yani doğal olanı önemsenmeyecek bir yer olarak sistematize eder (Plumwood, 2004: 149). Bu düşünüş biçimi insan-doğa ilişkisinde insana karşı doğaya ikincil bir konum yükleyen düşüncelerin zemininde yatan bakış açısını oluşturur. Aristoteles ise insan-doğa ilişkisi ekseninde Platon'dan farklı bir konumda kalmaktadır. Biyolojiden etkilenecek ampirik analiz yöntemi ile veri toplayarak bilgiye ulaşmaya çalışan Aristoteles için en önemsizinden en yükseğe birbirine bağlanmış *hiyerarşik* bir evren anlayışı mevcuttur. Aristoteles'e göre; Saf potansiyalite, inorganik şeyler, bitkiler, hayvanlar, insan ve saf gerçeklik yani (Tanrı) olarak ilerleyen ve birbirleri arasında uyum ilişkisi olan hiyerarşik bir evren anlayışı mevcuttur (Alatlı, 2014; Tannenbaum ve Schultz, 2015; Göze, 2007; Arnhart, 2004). Hiyerarşik ama uyum ve birlikteliğin mevcut olduğu bu ilişki insan ve doğa arasındaki birlikteliği daha da artırmış ve insan-doğa arasında daha bütüncül bakış açısına zemin hazırlayan bir geleneği başlatmıştır. Toplumsal ekoloji düşüncesi de bu iki gelenekten Aristocu düşüncüyü takip eden akım üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle toplumsal ekoloji düşüncesinin düşünsel tarihini takip edebilmek için Aristocu gelenek üzerinden Ortaçağ ve Aydınlanma döneminde doğa-insan, doğa-toplum açıklaması yapmış bulunan filozofları takip etmek daha isabetlidir.

Antik dönem sonrası insan-doğa ilişkisinde Orta Çağ'ın hâkim görüşü, evrenin organik bir biçimde açıklandığı *varlık zinciri* düşüncesidir. Varlık zinciri düşüncesine ilham veren anlayış Aristocu hiyerarşik evren açıklamasıdır (Ünder, 1996: 80). Varlık Zinciri düşüncesinde de Aristoteles'teki gibi bütünlükçü bir uyum ilişkisi mevcuttur. Hem Aristotelesçi evren anlayışında hem de varlık zincirinde insan ve doğa arasında hiyerarşik bir sıralama olmasına rağmen, uyum ilişkisi sayesinde hem ruhsal hem de maddesel anlamda organik bir bütünlük mevcuttur.

İnsan-doğa ilişkisinin algılanış biçimi Ortaçağ sonrasına gelindiğinde mekanist evren anlayışı ile birlikte bir dönüşüm geçirir. Galileo ve Newton'un buluşları yeni bir evren paradigması doğurur. Mekanik bir evren anlayışına dayalı bu paradigma parçalara bölünmüş nedenselliğin bulunduğu hiyerarşik bir bütündür (Aslanoğlu, 1994: 39). Ancak bu bütünlük ve hiyerarşi Aristotelesçi düşünüşten ve varlık zinciri görüşünden oldukça farklıdır. Mekanik bir evren anlayışına dayalı düşüncenin sahip olduğu hiyerarşik evren, organik bir bütün değildir. Önceki dönemlerden farklı olarak doğa bu dönemde artık kendi içinden güçler tarafından yönetilme özelliğini kaybeder ve bu nedenle hiyerarşik evren organik bir bütün olarak görülmez (Bowler, 2001: 59). Akıl esasında var olan insan, doğadan ayrı ve onun üstünde konumlanarak onu denetleyebilme ve istediği gibi

düzenleyebilme gücüne sahip olan kişidir. Özetle mekanist evren anlayışında akla biçilen rol insanın doğa üzerinde iktidar kullanmasını mümkün ve meşru kılar (Plumwood, 2004: 150). Bu düşünceye göre insan özne konumundadır. Bilen özne kesin olan tüm bilgilere ulaşabilir. İnsanın özneleştirilmesi ise doğanın artık “nesne” konumunda yer alması anlamındadır.

Darwin de *evrim kuramı* ile insan-doğa ilişkisinin düşünsel dönüşümüne katkı sunan bir diğer bir düşünürdür. Darwin'in geliştirdiği evrim teorisi varlık zinciri düşüncesinden mirasla mekanist düşüncenin de sahip olduğu metafizik boyutun terk edilmesine ortam hazırlamıştır. Evrim kuramı öncesi mekanist evren anlayışına göre evren “sabit” bir nitelik taşımaktayken bu kuramının etkisi ile bu anlayış, türlerin çevrelerinden etkilenecek sürekli bir değişim ve gelişim içinde olduğu düşüncesine dönüşmüştür. Darwinci geleneğin toplumsal ekolojiyi etkileyen düşüncülerinden birisi de *doğal ayıklanma kuramıdır*. Darwin, evrim teorisini doğal ayıklanma kuramı ile oluşturur (Skirbekk ve Gilje, 2006: 441-445). Doğal ayıklanma teorisi aydınlanma düşüncelerinin etkileriyle toplumsal ilerleme fikrine yaygınlık kazandırır ve ekoloji düşüncesinin ortaya çıkmasında etkin rol oynar.

Evrin teorisi, ekoloji düşüncesi üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak önemli düzeyde etkin olmuştur. Ekoloji kavramını ilk kez kullanan kişi olan Ernst Haeckel, öncelikle Darwin'den etkilen ve onun yaşam ağacını yeniden kurgulayan bir biyologdur (Bowler, 2001: 41). Hatta Darwinci evrim teorisi, ekolojinin yanı sıra, toplumsal ekoloji düşüncesinin temel düşünürlerinden olan Murray Bookchin'i de dolaylı bir biçimde etkileyen bir teoridir, öyle ki, Bookchin'in düşünce olarak etkilendiği Kropotkin de evrim teorisinden doğrudan etkilenecek düşüncelerini oluşturmuştur. Kropotkin'in bu etkileşimle oluşturduğu ‘canlılar evriminde, canlıların doğadaki olumsuz iklim koşullarına karşı karşılıklı yardım içinde olduğu ilkesi’ Bookchin'in ortaya çıkaracağı yeni ekolojik toplumun belirlenmesinde etkin bir düşünce kaynağı oluşturur (Doğan, 2004: 36).

Ancak, Darwinci düşünce her ne kadar Bookchinci bir toplumsal ekolojinin oluşmasında doğal ayıklanma teorisi gibi teorilerle de etkili olsa da “hiyerarşi” kavramının kavramsallaştırmasında Bookchin, Darwini takip etmemiştir. Darwin doğadaki hiyerarşinin hem evrim kuramında hem de doğal ayıklanma kuramında, genetik bir nitelik taşıdığını belirtir. Darwinci biyoloji düşüncesinden hareketle oluşan sosyal Darwinis teoride de insanlar ve toplumlar arasındaki hiyerarşinin doğasında “genetik” bağ olduğunu iddia eder. Bu husus, toplumsal ekolojinin her ne kadar Darwinci teorilerden beslense de, hiyerarşi kavramı özelinde bu teorilerden uzakta kaldığını gösterir.

Görüldüğü üzere tarihsel olarak doğa ve insan ilişkisi çok uzun zamanlardan itibaren tartışılıyor olsa da, ekoloji kavramının kullanımının 19. yy'ın sonlarında başlaması nedeniyle, doğa ve insan ilişkisinin ekoloji bağlamında ele alınması ancak son yüzyıl içerisinde gerçekleşmiştir. Ekoloji kavramını ise ilk kez Ernst Haeckel 1866 yılında yayınladığı ‘General Mophologie’ eserinde kullanmıştır. Bu kavram ilk dönem biyologlar tarafından kullanılırken, daha sonraki dönemler sosyal bilimlerce kullanılmaya başlanmıştır. Yunanca ev hane anlamına gelen oikos kelimesinden türeyen ekolojinin bilim olarak kabul edilmesi 1940'lı yılları bulur (Kışlalıoğlu ve Berkes, 1995: 36). Ekolojinin bilim olarak kabul görmesinde Bowler, Darwin'in doğal ayıklanma ve adaptasyon ilkelerinin özellikle 1940'lı yıllarda genetik bilimindeki gelişmelerde yeniden saygınlık kazanmasında etkili olduğunu belirtir. 1960'larda ise yeni toplumsal algıyla birlikte çevre sorunlarına yönelik ilginin ve toplumsal hareketin artışı ekoloji bilimini daha da ön plana çıkarmıştır (Bowler, 2001: 193).

Özellikle 1960'lı yıllar çevre bilincinin yaygınlaşmasında önemli bir dönemdir. Bu dönemde, daha önceki dönemlerden ayrık bir biçimde, doğaya farklı bakış açısına sahip ve bu bakış açıları ile uyumlu eylemler yürüten değişik örgütler doğmaya başlar. 1960'lı ve 1970'li yıllarda arka arkaya Greenpeace, Friends of Earth örgütleri ve Yurttaş İnisiyatifleri gibi önemli ekolojist örgütler kurulmuştur (Önder, 2002: 103). Mevcut siyasal kültüre entegre olan bu hareketler, dünya genelindeki ekolojist hareketlerin de rengini verir. O dönemden itibaren bu ekolojist hareketler toplumsal muhalefetin de bir ayağını oluşturur (Öz, 1989: 29). Özellikle 1970 ve 1980'lerde bu akım kendini toplumsal hareket ve mevcut siyaset içinde daha da yoğun hissettirmeye başlamışlardır ve böylece kendini daha da belirgin bir biçimde çevreci yaklaşımlardan ayırmıştır. Ekoloji hareketi toplumsal hareketlerin yanı sıra, bir taraftan da siyasal partiler kurarak mevcut dönemin politikası

üzerinde etkin olmaya çalışmıştır. İngiltere’de 1973’te kurulan “Ekoloji Partisi” ve Almanya’da 1983 yılında kurulan “Yeşiller Partisi” buna örnek olarak gösterilebilir (Önder, 2002: 110).

Toplumsal ekoloji düşünsel olarak bir taraftan Kropotkin’den etkilenecek anarşist düşüncenin etkisi altında şekillenirken diğer bir taraftan Marksist yönelimli hareketlerle ilişkilenecek ortaya çıkmış bir düşüncedir (Pepper, 1998: 2; Pepper, 1999: 30; Eckersley, 1992:145; Eckersley, 1989: 99-110). Bu eksende, sosyalist ekolojiden (eko-sosyalizm), diyalektik biyolojiye ve anarşist toplumsal ekolojiye kadar birçok farklı düşünce akımları toplumsal ekolojinin oluşmasında etkili olmuştur (Merchant, 1992: 142-153). Bu yönüyle toplumsal ekoloji teorik olarak Marksizm ve sosyalizm ile bağlantılı olması nedeniyle eko-sosyalizm biçiminde algılsa da, esasında bu akımlardan daha kapsamlı ve daha farklı bir ekoloji düşüncesidir (Roussopoulos,1993:124). Çünkü bu düşünce her ne kadar Marksist düşünce bağları olsa da ‘liberteryen’ bir çizgide yer alan ekolojik bir düşünce akımı olarak da görülmektedir (Eckersley, 1992:147).

Özetle, ekolojist hareketler tek tip bir form ve tek bir kalıp düşünce üzerinden yürümemiştir. İnsan-doğa ilişkisine bakış açısı antik dönemden günümüze birikerek ilerleyen düşünsel arka planı ile birbirinden farklı düşünce gelenekleri mevcuttur. Ekoloji hareketlerinin; derin, toplumsal, feminist, sosyalist ve mistisizm gibi farklı fraksiyonları mevcuttur, ancak genel olarak derin ekoloji ve bu çalışmanın temel inceleme konu olan toplumsal ekoloji olmak üzere iki ana hat üzerinden düşünce ve hareketlerini yürütür.

3. TOPLUMSAL EKOLOJİ: TOPLUM-DOĞA İLİŞKİSİ

Toplumsal ekoloji, ekoloji düşünce geleneğinin önemli ve ana fraksiyonlarından birini oluşturur. Amerika Birleşik Devletleri’nde birçok komünist, Troçkist ve hatta liberter anarşist eylemleri ortaya çıkaran toplumsal muhalefet hareketlerinin içinde yer alan Murray Bookchin tarafından oluşturulan toplumsal ekoloji esas olarak ekolojik bir krizin mevcut olduğu iddiası üzerine kurulu bir düşünce geleneğidir. Bu ekolojik krizin kaynağı olarak Bookchin ‘hierarchy’ ve ‘tahakküm’ biçimlerini görür. Bu krizin çözülmesi için yeni bir beşerî ve sistemsel formülasyon olan toplumsal ekolojiyi ortaya çıkarır. Bookchin toplumsal ekoloji düşüncesinin, kavramsal kitini oluşturan isimdir. Bu konuda birçok makale, kitap hazırlayarak toplumsal ekolojinin felsefesini ve sistematiki belirlemiştir.

Doğa üzerine kafa yoran birçok düşünürden farklı bir biçimde Bookchin doğa ile insan ilişkisini ‘doğa ve toplum’ üzerinden açıklamıştır. Bookchin’e göre doğa canlıdan cansıza ve oradan da topluma doğru birikerek ilerleyen bir süreçtir (Bookchin, 1994: 31). Ona göre toplumu oluşturan insan akıl sahibi olma özelliği ile hayvan ve bitkilerden ayrılır. İnsan toplumu oluşturur diğer varlıklar ise sadece topluluk kurar. Ve Bookchin’e göre toplum aslında kurumsallaşmış topluluklardır. Bu kurumsallaşan topluluk sorumluluk, birlik ve kişisel ilişkiler aracılığı ile kendini oluşturur. Bookchin’in kategorizasyonunda toplum-doğa ayrışması mevcuttur, ancak bu ayrışmada toplum doğadan tamamen ayrık bir varlık değildir. Bookchin doğa kavramını, ‘birinci doğa’ ve ‘ikinci doğa’ kavramlarını kullanarak açıklamaktadır. ‘Birinci doğa’ insani olmayan doğadır ve ‘vahşi doğa’ olarak da isimlendirilir. İnsani ve toplumsal olan her şey ise “ikinci doğa” içinde yer alır (Bookchin, 1996b: 11). Toplumsal ekoloji insan ve doğayı düalist bir zıtlık içinde ele almaz. Hem insan hem de doğayı evrimsel bir dönüşümle süreklilik biçiminde ele almaktadır. Bookchin toplumu ikinci doğa olarak kavramsallaştırmıştır. Diğer bir ifade ile toplum doğaldır ancak ikinci doğa olarak formüle edilmiştir. Birinci doğa Bookchin için doğal dünyanın kendisidir, organik dünyanın birikimsel evrimidir; ikinci doğa ise organik dünyanın değil toplumun evrimidir ve her iki doğa birbiri ile karşılıklı ilişki halindedir (Bookchin, 1994: 110).

Bookchinci bir toplumsal ekoloji, statik bir doğa anlayışını reddeder ve dinamik bir doğa algısı üzerine oturur. Bu bakış açısına göre doğa, öncesinden ve sonrasında koparılmış bir manzara veya bir tablo değil, tüm bunlardan daha öte bir olgudur. Doğa toplumsal ekolojiye göre zaman içinde değişendir. Yani farklılaşır ve daha karmaşık bir form alır. Yaşam biçimlerinin birikimsel bir evrimidir (Bookchin, 1996b: 48). Bu çerçevede, toplumsal ekoloji toplum ve doğa ikileminden farklılık taşımaktadır. Biyolojik doğa ve insan toplumu arasındaki iç içeliliği ve sürekliliği araştıran düşünce akımını oluşturur. Aynı zamanda toplumsal ekoloji, toplumsal evrim içinde gerçekleşmiş,

doğal hayat ve insan toplumunun karşı karşıya kaldığı kırılma noktaları üzerine yoğunlaşır (Önder, 2002: 51).

Toplumsal ekolojiye göre doğa ‘var olan’ her şey değildir. Doğa dinamik bir formdadır bu nedenle gittikçe genişler, farklılaşır ve evrimsel bir gelişim sağlar. Bu evrimsel gelişim organik olmayandan, organik ve toplumsal olana birikerek çoğalan bir süreçtir. Bookchin’e göre, evrimsel gelişim hem birinci hem de ikinci doğada tamamlanmamıştır ve insan hayatı böyle bir çeşitliliğe ve karmaşıklığa bağlıdır. Doğanın bir parçası olan insanın hayatını devam ettirmesi de doğadaki organizmaların yaşam biçimlerinin, formlarının karmaşıklığa ve karşılıklı bağımlılığa doğru dönüşmesine, evrim geçirmesine bağlıdır (Bookchin, 1996b: 95-96). Bu süreç henüz tamamlanmamıştır. Toplumsal ekolojiye göre bu insanlığın seçimiyle gerçekleşecek bir süreçtir ve hem doğal hem de toplumsal evrimin yönünü belirler. Buna göre toplumun iradi olarak böyle bir değiştirebilme gücü, hayati bir öneme sahiptir.

Toplumsal ekolojide toplum en ilkel biçimde ve önemli ölçüde doğadan türeyen bir olgudur. Toplumsal evrim doğadan ayırık değil, onunla bağlantılıdır. Doğal bir evrimin insani bağlam içinde bir uzantısıdır (Bookchin, 1999a: 38). Doğa, insan ve toplum uyum içindedir ve bu yanı sıra Stoacı düşünce ile benzerlikler taşımaktadır. Stoa felsefecilerinden Cicero’nun “Ellerimizi kullanarak Doğa’nın alanı içinde kendimiz için ikinci bir doğa yaratıyoruz” ifadesi Bookchin’e göre, toplumsal ekolojinin insan dışındaki dünyayı ifade eden birinci doğa ve insanlar tarafından yaratılan ikinci doğa ayrımına tekabül etmektedir. Ancak Bookchin, Cicero’nun bu ifadesinin eksik olduğunu söyler. Bookchin’e göre birinci doğanın ikinci doğaya dönüştürülme sürecinde Cicero’nun belirttiği gibi sadece eller kullanılmaz, bunun yanı sıra düşünce, dil ve karmaşık biyolojik değişimler de önem taşımaktadır (Bookchin, 1999a: 38).

Birinci doğadan farklı bir biçimde ikinci doğa, toplumsal ve insani alandaki içsel doğa ile eşanlamlıdır. Bunların her ikisi de kendi içinde birbiri arasında bir değişim bir evrim geçirmektedir. Bu değişim organik evrimin içinden temellenmiştir. Toplumsal ekolojiye göre toplum dünya üzerinde birdenbire ortaya çıkmış bir olgu değildir. Toplumsal hayat, toplumsal ekolojiye göre, doğaya karşı verilen acımasız savaşta zorunlu olarak bir taraf da olmamıştır. Bir sürecin, bir evrimin uzantısıdır. Toplumun ortaya çıkışının köklerine bakıldığında, toplumsal hayat insanın biyolojisine dayanan ‘doğal’ bir olgudur (Bookchin, 1999a: 31). Toplumsal bir hayat her zaman birinci doğadan çıkması hasebiyle doğal bir boyuta sahiptir. Toplumsal ekoloji toplum-doğa ve insan-doğa karşıtlığını reddeder. Böyle bir karşıtlığı onaylayıp bunun üzerinden şekillenen bakış açılarına karşı çıkmaktadır. Çünkü toplumsal ekolojiye göre tüm bunlar tahakkümcü bir bakış açısına sahip düşünce gelenekleridir (Bookchin, 1996b: 136).

Bookchin’e göre doğa bir zorunluluk alanı değildir. Doğa üzerine düşünen birçok öncül düşünürden farklı bir biçimde Bookchin doğanın zorunluluk alanı içinde ele alınmasını düalist ve indirgemeci olarak niteler ve eleştirir. Mekanist düşüncenin yarattığı bu düalist ve indirgemeci görüş Bookchin’e göre hem derin ekoloji tarafından takip edilmiş hem de Marxist görüş tarafından kabul görmüştür. Derin ekoloji zorunlu doğa algısında doğayı öne çıkararak ona tabi olmuş, Marxist düşünce ise doğa karşısında toplumu öne çıkarmıştır (Bookchin, 1996b: 89-92). Bookchin’e göre doğa ve toplum düalistliğinin üstesinden gelebilmek için gerek doğa olsun gerekse toplum olsun bunlardan sadece birine ağırlık verilmesi doğru değildir. Doğa ve toplum Bookchin için çeşitlilikleri muhafaza eder, dinamik bir nitelik taşır ve bütünseldir. Ancak bir bütünsellik içerisinde farklılaşma ve çeşitlilik Bookchin’in toplumsal ekoloji düşüncesinde önemlidir. Çünkü, doğada istenen uyum ve dengeye farklılaşma ve çeşitlilikle ulaşılabilir (Bookchin, 1994: 104).

Bookchin toplumsal ekolojiyi, diğer çevreci ve ekolojist düşüncelere eleştiri getirerek de açıklar. Çevreci hareketi ‘insan merkezli’ bir düşünce olarak görür ve insan-doğa dikatomisi üzerine oturan çevre hareketinin insanı öncülediğini belirtir. Çevreci hareket doğaya zarar veren uygulamaları eleştirip düzeltme yönlü bir hareket olmasına rağmen, köklü bir sistem ve bu bağlamda hiyerarşi ve tahakküm eleştiri yapmamaktadır. Bu nedenle çevreci hareket sadece hiyerarşi ve tahakküme dayalı sistemin uygulamalarını görünürde yumuşatan bir hareket niteliğinde kalmıştır. Hatta toplumsal ekoloji bu hareketi mevcut tahakkümcü, sömürücü ve hiyerarşik sistemin yaptıklarını meşrulaştıran ve ‘sübab’ görevi gören bir çeşit ‘çevre mühendisliği’ olarak görür ve eleştirir (Tamkoç, 1994:87). Derin ekoloji ise insan-merkezci çevreciliğinden farklı bir biçimde ‘doğa-merkezli’ bir düşünce

akımı ve hareketidir. Bu düşünüş, idealist bir temelde insanı doğa ile ‘birlik’ esasıyla bir arada görür. Derin ekolojinin doğa-merkezli oluşu da toplumsal ekoloji tarafından benzer bir eleştiri almaktadır. Budizm ve Taoizm gibi uzak doğu dini ve felsefi düşüncelerden etkilenecek oluşturulan derin ekoloji düşüncesi toplumsal ekoloji tarafından insana karşı doğayı öncelmesi nedeniyle ‘insan-sevmez’, ‘anti-ussalcı’ ve ‘mistik’ olmakla eleştirilir (Elkins, 1990: 82) Derin ekoloji ekolojik bunalımın sorumlusu olarak insanı sorumlu görmektedir. Bookchin’e göre bu, doğadaki sorunların aslında insan esasında değil, bazı toplumsal sorunların birer uzantısı olduğunun görülmesini engelleyen bir bakış açısıdır (Bookchin, 1999a: 22). Bookchin, derin ekolojinin içsel değere dayalı ‘kendini gerçekleştirme’ ve ‘biyosferik eşitlik’ ilkelerini de eleştirmektedir. Çünkü toplumsal ekolojiye göre ‘birinci doğa’ ekolojik bir etiğin temelidir fakat bu doğa tek başına ‘kendinde etik’ bir değere sahip değildir. Doğa toplumla ilişki halindedir, toplumdaki ayrı bir biçimde en iyisini bilen özne değildir. Bu nedenle toplumsal ekolojiye göre doğanın kendinde bir etik değere sahip olmaması, doğada bir ‘içsel değer’i de aramayı gerçek dışı kılar. Toplumsal ekolojiye göre yeryüzündeki tek ‘etik özne’ insandır. Ancak insanın etik özne olması çevreci yaklaşımdaki gibi toplumsal ekolojiyi insan-merkezci kılmamaktadır çünkü toplumsal ekoloji insan ve doğa düalistliği üzerine oturmamaktadır. Toplumsal ekolojiye göre etik değer ve etik özne tek başına hayatın ortaya çıkması ile vücut bulmaz. Etik özne ekseninde var olan etik değer insanın hayata dahil olup toplumsallaşmasıyla eş zamanlı olur. Tüm canlılar içinde yalnızca insanlar haklar, görevler ve sorumluluklar esasında davranış belirleyerek kurumsallaşabilirler. Esasında insan olmayan doğaya atfedilen içsel değer, toplumsallaşmayla beraber ikinci doğada ortaya çıkan bir durumdur. Tüm bunlarla beraber toplumsal ekoloji, derin ekolojiyi aslında ikinci doğada yer alan bu değeri yanlış bir biçimde birinci doğaya yansıttığı için eleştirmektedir. Genel olarak ise toplumsal ekoloji diğer çevreci ve ekolojik yaklaşımlar, ekolojik krizi ontolojik olarak farklı yorumlamaları üzerinden de eleştirmektedir (Bookchin, 1999b: 46-47).

Özetle, Bookchin toplumsal ekoloji düşüncesini temel olarak ekolojik bir krizin mevcudiyeti ve bu krizin nasıl ortadan kaldırılacağı düşüncesi üzerine oturtmuştur. Ekolojik krizin kaynağına toplumsal yaşamı konumlandırmıştır. Toplumsal ekoloji insanı tekil bir varlık olarak görmez. Yani insanı değil, insanın oluşturduğu hiyerarşik toplumsal ilişki biçimlerini temel alır ve bu ilişki biçimlerini analiz ederek ekolojik krizin üstesinden gelebilmek için yeni bir toplum olanağını formüle eder.

Bu çalışmada da daha önce belirtildiği üzere Bookchinci toplumsal ekoloji düşünce sistemi, Bookchin’in temel kavramlarından birisi olan ‘hiyerarşi’ kavramı üzerinden yeniden okunacaktır. Bu okuma yapılırken Bookchinci düşünce sistemi iki ana grupta açıklanacaktır. Toplum ve doğa ilişkisi ekseninde, hiyerarşi kavramı ile beraber ekolojik krizin nasıl oluştuğu ve bu ekolojik krizin ve hiyerarşinin üstesinden gelebilmek için iyi yaşamın aracı olarak politikayı nasıl sistematize ettiği açıklanmaya çalışılacaktır.

4. DİYALEKTİK DOĞALCILIK EKSENİNDE HİYERARŞİ KAVRAMI VE EKOLOJİK KRİZ

Bookchin’e göre içinde bulunduğumuz çağ ekolojik bir krizin tehlikesi altındadır. Bu tehlikenin özünde, günümüz toplumunun, geçmiş toplumlardan farklı olarak organik evriminin bozulmuş olması yatar. İnsanların hayatlarını sürdürebilmesi, organizmaların birbirlerine karşılıklı bağımlı bir biçimde evrilmesine dayanmaktadır. Bookchin’e göre ilk varlık bulan hayvan ve bitkiler zaman içinde çeşitli biçimler alıp birbirine bağımlı bir ağ halini almıştır. Bu durum Bookchin için insanın ve doğanın evrim geçirip hayatta kalmasının bir önkoşuludur (Bookchin, 1996a: 40). Toplumsal ekolojiye göre de insan süreklilik taşıyan bu organik evrimin içinde yer alır. Ancak Bookchin’e göre insanlar artık önemli bir yol ayrımına gelmiştir ve evrim sürecinin yönünü belirleyebilen bir noktadır. Buna göre insan ya bu yıkıcı sistem içinde yok olmayı göze alacak ya da yeni bir ekolojik toplum oluşturarak yıkıcı sistemin tahakkümünden kurtulacaktır. İşte Bookchinci toplumsal ekoloji, insanın karşı karşıya kaldığı bu yol ayrımında özgürlükçü demokratik yapılanmalarla oluşturulacak ekolojik bir toplumu hedefler ve bunu sistematize eder (İdem, 2002: 10). Toplumsal ekoloji, sahip olduğu kendine özgün toplum-doğa ilişkisi bağlamında ekolojik sorunlara radikal bir bakış açısı ortaya koyar.

Ekolojik krizin çözülmesindeki bu radikal bakış açısı, toptekün bir toplumsal değişimi hedeflemektedir. Bookchin bu konuda ‘diyalektik doğalcılık’ düşüncesini geliştirmiştir. Bookchinci toplumsal ekolojiye göre esas olan uzlaşımın akıl değil, diyalektik akıldır. Bookchin bu düşüncüyü şu şekilde oturtur: uzlaşımın akıl görüngülerine kesin sınırlarla yaklaşmaktadır oysa diyalektik akıl bir görüngünün olduğundan başka farklı bir forma veya hale de dönüşebilir. Diğer bir ifade ile gerçekliğin gelişimsel bir doğası mevcuttur ve gerçeklik dinamiktir (Bookchin, 1996b: 25-27). Bookchin’e göre toplum ve doğa arasındaki evrimsel gelişim aşamaları da bu diyalektik doğalcılığa dayanmaktadır. Diyalektik doğalcılık hem olanı hem de olması gerekeni incelemesiyle bir taraftan ekolojik krizin kaynağını açıklar, diğer taraftan da bu hiyerarşi odağında oluşan bu krizin üstesinden gelinmesi için kullanılan düşünce sistematığının ortaya çıkmasını sağlayan felsefeyi kurar.

Toplumsal ekolojiye göre ekolojik krize neden olan sorunlar aslında toplum ve doğa arasından ortaya çıkmaz. Bu sorunlar, toplumsal gelişmeden kaynaklanmaktadır (Önder, 2002: 50). Günümüzde genel kabul görmüş olan toplum ve doğa eksenli bir karşıtlık ve bölünme aslında insanların kendi arasında yaşadıkları çatışmalardan doğan toplumsal bir bölünmedir (Bookchin, 1999a: 44). Bu süreç dahi Bookchin’e göre diyalektik akıl ile gerçekleşmektedir. Bu nedenle, ekolojik sorunlar ile içinde bulunduğumuz ‘akıl dışı’ ve ‘anti-ekolojik’ toplum, Bookchin’e göre doğrudan ilişki halindedir. Sorunun asıl kaynağı, insanın doğayı sömürmesi ve doğayı hükmü altına almasının gerekliliği yönündeki düşüncesidir. Diyalektik akla göre, bu yanlış düşünce, insanın yine insan üzerinde kurduğu hiyerarşi, tahakküm ve sömürüden kaynaklanmaktadır. Bookchin, ekolojik krize neden olan hiyerarşinin tarihsel olarak uzun yıllar öncesinden, aile içinde ortaya çıkan hiyerarşi ve tahakkümle başladığını belirtir. O zamandan beri insanlar özne yerine nesne olarak görülmektedir. İşte bu anlayışın sonucu olarak da toplumsal ekoloji, bugün içinde bulunduğumuz ekolojik sorunların ortaya çıktığını düşünür. Böylece, toplumsal ekoloji için, toplum ve doğa arasındaki diyalektik doğalcılığa dayanan evrimsel gelişimi açıklamasında ‘hiyerarşi’ ve ‘tahakküm’ temel kilit kavramlar olarak yerini alır. Bu nedenle bahsi geçen bu kilit kavramlara daha ayrıntılı bakmak gerekir.

4.1. *Hiyerarşi ve Tahakküm*

Hiyerarşi ve tahakküm kavramları, toplumsal ekoloji teorisinin oluşmasında temel kilit kavramlardandır ve toplumsal ekoloji felsefesinin ana ayaklarından birini oluşturur. Toplumsal ekolojiye göre, doğaya tahakküm esas olarak, insanın insan üzerindeki hiyerarşik duruşundan ortaya çıkmaktadır. İnsan-insan arasında gerçekleşen ve toplumsal tahakkümle ortaya çıkan hiyerarşi, insan-insan ilişkisinden insanın doğayla ilişkisine taşınmıştır. Böylece doğa da nesneleştirilen ve köleleştirilen insanlar gibi sömürülen ve üzerinde tahakküm kurulan birer kaynak, nesne ve hammadde olarak görülmeye başlanır (Bookchin, 1996: 45). Bu bağlamda toplumsal ekoloji, toplumsal baskıyı çok daha geniş bir çerçeveden ele alır. Bookchin’e göre hiyerarşi ve tahakküm yalnızca ekonomik sömürü düzeyinde kalan kavramlar değil; ekonomik alanın yanı sıra kuşaklar ve cinsler arasında, aile içinde, etnik gruplarda, siyasal ve toplumsal kurumlarda ve doğayı da içine alacak şekilde genişleyen bir alanda ortaya çıkan sorunların da sebebi olan temel kavramlardır (Bookchin, 1999a: 53-54).

Bookchin’e göre ekolojik krizin temeli olan doğa-toplum ikililiği ‘hiyerarşi’den kaynaklanır. Marksizmden farklı bir biçimde Bookchin hiyerarşiyi sınıf veya devlet ekseninde ele almaz ve onlardan bağımsız bir biçimde kullanır. Bookchin “bugünkü insanlık durumunu derinden değiştirebilecek toplumsal olanakların önünü açan ya da engelleyen (...) sınıflardan çok hiyerarşi”dir der ve ekolojik krizin ortaya çıkmasını ve bu krize karşı radikal toplumsal değişim hedeflerini, temel olarak ‘hiyerarşi’ kavramı üzerinden açıklayıp oluşturur (Bookchin, 1994: 154).

Bookchin, geleneksel ideolojilerin hiyerarşi ve tahakküm kavramlarına ‘doğa yasası’ yakıştırması yaparak bu kavramları meşrulaştırdığını düşünür. Oysa hiyerarşi ve tahakküm kavramları daha geniş bir perspektiften ele alındığında Bookchin’e göre toplumsaldır ve tamamıyla ikinci doğaya diğer bir deyiş ile topluma ait bir kavramlardır. Hiyerarşi kavramı hayvanlar topluluğundaki ilişkileri tanımlamak için kullanılmaz. Hayvanlar yönetmek amacıyla kurumsallaşmamakta ve kurumsallaşmış biçimlerini yaratmamaktadır. Dolayısıyla toplumsal ekolojiye göre hiyerarşi ve tahakküm köken itibarıyla ve taşıdıkları anlam bakımından zoolojik değil,

toplumsal kavramlardır (Bookchin, 1994: 33). Bu nedenlerden ötürü hiyerarşi ve tahakküm, toplumsal bir sorundur. Bu bağlamda Bookchin ekolojik sorunu da, bu toplumsal sorun ile ilişkilendirmektedir. Bookchin'e göre ilkel toplumlar hiyerarşi içermeyen toplumlardır. Bu toplumlar, basit fizyolojik/cinsel iş bölümüne ve kan bağına dayalı organik cemaatlerdir. Bookchin, bu organik cemaatlerin zaman içinde hiyerarşik ve sınıflı toplumlara dönüşerek parçalandığını, böylece toplumla doğal dünyanın birliğinin bozulduğunu belirtir. Tarihsel süreç içerisinde en son gelişen kurumsal yapı olarak devletin de yalnızca toplumsal bir idare sistemi değil profesyonel bir zor kullanma sistemi olduğunu söyler. Bu sistem ile insanı insanın karşısına koyan bir çıkar çatışması doğarak toplumun organik birliği sona ermiştir (Bookchin, 1999a: 74).

Toplumsal ekoloji, tüm bunlarla beraber doğaya tahakkümü ortadan kaldırmak için tahakkümün ve buna neden olan hiyerarşinin ortadan kaldırılmasını gerekli ve zorunlu görmektedir. Bu nedenle toplumsal ekolojiye göre, ekoloji hareketi öncelikle tahakküm sorununu tüm boyutlarıyla ele almalıdır, böylece ekoloji sorunların asıl nedenleri olan bu ikilinin yani hiyerarşi ve tahakkümün ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Bookchin yaptığı tarihsel incelemesinde hiyerarşi kavramının, yazı-öncesi organik toplumlar için yabancı bir kavram olduğunu belirtir. Çünkü yazı-öncesi dönem organik toplumlar için dünya, farklı parçaların bir birleşimi niteliğindedir. Aynı şekilde, bu toplumlarda hiyerarşinin olmaması nedeniyle tahakküm de yer almaz. Bookchin bu tarihsel iddiayı organik toplumların dilleri üzerinden açıklar. Buna göre, kullandıkları dillerde eşitlik ve özgürlük gibi kavramların karşılıklarının bulunmaması, bunlara ihtiyaç duyulan bir toplumsal ortamın bulunmamasına işaret eder. Organik toplumlarda hiyerarşi zaman içinde sonradan oluşmuştur. Hiyerarşinin oluşmasında Bookchin iş bölümündeki cinsiyet farklılığını temel etken olarak görür. O'na göre cinsiyete dayalı iş bölümü zamanla hiyerarşiyi ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra yaşlıların ayrıcalıklı konumu da hiyerarşi ile yakından ilişkilidir. Yaşlıların bilgelik konumu, zamanla baskıcı akıl ile yürütülmüştür. Bookchin'e göre "bu akılcılık, cinsel iş bölümüne bağlı olarak erkeğin alanı haline gelmiş sivil alanı ev içi alanın karşısına yerleştirerek toplumsal iktidarın kurumsallaşmasının yolunu açmaktadır" (Bookchin, 1994: 173).

Bookchin'in tarihsel analizine göre hiyerarşik toplumlardan daha sonra sınıflı toplumlara geçilmiştir. Bookchin formülasyonunda bunu maddi ve öznel olmak üzere iki kademede ele alır. Devlet, kent ve örgütlü piyasa ekonomisinin gelişimi maddi kaymada yer alırken, baskıcı değerlerin oluşması öznel kaymalarda yer almaktadır. Özellikle kentlerin ortaya çıkışı bu süreçte temel belirleyici olmuştur, Bookchin böylece teorisini daha çok kent üzerinden yürütmüştür. O'na göre kentlerin ortaya çıkışı hiyerarşi bağlamında önemli etkiler ve sonuçlar ortaya çıkar. Kentlerle beraber geleneksel hiyerarşiden ekonomik hiyerarşiye geçiş olmuştur. Bu dönemde toplumun doğa ile kurduğu ilişkide bir yarılma yaşanmış ve kentler bu yarılmanın mekânları konumunda olmuştur (Bookchin, 1994: 184). Hiyerarşik toplumlardan sınıflı toplumlara geçişte, Bookchin'in toplumsal ekoloji teorisinde kent yanı sıra teknik ve kapitalizm de önemli bir yer tutmaktadır. Kapitalist toplumun rekabetçi mantalitesi içinde kullanılan tekniğin doğa üzerinde yıkıcı bir etkisi vardır. Bookchin'e göre, kapitalizm doğa toplum ayrımını hem onaylamış hem de doğanın talan edilmesini toplumun temel bir yasası haline getirmiştir (Bookchin, 1994: 69).

Bookchin hiyerarşi üzerinden ortaya çıkan kapitalizmi yaşamın devamı için büyük bir engel olarak görür. Yaşamın devamını sağlayabilmek için ise bu düzenin sona erdirilmesi gerekmektedir. Bookchin'in analizinde ve kavramsallaştırmasında, hiyerarşi ve tahakküm toplumsal evrimin taşıdığı ve sahip olduğu bir miras niteliğindedir. Ancak Bookchin'e göre toplumun evrimi yalnızca bu mirasları taşımakla kalmaz aynı zamanda özgürlüğün de mirasını taşır. Bu nedenle tahakkümden özgürlüğe geçiş toplum evriminde mümkün olan bir kademedir (Bookchin, 1994: 86). Bookchin'e göre evrimsel süreçte işte bu kademeye, yani yeni özgürlük kademesine, yeni bir ekolojik toplumla geçilebilecektir. Bookchinci bir toplumsal ekoloji ilkelerinin ve programının ardında da işte bu geçmişin özgürlük mirası yatmaktadır.

Bookchin'e göre kurulacak özgürlük mirasına sahip yeni ekolojik toplum hiyerarşi ve tahakkümün olmadığı bir toplumdur. Hiyerarşi ve tahakkümün olmadığı bu toplumda dolayısıyla sınıflar ve mülkiyet de ortadan kalkar. Böylece ekolojik toplumun değişimi diyalektik doğalcılık felsefesi ekseninde kendiliğinden gerçekleşir (Bookchin, 1994: 118). Bookchin'e göre toplumsal

değişimin gerçekleşmesi, yaşam biçimleri ve tarzları ile doğrudan ilişkilidir. Yani toplumsal değişimin gerçekleşmesi yaşam tarzlarının değişimi ile mümkündür. Bu nedenle Bookchin siyasetin yeniden düzenlenmesi ile yaşam tarzlarında ortaya çıkan değişimin birlikte toplumsal değişimi gerçekleştireceği düşüncesindedir. Toplumsal yaşamın örgütleniş biçimi ve bu yerel yönetimler üzerinden yürütülen formülasyon Bookchin'in toplumsal ekoloji programında özgürlükçü ve konfederal yerel yönetimleri ön plana çıkarmaktadır.

4.2. İyi Yaşamın Aracı Olarak Politika ve Özgürlükçü Konfederal Yerel Yönetimlerin Oluşturulması

Özgürlükçü konfederal yerel yönetim projesi, tüm toplumun özel bir sınıf tarafından yönetiliyor olmasına getirilen bir eleştiri üzerine kuruludur. Özgürlükçü konfederal yerel yönetim projesi, sıradan yurttaşlar tarafından yönetimi olanaklı kılan bir projedir. Bu proje, doğrudan demokrasi aracılığıyla kurumlarının oluşturulmasını ve yaygınlaştırılmasını hedeflemektedir. Ancak Bookchin'e göre, özgürlükçü konfederal yerel yönetim, demokratik reformlarla sınırlı değildir. Bu tip bir yerel yönetim anlayışının ne olduğunu Bookchin, onun aslında ne olmadığını anlatarak açıklar. Buna göre özgürlükçü yerel yönetim anlayışı, yurttaşların cumhuriyetçi devlet süreçlerine yalnızca katılımların genişletilmesi anlamına gelmez. Hatta 'inisiyatif' ve 'referandum' gibi araçların kullanımının yaygınlaştırıldığı sözde bir 'demokratikleşme' de değildir. Bunların hepsini Bookchin, devletin göstermelik 'demokratik' uygulamaları olarak görür (Bookchin, 1994: 159).

Bookchin toplumsal ekolojisinde siyasetin yeni formülasyonunu kent üzerinden yürütmektedir. Bookchin'e göre *kent* ve *kentleşme* kavramları birbirinden farklı kavramlardır. Bookchin, Antik Yunan'da olduğu gibi *kenti* yaşamın ve siyasetin ana mekânı olarak ele alırken, kentleşmeyi bir süreç olarak görür. Bu süreç karar alma mekanizmalarından uzaklaşılacak bir süreçtir ve ekolojik krizin göstergelerinden biridir. Bookchin'in yeni siyaset formülasyonu da kenti negatif anlamdan uzaklaştırabilecek, iyi yaşamın merkezi olabilecek ve ekolojik krize neden olmayacak bir kent yapısı oluşturabilmektir. Oluşturulan yeni mekân ve siyaset içinde, toplumsal ekolojinin öngördüğü ekolojik toplum yaratılabilecektir.

Bookchin'e göre temsili demokrasi ile 'yurttaş' kavramı anlam değişikliğine uğramıştır. Temsili demokrasi ile yurttaş sadece seçmen veya vergi mükellefi olan kişi biçiminde algılanmaya başlanmıştır. Bu nedenle iyi yaşamın aracı olarak yürütülen bir siyaset ile yurttaş indirildiği seçmen ve vergi mükellefi konumundan çıkarılmalı ve kendi kendini yönetebilen kişiye dönüştürülmelidir (Bookchin, 1999b: 92). Bu noktada toplumsal ekoloji siyasal partilere bir eleştiri getirir. Bookchin'e göre yeni ekolojik toplum ilkeleri ile gerçekleşen yeni siyaset anlayışı içinde partiler sorunlu konumdadır. Çünkü partiler hiyerarşik bir yapıya sahiptir ve bu nedenle yeni siyasetin bir uygulama aracı olamazlar. Siyasal partiler eliyle ve bunlar üzerinden işleyen temsili sistem, toplumsal ekolojinin demokrasi anlayışına aykırıdır. Böyle bir uygulama kontrol amaçlı bir yönetim yapısı oluşturur. Partiler aracılığıyla yürütülen demokrasi siyasetin belirlenmesinin ve siyasetin yürütülmesinin tek elden götürülmesine neden olur ve bir uzmanlık işine dönüştürür. Bookchin'e göre her bir yurttaşın partiden bağımsız bir biçimde, politikanın formülasyonuna dahil olabilme imkanına sahip olması gerekmektedir. Partilerden uzak bir siyasal katılım, iyi bir yaşamı hedefleyen siyasetin ve yurttaşlığın yeniden canlandırılabilmesinin arkasında yatan temel koşuldur ve Bookchinci toplumsal anlayışın, özyönetime dayalı bir yerel yönetiminin de temelidir. (Bookchin, 1999b: 308-309).

Bookchin, yeni siyaset formülasyonu ile hiyerarşi ve tahakküm ilişkilerinden uzak yeni ekolojik bir toplum oluşturmayı hedeflemektedir. Bunun içinde özellikle özgürlükçü yerel yönetimler, Bookchinci toplumsal ekolojide önem kazanır. Bookchin için yerel yönetimlerdeki özgürlük, aynı zamanda tüm siyasetteki özgürlüğün gerçekleşmesini sağlayacak ana kapıdır. Bu da Bookchin'e göre uygulanacak demokrasi biçimiyle ilişkilidir. Toplumsal ekoloji, ekolojik topluma geçebilmek için yürüteceği yeni siyaset uygulaması içinde temsili demokrasi yerine doğrudan bir demokrasi uygulamasını ön görmektedir. Bu yönetim biçiminde yurttaşlar kararları yurttaş meclislerinde bizzat kendileri alır ve o yerelin tüm sakinleri süreçlere katılarak kararlar verir. Karar alma süreci yurttaşlar meclislerinde bütünlükçü bir yaklaşımla gerçekleşmektedir. Meclisin içinde, birlikte yaşayan insanların ortak karar vermeleri, kararların bütünlükçü bir biçimde alınmasını sağlar

ve karşılıklı uyumluluğu getiren özgürlükçü siyaset uygulamalarını doğurur. Özgürlükçü yerel yönetim anlayışının amacı doğrudan demokrasi aracılığıyla pasif seçmenleri birer *aktif yurttaş* haline dönüştürebilmektir. Böylece atıl bir kamusal alan, yeni bir politik alana dönüşür. Özgürlükçü yerel yönetim anlayışı aktif yurttaşlar tarafından oluşturulan mahalle ve kasaba meclis toplantılarında, hiyerarşiye dayalı belirli bir sınıf iktidarını değil, eş düzey bir yönetimin hâkim olduğu ‘yurttaş iktidarını’ kurumsallaştırır.

Toplumsal ekolojiye göre özgürlük doğanın karşısında yer alan ve buradan çıkan bir kavram değildir. Özgürlüğün bizatihi kendisi toplumsal ekolojide, bireyden topluma, kişisel ihtiyaçlardan sosyal uyumun ihtiyaçlarına doğru evrilen bir yöndedir (Ungar, 2002: 485). Özgürlüğe dayalı yerel yönetimler de bu yönde şekillenmektedir. Özgürlükçü konfederal yerel yönetim anlayışına göre yerel yönetimler *özgürlükçü* bir toplumsal yapının oluşumunda önemli pozisyonlardır çünkü potansiyel olarak yerel yönetimlerin kendisi yerele dayalı olması nedeniyle bizatihi özgürlükçü kurumlardır. Özgürlüğün yanı sıra, yerel yönetimler aynı zamanda demokratikleşmenin de mütemmim cüzüdür. Bu bakış açısına göre yerel yönetimler, özgürlükçü yapının ve doğrudan demokrasinin kurumlaşmasının gerçekleşmesi için gerekli koşulları yaratabilme gücüne ve imkânına sahiptir.

Bookchin’e göre, ekolojik topluma geçişte özgürlükçü kurumların oluşturulması ve siyasetin yeniden formüle edilmesi temel husustur. Özgürlükçü kurumlar, ilişkilerin temsili ve anonim bir biçimde yürütülmeyle doğrudan ve yüz yüze yürütüldüğü kurumlardır. Bu kurumlar, katılımı artırıcı bir nitelik taşır. Aynı zamanda ‘yurttaş’ı temel aktör olarak ön plana çıkarır. Özgürlükçü kurumlarda yurttaşlar kendi toplumsal işlerini, birilerinin vasıtasıyla değil, doğrudan kendileri yerine getirip yönetebilme inancı taşımaktadır. Özgürlükçü kurumlar ekseninde yurttaşlar ve yurttaş meclisleri büyük öneme sahiptir. Bu tip özgürlükçü kurumların temel işlevi ise bireylere kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ‘kamusal alan’ oluşturmalarına imkân vermesidir. Bunun sonucu olarak ise, yurttaşlar özgürlükçü kurumlar aracılığıyla kişisel ve kamusal anlamda ‘yeniden iktidar kazanma’ ve ‘yeniden güçlenme’ imkânına sahip olur (Bookchin, 1996b: 194).

Özgürlükçü yerel konfederal yönetimin temel özelliklerinden bir diğeri de ‘merkezsizleşmedir’. Gundersen, merkezsizleşmenin ekolojik değerine ilişkin Bookchin’in birbiriyle bağlantılı üç ana tezinin olduğunu belirtir. Bunlar: Yerel ölçeğin ekolojik olarak verimli olduğu; yerel ölçeğin ekolojik olarak eğitici olduğu ve ütopyacılığın ekolojik bir gereklilik olduğu tezleridir (Gundersen, 1998: 195). Merkezsizleşme ile ortaya çıkan ekolojik toplum, ekonomisini yerel yönetime dönüştürecek, kaynaklarını ise konfedere sisteme dahil edecektir. Böylece daha verimli bir uygulama sürecine geçilebilir. Merkezsizleşme ekolüne göre, özgürlükçü yerel yönetimin varlığı, ekonominin de yerel yönetimin eline geçmesine bağlıdır. Özyönetimin bir uzantısı olarak ekonominin doğrudan yurttaşlar tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Merkeziyetçi bir uygulama olan kolektifleştirme veya devletleştirmede mülkiyetin denetimi, kolektifin veya devletin doğrudan kendi çıkarlarını temsil eden meslek gruplarınca yerine getirilmektedir bu da yurttaştan ayrı yönetici bir sınıfı ve dolayısıyla da hiyerarşiyi doğurmaktadır. Özgürlükçü konfederal yerel yönetimde ise mülkiyetin denetimi yurttaş meclislerince yapılır, bu da toplumsal hayat için gerekli malların ortak kullanımı ile ekonomiyi kamusal alanın bir parçası haline getirerek hiyerarşisiz ve özgür bir toplumu doğurur (Bookchin, 1999b: 330-332).

SONUÇ: TOPLUMSAL EKOLOJİ VE HİYERARŞİSİZ ÖZGÜR BİR DOĞANIN YARATILMASI

İnsan ve doğa arasındaki ilişki, tarih içinde birçok düşünürün üzerine kafa yorduğu ve açıklamalar getirmeye çalıştığı bir konu olmuştur. Yaşadıkları dönemin zihinsel yapısı elbette ki bu düşüncelerin oluşmasında etkili olmuş, hatta ortaya çıkan bu düşünceler de mevcut dönem fikir akımını karşılıklı etkilemiştir. Antik Yunan’dan günümüze açıklanmaya çalışılan insan-doğa ilişkisi ve etkileşimi birçok farklı düşünce alanlarına da zuhur eder. Günümüz literatüründe bu ilişki çevrebilim ve ekoloji gibi dallar içinde ele alınmaktadır. Bu çalışmada da insan-doğa ilişkisini ele alan bu düşünce geleneklerinden ekoloji üzerine daha özelde ise toplumsal ekoloji üzerine odaklanılmıştır. Toplumsal ekolojinin temel kavramlardan birisi olan ‘hiyerarşi’ olgusu ile doğa toplum okuması yapılması amaçlanmıştır.

‘Hiyerarşi’ kavramı üzerinden toplumsal ekolojinin nasıl oluştuğu ve ne tarz politika önerileri ortaya koyduğu” araştırma sorusunu yanıtlamak için toplumsal ekolojinin kullandığı hiyerarşi kavramı ve bu kavramın toplumsal ekolojide kullanılış biçimi titizlikle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, bir fikriyatın oluşmasında, öncül düşüncelerinin etkisinin olduğu görüşü ile yola çıkmıştır. Diğer bir ifade ile toplumsal ekoloji gibi bir felsefi akım da zamandan ve diğer düşüncelerden bağımsız oluşmamış, tarihsel olarak düşünsel birikim ve onların etkisi ile meydana gelmiştir. Bu nedenle, çalışmaya toplumsal ekolojiyi etkileyen düşünsel geleneklere bakılarak başlanmıştır. İnsan-doğa ilişkisini açıklarken bu düşünsel geleneklerin doğrudan veya dolaylı bir biçimde ‘hiyerarşi’ kavramını nasıl kullandıklarını takip ederek toplumsal ekolojinin nasıl oluştuğu açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumsal ekolojinin insan-doğa/ toplum-doğa ilişkisini ele alışı, açıklaması ve ne tarz politika önerileri oluşturduğu çalışma içinde ‘hiyerarşi’ kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

Özetle, toplumsal ekolojinin teorik oluşumunda ve politika önerilerinde ‘hiyerarşi’ kavramının temel belirleyici bir kavramdır. Öyle ki, toplumsal ekoloji esas olarak bir ekolojik krizin mevcudiyeti düşüncesi üzerine ortaya çıkan bir ekolojik düşünce geleneğidir. Ekolojik krizin temel nedeni de toplumsal ekolojiye göre de ‘hiyerarşi’ye dayanmaktadır. Toplumsal ekoloji içinde hiyerarşi kavramı olumsuz ve dolayısıyla negatif bir anlamla yüklüdür. Çünkü hiyerarşi, hem ekolojik krizlerin nedeni hem de birinci doğadan ikinci doğa geçilmesine neden olan sorunlar yumağının göbeğinde yatan bir nokta olarak görülmektedir. Toplumsal ekolojiye göre, birinci doğa dönemi hiyerarşisiz bir dönem olması nedeniyle özgür doğa dönemidir de. İlk olarak aile kurumunda orta çıkan hiyerarşi, sınıflı bir toplum yaratarak ikinci doğaya geçilmesine neden olmuştur. Hiyerarşik, tahakkümcü ve özgürlüğünü kaybeden ikinci doğa hem insanın insan üzerinde hiyerarşi ve tahakküm kurduğu, hem de insanın doğa üzerinde benzer tahakkümü oluşturduğu bir toplumsallık biçimidir. Toplumsal ekoloji temel olarak bu ekolojik krizlerin üstesinden gelmeyi hedeflemektedir. Bu nedenle de bu ekolojik krizi ortaya çıkaran temel problem kaynağı olan ‘hiyerarşi’ üzerine odaklanarak açıklama ve politika önerileri oluşturmuştur. Toplumsal ekoloji özetle, tüm bunlarla beraber ekolojik krizin üstesinden gelinebileceğine inanan bir ekotopya biçimidir.

Toplumsal ekolojiye göre temel sorun birinci doğadan ikinci doğaya geçilmesine neden olan hiyerarşi bağlamında ortaya çıkan ekolojik krizdir. Özgür bir doğanın yaratılması için toplumsal ekoloji, ekolojik kriz sorununu çözmeyi amaçlamaktadır. Toplumsal ekolojiye göre ekolojik krizin kökleri sadece teknolojiye, nüfus büyümesine ve çevre kirliliğine değil; insanın doğaya hükmetme düşüncesine yani hiyerarşi ve tahakküme dayanmaktadır. Toplumsal ekolojiye göre insanın doğaya hükmetmesi ve sömürmesi gerektiği yönündeki varsayımı aslında insanın insana hükmetmesi ve onu sömürmesinden kaynaklanır. Bu nedenle toplumsal ekolojiyi açıklamanın temelinde, hiyerarşiyi nasıl kullandığı ve bunu nasıl formülize ettiğini anlamak yatmaktadır.

Bookchinci bu toplumsal ekoloji ekotopyasında temel hedef, toplumsal alan içinde birinci doğadaki gibi hiyerarşisiz bir doğanın yeniden yaratılmasıdır. Hiyerarşisiz bir doğaya geçiş ise Bookchin’e göre ‘özgür doğa’nın organizasyonu ile mümkündür. Bu nedenle toplumsal ekoloji konfederal olarak birleşmiş özgürlükçü yerel yönetimleri önceler. Özgür doğayı doğuracak böyle bir yerel yönetim modeli için kentler temel yönetim kurumları olarak belirlenmiştir. Kentler toplumsal ekoloji için hiyerarşisiz toplumun kurulması için önemli bir yerde durmaktadır. Kentler, merkezsizleştirilme yönlü oluşturulacak, özgürlükçü konfederal yerel yönetimlerin kurulum alanlarıdır. Toplumsal ekolojiye göre konfederal özgürlükçü yerel yönetimler, temsili demokrasiden ve parti sisteminden uzak bir siyasal katılımı sağlaması nedeniyle yurttaşın üstünde konumlanmış ve uzmanlaşmış yönetici sınıfı ortadan kaldıracak ve hiyerarşisiz bir topluma geçişi sağlayacak bir yönetim biçimidir. Toplumsal ekolojiye göre özgürlükçü konfederal yerel yönetim biçimleri ve yürütülecek politika, özgür ve hiyerarşisiz bir toplumda iyi yaşamın araçları olarak görülür.

Sonuç olarak, toplumsal ekoloji hareketi akılcı ekolojik toplumu yaratmayı, doğayı ve insanı özgürleştirmeyi, insanın insana ve insanın doğaya yönelik tahakkümünü ortadan kaldırmayı hedeflemekte ve bunları gerçekleştirebilmek için yerelleşmeyi ve konfederal bir siyasal sistemi önermektedir. Bu önerileri ortaya koyarken toplumsal ekoloji kendini diğer çevreci ve ekolojik hareketlerden ayırmakta onların doğrudan insanı veya doğayı merkeze alan felsefi zeminlerini ve

çözüm önerilerini eleştirmektedir. Özetle toplumsal ekoloji, sınıflı ve hiyerarşik topluma alternatif olarak, hiyerarşi ve tahakkümün olmadığı özgürlükçü ekolojik bir toplumu hedeflemektedir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (2004). *Kent Devletinden İmparatorluğa*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Alatlı, A. (2014). *Bati'ya Yön Veren Metinler I*, Alfa Yayınları. İstanbul.
- Arnhart, L. (2004). *Platon'dan Rawls'a Siyasi Düşünce Tarihi*, Adres Yayınları. Ankara.
- Aslanoğlu, R. A. (1995). Değişen Evren Paradigmaları İçinde Sürdürülebilir Kalkınmaya Eleştirel Bir Bakış. *Birikim*, Sayı 57-58, Ocak-Şubat.
- Ata, S. (2002). Toplumsal Ekolojinin Politikası. *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, sayı1.
- Bookchin, M. (1994). *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bookchin, M. (1996a). *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M.(1996b). *Toplumsal Ekolojinin Felsefesi: Diyalektik Doğalcılık Üzerine Denemeler*, Kabalıcı Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M. (1999a). *Toplumu Yeniden Kurmak*. Metis Yayınları: İstanbul.
- Bookchin, M.(1999b). *Kentsiz Kentleşme: Vatandaşlığın Yükselişi ve Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- Bowler, P. (2001). *Doğanın Öyküsü, 2 Cilt*, İzdüşüm Yayınları. Ankara.
- Cevizci, A. (2014). *Platon*. Say Yayınları. İstanbul.
- Doğan, A. (2006). *Osmanlı Aydınları ve Sosyal Darwinizm*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and Political Theory*, State University of New York Press. Albany.
- Eckersley, R. (1989). Divining Evolution: The Ecological Ethics of Murray Bookchin. *Environmental Ethics*, Sayı : 11.
- Elkins, S. (1990). Mistik Ekoloji Politika. *Telos*, sayı 82.
- Görmez, K. (2003). *Çevre Sorunları ve Türkiye*, Gazi Kitabevi: Ankara.
- Göze, A. (2007). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları. İstanbul.
- Hayward, T. (1998). *Political Theory and Ecological Values*, St. Martin's Press: Great Britain.
- İdem, Ş. (2002). Toplumsal Ekoloji Nedir? Ne Değildir?. *Toplumsal Ekoloji Dergisi*, sayı1.
- Kıslalıoğlu, M ve Berkes, F. (1995). *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi. Ankara.
- Merchant, C. (1992). *Radical Ecology*, Routledge. London.
- Önder, T. (2002). Toplumsal Ekoloji üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 70.
- Öz, E. (1989). Dünya'da ve Türkiye'de Ekoloji Hareketinin Gelişimi: Çevre Koruma Derneklerinden Siyasal Partilere. *Türkiye Günlüğü*, Sayı 3, Haziran.
- Özer, M. A. (2001). Ekolojik Harekette Yol Ayrımı: Yeşiller ve Derin Ekoloji. *Yerel Yönetim ve Denetim*, sayı 9.
- Pepper, D. (1998). Sustainable Development and Ecological Modernization: A Radical Homocentric Perspective. *Sustainable Development*, Sayı: 6.
- Pepper, D. (1999). *Modern Environmentalism: An Introduction*. Routledge. London.
- Plumwood, V. (2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Metis Yayınları. İstanbul.
- Roussopoulos, D. I. (1993). *Political Ecology: Beyond Environmentalism*, Black Rose Books. Quebec.
- Skirbekk, G. ve Gilje, N. (2006). *Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*, Kesit Yayınları. İstanbul.
- Tamkoç, G. (1994). Derin Ekolojinin Genel Çizgileri. *Birikim*, sayı 57-58.

Tannenbaum, D. G. ve Schultz, D. (2015). *Siyasi Düşünce Tarihi Filozoflar ve Fikirleri*. Adres Yayınları. Ankara.

Ungar, M. (2002). A Deeper, More Social Ecological Social Work Practise. *Social Service Review*, September.

Ünder, H. (1996). *Çevre Felsefesi Etik ve Metafizik Görüşler*, Doruk Yayıncılık. İstanbul.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The relationship between humans and nature has been an issue in history for many philosophers to think and explain. Of course, the mentality of the period in which they lived affected the emergence of their ideas. Furthermore, their ideas also bilaterally affected the period's movement of thought. The nature-human relationship and interaction, which have been tried to be explained since Ancient Greece, have impacted different thought fields. In today's literature, this relationship is being held in ecology and environmental sciences. Therefore, this study focuses on ecology as one of the traditional thoughts examining nature-human relationships, especially the vital point of this study is its emphasis on social ecology. Using the hierarchy, which is one of the main concepts of social ecology, it has been aimed to re-read nature and society.

Methodology

To answer the research question of how social ecology and its policy recommendations emerged through the hierarchy concept, this study tries to explain the hierarchy concept and its usage method in social ecology. This study has appeared with the assumption that thought occurs under the effect of predecessor ideas. A philosophical thought such as social ecology has not emerged without a relationship with the time and the other ideas; however, it is constituted on the previous ideas and historical accumulation of them. Therefore, the study starts with traditional thoughts that have affected social ecology. While explaining the nature-human relationship, it has also been tried to explain the emergence of social ecology in the wake of how the traditional thoughts directly or indirectly used the hierarchy concept. Social ecology's handling of nature-human and society-nature relationships, its explanation, and policy recommendations have been evaluated through the hierarchy.

Findings

In sum, hierarchy is the primary determinant for the theoretical emergence of social ecology and its policy recommendations. Social ecology, mainly, has been built on an ecological crisis, and it is a tradition of ecological thought. Thus, according to social ecology, the main reason for this ecological crisis is dependent on hierarchy. Hierarchy has a negative meaning in social ecology since it has been interpreted as the source of the ecological crisis and the nodal point of the problems for passing through from first nature to the second nature. According to social ecology, the first nature period is also the free nature period because of the lack of hierarchy. Hierarchy first emerged within the family and thus created a class-based society; therefore, it caused to pass through to the second nature. The second nature is a social form where individuals have authority and hierarch over the others, and over nature, too. Social ecology generally aims to overcome these ecological crises. Hence, its explanations and policy recommendations are based on the hierarchy as it is the primary source of the problem that causes the ecological crisis. In short, social ecology is a form of ecotopia that believes ecological crises could be overcome.

According to social ecology, the main problem is the ecological crises caused to pass through from first nature to second nature due to the hierarchy. Social ecology aims to solve the ecological crisis to establish a free nature. Social ecology emphasizes that the roots of ecological crisis do not just lie in technology, population growth, and population but also humans' idea to rule nature; thus, hierarchy and domination. In social ecology, the assumption that humans should rule over and exploit nature is caused by the humans' rule over each other and exploitation. Therefore, the basis of explaining social ecology is understanding how it uses and formulates hierarchy.

Bookchin's social ecology ecotopia's primary goal is to build a non-hierarchical nature in the social sphere, such as in the first nature. According to Bookchin, the transformation of non-hierarchical nature is possible with the organization of free nature. Therefore, social ecology prioritizes confederal united and free local governments. Urban has been determined as the primary administrative institution for such a local government model. Urban is prominent for social ecology to the constitution of a non-hierarchical society. Moreover, urban is a building site for decentralized confederal local governments. According to social ecology, confederal libertarian local governments are government systems that will demolish the administrative class, which are positioned above the

citizens and specialized, and provide the transition to a non-hierarchical society because it will ensure political participation that is far away from representative democracy and party system. In social ecology, libertarian confederal local government models and the policy are seen as tools for well-being in a free and non-hierarchical society.

Conclusion and Discussion

Consequently, the social ecology movement aims to establish a rationalist ecological society, liberalize nature and humans, demolish humans' dominance over others and nature. Therefore, it suggests localization and a confederal political system. Through these recommendations, social ecology distinguishes itself from the other environmentalist and ecological movements and criticizes their philosophical ground that centralizes human or nature and their solutions. In a nutshell, social ecology aims to have a libertarian ecological society where there is no hierarchy and dominance as an alternative to a class-based and hierarchic society.

BOŞANMAYI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA (MUĞLA İLİ FETHİYE İLÇESİ ÖRNEĞİ)

Araştırma Makalesi / Research Article

Gavcar, E., Noyan E. ve Gavcar Tosun, C. (2020).
Boşanmayı Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesine Yönelik Bir
Araştırma (Muğla İli Fethiye İlçesi Örneği). *Neşehir Hacı
Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 730-745.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.762172

Geliş Tarihi: 08/07/2020
Kabul Tarihi: 29.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Prof. Dr. Erdoğan GAVCAR
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İ.İ.B.F., İşletme Bölümü
gavcar@mu.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-2748-3933

Doktorant Elçin NOYAN
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü
elcinnoyan@hotmail.com
ORCID No: 0000-0003-2630-0274

Doktorant Cansu TOSUN GAVCAR
Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü
c_tosun@hotmail.com
ORCID No: 0000-0003-2750-0112

ÖZ

Toplumda istenmeyen bir durum olan boşanmaların hızla arttığı günümüzde boşanma sebeplerine etki eden faktörlerin incelenmesi önem taşımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre yıllar itibariyle evlilik sayıları azalırken boşanma sayıları artmaktadır. Boşanmaların engellenmesi, boşanmalara etki eden faktörlerin iyi araştırılmasına bağlıdır. Bu çalışmada ülkemizde boşanma sayılarına göre iller arasında 3. sırada bulunan Muğla ili Fethiye ilçesinde boşanmış 250 kişiye yüz yüze anket uygulanarak boşanmaya etki eden faktörler araştırılmış, istatistik analizler için parametrik yöntemlerden yararlanılmıştır. Uygulanan ankette katılımcıların demografik bilgileri, anket sorularına verdikleri cevapların frekans ve yüzdelik dağılımları, sorulara verilen cevapların ortalamaları analiz edilip yorumlanmıştır. Evlilik süresi üzerine etki eden faktörleri belirlemek için Katlı Korelasyon ve Regresyon analizlerinden yararlanılmış, kadın ve erkek katılımcılar arasında fark olup olmadığının belirlenmesi için t-Testi yapılmıştır. Çalışma sonucunda boşanmalar üzerinde en etkili faktörün 'şiddetli geçimsizlik' olduğu, boşanan kadınların evli iken çalışmazken boşandıktan sonra çalışmaya başladıkları, maddi kaygı yaşadıkları, ailede boşanmalardan en çok etkilenen bireylerin çocuklar olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Evlilik, Boşanma, Geçimsizlik, Fethiye.

A RESEARCH ON DETERMINING FACTORS AFFECTING DIVORCE (SAMPLE OF FETHİYE DISTRICT IN MUĞLA PROVINCE)

ABSTRACT

In today's world, where divorces are rapidly increasing, which is an undesirable situation in the society, it is important to examine the factors affecting the causes of divorce. Turkey Statistical Institute, according to the yearly number of marriages is increasing the number of divorces decreased. Prevention of divorce depends on good investigation of factors affecting divorce. In this study, the factors affecting the divorce were investigated by applying a face-to-face questionnaire to 250 divorced people in Fethiye, Muğla, which is in the 3rd rank among the provinces in our country, and parametric methods were used for statistical analysis. In the study, demographic information of the participants, frequency and percentage distributions of the answers they gave to the survey questions, averages of the answers given to the questions were analyzed

and interpreted. Multiple correlation and regression analysis was used to determine the factors affecting the duration of marriage, and t-Test analysis was performed to determine whether there is a difference between male and female participants. As a result of the study, it was revealed that the most effective factor on divorces was 'severe incompatibility', that divorced women started working after divorce while they were not married, had financial anxiety, and the individuals who were most affected by divorces in the family were children.

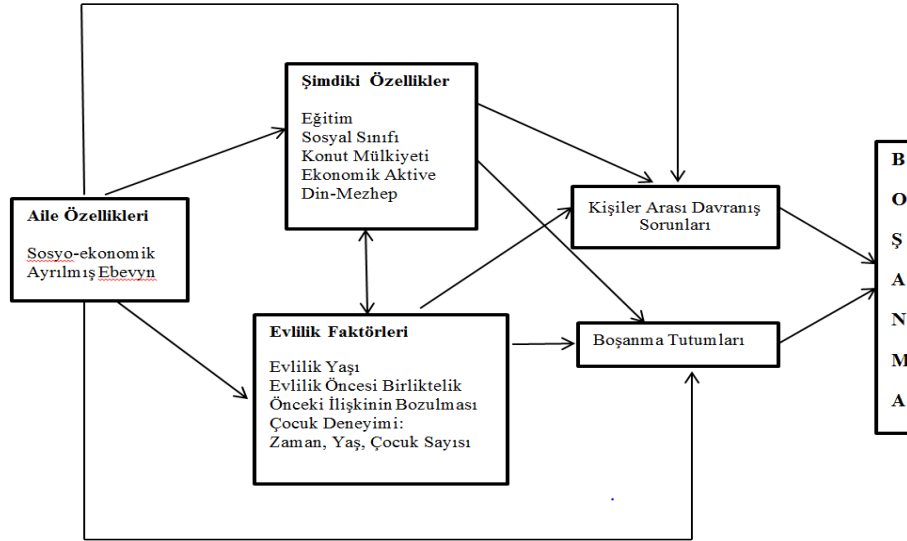
Keywords: Marriage, Divorcement, Marital Conflict, Fethiye.

1. GİRİŞ

Kadın erkek arasında başlayan ilişkinin toplumsal kurallar doğrultusunda yasal hale getirilmesi, evlilik olarak tanımlanmaktadır (Şendil ve Kızıldağ, 2005). Ailenin sağlıklı yürüebilmesi bireyler arasındaki, sevgi, sadakat, güven, inanç gibi değerlerin yaşatılmasına bağlıdır.

Eşlerin paylaşımcı olmamaları, eşler arasındaki iletişim bozukluğu, beklentilerin karşılanmaması evlilikte mutsuzluğa sebep olur. Geçimsizlik önce ailede bulunan bireylerin ruh sağlığını olumsuz etkiler, daha sonra çatışma, sürtüşme ve tartışmalara yol açar (Köknel, 1986). Boşanma, eşlerin ilişkilerini karşılıklı sevgi, saygı, bağlılık, güven ve yaşam boyu mutluluk beklentileri üstüne kurmaları ancak bu beklentilerinin çeşitli nedenlerle karşılanamaması sonucunda evliliğin yasal olarak sonlandırılmasıdır (Sucu, 2007). Boşanma, eşler hayatta iken hukuken evlilik ilişkisinin sonlandırılmasıdır. Boşanma ile eşlerin birbirine karşı olan görev ve sorumlulukları da sona erer. Boşanma sonucunda eşler, mahkeme kararı olma şartıyla nafaka, tazminat gibi konularda karşılıklı hak ve borç sahibi olurlar. Türk Dil Kurumu'nda boşanma "eşlerden birinin boşanma ilanı alması ile evlilik birliğinin son bulması" olarak tanımlanmaktadır. Boşanmanın sosyal, kültürel, ekonomik ve kültürel birçok boyutları bulunmaktadır.

Tablo 1: Boşanma Sebepleri

Kaynak: Clarke and Berrington, 1998

Tablo 1 'de başlıca boşanma nedenleri; aile özellikleri (sosyo-ekonomik, ayrılmış ebeveyn), şimdiki özellikler (eğitim, sosyal sınıf, konut mülkiyeti, ekonomik aktivite, din, mezhep), evlilik faktörleri (evlilik yaşı, evlilik öncesi birliktelik durumu, önceki ilişkinin bozulması, çocuk deneyimi, zaman, yaş ve çocuk sayısı), kişilerarası davranış sorunları ve boşanma tutumlarıdır.

Boşanma, evlilikte yaşanan zorlukların çözümü gibi görülse de sonuçlar kişiden kişiye farklılık göstermektedir (Polat, 2012). Boşanmanın olumsuz sonuçları, bireyleri etkilediği kadar çocukları da etkilemektedir. Eşler arasındaki anlaşmazlık nedeniyle boşanma kararının alınması çocuklar üzerinde; öz benlik duygusunu, eğitim durumunu, gelecekteki medeni halini, ruh sağlığını, aile ilişkilerini etkilemektedir (Uphold vd., 2012).

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Can ve Aksu (2016), çalışmalarında boşanma sürecinde ve sonrasında kadınlar incelenmiş, kadınların boşanma kararını alırken oldukça zorlandıkları ve birçok kez düşünme ihtiyacı duydukları belirlenmiştir. Boşanma kararını almayı zorlaştıran faktörler: çocukların geleceğine duyulan kaygı, toplumun tepkileri ve kadınların ekonomik bir güvenceye sahip olmamaları olarak sıralanmıştır,

Eryavuz ve Birecikli (2017), çalışmalarında Türkiye’de kadınların boşanmalarını, yaşam analizi modelleri ile incelenmiş, kadının evlilik süresini etkileyen demografik ve sosyo-ekonomik faktörlere ait etkileri hızlandırılmış başarısızlık süresi modelleri kullanılmış, eşler arası kültür farkı, çocuk sayısı, kadının çalışma durumu, kadın ve erkeğin eğitim seviyesi önemli faktörler olarak bulunmuştur.

Günindi (2011), çalışmasında Türkiye’de boşanma olgusu ve kadına yönelik aile içi şiddet ilişkisi değerlendirilmiş, kadına yönelik şiddetin sonlandırılmasına yönelik çalışmalar yapılması, evli çiftlere yönelik danışmanlık hizmeti verecek kurumların yaygınlaştırılması önerilmiştir.

Arıkan (1996)’ın çalışmasında boşanmaya ilişkin tutumlar araştırılmış, eşlerin yetişme tarzlarının farklılığı, erken yaşta evlenmek, dini inançlar, eğitim durumları, aile büyüklerinin istememesine rağmen evlenilmesi, eşlerden birinin daha önce evlilik geçirmiş olması, dul olması, boşanma riskini artıran, uyum sorunları, iletişimsizlik ve eş baskısı boşanma nedenleri olarak tespit edilmiştir.

Arıkan (1992), çalışmasında evlilikte geçimsizliğe neden olan konular; kocanın karısını dövmesi, kocanın içki ve kumarı, kocanın evlilik dışı ilişki kurması ve akrabalarla ilişkiler, geçim sıkıntısı, kocanın çocukları dövmesi, kocanın kıskançlığı, cinsel uyumsuzluk, çocuk bakımı ve yetiştirilmesi konusundaki farklılıklar sıralanmıştır.

Aktaş (2011), boşanma nedenleri ve sonrasında karşılaşılan güçlükler incelenmiş, kadınlarda, zina, sözlü ve/veya fiziksel şiddet, kötü alışkanlıklar ve maddi konular, erkeklerde ise evi terk etme, akrabaların ilişkilerine müdahalesi ve fikir uyuşmazlığı boşanma nedenleri olarak gösterilmiştir. Boşanma sonrası karşılaşılan sorunların, maddi durumu kötü olan bireylerde daha fazla güçlük yarattığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Uyar (1999), çalışmasında eşlerin birbirlerinden beklentilerin gerçekleşmemesinin, eşin değişmemesinin yarattığı hayal kırıklığının boşanmayı etkilediğini ortaya koyulmuştur. Boşanan kadınların büyük çoğunluğunun eşlerinden fiziksel şiddet görmüş, eşinin beğenilerine, giyimine, toplum içindeki davranışlarına aşırı müdahaleci olduğunu vurgulanmıştır.

Doğan, (2016), boşanma nedenlerine yönelik tutumlar: boşanmayı artırıcı veya engelleyici faktörlere yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışmasında, boşanma da önemli olan birinci faktörün eşlerin birbirlerine karşı ilgisizliği, sorumsuzluğu, evin ihmal edilmesi önemli faktörler olarak ortaya çıkarılmıştır.

Desrosiers ve Bourdais (1991), Kanada’da evlilik yaşının ve ilk doğum zamanının boşanmalar üzerindeki etkisi araştırılmış, kadınların evlilik yaşları ile boşanma riskleri arasında ters yönlü, çocuk sahibi olma ile boşanma arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğu ortaya koyulmuştur.

Tilson ve Larsen (2000), Etiyopya’da kadınlara ait boşanmayı etkileyen faktörler araştırılmış, yaşam tabloları ve Cox Regresyon Modeli yardımlarıyla evlilik yaşının ve çocuk sahibi olmamanın boşanma riski üzerinde önemli bir etkisi olduğu ortaya koyulmuştur.

Lehrer (2006), evlilik yaşı ile evlilikteki istikrarsızlık arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu ortaya koyulmuştur.

Sanizah vd. (2014), Malezya için boşanmanın belirleyicileri araştırılmış, yaşam analizi yaklaşımı ile Cox Regresyon Modeli ile erkeğin evlilik yaşının boşanmalar üzerinde önemli ve pozitif yönlü ilişki olduğu ortaya çıkarılmıştır.

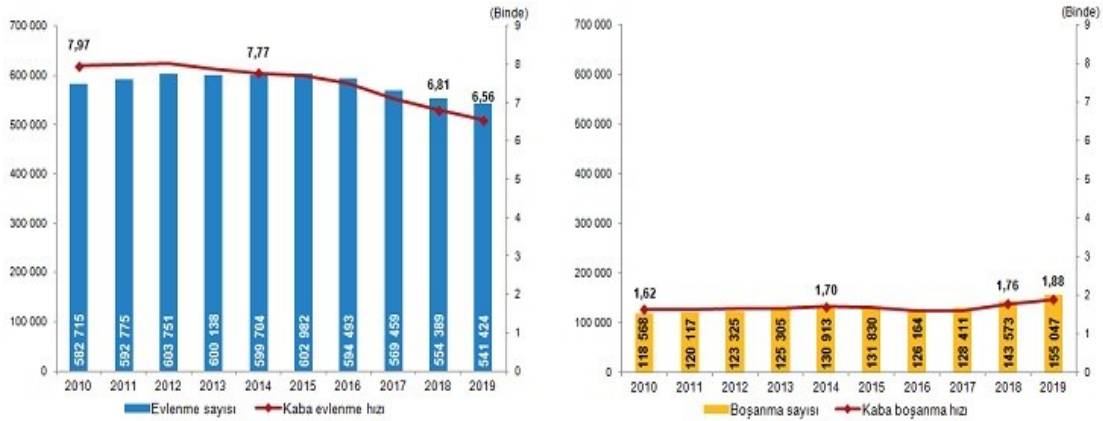
Kır ve Bülbül (2012), boşanma olaylarının evliliğin ilk beş yılında, eşler arasındaki yaş farkının az ve çocuk olmayan ailelerde daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Eşlerin 'şiddetli geçimsizlik' nedeni ile anlaşmalı olarak boşandıklarını, diğer sebeplerin ise 'aile içi şiddet' ve 'eşlerden birinin diğerine hakaret etmesi' olduğu sonuçlarına varılmıştır.

2.1. Türkiye’de Boşanmalar

Türkiye’de boşanmanın tarihçesi Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar gitmektedir. Türkiye’de, aile bağlarının sağlamlığı ve evliliklerin devamlılığı temel toplumsal normları oluşturmaktadır. Kadının ekonomik bağımsızlığının olmayışı ve toplumda boşanmış kişilere yönelik olumsuz yargıların da boşanma oranlarını etkilemektedir (Arıkan, 1992). Günümüzde, boşanma oranlarında hızlı artış görülmektedir. Türk Medeni Kanunu’nda boşanma nedenlerini özel ve genel boşanma nedenleri olarak sınıflandırmaktadır (Sucu, 2007):

- Özel boşanma nedenleri: Zina, hayata kast ve pek kötü ve onur kırıcı muamele, suç işlemek ve haysiyetsiz hayat sürmek, terk ve akıl hastalığıdır.
- Genel boşanma nedenleri: evlilik birliğinin sarsılması ve fiili ayrılık nedeniyle ortak yaşamın yeniden kurulamaması, zina nedeniyle boşanma, hayata kast, onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsizlik nedeniyle, terk edilme, akıl hastalığı, evlilik birliğinin sarsılması (Aktaş, 2011).
- Türk Medeni Kanunu'nun dayanak kabul ettiği boşanma ilkeleri ise: kusur ilkesi, irade ilkesi, temelden sarsılma ilkesi, elverişsizlik ilkesi ve eylemli ayrılık ilkesi olarak sayılmaktadır (Güntürk, 2019).

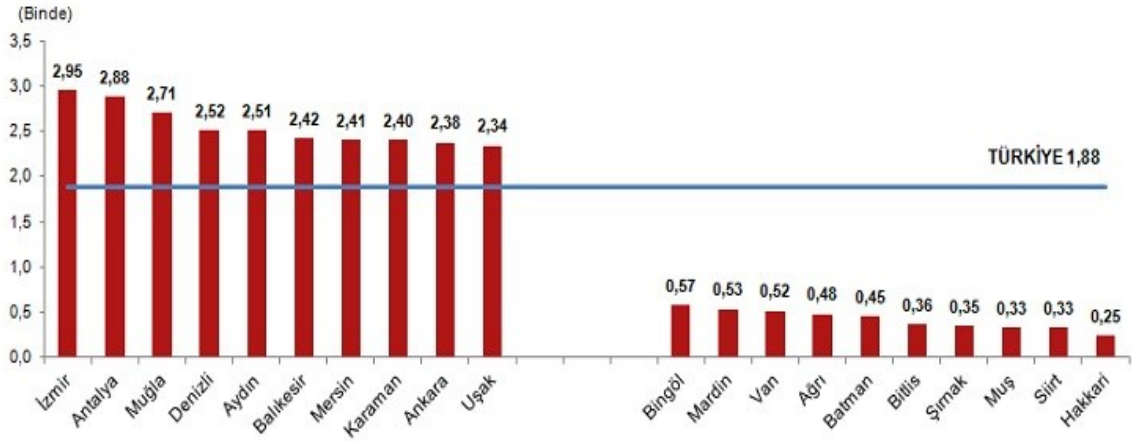
Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; 2018 yılında boşanmaların 143.573, 2019 yılında ise 155 bin 47 çift olarak gerçekleştiği açıklanmış, toplamda 139 bin 660 çocuk velayete verilmiştir (Boşanma Verileri <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01/07/2020)).

Grafik 1: 2010-2019 Yılları Arası Evlenme ve Boşanma Sayıları

Kaynak: Boşanma Sayıları <https://www.alomaliye.com.tr.> (Erişim Tarihi: 01/07/2020).

Grafik 1 'de 2010-2019 yılları arası evlenme ve boşanma sayıları incelendiğinde 2019 yılı sonunda evlilik sayılarının azaldığı, boşanma sayılarının ise arttığı görülmektedir.

Grafik 2: 2019 Yılı Kaba Boşanma Hızının En Yüksek ve En Düşük Olduğu 10 İl

Kaynak: 2019 yılı Boşanma Sayıları <http://www.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 01/07/2020).

Grafik 2 'de kaba boşanma hızının 2019 yılında en yüksek olduğu il, binde 2,95 ile İzmir olmuş, İzmir'i binde 2,88 ile Antalya, binde 2,71 ile Muğla izlemiştir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il ise binde 0,25 ile Hakkari olmuştur. Bu ili binde 0,33 ile Siirt ve Muş takip etmiştir.

Tablo 2: Evliliklerin Bitiş Nedenleri

Evliliklerin Bitiş Nedenleri(2018)	
Akıl Hastalığı	46
Bilinmeyen	1852
Cana Kast	40
Cürüm ve Haysiyetsiz Yaşam	45
Diğer	725
Geçimsizlik	139.481
Terk	161
Zina	98

Kaynak: Boşanma Sebepleri <https://www.biruni.tuik.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 01/07/2020)

Tablo 2' de 2018 yılında evliliklerin bitiş nedenleri yer almaktadır. Buna göre; 143.573 evlilikten 139.481'inin bitiş nedeninin 'geçimsizlik' olduğu daha sonra ise 1852 adet ile 'bilinmeyen sebeplerin' bunu takip ettiği görülmektedir.

Tablo 3: Fethiye'de Boşanma Sayıları

Yıllar	Boşanma Sayıları	Atış %
2015	489	---
2016	506	3,47
2017	508	0,39
2018	512	0,78
2019	579	13,08

Kaynak: Fethiye Nüfus Müdürlüğü, 2019

Tablo 3'te yer alan Fethiye'de boşanma sayıları incelendiğinde, boşanmalar her yıl artış eğiliminde olup özellikle 2019 yılındaki artış dikkat çekicidir.

3. MATERYAL ve METOT

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Fethiye'de ikamet eden 250 birim boşanan kadın ve erkeğe yüz yüze 25 sorudan oluşan anket uygulanarak veriler toplanmıştır. Soruların 13 tanesi boşanmaya etki edebilecek sorulardan oluşmaktadır. Verilerin istatistik analizine başlanmadan önce anketin güvenilirlik Cronbach's Alpha değeri 0,85 ve verilerin normal dağıldığı bulunmuştur. Bu nedenle istatistik analizler için parametrik yöntemlerden yararlanılmıştır. Ankete katılanların demografik bilgileri, anket sorularına verdikleri cevapların frekans ve yüzdeler dağılımları, sorulara verilen cevapların ortalamaları analiz edilip yorumlanmıştır. Evlilik süresi üzerine etki eden faktörleri belirlemek için katlı korelasyon ve regresyon analizinden yararlanılmış, kadın ve erkek katılımcılar arasında fark olup olmadığının belirlenmesi için t-Testi ile analiz yapılmıştır. Bu araştırmada Muğla ili Fethiye İlçesinde evliliklerini sürdürmeyen boşanmış olan kadın veya erkek 250 kişiye yüz yüze anket uygulanarak boşanmalarına etki eden faktörler araştırılmıştır. Yapılan istatistiklere göre Muğla ili, boşanma sayıları İzmir ve Antalya illerinden sonra 3. sırada yer almaktadır.

4. BULGULAR

Analizler, SPSS 20 Programı ile edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde:

Tablo 4: Boşanan Katılımcıların Cinsiyetleri

Cinsiyet		
	Frekans	Yüzde
Kadın	136	54,4
Erkek	114	45,6

Tablo 4'te katılımcıların 136'sının kadın, 114'ünün erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Boşanan Katılımcıların Eğitim Durumları

Eğitim				
	Kadın		Erkek	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
Lisans	62	24,8	67	26,8
Önlisans	29	11,6	48	19,2
Lise	92	36,8	87	34,8
İlköğretim	67	26,8	48	19,2

Tablo 5'te boşanan katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde, kadın katılımcıların %36,8'i, erkek katılımcıların ise %34,8'inin lise mezunu oldukları görülmektedir.

Tablo 6: Boşanan Katılımcıların Yaş Farkları

Yaş Farkı				
	Erkek		Kadın	
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
0	24	9,6	224	89,6
1,00	30	12	5	2,0
2,00	35	14	12	4,8
3,00	44	17,6	4	1,6
4,00	44	17,6	2	,8
5,00	33	13,2	1	,4
6,00	14	5,6	1	,4
7,00	7	2,8	1	,4
8,00	7	2,8		
9,00	5	2		
10,00	2	0,8		
11,00	1	0,4		
12,00	3	1,2		
15,00	1	0,4		

Tablo 6'da boşanan katılımcıların yaş farkları incelendiğinde çoğunlukla erkeklerin kadınlardan 3 ve 4 yaş daha büyük oldukları (%17,6) görülmektedir.

Tablo 7: Boşanan Katılımcıların Evlilik Süreleri

Evlilik Süresi					
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
1,00	10	4,0	11,00	3	1,2
2,00	22	8,8	12,00	14	5,6
3,00	30	12,0	13,00	10	4,0
4,00	24	9,6	14,00	5	2,0
5,00	25	10,0	15,00	10	4,0
6,00	25	10,0	16,00	2	,8
7,00	17	6,8	18,00	3	1,2
8,00	24	9,6	19,00	1	,4
9,00	13	5,2	20,00	1	,4
10,00	10	4,0	25,00	1	,4
Toplam	250	100	Toplam	250	100

Tablo 7'de boşanan katılımcıların evli kalma sürelerinin ise daha çok 3 yıl olduğu (%12) görülmektedir.

Tablo 8: Boşanan Katılımcıların Çalışma Durumları

Çalışma Durumu				
Boşanmadan Önce	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
	Kadın		Erkek	
Çalışmıyor	125	50,0	13	5,2
Kamu	38	15,2	56	22,4
Özel sektör	81	32,4	102	40,8
Kendi İşi	6	2,4	79	31,6
Boşandıktan Sonra				
Çalışmıyor	99	39,6	12	4,8
Kamu	42	16,8	55	22,0
Özel Sektör	100	40,0	101	40,4
Kendi İşi	9	3,6	82	32,8

Tablo 8'de boşanan kadın katılımcıların %50'sinin boşanmadan önce çalışmadıkları, erkek katılımcıların ise %40,8'inin özel sektörde çalıştıkları, boşandıktan sonra ise kadınların %40'ünün, erkeklerin ise %40,4'ünün özel sektörde çalıştıkları görülmektedir.

Tablo 9: Boşanan Katılımcıların Gelir Düzeyleri

Gelir				
	Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde
	Kadın		Erkek	
Yok	119	50,8	8,0	3,2
1-2020	41	16,4	54,0	21,6
2021-4040	69	25,5	142,0	56,8
4041-6060	20	6,4	37,0	14,8
6061+	1	,9	9,0	3,6

Tablo 9'da boşanan katılımcıların gelir durumları incelendiğinde, kadınların %50,8' inin gelirlerinin olmadıkları, erkeklerin %56,8'inin ise 2021-4040 lira arasında gelire sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 10: Boşanan Katılımcıların Çocuk Sayıları

Çocuk Sayısı		
	Frekans	Yüzde
Yok	101	40,4
1,00	49	19,6
2,00	54	21,6
3,00	25	10,0
4,00	14	5,6
5,00	5	2,0
7,00	2	,8

Tablo 10'da boşanan katılımcıların çocuk sayılarına bakıldığında ise boşanan katılımcıların yüksek oranda %40,4'ünün çocuksuz oldukları görülmektedir.

Tablo 11: Boşanan Katılımcıların Akraba Olup Olmadıkları

Akrabalık		
	Frekans	Yüzde
Evet	53	21,2
Hayır	197	78,8

Tablo 11'de boşanan katılımcıların çiftlerin %78,8'inin akraba olmadıkları görülmektedir.

Tablo 12: Boşanan Katılımcıların Tanışma Şekilleri

Tanışma Şekli		
	Frekans	Yüzde
Görücü Usulü	63	25,2
İnternette	25	10,0
Arkadaş Vasıtasıyla	63	25,2
Akraba Vasıtasıyla	47	18,8
Aynı İşyeri, Üniversite, Lise vb.	52	20,8

Tablo 12'de boşanan katılımcıların evlilik öncesi tanışma şekillerinin de çoğunlukla görücü usulü (%25,2) ve arkadaş vasıtasıyla (%25,2) oldukları görülmektedir.

Tablo 13: Boşanan Katılımcıların Evli İken Aileler ile Yaşama Süreleri

Aile ile Yaşama Süresi		
	Frekans	Yüzde
,00	168	67,2
1,00	12	4,8
2,00	26	10,4
3,00	13	5,2
4,00	9	4,0
5,00	8	3,2
6,00	2	,8
7,00	2	,8
8,00	4	1,2
10,00	2	,8
13	1	,4
15	1	,4
16	1	,4
21	1	,4

Tablo 13'te boşanan katılımcıların %67,2' sinin evli iken aileleri ile yaşamadıkları görülmektedir.

Tablo 14: Boşanan Katılımcıların Evlenmeden Önce Tanışma Süreleri

Önceden Tanışma Süresi		
	Frekans	Yüzde
0-12 ay	70	28,0
13-24 ay	76	30,4
25-36 ay	56	22,4
37-48 ay	27	10,8
49-60 ay	6	2,4
61-72 ay	7	2,8
73-84 ay	6	2,4
85+ ay	2	,8

Tablo 14'te boşanan katılımcıların evlenmeden önce tanışma süresinin en yüksek 13-24 ay (%30,4) olduğu görülmektedir.

Tablo 15: Boşanan Katılımcıların Nişanlı Kalma Süreleri

Nişanlı Kalma Süreleri		
	Frekans	Yüzde
0-12 ay	140	56,0
13-24 ay	77	30,8
25-36 ay	22	8,8
37-48 ay	3	1,2
61-72 ay	4	1,6
73-84 ay	3	1,2
85+ ay	1	0,4

Tablo 15'te boşanan katılımcıların nişanlı kalma süresinin ise en fazla 0-12 ay (%56) olduğu görülmektedir.

Tablo 16: Katılımcıların Boşanmaya Etki Eden Faktörlere Verdikleri Cevaplara Ait Frekans Analizi

No	Sorular	Sayı	Yüzde
7	Boşanmamızda eşimin beni aldatması etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	65	26,0
	Kesinlikle Katılmıyorum	42	16,8
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	31	12,4
	Katılıyorum	40	16,0
	Kesinlikle Katılıyorum	72	28,8
8	Boşanmamızda eşimin beni öldürmeye teşebbüs etmesi etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	102	40,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	62	24,8

Tablo 16'nın devamı: Katılımcıların Boşanmaya Etki Eden Faktörlere Verdikleri Cevaplara Ait Frekans Analizi

	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	30	12,0
	Katılıyorum	28	11,2
	Kesinlikle Katılıyorum	28	11,2
9	Boşanmamızda eşimin bana kötü davranması etkili olmuştur		
	Katılmıyorum		
	Kesinlikle Katılmıyorum	18	7,2
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	19	7,6
	Katılıyorum	30	12,0
	Kesinlikle Katılıyorum	64	25,6
10	Boşanmamızda eşimin ağır derecede onur kırıcı davranışlarda bulunması etkili olmuştur	119	47,6
	Katılmıyorum		
	Kesinlikle Katılmıyorum	23	9,2
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	31	12,4
	Katılıyorum	32	12,8
	Kesinlikle Katılıyorum	57	22,8
11	Boşanmamızda eşimin adli suçlar işlemesi etkili olmuştur	107	42,8
	Katılmıyorum		
	Kesinlikle Katılmıyorum	104	41,6
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	73	29,2
	Katılıyorum	18	7,2
	Kesinlikle Katılıyorum	17	6,8
12	Boşanmamızda eşimin kötü bir yaşam sürmesi etkili olmuştur	38	15,2
	Katılmıyorum		
	Kesinlikle Katılmıyorum	72	28,8
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	60	24,0
	Katılıyorum	25	10,0
	Kesinlikle Katılıyorum	43	17,2
	Kesinlikle Katılıyorum	43	17,2
13	Boşanmamızda eşimin dini inanışları etkili olmuştur	50	20,0
	Katılmıyorum		
	Kesinlikle Katılmıyorum	137	54,8
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	46	18,4
	Katılıyorum	26	10,4
	Kesinlikle Katılıyorum	17	6,8

Tablo 16'nın devamı: Katılımcıların Boşanmaya Etki Eden Faktörlere Verdikleri Cevaplara Ait Frekans Analizi

14	Boşanmamızda eşimin beni terk etmesi etkili olmuştur	24	9,6
	Katılmıyorum		
	Kesinlikle Katılmıyorum	69	27,6
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	36	14,4
	Katılıyorum	40	16,0
	Kesinlikle Katılıyorum	55	22,0
15	Boşanmamızda eşimin psikolojik sorunları olması etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	119	47,6
	Kesinlikle Katılmıyorum	52	20,8
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	23	9,2
	Katılıyorum	26	10,4
	Kesinlikle Katılıyorum	30	12,0
16	Boşanmamızda eşimle aramızdaki şiddetli geçimsizlik etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	14	5,6
	Kesinlikle Katılmıyorum	11	4,4
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	9	3,6
	Katılıyorum	53	21,2
	Kesinlikle Katılıyorum	163	65,2
17	Boşanmamızda eşimle aramızdaki cinsel sorunlar etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	92	36,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	47	18,8
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	39	15,6
	Katılıyorum	38	15,2
	Kesinlikle Katılıyorum	34	13,6
18	Boşanmamızda eşimin kumar bağımlılığı etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	111	44,4
	Kesinlikle Katılmıyorum	60	24,0
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	16	6,4
	Katılıyorum	26	10,4
	Kesinlikle Katılıyorum	37	14,8
19	Boşanmamızda eşimin alkol-madde bağımlılığı etkili olmuştur		
	Katılmıyorum	80	32
	Kesinlikle Katılmıyorum	53	21,2
	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	22	8,8
	Katılıyorum	38	15,2
	Kesinlikle Katılıyorum	57	22,8

Tablo 16’da katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar incelendiğinde, boşanmalarda en çok etkili olan faktörler sırasıyla: şiddetli geçimsizlik (%65,2), eşin kötü davranması (%47,6), eşin ağır derecede onur kırıcı davranışlarda bulunması (%42,8) olduğu görülmektedir.

Katılımcılara uygulanan ankette evlilik süresi üzerine etki edebilecek bütün sorular seçilerek Katlı Korelasyon ve Regresyon Analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Katlı Korelasyon Katsayısı $r=0,776$ bulunmuş ve bazı faktörlerin evlilik süresi üzerine etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır. Bu faktörler; erkeğin eğitim seviyesi, erkeğin bayanla arasındaki yaş farkı, eşlerin aldatması, öldürmeye teşebbüs etmesi, kötü davranması, çocuk sayısı ve eşlerin aileleri ile birlikte yaşamalarının etkisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu denklem olarak yazılırsa;

$$X_1=-4,841+0,886X_3+0,195X_4+0,319X_{12}-0,499X_{13}+0,462X_{14}+1,429X_{25}+0,519X_{26}$$

Tablo 17: Katılımcıların Boşanmaya Etki Eden Faktörlere Verdikleri Cevaplar Arasındaki Farkın Analizi

Faktörler	T	df	Anlamlılık Düzeyi
Boşanmamızda eşimin beni aldatması etkilidir	0,836	0,404	0,168
Boşanmamızda eşimin beni öldürmeye teşebbüs etmesi etkilidir	0,642	0,522	0,113
Boşanmamızda eşimin bana kötü davranması etkilidir	-1,673	0,096	0,263
Boşanmamızda eşimin ağır derecede onur kırıcı davranışlarda bulunması etkilidir	-1,175	0,241	0,202
Boşanmamızda eşimin adli suçlar işlemesi etkilidir	0,200	0,842	0,0366*
Boşanmamızda eşimin haysiyetsiz bir yaşam sürmesi etkilidir	0,182	0,856	0,0352*
Boşanmamızda eşimin dini inanışları etkilidir	0,541	0,589	0,0922
Boşanmamızda eşimin beni terk etmesi etkilidir	0,196	0,844	0,0376*
Boşanmamızda eşimin akıl hastası olması etkilidir	-0,357	0,721	0,064
Boşanmamızda eşimle aramızdaki şiddetli geçimsizlik etkilidir	1,144	0,254	0,161
Boşanmamızda eşimle aramızdaki cinsel sorunlar etkilidir	0,523	0,601	0,096
Boşanmamızda eşimin kumar bağımlılığı etkilidir	-0,342	0,733	0,064
Boşanmamızda eşimin alkol bağımlılığı etkilidir	0,495	0,621	0,099

* $p<0.05$ anlam düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 17’de ankete katılan bayan ve erkekler arasında sorulara verilen cevaplara göre aralarında fark olup olmadıkları belirlemek için bağımsız t testi yapılmış, boşanmada 'adli suçların etkili olup olmaması', 'eşin haysiyetsiz bir yaşam sürmesi' ve 'eşin terk etmesi' sorularına verilen cevaplar haricinde diğer sorulara verilen cevaplar arasında fark olmadığı bulunmuştur.

Günümüz koşullarında boşanma sebeplerine etki eden faktörlerin incelenmesi önem arz etmektedir. Boşanmalar psikolojik, ekonomik ve sosyal yönden toplumları etkilemektedir. Boşanmaların engellenmesi boşanmalara etki eden faktörlerin iyi araştırılmasına bağlıdır böylece boşanmaları etkileyen faktörlerin araştırılması önem taşımaktadır (Doğan, 2016).

SONUÇ

Yapılan çalışmada analiz sonuçlarına göre katılımcıların anket sorularına verdikleri cevaplar incelendiğinde boşanmalarda en etkili faktörün 'şiddetli geçimsizlik' olduğu ortaya çıkmaktadır. TÜİK 2018 ve 2019 yılları boşanma istatistikleri de çalışmayı destekler niteliktedir. Yıllar itibariyle

evlilik sayıları azalırken boşanma sayıları artmaktadır. Boşanan kadın katılımcıların evli iken çalışmıyor olup boşandıktan sonra çalışmaya başlamaları, geçim sıkıntısı yaşadıklarını, çocuklarının gelecekle ilgili kaygı taşıdıklarını, ailelerinden yeterli desteği görmediklerine işaret etmektedir. Katılımcıların anket sorularına vermiş oldukları cevaplara istinaden yüksek oranda eğitim durumlarının lise, evlenmeden önce tanışma sürelerinin 12-24 ay ve nişanlı kalma sürelerinin ise 0-12 ay olduğu dolayısıyla eşlerin birbirlerini tam olarak tanımadan evlendiklerini işaret etmektedir. Katılımcıların gelir düzeyleri incelendiğinde ise kadın katılımcıların yarısından fazlasının geliri olmadığı, erkek katılımcıların ise 2021 ile 4040 lira arasında gelire sahip oldukları dolayısıyla geçim sıkıntısı çektiklerini göstermektedir. Boşanmalarda geçimsizlik sebepleri arasında maddiyat etkili olabilmektedir. Yapılan katılımcı korelasyon analizi sonucunda bazı faktörlerin; erkeğin eğitim seviyesi, erkeğin bayanla arasındaki yaş farkı, eşlerin aldatması, öldürmeye teşebbüs etmesi, kötü davranması, çocuk sayısı ve eşlerin aileleri ile birlikte yaşamalarının evlilik süreleri ile etkisi olduğu ortaya çıkmıştır. Ankete katılan bayan ve erkekler arasında sorulara verilen cevaplar yönünden fark olup olmadıkları belirlemek için bağımsız t testi yapılmış, boşanmada 'adli suçların etkili olup olmaması', 'eşin haysiyetsiz bir yaşam sürmesi' ve 'eşin terk etmesi' sorularına verilen cevaplar haricinde diğer sorulara verilen cevaplar arasında fark olmadığı bulunmuştur.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar, yapılan diğer çalışmalarla örtüşmektedir. Tilson ve Larsen (2000)'in, Kır ve Bülbül (2012)'ün çalışmalarından elde edilen 'çocuk sahibi olmamanın boşanma riski üzerinde önemli bir etkisi olduğu' sonuçları ile paralellik göstermektedir. Arıkan (1996), boşanmaya yönelik tutumlar araştırılmış, katılımcılar arasında anlaşmazlıkların başında ekonomik konuların geldiği, eşlerden ayrı yaşamamış olanların düzeyi (% 89) oldukça yüksektir. Boşanma nedenleri olarak ta % 17,9'u 'şiddetli geçimsizlik', % 13,4'ü 'içki' ve % 13'ü de 'kumar' olarak belirtilmiştir (Arıkan, 1996).

Boşanma, bireysel olduğu kadar toplumsal bir sorundur. Boşanma sonrası aile bireyleri özellikle de çocuklar bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre; 2018 yılında boşanmaların 143.573, 2019 yılında ise 155 bin 47 çift olarak gerçekleştiği toplamda 139 bin 660 çocuk velayete verildiği açıklanmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/>).

Gelecekte yapılacak olan çalışmalarda Türkiye'deki tüm illerde boşanma sebepleri ayrı ayrı incelenebilir, boşanmaları önleyici tedbirler alınabilir, evli çiftlere yönelik danışmanlık hizmetleri yaygın hale getirilebilir ve farklı aile danışmanlığı modelleri kullanılabilir. Kamu, boşanmayı önleyici programlar ile aile danışmanlık hizmetleri ve arabuluculuk hizmetleri alımı desteklemeli, uzmanlardan yardım alımını desteklemelidir, toplumu bilinçlendirme amaçlı faaliyetlerde bulunmalıdır (Uşaklı, 2013).

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrasında Karşılaşılan Güçlükler*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Arıkan, Ç. (1992). *Yoksulluk, Evlilikte Geçimsizlik ve Boşanma*. Ankara: Şafak Matbaası.
- Arıkan, Ç. (1996). Halkın Boşanmaya İlişkin Tutumları Araştırması. *Ankara Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını*.
- Can, Y. ve Aksu N. B. (2016). Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 888-902.
- Clarke, L. and Berrington, A. (1998). *Socio-Demographic Predictors of Divorce. J. Simons, High Divorce Rates: The State of the Evidence on Reasons and Remedies*, London: Lord Chancellor's Department.
- Desrosiers, H. and Le Bourdais, C. (1991). The Impact of Age at Marriage and Timing of First Birth on Marriage Dissolution in Canada. *Canadian Studies in Population*, 18(1), 29-51.
- Doğan Ş. (2016). Boşanma Nedenlerine Yönelik Tutumlar: Boşanmayı Artırıcı veya Engelleyici Faktörlere Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 991-1011.
- Eryavuz, K. A. ve Birecikli Ü. Ş. (2018). Türkiye'de Kadının Boşanması: Yaşam Analizi Modelleri. *Çalışma ve Toplum*, 3, 1227, 1252.

- Günindi, E. A. (2011). Türkiye'de Boşanma Olgusu ve Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sosyoloji Konferansları*, 1, 249-264.
- Güntürk, N. G. (2019). Terk Sebebiyle Boşanma. Marmara Üniversitesi S.B.E. Özel Hukuk Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Kır, D. ve Bülbül, Ö. (2012). İslâhiye İlçesinde Boşanma Olgusu Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 99-122.
- Köknel, Ö. (1986). *İnsanı Anlamak*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Lehrer, E. (2006). Age at Marriage and Marital Instability: Revisiting The Becker-Landes-Michael Hypothesis. *IZA Discussion Paper*. 2166, 1-40.
- Polat, D. (2012). *Boşanma Aşamasındaki Bireylerin Evlilik Çatışmaları, Çatışma İletişim Tarzları ve Sosyal Destek Sistemlerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sanizah, A., Hasfariza, F., Rahayu, S. N. and Nasliana, N. N. (2014). Determinants of Marital Dissolution: A Survival Analysis Approach. *International Journal of Economics and Statistics*, 2, 348-354.
- Sucu, İ. (2007). *Boşanmış Kadınların Boşanma Nedenleri ve Boşanma Sonrası Toplumsal Kabulleri Sakarya İli Örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Şendil, A. ve Terzioğlu, G. (2002). *Ailede Eşler Arası Uyuma Etki Eden Faktörlerin Araştırılması*. Ankara: T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Tilson, D. and Larsen, U. (2000). Divorce in Ethiopia: The Impact of Early Marriage and Childlessness. *Journal of Biosocial Science*, 32(3), 355-372.
- Uphold Carrier, H. and Utz, R. (2012). Parental Divorce Among Young and Adult Children: A Long-Term Quantitative Analysis of Mental Health and Family Solidarity. *Journal of Divorce ve Remarriage*, 53(4), 247-266.
- Uşaklı, H. (2013). Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (2), 195-208.
- Uyar, S. (1999). *Boşanmış Bireylerin Evlilik Süreci ve Bugüne İlişkin Psikolojik Sorunları Üzerine Bir Araştırma*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Gülhane Askeri Tıp Akademisi.
- TUİK (2019). 2019 Yılı Evlenme ve Boşanma İstatistikleri-Erişim adresi: <http://www.biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=111&locale=tr>, 23 Ekim 2019 tarihinde edinilmiştir.
- TUİK (2020). Türkiye İstatistik Kurumu, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2019-2020- Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/>, 23 Ekim 2019 tarihinde edinilmiştir.
- Alo Maliye (2020). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri-Erişim adresi://www.alomaliye.com/2020/02/26/2019-evlenme-ve-bosanma-istatistikleri, 23 Ekim 2019 tarihinde edinilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In today's world, where divorces are rapidly increasing, which is an undesirable situation in the society, it is important to examine the factors affecting the causes of divorce. Turkey Statistical Institute, according to the yearly number of marriages is increasing the number of divorces decreased. Prevention of divorce depends on good investigation of factors affecting divorce. The purpose of the study is to determine the factors that affecting divorce. It was aimed to determine the factors affecting the duration of marriage and whether there are differences between male and female participants.

Methodology

In this study, the factors affecting the divorce were investigated by applying a face-to-face survey to 250 divorced people in Fethiye, Muğla, which is in the 3rd rank among the provinces in our country and parametric methods were used for statistical analysis. In the study, demographic information of the participants, frequency and percentage distributions of the answers they gave to the survey, averages of the answers given to the questions were analyzed and interpreted. Multiple Correlation and Regression Analysis was used to determine the factors affecting the duration of marriage, and T-Test Analysis was performed to determine whether there is a difference between male and female participants.

Findings

As a result of the study, it was revealed that the most effective factor on divorces was 'severe incompatibility', that divorced women started working after divorce while they were not married, had financial anxiety, and the individuals who were most affected by divorces in the family were children. The divorced female participants are not working while they are married and starting to work after divorce indicates that they have difficulties in subsistence, that their children are concerned about their future, and that they do not receive enough support from their families. According to the answers given by the participants to the survey, the high level of education is 12-24 months before the high school, the marriage period is 12-24 months and the engagement time is 0-12 months, so the married couples get married without knowing each other.

As a result of the Multiple Correlation Analysis, some of the factors; the education level of the man, the age difference between the man and the woman, the spouses' deceiving, attempting to kill, behaving badly, the number of children and the life of the married couples with their families have been influenced by their marriage duration. Independent t-Test was conducted to determine whether there were differences in the answers given to the questions between the men and women who participated in the survey and it was found that there was no difference between the answers given to the other questions excepts for the answers: 'whether the criminal offenses are effective in divorce', 'the spouse leads a life without dignity' and 'the spouse leaves'.

Conclusion and Discussion

According to the results of the study, when the responses of the participants to the survey are examined, it is revealed that the most effective factor in divorces is 'severe incompatibility'. TÜİK 2018 and 2019 divorce statistics also support the study. While the number of marriages decreases over the years. When the income levels of the participants are analyzed, it shows that more than half of the female participants do not have income, while the male participants have income between 2021 and 4040 Lira. In divorce, economic issues can be effective among the causes of incompatibility. The results obtained from the study is similar with other studies. The results obtained from the studies of Tilson and Larsen (2000), Kır and Bülbül (2012), show that "not having a child has a significant effect on the risk of divorce". Arıkan (1996), the attitudes towards divorce have been investigated and among the participants, the economic issues have come at the forefront of those who have not lived in same home with their relatives (89%). As a reason for divorce, 17.9% of the participants were stated to be incompatible, (13.4%) to drink and (13%) to gamble (Arıkan, 1996).

KAMU YÖNETİMİNDE BLOKZİNCİR KULLANIMI: D5 ÖRNEĞİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Özaltın, O. & Ersoy, M. (2020). Kamu Yönetiminde Blokzincir Kullanımı: D5 Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 746-763. DOI: 10.30783/nevsosbilen.748379

Geliş Tarihi: 05.06.2020

Kabul Tarihi: 29.12.2020

E-ISSN: 2149-3871

Oğuzhan ÖZALTIN

Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Bölümü

oguzhanozaltin@isparta.edu.tr

ORCID No: 0000-0002-8264-8358

Mevlüt ERSOY

Süleyman Demirel Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

mevlutersoy@sdu.edu.tr

ORCID No: 0000-0003-2963-7729

ÖZ

Çalışmanın amacı blokzincir teknolojisinin kamu yönetimine etkisini araştırmaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için blokzincir teknolojisinin kamu hizmetlerine, mevcut ve potansiyel etkileri ortaya konulmaktadır. Çalışma kısaca D5 (Dijital 5 Ulusları) adı verilen Birleşik Krallık, Estonya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve İsrail ülke örnekleriyle sınırlıdır. Çalışmanın yöntemi içerik analizidir. Konuyla ilgili kişi ve kurumların yayınları, kurumsal ve erişime açık dokümanlarının içeriği incelenip, analiz edilmiştir. Bulgulara göre, devletin temel işlevleri açısından bakıldığında blokzincir teknolojisinin, iç ve dış güvenliği, adaleti sağlama işlevlerini yerine getirmede kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Temel haklar ekseninde değerlendirildiğinde ise kamu otoriteleri tarafından blokzincir teknolojisinin, yaşama hakkı, sağlık hakkı, özel yaşamın gizliliği hakkı ve ekonomik haklar bağlamında çözümler üretmeyi sağlayan bir araç olabileceği değerlendirilmektedir. Kamu hizmetleri yönüyle değerlendirildiğinde blokzincir teknolojisinin, sosyal yardımların dağıtımına, pasaport almaya-vermeye, tapu sicil işlemlerini gerçekleştirebilmeye, devlet ve paydaşları arasındaki tedarik zinciri süreçlerini iyileştirmeye olanak sağladığı sonucunu ulaşılmaktadır. Sonuç olarak D5 üyesi ülkelerde, özellikle kamu hizmetlerinin vatandaşlara sunumunda blokzincir teknolojisinin kullanılması suretiyle blokzincir teknolojisi ile kamu yönetimi arasında etkileşimin başladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu Yönetimi, Kamu Hizmeti, Teknoloji, Blokzincir, .Dijital 5.

THE USE OF BLOCK CHAIN IN PUBLIC ADMINISTRATION: SAMPLE D5

ABSTRACT

The aim of the study is to research the effect of blockchain technology on public administration. In order to achieve this goal, current and potential effects of blockchain technology on public services are revealed. The study is briefly limited to the UK, Estonia, South Korea, New Zealand and Israel country examples called D5 (Digital 5 Nations). The method of the study is content analysis. The publications of the relevant people and institutions, the content of their institutional and accessible documents were researched and analyzed. According to the findings, when evaluated in terms of the basic functions of the state, it is seen that blockchain technology has begun to be used in fulfilling the functions of providing internal and external security and justice. When it is evaluated in terms of fundamental rights, it is considered by public authorities that blockchain technology can be a tool that provides solutions in the context of the right to life, the right to health, the right to privacy and economic rights. When evaluated in terms of public services, it is concluded that blockchain technology enables distribution of social benefits, import or export passports, performing land registry transactions, and improving supply chain processes between the state and its stakeholders. As a result, It seems that the interaction between blockchain technology and public administration has begun in D5 member countries, especially with the use of blockchain technology in the provision of public services to citizens.

Keywords: Public Administration, Public Service, Technology, Blockchain, .Digital 5.

1. GİRİŞ

Herhangi bir kavram incelenirken hem sosyal bilimler hem de kamu yönetimi alan yazını için neden, niçin, nasıl, hangi saikle gibi sorular oldukça önemlidir, ilgili kavramın arkasındaki şey sorgulanır. Dolayısıyla teknoloji kavramının sorgulanması da son derece olağan bir çabadır. Teknoloji kavramının kökenine veya etimolojik anlamına bakıldığında karşımıza Yunanca'daki *tekhnologia* kelimesi çıkmaktadır. *Tekhnologia* ise *techne* ve *logos* kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. *Techne* kelimesine yüklenen anlam, sanat, beceri, zanaat, bir şeyin kazanılma biçimi olarak kabul görmektedir. *Logos* kelimesi ise söylem, söz söylemek, kelam, anlatı, bilim, oran, uyum, yasa, sayı gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Britannica, 2019). Günümüzde ise aynı kelime İngilizce'de *technology*, Türkçe'de ise teknoloji olarak yaygın biçimde kabul görmekte ve üretilen şeyin bilimi veya öğretisi gibi anlaşılabilir. Özalp'a göre günümüz koşullarında 'techne'nin, 'logos'a kıyasla daha ağır bastığı ve metalaşarak adeta bireylerin, toplumun günlük yaşamını kuşattığı ifade edilmektedir. Söz konusu kuşatmanın sonucunda günümüz koşullarındaki bireyler 'Neden?' sorusunu sormaktan ve bu soruya yanıt aramaktan imtina etmektedirler. Çünkü bu soruyu sormak ve cevabını aramak insanlara, zaman kaybettirmekte, fazladan çaba göstermeye zorlamakta ve üstelik para kazandırmamaktadır. Böylece günümüz insanı teknolojiye bağımlı hale gelmekte, algı, tutum ve davranışları teknoloji (Aygıtlar, yazılımlar, algoritmalar, yapay zeka vb.) tarafından yönlendirilebilmektedir (Özalp, 2011:59).

Teknoloji alanındaki gelişmeler özellikle sanayi devrimiyle birlikte önceki çağlara göre daha da hızlanmıştır. Bilgisayarın kullanılmaya başlamasıyla yaklaşık altmış yıldır teknolojinin gelişme hızı artmaya devam etmektedir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi toplumu yerine enformasyon veya bilgi toplumu söylemi kullanılmaya başlanmıştır (Törenli, 2004:10-11). Aynı tarihlerde ekonomi alanında ise 1944 yılında yapılan Bretton Woods toplantısı (Ghizoni, 2013). neticesinde Bretton Woods Para Sisitemi ve bu sisteme bağlı olarak dünya ekonomisine yön veren örgütler kurulmuştur. Bu örgütlerden en bilinenleri 1944 yılında kurulan Dünya Bankası (World Bank, 1919), 1944 yılında Uluslararası Para Fonu'dur (IMF, 2019). 1945 yılında Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (UN, 2019)'dir. 1947 yılında Gümrük Tarifeleri Genel Ticaret Anlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan ekonomik süreç, 1995 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün kurumsallaşmasıyla (WTO, 2019) daha da somutlaşmıştır.

Washington Uzlaşısı adıyla bilinen ilkeler, 1989'da Washington'daki Uluslararası Ekonomi Enstitüsü'nden bir ekonomist olan John Williamson tarafından ortaya konmuştur. Williamson, bu ilkeleri, IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine Müsteşarlığı'nın politikalarındaki ortak noktaları birleştirerek ortaya koymuştur. Başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere 1980'lerde ekonomik kriz yaşayan ülkeler, Washington Uzlaşısı'ndaki bu ilkelere göre hareket ederlerse içinde bulunduğu krizin üstesinden gelebilirlerdi. Neoliberal iktisat politikaları adıyla da bilinen söz konusu ilkelerin, 1990'lı yıllarda da İkinci Nesil Washington Konsensü biçiminde güncellendiği kabul görmektedir (Yıldırım, 2011:20). Böylece 2000'li yıllarında başında bilişim teknolojilerinin de katkısıyla mal, hizmet ve sermaye pazarları önceki yıllara kıyasla belirgin biçimde bütünleşmiş ve küreselleşmiştir (Törenli, 2011:163).

Washington Uzlaşısı adıyla bilinen ilkeler, 1989'da Washington'daki Uluslararası Ekonomi Enstitüsü'nden bir ekonomist olan John Williamson tarafından ortaya konmuştur. Williamson, bu ilkeleri, IMF, Dünya Bankası ve ABD Hazine Müsteşarlığı'nın politikalarındaki ortak noktaları birleştirerek ortaya koymuştur. Başta Latin Amerika ülkeleri olmak üzere 1980'lerde ekonomik kriz yaşayan ülkeler, Washington Uzlaşısı'ndaki bu ilkelere göre hareket ederlerse içinde bulunduğu krizin üstesinden gelebilirlerdi. Neoliberal iktisat politikaları adıyla da bilinen söz konusu ilkelerin, 1990'lı yıllarda da İkinci Nesil Washington Konsensü biçiminde güncellendiği kabul görmektedir (Yıldırım, 2011:20). Böylece 2000'li yıllarında başında bilişim teknolojilerinin de katkısıyla mal, hizmet ve sermaye pazarları önceki yıllara kıyasla belirgin biçimde bütünleşmiş ve küreselleşmiştir (Törenli, 2011:163).

Çağımızda sanayi toplumundan bilgi toplumuna doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Bilgi temelli yeni ekonomik düzen, elektronik ağlar vasıtasıyla yönlendirilmektedir. Böylece bilgiye hızlı erişim, bilginin işlenmesi, depolanması, yeniden üretilmesi, hızlıca uygulama alanına aktarılması sağlanmaktadır (Kaypak, 2011:713). Bilgi çağı veya bilgi toplumu yaklaşımında, belirli bir zamanda, belirli bir ekonomik ölçekte, ekonomik büyümenin ve toplumsal refahın sürdürülebilmesinin, teknolojinin yeni ürünlere ve süreçlere dönüştürülebilmesine bağlı olduğu kabul görmektedir (Tuncel, 2010:34). Günümüzde dijital ekonomi, dijital teknoloji temelli ekonomi veya yeni ekonomi terimleri kullanılmaktadır. Dijital ağlar vasıtasıyla sağlanan iletişim altyapılarında bilgiye erişim sağlanmasına, bu ağlardaki kullanıcıların interaktif ve işbirlikçi iletişim kurabilmesine kısaca dijital ekonomi veya yeni ekonomi adı verilmektedir (Hobikoğlu, 2014:82).

Dijital dönüşümle birlikte, küresel, ulusal ve yerel düzeyde kamu yönetimi alanında yeni çalışmaların yapılmaktadır. Dolayısıyla çalışma, blokzincir teknolojisinde en ileri düzeyde kamu yönetimi uygulamaları ile dikkati çeken D5 Örneği'ne odaklanmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünün

ardından, ikinci bölümde kamu yönetimi ve teknoloji arasındaki ilişki anlatılmaktadır. Kamu yönetimi ve blokzincir başlıklı üçüncü bölümün altında, önce blokzincir teknolojisi ardından kamu yönetiminin blokzincirle ilişkisi açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde ise kendilerine ‘Dijital 5 Ulusları’ adını veren (D5), Birleşik Krallık, Estonya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve İsrail’in kurucusu olduğu, işbirlikçi bir ağa odaklanılmakta, bu ülkelerdeki pratikler incelenmektedir. Beşinci bölümde ise kamu Türk Kamu Yönetimi açısından blokzincir teknolojisiyle ilgili elde edilen sonuçlar ortaya konmakta ve öneriler sunulmaktadır.

2. KAMU YÖNETİMİ VE TEKNOLOJİ İLİŞKİSİ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki değişimle birlikte çoğulcu bir toplum yapısı da ortaya çıkmaktadır. Çoğulcu toplum yapısı eksenindeki vatandaşlar, yönetime katılım süreçlerinde temsili demokrasi yerine doğrudan katılımı tercih etmektedirler. Kamu yönetimi açısından bakıldığında, bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla halkın yönetime katılabilmesine olanak sağlayan kurumsal mekanizmalar inşa edilmelidir. Aynı bakış açısıyla adem-i merkeziyetçiliğe yönelik isteklerin temelinde sadece etkinlik ve verimlilik değil, aynı zamanda vatandaşların yönetime katılım düzeylerinin artırılması da ölçü olmalıdır (Mumay, 2011:112). Günümüzde bilgi yönetim süreçleri çeşitli toplumsal ve siyasal sonuçlar üretmektedir. Bununla birlikte gelecekteki yönetim anlayışının, insanlık tarihi boyunca hiç olmadığı kadar bilgi yönetim süreçlerine ve bilgi teknolojilerine bağlı olması beklenmektedir (Fırat, 2011:750). Teknolojik gelişmenin sürekliliği kaçınılmazdır, önlenemezdir. Bununla birlikte teknolojik gelişmenin etik ve kamu yararı gözetilerek kullanılmasına özen gösterilmelidir (Doğan, 2010:370).

Bilgi teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte elektronik kamu yönetimi anlayışı da yaygınlaşmaktadır. Elektronik kamu yönetimi, kamu hizmetleriyle ilgili süreçlerde, vatandaşlar, firmalar ve kamu görevlileri arasındaki etkileşimin, elektronik ortama taşınması doğrudan veya aracı olmaksızın gerçekleştirilebilmesi anlayışıdır (Eser, 2011:129). Pınar’a göre hem işletmelerin teknoloji geliştirebilmesi için altyapı oluşturmak hem de işletmelere vizyonerlik etmek, kamu yönetiminin görevleri arasındadır. Bir yandan işletmeler, diğer yandan kamu yönetimi açısından, ülkelerin küresel düzeyde rekabet edebilmesi için inovasyon, stratejik bir faktördür (Pınar, 2011:191). Uluslararası rekabet gücü bir yetkinliktir. Teknolojik yenilik bu yetkinliğe erişimdeki kritik faktörlerden birisidir (Satı, 2010:181). Alpkent’in ileri sürdüğüne göre verimliliğin artırılması bilim, teknoloji ve inovasyonda yetkinleşme ile mümkündür. Ülkelerde verimlilik artar ise bir yandan dünya pazarlarında rekabet üstünlüğü kazanılmakta diğer yandan yaşam kalitesi yükseltilmektedir (Alpkent, 2005:153).

Meşe’nin iddiasına göre yeni kamu yönetimi, hem insan ve piyasa hem de teknoloji eksenlidir. Yeni kamu yönetimi anlayışında bilgi, insan vb. kaynakların yönetimi için teknolojinin üretilmesi ve transfer edilmesi bir ihtiyaç olarak kabul edilmektedir. Artık kamu yönetimi, neoklasik anlayışla birlikte, bir yandan kamu, özel ve üçüncü sektör için belirleyici diğer yandan bu üç sektörden de etkilenen bir konumda değerlendirilmektedir. Bu açıdan bakıldığında teknoloji üretimi ve transferi üç sektörü de ilgilendiren son derece anlamlı ve önemli bir bileşendir (Meşe, 2011:618, 624).

Bazı eleştirel yaklaşımlara göre emperyalizm, kapitalizmin teknelci aşamasıdır (Lenin, 2009:95). Artık geç kapitalizm dönemi yaşanmaktadır. Geç kapitalizm evresinde, mevcut sermayenin genişlemesi, yatırımı ve dağıtımı için devlet, merkezi bir takas odası rolü üstlenmekte, böylece ekonomi devletçe regüle edilmektedir (Mandel, 2013:547). Geç kapitalizm evresinde, siyaset teknikleştirilmekte, devletsizleştirilmekte ve böylece ulusal temsili devletin yerini, küresel temsili devlet almaktadır. Kamu yönetiminde ise idari reform paradigması yerini, yapısal uyum programları paradigmasına bırakmaktadır. Devlet veya kamu yönetimi, kürselleşme sürecindeki egemen sermaye grupları karşısında, gerekliliğini sürdürmekle birlikte, siyasi iradenin kullanılması noktasında güç kaybederek ikincil konuma düşmektedir (Törenli, 2011a:172,174). Tekno-siyasal paradigmalarda sermaye ile işçi sınıfı arasında, atomlaştırılan, sınıf bilincinden yoksun, teknolojiye, bireysel özgürlüğe, demokratikleşme ve insan haklarına, eskisine oranla daha düşkün, bilgi işçileri veya yeni bir orta sınıf konumlandırılmaktadır (Törenli, 2011b:345). Geç kapitalizm

veya yeni liberalizm (Sayan, 2011:379-381) koşullarında, teknolojik belirleyiciliğe ve yeniliğe odaklanma, ulusların algılarının yönetilebilmesi için bir tür araçsallaştırmadır.

Yaygın kapitalist görüş, makinelerin dolayısıyla teknolojinin değer ürettiğini kabul etmektedir. Bu kabul, ekonomik veya toplumsal problemlerin de teknoloji vasıtasıyla çözülebileceği gibi yanlış bir algı, tutum ve davranışa yol açmaktadır. Marks, bu ön kabule teknoloji fetişizmi adını vermektedir. Oysa aslında makineler ve teknoloji tek başına bir şey üretemez, sadece emekle bir araya getirilirse artı değer üretilebilir. Teknoloji, emeğin üretkenliğini dolayısıyla değerini arttırmayı sağlayan bir araçtır (Harvey, 2017:125). Teknoloji, teknoloji temelli ilerleme, gelişme, kalkınma gibi olgular, sanayi devrimi ve modernleşme ile birlikte düşünülmelidir. Teknoloji ve ilgili kavramlar sosyoekonomik yapılardan ve ilişkilerden yalıtılamaz, sadece teknik bir araca indirgenemez. Teknoloji, tarihseldir, toplumsaldır ve günümüzün toplumsal gerçekliği olan kapitalizme ait bir olgudur (Zengin, 2011:275).

Devlet, kapitalist üretim ilişkileriyle biçimlenmiş bir toplumsal yapıda konumlanmıştır. Devletin bu konumu, kamu yönetimi ile teknoloji arasındaki ilişkinin kamusal olduğu varsayımını güçlendirmektedir. Kamu yönetimi ile teknoloji arasındaki ilişkinin kamusal olduğunu ortaya koyabilmek için ilişkinin yönüne bakılmalıdır. Eğer ilişki vatandaşan teknolojiye doğru ise kamusal, tam tersi halde ise kamusal değildir. Örneğin vatandaşan veya kamudan teknolojiye doğru bakılarak, e-devlet kavramı irdelendiğinde belirleyici olan 'e' yerine, 'devlet' olmalıdır (Üstüner, 2011:11).

Devletin teknolojiyle ilişkisi üç ana başlıkta incelenebilir. Birincisi devletin, teknoloji üretimiyle olan ilişkisidir. Devlet, teknolojinin üretimini, gelişimini direkt ve endirekt biçimlerde yönlendirebilir. İkincisi devletin, teknoloji tüketimiyle olan ilişkisidir. Devlet, organları vasıtasıyla teknolojiyi tükettiği nispette teknoloji, devleti etkiler, değişime zorlar. Üçüncüsü devletin, teknolojiyle ilgili şeyleri denetlemesi ve kontrol etmesiyle ortaya çıkan ilişkidir. Devlet, kendisini ve vatandaşlarını teknolojiden korur. Devlet, kendisini ve vatandaşlarını teknolojinin olası ve negatif dışsallıklarından korumak için yasal, yönetsel ve teknik düzenlemeler gerçekleştirerek, teknolojiyle ilgili şeyleri denetler ve kontrol eder (Demirhan, 2011:344-345).

Kamu yönetiminde bilgi teknolojileriyle ilgili faaliyetlerin destek görebilmesi söz konusu sistemlerin güvenilir ve istikrarlı çalışmasıyla doğru orantılıdır. Dolayısıyla kamu kurumları bilgi teknolojileriyle ilgili sistemlerini güvenilir ve istikrarlı kılmak için, onları denetlemeli ve kontrol etmelidir (Özbiçin ve İmamoğlu, 2011:558). Bilgi teknolojilerinin denetimi, bilgi güvenliği, bütünlüğü ve kullanılabilirliğinin sağlanmasıyla ilgili bilgi toplama sürecidir. Bu süreçte genel ve uygulama alanları kontrol edilerek sistem kontrolü sağlanmaktadır. Yönetim, fiziksel ve çevresel, ağ yönetimi ve güvenliği, mantıksal erişim, işletim sistemleri ve bilgisayar işlemleri, veri tabanı güvenliği, sistem geliştirme ve değişim yönetimi, acil durum ve iş sürekliliği planlaması kontrolleri, genel kontrol alanlarıdır. Uygulama alanı kontrolleri ise girdi, veri transfer, işlem ve çıktı kontrollerinden oluşmaktadır (Topkaya, 2011:570-580).

Kamu yönetimiyle veya yönetim bilimiyle ilgili kavramlardan birisi de yönetim bilişim sistemleridir. 1960'lı yıllardan itibaren Amerika Kıtası'nın kuzeyinde ortaya çıkan yönetim bilişim sistemleri, bilişim sistemleri, bilgi yönetimi, bilgi teknolojilerinin etkileri, veritabanı yönetimi, karar destek sistemleri, yapay zeka, iletişim altyapısı, sistem geliştirme, iş süreçleri, örgütsel değişim, bilgi teknolojileri ve etik gibi konuların çalışıldığı bir disiplindir (Bensghir, 2011:629). Örgüt, yönetim ve insan yönetim bilişim sistemlerinin ana bileşenleridir (Efe, 2011:651). Tıpkı elektronik devlet örneği uygulamalarında olduğu gibi, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kamu yönetimi örgütlerini de bu teknolojiyi kullanmaya zorlamaktadır (Akman ve Argun, 2011:289).

Örgütlere teknik odaklı yaklaşım, kamu yönetiminde farklı dönemlerde konu başlıkları değişse de daima popüler bir konudur (Yalçın, 2011:235). Kamu yönetiminin modernizasyonu da güncelliğini yitirmeyen önemli bir çalışma alanıdır. Kamu yönetiminin modernizasyonu ise bilgi işlem teknolojilerinin etkin kullanımını sağlayan politikalarla mümkün kılınabilir (Aşgın, 2011:292).

Örgütler çeşitli amaçlarına ulaşabilmek için rekabet etmek zorundadırlar. Rekabet edebilmek için arge yoluyla teknoloji üretebilirler ve/veya teknoloji transferini tercih edebilirler. Teknoloji transfer edilirken ürün veya sürecin arka planında, söz konusu teknolojinin içerdiği deneyim, gömülü bilgiler vb. şeyleri transfer edemeyebilirler. Bu olasılık teknoloji transferi gerçekleştiren örgütü,

tedarikçiye bağımlı kılabilir. Çünkü transfer tarihinden sonra aynı teknoloji tedarikçi tarafından güncellendiğinde örgütün elindeki teknoloji güncelliğini yitirecektir (Kasap, 2010:243).

Teknolojik yeniliklerin örgütlere uyarlanmasında, örgütsel değişim kaçınılmazdır. Örgütsel değişim, süreçler, insan kaynakları, örgüt kültürü, örgütsel yapı, performans değerlendirme gibi alanlarda görülebilmektedir. Diğer yandan örgütlerde, değişim karşısında çeşitli nedenlerden dolayı direnç geliştirebilmektedir (Vayvay, 2010:92).

Kentsel kamu hizmetlerinin yurttaşlara sunumunda, teknolojinin, hizmeti sunan tarafından hangi alanlarda araçsallaştırıldığı veya kullanıldığı çok mühim ve anlamlıdır. Küreselleşmeyle birlikte bilgi yayılmış gibi görünse de yurttaşların bilgiyi işlemeyi ve teknolojik yöntemleri içselleştirmesi gerekmektedir. Söz konusu içselleştirmenin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan koşulları sağlamakta yerel yönetimlere önemli görevler atfedilmelidir (Demiral ve Demirbaş, 2011:687). Aksi halde yurttaşlar arasında, bilgi ve iletişim teknolojilerinden eşit düzeyde faydalanamamaktan dolayı dijital bölünme ortaya çıkabilir (Memiş, 2011:837). Kentsel ve kırsal kamu hizmetlerinin yurttaşlara sunumunda blokzincir teknolojisi kullanımının, tıpkı internet gibi hızlı ve etkili biçimde yaygınlaşacağı tahmin edilmektedir.

3. KAMU YÖNETİMİ VE BLOKZİNCİR

3.1. Blokzincir

Blokzincir, birbirine tam olarak güvenmeyen ağ düğümlerinin karşılıklı güvene gerek kalmadan finansal değer alışverişinde bulunmalarına ve etkileşime girmelerine izin veren yenilikçi bir dağıtık bir defter (distributed ledger) teknolojidir (Wust & Gervais, 2018). Ayrıca bir blok zinciri, ağ üzerinde yer alan üçüncül düğümler sayesinde verilerin değiştirilmesini tespit edebilen bütünlük korumalı bir veri depolama sağlayarak işlemlerin güvenilirliğini de artırmaktadır. Blok Zincir, ağdaki düğümlerin yaptıkları her işlemi takip ederek kayıt altına alan bir blok protokol yapısıdır. Bu protokol yapısında gerçekleştirilen her işlem doğrulanma mekanizmaları ile onaylanmaktadır (Wang et al., 2018).

3.1.1. Özetleme (Hash) Fonksiyonları

Blokların güvenliği ve doğruluğu önceki tüm blokları dikkate alan ve farklı uzunluktaki verileri belirli bir uzunlukta bit dizisi haline dönüştüren özetleme (hashing) fonksiyonları kullanılarak sağlanmaktadır (Şekil 1). Özetleme fonksiyonlarından en bilinenleri SHA256, SHA384 ve SHA 512 özet fonksiyonlarıdır. SHA256 fonksiyonuna göre, girilen verinin uzunluğundan bağımsız ve her değişimde farklı olarak, 32 bayt (256 bit) mesaj özeti oluşturur. Günümüzde kullanılan en güvenilir özetleme fonksiyonlarından biridir. Blokzincir altyapısını kullanan birçok sayısal para altyapısında kullanılmaktadır.

$f_{SHA256}(\text{Ali, Ahmet}'e \text{ Saat } 17:00' \text{ da evini sattı}) = 5cb23f01bef5fd507192652d48f422abed205782f6daa9a1d8632d6e6006b8cb$

$f_{SHA256}(\text{Ali, Ahmet}'e \text{ Saat } 17:01' \text{ de evini sattı}) = 23e97a9a17378f38729f61e31a6ebc9750ac40e00eafa6b9e593cfa101f90c7$

$f_{SHA256}(\text{Merhaba}) = 7fdc9f4717c5fe66df286c700fab969b4d6209d03aa84624c5f8f58c17c9c058$

Şekil1. SHA256 Özetleme Fonksiyonu Örnekleri

Ağdaki düğümler tarafından oluşturulan İşlemlerin (Transactions) bir listesini tutan bloklar, aynı zamanda kendinden önceki bloğun özet değerini de kendi içeriğinde barındırmaktadır (Nofer et al., 2017). Oluşturulan her yeni blok için dağıtık ağ üzerindeki düğümlerde bir defter kaydı tutulmaktadır. Blok Zinciri Teknolojisi ve Dağıtık Defter Teknolojileri süreklilik, ölçeklenebilirlik, enerji tüketimi, güvenlik, mahremiyet, kişisel ve hassas verilerin korunması ile ilgili karakteristik özellikleri bulunmaktadır.

3.1.2. Defter (Ledger) Teknolojisi

Defter teknolojisi, blokzincir tarafından korunan tarihi ve mevcut durumları yansıtır. Genel olarak, dağıtılmış defterleri kamuya açık (public) veya özel (private) olarak kategorize edebiliriz. Kamuya açık bir defterde, düğümler defteri korumak için ağa dahil olabilir. Ancak özel bir defterde

genellikle kuruluşlara ait düğümler kullanılarak bilinmeyen düğümlerin blokzincir ağına dahil olmaları kısıtlanmaktadır. Teknik açıdan bakıldığında, her iki defter türü arasındaki en büyük fark, düğümler arasındaki güvenilirliktir. Düğümler arasında kötü niyetli saldırgan olması durumunda blok zincir ağına ek önlemler alınmasını gerektirebilir. Özel bir defter yapısında ise düğümler arasında güvenilirlik düzeyi en yüksektir. Ancak sınırlı bir kapasite olduğu için yoğun işlemlerin olduğu durumlarda diğer modele göre daha zayıftır. Dolayısıyla, özel defterler, sınırlı merkezi olmayan yetenekleri karşılığında daha güvenilir ve kontrol edilebilir bir defter teknolojisi sağlayabilir. Dağıtık defter teknolojileri hükümetlere vergi toplama, yardım sağlama, pasaport verme, tapu sicilleri kaydetme, mal tedarik zincirini sağlama ve genellikle hükümet kayıtlarının ve hizmetlerinin bütünlüğünü sağlama potansiyeline sahiptir. Bu düğümlerde tutulan kayıtlarda herhangi bir değişikliğin onaylanması için bu değişikliğin bütün düğümler tarafından doğrulanması (consensus) gerekmektedir (Dinh et al., 2018). Bu nedenle bloklar üzerindeki verilerin değiştirilmesi neredeyse imkansızdır (Zhang & Jacobsen, 2018).

3.1.3. *Konsensus (Consensus) Protokolleri*

Konsensus protokolü, blokzincir ağındaki düğümler tarafından blokzincirine eklenen bir sonraki bloğun içeriği üzerinde anlaşma sağlamak için kullanılır. Dağıtılmış veya merkezi olmayan bir ağın oybirliği ile işlemlerin onaylanmasına yardımcı olan algoritmalarıdır (Sankar et al., 2017). Bu algoritmalar, güçlü bir kayıt değişmezliği sağlayan İş İspatı (Proof of Work), aynı anda oy kullanmayı sağlayan Hisse İspatı (Proof of Stake) (Saghiri, 2020), ağın doğruluğunu ve anlaşmasını sağlamak için Ripple Protokolü (Chase & MacBrough, 2018) gibi protokoller konsensus algoritmalarına örnek olarak verilebilir. Konsensus Protokollerinde ispat ve lider tabanlı olmak üzere iki farklı altyapı bulunmaktadır (Cachin & Vukolić, 2017). İspat tabanlı altyapılarda blok teklif ve dal seçim algoritmaları kullanılmaktadır. Bir blok teklif algoritması, herhangi bir düğümün ağın geri kalanına diğer düğümler tarafından hızlı bir şekilde doğrulanabilen bir blok önermesine izin verir. Aynı anda birden fazla blok önerilebildiğinden (örneğin ağ gecikmeleri nedeniyle), düğümlerin blok zincirinin farklı versiyonlarında çalıştığı dallar oluşabilir. Dallarını uzlaştırmak için, bir dal seçim algoritması, tüm dalların sonunda aynı duruma yaklaşmasını sağlayan hangi dalın kabul edileceğine karar vermek için kullanılır. Blok zincirlerin en popüler uygulaması olan Bitcoin sistemi için veri değişmezlik prensibini güçlendirmek için Proof of Work tabanlı bir algoritma kullanılmaktadır. Lider tabanlı protokollerde ise Dağıtılmış sistemlerde katılımcıları tutarlı değerler üzerinde anlaşmaya zorlamak için lider seçimi yapılmaktadır. Bir lider seçildikten sonra, yeni bir lider seçilene kadar işlemleri tekil olarak serileştirme hakkına sahiptir. Bu yaklaşım Bitcoin'in işleyişinden önemli ölçüde ayrılmaktadır (Eyal et al., 2016).

Düğümler arasında belirli bir güven düzeyinin korunduğu özel defterlerde, lider bazlı fikir birliği daha yaygın olarak kullanılmaktadır. Örneğin, Hyperledger gelen işlemlerin sırasını belirlemek için bir sipariş servisi kullanır. Bu sipariş servisi merkezileştirilebilir (yani statik lider) veya dağıtılabılır (yani periyodik lider seçimi ile). Sipariş servisi blok teklif süreci üzerinde tam kontrole sahiptir: bu nedenle dallanma olasılığı yoktur ve bu nedenle dal seçme algoritması gerekmez. Sipariş servisi işlem yürütmediği için, sipariş sahibinden blok alan taahhüt eden eşlerin işlemlerin sonucunu kabul etmek için bir Pratik Bizans Hata Toleransı protokolü (PBFT) yürütmesi gerekir.

Blokzincir teknolojisinin gelişim süreçlerinde

- Blokzincir 1.0; kripto para birimlerini
- Blokzincir 2.0; merkezi olmayan uygulamaları destekleyen akıllı sözleşmeleri
- Blokzincir 3.0; tüm endüstri ve kamu sektöründeki yaygın uygulamaları göstermektedir.

Bu üç sürümün gelişimi halen sürmektedir. Özellikle blok zincir 3.0 gelişimindeki örnekler genellikle kamu yönetim alanında kolaylıklar sağlayacak türdendir. Bunlar arasında; tapu sicilleri, e-Sağlık ve tedarik zinciri yönetimleri sayılabilir.

3.2. *Kamu Yönetimi ve Blokzincir İlişkisi*

Blokzincir teknolojisi, benzersiz değer örneklerinin, internet üzerinden banka veya devlet gibi üçüncü taraf bir aracının onayına gerek kalmadan, güvenli şekilde aktarılması için kullanılan yazılım protokolüdür (Swan, 2018). Güvenin, bir aracı kuruluşun sisteme doğru yerinin

değiştirilmesi; şifreleme ve Açık Anahtar Altyapısı (PKI); bir kez oluşturulduktan sonra içeriği değiştirilemeyen nesnelere sayesinde “Dağıtılmış Defter Teknolojisi (DLT)”nin tamamen güvenilir olabilmesi; ademi merkezîyetçilik sayesinde bir düğüm çökse dahi, verileri güvende kalabilmesi, blokzinciri oluşturan faktörler olarak sayılmaktadır (Garzik ve Donnelly, 2018). Blokzincir teriminin ilk kullanımı, 2008 yılında Satoshi Nakamoto tarafından yayınlanmış bir makaleye dayandırılmakta, kripto para alım, satım protokolünün ve ağının uygulanmasında kullanılan temel teknolojiyle ilişkilendirilmektedir. Bu terimin bugünkü kullanımı genellikle, kripto paraların icadıyla veya bu icat ekseninde ortaya çıkan pek çok DLT ile ilişkilendirilmektedir (Lai ve Chuen, 2018). Blokzincir teknolojisi, işlemleri doğrulamak için merkezi bir denetim otoritesine ihtiyaç duymadan güveni ve güvenliği sağlamak için kritik bir çözüm odağı olmaktadır (Singi vd., 2018).

Blokzincir, toplumun ticaret yapabilmesinde ve etkileşim kurabilmesinde, pek çok endüstride devrim yaratan, teknolojik bir yenilik olarak övülmektedir (Gideon, 2015; Garzik ve Donnelly, 2018). Blokzincir teknolojisi, iş yapmak isteyen iki tarafın, geleneksel yöntemlerdeki garanti ve güven sağlayan üçüncü bir kişiye daha ihtiyaç duymaksızın, finansal değer alışverişinde bulunmalarına ve etkileşime girmelerine olanak tanımaktadır. Üstelik blokzincir verilerin bütünlük içerisinde korunmasını ve işlemlerde saydamlığa da mümkün kılabilir (Gideon, 2015).

İnternetin kullanımı yaygınlaştıkça bir yandan e-devlet ve vatandaşlık işlemlerinin diğer yandan elektronik ticaretin popülerliği artmaktadır. Bu popülerleşmeyle birlikte, internet üzerinden yapılan işlemlerde mülkiyetin kanıtlanması ve belgelenmesi ile kişiye özel gizliliğin korunması arasındaki ikilem, mevcut e-ticaret modellerini zorlamaktadır. Bu ikilemi açmak diğer bir deyişle kullanıcıların kimlik bilgilerini korumak ve sahiplik kanıtını garanti etmek için, zk-SNARK gibi algoritmalar kullanılmaktadır (Jiang vd., 2019). Wüst ve Gervais (2018) blokzincirin tedarik zinciri yönetimi, bankalar arası ve uluslararası ödeme, akıllı sözleşme, ademi merkezîyetçi özerk organizasyonlar, fikri mülkiyet için mülkiyeti kanıtlama, e-oylama, nesnelere interneti (IoT), tapu senetleri, ticaret ve adil değişim/takas protokolleri (Bitcoin ve Ethereum vb.) alanlarında kullanımını açıklamışlardır. Kamu yönetimi alanı açısından, ademi merkezîyetçi özerk organizasyonlar, elektronik oylama, tapu senetleri alanları ilgi çekicidir.

Bartolucci vd. (2018) tarafından, kamuoyunda yaygın olarak blokzincir teknolojisi olarak bilinen dağıtılmış defter teknolojisi eksenindeki SHARVOT protokolü hakkında yapılan bir çalışmaya göre, güvenli elektronik oylama protokolleri tasarlamak için çevrimiçi teknolojilerin kullanılmasına olan ilgi günden güne artmaktadır. Oy mahremiyeti ve isim belirsizliği (anonymity), oyların değiştirilmezliği ve oy sayma sürecinde şeffaflık elektronik oylama konusundaki başlıca zorluklardır.

Kapitonov vd. (2018) tarafından yapılan bir deneyde, iş süreçlerinde (akıllı kentle ilgili eğitim projesi ve otomatik üretimle ilgili iş projesi) yer alan özerk ajanlar arasında, güvenli etkileşimi sağlamak için blokzincir teknolojisinin uygulanabilirliğinin kanıtlandığı bildirilmektedir.

Uysal ve Aldemir (2018), blokzincir teknolojisini, dijitalleşen bütünlük kamusal mali yönetim sistemi açısından inceleyen çalışmalarında, devlet tarafından onaylanan girişlerin yapılacağı bir sistemin bir yandan erişimi, diğer yandan da güvenilirliği ve gizliliği kolaylaştırabileceğini belirtmektedirler (Uysal ve Aldemir, 2018: 519).

Dünya’daki teknolojik gelişme, dijitalleşme, pek çok ülkede olduğu gibi Türk Kamu Yönetimi’nde de dönüşüme yol açmaktadır. Nitekim 2019 yılı Temmuz’unda yayımlanan On birinci Kalkınma Planı’nın (2019-2023) ikinci bölümünde yer alan hedefler ve politikalar alt başlığı altında merkez bankası parasının (249.5), ulaştırma ve gümrük hizmetlerinin (508.3), süreç ve teknolojik altyapının (809.2) geliştirilmesi için blokzincir teknolojisinin kullanılacağı açıkça belirtilmektedir (TCSBB, 2019). Aynı dönemde Türkiye’deki kamu yönetimi alanyazınında da blokzincir hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Tüfekçi ve Karahan, kamu hizmetlerinin sunumunda blokzincir teknolojisi kullanımının önemine dikkat çekmişlerdir. Blokzincir uygulamalarında devletin, aynı anda hem yurttaşların haklarını koruyan hem de inovasyonu sürdürebilen bir ekosistem inşa etmesi gerektiğini belirtmektedirler (Tüfekçi ve Karahan, 2019:187). Şat ise blokzincirin, yurttaşların karar süreçlerine siyasal katılımına ve demokratik uzlaşmaya dönük potansiyel katkısına, yönetim boyutuna vurgu yapmaktadır. Devletin gelecekteki blokzincire dönük ihtiyaçları için örgütlenme, yasal düzenlemeler

ve insan kaynakları alanlarında şimdiden gereğini yapmasını önermektedir (Şat, 2019:139-140). Durukal ve Öztürk ise blokzincirin dijital dönüşümde adeta anahtar gibi kritik bir öge olduğundan dolayı öncelikle kamu hizmetlerinin sunumunda görevlendirilecek insan kaynaklarının, blokzinciri özümsemesi, içselleştirmesi sağlanmalıdır. Ardından hem akademi de hem de diğer paydaşlar arasında blokzincir hakkında strateji, taktik ve teknik düzeyde birlikteliğe ihtiyaç duyulmaktadır (Durukal ve Öztürk, 2019:456). Aktaş'a göre blokzincir teknolojisi üstünde geliştirilmeye başlanan oy kullanma uygulamaları, yasama işlevini yerine getiren parlamentoların alışlagelmiş temsil ve müzakere kapasitelerini tartışmaya açmaktadır (Aktaş, 2019:255).

4. D5 ÖRNEĞİ

Kendilerine 'Dijital 5 Ulusları' adını veren D5, Birleşik Krallık, Estonya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve İsrail'in kurucusu olduğu, işbirlikçi bir ağıdır. Dijital bir hükümetin vatandaşlarına en fazla faydayı nasıl sağlayacağını belirleyerek, ortak sorunların çözümünde işbirliği yapmanın, D5'in en büyük hedefi olduğu ifade edilmektedir. 2018 yılı sonrasında D5'e Kanada, Uruguay, Meksika ve Portekiz hükümetleri de dahil olmuş ve bu ağın adı Dijital 9 olarak güncellenmiştir. Çalışma kısaca D5 (Dijital 5 Ulusları) adı verilen Birleşik Krallık, Estonya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve İsrail ülke örnekleriyle sınırlıdır. Çünkü D9 oluşum yılının görece yenidir ve dolayısıyla elde edilen bulgular ışığında kamu yönetimi alanında D9'a kıyasla D5'e ilişkin daha fazla örnek olduğu anlaşılmaktadır. D5 Örneği başlığı altında sırasıyla Birleşik Krallık, Estonya, Güney Kore, Yeni Zelanda ve İsrail örnekleri analiz edilmektedir.

4.1. Birleşik Krallık Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilmiş Uygulamalar

Birleşik Krallık Hükümeti, Bilim Ofisi aracılığıyla Dağıtık Defter Teknolojisi hakkında bir rapor yayınlamıştır (Hancock, M., & Vaizey, E., 2015). Bu rapora göre, Dağıtık Defter Teknolojisi, teknoloji, yönetim, güvenlik ve gizlilik ile güven ve birlikte çalışabilirlikle ilgili kamusal alanda dönüşüm potansiyelini göstermektedir. Bu raporda ayrıca büyüyen kamu hizmetlerinin zorluklarının aşılmasında Dağıtık Defter Teknolojilerinin iyi bir konuda olduğunu belirtmişlerdir. Birleşik krallık hükümeti günümüzde Blok Zincir teknolojilerini kamusal alanda tam anlamıyla kullanmasalar da bu teknoloji için gereken altyapıları oluşturmak için çalışmalar yürütmektedirler. İngiltere Bankası şu anda mevcut gerçek zamanlı brüt ödeme sistemini gelecekteki taleplere hazır olacak şekilde değiştirmeye çalışmaktadır. Özellikle, gelecekte değişen finans sisteminin yapısına uyum sağlama, ödeme sistemi kullanıcıları için basit ve esnek yollar belirlemeli özel sektördeki yeniliklere uyum sağlama, tehditlere karşı dirençli kalabilme ve para politikalarının gelişimini destekleme özelliklerine sahip olması gerektiğini belirtmişlerdir (Ojo & Adebayo, 2017). Bu değişikliklerin bazılarının, dağıtılmış defter blok zinciri çözümlerinin kullanılmasıyla sağlanabileceğini ve güvenliği artıracığını belirtmişlerdir. Birleşik Krallık Hükümeti aynı zamanda, bir blokzincir tabanlı sosyal yardım ödemeli mobil uygulamasını test etmiştir. Bu ödemeyi alan ihtiyaç sahiplerinin, uygulamayı, ödemelerini almalarını ve harcamalarını sağlayacak şekilde telefonlarına indirmeleri önerilmiştir. İhtiyaç sahiplerinin onayları ile finansal yönetimi desteklemek üzere, işlemleri dağıtılmış bir deftere kaydedilir. Bu girişim, hükümet ve ihtiyaç sahipleri arasında daha derin ve daha etkili bir ilişki kurulabilmesi için ödemelere ek bir zengin veri ve kimlik katmanı eklemeye odaklanmaktadır. Bu projenin amacı, vatandaşlara refah ödemesinin güvenli bir uygulama yoluyla gönderilmesi olasılığını belirlemek ve aynı zamanda refah ödemelerine güvenen insanların bu yaklaşımdan faydalanıp faydalanamayacağını görmüşlerdir. Bu yeni sistem, bir mobil uygulama ve yararlanıcılar tarafından gönderilen ve alınan ödemeleri kaydeden bir Blok Zincir sisteminden oluşmaktadır. Birleşik Krallık Hükümetinin Blok Zincir teknolojisini kullandığı başka bir uygulama ise Tapu Sicil işlemleridir. Ancak bu çalışmada, 2019 yılında sadece Kraliçenin bir ev satışında kullanıldığı açıklanarak deneme çalışmaları gösterilmiştir.

Özetle, dağıtılmış defter teknolojisi hükümetin sahtekarlık, yolsuzluk, hata ve kağıt yoğun süreçlerin maliyetini azaltması için bir çerçeve sunmaktadır. Devlet ve vatandaş arasındaki ilişki veri paylaşımı, şeffaflık ve güven açısından yeniden tanımlanmaktadır.

4.2. Estonya Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilmiş Uygulamalar

Blok zincir yapısını kamusal alanda kullanan ilk ülke Estonya olmuştur. Estonya, hükümete bağlı kuruluşların veri ve sistemlerinin bütünlüğünü sağlamak için blok zincir teknolojisini kullanmaya başlamıştır (Priit Martinson, 2018). Estonya'nın blok zincir teknolojisini kullanmasındaki hedeflerinden birisi herhangi bir durumda devlet verilerine %100 güven sağlamak, devlet verilerinin manipüle edilmesi veya kötüye kullanılması durumunda tehditleri en aza indirmek ve devlete ait verilerin veritabanlarından bağımsız olarak gerçek zamanlı olarak doğrulanmasını sağlamak olmuştur. Bu nedenle Estonya devlet kurumları kendi geliştirmiş olduğu blokzincir teknolojisini elinde tutarak veritabanı entegrasyonlarını kendileri dağıtmaktadır.

Estonya hükümeti, Estonyalı bir şirket Guardtime tarafından geliştirilen Anahtarsız İmza Altyapısı (KSI – Keyless Sign Infrastured) olarak bilinen bir çeşit dağıtık defter teknolojisi kullanarak sağlık verilerinin sayısal ortamlarda tutulmasını sağlamıştır (Ojo & Adebayo, 2017). Sonrasında KSI, vatandaşların hükümet veri tabanlarındaki kayıtlarının tutulmasının sağlanmasıyla devlet ve vatandaş üzerindeki idari yükün azaltıldığını bildirmişlerdir. Estonya vatandaşlarının tüm verilerinin dağıtık defter teknolojisi altyapısı ile kayıt altında tutulması sağlanmıştır. Ayrıca, imtiyazlı kişilerin hükümet ağlarında yasadışı eylemlerde bulunmaları imkansız kılınmıştır (Williams-Grut, 2016). Vatandaşlara verilerinin güvenli ve doğru bir şekilde tutulmasını sağlama yeteneği, Estonya'nın e-Ticaret Sicili ve e-Vergi gibi dijital hizmetleri başlatmasına yardımcı olmuştur. Bu uygulamaları e-Polis, e-Adalet ve e-Hukuk uygulamaları takip etmiştir. Özellikle hukuk alanında gerçekleştirilen blok zincir uygulamaları mahkemelerin daha kısa sürede sonuçlanmasını sağlamıştır. Estonya vatandaşları, devlet hizmetlerinin birçoğunu evlerinden yapabildiklerini bildirmişlerdir (Mettler, 2016). Ayrıca Estonya'nın sahip olduğu dağıtık defter teknolojisi ile gerçekleştirilen e-Polis sorgularına Finlandiya'dan da erişilebileceği ve bu sayede suçluların her iki ülkeden de takip edilebileceği gösterilmiştir.

4.3. Güney Kore Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilmiş Uygulamalar

Güney Kore Hükümeti, blokzincir ile ilgili yeniliklere katılan KOBİ'lere sermaye oluşturmaya çalışmaktadır. Hükümetin uyguladığı strateji sayesinde, Blokzincir teknolojisini temel alan finansal teknolojiye yatırım yapmak isteyen girişimciler finansal açıdan desteklenmektedir. Geliştirilen uygulamalardan birisinde, Güney Kore'nin en kalabalık eyaletlerinden olan Gyeonggi'de, eyalet hükümeti, Blocko isimli firmayla bir iş birliği geliştirerek yardım projeleri için gerçekleştirilen bir halk oylamasında blok zincir teknolojisi kullanmışlardır (Garrett Keirns, 2017). Özellikle, blok zincir ve akıllı sözleşmeye dayalı oylama platformu, topluluk üyelerinin ve yerel sakinlerin topluluk yardımı girişimleri önermesine ve oy kullanmasına olanak tanımıştır. Çevrimiçi ve çevrimdışı kanallar aracılığıyla bölge insanları tarafından 9000'den fazla oy başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Güney Kore Hükümeti, blok zincir uygulamalarında genellikle özel firmalarla işbirliği yapmaktadırlar. Sağlık ve bankacılık alanlarında aktif bir şekilde blok zincir teknolojisini kullanmaktadır. Sağlık alanında “Kyobo Life” isimli firma özel sağlık sigortası ödemelerinde, nesnelere interneti ve blokzincir teknolojisini birleştirmişlerdir. Gerçekleştirilen çalışmada polise sahibi hastanın tıbbi masraflarının ödenmesi için kanıtlayıcı belgeleri sigorta firmasına ulaştırması yerine, tüm işlemler tıbbi desteğin sonlanması ile ödemenin gerçekleştirilmesine dayanmaktadır. Hastane, hasta ve sigorta şirketi arasında oluşturulan dağıtık defter teknolojisi sayesinde, taraflar tıbbi kayıtlar üzerinde ortak yetkiye sahip olacak şekilde konumlandırılmışlardır [1]. Güney Kore Bankacılık sisteminde blok zincir teknolojisi banka çalışanlarının merkezi olmayan kimlik tanımlamasında aktif olarak kullanılmaktadır (Insights, 2020). Hükümete bağlı kuruluşlar ve firmaların yer aldığı konsorsiyum sayesinde, bir defter teknolojisi geliştirilmiştir. Bu defter teknolojisi sayesinde kullanıcıların kişisel bilgilerini ve kuruma ait kişisel bilgileri kontrol etmelerini sağlayan dağıtık bir kimlik teknolojisi altyapısı geliştirilmiştir. Bu altyapıda kimlik kartı yerine mobil telefon uygulaması üzerinden kimlik tanıtım işlemleri geliştirilmiştir (Jae-yeon, 2020). Güney Kore'de blokzincir uygulamalarına bakıldığında 2016 yılından itibaren bankacılık, sigortacılık, akıllı şehir ve sanat eserlerinin korunması (ICONLOOP, 2019) gibi projeler desteklenmektedir.

4.4. Yeni Zelanda Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilmiş Uygulamalar

Yeni Zelanda hükümeti ülkelerindeki blok zincir çalışmalarında özel sektör destekleri ile ön plana çıkmaktadır. Hükümet blok zincir teknolojilerini desteklemek adına “İnovasyon Fonu” adında maddi destek sağlamaktadır. Bu kapsamda özel sektör ile hükümete bağlı kuruluşlar ile geliştirilecek olan Dijital Kimlik, Ödeme Sistemlerinin ve İşlemlerinin Optimize edilmesi gibi projeleri desteklemektedir. Dünya Yaban Hayatı Koruma Fonu ve Yeni Zelanda, blokzincir teknolojisini nesli tükenmekte olan canlılar üzerinde kullanmaktadır. Geliştirilen teknoloji sayesinde yasadışı balıkçılığın önlenmesini sağlamakta ve orkinos balıklarının gemiden başlayarak süpermarkete kadar olan süreçlerini takip edebilmektedirler (Charlotte Kelly, 2018).

Yeni Zelanda Hükümeti'nin desteğiyle Yeni Zelanda Blokzincir Birliği (BlockchainNZ) kurulmuştur. Bu birliğin kuruluş amacı, Yeni Zelanda'da geliştirilen blokzincir ve dağıtık defter teknolojilerini değerlendirmek ve uzman görüşlerini sunmaktır. Aynı zamanda Yeni Zelanda devletinin önceliklerini belirleyerek ekonomik ve dijital ulus bilincini geliştirmektir. Bu derneğin ilk faaliyeti “Dasset” isimli bir sayısal para birimi üretmek olmuştur. Bu sayısal para sadece Yeni Zelanda doları ile alınabilmektedir. Böylece, ülkenin para biriminin ulular arası piyasada daha iyi bir konuma gelmesi hedeflenmektedir (Blockchainnz, 2019). Yeni Zelanda hükümeti piyasalarda kripto para üretimini teşvik ederken aynı zamanda çıkarmış olduğu yasalarla güvence ortamı da oluşturmaktadır. Bu kapsamda 2013 Finansal Piyasalar Davranışı (MYK Yasası), Terörle Mücadele Para Aklama ve Terörle Mücadele 2013 (AML / CFT Yasası) ve Finansal Hizmet Sağlayıcılar (Kayıt ve Anlaşmazlık Çözümü) gibi yasaları, kripto para üretimlerine göre düzenlemişlerdir (Anand et al., 2011). Daha çok finansal hizmetler yönünde özel şirketlerin desteklenmesi yönünde çalışmalar yapılmıştır. Kripto para üretim konusunda da gerek içişleri bakanlığı bünyesinde gerekse Finansal Piyasalar Otoritesi kurumları kripto para üretimi konusunda özel şirketleri desteklemektedir. Devlet bankalarının da dağıtık defter teknolojileri konusunda halkı ve şirketleri bilgilendirici mesajlarla desteklediği görülmektedir (Sims et al., 2018). Yeni Zelanda aynı zamanda tarımsal ürünleri ile ön plana çıkan bir ülkedir. Bu nedenle hükümetin stratejilerinden birisi, gıda ürünleri hakkında sağlam bir bilgi sağlamak için blokzincir teknolojisi kapsamında çalışmalar yapmaktır. Bu sayede tüketicilerin bir gıda maddesinin nerede üretildiği, tazeliği, güvenliği ve kalitesi hakkındaki bilgilere erişebilmesi hedeflenmektedirler.

4.5. İsrail Hükümeti Tarafından Gerçekleştirilmiş Uygulamalar

İsrail küresel Dağıtık Defter Teknolojisi geliştirilmesinde önemli rol almaktadır. Özellikle Hayfa'da bulunan IBM Araştırma Merkezi'nin, Küresel Blokzincir Araştırma Stratejileri'ne önderlik ettiği bildirilmiştir (IBM, 2020). Birçok İsrail firması ve uluslararası firma IBM'in geliştirdiği blokzincir teknolojisini öncelikli olarak kullanmayı tercih etmişlerdir. İsrail'deki girişimler, sağlık, çevre, siber güvenlik, tedarik zinciri yönetimi, uluslararası ticaret, dijital kimlik, yaratıcı endüstri ve oylama gibi birden fazla sektörde Blockchain tabanlı uygulamaların Kavram Kanıtı (PoC), Alfa ve Beta sürümünü geliştirmektedirler (Marco & Insung Kwon, 2020).

İsrail Hükümeti'nin blok zincir teknolojisine destekleri, özellikle bu alanda çalışacak genç ve yenilikçi şirketlere (start-up) yapılmaktadır. Aynı zamanda diğer ülkelerde yapılmış çalışmalara da destek verdiklerini bildirmektedirler. Özellikle savunma askeri amaçlı gerçekleştirilen blok zincir uygulamaları için gelen taleplere karşı İsrail hükümeti kaynak ayırmaktadır. Yabancı şirketlerin bu alanda yaptıkları çalışmalarda vergi ödemelerinde %10 yarar sağlamışlardır. İsrail hükümeti, blok zincir uygulamaları ve dağıtık defter teknolojisinin para transferlerinde kullanılması amacıyla Avusturalya “Commonwealth Bank” ile ortak araştırmalar yürütmektedir. Bu şirketler, çevrimiçi satın alma işlemlerini güvence altına almak, şarkıların dijital haklarını korumak, kripto para birimlerinin ATM'deki faturalara dönüştürülmesini sağlamak, kripto para birimlerini mesaj olarak göndermek, kredi kartı işlemleri üzerinden bitcoin satın almak için blok zincir uygulamaları geliştirmişlerdir (Harel, 2016). Günümüzde, İsrail de bulunan ATM'lerde bitcoin çekilmesi mümkündür (Karch, 2014). Bu uygulamalardaki çalışmaların çoğunun tüketiciler, sektörler veya hükümet tarafından yeterince kullanılmadığı bildirilmektedir. Bu kapsamda İsrail Hükümeti, bir çok şirketi desteklese de Hükümet destekleri hakkında bir çok iş hayatı eleştirme tarafından olumsuz görüşler bulunmaktadır (Katsiri, 2019). Diğer dört üye ülkeyle kıyaslandığında, İsrail'deki çalışmaların daha sınırlı olmasına rağmen, İsrail'in D5'te yer alması dikkati çekicidir.

5. SONUÇ

Günümüzde DNA ve RNA ikileşmesi yoluyla hücrelerin, sayısallaştırma yoluyla ses, görüntü gibi verilerin kopyalanabilmesi mümkün hala gelmiştir. Günümüzde dünya genelinde depolanan sayısal verilerin yaklaşık yüzde doksanının son birkaç yılda elde edildiği, mevcut büyük verinin (Big Data) depolanmasındaki zorlukların, çalınmasının, kötü niyetle değiştirilmesinin önüne geçilemediği, potansiyeline kıyasla yeterince analiz edilemediği tartışmaları genel kabul görmektedir. Blokzincir veya dağıtık defter teknolojisinin doğasının mevcut problemleri çözmek için günümüzdeki yegane düzenek olduğu iddia edilmektedir. Böylece akıllı kontratlar, kayıtlardaki değiştirilemezlik gibi özellikler sayesinde blokzincir kullanıldığında, kopyalamanın, çalınmanın önüne geçilebileceği, paydaşlar ve aktörler arasında çeşitli amaçlar için gerçekleştirilecek dijital etkileşimlerde mutlak güvenliğin mümkün kılınabileceği, işlem maliyetlerindeki verimlilik artışıyla birlikte küresel düzeyde tasarruf sağlanabileceği iddia edilmektedir.

Kamuoyunda blokzincir teknolojisi yeterince tanınmamakta daha ziyade blokzincir teknolojisi üzerinde çalışan kripto paralar daha fazla bilinmektedir. Kripto para ise mevcut bankacılık hizmetlerinin sunduğu kaydi para ve merkez bankalarının sunduğu nakdi para hizmetlerine alternatif olarak tercih edilen, güvenlik için kriptografi kullanılan, blokzincir teknolojisi üzerinde çalıştırılabilen sayısal bir varlık türüdür. Blokzincir teknolojisi üstünde, kripto paraların yanı sıra çok çeşitli uygulamalar da çalıştırılmaktadır. İşte bu çalışma kamu yönetimi alanında blokzincir kullanımının mevcut ve potansiyel kullanımını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte çalışmanın sonuçları, D5 ile sınırlıdır.

Çalışmada elde edilen sonuçlara göre devletin temel işlevleri açısından bakıldığında blokzincir teknolojisinin, iç ve dış güvenliği, adaleti sağlama işlevlerini yerine getirmede kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

Temel haklar ekseninde değerlendirildiğinde ise kamu otoriteleri tarafından blokzincir teknolojisinin, yaşama hakkı, sağlık hakkı, özel yaşamın gizliliği hakkı ve ekonomik haklar bağlamında çözümler üretmeyi sağlayan bir araç olabileceği değerlendirilmektedir.

Kamu hizmetleri yönüyle değerlendirildiğinde blokzincir teknolojisinin, sosyal yardımların dağıtımına, pasaport almaya-vermeye, tapu sicil işlemlerini gerçekleştirebilmeye, devlet ve paydaşları arasındaki tedarik zinciri süreçlerini iyileştirmeye olanak sağladığı sonucunu ulaşılmaktadır. Özellikle mevcut teknolojiye kıyasla blokzincir teknolojisinin kayıtlara dayalı hizmetlerde bütünlük ve entegrasyonu kolaylaştıracağı, teknolojik güvenlik düzeyini yükselteceği iddia edilmektedir.

Özellikle Birleşik Krallık Örneği ışığında, blokzincir teknolojisinin alanyazında oldukça popüler olan yönetim ve kamu yönetiminde dönüşüm veya reform başlıklı çalışmalara da vesile olacağı anlaşılmaktadır. Estonya hükümeti blok zincir teknolojisini birçok kamusal alanda kullanması bu teknolojinin günlük hayatta kullanılabilirliğini göstermektedir. Üstelik Estonya'nın gerçekleştirmiş olduğu altyapıların Finlandiya tarafından da kullanılabilmesi blok zincir teknolojisinin küresel dünyada yaygınlaştırılabileceğini göstermektedir.

Blokzincir, halk oylaması, yolsuzlukla mücadele, kırtasiyeciliğin azaltılması, ürün güvenliği, ürünün temel gerekleri, standardizasyon gibi süreçlerde de kullanılmaya başlanan bir teknolojidir.

Blokzincir teknolojisinin para politikası araçlarının kapasitesinin geliştirilmesi, ulusal para birimlerinin, kaydi veya kripto para ile ikame edilmesi gibi konularda bağımsız idari otoritelerin çalışma alanlarında da kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

Yukarıda sayılan mevcut ve potansiyel kullanımına rağmen teknolojik bir araç olarak blokzincirin, kamu yönetimi işlevlerinin yerine getirilmesinde, henüz güvenli ve istikrarlı çalışacağına dair bir uzlaşma olduğu söylenemez.

Üstelik literatüre göre blokzinciri icat eden kişi veya kişiler Satoshi Nakamoto mahleç ismiyle temellendirilmektedir. Nakamoto'nun kimliği bilinemediği için kökeni itibariyle blokzincir teknolojisinin kimin, hangi amaçla ürettiği belirsizliğini korumaktadır. Bu belirsizlik açısından bakıldığında, blokzincir teknolojisinin kime ve neye hizmet ettiği, popüler bir tartışma olmaya devam edecektir.

Blokzincirin bir tür teknoloji transferi biçiminde gerçekleşmesi durumunda, bu teknolojinin kritik gelişim evrelerinde, çeşitli nedenlerle güncelleme yapamayan kamu otoritelerinin, kaynağı bilinen veya bilinmeyen tedarikçilere bağımlı olabilme riski göz önünde bulundurulmalıdır.

Blokzincir teknolojisinin finansal açıdan kullanılmadığı durumlarda, tıpkı işletim sistemleri örneğinde olduğu gibi devletler, veri gizliliğinin ve bütünlüğünün korunmasında gerekli önlemleri almalıdır. Bu önlemlerdeki kritik faktörün, her ülkenin kendisine özgü dağıtık defter teknolojisi geliştirmesi olduğu açıktır. Blokzincir veya dağıtık defter teknolojisinin, kamusal işlerdeki her alanda uygulanabilmesi amacıyla gerekli teknolojik altyapıların ve insanlar arasındaki farkındalığın geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

KAYNAKÇA

Akman E., ve Argun Ç., (2011). Türk Kamu Yönetiminde e-Devlet ve m-Devletin Etik Açısından Bir Değerlendirmesi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı* içinde (s. 281-291), Ankara: TODAİE.

Aktaş, D. Ş. (2019). Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Anayasal Fonksiyonlar Üzerindeki Dönüştürücü Etkisi. *Anayasa Yargısı*, 36(2), 253–289.

Alpkent, N. (2005). *Ekonomik Rekabette Yüksek Teknoloji Unsuru*, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.

Anand, Y., Pauleen, D. J., and Dexter, S. (2011). *Reserve Bank of New Zealand: Journey Toward Knowledge Management*, Case Studies in Knowledge Management, United States of America: Idea Group Pub.

Aşgın, S., (2011). Valilerin Karar Alma Süreçlerinde Bilgi İşlem Teknolojilerinin Etkin Kullanımı. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı* içinde (s. 292-304), Ankara: TODAİE.

Bartolucci, S., Bernat, P. and Joseph, D. (2018). SHARVOT: Secret SHARE-based VOTing on the blockchain. *Proceedings - International Conference on Software Engineering*, (pp. 30–34).

Bensghir, K., T., (2011). Yönetim Bilişim Sistemleri Disiplininin Yönetim Bilimi İle Kuramsal Etkileşimleri. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 628-648), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.

Blockchainnz. (2019). BlockchainNZ Member Profile: Dasset. *Blockchain Association of New Zealand Web Site*, Retrieved 18 March 2020 from <https://blockchain.org.nz/2019/06/11/blockchainnz-member-profile-dasset/>

Britannica (2019). *Encyclopædia Britannica Web Site*, Retrived 02.12.2019 from <https://www.britannica.com/technology/history-of-technology>.

Cachin, C., and Vukolić, M. (2017). Blockchain consensus protocols in the wild. *International Symposium on Distributed Computing* 91 (pp. 1-24), Dagstuhl: Leibniz International Proceedings in Informatics.

Charlotte Kelly. (2018). New Blockchain Project has Potential to Revolutionise Seafood Industry. *World Wildlife Fund – New Zealand Web Site*, Retrieved 18 March 2020 form https://www.wwf.org.nz/media_centre/news/?15541/New-Blockchain-Project-has-Potential-to-Revolutionise-Seafood-Industry

Chase, B. and MacBrough, E. (2018). *Analysis of the XRP Ledger Consensus Protocol*. San Francisco: Ripple Labs Inc

Demiral, B. ve Demirbaş, G. (2011). Kentsel Hizmetlerin Sunumu ve Alımı Açısından Teknoloji Kullanımının Etkileri. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 673-689), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.

Demirhan, Y. (2011). Devlet ve Teknoloji İlişkinin Boyutları, Kamu Yönetimi ve Teknoloji. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 343-360), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.

- Dinh, T. T. A., Liu, R., Zhang, M., Chen, G., Ooi, B. C., & Wang, J. (2018). Untangling Blockchain: A Data Processing View of Blockchain Systems. *IEEE Transactions on Knowledge and Data Engineering*, 30(7), 1366–1385.
- Doğan, Ö., (2010). Geleceğin Teknoloji Yönetimi, Feray Odman Çelikçapa ve Sait Y. Kaygusuz (Ed.) *Teknoloji Yönetimi* (s. 357-370), Bursa: Dora Yayınları.
- Durukal O., ve Öztürk N. K. (2019). Kamusal Hizmet Sunumunda Blokchain Teknolojisi. *EKEV Akademi Dergisi*, 23(77), 449-456.
- Efe, A. (2011). Nesnesi Belirsiz Disiplin: Yönetim Bilişim Sistemlerinin Sosyo-Teknik ve Felsefi Paradigmalara Göre Analizi. Kamu Yönetimi ve Teknoloji. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 649-669), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Eser, N. (2011). Bilgi Sistemlerinin Kamu Yönetimine Katkısı ve Türkiye'deki CBS Tabanlı e-Yönetim Projeleri. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 113-132), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Eyal, I., Gencer, A. E., Sirer, E. G. and Van Renesse, R. (2016). Bitcoin-NG: A scalable blockchain protocol. *USENIX Symposium on Networked Systems Design and Implementation* (pp. 45–59). Santa Clara: USA The Advanced Computing Systems Association
- Garrett K.. (2017). Local Government in South Korea Taps Blockchain for Community Vote. *Coindesk Web Site*, Retrieved 20 March 2020 from <https://www.coindesk.com/south-korea-blockchain-community-vote>
- Garzik, J. and Donnelly, J. C. (2018). Blockchain 101: An Introduction to the Future In David Lee Kuo Chuen ve Robert Deng (Ed.), *Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion* (p. 179-186), London: Academic Press,
- Ghizoni, S., K. (2013). Creation of the Bretton Woods System. *Board of Governors of the Federal Reserve System Web Site*, Retrived 02.12.2019 from https://www.federalreservehistory.org/essays/bretton_woods_created.
- Gideon, G. (2015). Avoiding the Pointless Blockchain Project. *Multichain Web Site*, Retrieved 25 March 2020 from <https://www.multichain.com/blog/2015/11/avoiding-pointless-blockchain-project/>
- Hancock, M., and Vaizey, E. (2015). Distributed ledger technology: Beyond block chain. UK: Government Chief Scientific Adviser.
- Harel, A. (2016). Israel : A Hotspot for Blockchain Innovation. *Israel: Deloitte*, 1–33.
- Harvey, D. (2017). *Marx, Sermaye ve İktisadi Aklın Cinneti*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hobikoğlu, E., H., (2014). *Yeni Ekonomide İnovasyon*, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını, No:8.
- IBM. (2020). IBM Research, Haifa. Retrieved 25 May 2020 from <http://www.research.ibm.com/labs/haifa/>
- ICONLOOP. (2019). ICONLOOP applies its blockchain service ‘broof’ to ‘ARTnGUIDE’, a service platform for co-purchasing works of art. *ICONLOOP Web Site*, Retrieved 25 May 2020 from <https://www.iconloop.com/en/promotion-center/?mod=document&pageid=1&uid=11>
- IMF (2019). The IMF at a Glance. *International Monetary Found Web Site*, Retrived 02.12.2019 from <https://www.imf.org/en/About>,
- Insights, L. (2020). S Korea’s NH Bank releases blockchain employee ID system. *Ledger Insights Enterprise Blockchain News*, Retrieved 04 Jun 2020 from <https://www.ledgerinsights.com/blockchain-employee-identity-korea-nh-bank/>
- Jae-yeon, W. (2020). NH Nonghyup, Kore’nin ilk dağıtılmış kimlik uygulamasını ‘mobil çalışan kimliği’ni tanıttı. Retrieved 25 May 2020 from <https://news.joins.com/article/23714789>
- Jiang, Y., Wang, C., Wang, Y. and Gao, L. (2019). A Privacy-Preserving E-Commerce System Based on the Blockchain Technology. *IEEE 2nd International Workshop on Blockchain Oriented Software Engineering* (pp. 50–55). Hangzhou: IEEE
- Kapitonov, A., Berman, I., Lonshakov S., and Krupenkin, A. (2018). Blockchain Based Protocol for Economical Communication in Industry 4.0, *Crypto Valley Conference on Blockchain Technology* (pp 41-44). Switzerland: IEEE

- Karch, G. M. (2014). Bitcoin, the law and emerging public policy: Towards 21st century regulatory scheme. *Florida & University Law Review*, 10(1), 193-244.
- Kasap, G. C. (2010). Teknoloji Transferi, Feray Odman Çelikçapa ve Sait Y. Kaygusuz (Ed.) *Teknoloji Yönetimi* (s. 213-245), Bursa: Dora Yayınları.
- Katsiri, R. (2019). Israel missing out on blockchain, study finds. *Globes Web Site*, Retrieved 25 May 2020 from <https://en.globes.co.il/en/article-israel-missing-out-on-blockchain-study-finds-1001308975>
- Kaypak, Ş. (2011). Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kentsel Mekana Yansıması. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 698-715), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Lai, R. and Chuen, D. L. K. (2018). Blockchain – From Public to Private. In *Handbook of Blockchain, Digital Finance, and Inclusion*, 145–177.
- Lenin, V. İ. (2009). *Emperyalizm Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Mandel, E. (2013). *Geç Kapitalizm*, İstanbul: Versus Kitap.
- Memiş, L., (2011). Katılım Aracı Olarak Web 2.0: Orta Ölçekli Belediye Web Sitelerinin Değerlendirilmesi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 822-842), Ankara: TODAİE Yayın No: 360
- Meşe, O. (2011). Teknoloji Üzerinde Yeni Kamu Yönetimi ve Denetiminin Rolü. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 609-627), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Mettler, M. (2016). Blockchain Technology in Healthcare: The Revolution Starts Here. *International Conference on e-Health Networking, Applications and Services* (pp. 1–3). Munich: IEEE
- Mumay, H. (2011). Bilgi Teknolojileri Kullanımının Yönetime Katılma Etkisi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 103-112), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Nofer, M., Gomber, P., Hinz, O. and Schiereck, D. (2017). Blockchain. *Business and Information Systems Engineering*, 59, 183 – 187.
- Ojo, A. and Adebayo, S. (2017). Government 3.0 – Next Generation Government Technology Infrastructure and Services. *Springer International Publishing*, 32, 283–298.
- Özbilgin, İ., G. ve İmamoğlu, Y., M. (2011). Bilgi Sistemleri Denetimi ve Kamu Kurumları. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 549-559), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Pınar, A., Haluk, Teknoloji Yönetiminde Sezgisel ve Sistemik Yaklaşımlardan Stratejik Yaklaşım Geçiş: Kamu ve İşletme Yönetiminde Stratejik Teknoloji Yönetimi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 176-192), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Pradeepkumar, D. S., Singi, K., Kaulgud, V. and Podder, S. (2018). Evaluating complexity and digitizability of regulations and contracts for a blockchain application design. *International Conference on Software Engineering* (pp. 25–29). Sweden: IEEE
- Priit M. (2018). Estonia – the Digital Republic Secured by Blockchain. Estonia: PWC.
- Saghiri A.M. (2020) Blockchain Architecture In Kim S., Deka G. (Ed.) *Advanced Applications of Blockchain Technology. Studies in Big Data* (p. 161 – 176). Singapore: Springer,
- Sankar, L. S., Sindhu, M. and Sethumadhavan, M. (2017). Survey of consensus protocols on blockchain applications. *4th International Conference on Advanced Computing and Communication Systems* (pp. 1-5). Coimbatore: IEEE
- Satı, Z. E. (2010). Teknolojik Yenilikçilik ve İleri teknoloji Yönetimi, Feray Odman Çelikçapa ve Sait Y. Kaygusuz (Ed.) *Teknoloji Yönetimi* (s. 155-185), Bursa: Dora Yayınları.
- Sayan, İ. Ö. (2011). Kapitalizmin Etiğe İhtiyacı Var mı? *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 377-390), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.

- Sims, A., Kariyawasam, K. and Mayes, D. (2018). *Regulating Cryptocurrencies in New Zealand*, The Law Foundation.
- Swan, M. (2018). Blockchain for Business: Next-Generation Enterprise Artificial Intelligence System In Pethuru Raj, Ganesh Chandra Deka (Ed.), *Advances in Computers* (p. 121–162). London: Elsevier.
- Şat, N. (2019). Blokzincir (Blockchain)'in Kamu İdaresine Olası Etkileri Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi*, 52(4), 117-147.
- TCSBB (2019). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). *TCSBB Sitesinden* Retrived 03.06.2020 from <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf>.
- Topkaya A. (2010). Bilişim Sistemleri Denetimi ve Sayıştay. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 560-582), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Törenli, N. (2004). *Enformasyon Toplumu ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Törenli, N. (2011a). Tekno-Siyasal Paradigmalar ve Kamu Yönetiminde Dönüşüm: Siyasetin Teknikleşmesi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 157-175), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Törenli, N. (2011b). *Küreselleşmenin Yol Haritaları Tekno-Siyasal Paradigmalar*, Ankara: Ütopya Yayınları, No:208.
- Tuncel, C., O. (2010). Evrimci İktisat ve Teknolojik Gelişmenin Doğası, Feray Odman Çelikçapa ve Sait Y. Kaygusuz (Ed.) *Teknoloji Yönetimi* (s. 1-39), Bursa: Dora Yayınları.
- Tunçer, A. S. (2011). Bilgi Toplumunda Siyasetin ve Yönetimin Temel Önkoşulu: Teknoloji ve Yönetilebilir Bilgi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 735-752), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Tüfekçi, A. ve Karahan, Ç., (2019). Blokzincir Teknolojisi ve Kamu Kurumlarınca Verilen Hizmetlerde Blokzincirin Kullanım Durumu. *Verimlilik Dergisi*, 4, 157-193.
- UN (2019), About ECOSOC, ECOSOC at a Glance. United Nations Web Site, Retrived 02.12.2019 from <https://www.un.org/en/ecosoc/about/>.
- Uysal, U., T. ve Aldemir, C. (2018). Dijital Kamu Mali Yönetim Sistemi Ve Blok Zinciri Teknolojisi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11, 505-522.
- Üstüner, Y., (2011). Kamu Yönetimi ve Teknoloji, *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 3-11), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.
- Vayvay Ö. (2010). Teknoloji Yönetimi ve Değişim Araçları, Feray Odman Çelikçapa ve Sait Y. Kaygusuz (Ed.) *Teknoloji Yönetimi* (s. 71-94), Bursa: Dora Yayınları.
- Wang, H., Zheng, Z., Xie, S., Dai, H. N. and Chen, X. (2018). Blockchain challenges and opportunities: a survey. *International Journal of Web and Grid Services*, 14(4), 352 - 375.
- Williams-Grut, O. (2016). Estonia is using the technology behind bitcoin to secure 1 million health records. *Business Insider Web Site*, Retrieved 21 March 2020 from <http://www.businessinsider.com/guardtime-estonian-health-recordsindustrial-blockchain-bitcoin-2016-3>
- World Bank (2019). History. World Bank Web Site, Retrived 02.12.2019 from <https://www.worldbank.org/en/about/history>.
- WTO (2019). GATT and the Goods Council. *WTO Web Site*, Retrived 02.12.2019 from https://www.wto.org/english/tratop_e/gatt_e/gatt_e.htm.
- Wust, K. and Gervais, A. (2018). Do you need a blockchain?. *2018 Crypto Valley Conference on Blockchain Technology* (pp. 45–54), Zug: IEEE .
- Yalçın, L. (2011). Kamu Yönetimi Yaklaşımlarının Teknik, Teknoloji ve Bilim Odaklılık Bakımından Bir Değerlendirmesi. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 226-235), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.

Yıldırım, C. (2011). Birinci ve İkinci Nesil Washington Uzlaşması: Neoliberal İktisat Politikalarının 1980'den Sonraki Evrimi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 1-23.

Zengin, O. (2011). Verimlilik ve Teknoloji, Kamu Yönetimi ve Teknoloji. *Kamu Yönetimi ve Teknoloji, VIII. Kamu Yönetimi Forumu-KAYFOR 2010 Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 254-278), Ankara: TODAİE Yayın No: 360.

Zhang, K. and Jacobsen, H.-A. (2018). Towards Dependable, Scalable, and Pervasive Distributed Ledgers with Blockchains. *38th International Conference on Distributed Computing Systems* (pp. 1337–1346). Vienna: IEEE

EXTENDED SUMMARY

Purpose

The aim of the study is to investigate the effect of blockchain technology on public administration. In order to achieve this goal, current and potential effects of blockchain technology on public services are revealed. The study is briefly limited to the UK, Estonia, South Korea, New Zealand and Israel country examples called D5 (Digital 5 Nations).

Methodology

The method of the study is content analysis. The publications of the relevant people and institutions, the content of their institutional and accessible documents were researched and analyzed.

Findings

•Applications Implemented by the UK Government

In the UK, distributed ledger technology provides a framework for government to reduce fraud, corruption, error, and the cost of paper-intensive processes. The relationship between the state and the citizen has been redefined in terms of data sharing, transparency and trust.

•Applications Implemented by Estonian Government

Estonia was the first country to use the blockchain structure in the public domain. Estonia has started using blockchain technology to ensure the integrity of the data and systems of government agencies. One of the goals of Estonia in using blockchain technology is to provide 100% confidence in state data in any case, also to minimize threats in case of manipulation or abuse of state data and to ensure real-time verification of government data independently from databases.

•Applications Implemented by the South Korean Government

The South Korean Government is trying to raise capital for SMEs participating in blockchain innovations. Entrepreneurs who want to invest in financial technology based on blockchain technology are financially supported by government.

•Applications Implemented by the New Zealand Government

The New Zealand government comes to the forefront with private sector support in blockchain work in its countries. The government provides financial support called "Innovation Fund" to support blockchain technologies. In this context, it supports projects such as Digital Identity, Optimizing Payment Systems and Transactions, which will be developed with the private sector and government agencies. World Wildlife Fund - New Zealand uses blockchain technology on endangered creatures.

•Applications Implemented by the Israeli Government

Many Israeli companies and international companies preferred to use blockchain technology developed by IBM primarily. Entrepreneurs in Israel are developing the Concept Proof (PoC), Alpha and Beta version of Blockchain-based applications in multiple industries such as health, environment, cyber security, supply chain management, international trade, digital identity, creative industry and voting.

Conclusion and Discussion

The blockchain technology is not well known in the public opinion, but rather the crypto coins working on blockchain technology are more known. Crypto money, on the other hand, is a digital asset type that is preferred as an alternative to cash money services offered by existing banking services and cash money services offered by central banks, using cryptography for security, and can be operated on blockchain technology. In addition to cryptocurrencies, a wide variety of applications are run on blockchain technology. This study reveals the current and potential use of blockchain in the field of public administration. However, the results of the study are limited to D5.

According to the results obtained in the study, it is seen that the blockchain technology has started to be used in fulfilling the functions of ensuring internal and external security and justice in terms of the basic functions of the state. On the basis of the fundamental rights axis, it is evaluated by public authorities that blockchain technology can be a tool that provides solutions in the context

of the right to life, the right to health, the right to privacy and economic rights. When evaluated in terms of public services, it is concluded that blockchain technology enables distribution of social benefits, import or export passports, performing land registry transactions, and improving supply chain processes between the state and its stakeholders. It is claimed that blockchain technology will facilitate integrity and integration in records-based services and increase the level of technological security, especially compared to existing technology.

Especially in the light of the United Kingdom, it is understood that blockchain technology will be instrumental in studies on governance and transformation or reform in public administration, which are very popular in the literature. The Estonian government's use of blockchain technology in many public spaces shows its usability in daily life. Moreover, the fact that the infrastructures realized by Estonia can also be used by Finland shows that blockchain technology can be expanded in the global world.

Blockchain is a technology that has started to be used in processes such as public voting, fighting corruption, reducing stationery, product safety, basic requirements of the product, and standardization. It is observed that independent administrative authorities have started to be used in the fields of work such as improving the capacity of monetary policy tools of blockchain technology, substitution of national currencies with registration or cryptocurrency.

Despite the current and potential use mentioned above, it cannot be said that blockchain, as a technological tool, will still operate safely and steadily in the fulfillment of public administration functions. Moreover, according to the literature, the person or people who invented the blockchain are based on the name Satoshi Nakamoto. As Nakamoto's identity is unknown, it remains unclear who produces blockchain technology for its origin and for what purpose. From this uncertainty perspective, to whom and what blockchain technology serves, will continue to be a popular discussion.

In the event that blockchain takes place in a form of technology transfer, the risk of public authorities, who cannot update for various reasons during the critical development stages of this technology, may be dependent on suppliers with known or unknown sources. In cases where blockchain technology is not used financially, just as in the case of operating systems, states should take necessary measures to protect data confidentiality and integrity. It is clear that the critical factor in these measures is that each country develops its own distributed ledger technology. The necessary technological infrastructures and awareness among people are needed in order to apply blockchain or distributed notebook technology in every field of public affairs.

İLKOKUL, ORTAOKUL VE LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ ALGILARINA İLİŞKİN KAVRAM AĞLARI⁷⁴

Araştırma Makalesi / Research Article

Şahin, Şeyma ve Kılıç, Abdurrahman. (2020). İlkokul, Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Demokrasi Algılarına İlişkin Kavram Ağları. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 764-785.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.683057

Geliş Tarihi: 31.01.2020
Kabul Tarihi: 29.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Şeyma ŞAHİN
Dr., Milli Eğitim Bakanlığı
seyymasahin@gmail.com
ORCID No: 0000-0003-1727-4772

Abdurrahman KILIÇ
Prof. Dr., Düzce Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Programları ve Öğretim
abdurrahmankilic@duzce.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-2704-2951

ÖZ

Öğrencilerin demokrasi değerine sahip olma ya da olmama durumları onların gelecekte nasıl birer birey olacaklarını belirlerken, onların mesleki, ahlaki ve toplumsal ilişkilerini de şekillendirecektir. Bu nedenle öğrencilerin demokrasi algılarının belirlenmesi ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı; öğrencilerin demokrasi algılarını belirlemektir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” deseni kapsamında yürütülmüştür. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Çeşitlemede; okul kademesi, okul türü, okul başarı durumu, sınıf seviyesi ve cinsiyet değişkenleri kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; üç ilkokul, üç ortaokul ve üç lisede farklı sınıf düzeylerinde eğitim gören toplamda 95 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak projeksiyon tekniklerinden; “kelime çağrışım tekniği”, veri toplama aracı olarak “kelime çağrışım formu” kullanılmıştır. Veriler kavram analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonunda; öğrencilerin bilgi eksikliklerinin, kavram yanlışlarının ve bazı olumsuz algılarının olduğu görülmüştür. Diğer taraftan, lise öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının daha gelişmiş olduğu görülmüştür. Araştırma sonunda ulaşılan sonuçlara göre bazı öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Öğrenci, Demokrasi, Algı.

CONCEPT NETWORKS OF STUDENTS' DEMOCRACY PERCEPTIONS

ABSTRACT

Having or nor having the value of democracy will determine students' future characteristics as an individual, and will shape their professional, moral and social relationships. Therefore, it is very important to determine the students' perceptions of democracy and to make arrangements in this direction. In this context, the aim of this research is; to determine students' perceptions of democracy. The research was carried out within the scope of the phenomenologic design of qualitative research designs. The working group of the research was formed using “maximum diversity sampling method”, which is one of the purposeful sampling methods. In variation, “school level”, “school type”, “school achievement status”, “grade level”, “branch” and “gender” variables were used. For each of the primary, secondary and high school levels, three schools were selected by considering the school types and success levels. The working group of the research consists of 95 students who are attending these schools. In the research, “word association technique” which is one of the “projection techniques” was used as data collection technique and word association form was used as data collection tool. Data were analyzed by concept analysis technique. At the end of the research; it was determined that the concept worlds of the primary and secondary school students about democracy are not rich enough and that the

⁷⁴ Bu çalışma birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

students have lack of knowledge, misconceptions and negative perceptions about the elements of democracy. On the other hand, it was seen that the concept worlds of high school students about democracy are more developed.

Keywords: Student, Democracy, Perception.

1. GİRİŞ

Günümüzde en yaygın görülen yönetim şekli olan demokrasi yalnızca siyasi bir sistem olmayıp insanların bir arada nasıl yaşamaları gerektiğine odaklanan ve bu yönde düzenlemeler yapan sosyal bir sistemdir. Toplumların gelişimini sağlayacak, onları refaha ve mutluluğa götürebilecek yolların en başında demokrasinin geldiğine hiç şüphe yoktur. Bu yönü ile demokrasinin aynı zamanda bir yaşam biçimi olduğu da söylenebilir.

Demokrasi kelimesinin ilk olarak bir Yunan tarihçisi olan Herodot tarafından M.Ö. beşinci yüzyılda kullanıldığı görülür (Becer, 2019). Herodot'un Tarihi'nde 'isonomia' ile kanun önünde eşitliği ifade eden demokrasi Platon'un Devlet ve Yasalar'ı, sonra da Aristoteles'in Politika'sı olmak üzere, tarihsel süreç içerisinde çok sayıda filozof ve entelektüelin yapıtlarında çeşitli yönleriyle irdelenmiştir. Tarihsel olarak bakıldığında, bugünkü demokrasinin ne Platon ne de Aristoteles tarafından tanımlanan demokrasi olmadığı bilirse de demokrasinin temellerinin Antik Yunan'da atıldığı inancı yüksektir (Caniklioğlu, 2000; Taşkın, 2011). Kavram; Yunanca'da "halk", "halk kitlesi" ya da "tam yurttaşlık" anlamına gelen "demos" ile "egemen olmak" ya da "iktidarı kullanmak" gibi anlamlara gelen "kratein" kelimelerinden oluşmaktadır (Schmidh, 2002). Yunanlılar, 2500 yıl önce Atina'da kurulan şehir devletlerinin yönetim şeklini ifade etmek için "Demokrasi" ya da "demokratia" terimini kullanırlardı (Vander Hook, 2011). Kendi coğrafyasında büyük bir aşama olarak varlığından bahsedilen Antik Yunan demokrasisinin içkin olduğu idealler özellikle Roma Cumhuriyeti başta olmak üzere farklı siyasal rejimler içinde kısmen de olsa yaşamaya devam etmiştir (Özdemir vd., 2006).

Schmidh (2002) "milletin, toplumun egemenliği" fikrinden yola çıkarak demokrasiyi; "halkın doğrudan ya da dolaylı egemenliği, iktidarı kullanımı ya da çoğunluğun egemenliği" olarak tanımlamaktadır. Robert Dahl'in tanımında demokrasi; "sıradan vatandaşların liderler üzerinde nispeten yüksek derecede denetim uygulaması" olarak tanımlanmıştır (Olatunji, 2013). Subba (2014) ise demokrasiyi "statik bir kavram olmayıp dinamik, aktif ve değişken bir süreç" şeklinde tanımlamaktadır. Demokrasi Abraham Lincoln'un meşhur ve en çok atıf alan tanımı ile "halkın, halk tarafından ve halk için yönetimi"dir (Fortuna ve Panizza, 2015; Vander Hook, 2011). Mill'in siyaset felsefesinde toplumun ihtiyaçlarını tam olarak karşılayacak tek yönetim tüm halkın katılımının sağlandığı, herkesin devletin egemen gücünde payının bulunduğu yönetimdir. Demokrasinin asıl erdemi, insanî gelişimin en üst düzeyde ve en uyumlu şekilde gelişmesini sağlaması, vatandaşlara siyasal katılımı görevler yüklemesidir (Safi, 2018). Weber anlayışında doğuştan gelen ve her değer üzerinde olan temel gereksinim özgürlük, özgürlüğün yansıması da inandığı fikirleri dile getirmektir. Bu da ancak demokrasi anlayışı ile mümkün olabilir (Becer, 2019). Demokrasinin en önemli özelliği insanın toplum ve devletle olan ilişkisini, diğer siyasi sistemlere göre en fazla koruyan ve teminat altına alan bir rejim olmasıdır. Diğer bir ifadeyle demokrasinin ayırtedici özelliği, bütün kurum ve kurallarının, bireyi, birey hak ve özgürlüklerini tanımlayışında yatmaktadır (Ural, 1999).

Doğru anlaşılması için demokrasiye sahip olduğu "unsurlar" yönünden bakmak daha doğru olacaktır. Demokrasi; devletin örgütlenmesinde, ulusal politikaların belirlenmesinde ve yasaların yapılmasında halkın söz sahibi olduğu, devlet yönetiminde hukukun egemen olduğu, yasama, yürütme ve yargı kurumlarının devletin farklı organlarında bulunması sağlanarak iktidarın tek elde toplanmasının engellendiği, yargının işlevini yerine getirirken herhangi bir kısıtlama ve baskıya maruz kalmadığı, statü, ırk, cinsiyet, zekâ vb. ayrımı olmadan herkesin hukuki olarak eşit olduğu, farklı dünya görüşlerine sahip insanların, diğerinin varlığını ortadan kaldırmadan, hâkim grup tarafından baskı altına alınmadan bir arada yaşadığı, yöneticilerin adil, özgür ve düzenli seçimler yoluyla halk tarafından seçildiği, farklı görüşleri temsil eden partilerin serbestçe örgütlenebildiği bir

yönetim şeklidir (Şahin, 2020). Demokrasinin bu tanımda yer alan unsurları aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Hukukun Üstünlüğü: Hukukun üstünlüğünün özü, hukukun insanlar üzerindeki egemenliğidir. Hukukun üstünlüğü terimi, kimsenin yasaların üzerinde olmadığını ve herkesin statü, ırk, cinsiyet, zekâ vb. ayrımı olmadan yasaların önünde eşit olduğunu ifade eder. Hukukun üstünlüğü; hem vatandaşların kanunların gerektirdiği davranışları yerine getirmelerini hem de hükümetin yasalara göre hareket etmesini gerekli kılar (Assiotis ve Sylwester, 2015; Khare, 2017).

Demokrasi; devlet iktidarının sınırlanması, devletin tarafsızlığının sağlanması ve özgür ifadenin güçlendirilmesi gibi temel fonksiyonların varlığını gerektirir. Demokrasilerde, vatandaşların haklarını koruyan, düzeni sağlayan ve hükümetin gücünü sınırlayan hukuk kuralları mevcuttur. Hukukun üstünlüğü ilkesi; önceden konulmuş, ilan edilmiş, genel, düzenli, kesin, herkes için uygulanabilir, açık ve anlaşılır hukuk kurallarının varlığını gerektirmektedir. Bu kurallar, hukuku doğrudan iktidarın ya da sosyal organizasyonların etkisinden kurtarır. Ayrıca, böylece yasal kurumların hukuku kendileri için bir egemenlik aracı haline getirmeleri ve hukuku tekellerine almaları da engellenebilir. Bu anlamda hukukun üstünlüğü ilkesi; yönetim ile yönetilenler arasındaki dikey ilişkide yönetimin keyfiliği karşısında vatandaşların hak ve özgürlüklerini hukuksal güvence altında bulundurmakta, yönetimin insaf ve takdirine bırakmamaktadır (Aktaş, 2015; Gözlügöl, 2013; Gümüş, 2014; Palombella ve Morlino, 2010).

Kuvvetler Ayrılığı: Gücün yoğunluğu sıklıkla onun kötüye kullanılmasına yol açar. Gücün kötüye kullanılma olasılığı, gücün yoğunluğuyla doğru orantılı olarak artar ve tüm gücün bir kişinin elinde bulunduğu durumlarda doruğa ulaşır (Hansen, 2010). Kuvvetler ayrılığı doktrininin özü; hiç kimsenin aşırı güç sahibi olmaması ve kurumlar arasında bir kontrol ve dengeler sistemi kurulması için yasama, yürütme ve yargı kurumlarının devletin farklı organlarında bulundurulması tek elde toplanmasının engellenmesini ve bu üç kurumun birbirini denetleyebilmesini sağlamaktır (Khare, 2017). Yürütme, kamu politikasının formülasyonu ve uygulanmasında yasamanın öngördüğü genel amaçlar için konulan sınırlar dâhilinde hareket etmelidir. Yürütmeden bağımsız bir yargı, sadece yasama organının seçilmiş üyelerinin çoğunluğunun bir aracı değil, her şeyden önce net bir şekilde yasamadan bağımsız bir bütün şeklinde anayasal düzenin koruyucusu olmalıdır (Gözlügöl, 2013).

Kuvvetler ayrılığı ilkesinin bir sonucu olan yargı bağımsızlığı ilkesi; yargı erkinin işlevini yerine getirirken, herhangi bir tarafın herhangi bir nedenle doğrudan veya dolaylı kısıtlama, etki, teşvik, baskı, tehdit ve müdahalesine maruz kalmamasını ifade eder (İşten, 2014). Yargının, yasama ve yürütmenin anayasa ve yasalarla kendilerine çizilen hukuki sınırları aşp aşmadıklarını denetleyebilmesi ve eğer aşmışlarsa öngörülen yaptırımları tespit edip uygulayabilmesi için bağımsız olması gerekir (Gönenç, 2011).

Eşitlik ve Adalet: Demokrasi, kişilerin kendi kendini yönetme sürecinde “özerk katılımcılar” olarak eşit muamele görmelerini gerektirir. Demokratik devlet, vatandaşların bireysel olarak kendi tercihlerini yapma hakları ile devlet yönetimini uzlaştırmak için sürekli bir gayret içindedir. Demokratik anlayış, devletin her vatandaşını özerk, biricik ve değerli görmesi gerektiği anlamına gelir (Post, 2005). Eşitlik bir bütün olarak, her insana hak ettiğinden bağımsız olarak eşit saygı ile muamele edilmesi ve her insanın hak ettiğinden bağımsız olarak kendine saygı gösterilme hakkına sahip olması gerektiği şeklinde anlaşılmalıdır (Nielsen, 1979). Eşitlik; yasalar önünde ve devletin vatandaşlara götürdüğü hizmetlerde dil, din, ırk, eğitim, yaş, cinsiyet, siyasi ve ideolojik görüş farkı gözetmeden vatandaşların eşit olması durumudur. Ancak bu sadece yasal eşitlik anlamına gelir. Toplumda kaynaklar toplumsal sınıf ve kümeler arasında eşit bir biçimde dağılmıyorsa, o toplumdaki bireyleri eşit saymak da pek gerçekçi olmayacaktır (Demir, 2010).

Hatemi (2005)’ye göre adaletin iki boyutu vardır. İlk boyutu istisnasız ve potansiyel boyut olan “eşitlik adaleti”dir. İkinci boyutu ise “somut olay adaleti”dir. Eşitlik adaleti; herkesin cinsiyet, sınıf, ırk, din, politik görüş ayrımı olmadan aynı fırsatlara sahip olması ya da hiç kimseye haklarını kullanmak konusunda ayrımcılık yapılmaması anlamına gelir. Herkesin belirli bir hizmet programına eşit erişime sahip olması ya da hiç kimsenin bu hizmete erişiminin engellenmemesi olarak tanımlanır. İnsanlara sırf insan oldukları için kanun önünde eşit muamele edilmesi adaletin vazgeçilmez bir

şartıdır (Eriksson vd., 2017; Hatemi, 2005). Yasalar tarafsız olmalı ve haksız yere bir gruba diğerinden daha fazla fayda sağlamamalıdır. Süreçteki işlemler tarafsız, dürüst ve şeffaf olmalıdır (Nielsen, 1979). Somut olay adaleti; insanların neyi hak ettikleriyle ilgili bir kavramdır. Her somut olayda herkese, somut olayın özelliğine göre, emeğinin karşılığının, suçunun cezasının, liyakatinin uygun olduğu görevin verilmesini gerektirir (Hatemi, 2005). Adaletin dağıtımında devlete düşen en temel sorumluluk, hakkaniyete uygun şekilde davranılmasıdır (İşten, 2014). Açıkgöz (2008)'ün "Adalet hak üzerinden işler; adaletin en temel hedefi ise hakları korumaktır. Devlet dediğimiz kurum ise adalet vasıtasıyla hakları ve özgürlükleri korumak ve güvence altına almak için insanlar tarafından meydana getirilmiş bir üst organizasyondur." sözleri de bu görüşü destekler niteliktedir.

Çoğulculuk: Çoğulculuk modern siyaset biliminde çok üyeli olarak örgütlenmiş oluşumları ve siyasal düzenleri nitelerek üzere oluşturulmuş ampirik ve normatif bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır. Çoğulculuk ilke olarak bütün çıkarların seslendirilebileceği ve örgütlenebileceği ve bu bakımdan çıkarlar arasında bir denge sağlanabileceği varsayımına dayanmaktadır. Ne kadar farklı olursa olsun politik, ekonomik, dini, etnik tüm bakış açılarının herhangi bir engelle karşı karşıya kalmadan saygıyla karşılanması, kabul edilmesi ve tanınması ile karakterize edilir (Becker ve Raveloson, 2008). Vatandaşlar kendi çıkarları doğrultusunda toplumu, ekonomiyi ve siyaseti etkilemek için çeşitli özerk hareketler, birlikler, partiler ve dernekler halinde örgütlenirler (Schmidh, 2002).

Demokrasinin en başta gelen özelliği, toplumda değişik düşüncelerin varlığını koruması ve onlara yaşama hakkı tanınmasıdır. Demokraside, hiçbir düşüncenin ayrıcalığı yoktur. Her düşünce özgürdür, özgürce açıklanır, özgürce örgütlenir (Yağcı, 1998). Özgürleşme, bize dayatılan kimliklerin ötesinde hepimizi eşit kılan bir özneliğimiz olduğunun ayırıcılığına varılmasını gerektirir. Hiyerarşiyi olumlayan, tekillikleri reddeden her düşünce eşitlikten uzaklaşmayı doğurduğu için aynı zamanda özgürleşmeye karşıdır (Esgün, 2012). Farklılıklarla birlikte yaşamayı mümkün kılan ve "ötekini kabul etmenin" en güzel yolu olarak tanımlanan demokrasi, zaten farklılık temeline dayandığı için oluşturduğu çeşitlilik kültürü ile değer çatışmasını önlemenin bir yolu olarak düşünülmektedir. Çeşitlilik ve çoğulculuk olmadan demokrasi var olamaz (Gündoğan, 2002). Değişik toplumlarda olduğu gibi aynı toplum içerisinde yer alan bireyler arasında da çeşitli düşünce, fikir ve kültür farklılıkları bulunmaktadır. Bu, kaçınılmaz bir toplumsal gerçekliktir. Burada üzerinde önemle durulması gereken konu, toplumda hâkim ve güçlü olan grubun ötekini güç kullanarak baskı altına almaması, kendi inanç ve düşüncesini karşıdakine zorla kabul ettirmeye çalışmamasıdır. Aslolan, farklılıkları birer zenginlik unsuru olarak kabul edip ötekinin varlığını kurumsallaştırarak birlikte ve beraber yaşamaktır (Güneş, 2005).

Seçim: Seçimlerle vatandaşlar kendileri için iktidarı kullanma konusunda kime ve ne ölçüde meşruiyet vereceklerine ve iktidarda meydana gelecek bir değişikliğin ne zaman gerçekleşmesi gerektiğine karar verirler (Wojtasik, 2013). Vatandaşların liderlerini barış içinde seçebilmelerine imkân sağlayan seçimler, demokratik bir siyasal sistemin taşıyıcı direkleri olarak kabul edilir (Mesfin, 2008).

Demokrasi fikrinin oluşması, seçim gibi belirli karar verme prosedürlerinin de gerçekten demokratik yollarla gerçekleşmesini gerektirir (Post, 2005). Başarılı bir seçim usulü oluşturan demokratikleşen ülkelerde "özgür" ve "adil" seçimler demokrasinin özünü oluşturur (Nicolescu-Waggoner, 2016). Tüm milletin vekili olarak görev yapacak temsilcilerin çoğulcu bir ortamda, genel, eşit ve gizli oy ilkelerine göre yapılması artık bütün demokratik ülkelerde tartışmasız kabul edilen evrensel değerler niteliğindedir (Tunç, 2008; Türk, 1995). Her demokratik anayasa farklı olmakla birlikte, hepsini demokrasi olarak tanımlayan en az bir temel ilkesi vardır. Bu temel ilke her vatandaşın, ülkenin karar alma sürecine katılmak için eşit derecede nitelikli sayılması ve eşit sese sahip olmasıdır (Vander Hook, 2011).

Muhalefet: Demokrasilerde ortak akılla doğru kararlar verebilmek ve problemleri çözebilmek için yapıcı bir muhalefetin varlığına ihtiyaç duyulur (Sadykova ve Tutar, 2014).

Seçimlerin demokratik meşruiyet kazanması için, farklı görüşleri temsil eden partilerin serbestçe örgütlenebilmeleri ve seçim kulvarında her türlü baskıdan uzak, özgürlükçü bir ortamda yarışabilmeleri gerekir. Tek partili ve tek adaylı seçimler, iktidarın isteklerinin seçmen isteklerinin

yerini alması sonucunu doğurur ve dikta yönetimlerin uygulama aracı olurlar (Aliefendioğlu, 2005). Her ne kadar muhalefet anlaşmazlıkların ya da karşıt fikirlerin ifadesi olarak olumsuz bir anlamı çağırırsa da, esasen muhalefetin örgütün demokratikleşmesi bakımından önemli rol oynamasının yanı sıra, bir geri bildirim faaliyeti olarak düşünüldüğü zaman örgüt içerisindeki problemlerin saptanması, bu problemlerin çözümü için gerekli önlemlerin alınması, örgütsel iletişim, etkileşim ve performans açısından da oldukça faydalı olduğu görülecektir (Sadykova ve Tutar, 2014).

Siyasi partileri hizipçilik kaynağı ve istikrar için tehdit olarak görseler ve bazı ülkeler muhalefetsiz demokrasiyi tercih etseler de bu durumda oluşan yapı demokratik açıdan oldukça zayıf bir yönetim şekli olacaktır. Muhalefet grupları, mevcut rejimi ya da mevcut durumlarını korumak için daha az menfaate sahip oldukları için toplumdaki değişime daha fazla cevap verebilme ve bu değişimlere daha rahat adapte olabilme eğilimi içinde olurlar. Ayrıca muhalefet partileri vatandaşların katılımını sağlamada ve onları üretken yollara yönlendirmede önemli bir rol oynayabilirler. Otoriter davranış öyküsü olan grupların ve radikal seslerin siyasi partiler içinde yer alarak sisteme adapte olacakları ve politik sisteme müdahale etme olasılıklarının düşeceği düşünülebilir (Lai ve Melkonian-Hoover, 2005).

1.1. Araştırmanın Amacı

Demokrasi; “birey”, “bireysel ilişkiler”, toplumsal ilişkiler” ve “devlet” ölçeğinde oluşumu ve gelişimi birbiriyle bağlantılı olan bir kavramdır. Demokrasi önce bireyi, sonra yurttaş olmayı amaçlar. Demokrasi; sorumluluklarının farkında olan, eylemlerinin sonucunu düşünen, demokratik değerleri içselleştirmiş, demokratik davranış biçimlerini benimsemiş bireylerin varlığını gerektirir. Demokrasinin önemini fark etmiş ve günlük hayatında uygulamaya başlamış bireylerin yer aldığı bir toplumda demokrasinin yerleşmesi, huzur ve mutluluğun sağlanması mümkün olabilecektir.

Algılar; ne gördüğümüzü, nasıl yorumladığımızı, neye inandığımızı, nasıl davrandığımızı bize göstermektedir. Algılarımız aynı zamanda zihnimizde değerler yaratmakta, problemler oluşturmakta ve bu problemleri de çözmektedir (Bakan ve Kefe, 2012). Öğrencilerin demokrasi algıları onların demokrasi değerine sahip olma ya da olmama durumları etkileyecek, onların gelecekte nasıl birer birey olacaklarını belirlerken, onların mesleki, ahlaki ve toplumsal ilişkilerini de şekillendirecektir. Gelecekte demokratik yönetim sistemini sürdürecektir olan öğrencilerin demokratiklik düzeyleri ile ülkede demokrasinin uygulanma düzeyi arasında sıkı bir ilişki olacaktır. Bu nedenle öğrencilerin demokrasi algılarının belirlenmesi ve bu doğrultuda düzenlemeler yapılması oldukça önemlidir. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı; öğrencilerin demokrasi algılarını belirlemektir.

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama, veri analizi ile güven duyulabilirlik başlıkları yer almaktadır.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden “olgu bilim” deseni kapsamında yürütülmüştür. Nitel araştırma, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine irdelemeye olanak sağladığı, kültürel bağlam içerisinde yaşam pratiklerinin nasıl anlamlandırıldığını açıklamaya çalıştığı, test etmek yerine keşfetmeyi amaçladığı ve belki de en önemlisi katılımcıların kendi dünyalarına girerek onların bakış açılarını resmetmeyi hedeflediği (Corbin ve Straus, 2008) için bu araştırmada tercih edilmiştir. Olgu bilim çalışmalarında araştırmacılar katılımcıların belli konulardaki deneyimlerinin özünü ortaya çıkarmaya çalışırlar (Creswell, 2014). Olgu bilim, insanların yaşam dünyaları yani günlük yaşamları ve eylemleri hakkındaki deneyimleriyle ilgili çalışmalardır (Merriam, 2009). Bu araştırmada incelenen olgu; öğrencilerin demokrasi algılarıdır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken “amaçlı örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda amaç, araştırma problemi hakkında en kapsamlı bilgiyi vereceği düşünülen katılımcılardan amaçlı örnekleme yoluyla maksimum bilgiyi elde etmek olmalıdır (Brinkmann,

2013). Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Çeşitlemede; okul kademesi (ilkokul, ortaokul, lise), okul türü (ilkokul, ortaokul, imam hatip ortaokulu, Anadolu lisesi, mesleki ve teknik Anadolu lisesi, Anadolu imam hatip lisesi), okul başarı durumu (iyi düzey, orta düzey), sınıf seviyesi (ilkokul 4. sınıf öğrencileri, ortaokul 4, 5, 6, 7, 8. sınıf öğrencileri ve lise 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri) ve cinsiyet (kız, erkek) değişkenleri kullanılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Tablo 1’de görüldüğü gibi amaçlı bir şekilde seçilmiş olan; 3 ilkokul, 3 ortaokul ve 3 lisede farklı sınıf düzeylerinde (4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12) eğitim gören toplamda 95 öğrenci oluşturmaktadır.

Tablo 1: Araştırmanın Çalışma Grubu

Kademe	Sınıf Seviyesi	Kız	Erkek	Toplam
İlkokul	4	7	3	10
	5	4	5	
	6	2	8	
Ortaokul	7	3	7	38
	8	6	3	
	9	5	6	
Lise	10	8	6	47
	11	7	3	
	12	6	6	
				95

2.3. Veri Toplama

Araştırmada veri toplama tekniği olarak projeksiyon tekniklerinden; “kelime çağrışım tekniği” kullanılmıştır. Projeksiyon teknikleri, geleneksel yöntemlerin ulaşamadığı, cevaplayıcıların bilinçaltı inanç ve tutumlarını inceleme becerisine sahip tekniklerdir (Boddy vd., 2011). Genellikle katılımcıların doğrudan gözlenemeyen, bilinçaltında yatan, bazen kendileri tarafından da bilinmeyen derin algılarını, bazen de tehdit edici, utanç verici buldukları ve reddedilmekten korktukları için açıklamak istemedikleri his, tutum ve motivasyonlarını dolaylı bir şekilde katılımcılardan almaya yönelik tekniklerdir (Miri, 2006).

Araştırmada veri toplama aracı olarak kelime çağrışım formu kullanılmıştır. Demokrasi ilgili literatür doğrultusunda seçilen 60 kelime ile pilot uygulamada kullanılan “kelime çağrışım formu” hazırlanmıştır. Pilot uygulama ilkokul, ortaokul ve liseden 2’şer öğrenci olmak üzere toplamda 6 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulama sonrasında her bir kelime çağrışım formu incelenmiş, öğrenciler tarafından anlaşılabilir olma durumuna göre bazı kelimeler seçilmiştir. Nihai formda 20 kelime (adalet, azınlık, bağımsızlık, ceza, çoğulculuk, çoğunluk, devlet, egemenlik, eşitlik, güç, hak, hukuk, iktidar, muhalefet, özgürlük, seçim, vatandaş, yargı, yasama, yürütme) yer almıştır. Oluşturulan formlarda bu kavramlar alt alta üç defa yazılmış ve her birinin yanına o kavramı çağrıştıran üç kavram yazılması istenmiştir.

2.4. Veri Analizi

Veriler kavram analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Öncelikle hangi anahtar kavram için hangi kavramların kaçar defa tekrarlandığını gösteren frekans tabloları hazırlanmıştır. Frekans tabloları; ilkokul, ortaokul ve lise kademeleri için ayrı ayrı hazırlanmıştır. Tablolarda her bir sütunun başına anahtar kavramlar yerleştirilmiş, her satır başına ise katılımcılar tarafından bu anahtar kavramlarla ilişkilendirilen kavramlar alfabetik sıraya göre dizilmiştir. Anahtar kavramlarla analiz sonucu ortaya çıkan kavramların kesiştiği kutucuklara ise kavramların birbiriyle kaç kez ilişkilendirildiği yazılmıştır. Kelime ilişkilendirme tablolarında 20 anahtar kavram yer almaktadır. Bu anahtar kavramlara verilen cevaplar doğrultusunda; ilkokul kademesinde 140, ortaokul kademesinde 367 ve lise kademesinde 391 farklı kavram ortaya çıkmıştır.

Daha sonra kesme noktaları (cut-off point) belirlenmiştir. Kesme noktası; toplanan form (katılımcı) sayısı göz önünde bulundurularak (yaklaşık 1/10) ilkokul kademesinde iki, ortaokul kademesinde dört ve lise kademesinde beş olarak belirlenmiştir. Yani ilkokul kademesinde birbiriyle en az iki defa, ortaokulda en az dört defa, lise kademesinde ise en az beş defa ilişkilendirilmiş kavramlar analize dâhil edilmiş, diğer kavramlar tablolardan çıkarılmıştır.

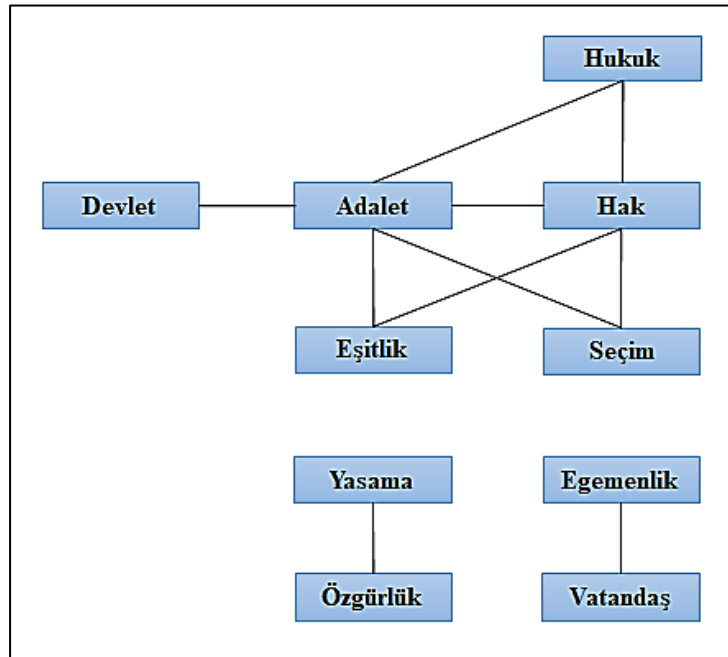
Bu durumda; kelime ilişkilendirme tablosunda ilkökul kademesinde 44, ortaokul kademesinde 46 ve lise kademesinde 52 kavram kalmıştır. Yeni oluşan frekans tabloları dikkate alınarak kavram ağları oluşturulmuştur. Kavram ağlarında, anahtar kavramlar çerçeve içine alınmış, analiz sırasında ortaya çıkan kavramlar ise çerçeve içine alınmamıştır. Öncelikle anahtar kavramların birbirleri ile olan ilişkilerini gösteren kavram ağları sunulmuştur. Daha sonra anahtar kavramların her birinin ortaya çıkan diğer kavramlarla ilişkisini gösteren kavram ağlarına yer verilmiş, her biri ile ilgili yorumlamalar yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde ilkökul, ortaokul ve lise öğrencilerinin demokrasi algıları ayrı ayrı sunulmuştur.

3.1. İlkokul Öğrencilerinin Demokrasi Algıları

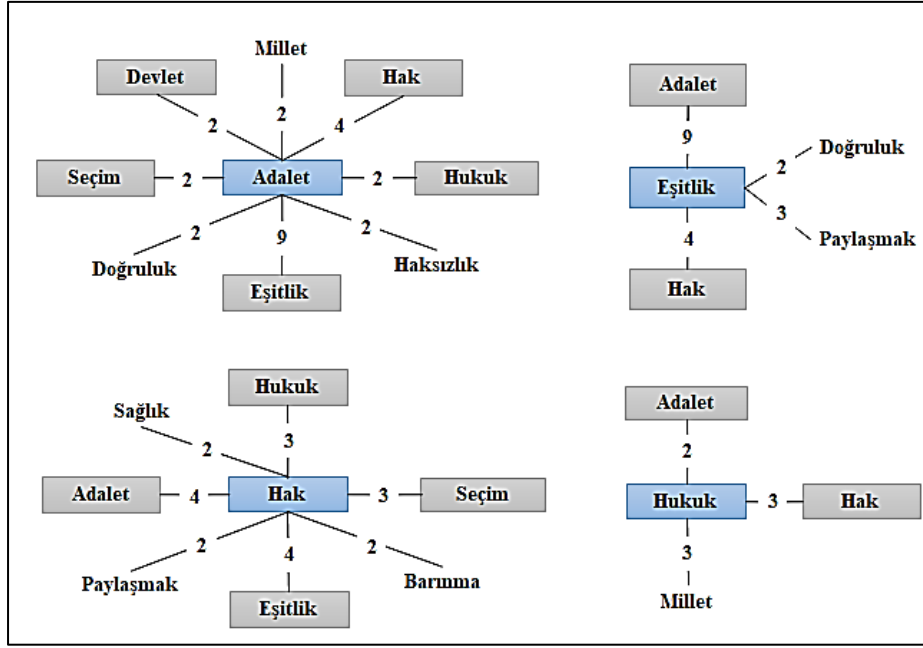
Şekil 1, Şekil 2, Şekil 3 ve Şekil 4’de ilkökul kademesine ait kavram ağları ve her bir kavram ağına ait yorumlamalar yer almaktadır:

Şekil 1. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-1

Şekil 1 incelendiğinde ilkökul kademesinde 20 anahtar kavramdan 10’unun (azınlık, bağımsızlık, ceza, çoğulculuk, çoğunluk, güç, iktidar, muhalefet, yargı, yürütme) ortaya çıkmadığı yani diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Bu durum ilkökul öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram bilgilerinin azlığı ile ilgili bir durum olabilir.

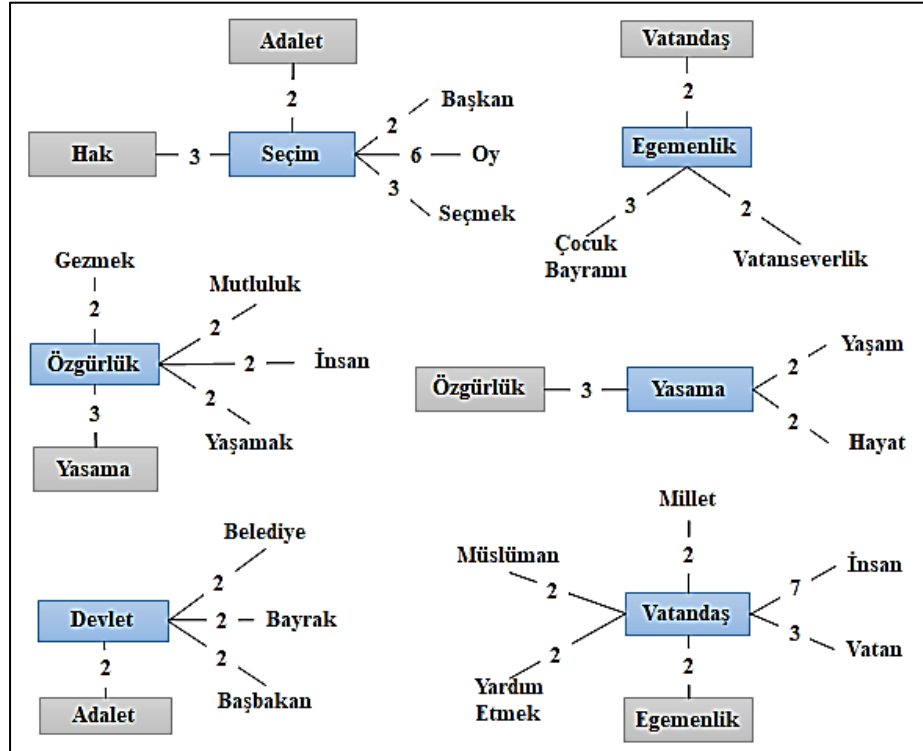
“Adalet” kavramının diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkilendirilen kavram olduğu görülmektedir. Bu durum “adalet” kavramına atfedilen değeri göstermektedir. Bu kavramdan sonra “hak” kavramı en çok ilişki yoğunluğuna sahip kavramdır. “Devlet”, “yasama”, “özgürlük”, “egemenlik” ve “vatandaş” kavramlarının ise yalnızca tek anahtar kavramla ilişkileri kurulmuştur.

Şekil 2. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-2

Şekil 2 incelendiğinde “adalet” kavramının büyük ölçüde “eşitlik” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum bu iki kavramın öğrenciler tarafından eş anlamlı olarak algılandığını gösterir niteliktedir. “Haksızlık” kavramının “adalet” ile ilişkilendirilmesi ise olumsuz algı ya da kavram yanlışlığı durumu içeriyor olabilir.

Şekil 2’de “adalet”, “hak” ve “hukuk” kavramlarının birbirleri ile ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir. Adaletin hakkın yerini bulması için gerekli olduğu, bunun için de hukuka ihtiyaç duyulduğu düşünüldüğünde bu durumun öğrencilerin demokrasi algıları açısından oldukça olumlu olduğu söylenebilir.

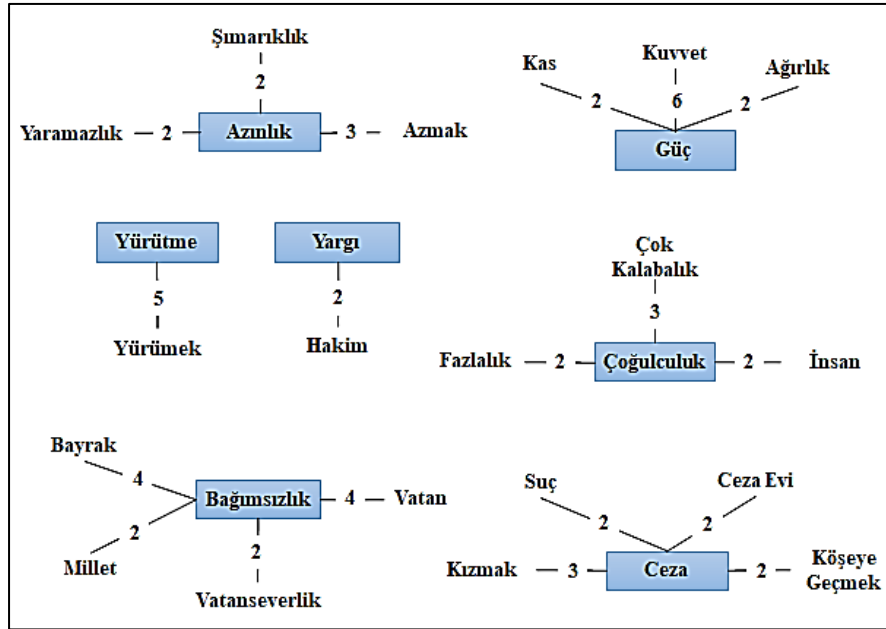
Şekil 3. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-3

Şekil 3 incelendiğinde “seçim” kavramının demokrasinin temel unsurlarından olan “hak” ve “adalet” kavramları ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

“Özgürlük” kavramının; “egemenlik”, “bağımsızlık”, “hukuk”, “yargı” gibi kavramların hiçbiri ile ilişkilendirilmeyip sadece “yasama” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. “Yasama” kavramı ile ilişkilendirilen “yaşam”, “hayat” kavramlarına bakıldığında öğrencilerin bu kavramı bilmediği, “yaşama” kavramı ile karıştırdıkları anlaşılmaktadır. Bu durum ise ilkökul kademesinde “yasama” kavramı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olunmadığı anlamına gelmektedir.

“Devlet” kavramı “adalet” kavramı ile eşleştirilmiş ancak “halk”, “millet”, “ülke”, “vatan” gibi kavramlarla eşleştirilmemiştir. Öğrencilerin tüzel bir kişilik olarak kişiler ve kurumlar üstü bir yapıda olan devleti “başbakan” kavramı ile ilişkilendirmeleri demokrasi açısından olumsuzdur. Devlet ile hükümet eş anlamlı kavramlar değildir. Devlet siyasi bir yapıdır; hükümet ise bu siyasi yapının görevlerini yerine getirirken kullandığı organların bütünüdür. Bu bağlamda öğrencilerin “devlet” algısında demokrasi açısından eksiklikler olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin “vatandaş” kavramı ile “Müslüman” kavramını ilişkilendirmiş olmaları da çoğulculuk algılarının zayıf olduğunu gösterir niteliktedir.

Şekil 4. İlkokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-4

Şekil 4 incelendiğinde “azınlık”, “yürütme”, “yargı”, “güç”, “bağımsızlık”, “ceza” ve “çoğulculuk” kavramlarının hiçbir anahtar kavramla ilişkili olmadığı görülmektedir. Bu durumun öğrencilerin yaş özellikleri gereği kavram dünyalarının genişliği/darlığı ile ilgili bir durum olduğu yani öğrencilerin bu kavramları anlamadığı söylenebilir.

Kavramlar incelendiğinde öğrencilerin “bağımsızlık” ile ilgili algılarının olumlu olduğu söylenebilir. “Ceza” kavramı ile ilgili; “kızmak”, “köşeye geçmek” gibi kendi yaş seviyeleri doğrultusunda bazı kavramlar ürettikleri görülmektedir. “Güç” kavramı ile ilgili ise yine yaş grubunun özellikleri doğrultusunda “kas” ve “ağırlık” gibi bazı somut kavramların ortaya çıkmış olduğu göze çarpmaktadır.

Demokrasinin temel unsurlarından olan “yargı” ve “yürütme” kavramları incelendiğinde; öğrencilerin “yürütme” kavramını bilmedikleri bu kavramı “yürümek” kavramı ile karıştırdıkları, “yargı” kavramı için ise sadece tek kavram üretebildikleri görülmektedir.

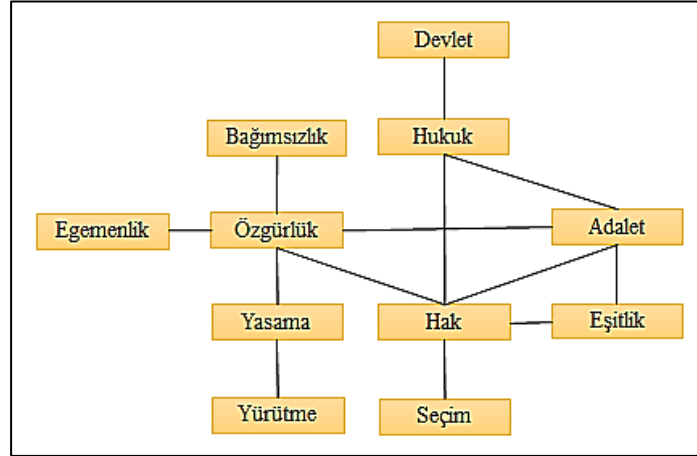
“Azınlık” kavramı incelendiğinde öğrencilerin bu kavramı “yaramazlık”, “şımarıklık”, “azmak” gibi kavramlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu durum kavrama ilişkin olumsuz algının bir sonucu olabileceği gibi, öğrencilerin yaş grubu gereği kavram yanlılığına da işaret ediyor olabilir.

“Çoğulculuk” kavramı hiçbir anahtar kavramla ilişkilendirilmediği gibi bu kavram için “fazlalık”, “çok kalabalık” gibi kavramların üretildiği görülmektedir. Bu durum ilkökul öğrencilerinin bu kavramla ilgili kavram yanılgısına sahip olduklarını bu kavramı “çoğunluk” kavramı ile aynı anlamda kullandıklarını göstermektedir.

Ayrıca tablolar incelendiğinde “çoğunluk”, “iktidar” ve “muhalafet” kavramlarının hiçbir kavramla ilişkili olmadığı yani hiç ortaya çıkmadığı görülmektedir.

3.2. Ortaokul Öğrencilerinin Demokrasi Algıları

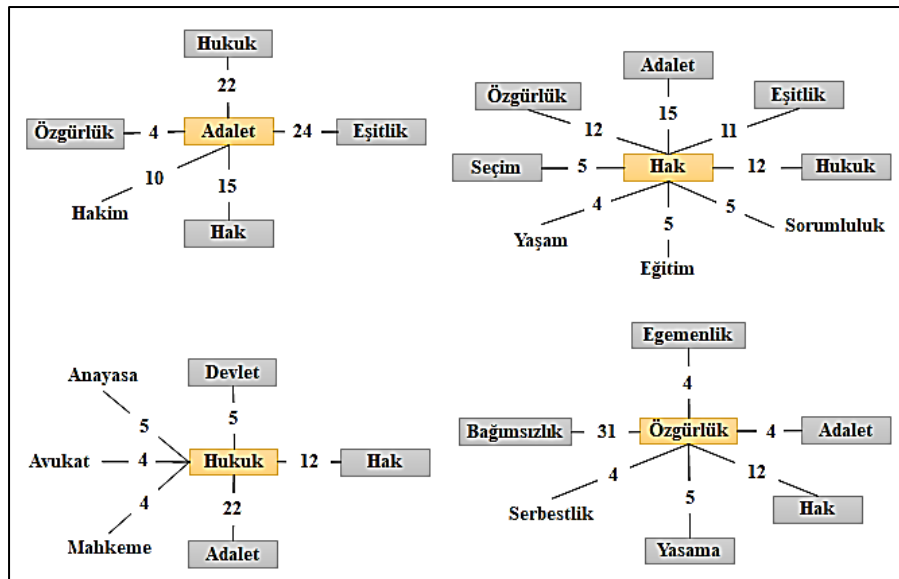
Şekil 5, Şekil 6, Şekil 7 ve Şekil 8’de ortaokul kademesine ait kavram ağları ve her bir kavram ağına ait yorumlamalar yer almaktadır:

Şekil 5. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-1

Şekil 5 incelendiğinde ortaokul kademesinde 20 anahtar kavramdan dokuzunun (azınlık, ceza, çoğulculuk, çoğunluk, güç, iktidar, muhalafet, vatandaş, yargı) ortaya çıkmadığı yani diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Bu durum ilkökul öğrencilerine benzer şekilde ortaokul öğrencilerinin de demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının yeteri kadar zengin olmadığını göstermektedir.

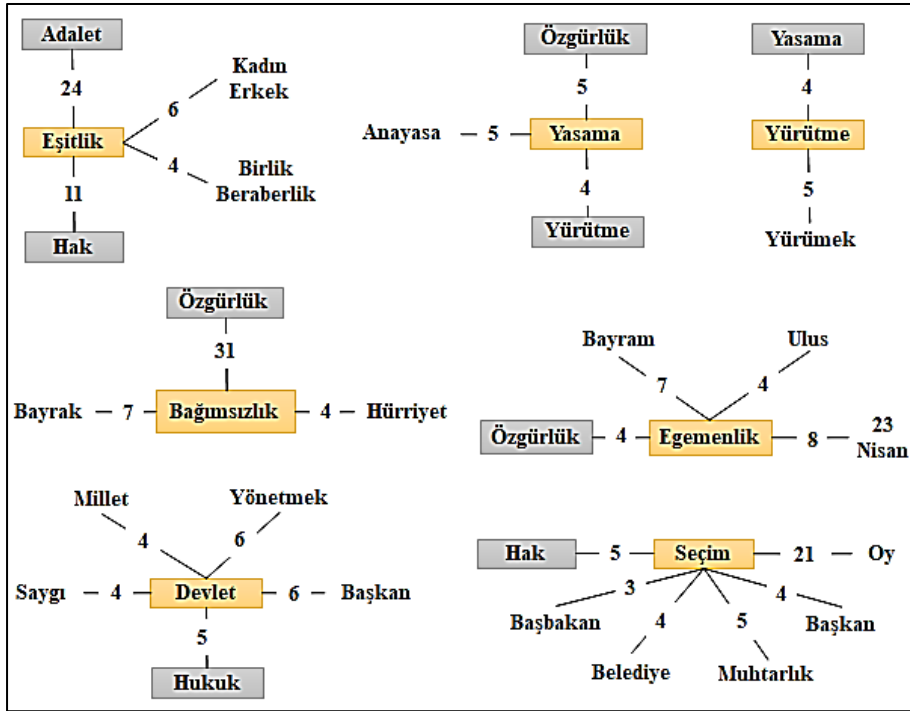
Diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkilendirilen kavramların “hak” ve “özgürlük” kavramları olduğu görülmektedir. Bu iki kavramı “adalet” kavramının takip ettiği görülmektedir. “Devlet”, “egemenlik”, “seçim”, “yürütme”, “bağımsızlık” kavramlarının ise yalnızca tek anahtar kavramla ilişkileri kurulmuştur.

Şekil 6. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-2

Şekil 6’da “hak” ve “özgürlük” kavramlarının diğer anahtar kavramlarla daha çok ilişkilendirildiği görülmekte ve durumun oldukça olumlu olduğu düşünülmektedir.

İlkokul seviyesinde diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkili kavram “adalet” kavramıydı. Ortaokul seviyesinde ise bu kavram “hak” ve “özgürlük” kavramlarından sonra gelmektedir. “Hak” ve “özgürlük” kavramları birbirlerine yakın iki kavramdır. Adaletin hak ve özgürlüklerin sağlanması için bir araç niteliğinde olduğu, asıl amacın “hak” ve “özgürlükler” olduğu düşünüldüğünde ortaokul seviyesindeki öğrencilerin daha olumlu bir algıya sahip oldukları söylenebilir. “Hukuk” kavramının en çok “adalet” ve “hak” kavramları ile ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir. Bu olumlu bir algıdır. Zira adaletin gerçekleşmesi ancak “hukuk” yolu ile sağlanabilir. “Hukuk” hakların da koruyucusudur.

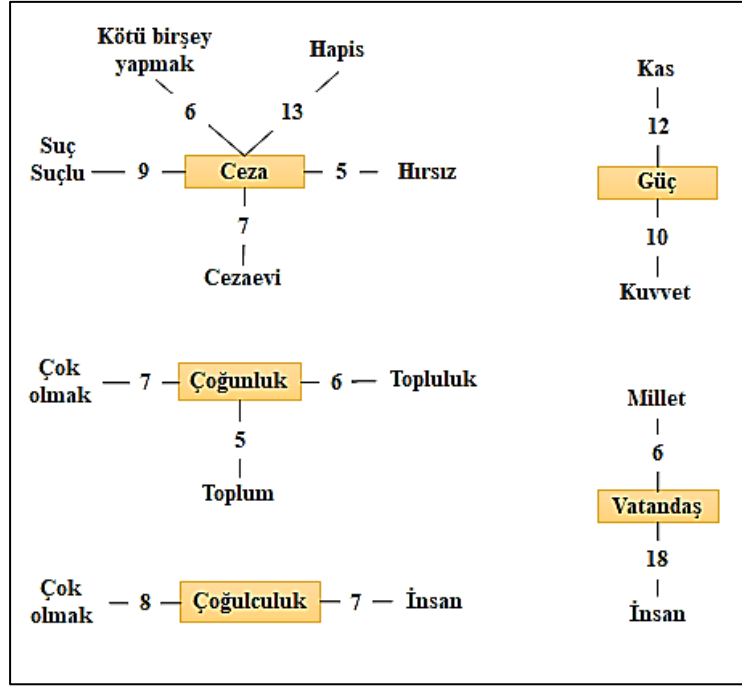
Şekil 7. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağları-3

Şekil 7 incelendiğinde ilkökulda olduğu gibi “eşitlik” kavramının büyük ölçüde “adalet” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu durum bu iki kavramın öğrenciler tarafından eş anlamlı olarak algılandığını, aradaki farkın ayırt edilemediğini akla getirmektedir.

Öğrencilerin “bağımsızlık” ve “egemenlik” kavramları ile ürettikleri kavram sayısının kısıtlı olduğu görülmektedir. Kavram ağında “Anayasa” kavramı dışında “yasama” kavramını tanımlayan herhangi bir kavram yer almamaktadır. Örneğin; “milletvekili”, “meclis”, “kanun” gibi kelimeler ilişki ağında yer almamaktadır. Aynı şekilde öğrencilerin “yürütme” kavramı ile de yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir. “Yürütme” kavramını tanımlayan “iktidar”, “hükümet” gibi kelimelere kavram ağında yer verilmemiştir. Hatta “yürütme” kavramının ilkökul kademesinde olduğu gibi “yürümek” kavramıyla ilişkilendirilmiş olması öğrencilerin bilgi eksikliğine işaret etmektedir.

“Devlet” kavramına verilen cevaplar incelendiğinde “yönetmek” ve “başkan” kelimelerinin en fazla frekansa sahip olduğu göze çarpmaktadır. Devletin iktidarla ya da kişilerle özdeşleştirilmesi olumsuz bir demokrasi algısıdır. Çünkü iktidarlar geçici, devlet kurumu ise kalıcıdır. Bu bağlamda ortaokul öğrencilerinin “devlet” ile ilgili algısının ilkökul seviyesinde olduğu gibi egemenlik ve yönetme boyutunda yer aldığı, bu durumun da olumsuz bir devlet algısı olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin “seçim” kavramını ilkökul düzeyine göre daha az anahtar kavramla ilişkilendirildiği dolayısıyla bu kavrama yükledikleri anlamın azaldığı görülmektedir.

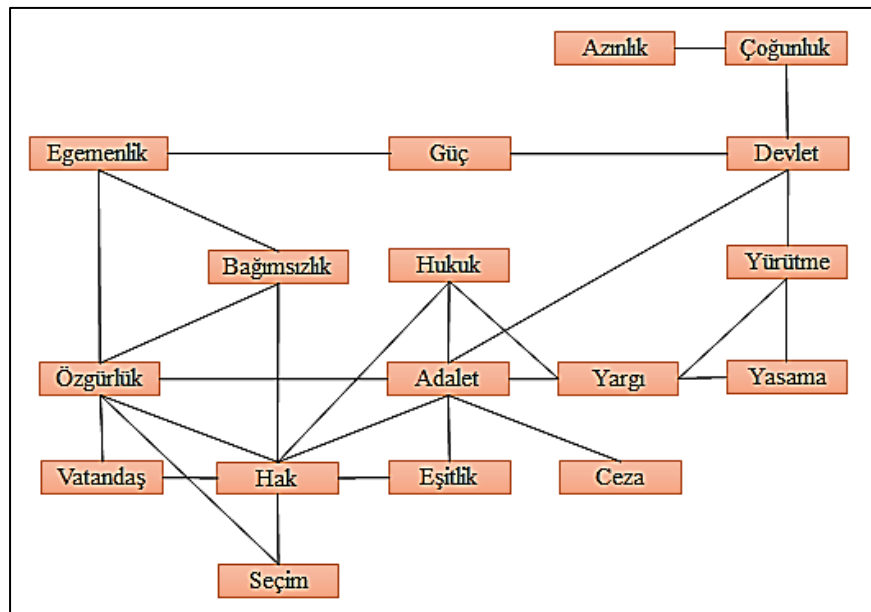
Şekil 8. Ortaokul Demokrasi Algısı Kavram Ağı-4

Şekil 8 incelendiğinde “ceza”, “güç”, “çoğunluk”, “çoğunculuk” ve “vatandaş” kavramlarının hiçbir anahtar kavramla ilişkili olmadığı, ayrıca “azınlık”, “iktidar”, “muhalefet” ve “yargı” kavramlarının hiçbir kavramla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Her ne kadar ilkökul kademesine göre gelişme olduğu görülse de ortaokul kademesinde de demokrasi ile ilgili kavram gelişiminin yeterli olmadığı söylenebilir.

“Çoğunluk” ve “çoğunculuk” kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. “Azınlık” ve “muhalefet kavramları ile hiç kavram üretilmemesi öğrencilerin çoğunculuk algılarının oldukça zayıf olduğunu göstermektedir.

3.3. Lise Öğrencilerinin Demokrasi Algıları

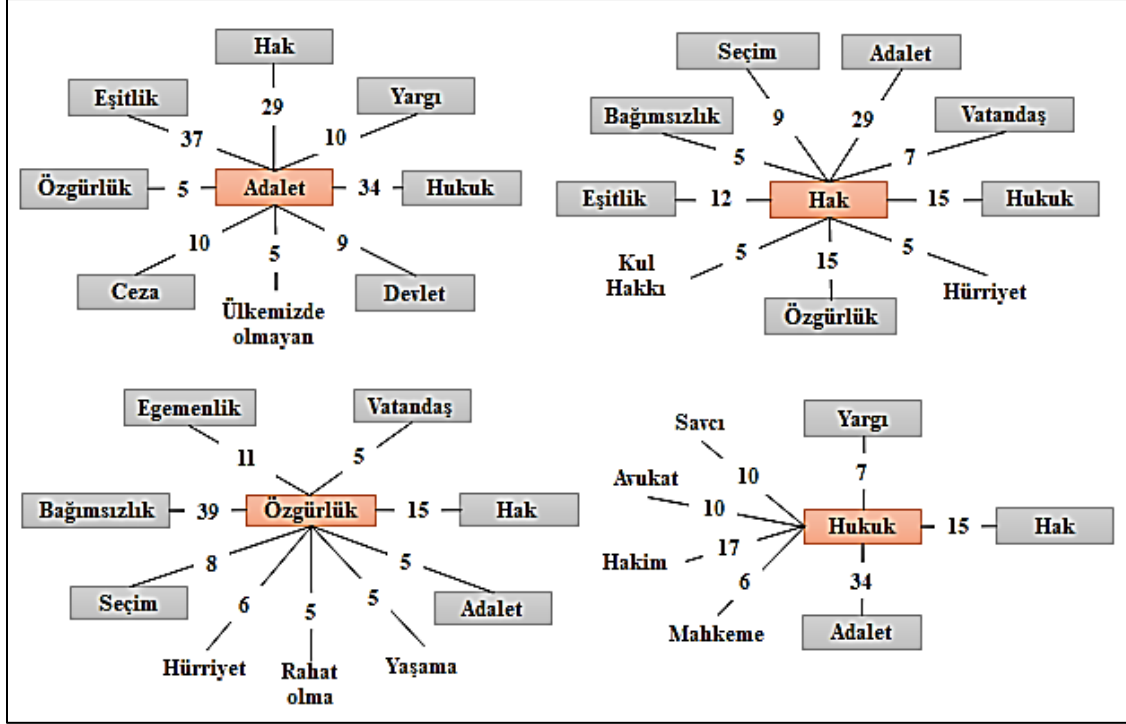
Şekil 9, Şekil 10, Şekil 11, Şekil 12 ve Şekil 13’de lise kademesine ait kavram ağları ve her bir kavram ağına ait yorumlamalar yer almaktadır:

Şekil 9. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-1

Şekil 9 incelendiğinde lise kademesinde 20 anahtar kavramdan üçünün (çoğulculuk, iktidar, muhalefet) ortaya çıkmadığı yani diğer anahtar kavramlarla ilişkilendirilmediği görülmektedir. Bu durum ilkökul ve ortaokulla karşılaştırıldığında lise öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının daha gelişmiş olduğunu göstermektedir.

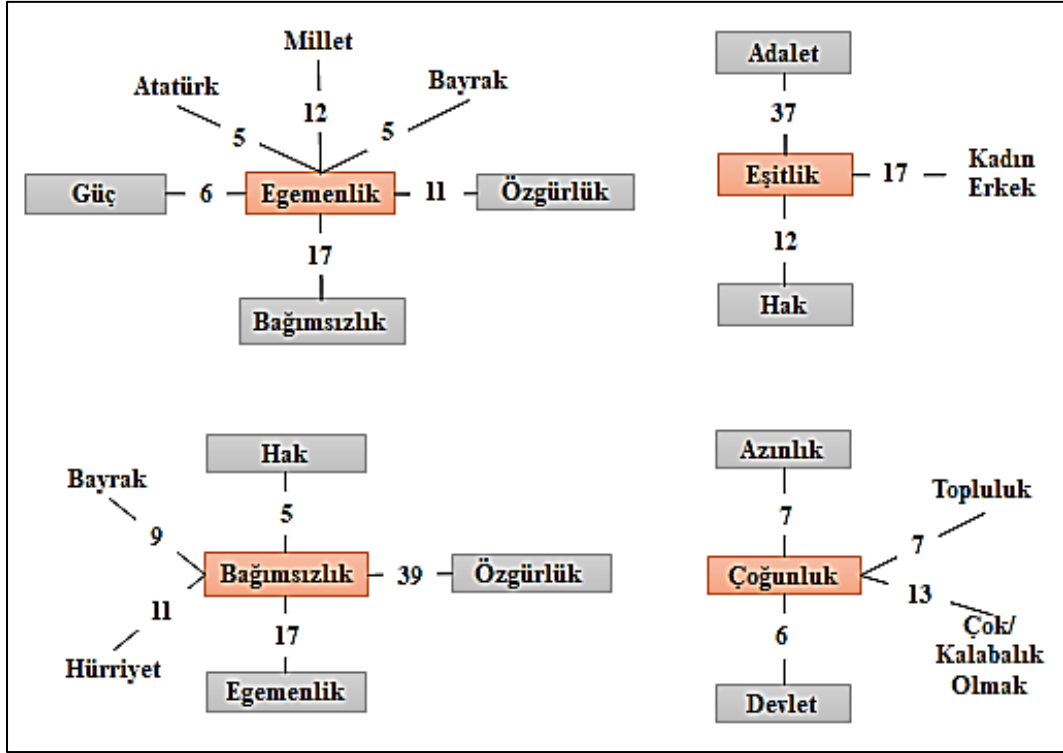
Diğer anahtar kavramlarla en çok ilişkilendirilen kavramların “hak” ve “adalet” kavramları olduğu görülmektedir. Bu iki kavramı “özgürlük” kavramının takip ettiği görülmektedir. “Azınlık” ve “ceza” kavramlarının ise yalnızca tek anahtar kavramla ilişkileri kurulmuştur.

Şekil 10. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-2

Şekil 10 incelendiğinde ilkökul ve ortaokulda olduğu gibi yine “adalet” kavramının büyük ölçüde “eşitlik” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Daha sonra ise “hukuk” ve “hak” ile ilişkilendirilmiş olması öğrencilerin demokrasi algıları açısından olumlu bir durumdur. Bu aşamada “adalet” kavramı için diğer okul kademelerinde görülmeyen bir kavram ortaya çıkmıştır. Bu kavram “ülkemizde olmayan” kavramıdır. Bu durum lise öğrencilerinin demokrasinin ülkemizde uygulanma durumuna diğer kademelere göre daha eleştirel baktıklarını ve adalete güven duyma konusunda sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

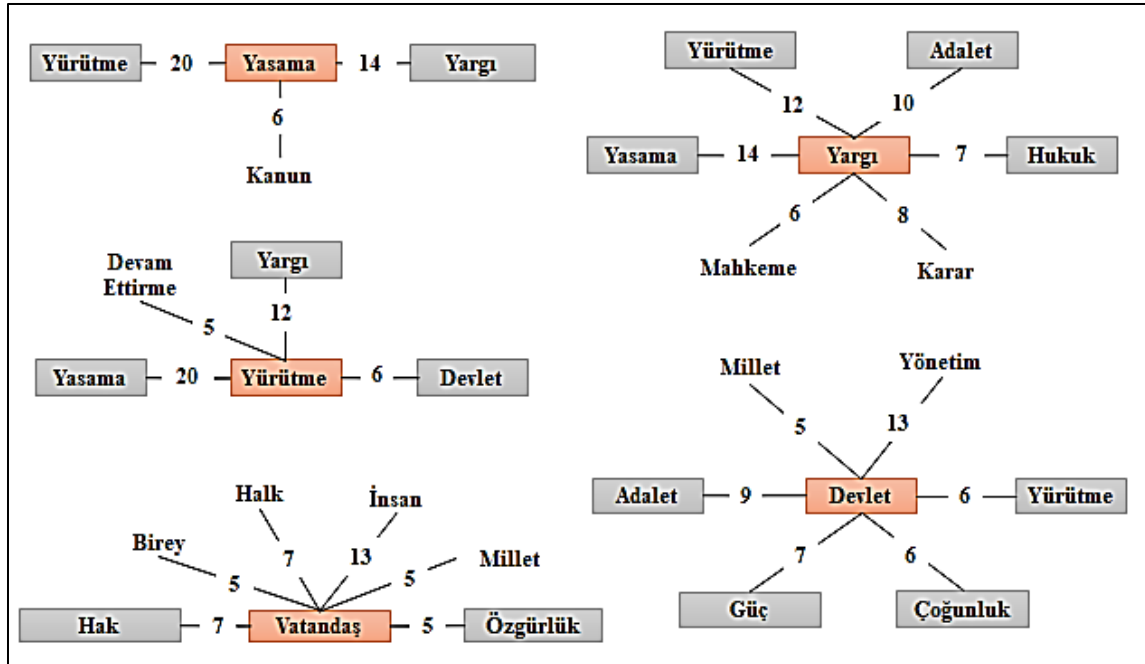
Şekil 10 incelendiğinde özellikle “hak” ve “özgürlük” kavramlarının öğrencilerin dünyalarında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Öğrencilerin “özgürlük”, “hak” ve “hukuk” ile ilgili ürettikleri kavramlar incelendiğinde tüm kavramların öğrencilerin demokrasi algıları açısından olumlu kavramlar oldukları söylenebilir. “Hukuk” kavramının “adalet” ve “hak” kavramları ile ilişkilendirilmesi de olumlu bir algıdır.

Şekil 11. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-3

Şekil 11 incelendiğinde lise öğrencilerinin ortaokul kademesiyle karşılaştırıldığında “bağımsızlık” ve “egemenlik” kavramları için ürettikleri kavram sayısının ve niteliğinin attığı söylenebilir.

“Çoğunluk” kavramı incelendiğinde bu kavramın tersi olan “azınlık” kavramı ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Bu kavramın ilişkilendirildiği diğer bir kavram ise “devlet” kavramıdır. Bu durum ise lise öğrencilerinin “çoğunlukçu demokrasi” anlayışına sahip olduklarını gösterir niteliktedir.

Şekil 12. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-4

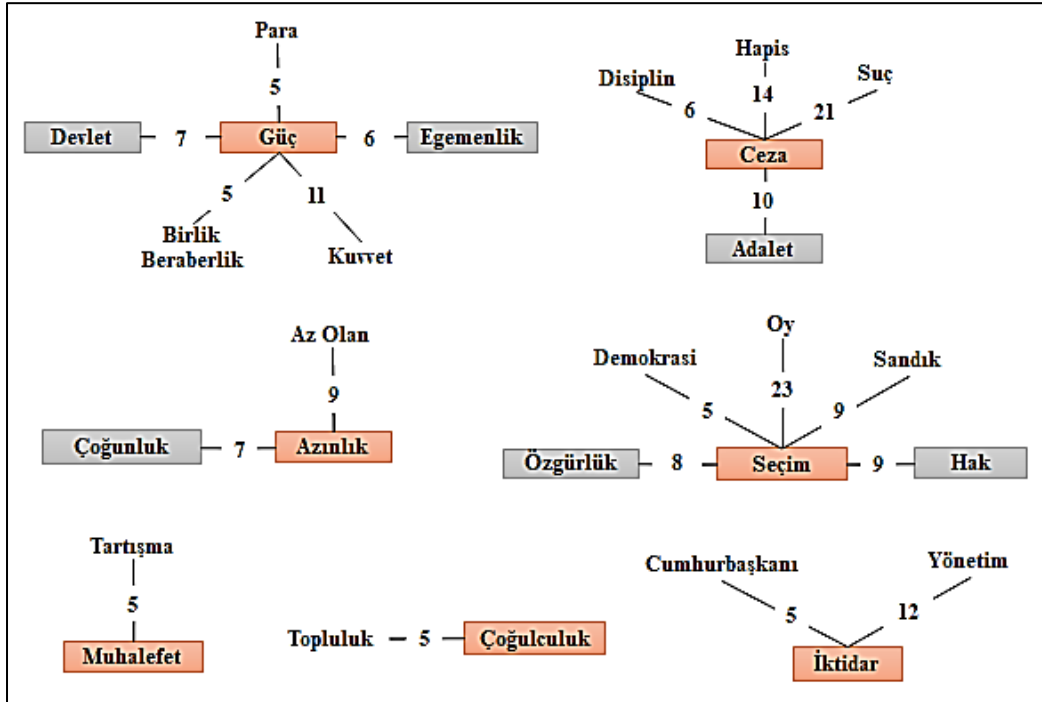
Şekil 12 incelendiğinde öğrencilerin “yasama”, “yürütme” ve “yargı” kavramlarını birbirleri ile ilişkilendirdikleri görülmektedir.

İlkokul kademesinde öğrencilerin “yargı” kavramını sadece “hâkim” kavramıyla ilişkilendirdikleri, ortaokul kademesinde ise bu kavramın hiç ortaya çıkmadığı görülmüştü. Lise kademesinde ise öğrencilerin bu kavramı “hukuk” ve “adalet” gibi doğru kavramlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. Bu öğrencilerin demokrasi algıları açısından olumlu bir durumdur. “Yasama” kavramının “kanun” kavramı ile ilişkilendirilmiş olmasının olumlu olmakla birlikte yetersiz olduğu söylenebilir.

“Yürütme” kavramının “devlet” kavramıyla ilişkilendirilmiş olduğu görülmektedir. Bu ilişki yürütmenin devletin bir organı olması bağlamında ele alınmış olabilir. Ancak bu kavramın “iktidar”, “hükümet” gibi kavramlarla ilişkilendirilmemiş ve “devam ettirme” kavramıyla ilişkilendirilmiş olması bilgi eksikliğine işaret etmektedir.

Öğrencilerin “vatandaşlık” kavramı için ürettikleri kavramların demokrasi algıları açısından olumlu olduğu söylenebilir.

“Devlet” kavramı ile ilişkilendirilen kavramlara bakıldığında “yasama” “yargı” boyutlarına değil; “yürütme”, “yönetim” ve “güç” kelimeleriyle egemenlik ve yönetme boyutuna atıf yapıldığı görülmektedir. Bu durumda öğrencilerin “devlet” algılarında; millet, ulus, halk, vatandaş, birey gibi boyutların göz ardı edildiği bunun da olumsuz bir algı olduğu söylenebilir.

Şekil 13. Lise Demokrasi Algısı Kavram Ağı-5

Şekil 13 incelendiğinde öğrencilerin “muhalefet”, “çoğulculuk” ve “iktidar” kavramlarının anahtar kavramlarla ilişkilendirilmedikleri görülmektedir. Öğrencilerin “güç”, “ceza”, “seçim” ve “iktidar” algılarında demokrasi açısından olumsuz bir algı tespit edilmemiştir.

“Muhalefet” kavramı ilkökul ve ortaokul kademesinde hiçbir kavramla ilişkilendirilmemiştir. Lise kademesinde ise sadece olumsuz bir algının ürünü olan “tartışma” kavramıyla ilişkilendirildiği görülmektedir.

“Azınlık” kavramı ilkökul kademesinde anahtar kavramlarla ilişkilendirilmemiş ancak bazı olumsuz kavramlarla (şımarıklık, azgınlık vb.) ilişkisi kurulmuştur. Ortaokul kademesinde ise hiçbir kavramla ilişkisi kurulmamıştır. Lise kademesinde ise zıt anlamlısı ve eş anlamlısı olan iki kelime ile ilişkilendirilmiştir. Bu doğrultuda “azınlık” kavramının da öğrencilerin kavram dünyasında çok

az ve olumsuz bağlamda yer aldığı söylenebilir. “Çoğulculuk” kavramı ilkokul ve ortaokul kademelerinde olduğu gibi yine “çoğunluk” kavramı ile eş anlamda kullanılmıştır.

4. SONUÇ

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının yeteri kadar zengin olmadığı, öğrencilerin genel olarak bilgi eksikliklerinin ve kavram yanlışlarının olduğu görülmüş, lise öğrencilerinin ise demokrasi ile ilgili kavram dünyalarının daha gelişmiş olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doğanay (2010)’ın yaptığı araştırma da bu sonucu destekler niteliktedir. Yapılan çalışmada 14 yaşındaki Türk öğrencilerin demokratik kavramlar hakkında net bir anlayışa sahip olmadıkları ve demokrasinin temel unsurları hakkında bazı olumsuz düşüncelere sahip oldukları tespit edilmiştir. Kuş (2012) da araştırmasında öğrencilerin demokrasiyi tam olarak anlamadıkları ve unsurları ile ilgili bazı yanlış algılara sahip oldukları sonucuna ulaşmıştır.

“Çoğulculuk” kavramının ilkokul ve ortaokul kademelerinde olduğu gibi lise kademesinde de “çoğunluk” kavramı ile eş anlamda kullanıldığı görülmüştür. Öğrencilerinin “çoğulculuk” kavramını bilmedikleri, çoğulculuk anlayışına sahip olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bunun ise öğrencilerin demokratik algıları açısından olumsuz bir durum olduğu söylenebilir. Kılıç (2015)’ın yapmış olduğu çalışmada da öğrencilerin demokrasi ile ilgili kavramlar arasında en çok “çoğulculuk” kavramına ilişkin yanlış yaşadıkları, hiçbirinin çoğulculuk kavramını doğru tanımlayamadıkları tespit edilmiştir. Sadık ve Sarı (2012) yaptıkları çalışmada öğrencilerin demokrasinin çoğulculuk yönünü nadiren vurguladıklarını belirtmektedirler. Kaldırım (2005) da yaptığı çalışmada öğrencilerin beşte birinin demokrasilerde çeşitliliğin ve örgütlenme özgürlüğünün önemini farkında olmadığını belirlemiştir. Tüm bu çalışmaların sonuçları bu çalışmanın sonuçlarını destekler niteliktedir.

Öğrencilerin demokrasinin bir unsuru olarak seçimi çok önemli bir yere koydukları, ortaokul ve lisede seçime yüklenen bu anlamın biraz daha azaldığı görülmüştür. Dolayısıyla seçim kavramına yüklenen anlamın ilkokuldan liseye gidildikçe azaldığı söylenebilir. Her ne kadar seçimler demokratik bir siyasal sistemin taşıyıcı direkleri olsa da demokrasinin sadece sandıktan ibaret sayılması doğru bir algı değildir. Bu anlamda lise öğrencilerinin daha doğru bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Mathé (2016) araştırmasında öğrencilerin genel olarak demokrasi hakkında seçim odaklı sınırlı bir anlayışa sahip olduklarını belirlemiştir. Baloğlu Uğurlu (2013) araştırmasında Amerikalı öğrencilerin %35’inin oylamanın “çok önemli” bir sorumluluk olduğunu düşündüğü halde, Türk öğrencilerde bu oranın %84 olduğu sonucuna ulaşmıştır. Er ve Ünal (2015) Bilim ve Sanat Merkezleri’nde öğrenim gören üstün yetenekli öğrencilerin demokrasiye ilişkin görsel algılarında sırasıyla; “seçim”, “demokratik değerler” ve “TBMM” temalarının ön plana çıktığını belirlemiştir. Karatekin ve Elvan (2016) araştırmasında öğrencilerin bilişsel yapılarında demokrasi kavramının daha çok bireylerin hayatlarında çok az kullandıkları “seçme ve seçilme” hakkı olarak yer aldığı sonucuna ulaşmıştır. Çelikkaya ve Kürümlüoğlu (2019) da kelime ilişkilendirme testi ile yaptığı çalışmada öğrencilerin kavram ağlarında en sık olarak “seçim, yönetim ve devlet” kelimelerini kullandıklarını tespit etmiştir. Er ve Ünal (2015)’ın araştırmasında 5. sınıf öğrencilerinin demokrasiye ilişkin görsel algılarında sırasıyla; seçim, demokratik değerler ve TBMM’nin, 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde sırasıyla; demokratik değerler ve seçim temalarının, 8. sınıfta egemenlik ve demokratik değerlerin, 9. sınıf ve üstünde ise demokratik değerlerin ön plana çıktığı belirlenmiştir. Tüm bu sonuçlar bu çalışmanın seçimle ilgili sonuçlarını destekler niteliktedir.

İlkokulda öğrencilerin muhalefete yönelik algılarının tamamen olumsuz olduğu, ortaokulda muhalefeti genel olarak “karşıtlık” üzerinden değerlendirdikleri, lisede ise olumlu algılarının biraz arttığı, ilkokuldan liseye doğru gittikçe öğrencilerin muhalefet algılarında iyileşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. “Azınlık” kavramının öğrencilerin kavram dünyasında çok az ve olumsuz bağlamda yer aldığı, bu konuda öğrencilerin bilgilerinin oldukça yetersiz olduğu, kavram yanlışlarını barındırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Her kademe öğrencilerin “adalet” kavramı ile “eşitlik” kavramını eş anlamlı olarak kullandıkları görülmüştür. Dinç ve Üztemur (2016) tarafından yapılan çalışmada da öğrencilerin en fazla adalet ve eşitlik değerlerini birbiri ile karıştırdıkları görülmüştür. Öğrencilerin genel olarak

adaleti doğru anladıklarını “hak” ve “hukuk” kavramları ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Sadık ve Sarı (2012) da öğrencilerin adalet kavramına önem verdiklerini, demokrasiyi çoğunlukla “adalet” ve “eşitlik” kavramlarıyla eş anlamlı bir yönetim biçimi olarak algıladıklarını belirtmektedir. Karatekin ve Elvan (2016) çalışmasında öğrenciler tarafından “demokrasi” kavramıyla “adalet” kavramının özdeşleştirildiğini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar, bu araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Lise kademesinde adaletin; “ülkemizde olmayan” şeklinde tanımlandığı görülmüştür. Bu durum lise öğrencilerinin demokrasinin ülkemizde uygulanma durumuna eleştirel baktıklarını ve adalete güven duyma konusunda sıkıntı yaşadıklarını göstermektedir.

Her kademedeki öğrencilerin “özgürlük”, “hak” ve “hukuk” ile ilgili algılarının olumlu olduğu görülmüştür. İlkokulda “adalet” kavramına daha çok vurgu yapılırken ortaokul ve lisede “hak” ve “özgürlük” kavramlarının öne çıktığı belirlenmiştir. Adaletin hak ve özgürlüklerin sağlanması için bir araç niteliğinde olduğu, asıl amacın “hak” ve “özgürlükler” olduğu düşünüldüğünde ortaokul ve lise seviyesindeki öğrencilerin daha olumlu bir algıya sahip oldukları söylenebilir. Karatekin ve Elvan (2016) da bu araştırma sonuçları ile uyumlu olarak çalışmalarında öğrencilerinin demokrasi kavramına yönelik bilişsel yapılarında “hak” ve “özgürlük” sözcüklerinin önemli bir yer tuttuğunu belirlemişlerdir.

İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin “bağımsızlık” ve “egemenlik” algılarının sınırlı ve zayıf olduğu, lise öğrencilerinin ise bu kavramlarla ilgili daha nitelikli algıya sahip oldukları görülmüştür. Yılmaz (2013) da araştırmasında öğrencilerin egemenlik gibi günlük yaşantılarında somut olarak tecrübe etmedikleri kavramları anlamlandırmada zorlandıkları, araştırmada incelenen kavramlar arasında en çok egemenlik kavramına ilişkin kavram yanılgısı yaşadıkları sonucuna ulaşmıştır. Kaldırım (2005)’ın yaptığı çalışmada öğrencilerin demokrasi kavramı içerisinde özgürlük ve egemenlik ile ilgili bazı konuları yanlış algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Kaya (2011) da çalışmasında ortaokul öğrencilerinin demokrasi ile ilgili en çok yanılgıya düştüğü kavramların egemenlik, yurttaşlık gibi kavramlar olduğunu belirlemiştir.

Tüm kademelerdeki öğrencilerinin “devlet” ile ilgili algılarının egemenlik, lider ve yönetme boyutuna vurgu yaptığı, siyasi iktidarlarla özdeş bir algıya işaret ettiği görülmüştür. Öğrencilerin tüzel bir kişilik olarak kişiler ve kurumlar üstü bir yapıda olan devleti; “başkan”, “başbakan”, “yönetmek” kavramları ile ilişkilendirdikleri, devlet ile hükümeti eş anlamlı olarak algıladıkları, devletin; millet, ulus, halk, vatan, birey gibi boyutlarının göz ardı edildiği, devletin egemenlik ve yönetme boyutunun öne çıkarıldığı görülmüştür. Çelik (2018) de araştırmanın bu sonucunu destekler şekilde devlet kavramının ülkemizde, siyasi iktidarlarla özdeş bir algıya sahip olduğunu belirtmektedir.

İlkokul ve ortaokulda öğrencilerin “yasama”, “yürütme” ve “yargı” kavramlarıyla ilgili bilgilerinin oldukça sınırlı olduğu, lise kademesinde ise bu kavramların daha iyi anlaşıldığı ve doğru algılandığı görülmüştür. Ancak lise kademesinde “yürütme” kavramının “iktidar” ya da “hükümet” kavramları ile değil “devlet” kavramıyla ilişkilendirilmiş olduğu görülmüştür. Devlet siyasal bir yapıdır; hükümet ise bu siyasal yapının görevlerini yerine getirirken kullandığı araç, gereç ve organların tamamından ibarettir. Bu bağlamda öğrencilerin “devlet” algısında demokrasi açısından eksiklikler olduğu söylenebilir.

Bu araştırma ile öğrencilerin demokrasi algılarında bazı problemler olduğu görülmüştür. Bu durumda okul öncesinden başlayarak eğitimin her kademesindeki öğrencilere demokrasi ile ilgili doğru bilgilerin kazandırıldığı öğretim programlarının hazırlanmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında öğretmenler demokrasi değerini öğrencilere mevcut derslerin içinde örtük olarak kazandırmalıdır. Bu amaçla okullar demokratik bir kültüre kavuşturulmalı, öğrencilerin görüşlerini özgürce açıklayabildikleri demokratik sınıf ortamları oluşturulmalı, kurumun tüm paydaşları ve öğrenciler okul ile ilgili karar alma süreçlerine dâhil edilmelidir. Öğrencilere kazandırılması beklenen demokrasi değeri öncelikle bu değerleri onlara aktaracak olan öğretmen adaylarına öğretmen yetiştirme sürecinde kazandırılmalı, bunun için gerekli önlemler alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2008). *Adalet ve özgürlük bağlamında Türkiye’de demokrasi*. Köprü Dergisi. https://www.yeniasya.com.tr/semseddin-cakir/esitlik-mi-adalet-mi_468005 adresinden 25.09.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Aktaş, M. (2015). Demokrasi kavramına eleştirel bir bakış. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 87-105.
- Aliefendioğlu, Y. (2005). Temsili demokrasinin “seçim” ayağı. *TBB Dergisi*, 60, 71-96.
- Assiotis, A., & Sylwester, K. (2015). Does democracy promote the rule of law?. *Journal of Economic Development*, 40(1), 63-92.
- Bakan, İ., & Kefe, İ. (2012). Kurumsal açıdan algı ve algı yönetimi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 19-34.
- Baloğlu Uğurlu, N. (2013). 8. sınıf Amerikan ve Türk öğrencilerinin vatandaşlık ile ilgili algılarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 281-293.
- Becer, F. (2019). Max Weber sosyolojisinden demokrasi çıkarımları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 421-429.
- Becker, P., & Raveloson, J. A. (2008). *What is democracy?*. Antananarivo: KMF-CNOE & NOVA STELLA.
- Boddy, C., Bond, D., & Ramsey, E. (2011). *Projective techniques: Are they a victim of clashing paradigms?* 25.09.2019 tarihinde <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/33331/> adresinden elde edilmiştir.
- Brinkmann, S. (2013). *Qualitative interviewing: Understanding qualitative research*. New York: Oxford University Press.
- Caniklioğlu, M. (2000). *Çağdaş demokrasi ve çağdaş devlet üzerine düşünceler*. Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, 93-115. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Corbin, J., & Straus, A. (2008). *Basics of qualitative research: Technique and procedure for developing grounded theory*. USA: Sage Publication.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approach*. USA: Sage Publication.
- Çelik, N. (2018). Değişen devlet algısı: Toplumsallıktan bireyselliğe. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 60-78.
- Çelikkaya, T., & Kürümlüoğlu, M. (2019). Sosyal bilgiler dersi “demokrasinin serüveni” ünitesi ile öğrencilerin bilişsel yapılarının ve kavramsal gelişim süreçlerinin incelenmesi. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(1), 56-86.
- Demir, N. (2010). Demokrasinin temel ilkeleri ve modern demokrasi kuramları. *Ege Akademik Bakış*, 10(2), 597-611.
- Dinç, E., & Üztemur, S. S. (2016). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin demokratik değer algılarının karikatürler aracılığıyla incelenmesi. *Elementary Education Online*, 15(3), 974-988.
- Doğanay, A. (2010). What does democracy mean to 14-year-old Turkish children? A comparison with results of the 1999 IEA Civic Education Study. *Research Papers in Education*, 25(1), 51-71.
- Er, H., & Ünal, F. (2015). Üstün yetenekli öğrencilerin demokrasiye ilişkin görsel algılarının incelenmesi. *PAU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 93-106.
- Eriksson, L., Isemo, S., & Abrahamsson, H. (2017). *On justice, fairness and equity in Gothenburg*. Mistra Urban Futures Working Paper-1, Swedish.
- Esgün, T. G. (2012). Jacques Rancière’de siyasetin olanağı ve demokrasi. *Felsefe Arkivi*, 36(1), 17-28.
- Fortuna, P., & Panizza, U. (2015). Democracy, education and the quality of government. *J Econ Growth*, 20, 333-363.
- Gönenç, L. (2011). *Yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığı*. TEPAV Anayasa Çalışma Metinleri-3.
- Gözlügöl, S. V. (2013). Uluslararası hukuk boyutuyla hukukun üstünlüğü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1-2), 1423-1453.

- Gümüş, A. T. (2014). Demokrasilerde sivil toplum ve devlet-sivil toplum ilişkisinde karşılaşılabilecek sorunlar. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(3-4), 529-572.
- Gündoğan, A. O. (2002). Çoğulculuk ve değer bunalımı. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8, 43-52.
- Güneş, A. (2005). Toplumsal bir zorunluluk: Bir arada yaşamak. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 89-103.
- Hansen, M. H. (2010). The mixed constitution versus the separation of powers: Monarchical and aristocratic aspects of modern democracy. *History of Political Thought*, 31(3), 509-531.
- Hatemi, H. (2005). Adalet kavramının içeriği ve mutlaklığı ve değişmezliği. *Köprü Dergisi*, 92.
- İşten, İ. (2014). Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 13(2), 285-313.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 143-162.
- Karatekin, K., & Elvan, Ö. (2016). 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi kavramına ilişkin bilişsel yapıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(USBES Özel Sayı II), 1405-1431.
- Kaya, E. (2011). *İlköğretim 7. sınıf öğrencilerinin bazı demokrasi kavramları hakkındaki görüşleri ve yanlışları (Aksaray örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Khare, N. (2017). Separation of power and rule of law in india, unswerving deepening of democracy. *International Journal of Recent Research Aspects*, 4(8), 114-117.
- Kılıç, A. (2015). *İlköğretim 8.sınıf vatandaşlık ve demokrasi dersinde öğrencilerin kavram yanlışlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Lai, B., & Melkonian-Hoover, R. (2005). Democratic progress and regress: The effect of parties on the transitions of states to and away from democracy. *Political Research Quarterly*, 58(4), 551-564.
- Mathé, N. E. H. (2016). Students' understanding of the concept of democracy and implications for teacher education in social studies. *Acta Didactica Norge*, 10(2), 271-289.
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. California: John Wiley & Sons, Inc.
- Mesfin, B. (2008). Democracy, elections & political parties A conceptual overview with special emphasis on Africa. ISS Paper, 166, 1-12.
- Miri, L. R. (2006). Using projective techniques in the evaluation of groups for children of rehabilitating drug addicts. *Issues in Mental Health Nursing*, 27(5), 519-535.
- Nicolescu-Waggoner, C. (2016). *No rule of law, no democracy: Conflicts of interest, corruption, and elections as democratic deficits*. USA: State University of New York Press.
- Nielsen, K. (1979). Radical egalitarian justice: Justice as equality. *Social Theory and Practice*, 5(2), 209-226.
- Olatunji, F. O. (2013). Democracy and the challenge of the rules of law in developing Democratic society. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 3(2), 67-79.
- Özdemir, Y., Şimşek, U., & Aktaş, E. (2006). Demokrasi üzerine. *KKEFD/JOKKEF*, 14, 259-269.
- Palombella, G., & Morlino, L. (2010). *Rule of law and democracy: Inquiries into internal and external issues*. Leiden: Brill NV.
- Post, R. (2005). Commentaries: "thinking about democracy" democracy and equality. *Law, Culture and the Humanities*, 1, 142-153.
- Sadık, F., & Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.

- Sadykova, G., & Tutar, H. (2014). Örgütsel demokrasi ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *İşletme Bilimi Dergisi*, 2(1), 1-16.
- Safi, İ. (2018). John Stuart Mill'in siyaset felsefesinde demokrasi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(4), 655-664.
- Schmidh, M. (2002). *Demokrasi kuramına giriş* (Çev. M. E. Köktaş). Ankara: Vadi Yayınları.
- Subba, D. (2014). Democratic values and democratic approach in teaching: A perspective. *American Journal of Educational Research*, 2(12), 37-40.
- Şahin, Ş. (2020). *Öğrenci, öğretmen ve müdürlerin sevgi, demokrasi ve eğitim algıları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Taşkın, A. (2011). Platon'un demokrasi paradoksu, Popper'in yorumları ve Türkiye'de demokrasi tartışmaları. *Kaygı*, 16, 61-73.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi türleri ve müzakereci demokrasi kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), 1113-1132.
- Türk, H. S. (1995). Demokratik rejimlerde seçim kanunları ve Türkiye için yeni bir seçim kanunu önerisi (ss. 553-563). *Demokrasi ve Seçim Sistemleri Uluslararası Konferansı*, İstanbul.
- Ural, Ş. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 451-459.
- Vander Hook, S. (2011). *Democracy*. USA: Abdo Consulting Group, Inc.
- Wojtasik, W. (2013). Functions of elections in democratic systems. *Political Preferences*, 4, 25-38.
- Yağcı, E. (1998). Demokrasi ve eğitim. *Eğitim ve Bilim*, 22(107), 15-22.
- Yılmaz, K. (2013). İlköğretim öğrencilerinin vatandaşlık eğitimi ile ilgili temel kavramlara ilişkin algılarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1),453-463.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Having or not having the value of democracy will determine students' future characteristics as an individual, and will shape their professional, moral and social relationships. Therefore, it is very important to determine the students' perceptions of democracy and to make arrangements in this direction. In this context, the aim of this research is; to determine students' perceptions of democracy.

Methodology

The research was carried out within the scope of the phenomenologic design of qualitative research designs. The working group of the research was formed using “maximum diversity sampling method”, which is one of the purposeful sampling methods. In variation, “school level”, “school type”, “school achievement status”, “grade level”, “branch” and “gender” variables were used. For each of the primary, secondary and high school levels, three schools were selected by considering the school types and success levels. The working group of the research consists of 95 students who are attending these schools. In the research, “word association technique” which is one of the “projection techniques” was used as data collection technique and word association form was used as data collection tool.

Pilot application form was prepared with 60 words chosen in accordance with the literature on democracy. The pilot implementation was carried out with a total of 6 students two from primary, two from secondary and two from high school. After the pilot application, each word association form was examined and some words were chosen according to the comprehensibility of the students. The final form contained 20 words (justice, minority, independence, punishment, pluralism, majority, state, sovereignty, equality, power, rights, law, power, opposition, freedom, election, citizen, judiciary, legislature, executive). In the final forms, these concepts were written three times in a row and students were asked to write three concepts next to these concepts. Data were analyzed by concept analysis technique.

Findings

Democracy perceptions of primary, secondary and high school students are presented separately in the findings section.

Conclusion and Discussion

At the end of the research; it was determined that the concept worlds of the primary and secondary school students about democracy are not rich enough and that the students have lack of knowledge, misconceptions and negative perceptions about the elements of democracy. On the other hand, it was seen that the concept worlds of high school students about democracy are more developed.

It is seen that students do not have pluralism. It has been seen that students place the election as an important element of democracy and this meaning attributed to the election decreases in secondary and high schools. It was found that primary school students' perceptions of opposition are completely negative, secondary school students' perceptions of opposition are based on hostility, and in high school, positive perceptions have increased slightly.

It has been concluded that the concept of “minority” takes place in a very negative context in the concept world of the students, and the knowledge of the students is quite inadequate and contains misconceptions. At each level, it was seen that the students use the concept of “justice” and “equality” as synonyms. It was seen that the students' perceptions about “freedom”, “right” and “law” are positive. In primary school, it was determined that the students emphasize the concept of “justice”, and the secondary and high school students emphasize the concepts of “right ” and “freedom”.

It was seen that the perception of primary and secondary school students about “independence” and “sovereignty” are limited and weak, and high school students have more qualified perception about these concepts. It was observed that students' perceptions about “state” emphasize sovereignty, leadership and governance and students perceive this concept as identical with political powers.

It was seen that the knowledge of the students about “legislative”, “executive” and “judicial” concepts is quite limited in primary and secondary schools, and these concepts are understood better and perceived correctly in high school. However, it was seen that the concept of “executive” at high school level was not related to “power” or “government”, but to the concept of “state”. It can be said that this perception is not a correct perception.

Based on the results obtained at the end of the research, some suggestions were developed. Some of these are given below:

- ✓ Curriculums at all levels of education should be prepared with the correct information on democracy.
- ✓ Teachers should give the value of democracy to students in existing courses implicitly.
- ✓ Schools should have a democratic culture, and all stakeholders and students of the institution should be included in school-related decision-making processes.
- ✓ Democratic and student-centered classroom environments where students can freely express their views should be created.

MATEMATİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN TÜKENMİŞLİKLERİNİN KARIYER STRESLERİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Pamuk, M. ve Yumak, Y. (2020). Matematik Bölümü Öğrencilerinin Tükenmişliklerinin Kariyer Stresleri Bağlamında İncelenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 786-797.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.674185

Geliş Tarihi: 13.01.2020

Kabul Tarihi: 29.12.2020

E-ISSN: 2149-3871

Mustafa PAMUK

Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ABD
mustafa.pamuk@selcuk.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-8367-4382

Yunus YUMAK

Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü Matematik Eğitimi ABD,
yunusyumak@selcuk.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7309-9430

ÖZ

Bu araştırmanın amacı Türkiye’de iki devlet üniversitesinin fen fakültelerinin matematik bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğrencilerin tükenmişliklerini kariyer stresleri bağlamında incelemektir. Araştırmada ilişkisel tarama modellerinden olan yordayıcı korelasyonel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırma için ilgili yerlerden ve ölçekleri uyarlayan araştırmacılardan gerekli izinler alındıktan sonra her iki devlet üniversitesinden tükenmişlik envanteri-kısa versiyonu ve kariyer stresi ölçeğiyle veri toplanmıştır. Verileri uygun olan toplamda 245 öğrencinin verisi analize alınmıştır. Elde edilen verilerin analizinde öncelikle ölçekler için basıklık ve çarpıklık katsayıları ve Cronbach Alpha güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ardından verilerin analizinde Pearson korelasyon katsayısı ve aşamalı regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini kariyer stresinin alt boyutlarından olan iş bulma baskısı ve dışsal çatışma değişkenlerinin anlamlı bir şekilde yordadıkları bulunmuştur. Buna göre matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişlerinde, mezun olduktan sonra iş bulma baskısının ve yakın çevresinin beklentilerini içeren dışsal çatışmanın anlamlı rolü olduğu söylenebilir. Elde edilen bulgular alanyazın kapsamında ele alınmış, tartışma yapılmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik, Kariyer Stresi, İş Bulma Baskısı, Dışsal Çatışma.

INVESTIGATION OF THE BURNOUT OF MATHEMATICS STUDENTS IN THE CONTEXT OF CAREER STRESS

ABSTRACT

The aim of this study was to investigate burnout of the students in the mathematics department of the faculty of science two state universities in Turkey in terms of career stress. In the research, predictive correlation research design was used. After obtaining the necessary permissions, burnout inventory-short version and career stress scale were applied to students from both universities. The data of 245 students in total, whose data are suitable, were analyzed. In the analysis of the obtained data, firstly kurtosis and skewness coefficients and Cronbach Alpha reliability coefficients were calculated. Then Pearson correlation coefficient and stepwise regression analysis were used. According to the findings, it was found that mathematics students' burnout was significantly predicted by employment pressure and external conflict variables which are one of the sub-dimensions of career stress. Accordingly, it can be said that external conflict involving the pressure of finding a job after graduation and the expectations of its close circle has a significant role in the burnout of students of the mathematics department. The findings were discussed within the scope of the literature, discussions and some suggestions were made.

Keywords: Burnout, Career Stress, Employment Pressure, External Conflict.

1. GİRİŞ

Günümüzde insanlar, yaşamın birçok alanında kendini hissettiren zorlamalarla karşı karşıya kalabilmektedirler. Bu durum bireyleri savunmasız, zayıf bırakabilmekte (Avşaroğlu, Deniz ve Kahraman, 2005) ve kişisel, mesleki ve sosyal yönden günümüzün popüler kavramlarından biri olan tükenmişliğin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Çapri, 2006). Tükenmişlik, işteki kronik kişilerarası stresörlere uzun süreli bir tepki olarak ortaya çıkan psikolojik bir sendromdur. Bu durum üç temel boyutta ezici bir tükenme, sinizm ile işten ayrılma duyguları ve yetersizlik ile başarı eksikliği duygusu olarak kendisini göstermektedir (Maslach ve Leiter, 2016). Gold ve Bachelor'a (1988) göre ise tükenmişlik, bireyler tarafından hem sosyal yaşamdan ve hem de iş yaşamından hissedilen streslerdir. Tükenmişlik kavramının incelenmesine ilişkin alanyazın incelendiğinde, tükenmişliğin öğretmenler (Girgin, 2011), eğitim müfettişleri (Arabacı ve Akar, 2010), eczacılar (Çalgan, Yeğenoğlu ve Aslan, 2009), doktorlar (Gardner vd., 2019), hemşireler (Vahey, Aiken, Sloane, Clarke ve Vargas, 2004), akademisyenler (Ardıç ve Polatçı, 2008), otel çalışanları (Üngüren, Doğan, Özmen ve Tekin, 2010), muhasebe çalışanları (Ay ve Avşaroğlu, 2010), psikolojik danışmanlar (İkiz, 2010), banka çalışanları (Ceyhan ve Siliğ, 2005), polisler (Gündüz, Erkan ve Gökçekan, 2007), çağrı merkezi çalışanları (Atlandı, 2010) gibi iş yaşamı üzerine çalışıldığı görülmektedir. Zamanla tükenmişlik çalışmaları iş yaşamının dışındaki yaşamda farklı rolleri olan bireyler üzerine odaklanmaya başlamıştır. Buna örnek olarak; evli bireylerde tükenmişlik (Çapri, 2013; Pamuk ve Durmuş, 2015), ebeveyn tükenmişliği (Roskam, Raes ve Mikolajczak, 2017) ve öğrenci tükenmişliği (Çam, Deniz ve Kurnaz, 2014; Pamuk, Kutlu ve Kuloğlu, 2016) gösterilebilir.

Öğrencilerin okul yaşamı genel olarak düşünüldüğünde, normal hayatta herhangi bir işe devam eden bireylerin iş yaşamına birçok açıdan benzeyebilmektedir. Örneğin, genel olarak günün belli saatleri arasında bir kurum içerisinde bulunma zorunluluğu, bu vakit içerisinde belli eylemleri yerine getirme (derse girme, dersi dinleme, sınav vb.), belli kurallar çerçevesinde sürekliliğin esas olması gibi benzerlikler sayılabilir (Breso, Salanova ve Schaufeli, 2007; Salmelo-Aro, Savolainen ve Holopainen, 2009; Yang, 2004). Bu bağlamda öğrencilerin de bir işte çalışan bireyler gibi benzer psikolojik durumları göstermesi beklenebilir. Bu araştırmada da ele alınan tükenmişlik de bu psikolojik durumlardan biridir. Öğrencilerin tükenmişliğine ilişkin yapılan çalışmalar dikkate alındığında, öğrencilerdeki tükenmişliğin stresle (Çam vd., 2014), düşük uyku kalitesiyle (Lehto, Kortesoja ve Partonen, 2019), depresyonla (Peterka-Bonetta, Sindermann, Sha, Zhou ve Montag, 2019) pozitif yönlü, sosyal destekle (Kutsal ve Bilge, 2012), bilinçli farkındalıkla (Yıldız-Akyol ve Demir, 2019), akademik güdülenmeyle (Seçer, 2015a), akademik yetkinlikle (Çapulcuoğlu ve Gündüz, 2013), kariyer doyumuyla (Clark, Murdock ve Koetting, 2009), okul bağlılığıyla (Akbaşlı, Arastaman, Gün ve Turabik, 2019) negatif yönlü ilişkili olduğu görülmektedir. Öğrencilerin tükenmişliği üzerine yapılan çalışmalar dikkate alındığında, öğrencilerdeki tükenmişliğin öğrencilerin bireysel, sosyal ve akademik yaşamları için olumsuz bir değişken olduğu söylenebilir.

Araştırmada tükenmişliğin incelenmesinde ele alınan değişken ise kariyer stresidir. Stres çağın hızlı değişim, çatışma ve rekabet dolu ortamında kişilerin sağlığı ve verimliliği üzerinde etkisi olan kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, bir öğrencinin sağlıklı olması bedensel, ruhsal ve sosyoekonomik açıdan iyi olmasına bağlıdır (Demirci, Engin, Bakay ve Yakut, 2013). Üniversite öğrencileri bir süre sonra umduklarını bulamama, düşündüklerini yapamama, yerleştikleri bölümü benimsememe (İnanç, Savaş, Tutkun, Herken ve Savaş, 2004) veya bölümlerinin geleceğine ilişkin belirsizliklerle karşılaşmaya başladıklarında stresleri artabilmektedir. Can ve Can (2011) Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (KPSS) girecek öğretmen adaylarıyla yapmış oldukları çalışmada, adayların KPSS'den dolayı sürekli endişe, yorgunluk, başaramama duygusu, gerginlik ve uykusuzluk gibi birtakım stres belirtilerini gösterdiklerini bulmuşlardır. Akpınar (2013) ise yapmış olduğu çalışmada öğretmen adaylarından atanmaya ilişkin kaygı yaşayanların, kısmen veya yaşamayanlara göre daha yüksek düzeyde stresli olduklarını bulmuştur. Tuna-Oran, İçke, Bay ve Yüksel (2019) ebelik öğrencileriyle yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin çoğunluğu KPSS sonucunda atanamama kaygısı yaşadıklarını, buna bağlı olarak aile ve çevreden baskı görebileceklerini belirtmişlerdir.

Üniversite öğrencileri genel olarak mezun olduktan sonra okudukları bölüme karşılık gelen işlerde çalışmak isteyebilirler. Şahin, Zoraloğlu ve Şahin-Fırat (2011) da yapmış oldukları çalışmada üniversite öğrencilerinin bölümlerini tercih etmede en önemli faktörlerden birinin iş bulma kolaylığı olduğunu bulmuşlardır. Bu durum, yukarıda da belirtildiği üzere (Akpınar, 2013; Can ve Can, 2011; Tuna-Oran vd. 2019) kimi zaman öğrencilerde birtakım stres belirtileri göstermelerine neden olabilmektedir. Tükenmişliğin tanımları dikkate alındığında (Gold ve Bachelor, 1988; Maslach ve Leiter, 2016), stresin tükenmişlik için önemli bir faktör olduğu söylenebilir. Üniversite öğrencileri için okudukları bölüme karşılık gelen pozisyonlarda iş bulmaya, ekonomik bağımsızlıklarını elde etmeye ilişkin belirsizlikler ve baskıların yanında yakın çevrelerinin beklentilerini karşılamaya ilgili baskı öğrencilerde strese neden olabilir. Bu durumlara bağlı oluşan stres öğrencilerde tükenmişliğe neden olabilir. Lee ve Bae (2019) yapmış oldukları çalışmada üniversite öğrencilerinin iş arama stresinin yaşadıkları tükenmişlikte rolünün olduğunu bulmuşlardır.

Tükenmişlikle ilgili alanyazın dikkate alındığında, yukarıdaki çalışmalarda da görüldüğü gibi tükenmişlik yoğun olarak belli bir işte çalışan gruplarla çalışılmaktadır. Tükenmişliğin çalışmaya başlandığı diğer bir grup olan üniversite öğrencileri dikkate alındığında, öğrencilerdeki tükenmişliğin daha ziyade eğitim fakültesi öğrencileri (Balkıs, 2013; Balkıs, Duru, Buluş ve Duru, 2011; Ören ve Türkoğlu, 2006; Seçer, 2015b; Tümkaya ve Çavuşoğlu, 2010) ile sağlık alanında öğrenim gören öğrencilerle çalışıldığı görülmektedir (Aydın, Akay ve Baydemir, 2017; Ertekin-Pınar vd. 2015; Güdük vd. 2005; Kaya ve Arıöz, 2014; Naçar, Baykan ve Çetinkaya, 2012). Bunun sebepleri arasında araştırmayı yapan araştırmacıların alanları etkili olmuş olabilir. Fen edebiyat fakültelerinde tükenmişlik üzerine yapılan çalışmaların yukarıda belirtilenlere kıyasla daha az olduğu görülmektedir (Çağatay-İn ve Şanlı-Kula, 2019; Gündüz, Çapri ve Gökçakan, 2012). Bu çalışmalarda da sadece fen edebiyat fakülteleri ele alınmamış, fen edebiyat fakülteleri diğer fakültelerle beraber ele alınmışlardır. Bu araştırmada bu durum da göz önüne alınarak, hem temel bilimler alanında hem de öğretmenlik alanında önemli bir yeri olan fen fakültesi matematik bölümünde okuyan öğrencilerle çalışılması hedeflenmiştir. Ayrıca alanyazında tükenmişlikle kariyer stresini beraberce ele alan çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı fen fakültesi matematik bölümü öğrencilerinin kariyer streslerinin tükenmişliklerinde rolünün olup olmadığı incelemektir. Araştırma kapsamında şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini kariyer stresi alt boyutlarından olan iş bulma baskısı yordamakta mıdır?
2. Matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini kariyer stresi alt boyutlarından olan dışsal çatışma yordamakta mıdır?
3. Matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini kariyer stresi alt boyutlarından olan kariyer belirsizliği ve bilgi eksikliği yordamakta mıdır?

4. YÖNTEM

4.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada ilişkisel modellerden yordayıcı korelasyonel araştırma deseni kullanılmıştır. Yordayıcı korelasyonel araştırmalar bir ya da daha çok bağımsız değişkene dayalı olarak bağımlı değişkende ortaya çıkan değişimleri açıklamak amacıyla kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Bu araştırmada da matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerinde kariyer stresinin rolünün olup olmadığını araştırmak ve rolü varsa tükenmişlikteki varyansın ne kadarını açıkladığını belirlemek için yordayıcı korelasyonel araştırma deseni kullanılmıştır.

4.2. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda 2019-2020 eğitim-öğretim yılının güz döneminde Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Bölümü ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik-Bilgisayar Bölümü öğrencilerinden veri toplanmıştır. Matematik bölümü öğrencilerinin seçilmesinde, YÖK Atlas'ta 2019 kayıtlı öğrenci istatistiklerinde belirtildiği üzere (YÖK Atlas, 2019) her iki üniversitenin fen fakültesinin diğer bölümlerine göre matematik bölümünün kontenjan sayısının daha fazla ve doluluk

oranların yüksek olması dikkate alınmıştır. Araştırmaya her iki üniversiteden toplamda 257 öğrenci katılmıştır. Bu katılımcıların 12'si verilen ölçme araçlarını eksik doldurmalarından dolayı analize alınmamışlardır. Geriye kalan 245 katılımcının 90'ı (%36,7) erkek, 155'i (%63,3) ise kadındır. Sınıf düzeyinde 2., 3. ve 4. sınıflara uygulama yapılmıştır. Uygulama 2019-2020 eğitim öğretim sezonunun güz döneminde yapıldığından, 1. sınıflara henüz bölüme aşına olmadıkları düşünülerek araştırmaya dahil edilmemişlerdir.

4.3. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Bu form araştırmacılar tarafından öğrencilerin cinsiyetlerini, sınıf düzeylerini ve öğrencisi oldukları üniversitelerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır.

Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu (TÖ-KV): TÖ-KV, Pines (2005) tarafından geliştirilmiş ve 1 (Hiç) ile 7 (Daima) arasında yanıt seçenekleri olan 10 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Tümkaya, Çam ve Çavuşoğlu (2009) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Uyarlamada yapılan açılımlayıcı faktör analizi sonucunda varyansın %55,92'sini açıklayan tek faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Aracın ölçüt geçerliği için yapılan analizlerde TÖ-KV'nün yaşam doyumuyla arasında -.48, depresyonla .73, anksiyeteye .70 ve stresle .70 korelasyon değerleri bulunmuştur ($p < .01$). Güvenirliliğine ilişkin iç tutarlılık güvenirlilik katsayısı .91 ve dört hafta ara ile yapılan test-tekrar test güvenirlilik katsayısı .70 olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan puanlar arttıkça bireylerin tükenmişlikleri artmaktadır. Bu çalışmada Cronbach Alpha değeri TÖ-KV için .892 olarak bulunmuştur.

Kariyer Stresi Ölçeği (KSÖ): KSÖ Choi vd., (2011) tarafından Koreli öğrencilerin kariyerle ilgili stres kaynaklarını ve zorlanmalarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Türk kültürüne Özden ve Sertel-Berk (2017) tarafından üniversite öğrencileri için uyarlanmıştır. KSÖ "Hiç katılmıyorum (1)" ile "Tamamen katılıyorum (5)" arasında değişen 20 maddeden oluşan, 5'li Likert tipi bir ölçme aracıdır. Açılımlayıcı faktör analizi, toplam varyansın %64,7'sini açıklayan ve "Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği (KBBE)", "Dışsal Çatışma (DÇ)" ve "İş Bulma Baskısı (İBB)" olarak adlandırılan 3 faktörlü bir yapı ortaya koymuştur. Türk kültürüne uyarlama çalışmalarında (Özden ve Sertel-Berk, 2017) KSÖ'nün toplam puanı için iç tutarlılık katsayısı .94 olup madde-toplam puan korelasyonları .44 - .80 arasında değişmektedir. Test-tekrar test güvenirlilik katsayısı ise .81 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayıları KBBE için .94, DÇ için .83 ve İBB için ise .86 olarak bulunmuştur. Ölçekten alınan puanlar arttıkça bireylerin kariyerlerine ilişkin stres düzeyleri de artmaktadır. Bu çalışmada Cronbach Alpha değerleri KBBE için .896, DÇ için .743 ve İBB için ise .812 olarak bulunmuştur.

4.4. Verilerin Toplanması

Araştırmada öncelikli olarak, araştırmada kullanılacak olan veri toplama araçlarının Türkçe'ye uyarlamalarını yapan yazarlarından e-posta aracılığıyla izin alınarak başlanmıştır. Araştırma kapsamında çalışmanın içerik ve ölçme araçları bakımından uygunluğu ve ölçme araçlarının uygulanması adına, Selçuk Üniversitesi ve Necmettin Erbakan Üniversitesi Rektörlükleri aracılığıyla ilgili dekanlıklardan izin alınmıştır. Bu izinlerden sonra uygulama yapılacak fakültelerde dersin hocasının da izni alınmış, öğrencilere araştırmanın amacı belirtilmiş ve gönüllü olan öğrencilere ders hocalarının desteği de alınarak araştırmacılar tarafından uygulama yapılmıştır. Veriler toplanması yaklaşık 20 dakika sürmüştür.

4.5. Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin SPSS paket programına girildikten sonra basıklık ve çarpıklık değerleri, Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı, t testi, Pearson korelasyon katsayısı ve aşamalı regresyon hesaplamaları yapılmıştır. Verilerin analizinde öncelikle normallik varsayımı için basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiştir. Normallik varsayımı için çarpıklık ve basıklık değerlerinin +1 ve -1 aralığında olması gerektiği belirtilmektedir (Morgan, Leech, Gloeckner ve Barrett, 2004). Basıklık değerleri analize alınan tüm ölçekler için -0,422—0,083 arasında değiştiği; çarpıklık değerlerinin ise 0,083-0,744 arasında değiştiği görülmüştür. Ayrıca regresyon analizi öncesinde elde edilen sonuçlara göre, Durbin Watson değeri (1.94) hata terimleri arasında otokorelasyon olmadığını, VIF (1-1,175), tolerans (1-0.851) ve bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon (0,39-0,63) değerleri de çoklu

bağlantı probleminin olmadığını göstermiştir (Kalaycı, 2010). Buna sonuçlara göre regresyon analizi yapmak için gerekli olan varsayımlar karşılanmıştır.

5. BULGULAR

Bu bölümde matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişlikleri ile kariyer stresinin alt boyutları (KBBE, DÇ ve İBB) arasındaki ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon analizinden elde edilen bulgular ile matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerinin kariyer stresinin alt boyutları (KBBE, DÇ ve İBB) tarafından yordayıp yordanmadığına ilişkin aşamalı regresyon analizlerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 1. Tükenmişlik ve Kariyer Stresi Alt Boyutlarına İlişkin Pearson Korelasyon

	1.Tü	2.KBBE	3.DÇ	4.İBB
1.Tü	1			
2.KBBE	0,319*	1		
3.DÇ	0,340*	0,529*	1	
4.İBB	0,382*	0,633*	0,386*	1

*p<.01, Tü : Tükenmişlik, KBBE: Kariyer Belirsizliği ve Bilgi Eksikliği, DÇ : Dışsal Çatışma, İBB : İş Bulma Baskısı

Tablo 1’de görüldüğü gibi, tükenmişlik ile sırasıyla iş bulma baskısı, dışsal çatışma ve kariyer belirsizliği ve bilgi eksikliği arasında pozitif yönlü orta düzeyde ilişki olduğu bulunmuştur (r=0,382; r=0,34; r=0,319). Ayrıca KBBE’nin, sırasıyla İBB ve DÇ ile pozitif yönde ilişkili olduğu bulunmuştur (r=0,633; r=0,529). Son olarak ise İBB ve DÇ arasında da orta düzeyde pozitif yönlü ilişki olduğu bulunmuştur.

Tablo 2. Tükenmişliğin Yordanmasına İlişkin Aşamalı Regresyon Analizi Sonuçları

Model	Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p	R	R ²	F
Model 1	Sabit	24,601	2,478		9,928	,000	0,382	0,146	41,437*
	İBB	0,860	0,134	0,382	6,437	,000			
Model 2	Sabit	21,641	2,555		8,470	,000	0,435	0,189	28,215*
	İBB	0,664	0,141	0,294	4,693	,000			
	DÇ	0,756	0,210	0,226	3,599	,000			

*p<.05

Kariyer stresinin alt boyutları olan KBBE, DÇ ve İBB değişkenlerinin matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini açıklama gücünü ortaya koymak amacıyla aşamalı çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda iki farklı regresyon modeli ortaya çıkmıştır. Tablo 2 incelendiğinde İBB’nin tükenmişliğe ilişkin varyansın yaklaşık olarak %15’ini açıkladığı görülmektedir (F=41,437, p<.05). İBB değişkenine DÇ değişkeni eklendiğinde açıklama oranının yaklaşık olarak %19’a yükseldiği görülmektedir (F=28,215 p<.05). Standardize edilmiş regresyon katsayıları (β) incelendiğinde İBB ve DÇ değişkenlerinin tükenmişliği pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Modellere giremeyen KBBE değişkeninin tükenmişliği istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın amacı doğrultusunda fen fakültesi matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişlikleri kariyer stresi bağlamında incelenmiştir. Elde edilen sonuca göre, matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişlikleri ile kariyer stresinin alt boyutları olan İBB, DÇ ve KBBE arasında pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Yapılan aşamalı regresyon analizinden elde edilen sonuca göre ise matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini sırasıyla İBB ve DÇ

istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yordarken KBBE'nin ise anlamlı düzeyde yordamadığı bulunmuştur.

Araştırmada matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerinin kariyer stresi bağlamında incelenmesi bağlamında yapılan aşamalı regresyon analizi sonucunda, matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini en çok yordayan değişkenin İBB olduğu bulunmuştur. Lee ve Bae (2019) üniversite öğrencilerinin iş aramaya ilişkin streslerinin, karşılaştıkları tükenmişlikte rolünün olduğunu bulmuşlardır. Özay-Köse vd. (2017) biyoloji öğretmen adaylarıyla yaptıkları çalışmada, öğrencilerin kamuda iş bulmalarında önemli bir yeri olan KPSS'ye ilişkin yaşadıkları kaygıyla, tükenmişlikleri arasında pozitif yönlü orta düzeyde bir ilişki olduğunu bulmuşlardır. Benzer bir çalışmayı da Akdeniz (2019) fen bilgisi öğretmenliği adaylarıyla yapmış ve tükenmişlikle KPSS kaygısı arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir ilişki olduğunu bulmuştur. Kömürcü (2018) mesleki sanat eğitimi alan öğrencilerle yapmış olduğu çalışmada gelecek kaygısı yaşayan öğrencilerin yaşamayanlara göre tükenmişlik puanlarının anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulmuştur. Cengiz (2018) ise okul öncesi öğretmen adaylarından iş bulma olasılığını hiç ve biraz olarak görenlerin, oldukça yüksek ve çok yüksek görenlere göre tükenmişlik puanlarının daha yüksek olduğunu bulmuştur. Elde edilen sonuç ve ilgili alanyazın dikkate alındığında, hem matematik bölümü öğrencilerinin hem de diğer farklı bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin tükenmişliklerinde iş bulmaya, istihdam edilmeye bağlı gelecek kaygısının rolünün olduğu söylenebilir. Hem bu araştırmadaki katılımcılar hem de yukarıda alanyazında belirtilen katılımcı grupların öğrenci olmaları sebebiyle bu öğrencilerin bölümlerindeki derslerinde başarılı olup mezun olmaları ve Türkiye koşullarında bölümlerinin kamuda karşılığı olan pozisyonda çalışabilmeleri için KPSS gibi bir sınavı başarıyla atlatmaları gibi önemli stres faktörlerine, gelecekle ilgili olarak yaşadıkları iş bulma baskısı da eklenince tükenmişlik yaşamaları muhtemel görünmektedir.

Araştırmada matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini anlamlı şekilde yordayan diğer bir değişken ise kariyer stresinin bir alt boyutu olan, ebeveynler ve yakın çevreyle olan çatışmaları ifade eden DÇ (Özden ve Sertel-Berk, 2017) değişkenidir. Kağıtçıbaşı ve Ataca (2005) Türkiye'de çocuğun değeri ve aile değişimini incelemek üzere 1975 ve 2003'te yapmış oldukları araştırmaların sonuçlarını karşılaştırdıkları çalışmada 1975 döneminde ailelerin çocuklarından maddi anlamda kendilerine ve kardeşlerine bakmaya ilişkin beklentileri, 2003'te elde edilen sonuçlara göre daha yüksek olsa da her iki dönemde de farklı oranlarda olmakla birlikte, ailelerin yetişkin çocuklarından maddi beklenti içinde oldukları bulunmuştur. Hurst, Baranik ve Daniel'in (2013) üniversite öğrencilerinde stres oluşturan faktörler üzerine yapmış oldukları derleme çalışmalarında ortaya çıkan temalardan birisi aile ilişkileridir. Bu tema içerisinde akademik baskı ve aile üyelerine bakma nedenleri ön plana çıkmaktadır. Tuna-Oran ve ark. (2019) yapmış oldukları çalışmada ebelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun atanamama durumunda, aile ve çevreden baskı görebileceklerini belirtmişlerdir. Bu araştırmada ise katılımcıların aile üyelerinin kendilerine bakma, maddi destek sağlama gibi beklentileri içinde olmaları matematik bölümü öğrencilerinde strese neden olmuş olabilir. Öğrencilerin hem okulda başarılı olma hem de yukarıda belirtilen iş bulma baskısının yanında aile gibi yakın çevrelerinin beklentileri, onlarla yaşanan çatışmalar bu öğrencilerin tükenmişliklerinde etkili olmuş olabilir.

Araştırmada matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerini anlamlı şekilde yordamayan değişken ise kariyer stresinin bir alt boyutu olan, bireyin gelecekte tam olarak ne yapacağını bilememesine bağlı olarak ortaya çıkan kaygı ve güven eksikliği ile bireyin kendisine yardımcı olabilecek kişiler bulmada yaşadığı zorlukların veya yardımcı olabilecek kaynaklara ulaşmada yaşadığı güçlüklerin yol açtığı stres düzeyi olarak ele alınan KBBE (Özden ve Sertel-Berk, 2017) değişkenidir. Bu sonuca göre matematik bölümü öğrencilerinin kariyer belirsizliği ve bilgi eksikliği durumlarının tükenmişliklerinde rolü olmamasında, matematik bölümü öğrencilerinin bu durumlara ilişkin stres oluşturabilecek düzeyde eksiklik veya problem yaşamıyor olması söylenebilir.

Araştırmanın sonuçları genel olarak ele alındığında matematik bölümü öğrencilerinin tükenmişliklerinde iş bulmaya ilişkin baskı ve yakın çevrelerinin iş bulmaya bağlı beklentilerinin rolü olduğu söylenebilir. Matematik bölümü öğrencilerinin alacakları diplomanın iş hayatında karşılıklarını bulamama belirsizliği ve buna bağlı olarak ortaya çıkan baskı, öğrencilerde tükenmişliğe neden olmuş olabilir. Öğrencilerin geleceklere ilişkin yaşadıkları kaygılar, anne baba

kardeş gibi aile üyelerinin beklentilerinin yanında kendilerinin kuracakları aile için gerekli ekonomik bağımsızlıklarını sağlamaya ilişkin kaygılar öğrencilerin tükenmişliklerini etkilemiş olabilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur. Matematik bölümü öğrencilerinden yüksek düzeyde tükenmişlik yaşayanların bireysel veya grupta danışma gibi profesyonel yardım almalarına ilişkin yönlendirme yapılabilir. Ayrıca kariyer stresleri bağlamında matematik bölümü öğrencilerinin bu stresle başetme becerileri kazanmaları, kaygılarını azaltabilecek kariyer danışmanlığı hizmetlerini almaları teşvik edilebilir. Bunların yanında matematik bölümü için devlet veya özel sektörde ne gibi alternatif iş imkanları olduğuna ilişkin bilgilendirme faaliyetleri yapılabilir. Bunların yanında araştırmacılar iş bulma baskısı, yakın çevrenin bazı ekonomik destek beklentileri gibi konular üzerine derinlemesine bilgi elde etmek için nitel araştırmalar gerçekleştirebilirler. Ayrıca araştırmacılar tarafından iş bulma baskısıyla beyin göçü arasındaki ilişkiyi ele alan nicel, nitel veya karma desen araştırmalar yapılabilir.

Araştırmanın birtakım sınırlılıkları bulunmaktadır. Araştırma Türkiye’de iki devlet üniversitesinin fen fakültelerinin matematik bölümü öğrencileriyle yapılmıştır. İleriki araştırmalarda diğer üniversitelerdeki matematik bölümü öğrencilerini içine alacak şekilde daha geniş örnekleme çalışılabilir. Diğer bir sınırlık ise eğitim fakültelerinde yer alan ilköğretim ve ortaöğretim matematik bölümü öğrencilerinin yer almamasıdır. İleriki çalışmalarda bu bölümleri de kapsayacak şekilde öğrencilerin tükenmişlik ve kariyer stresleri karşılaştırılmalı olarak çalışılabilir.

KAYNAKÇA

Akbaşı, S., Arastaman, G., Gün, F. ve Turabik, T. (2019). School Engagement As A Predictor of Burnout in University Students. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 45(45), 293-309.

Akdeniz, A. (2019). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik ve KPSS Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Zonguldak.

Akpınar, B. (2013). Öğretmen Adaylarının Stres Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 229-241.

Arabacı, İ.B. ve Akar, H. (2010). Eğitim Müfettişlerinin Bazı Sosyal, Demografik ve Mesleki Özelliklerine Göre Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 78-91.

Ardıç, K. ve Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği). *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 69-96.

Atlandı, D. (2010). *Çağrı Merkezi Çalışanlarında Tükenmişlik ve İş Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Avşaroğlu, S., Deniz, M. E. ve Kahraman, A. (2005). Teknik Öğretmenlerde Yaşam Doyumu İş Doyumu ve Mesleki Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14, 115-129.

Ay, M. ve Avşaroğlu, S. (2010). Muhasebe Çalışanlarının Mesleki Tükenmişlik, İş Doyumu ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi 1-Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1170-1189.

Aydın, D., Akay, B. ve Baydemir, S. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinde Tükenmişlik Ve Etkileyen Faktörler. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 19-23.

Balkis, M. (2013). The Relationship Between Academic Procrastination and Students' Burnout. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 68-78.

Balkis, M., Duru, E., Buluş, M. ve Duru, S. (2011). Tükenmişliğin Öğretmen Adayları Arasındaki Yaygınlığı, Demografik Değişkenler ve Akademik Başarı ile İlişkisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, 1, 151-165.

Breso, E., Salanova, M. ve Schaufeli, W. B. (2007). In Search of The ‘Third Dimension’ of Burnout: Efficacy or Inefficacy? *Applied Psychology: An International Review*, 56, 460-478.

- Büyüköztürk, S., Kılıç Çakmak, E., Akgün, O.E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, S. ve Can, Ş. (2011). Kamu Personeli Seçme Sınavı Öncesinde Öğretmen Adaylarının Stres Düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 765-778.
- Cengiz, Ö. (2018). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik ve Yabancılaşma Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ceyhan, A.A. ve Siliğ, A. (2005). Banka Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyleri ile Uyum Düzeyleri Arasındaki İlişkiler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 43-56.
- Choi, B. Y., Park, H. R., Nam, S. K., Lee, J., ... ve Lee, S. M. (2011). The Development and İnitial Psychometric Evaluation of The Korean Career Stress Inventory For College Students. *Career Development Quarterly*, 59, 559-572.
- Clark, K. H., Murdock, N. L. ve Koetting, K. (2009). Predicting Burnout and Career Choice Satisfaction in Counseling Psychology Graduate Students. *The Counseling Psychologist*, 37(4), 580-606.
- Çağatay-İn, E. ve Şanlı-Kula, K. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Yaşam Doyumunun İncelenmesi: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(2), 403-442.
- Çam, Z., Deniz, K.Z. ve Kurnaz, A. (2014). Okul Tükenmişliği: Algılanan Sosyal Destek, Mükemmeliyetçilik ve Stres Değişkenlerine Dayalı Bir Yapısal Eşitlik Modeli Sınaması. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 312-327.
- Çalgan, Z., Yeğenoğlu, S. ve Aslan, D. (2009). Eczacılar da Mesleki Bir Sağlık Sorunu: Tükenmişlik. *Hacettepe Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 29(1), 61-74.
- Çapri, B. (2006). Tükenmişlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 62-77.
- Çapri, B. (2013). Tükenmişlik Ölçeği-Kısa Formu ile Eş Tükenmişlik Ölçeği-Kısa Formu'nun Türkçe Uyarlaması ve Psikoanalitik-Varoluşçu Bakış Açısından Mesleki ve Eş Tükenmişlik İlişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 13(3), 1393-1418.
- Çapulcuoğlu, U. ve Gündüz, B. (2013). Öğrenci Tükenmişliğini Yordamada Stresle Başa Çıkma, Sınav Kaygısı, Akademik Yetkinlik ve Anne-Baba Tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 201-218.
- Demirci, N., Engin, A. O., Bakay, İ. ve Yakut, Ö. (2013). Stres ve Stresi Ortaya Çıkaran Durumların Öğrenci Üzerindeki Etkisi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 288-296.
- Ertekin-Pınar, Ş., Bilgiç, D., Demirel, G., Akyüz, M. B., Karatepe, C. ve Sevim, D. (2015). Sağlık Alanlarında Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 14(4).
- Gardner, R. L., Cooper, E., Haskell, J., Harris, D. A., Poplau, S., Kroth, P. J. ve Linzer, M. (2019). Physician Stress And Burnout: The İmpact of Health İnformation Technology. *Journal of the American Medical Informatics Association*, 26(2), 106-114.
- Girgin, G. (2011). Bir Grup İlköğretim Öğretmeninde Tükenmişlik Sendromu. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 31(3), 602-608.
- Gold, Y. ve Bachelor, P. (1988). Signs of Burnout Are Evident For Practice Teachers During The Teacher Training Period. *Education*, 108(4), 546-555.
- Güdük, M., Erol, Ş., Yağcıbulut, Ö., Uğur, Z., Özvarış, Ş. B. ve Aslan, D. (2005). Ankara'da Bir Tıp Fakültesinde Okuyan Son Sınıf Öğrencilerde Tükenmişlik Sendromu. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 14(8), 169-173.
- Gündüz, B., Çapri, B. ve Gökçakan, Z. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (19), 38-55.
- Gündüz, B., Erkan, Z. ve Gökçakan, N. (2007). Polislerde Tükenmişlik ve Görülen Psikolojik Belirtiler. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(2), 283-298.

Hurst, C. S., Baranik, L. E. ve Daniel, F. (2013). College Student Stressors: A Review of The Qualitative Research. *Stress and Health*, 29(4), 275-285.

İkiz, E.F. (2010). Psikolojik Danışmanların Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Journal of Kirsehir Education Faculty*, 11(2),25-43.

İnanç, N., Savaş, H. A., Tutkun, H., Herken, H. ve Savas, E. (2004). Gaziantep Üniversitesi Mediko-Sosyal Merkezi'nde Psikiyatrik Açından İncelenen Öğrencilerin Klinik ve Sosyo-Demografik Özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5(4), 222-230.

Kağıtçıbaşı, C. ve Ataca, B. (2005). Value of Children And Family Change: A Three-Decade Portrait From Turkey. *Applied Psychology*, 54(3), 317-337.

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*, 5. Baskı, Asil Yayınevi: Ankara.

Kaya, Ş.D. ve Ariöz, A. (2014). Ebe ve Hemşire Öğrencilerinde Tükenmişlik Düzeyi ve Etkileyen Faktörler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 89-99.

Kömürcü, İ. (2018). Sanat Eğitimi Alan Öğrencilerin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi: Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Örneği. *International Journal of Social Science Research*, 7(2), 238-253.

Kutsal, D. ve Bilge, F. (2012). Lise Öğrencilerinin Tükenmişlik ve Sosyal Destek Düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, 37(164), 283-297.

Lee, H. S. ve Bae, S. Y. (2019). Analysis of Convergent Influence of Job Seeking Stress, Academic Burnout and Anxiety on Depression Among College Students Using Structural Equation Model. *Journal of the Korea Convergence Society*, 10(5), 71-78.

Lehto, J. E., Kortesoja, L. ve Partonen, T. (2019). School Burnout And Sleep in Finnish Secondary School Students. *Sleep Science*, 12(1), 10-14.

Maslach, C. ve Leiter, M. P. (2016). Understanding The Burnout Experience: Recent Research And Its Implications For Psychiatry. *World Psychiatry*, 15(2), 103-111.

Morgan, G. A., Leech, N. L. Gloeckner, G. W. ve Barrett, K. C. (2004). *SPSS For Introductory Statistics: Use and Interpretation*. Psychology Press.

Naçar, M., Baykan, Z. ve Çetinkaya, F. (2012). Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Birinci ve İkinci Sınıf Öğrencilerinde Tükenmişlik Durumu ve Eğitimin Etkisi. *Tıp Eğitimi Dünnyası*, 35(35), 9-20.

Ören, N. ve Türkoğlu, H. (2006). Öğretmen Adaylarında Tükenmişlik. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi (İlke)*,16.

Özay-Köse, E., Diken, E.H. ve Gül, Ş. (2017). Biyoloji Öğretmen Adaylarındaki Tükenmişlik ve KPSS Kaygı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(3), 991-1012.

Özden, K. ve Sertel-Berk, Ö. (2017). Kariyer Stresi Ölçeği'nin (KSÖ) Türkçe'ye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin Sınanması. *Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology*, 37(1), 35-51.

Pamuk, M. ve Durmuş, E. (2015). Investigation of Burnout in Marriage. *Journal of Human Sciences*, 12(1), 162-177.

Pamuk, M., Kutlu, M. ve Kuloğlu, A. (2016, Kasım). *Üniversite Öğrencilerinde Cep Telefonunun Problemlili Kullanımı ve Öğrenci Tükenmişliği*. International Academic Research Congress'te sunulan bildiri, Antalya, 1545-1549.

Peterka-Bonetta, J., Sindermann, C., Sha, P., Zhou, M. ve Montag, C. (2019). The Relationship Between Internet Use Disorder, Depression and Burnout Among Chinese and German College Students. *Addictive behaviors*, 89, 188-199.

Pines, A. M. (2005). The Burnout Measure Short Version (BMS). *International Journal of Stress Management*, 12(1), 78-88.

- Roskam, I., Raes, M.E. ve Mikolajczak, M. (2017). Exhausted Parents: Development and Preliminary Validation of The Parental Burnout Inventory. *Frontiers in psychology*, 8, 163, 1-12.
- Salmela-Aro, K., Savolainen, H. ve Holopainen, L. (2009). Depressive Symptoms and School Burnout During Adolescence: Evidence From Two Cross-Lagged Longitudinal Studies. *Journal of Youth and Adolescence*, 38(10), 1316-1327.
- Seçer, İ. (2015a). Okul Tükenmişliği ile Akademik Güdülenme Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi. *Journal of Research in Education and Teaching*, 4(1), 424-433.
- Seçer, İ. (2015b). Üniversite Öğrencilerinde Okul Tükenmişliği ile Psikolojik Uyumsuzluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(19), 81-99.
- Şahin, İ., Zoraloğlu, Y.R. ve Fırat, N.Ş. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Amaçları, Eğitsel Hedefleri Üniversite Öğreniminden Beklentileri ve Memnuniyet Durumları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 3(3), 429-452.
- Tuna-Oran, N., İçke, S., Bay, H. ve Yüksel, E. (2019). Ebelik Öğrencilerinin Kamu Personeli Seçme Sınavına İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(2), 10-18.
- Tümkaya, S., Çam, S. ve Çavuşoğlu, İ. (2009). Tükenmişlik Ölçeği Kısa Versiyonu'nun Türkçe'ye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 387-398.
- Tümkaya, S., ve Çavuşoğlu, İ. (2010). Sınıf Öğretmenliği Son Sınıf Öğretmen Adaylarının Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 468-481.
- Üngören, E., Doğan, H. ve Özmen, M. (2010). Otel Çalışanlarının Tükenmişlik ve İş Tatmin Düzeyleri İlişkisi. *Journal of Yaşar University*, 17(5), 2922-2237.
- Vahey, D.C., Aiken, L.H., Sloane, D.M., Clarke, S.P. ve Vargas, D. (2004). Nurse Burnout and Patient Satisfaction. *Medical care*, 42(2 Suppl), II57.
- Yang, Hui-J. (2004). Factors Affecting Student Burnout and Academic Achievement in Multiple Enrollment Programs in Taiwan's Technical-Vocational Colleges. *International Journal of Educational Development*, 24, 283-301.
- Yıldız-Akyol, E. ve Demir, A. (2019). Burnout As A Predictor of Senior Students' Mindfulness. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 29(2), 256-265.
- YÖK Atlas (2019). *YÖK Lisans Atlası*. <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=108910331> adresinden 01.06.2020 tarihinde alınmıştır.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Nowadays, people are faced with difficulties that make themselves felt in many areas of life. This situation may leave individuals vulnerable and weak (Avşaroğlu, Deniz and Kahraman, 2005) and may lead to the emergence of burnout, one of the popular concepts of today's personal, professional and social aspects (Çapri, 2006). Burnout is a psychological syndrome that occurs as a long-term response to chronic interpersonal stressors at work (Maslach and Leiter, 2016).

Another variable considered in the research is career stress. Stress emerges as a concept that has an impact on the health and productivity of people in the rapid change, conflict and competition environment of the age. One of the most important sources of stress in the lives of students studying at the university is career stress, which is associated with their careers.

In this research, it is aimed to investigate the role of career stress in burnout of students studying mathematics which has an important place in both basic sciences and teaching.

Methodology

In this study, the predictive correlational research design was used. For the purposes of the study, the participants of the study consisted of 245 students from Selçuk University Faculty of Science Department of Mathematics and Necmettin Erbakan University Faculty of Science Department of Mathematics and Computer. 90 (36.7%) of the participants were male and 155 (63.3%) were female. At the grade level, the application was made to the 2nd, 3rd and 4th grades. Since the application was carried out in the fall semester of the 2019-2020 academic year, 1 st grade students were not included in the study because they were not familiar with the department yet.

After obtaining permission from the scale owners and universities, the burnout scale-short form and career stress scale were applied to volunteer students. After entering the obtained data into SPSS package program, kurtosis and skewness values, Cronbach Alpha internal consistency coefficient, Pearson correlation coefficient and stepwise regression calculations were performed.

Findings

As can be seen in Table 1 above, it was found that there was a moderate positive relationship between burnout and employment pressure, external conflict and career uncertainty and lack of knowledge, respectively ($r=0,382$; $r=0,34$; $r=0,319$).

Stepwise regression analysis was performed to reveal the explanatory power of the mathematics students of the Career Uncertainty and Lack of Information (CULK), External Conflict (EC) and Employment Pressure (EP) variables, which are the sub-dimensions of career stress, on burnout. As a result of the analysis, two different regression models emerged. When Table 3 above is examined, it is seen that EP explained approximately 15% of the variance related to burnout. When the EC variable is added to the EP variable, the disclosure rate increases to approximately 19%. When the standardized regression coefficients (β) were examined, it was concluded that EP and EC variables predicted burnout positively. It was concluded that the CULK variable, which could not be included in the models, did not predict burnout statistically.

Conclusion and Discussion

For the purpose of the study, the burnout of the students of the mathematics department of science faculty was examined in the context of career stress. According to the results obtained, positive, moderate and meaningful relationships were found between burnout of mathematics students and the sub-dimensions of career stress, CULK, EC and EP. According to the results obtained from the stepwise regression analysis, it was found that while EC and EP predicted significantly the burnout, but not CULK.

As a result of the stepwise regression analysis conducted in the context of examining the burnout of mathematics department students in the context of career stress, it was found that the variable that predicted the burnout of mathematics department students was the pressure to find a job. Lee and Bae (2019) found that university students' job-related stresses had a role in the burnout they faced. Özay-Köse et al. (2017) found that there was a moderate positive relationship between burnout and anxiety about students' PPSE, which has an important role in finding a job in public.

Because they are students participating groups, these students successfully graduated there and an exam like the KPSS in order to work in the conditions of Turkey successfully pass as important to stressors, they live about future employment pressure also added, burnout seem likely.

Another variable that predicts the burnout of mathematics students in the study is external conflict. One of the themes that emerged in Hurst, Baranik and Daniel (2013) reviews is family relations. In this theme, academic pressure and reasons for looking after family members come to the fore. Tuna-Oran et al. (2019) stated that the majority of midwifery students may experience pressure from family and environment if they cannot be appointed. In this research, the expectation of the family members to look after themselves and provide financial support may have caused stress to the students of mathematics department. Besides the pressure of students to be successful at school and finding a job, the expectations of their close environment such as family and the conflicts with them may have been effective on their burnout.

Considering the results of the research in general, it can be said that the pressure of the students of the mathematics department about finding job and the expectations of their close relatives due to finding a job have role on their burnout. The uncertainty of being able to find job related to diploma of the students of the mathematics department in business life and the pressure that resulted from this may have caused burnout in the students. The concerns of the students have about their future, as well as the expectations of family members such as parents and siblings may have affected their burnout.

Some suggestions were made based on the findings of the study. The students of mathematics department can be directed to get professional help such as individual or group counseling for those who have high levels of burnout. In addition, in the context of career stress, students of mathematics department can be encouraged to acquire skills to cope with this stress and to receive career counseling services that can reduce their anxiety. In addition to these, information activities regarding the alternative job opportunities in the state or private sector can be conducted for the mathematics department. In addition, researchers can carry out qualitative research to obtain in-depth information on issues such as pressure to find a job and expectations of some economic support from the immediate environment. In addition, quantitative, qualitative, or mixed pattern researches can be conducted by researchers that address the relationship between job pressure and brain drain.

ALTERNATİF ÖLÇME DEĞERLENDİRME İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ: BİR İÇERİK ANALİZİ

Araştırma Makalesi / Research Article

Şahin, Ç. & Kaya, G (2020). Alternatif Ölçme Değerlendirme ile İlgili Yapılan Araştırmaların İncelenmesi: Bir İçerik Analizi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 798-812.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.783191

Geliş Tarihi: 20.08.2020.
Kabul Tarihi: 30.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Çavuş ŞAHİN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
csahin25240@yahoo.com
ORCID No: 0000-0002-4250-9898

Gözde KAYA

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı
kayagozde37@gmail.com
ORCID No: 0000-0002-5996-5603

ÖZ

Bu çalışmanın amacı YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde ve DergiPark'ta yayınlanan alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili tez ve makalelerin belirlenen ölçütlere göre içerik analizini yapmak ve yıllara göre çalışmaların nasıl bir değişim gösterdiğini belirlemektir. Yapılan çalışma derleme çalışması olup; içerik analizine dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 27 tez ve 18 makale içerik analizine tabi tutulmuştur. Makale ve tez seçiminde ise eğitimde Yapılandırmacı (constructivist) yaklaşıma geçilen tarih esas alınmıştır. Bu yüzden 2008 yılı ile 2020 yılları arasındaki çalışmaların seçilmesine dikkat edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan her tez ve makale "Tez/Makale Kodlama Formu" kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmaya dahil edilen makale ve tezler form da yer alan; çalışmaların yöntemi ve modeli/deseni, tezin yayınlandığı yıl, kullanılan veri toplama araçları, araştırma odak konu alanı, örneklem büyüklüğü ve örneklem türüne göre incelenmiştir. Elde edilen veriler frekans değerlerine göre yorumlanmış ve tablolar halinde sunulmuştur. Verilerin analiz edilmesi sonucunda en fazla çalışmanın 2018 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte incelenen çalışmalarda en fazla kullanılan yöntemin nicel, en az kullanılan yöntemin ise nitel araştırma yöntemi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmalardaki örneklem büyüklüğü ile örneklem türüne bakıldığında en fazla 101-300 kişilik bir örneklem aralığında çalışmaların yoğunlaştığı ve en fazla tesadüfi örnekleme yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Çalışmalar odak konu alanlarına göre incelendiğinde; en fazla çalışmanın öğretmen/ öğretmen adayı görüşleri konu alanında çalışma yapıldığı ve en fazla kullanılan veri toplama aracının da anket ile görüşme formu olduğu ortaya koyulmuştur. Yapılan çalışma, lisansüstü tez ve makalelerdeki yönelimleri belirleyerek gelecek çalışmalara yol gösterici olmasından dolayı önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Ölçme Değerlendirme, İçerik Analizi, Yapılandırmacılık.

A REVIEW OF THE RESEARCH ON ALTERNATIVE ASSESSMENT- EVALUATION: A CONTENT ANALYSIS

ABSTRACT

The purpose of this study is to analyze the content of theses and articles about alternative assessment and evaluation published in YÖK National Thesis Center and DergiPark according to the determined criteria and to determine how the studies have changed over the years. The aims of the study are analyzed as review studies and the study was conducted based on content analysis. In the study, 27 theses and 18 articles selected by purposeful sampling method were subjected to content analysis. In the selection of the article and thesis, the date of transition to the constructivist approach in education was taken as the criterion. Therefore, attention has been paid to the selection of studies between 2008 and 2020. Each thesis and article included in the study were subjected to content analysis using the "Thesis / Article Coding Form". The articles and theses included in the study were examined according to the method and model / design of the studies, the year the thesis was published, the data collection tools used, the research focus area, the sample size and the sample type. The

obtained data were interpreted according to frequency values and presented in tables. As a result of the analysis of the data, it was determined that the most research was conducted in 2018. However, it was determined that the most used method in the investigated studies was quantitative and the least used method was qualitative research method. Considering the sample size and sample type in the studies, it is seen that the sample range with 101-300 participants is the most preferred and the random sampling method is used the most. When the studies are examined according to focus subject areas; it was revealed that the most studies were conducted in the field of teacher / pre-service teacher opinions and the most used data collection tool was the questionnaire and interview form. The study is important because it determines the trends in theses and articles and guides future studies.

Keywords: Alternative Assessment and Evaluation, Content Analysis, Constructivism.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, doğduğu günden itibaren sürekli bir değişim ve gelişim içindedir. 21. Yüzyıl ile birlikte bilim, teknoloji, eğitim gibi alanlarda büyük değişimler yaşanmıştır. Bilgi ve teknoloji alanlarında meydana gelen yenilikler eğitim alanında da yeni anlayışlar geliştirilmesinin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda ülkemizde eğitim programlarında köklü bir değişikliğe gidilerek davranışçı yaklaşımı temel alan eğitim programları yerini öğreneni, öğretme-öğrenme sürecini merkeze alan, bilginin öğrenci tarafından yapılandırılmasına dayanan yapılandırmacı yaklaşıma bırakmıştır (Sönmez Ektem, Erben Keçiçi ve Pilten, 2016). Yapılandırmacılığa göre öğrenme, bireyin zihninde gerçekleşen bir iç süreçtir. Kişi dışarıdan gelen uyarıcılara karşı pasif ve edilgen durumda değil, tam tersine, bilgiyi zihninde yapılandırarak özümseyen ve etkin kişi konumundadır (Köklükaya, 2010).

2004–2005 öğretim yılında, çağdaş eğitime ve yapılandırmacı (constructivist) yaklaşıma uygun olarak şekillenen ilköğretim programlarında öncelikle ihtiyaçları yanıtlayacak kazanımlar belirlenmiştir. Öğrencileri bu kazanımlara ulaştıracak temalar (içerik) belirlendikten sonra ise bu içeriği etkili olarak kazandırabilme yolları (eğitim durumları) ve programın etkililiği hakkında bilgi almak için ise ölçme-değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Yapılandırmacı yaklaşıma paralel olarak öğrenme ve öğretme sürecinde öğretmen merkezli bir yapıdan öğrenci merkezli yapıya geçilmesi sonucunda eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçası olan programın ölçme değerlendirme boyutunun da bu değişime uygun biçimde yapılandırılması sağlanmıştır (Şahin ve Ersoy, 2009).

Programının dört ögesinden biri olan ölçme değerlendirme; ölçme ve değerlendirme kavramlarının birbirini tamamlaması ile oluşmuştur. Ölçme ve değerlendirme kavramları her ne kadar bir arada kullanılsa da birbirlerinden farklı kavramlardır. Eğitim sürecinde yer alan bilgilerin öğrenciler tarafından ne derece anlaşıldığını gözlemleyerek sonuçların sayı ve sembollerle ifade edilmesi ölçme olarak ifade edilir (Kanatlı, 2008). Ölçme sonucunda belirlenen ölçütlere göre bir yargıya varma ve karar verme işi ise değerlendirme olarak adlandırılır (Demirel, 2004). Eğitimi bir süreç olarak düşünürsek bu sürecin sonucunda istenilen amaçlara ne derece ulaşıldığını anlamak, öğretme öğrenme sürecinin etkililiğini belirlemek, öğrenme eksiklerini ortaya çıkarmak ve elde edilen verilerle yargıya ulaşmak için ölçme ve değerlendirme yapılması gereklidir (Kanatlı, 2008).

Ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına genel olarak bakacak olursak geleneksel ölçme-değerlendirme ve alternatif ölçme- değerlendirme yaklaşımları olarak 2 ayrı kategoride inceleyebiliriz. Geleneksel Ölçme değerlendirme yaklaşımında kullanılan teknikler:

- 1)Çoktan seçmeli testler
- 2)Doğru- yanlış testleri
- 3)Eşleştirmeli testler
- 4)Kısa cevaplı testler
- 5)Yazılı yoklamalar olarak sıralanabilir.

Geleneksel ölçme ve değerlendirme yöntemleri, genellikle kâğıt-kaleme testleri olarak bilindiği için kısa süre içerisinde geniş bir konu alanını değerlendirerek sonuç odaklı ve tek yönlü değerlendirmeler yapmak için kullanılırlar (Buldur, 2009). Geleneksel ölçme değerlendirme teknikleri; ezbere dayalı, tutum, değer ve yargıları tam anlamıyla ölçemeyen, genellikle öğrencinin sınav anında verdiği yanıtlara dayanan ve süreci değerlendirmeyen, öğretmen merkezli, öğrenciyi

sınırlı bir zaman içerisinde ölçmeye dayanan bir ölçme değerlendirme yaklaşımıdır. Bu tür ölçme yaklaşımları basit düzeydeki bilgi ve becerileri ölçmekte, üst düzeydeki bilişsel becerileri yoklamakta ve çok boyutlu değerlendirme yapmakta kısmen yetersiz kalmaktadır (Köklükaya, 2010).

Yapılandırmacı eğitim anlayışına uygun olarak güncellenen programda öğrencilerden beklenen yeterlikler değişmiş ve bu yeterliklere cevap verebilmek için öğrenciler; bilgiyi analiz edebilmeli, problem çözme becerileri ve iletişimlerini geliştirmelidirler. Ancak geleneksel öğretimde sıkça kullanılan ve klasik değerlendirme yaklaşımları içinde yer alan kısa cevaplı testler, doğru/yanlış testleri, çoktan seçmeli testler ve eşleştirmeli testler sözü edilen özelliklerin ölçülmesinde yetersiz kalmaktadır. Bu durum ise geleneksel ölçme değerlendirme yöntemlerinin dışında farklı değerlendirme yaklaşımlarının kullanılmasını ön plana çıkarmıştır (Bushell, 2006; Dochy, 2001; Falchikov and Goldfinch, 2000). Süreç sonunda oluşan ürünü ölçmeye çalışan geleneksel değerlendirme araçları ile birlikte öğrencinin süreç içerisindeki tüm performansını ve gücünü ortaya çıkarmayı hedefleyen, yapılandırmacı yaklaşıma uygun olan, öğrenciyi merkeze alan ve ezber odaklı olmayan alternatif ölçme ve değerlendirme etkinliklerine yer verilmesi herkes tarafından kabul edilen bir durum olmasıyla birlikte alternatif değerlendirme yaklaşımlarına sıkça vurgu yapılmaya başlanmıştır (Nazlıçiçek ve Akarsu, 2008; Tan, 2012).

Ölçme değerlendirme ile ilgili literatür incelendiğinde alternatif değerlendirme yerine “otantik değerlendirme” (DiMartino, Castaneda, Brownstein and Miles 2007: 2; Rennert-Ariev, 2005: 1), “informal değerlendirme” (Hamayan, 1995: 213), “performans değerlendirme” (DiMartino et al., 2007: 2; Hamayan, 1995: 213) “betimleyici ya da doğrudan değerlendirme” (Hamayan, 1995: 213) gibi birçok kavram kullanılmaktadır.

Alternatif ölçme değerlendirme, tek bir doğru cevabı olan çoktan seçmeli testlerin, yazılı yoklamaların, D/Y testlerinin de içinde bulunduğu geleneksel ölçme ve değerlendirme tekniklerinin dışında kalan tüm değerlendirmeleri kapsamaktadır (Gren and Emerson, 2008; MEB, 2005; Weigold, 1999). Alternatif ölçme ve değerlendirme, bilgi, kavrama ve nadir olarak analiz basamağı düzeyindeki bilgileri ölçen ve belirli sürede yapılan doğru soru sayısına göre öğrencinin başarısını değerlendiren geleneksel ölçme ve değerlendirmeye göre daha esnek bir yapıya sahiptir. Alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemleri, belirli saatlerde, belirlenen bir zaman dilimi içerisinde yapılarak öğrencilerde sınav kaygısı ve stres oluşturmak yerine süreç içinde öğretimle iç içe yapılarak öğretimin etkililiğini, öğrenci performansını ortaya çıkarma da daha geçerli- güvenilir sonuçlar vermektedir. Bununla birlikte öğrenme sürecinde ortaya çıkan eksiklikler süreç içerisinde değerlendirilip düzeltilebildiği için öğretim süreci daha sistemli, daha verimli bir hale gelmektedir (Baysan, 2019).

Alternatif ölçme değerlendirmenin; farklı zeka türlerine ve farklı yeteneklere sahip öğrencileri değerlendirmede, uygulamada ve puanlamada kolaylık sağlaması, farklı öğrenme durumlarına yer vermesi ve yaratıcılığı destekleyici olması gibi birçok olumlu sonuçlarının olduğu yapılan araştırmalar tarafından da ortaya koyulmuştur (Shavelson and Baxter, 1992; Waters et.al., 2004). Kavram haritaları, portfolyolar, rubrikler, performans değerlendirme, yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallanmış ağaç, öz ve akran değerlendirme, kavram ağları ve anlam çözümleme tabloları öğrencinin gelişimi hakkında dönüt almak için kullanılan alternatif ölçme değerlendirme teknikleridir.

Tablo 1: Alternatif Ölçme Değerlendirmede Kullanılan Yöntem Teknikler

Kavram haritaları	Öz değerlendirme - Akran değerlendirme
Portfolyo	Proje
Rubrik	Kavram ağı
Performans değerlendirme	Anlam çözümleme tabloları
Yapılandırılmış grid	Gözlem ve görüşme
Tanılayıcı dallanmış ağaç	Kelime ilişkilendirme

(Özenç, 2013: 159-160)

Özellikle öğrencilerin öğrenme sorumluluklarını almaları, arkadaşlarının çalışmalarını, ödev, araştırma, raporlarını ve projelerini objektif olarak değerlendirebilmeleri ve işbirlikli çalışma becerilerini kazanmaları için akran değerlendirme (peer assessment) önemli bir alternatif ölçme değerlendirme tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır. Literatürde; “akran yanıtı” (peer response) , “akran incelemesi” (peer review), “akran düzeltme” (peer editing), “akran eleştirisi” (peer critiquing) ve “akran geribildirim” (peer feedback) (Bayat, 2018) gibi farklı adlandırmalarla karşımıza çıkan akran değerlendirme, öğrencilerin belirli ölçütler dahilinde birbirlerini değerlendirmesi olarak tanımlanabilir.

Akran değerlendirme ile arkadaşını değerlendiren öğrenci, öz değerlendirme ile kendisini ve performansını değerlendirir. Öz değerlendirme, süreç içerisinde öğrencinin neleri öğrendiğini veya öğrenemediğini, hangi alanlarda eksiklerinin olduğunu belirlemesi, gözden geçirmesi, eksikliklerini süreç içerisinde tamamlayarak gelişimini değerlendirebilmesi açısından önemlidir (Bahar, Nartgün, Durmuş ve Bıçak, 2015).

Kavram haritaları, yeni kazanılan bilgilerin var olan bilgilerle nasıl ilişkilendirildiğini, kavramlar arasındaki ilişkilerin öğrenciler tarafından fark edilmesi ve görsel/ uzamsal hafızayı geliştirmesi açısından kullanılması gereken alternatif ölçme değerlendirme tekniğidir (Bahar, 2016). Yapılandırılmış grid ise, öğrencilerin bilgi eksiklerini, kavram yanlışlarını gidermede ve hazırbulunuşluklarını belirlemede kullanılır. Tanılayıcı dallanmış ağaç (TDA) tekniğinin de öğrencinin yanlış bilgilerini, yanlış stratejilerini ortaya çıkarması, kavram yanlışlarının görülmesi ve kavramlar arasındaki ilişkileri doğru kurup kurmadıklarını ortaya çıkarılabilmesi için sınıf ortamında kullanılması gerekmektedir (Yayla, 2012). Geleneksel D/Y testlerine benzemekle birlikte geleneksel D/Y tekniklerinde bir sonraki cevap önceki sorunun cevabından bağımsızken TDA tekniğinde her bir D/Y cevabı bir sonraki sorunun doğru yanlış cevabını etkileyecek niteliktedir (Bahar ve diğ., 2008).

Kanatlı'nın (2008) yaptığı çalışmada öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, kendilerini alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerini hazırlama ve uygulama düzeyinde kısmi anlamda yeterli gördüklerini belirtmişlerdir. Ancak yapılandırılmış grid hazırlamada ve uygulamada sorun yaşadıklarını, bunun sebebi olarak grid tekniğini yeni duyduklarını ve bu konuda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmişlerdir. Şenel Çoruhlu, Er Nas ve Çepni (2009) ile Yalçinkaya (2010) tarafından yapılan çalışmalarda da öğretmenlerin en az kullandıkları alternatif ölçme değerlendirme tekniklerinin tanılayıcı dallanmış ağaç ve yapılandırılmış grid olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte öğretmenler tarafından en çok kullanılan alternatif ölçme ve değerlendirme tekniklerinin başında öğrenci ürün dosyası (portfolyo/ ürün seçki dosyası) performans ödevleri, proje çalışmaları ve gelmektedir (Çelikkaya, Karakuş ve Öztürk Demirbaş, 2010; Kanatlı, 2008; Yalçinkaya, 2010).

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde alternatif ölçme değerlendirme ile öğretmenlerin öz yeterlikleri ve yaşadıkları sorunlar (Buldur, 2009; Duran, 2017; Gelbal ve Kelecioğlu, 2007; Karbeyaz, 2018), öğretmen yeterlikleri (Bağcı, 2011; Dokumacı Sütçü, 2013; Köklükaya, 2010; Yapalak, 2009;), öğretmenlerin teknikleri bilme ve tercih etme sıklıkları (Demirbaş, 2012), Alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili öğretmen görüşlerinin belirlenmesi (Kanatlı, 2008; Okur, 2008; Orbeyi ve Güven, 2008; Yayla, 2012; Yiğit, 2013), okul yöneticilerinin görüşleri (Alkan, 2012), öğretmenlerin teknikleri kullanma düzeyleri Altınışık (2014) ve Ersözlü (2008)' nün akademik başarı ve tutuma olan etkisinin araştırılması ile ilgili konularda çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de eğitim alanında önemli bir yeri olan YÖK Ulusal Tez Merkezi ve DergiPark'ta yayımlanan Alternatif Ölçme Değerlendirme ile ilgili yayımlanan tez ve makalelerin eğitim ile ilgili yapılan ve yapılacak araştırmalara büyük katkı sağladığı ve araştırmacılar için yönlendirici bir role sahip olduğu söylenebilir. Bu yüzden, YÖK Ulusal Tez Merkezi ve DergiPark'ta konu ile ilgili yayınlanan makalelerin eğitim ile ilgili araştırmalarda nasıl analiz edildiği, kullanılan yöntem, veri toplama aracı, konu alanı ve örneklem ve gibi alanlarda sağladığı verilerin görülmesi gerekmektedir. Sonuç olarak 2004-2005 yıllarından itibaren yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesiyle birlikte alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili yayınlanan araştırmaların, kapsamlı ve bütüncül bir şekilde görebilmesi için böyle bir çalışmaya ihtiyaç olduğu ve çalışmanın literatürde oluşan eksikliği gidereceği düşünülmektedir.

1.2. Amaç

Türkiye, 2004-2005 eğitim öğretim yılında öğretim programını yapılandırmacı (constructivist) yaklaşıma uygun olarak güncellemiştir. Programın etkililiği, eksikleri, işleyişi hakkında öğretmene geri bildirim sağlayan ölçme değerlendirme ögesi de bu süreçte güncellenerek günümüzdeki halini almıştır. Yapılan araştırma ile güncellenen programın ölçme ve değerlendirme ögesinde meydana gelen değişiklikleri görebilmek, yıllara göre çalışmaların yöntemleri, evren-örneklemeleri, odak konu alanları ve kullanılan veri toplama araçlarında meydana gelen değişimi, çalışmaların eğilimlerini, niteliklerini bütüncül bir bakış açısıyla görebilmek amaçlanmıştır. Ancak 2005-2006 yıllarındaki araştırmaların sınırlı sayıda olmasından dolayı 2008 yılından başlanarak 2020 yılına kadar temelde alternatif ölçme değerlendirme alanında yapılan lisansüstü tez ve makaleler incelenerek aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde ve DergiPark'ta yayınlanan Alternatif Ölçme Değerlendirme ile ilgili yapılan tez ve makaleler;

1. Yayınlandığı yıl,
2. Çalışmanın yöntemi ve modeli / deseni,
3. Örneklem büyüklüğü ve örnekleme yöntemi
4. Araştırma odak konu alanı,
5. Kullanılan veri toplama aracı açısından nasıl bir dağılım göstermektedir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde yapılan araştırmanın modeli, verilerin toplanması, geçerlik- güvenilirlik bilgileri ve veri analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmanın amaçları derleme çalışması kapsamında çözümlenmektedir. Bu çalışmada, eğitimde yapılandırmacı yaklaşıma geçilme tarihi baz alınarak YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde ve DergiPark'ta yayınlanan alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili olan ve amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen tez ve makaleler çeşitli değişkenler açısından analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, programın ölçme değerlendirme ögesinde yaşanan değişimlerin lisansüstü tezlerde nasıl yer aldığını, yayınlanan çalışmaların nitelik ve nicelik açısından son yıllarda hangi şekilde değişikliklere uğradığını ve yapılan çalışmaların genel eğilimlerini belirleyebilmek için YÖK Tez Merkezi'nde ve DergiPark'ta taramalar yapılmıştır. Çalışmanın amacına uygun olarak YÖK Tez Merkezi'nde ulaşılabilen yüksek lisans ve doktora tezlerinden toplam 27 adet çalışma ve DergiPark'ta konu ile ilgili yapılmış olan 18 makale çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan her tez ve makale araştırmacı tarafından oluşturulmuş olan "Tez/Makale Kodlama Formu" kullanılarak içerik analizine tabi tutulmuştur. Çalışmaya dahil edilen makale ve tezler form da yer alan; çalışmaların yöntemi ve modeli/deseni, tezin yayınlandığı yıl, kullanılan veri toplama araçları, araştırma odak konu alanı, örneklem büyüklüğü ve örneklem türüne göre incelenmiştir.

2.3. Geçerlik ve Güvenilirlik

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen araştırma verilerinin analiz edilmesi ve yorumlanmasında araştırmaya dahil edilen makale ve tezler adlandırma ve kategori oluşturma sürecinde detayı bir şekilde incelenmiştir. Çalışmalar, yayınlandığı yıl, çalışmanın yöntemi ve modeli / deseni, örneklem büyüklüğü ve örnekleme yöntemi, araştırma odak konu alanı ve kullanılan veri toplama aracı olarak toplamda 5 kategori altında toplanmıştır. Verilerin analizinde geçerlik ve güvenilirliğin sağlanması için çalışmalar farklı araştırmacıların görüş birliğine uygun olarak analiz edilmiştir. Analize tabi tutulan tezlerin bir kısmı (15 tez) rastgele seçilerek farklı kodlayıcılar (2) tarafından tekrar kodlanmıştır. "Miles ve Huberman (1994) kodlayıcılar arası güvenilirlik kavramını kullanarak bir formül geliştirmiş [Güvenilirlik = (Görüş Birliği)/(Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)] x

100] ve sonucun %90' a yakın veya üzerinde olduğunda kabul edilebilir olduğunu önermişlerdir” (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz, ve Demirel, 2016.). Güvenirlilik hesaplama formülüne göre üç kodlama arasındaki uyum yüzdesi %92 olarak hesaplanmıştır. Son olarak analize tabi tutulan tez ve makalelerdeki kategorilere dayalı olarak frekans değerleri hesaplanarak veriler yorumlanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler analiz edilirken içerik analizi tekniği kullanılmıştır. 2008-2020 yılları arasında YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde ve DergiPark'ta yayınlanan Alternatif Ölçme Değerlendirme ile ilgili tez ve makaleler 5 kategori altında analiz edilmiştir. İçerik Analizi, daha çok sosyal bilimler alanında yoğun olarak kullanılan bir teknik olmakla birlikte eğitim alanında da sıklıkla kullanılmaktadır. “İçerik Analizi, belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenebilir bir teknik olarak tanımlanır” (Büyüköztürk vd., 2016). Betimsel veri analizinde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulduğu için betimsel yaklaşımla fark edilemeyen kavramlar, anlamlar ve temalar içerik analizi sonucu ortaya çıkarılabilir (Selçuk vd., 2014).

3. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümde incelenen lisansüstü tez ve makalelerin yayınlandığı yıl, çalışmanın türü, araştırma yöntemi ve modeli/ deseni, kullanılan veri toplama aracı, örneklem büyüklüğü ve odak konu ile ilgili bulgular yer almaktadır.

3.1. Yayınladığı Yıllara Göre Tez ve Makalelerin Dağılımı

İncelenen lisansüstü tezlerin/ makalelerin 2008-2020 yılları arasındaki dağılımı ile ilgili elde edilen veriler tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: Lisansüstü Tez ve Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Tez	Makale	f
2008	3	1	4
2009	2	3	5
2010	1	1	2
2011	1	1	2
2012	4	1	5
2013	6	-	6
2014	1	1	2
2015	1	1	2
2016	1	1	2
2017	1	2	3
2018	4	4	8
2019	1	2	3
2020	1	-	1
Toplam	27	18	45

2008-2020 yıllarını kapsayan zaman diliminde yapılmış olan lisansüstü tez ve makalelerin yıllara göre dağılımını gösteren Tablo 2 incelendiğinde en fazla 2018 (f= 8) ve 2013 (f)=6 yıllarında çalışma yapıldığı ortaya koyulmuştur. Bu yıllarda yayınlanan toplam çalışma sayısı ise 14’ tür. Ayrıca çalışma kapsamına alınan toplam 45 çalışmadan tez sayısı 27, makale sayısı ise 18 olarak bulgulanmıştır.

3.2. Tez ve Makalelerin Araştırmanın Yöntemine/ Modeline Göre Analizi

İncelenen lisansüstü tezlerin ve makalelerin; kullanılan yöntem ve modele göre analizi sonucu elde edilen veriler tablo 3’ de verilmiştir.

Tablo 3: Lisansüstü Tez ve Makalelerde Kullanılan Yöntem ve Modeller

Yöntem	Model	Tez	Makale	f
Karma	Açıklayıcı (Nicel) Açıklayıcı (Nitel)	13	3	16
Nicel	Çeşitleme Alan Taraması İlişkisel Tarama Genel Tarama Kesitsel Tarama Gelişimsel Araştırma	- 1 11 - 1	1 2 6 1 -	1 3 17 1 1
Nitel	Eylem Araştırması Doküman Analizi Özel durum çalışması	1 - -	- 2 3	1 2 3
Toplam		27	18	45

Alternatif ölçme değerlendirme teknikleri ile ilgili olarak incelenen lisansüstü tez ve makalelerin yöntemlerine göre dağılımını gösteren Tablo 3 incelendiğinde sırasıyla en fazla nicel yöntemin (f=23), daha sonra ise en fazla karma yöntemin(f= 16) kullanıldığı görülmektedir. Çalışmalarda en az kullanılan yöntem ise Nitel araştırma (f=6) yöntemidir. Nitel araştırma yöntemlerinden en fazla kullanılan model Özel durum çalışması (f=3) dır. Nicel araştırma yöntemlerinden en fazla kullanılan modelin ise genel tarama (f=17) olduğu görülmektedir

3.3. Tez ve Makalelerin Örneklem Büyüklüğü ve Türüne Göre Analizi

İncelenen lisansüstü tezlerin ve makalelerin; örnekleme yöntemi ve örneklem büyüklüğü bakımından analizi tablo 4' de belirtilmiştir.

Tablo 4: Lisansüstü Tez ve Makalelerin Örneklem Büyüklüğü ve Örnekleme Yöntemine Göre Dağılımı

Örneklem Büyüklüğü	Tez	Makale	f	Örnekleme Yöntemi	Tez	Makale	f
*0-30	2	2	4	Uygun	-	1	1
31-100	7	4	11	Ölçüt	1	1	2
101-300	11	9	20	Amaçlı	1	1	2
301-500	4	2	6	Tesadüfi	9	6	15
501-700	-	-	-	Küme	2	-	2
701-1000	-	1	1	Diğer	3	1	4
1000+	3	-	3				
Toplam	27	18	45		16	10	26

*Nitel araştırmalarda kullanılan örneklem büyüklüğü nicel araştırmalara göre daha küçük olduğu için bu araştırmada örneklem aralığının başlangıcı 0-30 olarak tercih edilmiştir.

Tablo 4 incelendiğinde ilk sırada 101-300 (f=20) aralığında, ikinci sırada 31-100 aralığında (f= 11) örneklem kullanılan çalışmalar yer almaktadır. Ayrıca en az 701-1000 (f=1) aralığında örneklem kullanılan çalışma olduğu tespit edilmiştir. Araştırmaya dahil edilen lisansüstü tez ve makaleler örnekleme yöntemi bakımından incelendiğinde ise en fazla Tesadüfi Örnekleme (f=15) yolunun seçildiği, ölçüt, amaçlı, ve küme örnekleme yöntemlerinin kullanıldığı çalışma sayısının birbirine eşit olduğu (f=2) bulunmuştur. Çalışmaya dahil edilen 3 tez çalışmasında evren ile örneklem aynı olduğu için örnekleme yapılmamıştır. Bununla birlikte 8 tez ve 8 makalede de kullanılan örnekleme yöntemi belirtilmemiştir.

3.4. Odak Konu Alanlarına Göre Tez ve Makalelerin Analizi

İncelenen lisansüstü tez ve makalelerin konu alanlarına göre dağılımının incelenmesi sonucunda elde edilen veriler tablo 5'te belirtilmiştir.

Tablo 5: Lisansüstü Tez ve Makalelerin Odak Konu Alanlarına Göre Dağılımı

Odak Konu Alanı	Tez	Makale	f
Eğitim programı etkililiği	1	1	2
Öğretmen/ öğretmen Adayı Görüşleri	10	8	18
Öğretmen/ öğretmen adayı öz yeterlikleri	5	4	9
Öğretmen/ öğretmen adayı yeterlikleri	5	3	8
Alternatif ölçme değerlendirme tekniklerini uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri	2	1	3
Öğretmen/ öğretmen adaylarının alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerini kullanma düzeyleri	1	1	2
Diğer	3	-	3
Toplam	27	18	45

2008-2020 yılları arasında yapılan çalışmaların odak konu alanlarına göre dağılımı incelendiğinde; en fazla çalışmanın öğretmen/ öğretmen aday görüşleri (f=18) konu alanında yapıldığı görülmektedir. Öğretmen/ öğretmen aday öz yeterlikleri (f=9) ve öğretmen/ öğretmen aday yeterlikleri (f=8) ise en çok çalışma yapılan diğer konu alanları arasındadır. Bununla birlikte alternatif ölçme değerlendirme tekniklerini uygulamada karşılaşılan sorunlar ile çözüm önerileri (f=3) ve diğer (f=3) konu alanlarında yapılan çalışmalar ile eğitim programı etkililiği (f=2) ile öğretmen/ öğretmen adaylarının alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerini kullanma düzeyleri (f=2) odak konu alanlarında yapılan çalışmaların eşit olduğu tablo 5'te ortaya koyulmuştur. Diğer olarak belirtilen 3 çalışma ise; alternatif ölçme değerlendirme araçlarının kullanımına yönelik WEB tabanlı modül tasarımı ve değerlendirilmesi, öğrencilerin alternatif ölçme değerlendirme yöntemlerine yönelik tutumlarının değerlendirilmesi, ve 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin yansıtıcı düşünme beceri düzeyleri ile öğretmenlerinin alternatif ölçme- değerlendirme tekniklerini bilme ve tercih etme sıklıkları ile ilgilidir.

3.5. Kullanılan Veri Toplama Araçlarına Göre Lisansüstü Tez ve Makalelerin Analizi

İncelenen tez ve makalelerde kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin elde edilen bulgular tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Lisansüstü Tez ve Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Araçları

Veri Toplama Aracı	Tez	Makale	f
Anket	17	9	26
Ölçek	10	4	14
Görüşme formu	16	8	24
Günlük	1	1	2
Gözlem Formu	2	-	2
Bilgi Formu	5	-	5
Başarı Testi	2	-	2
Doküman	1	1	2
Yazılı Rapor	2	-	2
Açık uçlu soru formu	2	-	2
Toplam	58	23	81

Tablo 6 incelendiğinde; bazı tez ve makalelerde birden çok veri toplama aracı kullanıldığı ve buna bağlı olarak tez (f=58) ve makalelerin (f=23) sayısının fazla olduğu görülmüştür. Karma ve nicel çalışmalarda veri toplama amacı ile en fazla kullanılan veri toplama aracının anket (f=26) ve ölçek(f=14) olduğu ortaya koyulmuştur. Nitel ve karma olan çalışmalarda en fazla kullanılan veri toplama aracının ise görüşme formu (f=24) olduğu görülmüştür. Araştırmaya dahil edilen lisansüstü tez ve makalelerde en az kullanılan veri toplama araçları (f=2) ise günlük, gözlem formu, başarı testi, doküman, yazılı rapor, açık uçlu soru formudur.

4. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Bu çalışmada 2008- 2020 yılları arasında alternatif ölçme ve değerlendirme teknikleri ile ilgili yapılmış olan YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde ve DergiPark'ta yayınlanan 18 makale ve 27 tezden oluşan 45 çalışma araştırmaya dahil edilmiştir. Çalışmalar; yayınlandığı yıl, çalışmanın yöntemi ve modeli / deseni, örneklem büyüklüğü ve örneklem türü, konu alanı, kullanılan veri toplama aracı gibi ölçütler dikkate alınarak incelenmiştir. Bu ölçütler dikkate alındığında 2008- 2020 yılları arasında alternatif ölçme ve değerlendirme ile ilgili en fazla çalışmanın 2018 yılında yapıldığı görülmektedir. Son yıllarda öğrenme- öğretme sürecinde farklı yöntem ve tekniklerin kullanımının artmasıyla birlikte alternatif ölçme değerlendirme tekniklerinin kullanımı da artmıştır. Bunun sonucunda ise tekrar gündeme gelen alternatif ölçme değerlendirme teknikleri, daha fazla çalışmaya konu olmaya başlamıştır.

Yayınlanan lisansüstü tez ve makaleler konu alanları bakımından incelendiğinde öğretmen/ öğretmen adayı yeterlikleri, öz yeterlikleri, alternatif ölçme değerlendirme tekniklerini uygulayabilme düzeyleri vb. konularda çalışmalar yapılmıştır. Bu konu alanlarından, sırasıyla en fazla çalışmanın öğretmen/ öğrenci adayı görüşleri, öğretmen/ öğretmen adayı öz yeterlikleri ve öğretmen/ öğretmen adayı yeterlikleri alanlarında olduğu görülmektedir. Öğretmenler, programın uygulayıcıları konumunda oldukları için görüşlerinin ve niteliklerinin araştırmacılar tarafından merak edilerek çalışmaların odak noktasının öğretmen ve öğretmen adayları olduğu düşünülmektedir.

Araştırmaya dahil edilen çalışmalar yöntem bakımından incelendiğinde en fazla kullanılan araştırma yönteminin nicel araştırma yöntemi olduğu ve nicel araştırma yöntemleri içinde ise en fazla genel tarama modellerinin kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte nicelden sonra en fazla olarak kullanılan yöntemin nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı karma araştırma yöntemi olduğu görülmektedir. Lisansüstü tez ve makalelerin içinde en az kullanılan yöntemin ise nitel araştırma yöntemi olduğu bulgulanmıştır. Konu ile ilgili yapılan farklı farklı çalışmalar da (Aytaçlı, Aydoğan ve Yıldırım, 2015; Çiçek, 2019; Doğan ve Tok, 2018; Gündoğdu, Kurtoğlu Erden, Seferoğlu, Akıncı, 2012; Kurtoğlu ve Seferoğlu, 2013; Saracalaoğlu, Gündoğdu, Altın, Aksu, Kozagaç ve Koç, 2014; Selçuk, Palancı, Kandemir ve Dündar, 2014; Ulutaş ve Ubuz, 2008; Yalçinkaya ve Özkan, 2012;) bu bulguları destekler niteliktedir. Çalışmalarda nicel araştırma yöntemlerinin çoğunlukta olması; daha büyük örnekleme ulaşılabilmesi, daha sistematik olarak veri toplanabilmesi, verilerin kolay yorumlanabilmesi ve sonuçların daha geniş kitlelere genellenebilir olmasının bir sonucu olarak görülmektedir. Bununla birlikte nitel araştırma yöntemlerinin daha az tercih edilmesinin sebebi ise olguların ve olayların ortam içerisinde anlam kazanmasıyla birlikte elde edilen sonuçların farklı durumlara genellenememesi, sayısal olmayan verilerin daha derin kapsamlı bir araştırma gerektirmesi olarak gösterilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Lisansüstü tez ve makaleler kullanılan veri toplama araçlarına göre incelendiğinde en fazla kullanılan veri toplama aracının anket olduğu görülmektedir. Daha sonra sırayla görüşme formu ve ölçek kullanımının da yoğun olarak tercih edildiği dikkat çekmektedir. Çalışmanın bu bulgusu benzer çalışmalar (Çiçek, 2019; Doğan ve Tok, 2018; Kurtoğlu Erden vd., 2012; Kurtoğlu ve Seferoğlu, 2013; Ozan ve Köse, 2014; Saracalaoğlu, vd., 2014) tarafından desteklenmektedir Anket kullanımındaki bu yoğunluğun sebebi; incelenen çalışmaların büyük çoğunluğunun tarama modelinde tasarlanmış olması, anket yoluyla elde edilen verilerin, istatistiksel ve matematiksel olarak

daha kolay analiz edilebilir ve kısa sürede çok sayıda kişiye uygulanabilir olması olarak gösterilebilir (Gürbüz ve Şahin, 2017).

Çalışmalardaki örneklem büyüklüğü ve örnekleme yöntemine bakıldığında en fazla 101-300 aralığında örneklem kullanılan çalışmalar yer almaktadır. Selçuk, vd. (2014) tarafından yapılan “Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayınlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi” adlı çalışmada, yapılan analizler sonucu en fazla kullanılan örnekleme yönteminin tesadüfi örnekleme olduğu görülmüştür. Araştırma sonucuna paralel olmamakla birlikte literatürde yer alan diğer çalışmalarda (Kurtoğlu Erden, Akıncı ve Seferoğlu, 2012; Sert, 2010) en fazla kullanılan örnekleme yönteminin elverişli örnekleme yöntemi olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar da yer almaktadır.

Bu çalışmada elde edilen sonuçlar neticesinde aşağıdaki öneriler oluşturulmuştur:

Araştırma bulgularına göre çalışmaya dahil edilen 27 tez ve 18 makale incelendiğinde “alternatif ölçme değerlendirme yaklaşımı” ile ilgili doküman incelemesine rastlanmamıştır. Konu ile ilgili 5-10 yılda bir doküman incelemesi yapılması hem alanda gelişimi bütüncül olarak görmeyi hem de güncel bilgilerin araştırmacılara ulaşmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte alternatif ölçme değerlendirme ile ilgili sadece nicel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalar yerine bakış açısını ve derinlemesine araştırmayı ön plana alan nitel araştırma yöntemlerinin kullanıldığı çalışmaların yapılması gerektiği söylenebilir.

İncelenen çalışmaların birçoğunda örnekleme yönteminin açıklanmadığı görülmektedir. Hangi çalışmaların niçin ve nasıl araştırmaya dahil edildiği, örneklemin nasıl yapıldığının ayrıntılı olarak verilmesi gerektiği için bu bölüme daha fazla önem verilebilir.

Bununla birlikte yapılan çalışmalar odak konu alanına göre incelendiğinde genellikle öğretmen/ öğretmen adaylarının görüşleri, yeterlikleri ve öz yeterlikleri gibi konular üzerinde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Farklı örneklemeler kullanılarak farklı odak konularda yeni araştırmalar gerçekleştirilerek alanyazındaki boşlukları doldurulması önerilebilir.

KAYNAKÇA

Alkan, F. (2012). *Okul Yöneticilerinin İlköğretim Okullarında Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımlarına İlişkin Görüşleri (Uşak İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Altınışik, D. (2014). *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Etkinliklerini Gerçekleştirme Düzeyleri (Kırıkkale İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale.

Bağcı, M.S. (2011). *İlköğretim Sınıf Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Tekniklerini Etkin Kullanabilme Yeterliklerinin Araştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bahar, M., Nartgün, Z., Durmuş S. ve Bıçak, B. (2015). *Geleneksel- Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Öğretmen El Kitabı*, 7. Baskı, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Bayat, K. B. (2018). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Akran Değerlendirmesinin Öğrencilerin Yazma Kaygısına Etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Baysan, B. (2019). *İlkokullarda Ölçme Değerlendirme Amaçlı Yapılan Deneme Sınavlarının Öğretmen, Öğrenci ve Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Buldur, S. (2009). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yaklaşımlarına Yönelik Okuryazarlık ve Öz Yeterlik Düzeylerinin Geliştirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Bushell, G. (2006). Moderation of Peer Assessment in Group Projects. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 31 (1), 91–108.

- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. A., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 21.Baskı, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çelikkaya, T., Karakuş, U. ve Öztürk Demirbaş, Ç. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ölçme Değerlendirme Araçlarını Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 57-76.
- Çiçek, A.M. (2019). *Türkiye’ de İlk Okuma Yazma Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Demirbaş, B.(2012). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yeterliklerinin Tespiti ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Eylem Araştırması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- DiMartino, J., Castaneda, A., Brownstein, M., and Miles, S. (2007). Authentic Assessment. *Principal’s Research Review*, 2(4), 1-8.
- Dochy, F. (2001). A New Assessment Era: Different Needs, New Challenges. *Research Dialogue in Learning and Instruction*, 10(1), 11-20.
- Doğan, H. ve Tok, T. N. (2018). Türkiye’de Eğitim Bilimleri Alanında Yayımlanan Makalelerin İncelenmesi: Eğitim ve Bilim Dergisi Örneği. *Curr Res Educ*, 4(2), 94-109.
- Dokumacı Sütçü, N. (2013). *Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeylerine İlişkin Yeterlik Algıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır.
- Duran, U. (2017). *Sınıf Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Yöntemlerinin Kullanımına İlişkin Öz Yeterlik Algılarının İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.
- Ersözlü, Z. N. (2008). *Yansıtıcı Düşünmeyi Geliştirici Etkinliklerin İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Akademik Başarılarına ve Tutumlarına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Falchikov, N. and Goldfinch, J. (2000). Student Peer Assessment in Higher Education. *Review of Educational Research*, 70(3), 287-322.
- Gelbal, S. ve Kelecioğlu H. (2007). Öğretmenlerin Ölçme ve Değerlendirme Yöntemleri Hakkındaki Yeterlik Algıları ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(33), 135-145.
- Green, K. and Emerson, A. (2008). Reorganizing Freshman Business Mathematics II: Authentic Assessment in Mathematics Through Professional Memos. *Teaching Mathematics and its Applications: An International Journal of the IMA*,27(2), 66-80.
- Gündoğdu, K., Aytaçlı, B., Aydoğan, R. ve Yıldırım, C. (2015). Öğretmen Yeterlikleri Alanında Yazılan Makalelerin İçerik Analizi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 30-43.
- Gürbüz, S ve Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe- Yöntem- Analiz*, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hamayan, E.V. (1995). Approaches to Alternative Assessment. *Annual Review of Applied Linguistics*,15, 212-226.
- Kanatlı, F. (2008). *Alternatif Ölçme-Değerlendirme Teknikleri Konusunda Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Karaca, E. (2003). *Öğretmen Adaylarının Ölçme ve Değerlendirme Yeterliklerine İlişkin Algıları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Karbeyaz, P. (2018). *İlkokul ve Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyleri ve Karşılaştıkları Sorunlar (Osmaniye İli Örneği)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Kazu, İ.Y ve Çam, H. (2019). Öğretmen Yeterliği ve Nitelikleri Üzerine Yapılmış Lisansüstü Çalışmaların İncelenmesi: Bir içerik Analizi Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (71), 1349-1367.

- Köklükaya, A.N. (2010). *Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Teknikleri ile İlgili Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Yeterliklerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Kurtoğlu Erden, M., Seferoğlu, S.S., Sert, G. ve Akıncı, A. (2012). Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış: Bir İçerik Analizi Çalışması. *XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri Uşak Üniversitesi*, 351-357.
- Kurtoğlu Erden, M. ve Seferoğlu, S. S. (2013). Öğretmenlerin Teknoloji Kullanımı ile İlgili Türkiye Kaynaklı Dergilerde Yayımlanmış Makalelerin İncelenmesi. *Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Dergisi*, 2(3), 1-10.
- Nazlıççek, N. ve Akarsu, F. (2008). Fizik, Kimya ve Matematik Öğretmenlerinin Değerlendirme Araçlarıyla İlgili Yaklaşımları ve Uygulamaları. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 18-29.
- Okur, M. (2008). *4. ve 5. Sınıf Öğretmenlerinin Fen ve Teknoloji Dersinde Kullanılan Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Orbeyi S. ve Güven B. (2008). Yeni İlköğretim Matematik Dersi Öğretim Programının Değerlendirme Ögesine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Eğitimde Kuram Ve Uygulamalar*, 4 (1), 133-147.
- Ozan C. ve Köse E. (2014). Eğitim Programları ve Öğretim Alanındaki Araştırma Eğilimleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*,4(1), 116-136.
- Özenç, M. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 157-178.
- Rennert-Ariev, P. (2005). A Theoretical Model for the Authentic Assessment of Teaching. *Practical Assessment Research & Evaluation*, 10(2), 1-11.
- Saracaloğlu, A. S., Gündoğdu, K., Altın, M., Aksu, N., Kozağaç, Z. B. ve Koç, B. (2014). Yaratıcı Düşünme Becerisi Konusunda 2000 Yılı ve Sonrasında Yayımlanmış Makalelerin İncelenmesi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 62-74.
- Selçuk, Z., Palancı, M., Kandemir, M. ve DüNDAR, H. (2014). Eğitim ve Bilim Dergisinde Yayımlanan Araştırmaların Eğilimleri: İçerik Analizi. *Eğitim ve Bilim*, 39(173), 430-453
- Sert, G. (2010). *Öğretim Teknolojileri Eğitiminde Yayımlanmış Türkiye Adresli Makalelerin İçerik Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Shavelson, R. J. and Baxter, G.P. (1992). What We've Learned About Assessing Hands-on Science. *Educational Leadersh*, 49(8), 20-25.
- Sönmez Ektem, I., Erben Keçiçi, S. ve Pilten, G. (2016). Sınıf Öğretmenlerinin Süreç Odaklı Ölçme ve Değerlendirme Yöntemlerine İlişkin Görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 661-680.
- Şahin, Ç. ve Ersoy, E. (2009). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Yeni İlköğretim Programındaki Ölçme-Değerlendirme Konusundaki Yeterlilik Düzeylerine İlişkin Algıları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 363-386.
- Şenel Çoruhlu, T., Er Nas, S. ve Çepni, S.(2009). Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Tekniklerini Kullanmada Karşılaştıkları Problemler: Trabzon Örneği. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 122-141.
- Tan, K. H. K. (2012). How Teachers Understand and Use Power in Alternative Assessment. *Education Research International*, 2012(1). doi:10.1155/2012/382465
- Ulutaş, F. ve UbuZ, B. (2008). Matematik Eğitiminde Araştırmalar ve Eğilimler: 2000 ile 2006 Yılları Arası. *İlköğretim Online*, 7(3), 614-626.
- Yalçinkaya, E. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ölçme ve Değerlendirme Tekniklerini Kullanma Düzeyleri. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(4), 1558-1571.
- Yalçinkaya Y. ve Özkan, H. H. (2012). 2000-2011 Yılları Arasında Eğitim Fakülteleri Dergilerinde Yayımlanan Matematik Öğretimi Alternatif Yöntemleri ile İlgili Makalelerin İçerik Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), 31-45.

Yapalak, S. (2009). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Alternatif Ölçme ve Değerlendirme Yeterliklerinin Tespiti ve Geliştirilmesine Yönelik Bir Eylem Araştırması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yayla, R. G. (2012). *Fen ve Teknoloji Öğretmenlerinin Alternatif Ölçme Değerlendirme Yöntem Teknikleri ve Uygulamaları Hakkındaki Görüş ve Düşüncelerinin Belirlenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yiğit, F. (2012). *İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıf Türkçe Dersi Öğretim Programı'ndaki Alternatif Ölçme-Değerlendirme Yöntemlerine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Waters , F. H., Smeaton P. S. and Burns, T.G. (2004). Action Research in the Secondary Science Classroom: Student Response to Differentiated, Alternative Assessment. *American Secondary Education*, 32(3), 89-104.

Weigold, J. K. (1999). *Self Concept and Attitude Towards Traditional or Alternative Assessments: An Exploration of Gender Differences in Mathematics and Science*, Unpublished Master Thesis, Eastern Michigan University Ypsilanti, Michigan.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, it is aimed to examine the changes in the assessment and evaluation component of the curriculum updated between 2004-2005. The methods, population-samples, subject areas and data collection tools used in the studies conducted on the subject of the assessment and evaluation were examined on a yearly basis, and the trends and qualities of the researches were examined from a holistic perspective. For this purpose, the following questions were investigated.

What is the distribution of the thesis and articles according to;

1. Published year,
2. The method and model / design of the research,
3. Sample size and sampling method
4. Research focus area,
5. the data collection tool used?

Methodology

The study is carried out as a review study. Review study is the process of examining, evaluating and synthesizing the literature related to the purpose of the study. During the data collection phase, investigations were made in YÖK Thesis Center and DergiPark article center. The years of 2004-2005, when the constructivist approach was adopted in education, was taken as a selection criteria for determine study group. The study group was examined to content analysis using the "Thesis / Article Coding Form". The reviewed studies were grouped under 5 categories in total: the year they were published, the method and model / design of the study, the sample size and sampling method, the research focus area, and the data collection tool used. In order to ensure coding reliability in the analysis of the data, some of the theses and articles analyzed were re-encoded by different coders.

Findings

When the distribution of the studies included in the study by years is examined, it is seen that the studies were most concentrated in 2018 and 2013. It is seen that the number of theses is 27 and the number of articles is 18 from a total of 45 studies included in the study. When the theses and articles on alternative assessment and evaluation techniques were examined according to their methods, quantitative method was used the most and then the mixed method was used the most. It is seen that the least used method in the studies is the qualitative research method. It is seen that the most used model among quantitative research methods is survey.

When the studies included in the scope of the study are examined according to the sample size, the first place is 101-300, and the second is the studies with a sample of 31-100. However, it is seen that the number of studies using samples in the range of 701-1000 is the least. When the theses and articles examined were examined in terms of sampling method, it was found that the number of studies in which random sampling method was used, criterion, purposeful, and cluster sampling methods were mostly equal to each other. The sampling method was not specified in 8 theses and 8 articles included in the study.

When the distribution of theses and articles related to alternative assessment and evaluation is examined by focus subject areas; It is seen that the most studies are conducted in the field of teacher / pre-service teachers' opinions. Teacher / pre-service teacher self-efficacy was determined as the other focus subject area in which the most studies were conducted. The number of studies in the focus subject areas of "teachers / pre-service teachers' levels of using alternative assessment and evaluation methods and curriculum effectiveness" are equal to each other.

When theses and articles are examined in terms of the data collection tool used; In some studies, it is seen that more than one data collection tool is used, and accordingly, diversity in data collection tools comes to the fore. As a result of the analysis, it was revealed that the most used data collection tool was questionnaire and interview. It was found that the least used data collection tools

in theses and articles examined within the scope of the study were diaries, observation forms, achievement tests, documents, written reports, and open-ended question forms.

Conclusion and Discussion

In this study, in which a total of 45 studies were subjected to content analysis, it is seen that the most studies on alternative assessment were conducted in 2018. In recent years, with the increase in the use of different teaching methods and techniques in the learning-teaching process and the prominence of process evaluation, the use of alternative assessment and evaluation techniques has also increased. As a result, alternative assessment and evaluation techniques came to the agenda and started to be the subject of more studies. With the increasing interest in alternative assessment and evaluation techniques, various studies have been started in different subject areas. When the studies included in the scope of the study are examined according to focus subject areas, it is seen that the most studies are in the fields of teacher / pre-service teacher opinions, teacher / pre-service teacher self-efficacy and teacher /pre-service teacher competencies. Since teachers, practitioners of the curriculum are the building blocks, it is thought that their opinions, competencies and qualifications were chosen by the researchers as the subject of study.

When the studies on alternative assessment and evaluation are examined in terms of the method used, it is seen that the quantitative research method is used the most and supports this finding in studies conducted by different researchers. As a common result, it can be said that the use of quantitative research method results from reasons such as generalizability of the results and ease of data collection. Due to the preference of quantitative research methods and survey models, it was found that the most used data collection tool in the studies examined was the questionnaire. This result is similar to the previous studies. It can be said that the ease of data analysis and the ability to reach a large sample are effective in using questionnaires as a data collection tool.

When the studies included in the study are examined according to the sample size, there are studies with a sample of 101-300 participants at most. However, in the studies analyzed in terms of sampling method, it was concluded that random sampling method was used the most.

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN ve ÖĞRETMEN ADAYLARININ MENTOR-MENTİ İLİŞKİSİNE YÖNELİK ALGILARI: BİR METAFORİK ÇALIŞMA⁷⁵

Araştırma Makalesi / Research Article

Sarı, M.H., Dağ, N. ve Taşgın, Ö. (2020). Sınıf Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Mentor-Menti İlişkisine Yönelik Algıları: Bir Metaforik Çalışma. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 813-831.
DOI: 10.30783/nevsosbilen.849836

Geliş Tarihi: 27.06.2020
Kabul Tarihi: 30.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

Mehmet Hayri SARI
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
mhsari@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-7159-2635

Nilgün DAĞ
Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
ndag@mersin.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-5084-6472

Özden TAŞGIN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü
otaskin@nevsehir.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-9576-2865

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi”ne yönelik algılarının metaforlar aracılığıyla belirlenmesidir. Araştırmanın verileri, 2016-2017 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim gören 165 öğretmen adayı ile Nevşehir ve Mersin il merkezinde görev yapan toplam 83 sınıf öğretmeninden elde edilmiştir. Araştırmada, temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Veriler, araştırmacılar tarafından geliştirilmiş açık uçlu bir ölçme formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre, katılımcılar mentor-menti ilişkisini aynı metaforla açıklamışlardır. Hem sınıf öğretmenlerinin hem de öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” için en fazla ürettikleri metafor *usta-çıraktır*. “Mentor-menti ilişkisi”nin anlamına yönelik olarak öğretmen adaylarının en fazla ürettikleri metafor *yardımlaşma*; sınıf öğretmenlerinin ise *tecrübeden faydalanmadır*. “Mentor-menti ilişkisi”ne yönelik olarak akıllara gelen ilk kişi öğretmen adayları için *üniversite hocası*; sınıf öğretmenleri içinse *mentorum* olmuştur. Hem öğretmen adaylarının hem de sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti” ilişkisine yönelik geliştirdikleri metaforlar “tek taraflı destek” ve “karşılıklı fayda birlikteliği” kategorileri altında toplanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mentor, Menti, Metafor, Öğretmen Adayı, Sınıf Öğretmeni.

PRIMARY TEACHERS and CANDIDATE TEACHERS’ PERCEPTIONS OF THE CONCEPT OF MENTOR-MENTEE RELATION: A METAPHORIC STUDY

⁷⁵ Bu çalışma, 21-23 Eylül 2017 tarihleri arasında Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi’nde gerçekleştirilen I. Uluslararası İpekyolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu’nda sunulan özet bildirinin genişletilmiş hâlidir.

ABSTRACT

The main propose of this study is to determine primary teachers and teacher candidates' mental images about "mentor-mentee relation" via metaphors. This research was carried out by participating of 83 primary teachers working in the city center of Nevsehir and Mersin and by participating of 65 candidate teachers studying at Nevsehir Haci Bektas Veli University, Mersin University and Kastamonu University Education Faculty Department of Primary Education in the 2016-2017 academic year. Basic qualitative research design was used in the research. The data were collected through an open-ended measurement form developed by the researchers. Content analysis was used in the analysis of the data. Both candidate teachers and primary teachers explained the mentor-mentee relationship mostly through master-apprentice, teacher-student, mother-child metaphors. According to the results of the study, the participants explained the mentor-mentee relationship with the same metaphor. Metaphor master-apprentice is the most produced by both primary teachers and candidate teachers for the "mentor-mentee relationship". In terms of the meaning of "mentor-mentee relationship", the most metaphor produced by candidate teachers is "cooperation"; and for primary teachers is "benefiting from experience". The first person to come to mind regarding of "mentor-mentee relationship" is "university teacher" for candidate teachers; and "my mentor" for the primary teachers. The metaphors developed by both candidate teachers and primary teachers for the concept of "mentor-mentee relation" have been gathered under the categories of "unilateral cooperation" and "mutual benefit cooperation".

Keywords: Mentor, Mentee, Metaphor, Teacher Candidate, Primary Teacher.

1. GİRİŞ

Mentorluk, bireyselleştirilmiş bir profesyonel gelişim süreci olup öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının desteklenmesinde ve mesleğe daha nitelikli hazırlanmalarında bir dayanak noktasını teşkil etmektedir. Mentorluk süreci, mentorun mentinin pedagojik yönden gelişimini desteklediği bir uygulamalar bütününden ibaret değildir. Eğitim süreci ile gerçek yaşam deneyimi arasında köprü vazifesi gören (Barker, 2006: 56) ve mentor ile mentinin birlikte düşündüğü ve birlikte öğrendiği müşterek bir süreçtir. Inzer ve Crawford (2005: 32), mentorluğun dört bileşeni olduğundan söz ederler: "Mentor", "menti", "mentor-menti ilişkisi" ve "faaliyet gösterdikleri ortam". Mentor, mentinin daha az, daha yavaş öğrendiği ya da tek başına öğrenemeyeceği şeyleri öğrenmesine yardım eden kişidir (Bell, 2000). Menti ise, kendinden daha kıdemli ve deneyimli bir mentordan kariyer yardımı ve/veya psiko-sosyal destek alan kişidir (Bakioğlu, 2015: 2). Mentor ve menti arasındaki ilişkinin başarısı, evvela mentorun bilgi ve becerisinde yatar (Hudson, 2016: 31). Ancak, menti de öğrenme hevesi, gayreti, ilgisi ve merakı ile süreçteki önemli bir ortaktır. Mentor ve menti arasında teoride yakın bir ilişki vardır. Ancak pratikte işlevsel olanından işlevsiz olanına kadar çeşitli düzeylerde bir profesyonellik ilişkisiyle karşılaşmaktadır. Bu durum, mentor-menti ilişkisinin kalitesinde birçok değişkenin etkisi olduğunu göstermektedir. Dhillon'un (2009: 701) yaptığı araştırma, başarılı bir mentor-menti ilişkisinin "güven ve ortak norm ve değerler" gerektirdiğini ortaya koymuştur. Hudson & Hudson (2018: 17), mentorlara mentor-menti ilişkisini kurma ve sürdürmede yardımcı olabilecek temel yolları gösteren bir model önerisinde (Çizelge 1) bulunmuşlardır. Bu ilişkinin olumlu olmasında faaliyet gösterilen ortamın katkısı da son derece önemlidir.

Çizelge 1. Mentor-Menti İlişkisinin Kurulması ve Sürdürülmesi (Hudson, 2018)

Mentorluk, hem iş yaşamında hem de sosyal hayatta bireylerin kişisel gelişimleri açısından önemli bir olgudur. Bu olgu, usta-çırak ilişkisinin bugünün terminolojisindeki karşılığı olarak

yorumlansa da bazı açılardan aralarında farklılıklar⁷⁶ vardır. Mentorluk, mentorun bilgi ve deneyimini mentinin gelişimini destekleyecek şekilde kullanmasını içeren bir gelişim ve paylaşım sürecidir (Kılınç ve Alparslan, 2014). Yani mentorluk, mentor ile menti arasındaki öğrenme ortaklığıdır ve iki yönlü fayda sağlayan bir süreçtir. Yalnızca mentinin bilgi ve becerilerini geliştirme imkânı bulunduğu bir süreç değildir; mentorun da mesleki gelişimine katkı sağlayan bir uygulamadır. Hatta üniversiteler açısından bir bilim ve akademik kültürün oluşmasına fayda sağlayacak bir sistemdir. Temeli, “sosyal öğrenme teorisine” dayanmaktadır. Menti, mentorun izleme ve gözleme yoluyla öğrenmekte; somut yaşantılar üzerinden tecrübeye dayalı bir bilinç ve farkındalık kazanmaktadır. Bu yönüyle mentorluk, okullarda uygulanması ve yaygınlaştırılması gereken bir uygulamadır. Mentorluk, kontrollü bir süreç olması bakımından öğretmen eğitime ve niteliğine olumlu katkılar sunan bir uygulamadır.

Araştırmanın temelini oluşturan diğer kavram, metafordur. Metafor, Grekçe *metaphora*'dan gelen bir kavramdır. “Öte” anlamına gelen *meta* ile “taşımak, yüklenmek” anlamına gelen *pherin* kelimelerinden oluşmakta ve “bir yerden başka bir yere götürmek” manasına gelmektedir (Lakoff ve Johnson, 2005: 13). Yine bu kavramın Yunanca'da “değişmek” anlamına gelen *meta* ile “katlanmak” anlamına gelen *pherin* sözcüklerinin bir araya gelmesinden oluşmuş *metapherein* kelimesinden türediği de bildirilmektedir (Levin, 2005). Bu kavramın Türkçe'deki karşılığı ise “mecaz”, “istiare”, “eğretileme”, “benzetme” gibi kelimelerle karşılanmaktadır. Mecaz, Türkçe Sözlük'te (TDK, 1988: 999), “bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından başka anlamda kullanılan söz” şeklinde; Osmanlıca Sözlük'te (Özön, 1959: 438) ise, “gerçek anlamıyla kullanılmayıp benzerlik ve benzetme yolu ile başka bir anlamda kullanılan söz” şeklinde tarif edilmektedir. İstiare⁷⁷ veya onun Türkçe karşılığı olan eğretileme, ifadeyi süsleyen bir edebi sanattır. Metafor ise, daha çok zihinsel ve düşünsel kavrayış sistemimizi simgelemek için kullanılan (Saban, 2008: 460) bir anlamsal değişim aracıdır. Bir kavram, olgu veya olayın başka bir kavram, olgu veya olaya benzetilerek açıklanması hadisesidir. Yüksek düzeyde soyut, karmaşık veya kuramsal bir olguyu anlamada ve açıklamada işe koşulabilecek güçlü zihinsel araçlardır (Saban, 2008: 460). Ortony (1975), metaforların sadece soyut ve zor fikirlerin anlatılmasında değil; aynı zamanda deneyimlerin aktarılmasında da temel teşkil ettiğinin altını çizmektedir. Morgan (1998) ise, metaforun bir söz sanatı olmasına ek olarak dünyayı görme ve anlama biçimi olduğuna dikkat çekmektedir. Yani metaforlar, kavramlar hakkındaki düşüncelerimizi yapılandıran, şekillendiren, yönlendiren, kontrol eden ve onları somutlaştırmamızda etkili olan en temel vasıtalar olmanın yanı sıra hayatı anlama ve anlamlandırma biçimini de yansıtan temsil formlarıdır.

Öğretmen, öğrenci gibi eğitimin eksen şahsiyetidir. Temel uğraşı insan yetiştirmek olan bu mesleğin hususiyetini Topçu (2017: 71), “Âdemoğlunu, beşikten alarak mezara kadar götürüp teslim eden, dünyanın en büyük mesuliyetine sahip insan muallimidir” sözüyle şerh eder. İhtisas ve profesyonellik gerektiren bu meslek ne yazık ki profesyonellik yitimi ve kaybı ile karşı karşıyadır (Sarı ve Altun, 2015; Dağ ve Sarı, 2017). Öğretmenlik, özü gereği insan, toplum, zaman ve teknoloji gibi parametreler göz önüne alındığında değişimi ve gelişimi en çok gerektiren meslek gruplarının başında gelmektedir. Ki bugün itibarıyla öğretmenlik, her zamankinden daha zorlu bir zanaat hâline gelmiştir (Dağ ve Özdemir, 2019: 56-57).

Mentorluk, mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin yalnızlık hissini azaltma, öz güven geliştirme, mesleki gelişim, kendini değerlendirme ve problem çözme becerilerinin gelişmesine olumlu yönde katkılar sağlamakta (Hobson, Ashby, Malderez ve Tomlinson, 2009; Akt: Akçamete,

⁷⁶ Mentorluk, usta-çırak ilişkisi olarak algılsa da bazı açılardan farklılık arz etmektedir. Her ikisinde de deneyimden kaynaklanan bir dengesizlik durumu olsa da usta-çırak ilişkisinde güç ustadadır; mentorlukta ise güç daima mentorda değildir. Mentor ve hizmet alan arasında ortaya çıkacak “güç” faktörünü dengelemek mentorun sorumluluğundadır (Bakioğlu vd., 15: 3-4; Akt: Dağ ve Sarı, 2017: 115). Ayrıca mentorluk ilişkisinin temelinde açık görüşlülük ve tevazunun yanı sıra karşılıklı saygı, güven ve profesyonelliğe dayalı bir ortaklık ilişkisi söz konusudur. Usta-çırak ilişkisinde ise, tek taraflı bir tecrübe aktarımına dayalı bir ilişki vardır. Belki tam da bu nedenden ötürü karşılıklı yarar mentorluk ilişkisindeki kadar yoğun değildir. Usta-çırak ilişkisinde, tek yönlü iletişim ve öğrenme şekli daha ön plandadır (Dağ ve Sarı, 2017: 115).

⁷⁷ Sevük'e (1942: 357) göre istiarede üç unsur vardır. Biri kendi mânâsının haricinde kullanılması, yani mecaz olması; diğeri kendi mânâsında kullanılmasına imkân olmaması, yani “karine-i mania” bulunması; üçüncüsü de “teşbih maksadı”nın bulunmasıdır.

Aslan ve Dinçer, 2010); ayrıca tecrübesiz öğretmenlerin potansiyellerini arttırarak sınıf ve zaman yönetimi becerilerinin gelişmesine de yardımcı olmaktadır (Akçamete, Aslan ve Dinçer, 2010). Dolayısıyla mentorluk, öğretmenlerin veya öğretmen adaylarının hem potansiyellerini açığa çıkarmada hem de mesleki becerilerini geliştirmelerinde etkili yollardan biri olmaktadır. Mesleğe yeni başlamış öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, meslek hayatlarının ilk yıllarında destek ve yardıma çok ihtiyaç duymaktadır. Birçoğu karşılaştıkları sorunları deneme-yanılma yoluyla veya model alarak ve taklit ederek çözüme kavuşturmaktadır. Oysa sorunları kendi doğal mecrası içinde akışına bir çözüme kavuşturmak yerine profesyonel destek alarak bir bilinç ve farkındalık içinde aşmak daha doğru bir yoldur (Dağ ve Sarı, 2017). Bu bağlamda sağlıklı bir mentor-menti ilişkisi imar etmek elzemdir.

Mentor-menti ilişkisi, karşılıklı öğrenme ve birlikte gelişme ilişkisidir. Bu bağlamda mentor, mentinin mesleki gelişimini ve öğrenmesini yönlendirip şekillendirmesine yardımcı olurken ve ona olumlu bir rol modeli olarak hizmet ederken menti de mesleki gelişimi ve kariyer hedefleri hakkında rehberlik ve yapıcı geri bildirimler alır. Mentor ve menti ilişkisi, bireylerin kariyerlerinde daha profesyonel hâle gelmelerine yardımcı olur. Bu ilişkinin teorik açıdan amacı bu şekilde olsa da pratikteki yansımaları farklılık gösterebilmektedir. Bu varsayımdan hareketle çalışmada sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi”ne yönelik algıları belirlenmeye çalışılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi”ne yönelik algılarını metaforlar yardımıyla belirlemektir. Bu genel amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1) Sınıf öğretmenleri ve öğretmen adayları “mentor-menti ilişkisi”yle ilgili algılarını hangi metaforlar aracılığıyla açıklamaktadırlar?
- 2) Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi”nin anlamına yönelik metaforları nelerdir?
- 3) Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramıyla ilgili akıllarına gelen ilk kelime nedir?
- 4) Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramıyla ilgili akıllarına gelen ilk kişi kimdir?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli ve Deseni

Araştırmada, temel nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Temel nitel araştırma deseninde, araştırmaya katılan bireylerin yaşamlarını veya yaşadıklarını nasıl yorumladıkları, oluşturdukları ve deneyimlerine ne anlam kattıkları üzerinde durulur (Merriam, 2013). Bu çalışmada, öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin mentor-menti ilişkisini nasıl algıladıklarını betimlemek ve bu algıları incelemek amacıyla temel nitel araştırma deseninden faydalanılmıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma, 2016-2017 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde yapılmış olup araştırmaya Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı’nda öğrenim gören 180 öğretmen adayları ile Nevşehir ve Mersin il merkezinde görev yapan toplam 100 sınıf öğretmeni katılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde maliyet ve zaman planlaması göz önünde tutularak kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Kolay ulaşılabilir durum örnekleme, araştırmaya hız ve pratiklik kazandıran bir örnekleme yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Tablo 1’de araştırma kapsamındaki çalışma grubuna ilişkin kişisel bilgiler bulunmaktadır.

Tablo 1: Çalışma Grubuna İlişkin Kişisel Bilgiler

Katılımcı Gruplar	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	39	29.7	9	26.5	48	29.1
Mersin Üniversitesi	30	23.0	12	35.3	42	25.4
Kastamonu Üniversitesi	62	47.3	13	38.2	75	45.5
Toplam	131	100	34	100	165	100
Mersin ili Sınıf Öğretmeni	22	52.4	18	43.9	40	48.2
Nevşehir İli Sınıf Öğretmeni	20	47.6	23	56.1	43	51.8
Toplam	42	50.6	41	49.4	83	100

Katılımcı sınıf öğretmeni adaylarının 131'i (%79.4) kadın, 34'ü (%20.6) erkektir. Katılımcıların kayıtlı oldukları üniversitelerin dağılımı ise şöyledir; Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi'nden 39 (%29.7) öğretmen adayı katılırken, Mersin Üniversitesi'nden 30 (%23) ve Kastamonu Üniversitesi'nden 62 (%47.3) öğretmen adayı katılmıştır. Araştırma kapsamındaki sınıf öğretmenlerine ait katılımcı özellikleri ise şöyledir: 22 kadın öğretmen (%52.4) ve 18 erkek öğretmen (%43.9) Mersin ilinden, 20 kadın öğretmen (%47.6) ve 23 erkek öğretmen (%56.1) Nevşehir ilinden katılmıştır. Araştırmaya katılmada gönüllülük dikkate alınmıştır.

Çalışmada Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Mersin Üniversitesi ve Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı'ndan toplam 180 öğretmen adayından görüş alınmıştır. Araştırmada kullanılan formların 15'i eksik veya amaca uygun doldurulmadığından değerlendirmeye alınmamış ve toplam 165 form geçerli kabul edilerek analiz işlemlerine tabi tutulmuştur. Benzer şekilde Nevşehir ve Mersin il merkezinde görev yapan toplam 100 sınıf öğretmenin görüşüne başvurulmuş ancak 17'si "çünkü" bölümünün metafora uygun şekilde açıklanmaması ve bazı soruların cevaplanmaması nedeniyle değerlendirmeye dahil edilmemiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Metafor araştırmalarında her ne kadar farklı formlarda veri toplama araçları kullanılsa da ekseriyetle kalıp sorular (... gibidir, çünkü; benzer, çünkü) tercih edilmektedir. Araştırmanın verileri, kalıp soru formlarından yararlanılarak oluşturulan açık uçlu ölçme formu aracılığıyla toplanmıştır. Formun birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini betimleyen sorular; ikinci bölümünde ise katılımcıların "mentor-menti ilişkisi"ne ilişkin sahip oldukları metaforları ortaya çıkarmak amacıyla verilen sorular yer almıştır. Araştırmacılarla oluşturulan bu form, üç alan uzmanına değerlendirmeleri amacıyla gönderilmiş ve gelen görüşler doğrultusunda nihai şekli verilerek uygulanmıştır. Alan uzmanları arasında bir eğitim yönetimi ve denetimi uzmanı ile iki tane sınıf eğitimi uzmanı yer almaktadır. Araştırmada kullanılan kalıp sorular "Mentor-menti ilişkisini benzetiyorum; çünkü,", "Mentor-menti ilişkisi anlamına gelir; çünkü,", "Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kelimedir" ve "Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kişidir" şeklinde ifade edilmiştir. Kalıp sorulardan ikisinde yer alan "çünkü" vurgusu metaforun betimsel gücünü zenginleştirmek amacıyla sorulmuştur. Nitekim Yıldırım ve Şimşek (2013), metaforların hangi neden(ler)den ötürü belirtildiğinin "çünkü" kısmında verilecek cevaplarda yer aldığını ifade etmektedir. Bu nedenle araştırmada öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmeni adaylarının metaforları hangi anlamda kullandıklarını açıklamaları için "çünkü" sorusu sorulmuş ve verilerin değerlendirilmesinde katılımcıların bu bölümdeki ifadeleri dikkate alınmıştır. Farklı katılımcıların aynı metaforu ifade etmelerine rağmen "çünkü" bölümünde belirttikleri hususlar ile aslında aynı algıyı taşımadıkları görülmüştür. "Çünkü" bölümünde herhangi bir açıklamaya yer vermeyen ve metaforla ilgisiz olan açıklamaları içeren cevap kâğıtları değerlendirilmeye alınmamıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin çözümlenmesinde içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, önemli olan anlamların yapılandırılmasına ve sınıflandırılmasına yönelik nitelden nicele doğru genelleştirmeyi sağlayan bir yorum biçimidir (Gökçe, 2006: 17-18). Veriler *kodlama ve ayıklama*, *kategori geliştirme*, *geçerlik ve güvenilirlik* ve *verilerin yorumlanması* başlıkları altında analiz edilmiştir. Araştırmada ilk olarak katılımcıların yanıtları incelenmiş, araştırmanın amacına uygun olarak doğru

bir şekilde doldurulup doldurulmadığı kontrol edilmiştir. 280 katılımcıdan 32'sinin kâğıtları uygun şekilde doldurulmadığından dolayı değerlendirmeye alınmamıştır. Geriye kalan cevap kâğıtlarına öğretmen adayları için 1'den 165'e; sınıf öğretmenleri için 1'den 83'e kadar numara verilmiştir. Katılımcıların geliştirdikleri metaforlar tablolaştırılarak listelenmiştir. Bu çalışmanın sonucunda oluşturulan verilerden ilişki kategorisi oluşturulmuştur. Kategori geliştirme aşamasında, katılımcıların ürettikleri metaforlardan ortak özellik taşıdığı belirlenenler aynı grup altında toplanmıştır. Temalar ve kategoriler belirlenmiştir. Araştırmanın geçerliliğini sağlamak için katılımcıların oluşturdukları metaforlara ve açıklamalara doğrudan yer verilmiş ve bu görüşlerden yola çıkarak sonuçlar yorumlanmıştır. Ayrıca, metaforların söz konusu kavramsal kategorileri temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla yetkin iki uzmanın görüşüne sunulmuş ve tutarlılık incelemesi yapılmıştır. Uzmanların ve araştırmacıların kodları ve kodlara ilişkin kategorileri karşılaştırılarak kodlayıcılar arası güvenilirlik Miles ve Huberman'ın (1994) önerdiği [Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) x 100] formül kullanılarak hesaplanmıştır. Uzmanların ve araştırmacıların değerlendirmeleri arasındaki uyumun .94 olduğu tespit edilmiştir. Bu değer, .90 üzerinde olduğu için arzu edilen güvenilirliğin sağlanmış olduğu kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Birinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu bölümdeki bulgular, öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik belirttikleri metaforları ile bu metaforların ilgili olduğu kategorileri kapsamaktadır. Belirlenen tüm metaforlar toplu hâlde bir tabloda belirtildikten sonra, belirlenen metaforların kategoriler bazında dağılımı tablolar hâlinde (Tablo 2 ve Tablo 3) verilmiştir.

Tablo 2: Öğretmen Adaylarının “Mentor-Menti İlişkisi”ne Yönelik Belirttikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Usta-çırak	59	24.	Fabrika	1
2.	Öğretmen-öğrenci	31	25.	Akran öğrenme	1
3.	Anne-çocuk	13	26.	Trafik işaretleri	1
4.	Doktor-hasta	8	27.	Gökkuşağı	1
5.	Ast-üst	6	28.	Astronot	1
6.	Döngü	2	29.	Uçurtma	1
7.	Orkestra	2	30.	Yol	1
8.	Yardım	2	31.	Cambaz-ip	1
9.	Meyve ağacı	2	32.	Tom ve Jerry	1
10.	Okul	2	33.	Arı	1
11.	Kalem-defter	2	34.	Arkadaşlık	1
12.	Fırıncı-hamur	2	35.	Kardeşlik	1
13.	Yaşam koçluğu	2	36.	Çoban	1
14.	Koyun ve yavrusu	1	37.	Düşün-eşleş-paylaş metodu	1
15.	Tembel-çalışkan	1	38.	Dayanışma	1
16.	Balina-plankton	1	39.	Alışveriş	1
17.	Karagöz-Hacivat	1	40.	Kültür	1
18.	Kitap-okur	1	41.	Bilen-bilmeyen	1
19.	Başarılı-başarısız öğrenci	1	42.	Danışan-danışman	1
20.	Çiçek-bahçıvan	1	43.	Yetkili-çalışan	1
21.	Futbolcu-teknik direktör	1	44.	Kurum-danışman	1
22.	Diş fırçası-diş macunu	1	45.	İşveren-işçi	1
23.	Ehliyet kursu	1		Toplam	165

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak toplam 45 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 165 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisi kavramıyla ilgili ilk beş sırada en fazla belirttikleri metaforlar usta-çırak (59), öğretmen-öğrenci (31), anne-çocuk (13), doktor-hasta (8) ve ast-üst (6) olarak sıralanmıştır. Sekiz metaforun 2 tekrar edilme sıklığı olduğu belirlenirken, 32 metaforun ise birer kez tekrar edildiği belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramıyla ilgili geliştirdikleri metafor çeşitlerinin ortak özellikleri bakımından ayrıldıkları kategorilere göre sınıflandırılmasına Tablo 3’te yer verilmektedir.

Tablo 3: Öğretmen Adaylarının Geliştirdikleri Metafor Çeşitlerinin Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metafor Sayısı	%
1. Tek taraflı destek bakımından	37	82.2
2. Karşılıklı fayda birlikteliği bakımından	8	17.8
TOPLAM	45	100

Tablo 3’e göre, öğretmen adaylarının “mentor-menti” ilişkisi kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar tek taraflı destek (37-%82.2) ve karşılıklı fayda birlikteliği bakımından (8-%17.8) iki kategori altında toplanmıştır. Kategoriler incelendiğinde en fazla belirtilen metaforların “tek taraflı destek” kategorisine ait olduğu görülmektedir. Aşağıda bu iki kategoriye ilişkin açıklama örnekleri yer almaktadır.

1) Mentor-menti ilişkisini... Usta-çırak ilişkisi... benzetiyorum.
Çünkü... Usta... çıranga... öğretir...

1) Mentor-menti ilişkisini... usta-çırak... benzetiyorum.
Çünkü... usta... öğretir... eğiten... çırak... öğrenendir...

1) Mentor-menti ilişkisini... abişan-abişman ilişkisine... benzetiyorum.
Çünkü... karşılıklı... etkileşim... söz konusu...

1) Mentor-menti ilişkisini... Alış-veriş... benzetiyorum.
Çünkü... ikili... bir... ilişki... söz konusu...

Tablo 4: Sınıf Öğretmenlerinin “Mentor-Menti İlişkisi”ne Yönelik Belirttikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Usta-çırak	49	11.	Tohum-filiz	1
2.	Öğretmen-öğrenci	6	12.	Alıcı-verici	1
3.	Anne-kız	6	13.	Ağaçtaki meyve	1
4.	Deneyimli-deneyimsiz	5	14.	Soğutucu	1
5.	Tecrübe	2	15.	Şoför-muavin	1
6.	Ekip çalışması	1	16.	Simbiyotik yaşam tarzı	1
7.	Ata-evlat	1	17.	Yolculuk	1
8.	Abi-kardeş	1	18.	Gelin-kaynana	1
9.	Yardımlaşma	1	19.	Sıcak su-soğuk su	1
10.	Toprak-bitki	1	20.	Badi sistemi	1
Toplam					83

Tablo 4 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak toplam 20 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 83 görüş belirttikleri görülmektedir. Metaforların usta-çırak (49), öğretmen-öğrenci (6), anne-kız (6), deneyimli-deneyimsiz (5) ve tecrübe (2) metaforları üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramıyla ilgili geliştirdikleri metafor çeşitlerinin ortak özellikleri bakımından ayrıldıkları kategorilere göre sınıflandırılmasına Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5: Sınıf öğretmenlerinin Geliştirdikleri Metafor Çeşitlerinin Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metafor Sayısı	%
1. Tek taraflı destek bakımından	13	65
2. Karşılıklı fayda birlikteliği bakımından	7	35
TOPLAM	20	100

Tablo 5’te görüldüğü üzere, sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti” ilişkisi kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar tek taraflı destek (13-%65) ve karşılıklı fayda birlikteliği bakımından (7-%35) iki kategori altında toplanmıştır. Kategoriler incelendiğinde en fazla belirtilen metaforların “rol dağılımı” kategorisine ait olduğu görülmektedir. Aşağıda bu iki kategoriye ilişkin açıklama örneklerine yer verilmektedir.

ÇünküUsta'nın (Mentor)..... bilgilerini..... tecrübelerini..... ken-
..... dışından..... daha az..... deneyimli..... çiracına (mentî)..... ye
..... aktormasıdır.....

ÇünküTecrübeli kişiden tecrübelerini..... öğrenmek..... Okulda öğrenilenin
..... dışında..... uygulamak..... öğrenmek..... bu arada..... mentorun mentiden
..... öğrenecekleri de olacaktır..... Mentörün kuruma uyum sağlanması
..... ve ortamına alışması için tecrübeli almanın yanında paylaşımcı
..... Sevecek bir Mentor ile çalışması faydalıdır.....

3.2. İkinci Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu bölümdeki bulgular, öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramının anlamına yönelik belirttikleri metaforları ile bu metaforların ilgili olduğu kategorileri kapsamaktadır. Belirlenen tüm metaforlar toplu hâlde bir tabloda belirtildikten sonra, belirlenen metaforların kategoriler bazında dağılımı tablolar hâlinde (Tablo 6 ve Tablo 7) verilmiştir.

Tablo 6: Öğretmen Adaylarının “Mentor-Mentî İlişkisi”nin Anlamına Yönelik Belirttikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Yardımlaşma	23	26.	Yapı iskelesi	1
2.	Yardım/Destek sağlama	13	27.	Eğitmek	1
3.	Öğreten-öğrenen	11	28.	Şans	1
4.	Tecrübelenme	10	29.	Kavşak	1
5.	Rehberlik	7	30.	Saygı	1
6.	Etkileşim	6	31.	Özverili çalışma	1
7.	Danışma	6	32.	Öğrenci-üniversite	1
8.	Başarı	6	33.	Öğretmen-kurum	1
9.	Ast-üst	6	34.	Kazanç	1
10.	Öğrenme	6	35.	Birbirine değer verme	1
11.	Gelişim	6	36.	Uzay yolculuğu	1
12.	Usta-çırak	5	37.	Aile sıcaklığı	1
13.	Bilgi edinme	5	38.	Geleceğin ışığı	1
14.	Bilgi alışverişi	4	39.	Abi-kardeş	1
15.	Uyum	4	40.	Doktor-hasta	1
16.	Aktarım	4	41.	Onarmak	1
17.	Karşılıklı bir ilişki	4	42.	Pişmek	1
18.	Tecrübeli-tecrübesiz	2	43.	Fayda sağlama	1
19.	Hayat	2	44.	Staj	1

20.	Anne-çocuk	2	45.	Okul	1
21.	Kıdem	2	46.	Demiri demirle dövmek	1
22.	Kültür	2	47.	Kariyer geliştirme	1
23.	Aktarıcı-alıcı	2	48.	Fırsat	1
24.	Tamamlama	2	49.	Üst düzey bir iş	1
25.	Bilen-daha az bilen	1	Toplam	165	

Tablo 6 incelendiğinde, öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi”nin anlamına yönelik olarak toplam 49 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 165 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisinin anlamıyla ilgili ilk üç sırada en fazla belirttikleri metaforlar yardımlaşma (23), yardım/destek sağlama (13), öğretene-öğrenen (11), tecrübelenme (10) ve rehberlik (7) olarak sıralanmıştır. Öğretmen adaylarının mentor ve menti arasındaki ilişkisinin anlamına ilişkin en fazla yardımlaşma metaforunu ürettikleri görülmektedir. Altı metaforun 6, iki metaforun 5, 4 metaforun 4, 7 metaforun 2 ve 25 metaforun da 1 tekrar edilme sıklığı olduğu belirlenmiştir.

Öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramının anlamıyla ilgili geliştirdikleri metafor çeşitlerinin ortak özellikleri bakımından ayrıldıkları kategorilere göre sınıflandırılmasına Tablo 7’de yer verilmektedir.

Tablo 7: Öğretmen Adaylarının Geliştirdikleri Metafor Çeşitlerinin Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metafor Sayısı	%
1. Bilenin bilmeyene yardımı bakımından	39	79.6
2. Karşılıklı işbirliği bakımından	7	14.3
3. Kılavuzluk etme bakımından	3	6.1
TOPLAM	49	100

Tablo 7’ye göre, öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramının anlamına ilişkin geliştirdikleri metaforlar bilen bilmeyene yardımı (39-%79.6), karşılıklı işbirliği (7-%14.3) ve kılavuzluk etme (3-%6.1) bakımından toplam üç kategori altında toplanmıştır. Aşağıda bu alt kategorilere ilişkin açıklama örneklerine yer verilmektedir.

2) Mentor-menti ilişkisi benim için yardımlaşma eğitimi alma anlamına gelir.
Çünkü bilen bir kişiden bilmeyene bir şeyi daha iyi bilen kişiden öğrenmesi
.....
.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için yardımlaşma anlamına gelir.
Çünkü mentor ile birinden sorulur destek almakta ve
başvurularında paylaşım ve soru konusudur
.....
.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için destek ve yardım anlamına gelir.
Çünkü bu ilişki temelinde destek ve yardım vardır
.....
.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için mentor, mentee bilgiyi verir. Mentinin eksik olduğu
konuları mentor tamamlar. Böylelikle de mentorla mentinin
arasında bilgi alışverişi gerçekleşir
.....
.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için Rehber olma, kılavuzluk yapma anlamına gelir.
Çünkü mentije yol gösterme, ona yardımcı olma, tecrübeleri
..... dengesiyle rehber olma görevini mentor üstlendiği için.....

Tablo 8: Sınıf Öğretmenlerinin “Mentor-Menti İlişkisi”nin Anlamına Yönelik Belirttikleri Metaforlar

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Tecrübeden faydalanma	15	16.	Ast-üst	1
2.	Usta-çırak	9	17.	Bilgi aktaran-bilgi alan	1
3.	Yardımlaşma	6	18.	Bilgiye bilgi katma	1
4.	Etkileşim	6	19.	Bilene danışma	1
5.	Rehberlik	5	20.	Boşluk	1
6.	Anne-çocuk	4	21.	Başarı	1
7.	Bilgi ve tecrübe paylaşımı	4	22.	Performansın artması	1
8.	Verimlilik	4	23.	Zorunluluk	1
9.	Alışveriş	3	24.	Kalıcı öğrenme	1
10.	Tecrübe	2	25.	Karşılıklı kazanma	1
11.	Model olma	2	26.	Uyum	1
12.	Öğreten-öğrenen	2	27.	Danışmanlık	1
13.	Teorinin pratiğe aktarılması	2	28.	Güven	1
14.	Bayrak yarışı	2	29.	Kariyerin ilk basamağı	1
15.	Destekçi	2	30.	Öğretmenliğe ilk adım	1
				Toplam	83

Tablo 8 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi”nin anlamına yönelik olarak toplam 30 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 83 görüş belirttikleri görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin mentor-menti ilişkisinin anlamıyla ilgili ilk üç sırada en fazla belirttikleri metaforlar tecrübeden faydalanma (15), usta-çırak (9) ve yardımlaşma (6) olarak sıralanmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin mentor-menti ilişkisi için en fazla tecrübeden faydalanma metaforunu ürettikleri görülmektedir. Bu, sınıf öğretmenlerinin mentor ve menti arasındaki ilişkiyi aktarıma dayalı tek yönlü bir süreç olarak algıladıklarını göstermektedir.

Tablo 9: Sınıf Öğretmenlerinin Geliştirdikleri Metafor Çeşitlerinin Kategorilere Göre Dağılımı

Kategoriler	Metafor Sayısı	%
1. Bilenin bilmeyene yardımı bakımından	21	70
2. Karşılıklı işbirliği bakımından	7	23.3
3. Diğer	2	6.7
TOPLAM	30	100

Tablo 9’a göre, sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramının anlamına ilişkin geliştirdikleri metaforlar bilen bilmeyene yardımı (21-%70), karşılıklı işbirliği (7-%23.3) ve diğer bakımından (2-%6.7) toplam üç kategori altında toplanmıştır. En fazla belirtilen metaforların “bilen bilmeyene yardımı” kategorisine ait olduğu görülmektedir. Aşağıda bu alt kategoriye ilişkin açıklama örneklerine yer verilmektedir.

2) Mentor-menti ilişkisi benim için Bilgi - tecrübe aktarımı anlamına gelir.
Çünkü Mentora mentije deneyimlerini aktarması ona
..... yol göstermektedir.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için tecrübe edinme, aktarılma ve yardım alma anlamına gelir.
Çünkü Mentor yıllardır öğretici ortamında yapıyorlar (mentörün) olmaları ve olmaları bilgisi ve deneyimlerini koruyup bilgi yöntem ve tekniklerini Mentoriye tarafı onu mektepe hocalar onu motive eder.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için ilk tarafında karşılıklı öğrenmesi anlamına gelir.
Çünkü deneyimlerini anlatan öğretmen bir mentor, menti ile birlikte kendisi de bu deneyimleri tekrar yapacak. Bir yeni öğrenme olacak. Her iki becerilerini göstermesi açısından da katkı gelecek. Öğrenim sağlayacak. Öğrenim kuvvetli farklılık yaratacak.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için alı ve veriş anlamına gelir.
Çünkü Bilgi ile bilmeyen , tecrübe eden tecrübesiz e alıp vermedir.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için Olgunlaşma / Verimlilik anlamına gelir.
Çünkü Mentori aka demik bilgisi için tecrübe eden, deneyim leri etkililikçe olgunlaşacak, metformin de verimlilik orta olacaktır.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için daha verimli ve etkili sağlama anlamına gelir.
Çünkü deneyimlerini öğretmenler deneyim sahanelerden alırlar destekle daha etkili ve verimli sağlamanın güçlerini öğrenirler.....

2) Mentor-menti ilişkisi benim için yol göstericilik anlamına gelir.
Çünkü Meslekte edinilen tecrübe okullarda öğretilen teorik bilgilerden çok daha geçerlidir. Mentor mentiler tecrübe sını aktarabilir.....

3.3. Üçüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu bölümdeki bulgular, öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik akıllarına gelen ilk kelimeye ilişkin görüşlerini içermektedir.

Tablo 10: Öğretmen Adaylarının “Mentor-Menti İlişkisi” Kavramına Yönelik Akıllarına Gelen İlk Kelime

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Tecrübe	20	38.	Heyecan	1
2.	Yardım/Destek	16	39.	Cuma günü	1
3.	Usta-çırak	6	40.	İlim	1
4.	Aktarım	6	41.	Işık	1
5.	Eğitim	5	42.	Ahilik	1
6.	Yardımlaşma	5	43.	Araştırma	1
7.	Rehberlik	5	44.	Minör-majör	1
8.	Üniversite	5	45.	Pikolog-danışman	1
9.	İletişim	4	46.	Çaba	1
10.	Üniversite	4	47.	Başarılı-başarısız kimse	1
11.	Bilgi edinme	4	48.	Karşılıklı öğrenme	1
12.	Başarı	4	49.	Döngü	1
13.	Öğretmen	3	50.	Danışan	1
14.	Okul	3	51.	Üretkenlik	1
15.	Uyum	3	52.	Heykeltraş	1

16.	Hiçbir şey	3	53.	Mentollü selpak	1
17.	Etkileşim	3	54.	Mentollü şeker	1
18.	Dayanışma	3	55.	Yoldaşlık	1
19.	Staj	3	56.	Olgunlaşma	1
20.	Gelişme	3	57.	Yaşam koçu	1
21.	Uzman	3	58.	Güven	1
22.	Öğreten-öğrenen	3	59.	Yüksek lisans	1
23.	Anne-kız	2	60.	Makam, mevki	1
24.	Öğrenme	2	61.	Sınıf	1
25.	Alışveriş	2	62.	Şirket	1
26.	Paylaşım	2	63.	Aşçılık	1
Tablo 10: Devamı					
27.	Tamamlama	2	64.	Öğreticiler	1
28.	Ortak kazanım	2	65.	Kıdem	1
29.	Statü	2	66.	Yönetici-çalışan	1
30.	Meslek	2	67.	Aşçılık	1
31.	Saygı	2	68.	Model olma	1
32.	Tecrübeli-tecrübesiz	2	69.	Soru sormak	1
33.	Anne	1	70.	Sorgulamak	1
34.	Ast-üst	1	71.	Aile	1
35.	Emektarlık	1	72.	Ruhi bunalım	1
36.	Sevgi	1	73.	Bağlılık	1
37.	Hiyerarşi	1	Toplam	165	

Tablo 10 incelendiğinde, öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak akıllarına gelen ilk kelimeyle ilgili toplam 73 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 165 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisi kavramıyla ilgili ilk üç sırada en fazla belirttikleri metaforlar tecrübe (20), yardım/destek (16), usta-çırak (6) ve aktarım (6) olarak sıralanmıştır.

Tablo 11 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak akıllarına gelen ilk kelimeyle ilgili toplam 40 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 83 görüş belirttikleri görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin mentor-menti ilişkisi kavramıyla ilgili en fazla belirttikleri metaforlar, tecrübe (18) ve usta-çıraktır (11).

Tablo 11: Sınıf Öğretmenlerinin “Mentor-Menti İlişkisi” Kavramına Yönelik Akıllarına Gelen İlk Kelime

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Tecrübe	18	21.	Sevgi ve saygı	1
2.	Usta-çırak	11	22.	Resmiyet	1
3.	Paylaşım	5	23.	İdol	1
4.	Öğretmen	4	24.	Kültür	1
5.	Model olma	4	25.	Bilgi alışverişi	1
6.	Yol gösterme	3	26.	Anne-kız	1
7.	Öğrenme	3	27.	Hakem	1
8.	İletişim	3	28.	Futbol	1
9.	Yardımlaşma	2	29.	Uygulama	1
10.	Staj	1	30.	Mevlâna	1
11.	Evlat	2	31.	Mücadele	1
12.	Anne-kız	1	32.	Anlayış	1
13.	Yardım/Destek	1	33.	Akarsu	1
14.	Eğitim	1	34.	Yolculuk	1
15.	İşbirliği	1	35.	Güven	1
16.	Aktarım	1	36.	Başarı	1
17.	Rehberlik	1	37.	Geçmiş	1
18.	Öğrenci	1	38.	Uyum	1
19.	Gençlik	1	39.	Kariyer	1
20.	Liderlik	1	40.	Değerli bir taş	1

Aşağıda sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisi kavramına yönelik olarak akıllarına gelen ilk kelimeyle ilgili belirttikleri görüşler örnekleri sunulmaktadır.

3) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kelime:değeri.....

3) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kelime:Usta - Girek.....

3) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kelime:yardım.....

3) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kelime:yardımlarına.....

3.4. Dördüncü Araştırma Sorusuna İlişkin Bulgular

Bu bölümdeki bulgular, öğretmen adaylarının ve sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramına akıllarına gelen ilk kişiye ilişkin görüşlerini içermektedir.

Tablo 12: Öğretmen Adaylarının “Mentor-Menti İlişkisi” Kavramına Yönelik Akıllarına Gelen İlk Kişi

Metafor Sırası	Metafor Adı	F	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Üniversite hocası	42	18.	Aile	2
2.	Öğretmen	30	19.	Ortaokul öğretmeni	1
3.	Annem	11	20.	Dekan	1
4.	Staj hocası	10	21.	Dedem	1
5.	Psikolog	7	22.	Kardeşim	1
6.	Ünlü kimseler	7	23.	Menti	1
7.	İlkokul öğretmeni	5	24.	Asistanlar	1
8.	Babam	5	25.	Yüksek lisans öğrencisi	1
9.	Öğretmen-öğrenci	5	26.	Bilen-bilmeyen	1
10.	Müdür	5	27.	Devlet kurumları	1
11.	Başarılı kimseler	4	28.	Pedagog	1
12.	Kendim	3	29.	Öğrenci	1
13.	Çırak-berber	3	30.	Hakim	1
14.	Hiçkimse	3	31.	CEO	1
15.	Yöneticiler	3	32.	Uzman	1

16.	Lise öğretmeni	3	33.	Menfaatçiler	1
17.	Doktor	2		Toplam	165

Tablo 12 incelendiğinde, öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak akıllarına gelen ilk kişiyle ilgili toplam 33 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 165 görüş belirttikleri görülmektedir. Öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisi kavramıyla ilgili ilk üç sırada en fazla belirttikleri metaforlar üniversite hocası, öğretmen ve staj hocası olarak sıralanmıştır.

Tablo 13: Sınıf Öğretmenlerinin “Mentor-Menti İlişkisi” Kavramına Yönelik Akıllarına Gelen İlk Kişi

Metafor Sırası	Metafor Adı	f	Metafor Sırası	Metafor Adı	f
1.	Mentorum	11	11.	Tecrübeli kimseler	3
2.	Öğretmen	10	12.	Arkadaşım	3
3.	Müdür	10	13.	Usta-çırak	2
4.	Diğer*	8	14.	Annem	2
5.	Hiçkimse	6	15.	Öğretmen-öğrenci	2
6.	İlkokul öğretmenim	5	16.	Öğrenci	2
7.	Ünlü kimseler	5	17.	Ben ve kızım	1
8.	Meslektaşlarım	4	18.	Danışman	1
9.	Kendim	3	19.	Ağabeyim	1
10.	Babam	3	20.	Üniversitedeki hocalarım	1
				Toplam	83

*Katılımcıların isim olarak belirttikleri ancak kim olduklarına dair bir açıklama ifadesine yer vermedikleri kişi adları “diğer” başlığı altında toplulaştırılmıştır.

Tablo 13 incelendiğinde, sınıf öğretmenlerinin “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak akıllarına gelen ilk kişiyle ilgili toplam 20 çeşit metafor ürettikleri ve bunun için 83 görüş belirttikleri görülmektedir. Sınıf öğretmenlerinin mentor-menti ilişkisi kavramıyla ilgili ilk üç sırada en fazla belirttikleri metaforlar mentorum (11), öğretmen (10) ve müdür (10) olarak sıralanmıştır.

Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisi kavramına yönelik olarak akıllarına gelen ilk kişiyle ilgili belirttikleri görüşlerden bazı örnekler aşağıda yer almaktadır.

4) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kişi: ...*öğretmen*.....

4) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kişi: ...*Kendim*.....

4) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kişi: ...*müdür*.....

4) Mentor-menti ilişkisi denilince aklıma gelen ilk kişi: Mentorum

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Sınıf öğretmenlerinin ve öğretmen adaylarının mentor-menti ilişkisi kavramıyla ilgili geliştirdikleri metaforları analiz etmeyi amaçlayan bu çalışmada, “mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik olarak öğretmen adaylarının 45, sınıf öğretmenlerinin ise 20 metafor ürettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar mentor-menti ilişkisini aynı metaforla açıklamışlardır. Hem sınıf öğretmenlerinin hem de öğretmen adaylarının “mentor-menti ilişkisi” için en fazla ürettikleri metafor *usta-çırak* olmuştur. Bu, oldukça anlamlıdır. Çünkü bu sonuç, katılımcıların mentor ve menti arasındaki ilişkiyi statüye dayalı bir ilişki olarak kavramsallaştırdıklarını göstermektedir. Her ne kadar mentorluk, usta-çırak ilişkisi olarak algılsa da bazı açılardan ondan farklılık arz etmektedir. Her ikisinde de deneyimden kaynaklanan bir dengesizlik durumu olduğu açıktır. Ancak usta-çırak ilişkisinde güç ustadadır; mentorlukta ise, güç daima mentorda değildir. Mentor ve menti arasında ortaya çıkacak “güç” faktörünü dengelemek mentorun sorumluluğundadır (Bakioğlu, 2015: 3-4). Ayrıca mentorluk ilişkisinin temelinde açık görüşlülük ve tevazunun yanı sıra karşılıklı saygı, güven ve profesyonelliğe dayalı bir ortaklık ilişkisi söz konusudur. Usta-çırak ilişkisinde ise, tek taraflı bir tecrübe aktarımına dayalı bir ilişki vardır. Belki tam da bu nedenden ötürü karşılıklı yarar mentorluk ilişkisindeki kadar yoğun değildir. Usta-çırak ilişkisinde, tek yönlü iletişim ve öğrenme şekli daha ön plandadır.

“Mentor-menti ilişkisi”nin anlamına yönelik olarak öğretmen adaylarının en fazla ürettikleri metafor “yardımlaşma” olurken sınıf öğretmenlerinin “tecrübeden faydalanma” olmuştur. Bu sonuç, katılımcıların büyük çoğunluğunun mentor-menti ilişkisini bilen’in bilmeyen’e sağladığı yardım/destek şeklinde düşündüğünü ve bu ilişkiyi tecrübelerin aktarımına dayalı bir süreç olarak değerlendirdiklerini göstermektedir. “Mentor-menti ilişkisi” kavramına yönelik akıllarına gelen ilk kelimenin tecrübe olması da bu bakış açısını desteklemektedir.

Ancak, katılımcıların mentor-menti ilişkisini usta-çırak ilişkisi olarak yorumlamaları eksik ve kısmen hatalı bir algılamanın olduğunu da göstermektedir. Çünkü mentor ve menti arasındaki ilişki, yukarıda da açıklandığı gibi usta-çırak ilişkisinden roller bağlamında farklılık gösterir. Mentorun ebeveyn figürü, sorun giderici, yapı kurucu, tavsiye sağlayıcı, destekleyici, eğitim modeli, koç veya rehber gibi bir dizi rolü vardır (Leshem, 2014: 262). Usta ise, sadece öğreten ve aktaran rolündedir. Ayrıca mentorluk, tek yönlü öğrenmeye dayalı bir süreç değildir; mentorun ve mentinin bilgilerini ve deneyimlerini birlikte paylaştıkları, birlikte sorguladıkları ve birlikte yapılandırdıkları bir ortaklık sürecidir. Üstelik bu süreç, sadece bilgi ve tecrübe paylaşımına dayalı da değildir; pedagojik rehberliğin yanı sıra duygusal destek ve profesyonel sosyalleşme gibi hususları da içeren bir yapıdır ve çift yönlü bir profesyonelleşme sürecidir. Usta-çırak ilişkisi ise, hiyerarşik bir ilişkidir.

Mentorluk, ne mentorun öğretmenlik mesleğine dair bilgi, beceri, değer ve normları mentiye aktarması süreci şeklindeki dar bir anlama sığdırılabilir ne de mentinin ihtiyaç hissettiği konularda mentora başvurmasına ve danışmasına dayalı sınırlı bir yapı olarak sistemleştirilebilir. Bu ikisinin iç içe geçtiği bir sistem olduğu söylenebilir. Mentorluk, mentorun ve mentinin birbirlerinden karşılıklı olarak fayda sağladığı çift yönlü bir süreçtir. Öğretme veya aktarma kavramından daha büyük bir mânâ ihtiva eder. Mentor mentiye ilham veren, kurumsal kültüre alışmasına yardımcı olan bir ilham kaynağıdır aynı zamanda.

Türkiye’de profesyonel anlamda bir mentorluk sistemi olduğunu söyleyemeyiz. Ancak ülke genelinde sistemleştirilmesine, profesyonel bağlamda ele alınmasına, prosedüral anlamda tutarlı ve düzenli bir yapıya kavuşturulmasına ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Nitekim 2014 yılında gerçekleştirilen 19. Milli Eğitim Şurası’nda mesleğe yeni adım atmış öğretmenlere mentorluk hizmeti sağlanmasının gerekliliğine vurgu yapılmıştır. Yapılan araştırmalar (Sarı ve Altun, 2015; Dağ ve Sarı, 2017; Karacabey, 2019; Kozikoğlu, 2017) mesleğe yeni başlamış öğretmenlerin büyük çoğunluğunun bilgi, beceri, değer ve norm edinme ve profesyonelleşme sürecinde yardıma ve

desteğe ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Şüphesiz mentorluk, öğretmenlerin yaşadıkları tüm sorunların ilacı olamaz. Ancak birçok öğretmenin karşılaştıkları sorunları deneme-yanılma yoluyla veya model alarak ve taklit ederek çözdüğü düşünülürse profesyonelleşme adına mentorluk kilit bir süreçtir. Üniversite eğitimi mesleki gelişimde önemli bir yere sahip olsa da meslek adına öğrencilere zengin yaşantılar kazandıramamaktadır. Dewey'in pedagojiye ilişkin en önemli savlarından biri "tecrübe"dir; yani, "yaparak yaşayarak" öğrenmedir. Okullarda uygulama çalışmaları yapmak, sınıf ortamını bizatihi tecrübe etmek ve öğrenilenleri pratikte uygulamak nitelikli öğretmenlerin yetişmesi açısından son derece önemlidir. Bu bağlamda mentorluk sisteminin olumlu bir deneyim olarak görülmesi ve öğretmen yetiştirme alanında Türkiye'de sistemleştirilmesi gerekli ve acil bir ihtiyaçtır. Ancak bu çalışmanın da gösterdiği gibi, mentorluk hizmetinin indirgeyici bir yaklaşımla kurumsallaştırılmaması oldukça önemlidir. Mentorluğa yönelik indirgeyici bir yaklaşımın benimsenmesi yaygın bir eğilimdir. Çoğu mentor, profesyonel gelişimi sınırlı olarak sürdürdüğünden ve öğretmenlerin veya öğretmen adaylarının gelişimi hakkında sınırlı bilgiye sahip olduklarından mentorluk problematik bir durum (Achinstejn & Athanases 2006) olabilmektedir. Mentor ve menti arasındaki ilişkinin mânâ ve muhtevasının sağlıklı bir zemine oturtulması ve kurumsallaşmanın bu zemin üzerinden sağlanması gereği açıktır.

KAYNAKÇA

- Achinstejn, B. & Athanases, S. Z. (Eds.) (2006). *Mentors in The Making: Developing New Leaders for New Teachers*. New York: Teachers College Press.
- Akçamete, G., Aslan, B. ve Dinçer, Ç. (2010). Uygulama Öğretmenlerinin Mentörlük Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumu II*, 16-18 Mayıs, Ankara.
- Bakioğlu A. (Edt.) (2015). *Eğitimde Mentorluk*. 3. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Barker, E. R. (2006). Mentoring-A Complex Relationship. *Journal of the American Association of Nurse Practitioners*, 18(2), 56-61.
- Bell, C. R. (2000). The Mentor As Partner. *Training and Development*, 54(2), 52-56.
- Dağ, N. ve Sarı, M. H. (2017). Areas of Mentoring Needs of Novice and Preservice Teachers. *International Electronic Journal of Elementary Education (IEJEE)*, 10 (1), 115-129.
- Dağ, N. ve Özdemir, S.M. (2019). Sosyal, Kültürel, Ahlâkî ve Etik Yönleriyle Öğretmenlik Mesleği. (Edt.: B. Oral, A. Çoban ve M. Bars), *Eğitimde Ahlâk ve Etik* (ss. 51-71). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Dhillon, J. K. (2009). The Role of Social Capital In Sustaining Partnership. *British Educational Research Journal*, 35 (5), pp. 687-704.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Hudson, P. (2016). Forming the Mentor-Mentee Relationship. *Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning*, 24 (1), 30-43.
- Hudson, P. & Hudson, S. (2018). Mentoring Preservice Teachers: Identifying Tensions and Possible Resolutions. *Teacher Development*, 22(1), 16-30.
- Inzer, L.D. & Crawford, C.B. (2005). A Review of Formal and Informal Mentoring: Processes, Problems, and Design. *Journal of Leadership Education*, 4(1), 31-50.
- Karacabey, M.F. (2019). Okul Müdürlerinin Aday Öğretmenlere Rehberlik Etmeleri İle Liderlik Oryantasyonları Arasındaki İlişki. *Yaşadıkça Eğitim*, 33(2), 140-150.
- Kılınç, U. ve Alparslan, A.M. (2014). Yükseköğretimde Mentörlük: Mentör ve Menti Bakış Açılarını Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama. *Yükseköğretim Dergisi*, 4(2), 91-101.
- Kozikoglu, I. (2017). A Content Analysis Concerning the Studies on Challenges Faced by Novice Teachers. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 12(2), 91-106.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2005). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil* (Çev.: G. Y. Demir). İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Lehsem S (2014) How Do Teachers Mentors Perceive Their Role, Does It Matter?. *Asia-Pasific Journal Teacher of Education* 42(3), 261-274.
- Levin, P. M. (2005). Metaphors and Images of Classrooms. Available at: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ724893.pdf>. Erişim tarihi Ağustos, 12, 2017.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. (ev. Edt.: S. Turan). Ankara: Nobel.
- Morgan, G. (1998). *Yönetim ve Örgüt Teorilerinde Metafor* (ev.: G. Bulut). İstanbul: MESS.
- Ortony, A. (1975). Why Metaphors Are Necessary and Not Just Nice?. *Educational Review*, 2, 45-53.
- Özön, M.N. (1959). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. (3. Baskı), İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevi.
- Saban, A. (2008). Okula İlişkin Metaforlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 55, 459-496.
- Sarı, M.H., ve Altun, Y. (2015). Göreve Yeni Başlayan Sınıf Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 213-226.
- Sevük, İ.H. (1942). *Edebiyat Bilgileri*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Topçu, N. (2017). *Türkiye'nin Maarif Davası*. (29. Baskı), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TDK (1988). *Türkçe Sözlük*. II. Cilt (K-Z), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In recent years, PISA, PIRLS, TIMSS place in the ranking of Turkey in international exams such as teacher training and qualification has moved the issue of Turkey's education agenda. In this framework, the concept of mentoring and the support of teachers and their preparation for their profession are discussed in the national literature. Mentoring is an individualized professional development process. This process is not just a whole set of practices in which the mentor supports the development of the mentee pedagogically. It is a common process that acts as a bridge between the education process and the real life experience and the mentor and mentee think together and learn together. In this study, it is aimed to determine perceptions of primary teachers and candidate teachers towards the concept of “mentor-mentee relation” with the help of metaphors.

Methodology

Basic qualitative research design was used in the research. In the basic qualitative research design, the emphasis is on how individuals participating in the research interpret their lives, create and add meaning to their experiences (Merriam, 2013). In this study, basic qualitative research design was used to describe how pre-service teachers and classroom teachers perceive the mentor-mentee relationship and to examine these perceptions.

This research was carried out by participating of 83 primary teachers working in the city center of Nevsehir and Mersin and by participating of 65 candidate teachers studying at Nevsehir Haci Bektas Veli University, Mersin University and Kastamonu University Education Faculty Department of Primary Education in the 2016-2017 academic year. The data were collected through an open-ended measurement form developed by the researchers. Content analysis was used in the analysis of the data.

Findings

It was determined that candidate teachers produced 45 kinds of metaphors for the concept of “mentor-mentee relation” and 20 kinds of metaphors for primary teachers. The metaphor that both pre-service teachers and classroom teachers stated most about the concept of mentor-mentee relation was “master-apprentice”.

It was found that candidate teachers produced a total of 49 metaphors for the meaning of the “mentor-mentee relation”, while the primary teachers produced 30 kinds of metaphors. In terms of the meaning of “mentor-mentee relationship”, the most metaphor produced by candidate teachers is “cooperation”; and for the primary teachers is “benefiting from experience”.

Also, in the research, it was concluded that the candidate teachers related to the concept of “mentor-mentee relation” produced 73 kinds of metaphors and primary teachers produced 40 kinds of metaphors. Regarding the concept of “mentor-mentee relation”, candidate teachers related to the first person who came to their mind produced 33 types of metaphors while primary teachers produced 20 types of metaphors.

Conclusion and Discussion

According to the findings of the research, the metaphor of both primary teachers and candidate teachers for the “mentor-mentee relation” is the “master-apprentice”. This is quite meaningful. Because this result shows that the participants conceptualized the relationship between mentor and mentee as a status-based relationship. Although mentoring is perceived as a master-apprentice relationship, it differs from it in some ways. It is clear that there is an imbalance situation in both of them. But in the master-apprentice relationship, the power is master; In mentoring, power is not always in mentoring. It is the mentor’s responsibility to balance the “power” factor that will arise between the mentor and the mentee. Besides, besides open-mindedness and humility, a partnership relationship based on mutual respect, trust and professionalism is at the core of the mentoring relationship. In the master-apprentice relationship, there is a relationship based on a one-sided transfer of experience. Perhaps precisely for this reason, mutual benefit is not as intense as in the mentoring relationship. In the master-apprentice relationship, one-way communication and learning style is more prominent.

However, the participants' interpretation of the mentor-mentee relationship as a master-apprentice relationship also shows that there is an incomplete and partially incorrect perception. Because the relationship between mentor and mentee differs from master-apprentice relationship in terms of roles as explained above. The mentor has a number of roles such as parent figure, troubleshooter, builder, advice provider, supporter, educational model, coach or guide. The master is only in the role of teaching and transmitting. In addition, mentoring is not a one-way learning process; is a partnership process in which the mentor and mentee share their knowledge and experience together, question and build together. Moreover, this process is not only based on sharing knowledge and experience; It is a structure that includes pedagogical guidance as well as emotional support and professional socialization and is a two-way professionalization process. The master-apprentice relationship is a hierarchical relationship.

It is a common trend to adopt a reductive approach to mentoring. Mentoring can be a problematic situation, as most mentors continue their professional development and have limited knowledge about the development of teachers or prospective teachers. It is evident that the meaning and content of the relationship between the mentor and the mentee should be placed on a healthy ground and institutionalization should be provided on this basis.

DÖRTYOL AĞZINDAN DERLENEN BİR HALK ANLATISINDA PEKİŞTİRME AMACIYLA KULLANILAN BAZI UNSURLAR⁷⁸

Araştırma Makalesi / Research Article

Haşimi, A. (2020). Dört Yol Ağzından Derlenen Bir Halk Anlatısında Pekıştirme Amacıyla Kullanılan Bazı Unsurlar. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(2), 832-845.

Geliş Tarihi: 30.08.2020
Kabul Tarihi: 31.12.2020
E-ISSN: 2149-3871

DOI: 10.30783/nevsosbilen.790521

Ahmet HAŞİMİ

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
ahmethasimi@mku.edu.tr
ORCID No: 0000-0002-9244-8157

ÖZ

Yüzyıllar boyunca Anadolu insanı dış etkilere aldırılmayarak duygu ve düşüncelerini sade ama güçlü bir Türkçeyle ifade edebilmiştir. Dilde üsluba yükseklik kazandıran çeşitli unsurlar vardır. Bu unsurlardan birisi de pekıştirmelerdir. Türkçede pekıştirmeler; ses, biçim birimi, sözcük, söz dizimi ve daha başka unsurlarla yapılır. Dört Yol ilçesi Türk dilini ve kültürünü koruması açısından Anadolu'da önemli yerlerden birisidir. Bu çalışmada araştırmaya dayanak oluşturan metin Hatay'ın Dört Yol ilçesinden derlenmiştir. Derleme metninin konusu Hazreti Âdem'in cennetten çıkarılması ve dünyaya gönderilmesiyle, Hazreti Âdem'in Hazreti Havva ile dünyada tekrar kavuşması hadisesidir. Elde edilen metin, cümle bağlamından da hareketle, kelimelere eklenen unsurlar, kelimeler, söz dizimi unsurları pekıştirme özelliği taşıyıp taşımadıkları açısından dikkatle incelenmeye çalışılmıştır. Derleme metni üzerinde yapılan inceleme sonucunda metinde ses, biçim birimi ve söz dizimi unsurlarının pekıştirme görevinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmada, bu tespitler sınıflandırmaya tabi tutularak her bir unsur ait olduğu sınıfa dâhil edilmiştir. Bunlardan bazıları standart Türkçede de bulunmayan ve dile zenginlik katan pekıştirme unsurlarıdır.

Anahtar Kelimeler: Halk Anlatısı, Pekıştirme, Anadolu Ağzları, Dört Yol Ağzı.

SOME ELEMENTS USED FOR REINFORCEMENT IN A FOLK NARRATIVE COMPILED FROM DIALECT OF DÖRTYOL İNGİLİZCE MAKALE BAŞLIĞI

ABSTRACT

For centuries, Anatolia has been able to express its feelings and thoughts in plain but powerful Turkish, ignoring human beings to external influences. There are various elements in language that add height to style. One of these elements is reinforcement. Reinforcements in Turkish; It is made by means of phoneme, suffix, word, syntax and more. Dört Yol district is one of the important places in Anatolia in terms of preserving the Turkish language and culture. In this study, the text that forms the basis of the research was compiled from the district of Dört Yol in Hatay. The subject of the compilation text is the event that Saint Adam reunites with Hazrat Eve in the world by removing Adam from heaven and sending it to the world. The text obtained has been carefully examined in terms of whether the elements which added to the words, words and syntax elements have reinforcement properties, starting from the context of the sentence. As a result of the review made on the compilation text, phoneme, morpheme and syntax elements were used to reinforce the text. In the study, these determinations were subjected to classification and each element was included in the class to which it belongs. Some of these are reinforcement elements that do not exist in standard Turkish and add richness to the language.

Key Words: Folk Narrative, Reinforcement, Anatolian Dialect, Dialect of Dört Yol.

⁷⁸ Bu makale, 24-26 Ekim 2019 tarihleri arasında Iğdır'da III. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi'nde sunulan "Hatay Dört Yol Ağzında İnsanoglundun Yaratılması ve Hazreti Âdem'in Dünyaya Gönderilmesi Anlatısı Üzerine Bazı Değerlendirmeler" adlı bildirinin gözden geçirilmiş biçimidir.

1. GİRİŞ

1.1. Dörttyol'un Tarihi

İlk defa 1071 Malazgirt zaferinden sonra Müslüman Türklerle tanışan Dörttyol ve çevresine çoğunluğu Oğuzların Üçok koluna mensup Türkmenler yerleşmiştir. Dörttyol'un ilk yerleşim yeri Özerli'dir ve ilk yöneticileri de Özeroğulları'dır. Dolayısıyla Dörttyol'un kuruluş yılları 11. yüzyılın sonlarına dayanmaktadır. Âşık Paşazade'ye göre Özeroğulları'nın Çukurova'ya gelmesi Süleyman Şah Gazi'nin Caber Kalesi önünde boğulmasının ardından konar-göçerlerin etrafa dağılmasıyla gerçekleşmiştir. Dörttyol adına ilk defa 1870'lerden itibaren tapu kayıtlarında Payas kazasının bir mevki olarak rastlamaktayız. Kaza merkezi Aralık 1906 yılında Payas'tan Erzin'e taşınmıştır. Dörttyol mevki merkez olmak üzere Şubat 1909'da, Dörttyol adıyla Adana vilayeti, Cebel-i Bereket Sancağı'na bağlı kaza merkezi oldu. Nisan 1910'dan itibaren Dörttyol kazasının adı Ümraniye olarak değiştirilmiştir. 2 Nisan 1912 tarihinde ise Suriye vilayetindeki Ümraniye, Leski adlı Hamidiye kazasının Dörttyol ile posta vs.de karıştırılmaması için Akdam mevki merkez olmak üzere Ümraniye'nin adı tekrar Dörttyol olarak değiştirilmiştir. Mondros ateşkes antlaşmasından sonra 11 Aralık 1918'de işgal edilen Dörttyol'da Milli Mücadele'nin ilk kurşunu 19 Aralık 1918'de Karakise köyünde Özerlili Hoca Ömer oğlu Mehmet (KARA) tarafından atılmıştır. Bu olaydan birkaç gün sonra Kara Hasan Paşa tarafından da Milli Mücadele'nin ilk Kuva-yı Milliye örgütü Dörttyol'da kurulmuştur. Fransız ve Ermenilerle yapılan mücadele sonucunda 9 Ocak 1922'de Dörttyol düşman işgalinden kurtarılmıştır (Yazıcı, 2006: 3-4).

Dörttyol, verimli toprakları ve yakınında İskenderun Demirçelik Fabrikası'nın bulunması dolayısıyla başka illerden göç alan bir ilçedir. Bununla birlikte kendi kültür yapısını korumuştur. Dörttyol'da yaşayan Türkler, Türkçenin ağız özelliklerini de koruyup günümüze kadar getirmiştir. Fakat eğitim seviyesinin artması ve kitle iletişim araçlarının yaygın olarak kullanılması yeni yetişen kuşakların standart Türkçeye konuşmaya başlamasını beraberinde getirmiştir.

1.2. Dörttyol'un Ağız Özellikleri

Karahan'ın (1996: 171) sınıflandırmasına göre, Anadolu ağızları arasında Dörttyol ağızı, Batı grubu ağızlarından VII. Alt gruba girmektedir.

Dörttyol ağızı ile ilgili akademik olarak yapılmış iki çalışmaya rastlanmıştır. Bunlardan biri Yazıcı (2006) tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılan Dörttyol Ağızı, diğeri de Öztürk (2009) tarafından doktora tezi olarak çalışılan Hatay Ağızı'dır. Öztürk'ün çalışması Hatay'ın tamamı içerisinde Dörttyol ağızını da kapsamaktadır.

Yazıcı'nın çalışmasında Dörttyol ağızıyla ilgili tespit edilen bazı hususlar şu şekildedir:

1. Çokluk eki ünsüz benzeşmesine uğrayarak *+nAr* şeklini almıştır.
2. İlgi hâli ekinde, iyelik ikinci teklik ve çokluk şahıs eklerinde, zamir kökenli ikinci teklik ve çokluk şahıslarda diş ünsüzü *n* yerine genellikle damak ünsüzü *ŋ* tercih edilir.
3. Aitlik eki Türkiye Türkçesi'ndeki *+ki*'nin yanı sıra yöre ağızında nadiren de olsa *y* ile de karşılanmaktadır.
4. Belirtme hâl eki Dörttyol ağızında genellikle *+I,+U* şeklinde olmasına rağmen bazen *+a* ve *+e* ile de karşılanmaktadır.
5. Yöre ağızında, özellikle orta hecede, hece kaynaşmasına ve ses düşmesine sıklıkla karşılaşılr.
6. Öğrenilen geçmiş zaman eki *-mİş, -mUş* eklerinin haricinde *-Ik, -Uk* şekli de kullanılmaktadır.
7. Şimdiki zaman eki *-yor* şeklinin dışında *-yür, -yör, -yur, -yır, -yó, -yo, -yu, -yü, -yı* şekilleri de görülmektedir.
8. Zarf fiil eklerinden *-IncA* ekinin yanı sıra bu görevi yöre ağızında *-İşIn* ekleri de kullanılmaktadır. Bu ek sonuna *k* ünsüzünü de alarak bazen *-IncAk* şeklinde de kullanılmaktadır.

9. *-ken* eki yöre ağzından derlenen metinlerde bazen sonuna *e* ve *a* seslerini alarak, *-kena*, *-kana* şeklinde kullanılmaktadır.

Çalışmamızda kendisinden derleme yapılan kaynak kişi Mehmet Fil, aslında Hassalı olup yaklaşık 50 yıldır Dört Yol'da ikamet etmektedir. Kendisi İskenderun Demirçelik Fabrikası'nda işçi olarak çalıştıktan sonra emekli olmuştur.

1.3. Araştırmanın Amacı

Hatay, tarih boyunca farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir kültür mozaiki şehri olmuştur. Bu gün de bu özelliğini devam ettirmektedir. Dört Yol da 7. yüzyıldan itibaren çeşitli Türk unsurlarının yerleşmiş olduğu Hatay ilinin sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bugüne kadar standart Türkçede pekiştirme amacıyla kullanılan unsurlar üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. Buna karşın Türkiye Türkçesi ağzlarında pekiştirme unsurları üzerine yapılan çalışmaların nitelik ve nicelik açısından yeterli olmadığı söylenebilir. Bu çalışma, Türkiye Türkçesi ağzlarında pekiştirme amacıyla kullanılan unsurlarla ilgili yapılan çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlayabilmeyi amaçlamaktadır.

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Aşağıda literatür olarak verilen kısım bilim adamlarının pekiştirme meselesine nitelik ve yöntem açısından nasıl baktıklarını tespit etmeye yöneliktir. Literatür taraması sonucunda araştırmacıların görüşleri arasından, derleme metnindeki tespitlere daha uygun düştüğü için, Karagöz (2018) ve İpek'in (2009) çalışmaları sentezlenerek üç bölüm meydana getirilmiştir. Çalışmada daha önce yapılan çalışmalara atıf yapılarak tespit edilen pekiştirme unsurlarına destek sağlanmıştır. Hatay Dört Yol ağzından derlenen halk anlatısı, 63 satırdan oluşan bir metindir. Temmuz 2019'da derlenen ses kaydı aynı yıl içerisinde yazıya geçirilmiştir. Derleme metni incelenerek pekiştirme amacıyla kullanılan örnekler ilgili başlık altında verilmiş daha sonra da pekiştirme unsurunun niteliği ve kullanılış şekli hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır. Tespit edilen pekiştirme unsurları art zamanlı ve eş zamanlı çalışmalarla karşılaştırılarak incelenmeye çalışılmıştır. Derlenen metinde pekiştirme sözcükleri veya sözcük grupları eğik yazı ile yazılmış pekiştirme görevi gören unsurlar da altı çizilerek gösterilmiştir. Sonuç kısmında ise anlatı metninde pekiştirme amacıyla tespit edilen unsurlar hakkında kısa bir değerlendirme yapılmış ve bundan sonra hangi çalışmaların yapılabileceği tartışılmıştır.

1.5. Pekiştirme Nedir?

Güncel Türkçe Sözlük'te *pekiştirme*, *pekiştirmek* işi anlamında; *pekiştirmek* kelimesi ise 1. *Sertleşmek, katılaştırmak*. 2. *Sağlamlaştırmak, tahkim etmek*. 3. *Güçlendirmek (mecaz)* anlamlarında kullanılmıştır (TS. 2020).

Gerek dil bilgisi alanında yapılan çalışmalarda gerekse dil bilgisi terimleri sözlüklerinde pekiştirme kavramına yer verilmiştir.

Hatiboğlu, "Türkçede çok defa sıfatın, bazen adın ilk hecesindeki ünlünün, baştaki ünsüzle birlikte -p-, -m-, -r-, -s- ünsüzlerinden biriyle veya ünlüyle başlayan bir adın ya da sıfatın yalnız -p- ünsüzüyle kapatılmasından meydana gelen hecenin, aynı sıfatın veya aynı adın başına eklenmesiyle kurulan kıpkırmızı, sapsağlam veya sapasağlam, yemyeşil, tertemiz, mosmor, tastamam..." gibi sözcükleri "pekiştirmeli sözcük" genel başlığı altında verir (Hatiboğlu, 1972: 78).

Hengirmen, Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde pekiştirmeyi "Sözcüklere çeşitli yollarla pekiştirmeli bir anlam kazandırma işlemi" şeklinde tanımlar. Araştırmacı, pekiştirme ile ilgili pekiştirme belirteci, pekiştirmeli özne, pekiştirmeli sıfat, pekiştirmeli tezlilik eylemi pekiştirmeli yüklem, pekiştirme ünlüsünü madde başı olarak verir (Hengirmen, 1999: 304).

Üstüner de, Türkçede Pekiştirme adlı kitabında pekiştirmeyi şöyle tanımlar: "Dilin söz dizimi kurallarından, kelime, ek veya ses unsurlarından birini kullanarak, ifade edilenler arasındaki bir sözün belirginleştirilmesine; kelime, kelime grubu ve cümle gibi bir dil birliğinin anlamının güçlendirilmesine, kesinleştirilmesine veya belirttiği kavramın aşırılığının belirtilmesine; bir unsura dikkat çekilmesine veya bu unsurun ön plana çıkarılmasına pekiştirme adı verilir" (Üstüner, 2003: 6).

Korkmaz, Gramer Terimleri Sözlüğü'nde pekiştirmeyi “Kök kelimenin belirttiği özelliği çeşitli yollarla yoğunlaştırma” olarak tanımlar ve “pekiştirilmiş kelime” maddesine de göndermede bulunarak; “pekiştirilmiş kelime” terimiyle de: “İlk heceleri m, p, r, s, seslerinden biri ile kapatılan pekiştirilmiş, anlamı yoğunluk bakımından kuvvetlendirilmiş” sıfat, zarf veya isimleri kasteder (Korkmaz, 2007: 174).

Dilbilim Sözlüğü'nün “pekiştirme” maddesi, “niteleyici belirteç ve eylemlerin çeşitli yollarla anlamlarının arttırılması işlemi” biçiminde tanımlanmış ve “yemyeşil, kıpkırmızı, masmavi, tertemiz” sözcükleri ile örneklendirilmiştir (İmer, Kocaman, Özsoy, 2011: 212).

Sıfat ya da zarf görevindeki sözcüklerin anlamlarının türlü yollarla belirginleştirilip kuvvetlendirilmesine ve bu yolla söz konusu sözcüklerin, önlerinde yer alarak tümlediği başka adların ya da eylemlerin niteliklerinin daha üst bir dereceyle ifade etmesine Türkçenin ilk yazılı metinlerinden beri sıklıkla rastlanmaktadır. Tarihi Türk yazı dillerine ilişkin metin yayınları incelendiğinde kimi örnekleri Türkiye Türkçesindeki biçimlerle koşutluk taşıyan pekiştirilmiş sözcük kullanımları örneklenmiştir. Değişik yollarla yapılan bu pekiştirmeler arasında, hece yinelenmesi ile anlam yoğunlukları arttırılmış sıfatlar ve zarflar dikkat çekicidir (Ergene, 2013: 65).

1.6. Türkçede Pekiştirme Alanında Yapılan Bazı Çalışmalar

Türkçede pekiştirme üzerine makale, yüksek lisans ve doktora tezi düzeyinde yapılan çalışmalar bu çalışmaya yol gösterici nitelikte olacaktır. Bahsedilen çalışmaların kısa tanıtımı ve konuya yaklaşımları, yayınlanma tarihine göre aşağıda verilmiştir.

Aslan (2002), *Türkiye Türkçesinde Sıfat ve Zarfların Pekiştirme ve Derecelendirme Yolları* adlı yüksek lisans tezinde, sıfat ya da zarf işlevli kelimelere tür dereceleri sağlayan yapılar anlatılmış, yapılara ait işlevler üzerinde durulmuştur. Ekler bahsinde, ek işlevlerinin daha net anlaşılması ve tarihsel sürecinin takip edilebilmesi için yer yer ek etimolojilerinden de bahsedilmiş, konuya açıklık getirmek için örnekler edebi eserlerden seçilerek ve künyeleri ile birlikte verilmiştir.

Sezer'in (2006: 157) *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Zarflar ve Zarf Yapımı* adlı yüksek lisans tezinde de yer yer zarflarda pekiştirme konusuna değinilmiştir.

Ercilasun'un (2008) *La Enklitiği ve Türkçede Bir Pekiştirme Enklitiği* adlı kapsamlı makalesinde pekiştirme enklitiklerinin kelime türü ayırt etmediği, işlev olarak tek kelimeyle sınırlı olmayıp kelime gruplarını ve cümleyi de kapsayabileceği, ek sırası gözetmediği, eklerden önce de sonra da gelebileceği, üst üste gelebileceği, +çA, +tI eşitlik ekleriyle ve l, n, η, m pekiştiricileriyle sıkça bir araya gelebileceği, birbirlerinin yerine kullanılabileceği, dilin ses özelliklerine uymak zorunda olmadığı, gramerleşmede rol oynayarak ekleşip kalıplaşabileceği ve yeni kelimeler yapabileceği, “pekiştirme” yanında “rica, istek, yalvarma, acıma, hayret, hitap, soru, bağlama, benzerlik, zaman” gibi anlam çarparları (nüansları) kazanabileceği, vurgusuz oldukları, kullanılmadıkları zaman, anlamdaki küçük farklılık dışında, “ağırlayıcı”dan çoğunlukla, bir şey eksilmeyeceği konuları üzerinde tespitlerde bulunulmuştur.

Ayrıca Ercilasun'un aynı çalışmasında (2008: 43) tarihî ve yaşayan Türk lehçe ve ağzlarında A(y), AgU (>Av), An, Aaη, çU (> -çI, -şI, -sI, -jI), DA, du (dū, dō, duo), gII, gU, hA, I, i, kAn, kA:(y), kü, lA, II/IU, mA, mAt, mU, ne (>-nA), ok (>Ok,-ak, -k), sA, si, -sin,-şe, şU, U, -(I)y pekiştirme enklitikleri tespit edilmiştir.

İpek ise *Türkçede Pekiştirme Edatları* isimli doktora çalışmasında, pekiştirmeleri:

1. Seslerle Yapılan Pekiştirme,
2. Sözcüklerle Yapılan Pekiştirme,
3. Eklerle Yapılan Pekiştirme,
4. Pekiştirme Edatları.

olmak üzere dört başlık altında ele almıştır.

İpek (2009), çalışmasının giriş bölümünde edat terimi, edatların sınıflandırılması, edatın tanımları, edatların özellikleri, edatların yapıları, pekiştirme ve pekiştirme türleri konusyla ilgili genel bilgiler vermiştir. Birinci bölümde ise “Türkçede Pekiştirme Edatları” başlığı altında Türk lehçelerinde kullanılan pekiştirme edatlarını incelemiştir. Bu bölümde Tarihî Türk lehçelerinden

itibaren, çağdaş Türk lehçeleri de dâhil olmak üzere kullanılan pekiştirme edatlarına yer vermiştir. Pekiştirme edatlarının, kökeni, yapısı, kullanıldığı yerler ve fonksiyonları anlatılarak, lehçelerdeki kullanımlarını vermiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise “Az Kullanılan Pekiştirme Edatları” başlığı altında sadece bir iki lehçede kullanılan fazla yaygın olmayan pekiştirme edatlarına yer vermiştir.

Karahan da *Türkçede Bazı Ek ve Edatlarda “-n” Morfemi İle Ortaya Çıkan Varyantlaşma* adlı makalesinde pekiştirme meselesine şöyle değinmiştir:

Türkçenin seçeneklerinden biri, kelime ve ekleri *-n, -l, -z, -t, -k, -m, -A, -I* gibi çeşitli morfemler yardımıyla genişletmektir. Bir kısmı muhtemelen enklitik kökenli olan bu morfemler, Türkçenin her dönem ve lehçesinde görülür. Pekiştirilmiş kelime ve eklerle bunların önceki şekilleri arasında genellikle anlam ve işlev farkı görülmez. Çoğu zaman her iki şekil de aynı dönem ve lehçede kullanılmıştır (Karahan, 2012: 219).

Bahşi ise (2017) *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Pekiştirme Unsurları ve Kuralları* adlı doktora çalışmasında pekiştirme unsurlarının Oğuz Grubu Türk lehçelerindeki kullanımları, ses ve şekil değişimleri, kökenleri, kullanıldığı yerleri, örneklerle tespit etmiştir. Bu amaçla Oğuz grubu lehçeleri içinde yazı dili olarak kabul edilen Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesinden metinleri tarayarak Türkiye Türkçesinden de dil bilgisi kitapları incelemiştir.

Kamacı da (2015) *Türkçede Pekiştirme (Anlamsal, Sözdizimsel, Yazımsal)* adlı çalışmasında önce dilbilgisi, dilbilim ve pekiştirme kavramlarından söz ettikten sonra bağlamda meydana gelen pekiştirmeli anlatımları tespit etmiştir. Söz konusu pekiştirmeleri anlamsal, sözdizimsel ve yazımsal olmak üzere üç ana başlıkta ele almıştır.

Gül ise (2015) *Kutadgu Bilig’de Enklitik Edatları* adlı makalesinde *ok, ol, la, ma/me ve mat/met, erinç, erki ve yime* kelimelerini enklitik edatları olarak değerlendirmiştir.

Okul (2016) *Özbek Türkçesinde Pekiştirme ve Derecelendirme* adlı yüksek lisans tezinde pekiştirme ve derecelendirme kavramlarına değindikten sonra İnceleme bölümünde konuyu detaylarıyla ele almış, taranan Özbek Türkçesi metinlerinden elde edilen örnekleri,

1. Eklerle Yapılan Pekiştirme ve Derecelendirmeler,
2. Son Çekim Edatlarıyla Yapılan Pekiştirme ve Derecelendirmeler,
3. Kelimelerle Yapılan Pekiştirme ve Derecelendirmeler,
4. Kelime Gruplarıyla Yapılan Pekiştirme ve Derecelendirmeler

başlıkları altında işlemiştir.

Karagöz, (2018) TDK tarafından yayınlanan *Tarihi Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme* çalışmasında ilk önce pekiştirme ve derecelendirme kavramı üzerinde durduktan sonra

1. Türetimlik Biçim Birimleriyle,
2. Sözlük Birimleriyle,
3. Dizimsel Birimlerle,
4. Dizimsel Yapıyla İşaretlenen Pekiştirme ve Derecelendirmeler

olmak üzere pekiştirme ve derecelendirme konusunu dört başlık üzerinde ele almıştır.

Yukarıda bahsedilen çalışmalarda pekiştirme meselesi, genellikle Türk lehçelerinin standart dildeki biçimiyle ilgilidir.

Doğrudan ağız çalışmaları üzerinde pekiştirme konusunu ele alan çalışmalar azdır. Bu çalışmalardan birincisi Demir (2014) tarafından kaleme alınan *Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Pekiştirme Ekleri Üzerine* adlı yazıdır. Bu makalede yazarın çalışma alanı, İzmir, Muğla, Denizli, Manisa, Uşak, Kütahya, Afyon’u kapsayan Güneybatı Anadolu ağızları ve bu ağızlara yakın olan Balıkesir ağızıdır. Çalışmada söz konusu bölgede tespit edilen pekiştirme ekleri üzerinde durulmuş, ayrıca bu tür yapıların türeme mi ek kalıntısı mı olduğu hususu tartışılmıştır.

Doğrudan ağızlara bakan bir diğer çalışma ise Manav'ın *Kıbrıs Türk Ağzlarında Pekiştirme Ekleri, Pekiştirme Sıfatları ve Kuvvetlendirme Edatları* isimli çalışmasıdır. Çalışmanın ilk bölümünde araştırmacı Kıbrıs Türk ağzında tespit edilen pekiştirme ekleri üzerinde durarak bunların türeme mi ek kalıntısı mı olduğunu tartışmıştır. İkinci bölümde ise Kıbrıs Türk ağzında pekiştirme sıfatı yapma yolları incelenerek standart dille örtüşme ve standart dilden ayrılma noktaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde de Kıbrıs Türk ağzındaki pekiştirme sözcüklerinden bazılarının Eski Türkçedeki izleri sürülmeye çalışılmıştır. academia.edu.tr'de tespit edilen bu çalışmanın künyesi tespit edilememiştir.

2. DÖRTYOL AĞZINDAN DERLENEN METİNDE TESPİT EDİLEN PEKİŞTİRME UNSURLARI

2.1. Pekiştirme Amacıyla Kullanılan Sesler

Dört Yol ağzından derlenen metinde tespit edilen pekiştirme olarak kullanılan sesler zarf-fiillerden, *-ma* biçim biriminden ve *ile* edatından sonra gelmektedir.

2.1.1. *-n*

Ercilasun (2008)'de pekiştirme enklitikleri kelime türü ayırt etmeden; her türdeki kelimedenden sonra gelebileceğini ifade eder. Bu doğrultuda Dört Yol ağzından derlenen metinde de pekiştirme olarak kullanılan *-n* sesi hem fiillere hem de isimlere gelmektedir. *-A* zarf-fiiline gelen pekiştirme sesi şöyledir:

dîen “diye” (1-2) *diye-n*

Araştırmacıların çoğu, ek ve edatlarda varyantlaşmaya sebep olan *-n* morfemini, vasıta eki veya zarf-fiil ekine bağlamıştır. Türeme bir ses veya bir pekiştirici olduğunu düşünenler de vardır. *-n* morfeminin eski çokluk eki *-An* ile ilişkilendirildiği Üstüner 2003'te, *-n*'nin kökeni hakkındaki tartışmalara genişçe yer verilmiştir (2003: 87-96). Kökeni ne olursa olsun, geçirdiği merhalelerin bu noktasında, eklendiği kelime veya ekte genellikle belirgin bir işlev farkı ortaya çıkarmayı, *-n*'nin bir pekiştirici morfem olduğunu veya artık pekiştirici bir morfem hâline geldiğini göstermektedir (Karahan, 2012: 233).

tiyin / diyin edatı *diye*, *diyerek* anlamlarında Köktürk, Uygur, Karahanlı ve Kıpçak Türkçelerinde kullanılmıştır. *tiyü / diyü* ise yine aynı anlamlarda Harezmi Türkçesi ile Batı Türkçesinde görülür (Hacıeminoğlu 1984: 198-199). Türkiye Türkçesi ağzlarında *diyi* yanında *diyün/deyün/teyün* şekilleri de bolca kullanılmaktadır (Yıldırım 2006: 199; Gemalmaz 1978: 308). Korkmaz'a göre *tiyin / diyin* kelimesinin sonundaki *-n*, bir zarf-fiil ekidir (1995: 155). Hacıeminoğlu *tegin*, *deyin / digin*, *tiyin* gibi bazı şekillerin sonundaki *-n* morfemini vasıta hâli eki sayar (1984: 31). *diyi* ve *diyün* kelimelerinin aynı işlevde kullanıldığı aşağıdaki örnekler, Adana'nın Ceyhan ilçesi ağzından alınmıştır: *Aşāsın diyi daı diyi garşı vardı* (Yıldırım 2006-II: 223). *Ulan ahiretten adam gelir mi diyün dutar bunu bi düer* (Yıldırım 2006-II: 228). (Karahan, 2012: 231)

Yukarıdaki açıklamalara bakarak Türkçede *diye* zarf-fiiline *-n* sesinin pekiştirme amacıyla getirildiği söylenebilir. Derleme metninde de *dîe* zarf-fiilinin birincisinde *dîen* ikincisinde *dîe* olmak üzere iki defa kullanıldığı fakat bu iki kullanım arasında anlam farklılığı oluşmadığı görülmektedir. Buradan hareketle *dîen* kelimesindeki *-n* sesinin pekiştirme amaçlı kullanıldığı söylenebilir.

il- fiilinden *-e* zarf-fiil ekiyle teşekkül eden *ile* edatı, Çağatay ve özellikle Batı Türkçesi sahasında yaygın olarak kullanılmıştır; ekleşmiş *-la* şekli de işlektir. Bu edatın *-n* eki ile genişlemiş aynı işlevdeki *ilen* (*-len*) şekli, Çağatay ve Batı Türkçelerinde görülmektedir (Hacıeminoğlu 1984: 45-48).

Hacıeminoğlu'nun açıklamalarına benzer bir kullanım derleme metninde de tespit edilmiştir. *ile-n* yapısının metnimizdeki kullanımı aşağıdaki örneklerdeki gibidir.

şänen “şeyle” (1-1) *şey ile+n*

habilinen gabil “Habil ile Gabil” (1-52) *Habil ile+n*

ökeyinen “öfkeyle” (1-36) *öfke ile+n*

Derlenen metinden aşağıdaki örnekte de *-e* ve *-n* sesleri pekiştirme amacıyla üst üste gelmiştir.

bunnar cenneddiekinen “bunlar cennetteyken” (1-26) cennette+y+ken+e+n

Ek-fiile gelen *-ken* zarf-fiil ekinin üzerine *+A* yönelme durumu ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir ek grubudur. *-KAnA* ekinin geniş zaman sıfat-fiili üzerinde kullanılması yaygındır (Gülsevin 2000). Tespit ettiğimiz örneklerin büyük bölümü de bunu göstermektedir. Yazı dilimizde ekin kullanımına rastlanmamıştır. Fakat Anadolu ağızları yanında Genel Ağda yapılan bir taramada kimi ciddi konularda yazılan yorum ve yazılarda dahi ekin bu biçimiyle kullanıldığı görülmektedir. Kimi ağızlarda kalın sıradan kelimelere kalın ünlülü biçimiyle gelerek ünlü uyumuna uymaktadır (Argunşah, 2011: 63).

Anadolu ağızlarında *+A* ile genişlemiş örnekler yanında nadiren *+An* ekiyle genişlemiş örnekler de vardır. Buradaki *-A* yönelme durumu ekinden sonra gelen *+n*'nin araç durumu eki olduğunu düşünüyorum (krş. Yüce 1999: 75). *-ArAkTAnA* birleşğinde olduğu gibi iki durum eki üst üste gelerek ek yığılması olayına sebebiyet vermiştir: *gidēkenen* (Uşak: 82). Oraya büyük bir gartal gelir, o suyu başına gonar sular; *sulanurkanaan* atlarsın (Yüce 1999: 75) Birinde avdan *dönerkenen* (Yüce 1999: 75). (Argunşah, 2011: 63).

Argunşah'ın durum eklerinin zarf-fiilden sonra üst üste gelmesi olarak ifade ettiği dil yapısı, derleme metninde geçen *cenneddiekinen* kelimesinin *-ken+e+n* kısmında hem *-e* sesi hem de *-n* sesi pekiştirme amacıyla kullanılmıştır.

2.1.2. *-a*

ondan sōramie “ondan sonra” (1-2), *ondan sonra+ma+y+a*

Derleme metnindeki yukarıdaki örnekte ise *-ma* biçim birimi ve *-a* sesi pekiştirme amacıyla üst üste gelmiştir.

ğalana çoğ üzöldü “artık, bundan sonra çok üzöldü” (1-25) *ğa+la+n+a*

Artık anlamındaki *kalan* kelimesi, *kalı*, *kani*, *kayu*, *kaçan* kelimeleri gibi bir *ka* köküne dayanmakta olup muhtemelen yapısında *birle*, *tañla*, *tünle* kelimelerindeki *-lA* eki ile *-n* pekiştirme morfemi bulunmaktadır. *kalan* kelimesi, Türkiye Türkçesi ağızlarında *kalan* ve *galan* şekillerinde yaygın olarak kullanılır (Derleme Sözlüğü, C.VI, VIII). (Karahana, 2012: 229).

Karahana'nın açıklamasında da değindiği gibi yukarıda derleme metninde tespit edilen *ğalana* kelimesindeki *-n* ve *-a* sesleri pekiştirme amacıyla kullanılmıştır. Burada da üst üste iki unsur gelmiştir.

uyierkana “uyurken” (1-48) *uyurken-e*

Yukarıdaki örnekte de *i-ken* zarf-fiili üzerine Anadolu ağızlarında da yaygın olarak kullanılan *-e* sesi getirilerek pekiştirme sağlanmıştır.

2.2. *Pekiştirme Amacıyla Kullanılan Biçim Birim Unsurları*

Türkçe Sözlük'te biçim birimi, “Kelimelere dil bilgisi bakımından biçim veren, çoğu ek durumunda olan öge, morfem.” şeklinde tanımlanmıştır. Fransızca CNRTL'de biçim birimi terimi morphème, “Bir kelime veya cümlenin paradigmatic sınıfının işlevini ve üyeliğini gösteren bir kelime veya cümlenin parçası.” olarak tanımlanmıştır. Bu çalışmada biçim birimi terimi Türkçe Sözlük'teki karşılığıyla kullanılacaktır.

Biçim birim unsurları da Türkçede pekiştirme görevinde yaygın olarak kullanılmıştır Derleme metninden tespit edilen örnekler aşağıdaki gibidir.

2.2.1. *-kine*

uyanmışkine “uyanmış ki” (1-50) *uyanmış+kine*

diyörkine “diyor ki” (1-54) *diyo+kine*

dédikine “dedi ki” (1-29) *dedi+kine*

-qıña eki Türkiye Türkçesi ağızlarında çekimli fiilin üzerine gelerek pekiştirme işleviyle de kullanılmaktadır. Zeynep Korkmaz, Türkiye Türkçesi ağızlarında çekimli fiiller yanında kullanılan *-qına/-kine* pekiştirme ekinin bir Avşar ağızı özelliği olduğunu ve bu ağız özelliğinin Gaziantep,

Malatya, Tunceli ve Elazığ ağızlarında etkili olduğunu belirterek şu örnekleri verir: dimişkine “demiş ki”, dmkine “diyor ki”, yatsakine “yatsa ki”, alsakine “alsa ki” (Alkaya, 2008: 61).

Alkaya'nın çalışmasında Köktürkçeden günümüze kadar hemen hemen Türkçenin bütün dönem ve sahalarında sıfatlara, zarflara ve fiillere geldiği tespit edilen bu ek, derleme metninde de 12 defa kullanılmıştır.

2.2.2. -ça

Pekiştirme enklitikleri ek sırası gözetmez; eklerden önce de sonra da gelebilir. Pekiştirme enklitikleri üst üste gelebilir. Pekiştirme enklitikleri +çA, +tI eşitlik ekleriyle ve l, n, ŋ, m pekiştiricileriyle sıkça bir araya gelebilir (Ercilasun, 2008: 43).

o zamanançame “o zamana kadar”(1-26) o zaman+a+n+çA+ma+y+a

Ercilasun'un bahsettiği gibi pekiştirme unsuru -ma ve -ça'nın üst üste gelerek kullanılması derlenen metninde birden fazla örnekte tespit edilmiştir. Yukarıdaki örnekte de anlamı iyice kuvvetlendirmek için -n,-ça, -ma, -a pekiştirme unsurları üst üste gelmiştir.

-(y)ACA eki, isimlere -A kadar anlamı veren bir ektir. Korkmaz 1995'te ekin eski şekli olan -GAÇA'nın Köktürkçede, Uygur ve Çağatay Türkçesinde sınırlandırma işlevi ile kullanıldığı belirtilmiştir. Ek, bugün Tarançı, Özbek, Tatar Türkçesinde ve bazı Sibiryalı lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılmaktadır (1995: 28-29). -CA'nın -A yönelme hâli ekinden sonra gelmesi, bu ekin ekvatif eki -CA'dan farklı edat kökenli başka bir ek olabileceğini düşündürüyor. -ACA eki, bazı yörelerde -n ve -k sesleriyle genişletilmektedir. Korkmaz'a göre bu -n, vasıta hâli ektir (1995: 29). -n ile genişlemiş -ACAn ile -ACA arasında işlev farkı yoktur:

Sabahaça gedellerdi (Yıldırım 2006-II: 431).

Telli Mehriban hindiyeçen bize deyirdi ki pırtı bahalıdı (Caferoğlu 1942: 33). (Karahan, 2012: 229).

Karahan'ın yukarıdaki çalışmasında da bahsettiği gibi -ça eşitlik eki derlenen metinde pekiştirme görevinde kullanılmıştır. Ayrıca derleme metnimizde -ça ekinden önce ve sonra da pekiştirme unsurları kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra dört tane pekiştirme unsurunun bir sözcükte kullanılması da dikkat çekici bir husustur.

2.2.3. -ma

ondan sōramie “ondan sonra” (1-2, 32), *ondan sonra+ma+y+a*

Derleme metninde kullanılan -ma ekinin kaynağı hakkında farklı görüşler vardır.

Pekiştirme işlevine sahip +mA / mA, Karahanlı metinlerinde sözlük birimi (adın ma, idi me, ne me, neçe me, üküş me, takı ma yana ma); Uygur, Harezmi ve Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde türetim biçim birimi görünümündedir (Uyg. ançama, Harz. neme, neçeme, EAT. nemçeme) (Karagöz, 2018: 89).

Kutadgu Bilig'de aşağıdaki örneklerde +çA ekinden sonra gelerek pekiştirme görevinde kullanılmaktadır. Bu durumda +mA/mA pekiştirme unsuru, kendisinden önce gelen *neçe* sözcük birimini pekiştirmektedir. Ayrıca -ma'nın kendisinden önceki kelimeye hem bitişik hem de ayrı yazılması hem sözcük hem de biçim birim olarak kullanıldığını gösterir. Daha sonraki dönemlerde sadece biçim birim olarak kullanılmıştır.

neçe me tok erse yëğü beg aşı

bu begler aşı ol ağırlık başı

“İnsan ne kadar tok olsa bile beyin yemeğini yemelidir, bu beylerin yemeği ikbalin başlangıcıdır.” (4133). (Arat, 2007: 416).

neçeme meni eđgü tutsa özüñ

yoñağçı yoñasa tügölgey yüzüñ

“Sen bana ne kadar iyi gözle baksan bile gammazların fitneleri seni benden soğutabilir.” (5860). (Arat, 2007: 581).

2.3. Pekiştirme Amacıyla Kullanılan Söz Dizimi Unsurları

Türkçenin her döneminde rastlanan aynı, yakın ya da eş anlamlı sözcük unsurlarının pekiştirme amacıyla bir araya gelmesidir. Derlenen metinde tespit edilen ikileme yapısıyla kurulan bazı örnekler şu şekildedir.

kibirlendi marurlandı “gururlandı, kibirlendi” (1-12).

cenneddā kokulandı, burculandı geldī (1-7).

hē hē “evet, evet” (1-11).

3. SONUÇ

Derleme metni üzerinde yapılan incelemede ses birimi, biçim birimi ve söz dizimi düzeyinde pekiştirme amacıyla kullanılan birbirinden farklı unsurlar tespit edilmiştir. Bunlar, *-a* ve *-n* sesleri, *-ça*, *-ma* ve *-kine* biçim birimleri ile aynı ve yakın anlamlı sözcüklerin tekrarından oluşan söz dizimi unsurlarıdır. Literatür taramasında pekiştirme amacıyla kullanılan ses birimi, biçim birimi ve söz dizimi düzeyinde pekiştirme unsurlarının kullanıldığı birçok çalışmaya rastlanmıştır. Dörtüol ağız üzerine yapılan her iki akademik çalışmada da, bu çalışmalar genel ağız incelemeleri olduğu için, doğrudan pekiştirme amacıyla kullanılan unsurlara değinilmemiştir. Çalışmamızda pekiştirme amaçlı ses birimi ve biçim birimi unsurlarının bazen tek başına kullanıldığı; bazen de aynı kelimedeki iki, üç hatta dört unsurun üst üste kullanıldığı görülmektedir. Bu katmerli kullanım duygu ve düşüncelerin önemini vurgulamak için dilin imkânlarından üst düzeyde yararlanıldığını göstermektedir. Bu durum Türkçenin anlatım imkânlarının ne denli zengin olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Ses birimi ve biçim birimi unsurlarının pekiştirme amacıyla üst üste kullanılması standart Türkçede fazla rastlanmayan bir özelliktir. Şair ve yazarlarımız zaman zaman Türkiye Türkçesi ağızlarından özellikle sözcük düzeyinde faydalanmışlardır. İhtiyaca göre ve belirlenen esaslar çerçevesinde Türkiye Türkçesi ağızlarından standart Türkçeye bazı unsurlar kazandırılabilir.

Yukarıda bahsedilenlerin yanı sıra Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılacak kapsamlı çalışmalar sonucunda, nitelik olarak birbirinden farklı pekiştirme amacıyla kullanılan pek çok unsurun tespit edileceği düşünülmektedir. Bu çalışma, Türkiye Türkçesi ağızlarında pekiştirme amacıyla kullanılan unsurlarla ilgili araştırmalara küçük de olsa bir katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Çeviriyazı İşaretleri

ā: uzun a

ă: kısa a

è: kapalı e

ē: uzun e

ī: uzun ı

î: uzun i

î: kısa i

ō: uzun o

ō: uzun ö

ū: uzun u

û: kısa u

Û: kısa ü

ħ: gırtlak h'si

ğ: arka damak ünsüzü g

ķ: arka damak ünsüzü k

ñ: geniz n'si

- Alkaya, E. (2008). Eski Türkçe -qıña Ekinin Türk Lehçelerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kullanımı Üzerine. *Turkish Studies*, 3(4), 43-72.
- Yusuf Has Hacip (1979). *Kutadgu Bilig I*, Haz. Reşit Rahmeti Arat, İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Argunşah, M. (2011). Türkçede Zarf-Fiil Eklerinin Durum Ekleriyle Kalıplaşması. *Turkish Studies*, 6(1), 55-68.
- Aslan, S. (2002). *Türkiye Türkçesinde Sıfat ve Zarfların Pekiştirme ve Derecelendirme Yolları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bahşı, B. (2017). *Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde Pekiştirme Unsurları ve Kurallar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Demir, İ. (2014). Güneybatı Anadolu Ağızlarındaki Pekiştirme Ekleri Üzerine. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 106-124.
- Ercilasun, A. B. (2008). La Enklitiği ve Türkçede Bir ‘Pekistirme Enklitiği’ Teorisi. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 2, 35-56.
- Ergene, O. (2013). Tarihi Türk Yazı Dillerinde Hece Yinelenmesi İle Kurulan Pekiştirilmiş Sözcükler, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (1), 61-84.
- Hacıeminoğlu, N. (1984). *Türk Dilinde Edatlar*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hengirmen, M. (1999). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yayınları.
- İpek, B. (2009). *Türkçede Pekiştirme Edatları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- İmer, K., Kocaman A., Özsoy A. S. (2011), *Dilbilim Sözlüğü*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Kamacı, D. (2014). *Türkçede Pekiştirme (Anlamsal, Sözdizimsel, Yazımsal)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Karagöz, İ. (2018). *Tarihi Türk Lehçelerinde Sıfat ve Zarflarda Pekiştirme ve Derecelendirme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karahan, L. (2012). Türkçede Bazı Ek ve Edatlarda “-n” Morfemi İle Ortaya Çıkan Varyantlaşma. Bülent Gül (Ed.), *Türk Moğol Araştırmaları Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı* (s. 219-236), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2007), *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Manav, E. (Ty.). Kıbrıs Türk Ağızlarında Pekiştirme Ekleri, Pekiştirme Sıfatları ve Kuvvetlendirme Edatları. <https://www.academia.edu.tr>
- Okul, R. (2016). *Özbek Türkçesinde Pekiştirme ve Derecelendirme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Sezer, Ö. (2006). *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Zarflar ve Zarf Yapımı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Üstüner, A. (2003). *Türkçede Pekiştirme*, Elazığ: Fırat Üniversitesi Basımevi.
- Yazıcı, S. (2006). *Dörtüol Ağzı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.

Elektronik Kaynaklar

<https://www.cnrtl.fr/definition/morpheme> adresinden 28 Ağustos 2020 tarihinde erişilmiştir.

<https://sozluk.gov.tr> adresinden 02 Aralık 2020 tarihinde erişilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

In this study, reinforcement elements in a narrative text compiled from Hatay Dörtyol dialect were tried to be identified and examined. Although there have been many studies on the elements used as reinforcement in standard Turkish, it can be said that studies directly examining the reinforcement elements used in Anatolian dialects are not sufficient. Dörtyol has become a Turkish homeland with Turkish migrations in different periods since the 7th century. Turkish elements living in Dörtyol have managed to preserve their language and cultural characteristics despite living with different cultures for centuries. In the dialect of Dörtyol, there are reinforcements used in standard language as well as reinforcements that cannot be shown in standard language. In this study, firstly, brief information about the academic studies about Dörtyol dialect will be given. Afterwards, reinforcement elements that differ from the standard language will be examined on the text.

Methodology

In this study, firstly, studies on reinforcement in Turkish are mentioned. Later, information was given about the settlement of Turks in the region and the academic studies on Dörtyol. In 2019, a folk narrative about the removal of Prophet Adam and Eve from heaven and their reunion on earth by a person named Mehmet Fil from Dörtyol dialect was compiled and written. Reinforcement elements were determined from the created text and they were classified with the traditional method and some evaluations were made on the findings.

Findings

Each person understands things and events to the extent that he develops his material and spiritual abilities while accessing knowledge. The expressions and descriptions he uses while describing objects and events are in the extent of his own sense, pleasure and knowledge. The adjectives and adverbs used to describe the fine properties of objects and the details of events are important. In addition to the standard spoken language, there are dialects that develop in parallel with the standard spoken language. Dialects that do not have a written tradition in the expression of feelings and thoughts have some features different from the standard language, although they are a sub-segment of the language. Over time, these two spoken languages affect each other. In the current period, the increase in the rate of literacy and the rapid spread of mass media cause the rapid loss of dialect features.

In the text compiled from Dörtyol dialect, reinforcement elements are examined under three headings: phonemes, morphemes and syntax.

The phonemic -n, which is determined in the review text and used as a reinforcement element, comes after the adverb-verbs and the preposition *ile*. With these features, the reinforcement element -n phoneme carries some traces of historical dialects and overlaps with some Anatolian dialects. In addition, the phoneme -n can be added to both verbs and nouns. In some examples in the compilation text, it is seen that the phonemes overlap in order to increase the degree of reinforcement. In this context, in the word *galana*, the -n and -a phonemes belonging to the same category were used one after the other for reinforcement.

In some examples in the compilation text, the -a phoneme and -ma morpheme, which are used as reinforcement elements, are overlapped for reinforcement. Here, the degree of in some examples in the compilation text, the -a phoneme and -ma morpheme, which are reinforcement is increased by using reinforcement elements belonging to different categories together.

The -e phoneme, which is also widely used in Anatolian dialects, is reinforced in the examples in the compilation text by adding the *i-ken* adverb-verb.

Morpheme elements are also widely used in the Turkish reinforcement task.

The -kine morpheme, which has been used in many fields from the first written examples of Turkish until today, is frequently used in this compiled low-volume text.

The suffix -ça equality, which has been used since the first written works of Turkish, was also used in the compilation text to reinforce it. The word *zamanançame* is a remarkable example in terms of showing the overlapping of reinforcement elements. Because four reinforcement elements,

-n, -ça, -ma, -a overlap. This accumulation of reinforcement is not unnecessary and comes from the need for the narrator to express his intention.

Overlapping of the -ça and -ma morpheme shapes of the reinforcement element in the compilation text has been determined in more than one example.

The morpheme -ma, which contains different opinions about its source, is sometimes used alone or in combination with other reinforcement elements in the compilation text.

Reinforcement elements formed in the form of duplication with close or synonymous words are encountered in every period of Turkish. Two examples of the reinforcement element established with the duplication structure determined in the compiled text were identified. These reinforcement elements are made with words with close meaning.

Conclusion and Discussion

Reinforcement elements in standard spoken language are more than written language. Because, reinforcement is provided with emphasis and intonation in spoken language. Many reinforcement elements used in the standard language are also used in Anatolian dialects. In the text analysis compiled from Dörtyol dialect, significant reinforcement elements in terms of quality and quantity were determined. One of these features is the overlap of two, three or even four reinforcement elements.

It is a known fact that standard language contributes to Anatolian dialects and Anatolian dialects contribute to standard language. If there are so many different reinforcement elements in a single compilation text, it is obvious that there will be many reinforcement elements in comprehensive studies on Anatolian dialects. Identifying reinforcing elements in Anatolian dialects and using them in standard language may contribute to the standard language.

Derleme Metni**Kaynak Kişi:** Mehmet Fil**Yaşı ve Mesleği:** 76, Emekli İşçi**Derleme Yeri:** Hatay / Dörtyol

hazreti âdem şeyden yapıldı, balçağdan. çamırdan. è şîenen, **cebraili** saldı **üce rabbim** tobrağ vermedi. cehennemde yanar diên. ondan sōramîe, şîe saldı, **mikaili** saldı, vermedi. azreile dēdi sen alıñ. ben dedi alîm amma dēdi, canın satın, alıcım dēdi, ayle efratı bize bêdda éder dēdi. durdu, neyse sen alıcıñ dēdi **üce rabbim**. îe ondan sonamîe, bir pança izinsiz gırmızı tobrâa vurdu, bir pençe şîe vurdu, siyaha. bir pençe şîe vurdu, beyaza. üçünü bir aldılar melegler, yürdular, kokuladılar bu şîe, ikîe pôldüler. birin cennete addılar birin cehenneme. duyuşumuz. ondan sōnamîe. orda, cenneddâ kokulandı, burculandı geldî, cehennemdâ da ğavrıldı geldi, yandı. cehennemlig cennedlig orda ayrıldı geldi. urufılar yaratıldı işde şey. **adem**. **adem** babamız şîey oldu, şey yani.

cennetle cehennemden geldi topraklar geri

hē hē. cennedden de geldi cehennemden de. gēri ğatıldı, yūruldu, âdem babamızıñ ğalafatı yapıldı. yapılnca ğalafatı; şey dēdi. şeytan da mücerripidi orda. è melegleriñ hocasîdi. kibirlendi marurlandı, şeytan. è sejde èt dēdiler kibirlendi şeytan. ben dēdi ateşperesdenim dēdi, **âdem** dēdi tobrağdan. sejde êdmem dēdi. dörd tarafını bir dolandı, iki sefer üç sefer şeytan, göbâne tükürdü, orta yerine. tükürdü, tükürünce; melegler de ğıvraddı o göbâe addı. ondan sona **âdemi** hâsil êddiler yani. **âdeme** can vêrdiler üs tarafına, ayücü balçağ. göbegden aşşası, üs yanna can vêrdiler. dedikine **âdeme**, bîöglenme bağ, böbürlenme, tobrağdansıñ. balçağdan dēdiler **âdeme**. **âdemi** gēri bayıldılar, gēri her tarafı insana kesdi, âladı yalıñızım diê. âlince gēri bayıldılar, şîe **havayı**; böyüg bir ğız şîeyden oldu. amelîet êddiler. amelîet de ondan ğaldı, bōründen bir êye çibî aldılar, sol tarafından melegler. sol tarafından **âdemi**ñ, o şîe alınça çibî **havayı** hâsil êddiler, **Allah**'ıñ emrinen yaraddılar. ordan, şîapınca, bu **âdemi** geri cana getirdiler, **hava** da başucunda oturıodu. **âdem** elini sündü, **havîe**. dur dēdiler melegler bilânden yapışdılar. nikah yog haram saña şindi dēdiler. melegler nikahini ğıydı, **havîenen** şîe cennete goydu **âdemi**. ondan sōnamîe nikahini ğıydık kēri cennete goydular. şeyten atıldı âdemiñ yüzünden, şeyden, melegleriñ hocalıندان. atılınca şîoldu, naledleme toku geşdi, şeytana. ... ğalana çoğ üzüldü, **âdeme** dēdi ömür boyu kötülüg yaparım, **âdemden** tōriene dēdi. şaşırırım kötülüg yaparım dēdi. o zamanançame, bunnar cenneddiekinen yılan da cennetiñ begcisîdi deve şeklinde, deve gimîdi boyu, yılanıñ. şeytan naled gelıo, yılan dēdi ki dēdi nîe âlıoñ dēdi, nîe âlamîem dēdi. **âdem** beni ğodurdu dēdi şindi cennedde dēdi. ben bunnarı yoldan nasıl çıkarrım dēdi. o da dēdikine, dilimiñ altına gir dēdi küçül dēdi, gonus dēdi. o ağaşdan buyda acından yêrsenîz, şîeaparsınız, ölmessiñîz. şeytaniñ diliniñ altına girdi, ondan sōramîe şîey, dedikine **âdeme** şo dēdi şeyden yemesseñîz ölürsüñüz. **âdem** dēdikine **Allah** yasağladı dēdi biz dēdi ası gelemeg dedi yēmeme dēdi. yēmedi **âdem**. avrada geldi avrad dēdikine, avrada, o dēdi buydaydın yemesseñîz ölürsüñüz dēdi şeytan. o da dēdikine **âdeme** danışyıım da dēdi. **âdeme** danışdı, **âdem** kesinlikle yēme hâ dēdi. şeytan yavraldı, ölürsüñüz dedi. burada dēdi galmassıñîz, ölürsüñüz amma buyda ağacını yêrseñîz ölmessiñîz dēdi. halbukı yasağ. bu duddu **hava** ökeyinen bir pança ğabdı yēdi. yîence **âdeme** dedikine ben sâ ğallım sen ölüñ dēdi, yavraldı, dizleriniñ önüne çögdü, ille sen de yē. **âdem** dedikine yog âsı gelirig, yok. duddu **âdemi**ñ şîenden aldı yēdi. şîe **âdemi** de şaşırddı avrad. avrad şaşırddı, şeytan şaşırdamadı, yēdi. **âdem** de yēdi. bunnar yēdi. bunnardan bir pislig hâsil oldu, ayūşlarından. burunnarına tuddular burun ğılı biddi. yani kokulince burun ğılı biddi. ondan sōna ğoltuğlarına çaldılar, eteg ğılı, şîe ğoltuğ ğılı etâne çaldılar eteg ğılı, bunnar atıldı. cennedde pislig ğabil olmaz. he hē ğabil êdmez cenned. bunnar atıldılar. biri **hiccîe** atıldı, biri **ciddîe**. bir livayete göre yēdi ğün, bir livayete göre yēdi sene, bulamadılar birbirini. hava anamız, dutardı iki daşı birbirine çakardı balı bişirir yērdi. **âdem** babamız aç susuz **havîe** arardı. gece gündüz arardı. **hava** gece gündüz arardı, **âdem** babamız gece yatar, gündüz arardı. şindi duddu şîabdi. bunnarı **serenceg** dâ mı diollar ne diollar, orda birleşdiler gēri ğayaniñ arkasında. **âdem** babamız uyumuş gece atırafın dolanmış **hava**. dolanınca dēmişki işallah dēmiş izini gördüm, yüzünü de görürüm dēmiş **âdem** babamız **havani**ñ. **hava** etırafın dolanmış **âdem** babamız uyıerkana, beni dēmiş şindi bulursa dēmiş, **hava** anamız, mudarêddiñ geldiñ dēr dēmiş **hava** anamız, **âdem** dēmiş. mudara êdmîem dēmiş ğayaniñ arkasına geçmiş. **âdem** babamız uyanmışkine izi orda, işallah izini buldum dēmiş, gendin de bullum dēmiş.

aramışkine ğayaniñ arkasında. orda birleşöller, orda, ondan sōra çocug doğuyör, bir çid çocug doğuyör her sene. bu seneki çocū öbür señie töremeg için o seneki çocū bu senie. **habilenen ğabil** de biribirin öldürüyör. fesadlıĝ ondan ileri geliyör, **habilenen ğabilden**. onnar şey için, benim bacım güzel seniki çirkin. bir de **habil ğabili**, diyörkine sene diyör ğoyun güddürör seni çoĝ sevör yaylada, beni sēmör harman çıkaddirör, diör. onuñ içi, ğısĝaçlından. diñ o taraftan, anaşidler, ğısĝaçlıĝ orda, ondan sōra da dā çekilig gedör. ondan soramiye da işde şıapör, yasaĝlanör, haram olör, yedi göbeg berinden hala ğızından haric, emmi ğızından dayı ğızından haric, düşmez insana birbirine. añ yakın bunnar yani. evet, Allah'ın emri. böle işde yënim, **ādem** babamızıñ hayatı böle.

Peki dūnya nasıl yaratılmıř onu da biliyor musunuz?

benim bilgim yoĝ ondan. bunu duyūm.